

P R O E V E

VAN

BREDAASCH TAAL-EIGEN.

PROEVE

VAN

BREDAASCH TAAL-EIGEN,

OF

LIJST VAN EENIGE IN DE STAD EN DEN LANDE VAN
BREDA GEBRUIKELIJKE EN IN SOMMIGE OORDEN
VAN ONS VADERLAND MIN GEWONE
WOORDEN EN SPREEKWIJZEN,

verzameld en toegelicht

DOOR

Mr. J. G. Hoeufft.

BREDA,
F. P. S T E R K.
1836.

VOORBERIGT.

Mijn oogmerk met dit geschrift is geenszins een etymologisch, grammatisch of kritisch overzicht te geven van onze taal, zoo als die in het voormalig Generaliteits-, naderhand Bataafsch-, nu grootendeels Noord-Brabant in het algemeen, in stad en lande van Breda in het bijzonder, gesproken wordt, en minder nog, om in een onderzoek te treden, door welke oorzaken het gekomen zij, dat onze oude taal in deze streken meer bewaard is gebleven, dan in onze meer Noordelijke gewesten. Indien ik tot hetzelfde in vorige jaren eenigen aanleg moge gehad hebben, ben ik, sedert het bijna volkomen gemis van het edel zintuig des

gezigts, als geheel ongeschikt, om daartoe de noodige bouwstoffen op te zamelen en in orde te brengen, genoodzaakt geweest hiervan af te zien. Ik moet dit dus aan anderen, in het vak der Nederlandsche letterkunde meer bedreven, overlaten, mij vergenoegende, om met een enkel woord te zeggen, dat de geographische ligging van dit gewest tusschen de meer Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden, in welke eerste men, na de scheiding derzelve in het laatst der 16^e eeuw, zich meer op de zuiverheid, regelmaat en netheid der taal begon toe te leggen, dan in de laatste, alwaar de onderwerping eerst aan de Spaansche, naderhand aan de Oostenrijksche en eindelijk aan de Fransche regering tot de beschaving der oude landtaal minder bevorderlijk was, veel daartoe bijgedragen heeft. Ik wilde slechts eenen Nomenclator leveren, welke aan hen, die zich genoopt mogten gevoelen, aan het verlangen eener Letterkundige Maatschappij in ons vaderland, om eene verhandeling over de verschillende tongvallen in Nederland in het licht te doen verschijnen, te beantwoorden, van eenig, hoe gering dan ook, nut te zijn, voor zoverre den Brabandschen tongval betreft. Ik heb te dien einde getracht hier en daar de van het gewone Nederlandsch verschillende uitspraak, waar dezelve zich het meest voordoet, te doen uitkomen. Mag ik in

dit oogmerk min of meer geslaagd zijn, zal ik mij de moeite, welke ik hiertoe besteed heb, niet alleen getroosten, maar zelfs dubbeld beloond achten.

Ik weet, dat vele der hier voorkomende woorden en spreekwijzen niet uitsluitend Bredaasch zijn, maar ik heb mij veroorloofd dezelve te plaatsen op het voorbeeld van wijlen den Hoogleeraar WASSENBERGH, die in zijn Idioticon Frisicum verscheidene woorden heeft opgenomen, welke genoegzaam overal in Noord-Nederland gebruikt worden, en ben tevens bewust, dat, indien de stand, waarin het der goede Voorzienigheid behaagd heeft mij te plaatsen, mij aanleiding gegeven hadde onder geringere volksklassen te verkeeren, ik dezelve nog aanmerkelijk zoude hebben kunnen vermeerderen. De ware volkstaal toch moet in den omgang met dezelve opgedolven worden, zoowel als bij onze vroegere schrijvers, welke ik niet opzettelijk wilde herlezen, met oogmerk, om dit werk met eene ijdele praal van geleerdheid op te sieren. Voorts zal de Lezer hier eenige woorden kunnen vinden, welke reeds door mij in andere werkjes zijn behandeld, dan ik heb gemeend hun die niet te mogen onthouden, daar deze geschriften voorzeker niet in aller handen zijn.

Het zal misschien den eenen of anderen, die een mijner voorheen in het Nederlandsch uitgegevene stuk-

jes mag doorbladerd hebben, in het oog vallen, dat ik mij ten opzichte der zacht en hard lange e en o naar de thans genoegzaam algemeen aangenomene spelling geschikt heb. Ik deed zulks, niet omdat ik het zelfs voor een Zeeuic somtijds min of meer bedriegelijk gehoor in deze voor eenen onfeilbaarderen gids, dan eenen vasten regel, keur; maar eensdeels, om niet voor zonderling gehouden te worden, en anderdeels, omdat ik de eenparigheid in schrijfwijze eene allezins belangrijke en wenschelijke zaak acht te zijn.

PROEVE

VAN

BREDAASCH TAAL-EIGEN.

A.

AA. Zeer toevallig roept de Alfabëtische orde mij het eerst tot het riviertje, hetwelk aan de stad, die de aanleiding tot dit geschrijf was, den naam gaf. Dat *A, Aa, Aha, Ahe, Aade, Adda, Au, Ee, Ede, Ei* enz. water beteekene, in meest alle talen, is te overbekend, om hier verder betoogd te worden. Alleen bij den Heer ROQUEFORT op *Eau* vindt men het oud-Fransche woord op acht en twintig wijzen gespeld. Hiervan, dat zeer vele kleine rivieren in Nederland zoowel als in Neder-Saksen dezen naam dragen, waarvan de stad *Aahus* in het Munstersche alzoö genoemd is. Omtrent de *Aa*, welke aan *Breda* den naam gegeven heeft, leze men VAN GOOR, *Beschrijving van Breda*, blz. 47 en 48. Van hetzelfde riviertje heeft in de nabuurschap ook den naam ontleend de *A-broek* en *Over-a*.

Bij WACHTER vindt men het woord *A* of *Aa* ook *Ach* gespeld, hetwelk aan het Lat. *aqua* doet denken, en volgens 't welk ook de stad *Achen* (*Aken*) genoemd

wordt. Tot het Grieksche 'Aα behoort misschien ook de stad *Aea* in Colchis, die door PLINIUS L. IV. c. 4. ook *Aeopolis* genaamd wordt, en het eiland der Toskaansche zee, bij denzelfden, L. 2. c. 82. Bij HESYCHIUS is 'Aα in het Grieksch *ὄρυμα ὕδατος*. Ook in het Aeolisch is 'Aα, in het gemeen, water. In het Perzisch heet water ook *Ab*, bij letterverwisseling voor *av*, *au*, en de zee *zau*, hetzij men dit tot zee brenge, hetzij men de Z voor een voorzetsel houde, gelijk aan dat, waardoor men in het oud Wallisch *tau* en *stau*, voor *au*, water, zeide.

Zelfs in de Krim vindt men eene rivier, door de Tartaren AE, door de Turken YEA, en door de Duitschers JEEIA genaamd. Ook vindt men aldaar een meer *Bey's Eau*, 'sPrinsen water, genaamd, wordende aldaar het woord *Eau*, 't welk hetzelfde als het Fransche beteekent, even als dit uitgesproken. Voor een water in 't gemeen wordt in ons land *aa* nog gebruikt in *Pekel-aa*, de *aa-kerk*, de *aa-poort*, enz. In Groningerland heeft men een dorp, hetwelk den naam *Adorp* voert. In de Nederduitsche *Synonymen* van den Heer BRUINING, blz. 42, worden dertien Nederlandsche wateren gezegd den naam van *Aa* te voeren, terwijl Duitschland, Pruissen, Semigallie en Zwitserland er nog negen anderen bevatten. (Zie VAN WINK, *Aardrijkskundig Woordenboek* blz. 1.) Tot *Aa* behoort zekerlijk ook de *Ha*, een water bij *Calais* en *Grevelingen*. Misschien moet men hiertoe ook brengen eene rivier in het Noorden van Engeland, de *Greta* genaamd, zooveel als de *grootte Aa*.

Uit al het hier gestelde blijkt, dat men eigenlijk met eene dubbelde *A* zoude moeten schrijven *Bredaa*,

zijnde *Aa* zamengetrokken uit *Aha*. — *Eau* wordt door sommigen afgeleid van het, uit het Keltisch oorspronkelijke, *aven* of *avon*, nog in Engeland overgebleven. Du CANGE doet het komen van *Eia*, eiland. Dit heeft in zoo verre zijne rigtigheid, als *Ei*, *Ee*, *Ede*, ook water beteekent.

Het eerste lid van het woord *Breda* heeft zijnen wortel in *breed*, uitgestrekt, wijd, omdat dit riviertje door uitgestrekte weilanden loopt en bij overstromingen zeer breed is, of aan Keltischen oorsprong. In het Wallisch is BERTH *pulcher*, *nitidus*, *splendidus*, *fulgidus*, *illustris*, en BRIGHT in het Engelsch *splendidus*, *superbus*, *clarus*; zijnde dit, volgens eenige taalkenners, uit het Wallisch oorspronkelijk.

Zonderling genoeg is er ook in Dauphiné eene rivier of een stroom, die den naam van *Breda* (*le torrent de Breda*) voert. Dewijl de landtaal (*Patois*) van dat gewest nog veel van het Kelto-Scytisch geacht wordt over te hebben gehouden, zoude het mij niet verwonderen, dat de oorsprong van dien naam dezelfde, als die van ons *Breda*, ware, ten minste zeer zeker voor zoo verre dit den uitgang *A* betreft.

A wordt, zoo binnen als buiten Nederland, als naams-uitgang van plaatsen, b. v. in *Rheda*, *Loga* enz., maar ook als naams-begin gevonden, b. v. in *Atrecht*. Zie over een en ander mijne *Naams-uitgangen v. plaatsen*, blz. 3.

AAK, voor *schuit* in het algemeen, en meer in het bijzonder voor een klein langwerpig schuitje. Men speelt het meest *Naak*, Hoogd. *Nachen*, bij KILIAAN,

Nake, bij DU CANGE, *Naka*. Sommigen leiden van *Nachen* het Fr. *Nacelle* af, zooveel als *Nächelein*, eene kleine *naak*; anderen van *navicellus*. In sommige streken van Frankrijk noemt men zekere soort van schuitjes, om door moerassen of modderige plaatsen te varen, *acons*. Zie het woord bij MÉNAGE, vergeleken met H. GROTIUS, *Hist. Gothor. Vandal. etc. pag. 586.* in voce *Ascalercus*.

AALGEER, een drietandig werktuig van ijzer, om in het ijs aal te steken. Het woord is zamengesteld uit *aal* en *geer*, bij KILIAAN *aelgheer*, die het overzet *fuscina cuspidibus horrens, qua pisces capiuntur*. Sommigen houden dit *geer* van denzelfden oorsprong, als het Fr. *guerre*, het Eng. *war*, ons *weer* en *geweer*. Zie over het woord *geer* KEYSLER, *antiquitt. Septentrional.* p. 143, en den Hr. CLIGNET, *aanteekk. op Van Maerlant*, bl. 101. *Armgeir* is bij VERELIUS *hasta manuarua*. Ten platten lande alhier wordt *aalgeer* gebruikt, in de stad zegt men doorgaans *schaar* of *steekschaar*. Van het onkundig gemeen hoort men ook *aalgeerd* uitspreken, als ware het eene *gaarde*, d. i. *roede*, om aal te vangen. De Hr. WEILAND leidt het af van *aal* en het verouderde *geren*.

AALLIJK, voor *geheel*, *qanschelijk*, is hier in uiterste willen, overdragen, koop-voorwaarden en diergelijke stukken nog zeer gebruikelijk, voornamelijk als bijvoegl. naamwoord, minder als bijwoord.

AALMOEZENIER wordt dat lid van het Armbestuur genaamd, hetwelk met het uitdeelen der aalmoezen

belast is. In het Middeneeuwsch-Duitsch was daarentegen *Almosenare* iemand, die van aalmoezen leeft.

AAN. Veel eigenlijk zegt men hier b. v. *aan de Haven wonen*; *aan den Ginnekenschen straatweg wonen*, dan, hetgeen men veelal elders zegt, *op de Haven wonen*, enz.

AANGAAN, voor *beginnen*, is als een dadelijk werkwoord zekerlijk verouderd. Zie YPEY, *taalkundige aanmerkk. over de verouderde woorden in den Bijbel, uitgegeven op last der Staten van Holland, blz. 6 en 7*. Doch men hoort hetzelfde hier dikwijls in dien zin als onzijdig werkw. bezigen; b. v. *wanneer gaat de kerk aan?* Bij KERO is ANAKIN *initium*; de G en K worden dikwijls, voornamelijk bij hem, verwisseld; en op *anegende* teekent MYLIUS, *Archaeol. Teuto*, aan: »*anegénde* vet. Teut. *initium* (Germ. *angehen*, *incipere*) »*anbegin* hodie Belgis. *Angennen* videtur olim fuisse »idem, quod hodie *beginnen*. ANAGEN ponit Lipsius »in suo Glossario pro eodem, ubi divinavi, an forte »non sit ab *ana*, i. e. *ad*, et *gén*, i. e. *ire*, quasi »Belgice diceretur *het toegaan*, *aditus*." Vergelijk de aantek. op den *Rhythmus de S. Annone v. 16*, bij SCHILTER; en den Heer CLIGNET, *op van Maerlant II. D. blz. 85*. In het Gothisch is *beginnen* *anginnen*; in het Angels. *anginnun*, *angynnan*.

AANGANG, voor *begin*, *aanbegin*, wordt hier dagelijks gehoord, vooral in de spreekwijze van *net* (juist) *op den aangang komen*, wanneer men ter rechter snede, op den oogenblik, dat iets begint, aankomt. (Zie

hiervoor op *aangaan*). Zeer zeker is dit *aangang* het oude *anegange*, begin. Bekend is het, dat men oudtijds *gangen* zeide voor *gaan*, en, gelijk daarvan overgebleven is *gaan*, zoo is meer dan waarschijnlijk *aangang* van het hierboven gemeld werkwoord *aangaan* nog overig. In het Frank-Th. is *aneginna*, *anegeng* hetzelfde, als ons *begin*; in oude overblijfsels van die taal komt ook voor *anagin*, en duidelijk genoeg duidt dit de kracht en de samenstelling aan van het Lat. *in-iti-um*. Zie wijders omtrent dit woord den Heer CLIGNET *op van Maerlant* II. D. blz 85 *en volg.*, die aldaar ook eene plaats aanhaalt uit J. DE LEMME, *Chronic. Groning.*, bij MATTHAEUS, *Analect. tom. 1*, uit welke blijkt, dat het woord *aanbegin* wel degelijk in onze taal bekend is, waaraan de Heer WEILAND schijnt te twijfelen.

Aangaan, voor *beginnen*, als bedrijvend werkw. zie in het *Passionael, Somerstuck, Fol. 54, d*, uitgave van 1489.

AANGESPANNEN. Goed *aangespannen* of *ingespannen zijn* beteekent hier niet slechts van goede paarden, wagen en tuig, maar in 't algemeen, wel van allerhande gereedschap voorzien zijn.

AANHANGEN. *Aan te hangen* worden hier gezegd zoodanige ziekten of kwalen, die, door de aan kleederen of plaatsen aankleven blijvende besmetting, op anderen overgaan.

AANHOUDERS. *Aanhouders van dieven* worden hier ook genaamd degenen, die gestolene goederen koopen.

Eigenlijk zijn dezelve , gelijk KILIAAN hen in het Lat. noemt, *qui fures, latrones, eorumque surrepta recipit et occultat.*

AANKALKEN, *aanschrijven*, in rekening brengen. In het Plat-Duitsch is het *ankleien*. Het wordt ook gebruikt in de spreekwijze: *iemand aankalken*. Zie *Kalken*.

AANKLOEKEN, voor *kloeker worden*, is uit Zuid-Brabant afkomstig.

AANLOOPEN. *Er tegen aanloopen* beteekent hier, berispingen, of ook wel schade, belooopen. Op andere plaatsen zegt men: *er tegen aan rijden*, of eenvoudig *aanrijden*.

AANPAKKEN wordt wel overal in ons land gebruikt voor *aantasten*, doch hier meer op eene bijzondere wijze; b. v. *die ziekte heeft hem sterk aangepakt*.

AANSCHIETEN, een hemd, rok, of ander kleedingstuk, voor *aantrekken*; en zoo ook *uitschieten* voor *uittrekken*. Dat *aanschieten* echter ook elders, althans te Rotterdam, in dien zin gebruikelijk zij, blijkt uit de zoozeer gegispte plaats van den *Dichter des Rotte-strooms*, die de Nymphen *molenwieken aanschiet*, om derzelve snelheid te bevorderen.

AANZETTEN, als onzijdig werkwoord, voor *vermeerderen*, *toenemen*; en zulks zoowel in een *morelen*, als *physischen* zin, b. v. *de koude zet vinnig aan*; *de kunstliefde zet hier sterk aan*. In Zuid-Brabant is het ook zeer gemeen, zelfs in den dichterlijken stijl.

AARD. Men zegt hier: *ergens zijn aard niet kunnen nemen*, of ook wel *scheppen*, voor hetgene men elders noemt: *ergens niet kunnen aarden*. In deze beteekenis vindt men *aarden* niet bij KILIAAN, maar wel bij den Heer WEILAND, die het echter, in dezelve, niet van AARD, *indoles*, maar overdragtelijk van AARDE, *terra*, komen doet.

ACHTERSLAG. Zoo noemt men hier een stuk lands, dat door eenen weg of dijk van het voorste of grootste gedeelte van hetzelfde is afgescheiden en, als het ware, afgeslagen.

ADERS, door het gemeen, bij verbastering, *ajers* uitgesproken wordende. Aldus noemt men hier de buizen der brandspuiten, elders gemeenlijk *slangen* genaamd. Het is niet ongelijk aan het Lat. *vena aquae*. Men hoort hier ook wel aldus de looden en blikken buizen der goten noemen; doch die der pompen heet men hier doorgaans *pijpen*.

AF. *Af en toe*, voor *van tijd tot tijd*. *Af* beteekent het Lat. *a* of *de*, en *toe* is hier *ad*. Men verstaat er *tijd* onder. In het Plat-Duitsch is *af un an* ook *nu en dan*. Ik meen *af en toe* ook wel, op andere plaatsen, in dien zin, te hebben hooren gebruiken; maar doorgaans wordt het gebezigd voor *heen en weder*, in de spreekwijze *af- en toegaan*.

AFDEELEN, bij schifting en scheiding van eenen boedel, of bij eenige andere verdeling, *afrekenen*. In denzelfden regtsgeleerden zin komt het ook voor in het

Brem. Nieder-Sächs. Wörterb. 1. Th. S. 194. In het Gothisch is *AFDAILJAN*, in het Zweedsch *AFDELA cum aliquo partiri*. Ik meen het ook wel elders, in dien zin, gebruikt te hebben gezien.

AFDIENEN, voor: het eten van de tafel nemen, de tafel afnemen of opnemen, gemeenlijk elders gezegd. Het komt, in denzelfden zin, bij *KILIAAN* voor, en onder de verouderde woorden bij *MEYER*. In het Holsteinsche zegt men *afdekken*, volgens het *Holsteinsche Idioticon*. Men zegt hier ook wel *de tafel LIGTEN*, voor *ligter maken*.

AFFOOLEN, door menigvuldig foolen afmatten. Bij *MEYER* komt het onder de verouderde woorden voor en wordt het uitgelegd door *afmatten*. In het Fransch heeft men het woord *affoller*, hetwelk, thans min of meer verouderd, *blessen* beteekende. Of hetzelfde met dit *affoolen* eenige verwantschap hebbe, durf ik niet beslissen. *STOSCH* en anderen leiden het Fransche af van het Duitsche *ab*, af, en het oude *fellen*, of *fillen*, oud-Friesch *fillan*, geeselen, even als *villen*, van *vel* komende. Doch, indien het gevoelen van *DU CANGE* en anderen doorgaat, dat *affoller* slechts *blessen legèment* beteekent, kan deze afleiding niet bestaan, dewijl het dan *écorcher*, ten minste *grièvement blesser*, zoude moeten beteekenen. Deze gedachte van *DU CANGE* is te waarschijnlijk, omdat *s'effoller* in sommige oorden van Frankrijk nog *zich ligtelijk kwetsen* beteekent.

AFGAAN wordt, aan de kanten van Zuid-Brabant,

als een dadelijk werkwoord gebruikt, in de beteekenis van *afstaan*; doch meest in de spreekwijze: *zijn regt afstaan*, op gelijke wijze, als men elders zegt: *zijn regt aftreden*.

AFGEBRAND noemt men hier en omstreeks iemand, die, door het verbranden van zijn huis, zijn goed verloren heeft.

AFGEVEN, voor *zich bemoeijen*, *zich aan gelegen laten zijn*; b. v. *Ik kan mij daarmede niet afgeven*, d. i. *ik kan mij daarmede niet ophouden*. In meen het een *Germanismus* te zijn; ook hoort men het zelden, dan onder beschaafde lieden.

AFHOOREN. *Eene rekening afhooren* wordt hier gezegd voor hetgeen men elders noemt het hooren of opnemen van eene stads-, dorps-, polders-rekening, of andere van soortgelijken aard. Men gebruikt het, zoo hier als elders, ook wel van het hooren van getuigen.

AFKOMEN. Even als in den Bijbel *opgaan* wordt gezegd van het reizen naar bergachtige plaatsen, zegt men hier *afkomen*, wanneer iemand, inzonderheid te schepe, uit Holland herwaarts komt, om de tegenovergestelde reden, te weten, omdat men de rivier moet afzakken.

In het *Gr. Charterb. van Friesland* lees ik II. D. blz. 80. zeer eigenaardig: »Die Furst Harttogh Geor-gen van Sassen quam in eyghener persoen aff, ende »bleef te Leuwaarden den winter." De Vorst kwam immers van het hoogere naar Neder-Duitschland.

AFLEZEN. Men hoort hier bij het domme boerenfolk veel van het aflezen der koorts, dat is: van het verdrijven van dezelve door verbanning van den boozen geest. Daar deze en andere soorten van exorcisatie, oudtijds in de bijgeloovige tijden, geschieden door het lezen van zeker formulier, zoo is daarvan dit *aflezen* ontstaan, alsmede het bekende BELEZEN, *betooveren*, en daarvan overreden, overhalen, gelijk men nog zegt *weten te betooveren*, en te zien is bij HUYDECOPER, *Proeve*, blz. 465, en bij den Heer WEILAND op dat woord, die aldaar een stukje van PLUIMER aanhaalt, waarin dat woord voorkomt, en hetwelk door Zijn Wel Eerw een geestig stukje genoemd wordt; dan die geleerde man houde het mij ten beste, dat ik, juist door den regel, in welken het woord *belezen* voorkomt, de geheele geestigheid van PLUIMER's stukje weggenomen achte, als zijnde volkomen een stop-regel. Voor het overige komt de geestigheid van dit stukje niet aan PLUIMER toe, maar aan HIER. AMALTHAEUS, wiens punt dicht »*Lumine acon dextro*» etc. zoodanig overbekend is, dat ik niet begriip, waarom het oorspronkelijk Latijnsche stukje zoo dikwijls zonder naam van den maker voorkomt met weglating van het eerste *Distichon*, gelijk VOLTIRE het ergens aanhaalt, als, naar mijn beste onthouden, uit de *Anthologie* getrokken; dan, wat meer verwondering baren moet, is, dat de doorgeleerde verzamelaar der *Deliciae Poëticae*, wijlen de Heer L. VAN SANTEN, ook slechts het laatste *Distichon*, en wel als onuitgegeven, onder dezelve geplaatst heeft, hoezeer hij het in de *addenda* aan den regten maker wedergegeven en in zijn geheel hersteld hebbe.

PLUIMER schijnt ook niet, dan het tweede of laatste *distichon* gekend te hebben.

Dat oudtijds, en nog niet lang geleden, ook bij den doop de *exorcismus* plaats had, is bekend. Hierop doelt het volgende punt-dicht van den Heer HAUG, *Epigrammatische Spiele*, p. 83:

» *Trommt bei der Unschuld wohl der Exorcismus?
Nein.*

» *Schafft ihn bei'm Taufen ab! Führt ihn bei'm Ehe-
stand ein!*»

Op sommige plaatsen van Zweden heeft ook nog het bijgeloof van het aflezen der koorts plaats. Zie *Reizen van Linnaeus*, I. D. blz. 41, der Nederduitse vertaling, alwaar men het rijmpje vindt, door hetwelk men de koorts beweert te genezen.

AFPASSEN zegt men hier gemeenlijk voor: de betaling, door passen, aftrekken. *Ik heb hem tien stuivers afgepast*, d. i. *door dat het met het geld zoo uitkwam, afgekort*. Elders is *afpassen*, van geld gesproken wordende, eenvoudig *passen*.

AFPEITSEN voor *afkloppen*. Van het Hoogd. *Peitsche*.

AFSTOKEN. Een huis, schuur, of dergelijke, afstoken, voor: in den brand steken, zoo dat het door de vlammen vernield worde. Men zegt ook wel: *alles in een huis afstoken*.

AFVAL, voor *afgevalen appelen*. Onder de beteekenissen van dit woord bij KILIAAN is ook die van *poma cadiva, caduca*. Elders wordt het, in dien zin, van allerhande vruchten gebruikt.

AFWIJZEN. Men hoort hier zeer gemeenzaam: *niets op eene zaak af te wijzen hebben*, voor hetgene elders heet: niets op eene zaak te zeggen, te bedillen hebben. Ik meen het ook elders te hebben hooren gebruiken.

AFZINGEN heet men, in de Roomsche Kerk, het zingen van de uitvaart van iemand. Beter ware, in dien zin, *uitzingen*, even gelijk men zegt, *uitluijen*.

AKEFIETJE, verkleinwoord van *Akeft*, zamengesteld uit *Ake*, een woord, waarmede men de kinderen wil afschrikken van iets, en uit *fi*, foei, in het Wall. *ffeï*, *ffii*. Een *lelijk akefietje* zegt men hier van eene onaangename omstandigheid, van eenen tegenspoed, ook wel van eene netelige zaak, van eenen moeilijk uit te voeren last, of van eene slechte boodschap, die men zich opgedragen ziet, even als wij *eene schurfte kommissie*, *eene schurfte zaak*, de Engelschen *a scurvy business*, zeggen.

AKER wordt in het land van Breda genaamd eene soort van koperen melk-emmer. In eene min of meer verschillende beteekenis komt het voor bij den Heer WASSENBERGH, *Idiotic. Frisic*. Bij KILIAAN is het *vas aquarium*, *vas aquale*. In den *Theutonista* is *eekeren*, een ketel, *ahenum aquarium*. Sommigen doen het woord afstammen van *aa*, ook *ee*, water. Op sommige plaatsen van Neder-Saksen heet het *Ooker*, wordt ten minste aldus uitgesproken. Men gebruikt ook het werkwoord *akeren* voor het waterscheppen met een *aker*.

AKKER. Dit woord is hier veel meer, dan elders in ons Vaderland, in gebruik, zoo voor een stuk lands, bijzonder zaailand, in 't gemeen, in welke beteekenis het in onze overzetting van den Bijbel veel gebruikt wordt, als voor de gedeelten, waarin een stuk lands is afgedeeld, elders ook wel *meten* genaamd. Dewijl deze doorgaans zeer klein zijn, gebruikt men, in dien zin, veeltijds het verkleinwoord *akkertjes*. Bekend is het, dat *acre* ook eene zekere maat lands bij de Noord-Amerikanen is. Het woord is van Keltischen oorsprong, zijnde in het Wallisch *atcor*; in het Bretonsche *acre*; in het Moeso-Gothisch *akrs*; in het Angels. *æcer*; in 't Allemannisch *akar*, *accar*, *achra*. Bij KERO is ACHER *ager*, ACHRO *agrorum*, ACHRUM *agris*. In het Laplandsch is het *Aker*.

AKKER-ERWTEN noemt men hier de groene-erwtten, die men droogt, in tegenstelling van de zoogenaamde pel-erwtten, die versch gegeten worden.

AKS noemt men nog in deze streken eene bijl, met eenen langen steel voorzien, waarvan de houthakkers zich bedienen. Elders is het niet minder verouderd, dan het zamengestelde *Bardakse*, strijdbijl, van *bar-ten*, strijden. Het oud-Fransche *Bardache*, hetwelk men in het *Glossaire de la langue Romane* van den Heer ROQUEFORT vindt, is zeer waarschijnlijk van Duitsche, Hoog- of Nederduitsche afkomst. *Akse*, *aekse*, *aex*, is een echt Duitsch woord, Hoogd. *Axt*; Allem. *acus*, *achus*. Sommigen leiden het af van het Grieksche *ἀξίνα*, of van het Lat. *ascia*. Dan WACHTER doet het komen van HACKEN, *caedere*, *secare*, of van ECKE,

acies, mucro. De wortel komt mij voor te liggen in het Keltische, Grieksche en Latijnsche *ac*, iets spits, iets puntigs aanduidende, waarvan *acies, acinaces, acus, aculeus, acuo*, enz.; het Grieksche ἀξίς, Lat. bij FESTUS en ISIDORUS, *accieris*; en waarschijnlijk oog ons *Egghe*, scherpte, over hetwelk zie HUYDECOOPER op *Melis Stoke*, 3, D. blz. 284. Van hetzelfde heeft BREDERO in *Griane: eggich*. In het Bourbonnesche oud-Fransch is eene lange bijl, welke hier *Aks* genoemd wordt, *achon*, en in het Bretonsche heet eene bijl nog *ach*; in het Angels. *acse, ex, eaxt, œcse, acadé*; Zw. *yka*; IJsl. *óx*; Goth. *aquis*.

ALDAT, voor *al ware het dat*. B. v. *aldat gij het gezegd haddet, zoude hij het niet in ernst gezegd hebben*. Zoo ook: *al loopt het nog zoo hoog*, waarvoor men hier in ongebonden stijl dikwerf zegt: *aldat het nog zoo hoog loopt*; waaruit men ziet, dat *al, aldat*, zeer nabij aan den zin van *ofschoon* komt. Het staat eigenlijk voor *al is het dat*. Te onregt wraken thans sommige al te kiesche schrijvers *al* voor *ofschoon*.

ALDOOR, *bij voortduring, aanhoudend*. Men vindt het, in dezelfde beteekenis, bij PHIL. NUMAN, *Strijt des gemoets, Fol. 32, b*.

ALLEN. Men hoort hier oneindig meer *onder allen*, dan *onder anderen*. Men vindt het veel bij de Ouden; zie b. v. het *Passionael, Somerstuck. Fol. 160. d.* uitgave van 1489. Oudtijds zeide men ook veel *tusschen anderen*, in navolging van het Lat. *inter*.

AL OF, voor *als of*. Men treft het veel bij oude Schrijvers aan, en het schijnt uit eene slordigheid, of in uitspraak, of in spelling, voortgekomen te zijn. B. v. bij PH. NUMAN, *Strijt des gemoets*, Fol. 57, b:

»Een knecht, die oprecht en diligent es,
»Al en hoort hij zijnen meester niet spreken

— — — — —
»Zal terstond door getrouwe liefde ontsteken,
»Obedieren *al oft* hem claerlyck waer geseyt.”

Ik heb het zelfs bij latere schrijvers van de 17de eeuw nog aangetroffen. Voor *als*, in de beteekenis van *als of*, gebruikte men ook *al*. ANNA BYNS, I. B. 15. *Refer.*:

»Hi leert de menschen leven, *al* warent honden.”

ALS wordt hier en omstreeks bij *gisteren*, *morgen*, *verledene week*, *toekomende week*, en andere, eenigen tijd aanduidende, woorden gevoegd, even als bij *dan* in *alsdan*, over hetwelk zie WACHTER in *alsdann*. Men hoort hier b. v. veel zeggen: *als gisteren*, *als morgen*, enz. »*hij zoude het als gisteren gedaan hebben* ;” »*hij zoude als morgen komen*.” Men verwondere zich hierover niet; ook elders zegt men *als nu*, *als nog*, enz. *Azerist* vindt men bij KERO voor *als eerst*, niet in de beteekenis van het Latijnsche *quam primum*, maar eenvoudig van *primum*.

AL-UIT wordt hier, even als *vol-uit*, gebruikt voor *ten volle*. B. v. »Het is *al-uit* zoo koud niet, als *gisteren*.” Dat *al* bij de Ouden de beteekenis, als bijwoord, heeft van *geheelijk*, is bekend.

AL-WEG, voor: gestadiglijk, steeds, bij aanhoudendheid.

B. v. » *de zieke toonde geene benaauwdheid, doch klaagde de al-weg van dorst.*” Het is een zeer goed woord, hetwelk WACHTER, zoowel als het Duitsche *allweg*, afleidt van *Weg*, in de beteekenis van *tempus*. Hij zegt het hetzelfde, als het Eng. *always*, te zijn, hetwelk bij WILLERAMUS *alliz* is, en in het Middeneeuwsch Duitsch *alles*. In dezelfde beteekenis, als *al-weg*, vindt men echter *alheen* bij SPIEGHEL, *Hertspiegel*, 4 B. v. 151, 169 en 478; waarom ik aan de uitlegging van WACHTER eenigzins twijfel.

AMELAKEN, of *Ammelaken*, volgens KILIAAN een Brabandsch woord, waarvoor anderen *tafellaken* zeggen. Onder de oude regten van den lande van Breda, bestaat ook dat, 't welk men *het Baroniesch vóórdeel* noemt, in gevolge van hetwelk de langstlevende der Echtgenooten uit de goederen des eerststervenden, met meer andere zaken, eene dwaal en een ammelaken vooruit geniet. Zie onder andere VAN VLIET, *op 't recht van successie in de Stad en Baronie van Breda*, art. 6. In het kwartier van Antwerpen gebruikt men nog dagelijks het woord *ammelaken* voor *tafellaken*. Bij de oude Fransche schrijvers heet het *Mappe rédoublee*, en *doublier*, of *doublette*. Misschien is het die soort van tafellakens, welke nog bij de Engelschen in gebruik zijn, van die grootte, dat dezelve te gelijk voor servetten dienen. TUINMAN leidt het af van het oude *ammen*, voeden, hetwelk ook nog bij KILIAAN voorkomt en bij de Duitschers is overgebleven in *Amme* en *Heb-amme*. Van hetzelfde gevoelen waren reeds MARTINIUS en MEYER.

AMPER, voor : *naauwelijks*, ter naauwer nood. In de *Taalkundige Mengelingen*, Blz. 436, wordt dit woord met het Laplandsche AMPES, *difficilis*, vergeleken. Dan in onze oude taal beteekende het onrijp, zuur, scherp.

ANDEREN, een verouderd woord, waarvoor men thans *veranderen* zegt, is of hier niet geheel buiten gebruik geraakt, of in lateren tijd herwaarts uit Duitschland overgewaaid. Men hoort het echter niet zeer dikwijls. In Westphalen wordt bijna altijd *enderen* voor *veranderen*, d. i. *veranderen*, gebruikt. *Anderen*, in de beteekenis van *veranderen*, komt bij KILIAAN voor; de Ouden zeiden daarvoor ook *anden*; zie HUYDECOPER op *M. Stoke*, 2. D. Bl. 453.

ANDEREN heb ik hier gehoord en door Bredanaars geschreven gezien voor *antwoorden*. Ik meen *anderen* in dezelfde beteekenis bij eenen ouden Schrijver te hebben gevonden, zonder mij de plaats te kunnen herinneren. *Andert* voor *antwoord* leest men in de *oude Friesche wetten*, 1. D. § 56; doch dit is zamengetrokken uit *andwird*, gelijk ook de geleerde JUNIUS in *Glossar. Goth.* in *andhafgan* aantoot, dat *and* hier zooveel is, als *contra*, en KILIAAN tegenspreekt, die *antwoord* zooveel gezegd acht, als *ander woord*.

ANGEL zegt men hier gemeenlijk voor een *vischhaak*. Elders zegt men *hengel*, en KILIAAN heeft ook *Hanghel*, hetwelk de afleiding diergenen schijnt te begunstigen, die het van *hangen* afleiden, omdat dezelve in het water *hangt*. *Anderen* leiden het af van het Gr. ἀγκύλον, *curvum*, of het Lat. *uncus*; WACHTER VAN

ANKEN, *figere*. Mij schijnt het in deze beteekenis te komen van het Lat. *angulus*, omdat de vischhaak, door den weerhaak, eene soort van hoek vormt, waarom ook bij ons van ouds een visch-haak een *haek* genoemd werd, en een schip, met hoekwand visschende, een *hoeker*. De twist der *Hoekschen* en *Kabeljaauwschen* is in de Nederlandsche geschiedenissen overvloedig bekend. Dan, om op ons woord terug te komen, daar hetzelfde in het Angel-Saksisch, Neder-Saksisch en Hoogduitsch insgelijks *Angel* heet, in het Frankisch *angal*, Fransch en Engelsch *angle*, schijnt *angel* beter te zijn, dan *hengel*. Al het gezegde heeft alleen betrekking tot hetzelfde in de tweede beteekenis van vischhaak; want dat het in de eerste beteekenis iets puntigs, of eene scherpe spits aanduidt, blijkt duidelijk uit de beteekenis, welke dit woord in het Neder-Saksisch heeft, waarin de punt van eene korenaar *angel* genoemd wordt. Of *angel*, in den zin van iets puntigs, van het Lat. *acus*, *aculeus*, come, gelijk de Heer WEILAND meent, mogen anderen beslissen. Voorts wordt een hengel-stok hier doorgaans eene *angel-roede* genaamd, welk woord zoo in Nedersaksen algemeen gebruikelijk is, als ook voorkomt bij KILIAAN en bij VONDEL, *Herschepp. van Ovidius. 8. B. vs. 309*. Hij noemt het *Hengelroe* in den *Palamedes, Rei van het 3. Bedr.*

APRIL, zie OPRIL.

ARBEIDERS. De *Arbeiders* te Breda zijn die personen, welke alleen aldaar geregtigd zijn het werk te doen, 't welk elders de kaaiwerkers, zakdragers, turfdra-

gers en kraankinders verrigten. Buiten twijfel worden dezelve om de zwaarheid van hunnen arbeid aldus genaamd. In het Fransch worden die lieden *hommes de peine* geheeten, en *Pijnder* beteekende oudtijds arbeidsman. Zie *Aanteekk. op VAN MAERLANT, Spieg. Histor. 3. D. Blz. 17 en volgg.*

ARG zegt men hier nog, schoon met eene uitspraak, eenigzins naar de Lat. *ae* zwemende, voor *erg*. Bekend is het oud formulier *zonder arg of list*. In het *Psouter* bij LIPSIVS is *perversa* overgezet *arug*, waarbij hij voegt: *nos ARG*. Het wijkt niet ver af van het Gr. *ἀργῶς*. Eertijds beteekende het bijvoegl. naamw. *arg* slechts *inutilis*, *iners*; naderhand is het *pravus*, *malus*, geworden. Van ledig gaan toch leert men kwaad doen.

ARM, bijvoeg. naamw., wordt, ook elders, veel voor *ongelukkig*, van een persoon sprekende, gebezigd. Hier zegt men het ook van eene zaak, b. v. *het is wel arm, dat ik, voor eene kleine vergrijping, zoodanig lijden moet.*

ARMEN, voor *verarmen*, arm maken.

AS, voor *als*. Dat dit geene verbasterde uitspraak zij, blijkt uit het oud-Friesche en Engelsche *as*.

ASTERTOEG voegt men hier somtijds, als eene vergroo-ting, achter eene zinsnede; b. v. Die man drinkt *astertoe*. Het huis is zoo bouwvallig *astertoe*, enz. In Kleefsland heb ik, in dienzelfden zin, *asterantoe* hooren gebruiken.

ATSEL, oud woord, een ekster beteekenende. Men gebruikt het echter meest figuurlijk, bij verachting, voor eene pruik, of voor eene havelooze pruik. *Ik zal er toe moeten komen, een atsel op te zetten. — Welk atsel hebt gij daar op?*

AVEND, voor *avond*, even gelijk de Neder-Saksen en de Friezen, waarin deze, volgens den Hoogleraar WASSENBERGH in zijn *Idiotic. Frisic.*, nader bij het oorspronkelijke, dan de overige Nederlanders, komen, als zijnde het woord afgeleid van *aven*, Hoogd. *aben*, *deficere*; gelijk men zien kan bij LEIBNITZ, *Collectan. Etymologica, Pars I, Pag. 34*, en bij MEYER, *veroud. Woord.* die de schrijfwijze van *avond* voor beter houdt.

AVER. Men hoort hier wel eens bij de landlieden, en ook schertsende bij de steelieden, zeggen: *van aver tot aver*, d. i. *van ouder tot ouder*. Dat dit geene verbasterde, maar slechts verouderde spreekwijze zij, blijkt uit BREDERO'S *Schijnheiligh*, alwaar men leest: »*ik zal — berekenen haer afcomst, van lidt tot lidt, van aver tot aver, die is haer vaer, die haer beste- vaer,*” enz.

AVERREGTS wordt hier zeer veel *pleonastice* uitgesproken met *averregts verkeerd*. Bekend is het, dat *averregts* zamengesteld is uit het oude *aver* en *regts*, of, zoo anderen willen, van *ave*, af, en *regts*. Zoo is *avetronck* in het Vlaamsch een bastaard.

B.

BAAIJEN, voor *baden*. Dat dit niet ten eenemale zij af te keuren, zoude kunnen betoogd worden uit het Lat. *Bajae*, een bad beteekenende; (*sacris bajarum maxima lymphis*. TIBULL.) hetzij dit woord van de stad *Bajae*, alwaar beroemde baden waren, ontleend zij; hetzij dezelve aan die stad den naam gegeven hebben. De groote taalkenner TEN KATE doet *baai* en *bad* uit denzelfden wortel spruiten, te weten: *bijd*, waarvan nog ons *verbijden*.

BAAN. De *heerweg*, (verkeerdelijk door sommigen de *heerenweg* genaamd, daar het toch de *heirweg* is) of de groote weg, wordt in de Baronie van Breda de *Baan* genaamd, zekerlijk bij verkorting, of bij uitnemendheid, voor de *heirbaan*, hetwelk bij zeer geachte Schrijvers voorkomt, en nog in de Meijerij van 's Hertogenbosch zeer gebruikelijk is. *Weg* heet aldaar en ook hier een *bijweg*, een *zijweg*. Men zegt b. v. »*die weg komt op de baan uit*." *Bane* is, bij KILIAAN, overgezet *via*, *platea*, *planities*, *collis*, *via trita*, *via aperta*; en bij PLANTIN vindt men: »*Bane*, *baen*, oft *heirbane*. le grand chemin."

In het *Const-thoonend Juweel van Haerlem*, Blz. 25, leest men:

»Gheen beter besorgher is er op ghene *banen*." Thans zouden wij zeggen: *in geene velden of wegen*.

BAAN-STROOPERS zegt men in deze streken voor struikroovers, of zulke roovers, die de groote wegen onveilig maken. Het is het Fransche *voleurs de grand chemin*.

BAASKE is hier een titel, met welken men eenen onbekende van minderen stand aanspreekt, als in Frankrijk met dien van *Monsieur*; te Napels met dien van *Christiano*; in Duitschland met dien van *mein Freund*, en in andere streken van ons land met dien van *Vriend*, hetwelk het ook eigenlijk zeggen wil, vertalende KILIAAN het *amiculus*. Want dat door *amiculus* hier door KILIAAN niet verstaan worde eene *Base*, eene soort van *slip*, die oudtijds gedragen werd, gelijk ik ergens gelezen heb, blijkt daaruit, dat hij *Basincken* ook heeft, en het overzet *amicula*. Over de oudheid van het woord *Baas*, 't welk eigenlijk *Heer* beteekend heeft, zie MYLIUS, *Lingua Belgica*, p. 157.

BAAT. Eene Koe wordt, bij de landlieden van deze streken, gezegd *in de baat* te zijn, wanneer dezelve aan het kalveren dragen is.

BADDEN, voor *baden*, de derde persoon in 't meervoud des onvolmaakten tijds van *bidden*. Het is ook de uitspraak der Friezen. Zie over hetzelfde den Heer BRUINING, *Nederduitsche Synonymen*, voorr. Blz. 17 en volg.

BADUIT, voor de helft van eene pint. Dagelijks hoort men dit woord, elders bijna in onbruik, door de melkboerinnen bezigen. Dan verkeerdelijk spreken

zij het uit, als ware het *Beduit*; want zoo wel KILIAAN, als MEYER, schrijven *Baduit*, en leggen het uit: *uikerken*, terwijl de eerste het in Bastaard-Latijn overzet *cheopina*, het Fransche *chopine*. Niet alleen van de melk, maar ook van olie, sterken drank en andere natte waren, wordt dit woord gebezigd.

BAF. *Iemand den baf geven*, voor hetgeen men, bij eene gemeene spreekwijze, ook wel noemt *iemand den zak geven*.

BAF. *Een goede baf* zegt men hier voor een' rijkelijken beet. Mogelijk heeft het eenige betrekking op het Fransche *bave*. Men zegt ten minste wel, bij eene min of meer lage spreekwijze, wanneer men van een lekker beetje spreekt, dat het is, om van te *kwijlbaarden*, het welk veel overeenkomst heeft met het Fransche *baver*. In het oud-Fransch is BAFFRER, *manger gloutonnement*; zie den Heer ROQUEFORT, *Glossaire de la langue Romane* op het woord; en hetzelfde heeft nog in dien zin plaats te Troyes. Zie *Vocabulaire Troyen*, in de *Ephemerides de GROSLEY*, 3. Part. Chap. 8.

BAGGE noemt men hier die dunne ijzeren plaat, welke, ter besparing van eene gladde plaat, in de vuurhaarden geplaatst wordt, om er tegen te stoken. Ik heb het woord nergens, in dien zin, aangetroffen; dan, dewijl het, voor eene mand of voor een juweel genomen, aldus van *buigen* genaamd is, denk ik, dat zoodanige plaat insgelijks om de buigzaamheid dier naam heeft. Elders noemt men die *slabbe*.

BAJERT, *Beijert*, werd oudtijds alhier genaamd dat gedeelte van het Gasthuis, thans het oude mannen-huis, waarin vreemdelingen en reizigers werden opgenomen. Het werd waarschijnlijk aldus genaamd, om den mengelhoop van allerhande menschen, aldaar opgenomen geweest zijnde. Diergelijke inrigting heeft nog te Amsterdam bij het Gasthuis plaats, en denzelfden naam van *Bajert*, *Beijert*, behouden. De oude Waalsche Kerk wordt nog heden ten dage *de Bajert* genoemd, omdat dezelve voorheen de Gasthuis-kerk was, en in stukken van dien tijd heet zij *l'Eglise de l'Hôpital*, welke in een Krankzinnigen- of Dol-huis veranderd is, weshalve de straat, aan welke hetzelfde staat, *achter den Bajert*, ook wel bij verkorting, *de Bajert* genoemd wordt.

BAKJE. Men zegt hier veel *een bakje thee drinken* onder den burgerstand, voor *een kopje thee drinken*, van het Fr. *Tasse*. Wat *Bak* betreft, dat hetzelfde zeer goed in dezen zin zij, kan men, onder anderen, zien uit KILIAAN, en uit het bij den Hr. ROQUEFORT, *Gloss. de la lang. Rom.* voorkomende woord *BACK*, hetwelk hij overzet: *vaisseau à boire, coupe, écuelle*. Dan hetgene hij daarbij voegt, dat het van *bacar* kome, draagt mijne toestemming niet weg. Mij schijnt het veel eerder te komen van het Duitsche *Back*, hetwelk bij WACHTER ook beteekent *vas cavum*.

BAK-KAR wordt eene koetskar veeltijds genaamd door de dorpelingen en de landlieden.

BAK-KEET. De boeren-hoeven zijn, in deze streken,

meest voorzien van een' oven, buiten een van het huis afgezonderd vertrekje uitstekende, waarin de bewoners hun eigen brood bakken. Deze plaats noemt men de bak-keet, die ook somtijds bestaat uit een afzonderlijk huisje, op den boeren-hof staande, hetwelk in den zomer ook wel door het huisgezin bewoond wordt. Den naam doet men zulk een huisje behouden, zelfs wanneer er geen oven meer in gevonden wordt.

BAMIS, voor *St. Bavo's Mis*. Deze dag, de 1ste van October, is een van die, welke in dezen omtrek, bij de boeren, tijdmerk maken, gelijk *Lichtmis*, *St. Jan*, *St. Maerten*, enz.

BANEN. De bouwlieden gebruiken hier veel de spreekwijze van *het land te banen*, hetzij in de beteekenis van het land gelijk te maken, hetzij eenvoudig van hetzelfde te bebouwen. In een oud stuk bij ALKEMADE en VAN DER SCHELLING, *Beschrijving van den Briel*, 1. D. Blz. 66, wordt gesproken van *eene vrije gifte, om dezelve huisingen en erven, gebruikt ende gebaant te wesen*, enz.

BAZINNE, voor: de vrouw van het huis. Meer in het bijzonder gebruikt men het van eene herbergierster, vooral, indien dezelve geen man heeft.

BEDE. Bekend zijn de *Grafelijke beden*. Te Breda had men, onder de oude staats-regering, nog eenen *ontvanger* van de *Beden van Brabant*; en vele schuldbrieven, die thans in algemeene staatsschulden zijn

verwisseld, waren op dezelve gevestigd. Deze beden moet men niet als *Supplicatiën* van onze oude Vorsten beschouwen; veel minder voor opgelegde schattingen, van *bieten*, gebieden, noch ook, aan den anderen kant, als vrijwillig aangeboden lasten, van *bieden*, aanbieden; maar als hetgeen men onder het staatsbewind gewoon was *petitiën* te noemen, welke men vrijheid had geheel of gedeeltelijk in te willigen of af te slaan, hoezeer men dezelve somtijds moeilijk weigeren konde; waarom KILIAAN het woord niet alleen door *census* en *vectigal*, maar zelfs door *exactio* vertaalt.

Dat *bidden* eertijds ook eenvoudig *vragen* beteekend hebbe, zie bij den Heer YPEY, in zijne *Verhand. over de verouderde woord. in den Staten-bijbel*, blz. 22.

BEDELBRIF. Een *Bedelbrief* wordt, in deze streken, genaamd een verlofschrift, door Roomsche Geestelijken gegeven aan lieden, door brand, of andere ongevallen, ongelukkig geworden, om bij andere Kerken of bijzondere personen eenigen onderstand te mogen vragen, doorgaans met eene aanmaning of opwekking tot mildadigheid vergezeld. Ook de Magistraat der Stad Breda gaf voorheen *Bedelbrieven* uit aan sommige personen; zie het *Extract uit de Notulen en Resolutien van de Magistraat der Stad Breda*, gevoegd bij Hun Ed. Achtb. *Publicatie van 8 April 1779*. Dat *Bedelbrief* hier niet in een' kwaden zin moete genomen worden, blijkt uit de benaming van *bedeldagen*, ook aan de *bededagen* gegeven. Zie wijders over het woord mijne *Oud-Friesche spreekwoorden*, blz. 56 en 57.

BEDIED, voor *uitlegging*. B. v. *hij wil van alles* BEDIED *hebben*, voor hetgene men elders zeggen zoude, *UITSLUITING hebben*. Bij KILIAAN is het *significatio, interpretatio, declaratio, argumentum*; en *bedieden*, het tegenwoordige *beduiden*, 't welk eigenlijk den Hoogduitschen tongval *bedeuten* verraadt, die eindelijk den echt vaderlandschen verdrongen heeft. In de oude Friesche wetten leest men *bithiothen*, voor *interpretari, explicare*; zie JUNIUS, *Glossar. Gothic. p. 349*; en wijders den Heer WASSENBERGH, *Bijdragen tot den Frieschen tongval, 2. St. Blz. 21*. Men vindt het woord, ofschoon thans elders weinig in gebruik, bij den Hr. WEILAND. Opmerkelijk is de wending, in welke het voorkomt in de Liesveldsche Bijbels, *I Cor. IV, Lett. B: »Broeders, dit heb ik op mi, en »op Apollo* BEDIED;” alwaar de Staten-Bijbel *toegepast* heeft. Dan, om tot het zelfst. naamw. *bedied* terug te komen, het wordt hier meermalen in de beteekenis van een eenvoudig te kennen geven gebezigd; en in dien zin leest men bij DAN. HEINSIUS, *aen Jonker JAN VAN DER DOES, Heere van Noordwijck*, in het begin:

» *Nu sie ik voor gewis, dat al wat de Poëten*

» *Van Phoebus door haer konst ons hebben laten weten,*

» *Niet anders is geweest dan slechts een vals* BEDIED;”

alwaar het, gelijk ook hier meermalen, eenvoudig een te kennen geven beteekent.

Men vindt bij HOOFT en schrijvers van dien tijd ook *bediedinge* en *bedietsel*. Dit laatste werd ook gebruikt voor een voortteeken van iets, dat geschieden kan of zal. Men gebruikt hier ook veel het werkw. *bedieden* en, schoon zeldzamer, *bediedenis* en *bediedinge*.

BEDIENAARS, of *Bedienders*, worden door de Roomschen genaamd de knapen, die het outaar bedienen, of den dienstdoenden Geestelijke ter hulp staan.

BEDIENEN noemt men hier het toedienen der Roomsche kerkregten aan stervenden na afgelegde biecht. Wanneer iemand dezelve alle ontvangen heeft, zegt men, dat hij *ten volle bediend* is geworden, of dat hij zijne *volle bediening* gehad heeft. In Neder-Saksen gebruiken de Lutheranen ook de spreekwijze: *iemand be- regten, berigten*, voor iemand, *in articulo mortis*, de biecht afnemen, en denzelve het H. Avondmaal toedienen.

BEDIGT, voor *digt* op malkander. B. v. *de boomen staan zeer bedigt*. — *De schoten, die men hoort, zijn zeer bedigt*.

BEDRUEVEN, voor *bedroeven*. De *oe* wordt, door echte Bredanaars van de laagste en middelbare klasse, op zijn Brabandsch, als *ue*, de *oo* als *eu*, uitgesproken. Bekend is van ouds de verwisseling van *oe* en *oo* met *ue* en *eu*.

BEDSTAD. *Stad* en *Stede*, voor *plaats*, is bekend. Min of meer zonderling klinkt *bedstadt* voor *bedstede*, in het zoogenaamd *Bredasche vóórdeel*. Zie onder anderen, VAN VLIET, *Recht van Successie*, blz. 10.

BEDIJEN, voor *gedijen*. *Gestolen goed bedijt niet*. Bij KILIAAN vind ik *BEDIJEN*, *BEDIJGHEN*, *augescere*, *augeri*, *bene provenire*, *recte provenire*, *crescere*, *proficere*.

BEELDJE, of *Beeldeken*, gelijk men het hier uitspreekt, voor; een prentje, of welke afbeelding ook van iets. Zoo hoort men b. v. de kinderen wel zeggen: *Gij moest eens een beeldeken voor mij maken*, d. i. eens eene teekening voor mij maken, of iets voor mij teekenen. Overdragtelijk wordt hier ook een onheusche brief, of een ander onheusch geschrift, een *beeleken* (beeldeken) genoemd, gelijk men elders zegt: *een kabinetstukje, of een stukje om in een lijstje te zetten.*

BEEMD, een woord; elders nauwelijks, dan in den dichtsterlijken stijl bekend, is hier zeer veel in gebruik. Bij KILIAAN is *beemd* overgezet *pratum, ager ex quo foenum percipitur*. In den *Theutonista* is ook *bend* meer bepaaldelijk overgezet door *pascua foenifera*, en in dezen zin wordt het hier meest in het bijzonder gebezigd van zulke wei- of hooilanden, welke aan de zijde van het water liggen en doorgaans alle jaar onderloopen. Zoo worden sommige weilanden onder Etten *de beemden* genoemd; en zoo heeten nog de weiden en hooilanden achter Burgst naar het Nieuwe Veer *de Haagsche Beemden*. In Zuid-Brabant, niet verre van Leuven, zijn twee plaatsen, die op *beemd* uitgaan, te weten: *Kapellebeemd* en *Zuurenbeemd*, door GRAMMAYE, in *Antiquitt. Brabant.* overgezet: *Capellae pratum*, en *acerbum pratum*. Daar wij hiervoor zagen, dat de *Theutonista* het woord *Bend* spelt, zoude het mij niet verwonderen, dat hiertoe behoorden de *benninghen van water*, d. i. overstroomingen van water, van welke wij lezen bij VAN MIERIS, *Charterb.* 4. D. Bl. 49. Dat de verwisseling van

ND en NN, voornamelijk in het meervoud van een zelfstandig naamw., niets ongemeens zij, weten alle, ook slechts oppervlakkige, taalkenners.

BEEN. *Geen been in iets vinden*, voor *geene zwaarigheid*, of *geene schande in iets vinden*. *Beenen* is, bij KILIAAN, schimpen, *calumniari*, en *verbeenen* zet hij over *vituperare*. Nergens heb ik deze spreekwijze zoo dikwijls, als hier, gehoord. Dezelve is reeds zeer oud. Ik meen zelfs, bij HUYGENS, gevonden te hebben: *been in iets vinden*.

BEENEN. Hoezeer dit werkwoord ook elders in gebruik zij, geef ik het hier zijne plaats, als in deze streken zeer gemeenzaam. Zie van hetzelfde mijne *oud-Friesche Spreekwoorden*, blz. 93. Van hetzelfde komt het zamengestelde *aanbeenen*, b. v. in hoe veel tijds zoude ik het aanbeenen? d. i. aanstappen.

BEË-WEG, of *Bede-weg*, zeggen hier de geringe burgers en landlieden voor *bedevaart*. Vele zoodanige hebben alhier plaats, niet alleen naar Kevelaar, Scherpenheuvel en elders, waar de Lieve Vrouw bijzonder geëerd wordt; maar ook naar andere plaatsen, in het land van Breda zelf gelegen, onder welke er ook eenige gevonden worden, die men, ter genezing van bijzondere kwalen, bezoekt.

BEGAAFD. Zie BEGEVING.

BEGAAN. In plaats dat, elders, de schouw doorgaans gezegd wordt te *gaan over wegen*, wateringen; dijken, enz. wordt hier dezelve gezegd, die te *begaan*.

BEGAAN, voor *te voet gaan bereiken*; b. v. eene plaats in een uur tijds *begaan*.

BEGAAN. *Begaan zijn met iemand*, of met de omstandigheden van iemand, is wel niet uitsluitend alhier in gebruik, maar echter veel gemeener, dan elders. De ouden gebruikten het ook voor: *versaagd, verschrikt*, Zie de Liesveldsche Bijbels, *Luc. 24, Lett. A.*

BEGADEN, of, gelijk dit woord hier uitgesproken wordt, *begaaijen*, beteekent hier alleen in eenen kwaden zin *bevuilen*, tegenwoordig meest *bismetten*. In den gebruikelijken zin van *aansteken* komt het laatste voor *Passionael, Somerstuck, van 1489, fol. 16. Col. I.:* »en al die ãd begade, hi so met syn adem, dat si al »siec warẽ.” Dan uit de aantekenig van den Heer CLIGNET op *van Maerlant, 2. d. blz. 37*, zal men zien, dat het oudtijds ook in eenen goeden zin gebezigd werd, b. v. *begaden met goud*, voor *vergulden*. *Vergelijk* bij HUYDECOPER op *Melis Stoke, 1. D. blz. 356*, en *dulces ante omnia Musae, 2. St. blz. 26 en volgg.* Opmerkelijk is het intusschen, dat *Gaudy* in het Wallisch *latrina, cloaca*, beteekent. In eenige plaatsen van Neder-Saksen is *Göde, Gäde*, in het Deensch *Giödring*, mest, vuilnis. In Westphalen wordt eene goot aan de straat, waardoor het water en de vuilnis loopt, *Gauske, Gauseke*, genoemd, waardoor men op de gedachte komt, in vergelijking met het Wallische *Gaudy*, dat dit werkw. oorspronkelijk geheeten hebbe *begauden* in plaats van *begaden*. In het Fransch is *Cadou*, volgens ROQUEFORTS, *Dictionn. Etymol.* »ordure, matière fécale tirée d'une fosse, fumier, »immondicité.” Hij leidt het af van *cacare*.

BEGANKENIS is hier nog in algemeen gebruik voor *begrafenis*, of eigenlijk voor *lijkstaatsie*, het Lat. *exsequiae*; Fr. *convoi funèbre*, waarvoor men thans meest slechts eenvoudig *convoi* gebruikt; Hoogd. *Leichenbegängnis*, voor hetwelk men te Breda ook wel eens *Lijkenbegankenis* hoort. Men heeft hier het spreekwoord: *het was als eene begankenis*, om aan te duiden, dat er zoo veel volks op de been was, als of het eene *processie* ware. *Begankenis* trouwens beteekent, ook bij KILIAAN, in den eersten zin, algemeen *aditus*, *accessio*, *congressus*, *frequens conventus*, *frequentia*, *celebritas*. Vervolgens is hetzelfde niet alleen voor *lijkstaatsie* gebruikt, maar ook voor alle soort van begankenis, b. v. voor eene *bedevaart*. Het komt van het woord *begaan*, oorspronkelijk *adire*, *obire*, *circumire* beteekenende, even als het Lat. *celebrare*, voor *vieren*, *een feest vieren*, gebruikt. Zie de Liesveldsche Bijbels, *Hester*, 16, *Lett. E*, en *Matth. XIV*, *Lett. B*. Men zegt nog in het Hoogd. *ein Fest begehén*. Bij MATTHAEUS *Analect. t. ult. p. 932*, leest men: »item des anderen daechs na Sinte Blasius »sal men *begaen* al der Héeren vrienden, en die de- »ser Kerk ende onser oerden goet gedaan hebben." Het woord *begankenis* ontbreekt bij den Heer WERLAND, doch wordt bij oude schrijvers veel gevonden. Zie wijders HUYDECOPER *op Melis Stoke*, 4 B, v. 1151.

BEGEVEN, voor *begiftigen*.

BEGEVING wordt ook hier, even als op sommige andere plaatsen van ons land, gebruikt voor de toezending of bekoming van eenig leed of ongeval. Eene *be-*

zoeking zoude men thans zeggen. *Begaafd* had, in dien zin, voorheen de beteekenis van *bezocht*. In de Liesveldsche Bijbels leest men *Matth. IV. Lett. D*: »Ende si brachte tot hem alle crancke met menigerlei »sieten en qualen *beghaaft*." In de Stads-rekening van Breda, 1575, vindt men: »Item JAN ADRIAANSZ. »Gasthuijsmeester hadde tot gerieff van zijnen zwager, »welcken Godt den heere met de pest *begaeft* hadde »op de Gasthuijsvelde buyten het Gasthuijselijnde noch »doen maecken op zijn kost twee nijeuwe keeten." In de Stads-rekening van 1602: »Ende de andere »huijsingen metten toebehoorten wordt gebruikt bij »den Pestm^f. ende gelaten tot gerieve van de burgeren »ende ingesetenen, die met de haestige ziekte *begaeft* »worden." Algemeen is bekend de *gave Gods*, voor *de pest*, als eene bezoeking bij uitnemendheid. Zie KILIAAN en den Heer WEILAND. Bij JUNIUS in zijnen *Nomenclator*, Blz. 295, wordt *Pestis* overgezet: *pestilentie*, *gratie Gods*. Hiervan leest men in de Stads-rekening van Breda, 1625: »Pierijntcken Corn. Ger- »ryts dochter bet: voor dat zy met twee andere tot »haer deser stadts vleeschhalle en de pleijne daarachter »liggen (daarinne eenighe Soldaeten van de *gave Gods* »gestorven waren) schoon gemaect ende daer over »zeven dagen besich geweest zijn." En bij BREDERO *in Jerolimo*, 3. uitkomst:

»Het hij langh alegen, van wat ziekte

»Is hij gestorven? Sy segghen van *de gave Gods*."

Men behoeft dus niets geheimzinnigs te zoeken in het bekend versje boven eene thans toegemetselde poort van het Stads-krankzinnigenhuis te Amsterdam; even als of VONDEL, die het dan omtrent het jaar 1615

zoude moeten gerijmd hebben, hetzelfde zoude hebben willen doen dienen ter beschimping of bespottling van eenen Burgemeesters zoon, die aldaar wel onthaald werd en goede ciere maakte; en waarvoor VONDEL, tot straf, een jaar in het tuchthuis zoude gezeten hebben, welk sprookje het mij verwonderd heeft, onlangs, in ik weet niet welk tijdschrift, herhaald gevonden te hebben, te meer, daar het hoogst onzeker is, of VONDEL wel de maker van dit rijmpje geweest zij. Zie WAGENAAR'S *Amsterdam*, 3. D. 4. B. Veel aannemelijker is de gedachte, welke ik in een ander tijdschrift aantrof, dat het ontleend zij uit het opschrift van het *Leeuwenberg's Gasthuis* bij Utrecht:

- »Leeuwenberch is hier opgheresen,
- »Daar Juffrau Agnes van Leeuwenberch ghepresen
- »Tot behòef der burgers met Peste beghaaft,
- »Die worden alhier ontfæen en ghelaeft.»

Zie *Tegenwoord. Staut van Utrecht*, blz. 399 en 400.
D. 1. Bij KILIAAN wordt de *pest* ook *zaligheid* genoemd.

BEGINNEN heet hier van de vrouwen, *jamjam instantis partus signa dare*. Op sommige andere plaatsen wordt het slechts van het vee, inzonderheid van het rundvee, gezegd.

BEGOST zegt men nog veel te Breda in den verleden tijd, minder in het deelwoord. In beide was het zeer gemeen in de oude taal. Ook hebben de oude schrijvers veel *begonst*. Zie, onder anderen, M. STORKE, 1. B. v. 326, en 6. B. v. 442. In het Psouter van LIPSIVS, *Ep. ad Belgas* 44, Cent. 3, is *coepi* overgezet *begegunsta*. In Zuid-Brabant is *begost* ook nog in gebruik.

BEGOT, voor *bij God*, eene uitroeping herwaarts uit Zuid-Brabant overgewaaid. Het Fransche *bigot* wordt door sommigen afgeleid van het Hoogd. *bey Gott*, of liever van het Eng. *by God* (*pardieu*). Zie FURETIÈRE op het woord. Dan WACHTER acht het afkomstig van het Angels. *BIGAN*, *colere*.

BEGRIJPEN wordt in deze streken veel gebruikt in den eigenlijken zin van *omvatten*, in welken alleen KILLIAAN het woord heeft, niet in den zedelijken zin van *intelligere*, welke ook slechts de tweede beteekenis van ons *bevatten* is, zoo wel als van het Latijnsche *comprehendere* en het Fransche *comprendre*.

BEGIJNEN-RIJST wordt hier eene soort van dikke vlade genaamd, hoofdzakelijk zamengesteld uit melk, eijeren, rijst, suiker, kaneel enz. Dezelve heet alzoo, omdat de Begijnen te Breda eenen bijzonderen goeden slag, misschien wel een geheim hebben, om dien op eene aangename wijze te bereiden; waarom ook die zusterschap gewoon is dezelve, bij sommige plegtige gelegenheden, aan aanzienlijke personen eershalve te vereeren, ook aan de Heeren en Baronnen van Breda, wanneer die zich voor eenigen tijd aldaar bevinden, als aan wier doorluchtige Voorouders zij de instandhouding van hun gesticht, bij de onderscheidene verdragen, op welke de stad aan de Staatsche zijde overging, te danken hebben.

Wat de afleiding van het woord *Begijn* betreft, de meesten geven het eenen Brabandschen of Duitschen, immers Noordschen, oorsprong. Zie FURETIÈRE en den Heer WEILAND, welke echter daarin merkelijk ver-

schillen, dat de eerste het woord *Begijn* meent te komen van het hulsel, 'twelk de Begijnen dragen; en de laatstgenoemde in tegendeel zegt, dat dit hulsel van de Begijnen den naam verkregen heeft; hetwelk ook het gevoelen van WACHTER is, die het woord afleidt van het A. S. BEGAN, BIGAN, BIGGAN, *colere, observare, servire*. VON WICHT, *Ostfries. Landrecht*, p. 40. zegt, dat sommige handschriften, in plaats van *Beginnen*, hebben *begeven*, waaruit zoude kunnen schijnen, dat het eerste slechts eene verbastering zij. Zie over *begeven luiden* de *Oude Friesche Wetten*, Blz. 106, en HUYDECOPER op *Melis Stoke 3. D. Blz. 142 en 449*. Dezelve worden verwisseld met *geordende*, *Groot Placaat-Boek 1*, 1470. In het oud-Fransch was ook *se rendre*: zich geestelijken maken, het kloosterleven omhelzen. *Rendu* was in hetzelfde een kloosterling; *rendue* eene geestelijke Dochter. Na al deze affeidingen is het zonderling genoeg, dat in Westphalen de jonge varkens over 't algemeen *biggen* (Eng. *biggs*) genoemd worden, en dat de jonge gesnedene varkens van het vrouwelijke geslacht, voornamelijk in Munsterland, in 't bijzonder *beginnen* heeten. WACHTER's afleiding schijnt in zoo verre de zekerste, als het bekend is, dat BEGGA, de zuster van PEPYN, in het klooster ging, en de stichteres der *begijnen* geworden is. Of echter het werkw. *beggan, biggan*, van BEGGA, of wel dit eigen naamw. van het werkw. moete worden afgeleid, schijnt niet geheel zonder twijfeling te zijn.

BEHANG noemt men te Breda de kamerbehangsels, alsmede de gordijnen der ledekanten en diergelijke slaappaatsen.

BEHANGER. De zadelmakers noemen zich te Breda ook *behangers*, waardoor men niet verstaan moet kamer- of ledekant-behangers; maar behangers der paarden voor de lijkkoets, tot welker versiering zij de kleeden, kappen, strikken, en verder toebehooren, verhuren.

BEHOORTE voor *behoorlijkheid*. Het is een goed, maar verouderd, woord. Zie de Heeren YPEY en ACKERSDYCK, *taalkund. Aanmerkk. op veroud. woord. van den Staten-Bijbel*, blz. 9 en 10. BREDERO heeft het voor *pligt*, in zijn *groot Liedtboek*, blz. 6, der uitgave van 1622. Voorheen had het ook de beteekenis van *beurt*. KILIAAN: »met behoorte *iet doen*, per vices aliquid agere, »per vices et condecener alternatim.” In den Bijbel bij H. Petersen van 1541 leest men *Nehem. 4, Lett. D*: »en ghi sult bi *behoorten* des nachts en 's daeghs werken.” In dezen zin moet men het ook opvatten bij MOLLYNS, *nieuwe Chronijcke van Brabant*, fol. 144, col. 1: »ende daerop saten die Trompetters ende »alderhande musicienen met spel en̄ sanc, welcke »Trompetten eerst begonsten te spelen, en̄ daar na »alle dandere elck na zijn *behoorte* sonder cesseren.”

BEIDE-GAAR, voor *alle-beide*. Het is zeer oud. VAN MAERLANT, *Sp. Hist. 1. P. 1. B. 3. C. vs 7*:

»De heilege Geest, die *beedegader*

»Coemt uten Zone en uten Vader.”

Zie ook MELIS STOKER, 4, 1448 en anderen. KILIAAN heeft *beijde-gaders*, en zet het over *ambo simul*. VONDEL gebruikt het nog in zijn *Pascha, ofte Verlossing Israels*, 5. D. 1. *Toon.*:

»D'een houdt sig aan de koets of aan de wielen ront ;
 »En d'ander al verbaest, om boven 't water wacker
 »Nog 't hoofd te houden op, grijpt sijnen naesten
 »En sincken *beijdegaar*." (macker,

BEIJE, voor *bezie*, is hier zeer gemeen. Eigenlijk is het *baaije*, van het Lat. *bacca*; en aldús spreekt men het hier niet alleen uit, maar men vindt het ook alzoo geschreven bij MEYER, in zijne *verouderde woorden*.

BEJEGENEN wordt hier dikwijls, zonder eenig bijvoegsel, in eenen kwaden zin gebruikt. Dit zoude schijnen te strijden tegen de stelling van hen, die meenen, dat *jegens* in een' goeden, *tegens* in een' kwaden zin moete genomen worden. Zie BURMAN.

BEKAAID. Bekaaid met iets uitkomen, voor: bedrogen met iets uitkomen. *Bekaaijen* was oudtijds bedriegen. Ik gis met eenen verstorvenen lettervriend, dat de Brabandsche of Vlaamsche tongval is *bekeijen*. Bekend is de spreekwijze: *de kei in het hoofd hebben*, d. i. dom, ligt te bedriegen zijn. Hiervan *kaijig*, *keijig*, dat mij, ook bij niet zeer oude schrijvers, wel is voorgekomen. Hoezeer dit *bekaaid* ook in Holland gebruikelijk zij, heb ik het echter, als langs onze streken derwaarts waarschijnlijk overgewaaid, niet willen overslaan

BEKENNEN, voor *kennen* en *erkennen*. Zie het in de beteekenis van het eenvoudige kennen, *Passionael, Winterstuck*, van 1489, fol. 44, d. Fol. 22, c. Fol. 33, d.

Voor *erkennen*: »Hij had zich zoo verkleed, dat »men hem niet kon *bekennen*." Zoo heeft ook hier, gelijk elders, plaats het spreekwoord: »het was zoo »donker, dat men geene hand voor zijne oogen kon »*bekennen*." Zie ook dit woord bij KILIAAN, waar het niet, dan in de tweede beteekenis als *fateri*, voorkomt. BREDERO in het *Moortjen*, 1. Bedr:

»*O harteloöse mont! u valsheid en u snootheydt*

»*BEKEN ik door de tijd in een volwassen grootheydt.*»

Dat de Ouden *kennen* en *bekennen* zeer dikwijls willekeurig gebruikt en verwisseld hebben, blijkt daaruit, dat in het Middeneeuwsch Duitsch *bekennen* voor het eenvoudige *kennen*, en bij onze ouden *kennen* voor *bekennen* genomen werd, zelfs in lijfstrafelijke vonnissen.

BEKKEN wordt, door ouderwetsche vrouwen, alhier, in de vrouwelijke handwerken, voor *punten*, als werkwoord, gebruikt; of ook wel voor hetgeen men naderhand *schulpen* genoemd heeft.

BEKLAGEN. *Iemand beklagen*, voor *iemand aanklagen*.

Men gebruikt het, in denzelfden zin, ook op sommige andere plaatsen. Bij BREDERO in den *stommen Ridder* leest men:

»*Dat mijn BEKLACHTEN ach! is maar al te waar.*»

alwaar ik *beklachten* voor een werkw. neem, dewijl er, in geval het een zelfst. naamw. ware, voor *is* zoude moeten staan *zijn*.

BEKLAVERING. *Beklaveren*, voor: beklauteren, beklimmen. In de zuidelijke Nederlanden hoort men nog

dagelijks, bij de regtbanken, van *diefte bij beklavering (vol par escalade)*.

BEKNOOPEN. Men hoort hier nog nu en dan het verouderde *beknoopen*, in de beteekenis van bekorten, in het korte zamentrekken. Van hetzelfde is het dagelijks gehoord wordende *beknoopt*.

BEKOMMEREN leest men, hier omstreeks, zeer veel in Notariele en andere stukken, voor hetgene men thans, met een onduitsch woord, zegt *arresteren*. Het wordt dikwijls zamengevoegd, b. v. *met arrest, bezetting, of anderzins, te bekommeren*. *Bekommeren*, voor: arresteren, in beslag nemen, vindt men nog bij WAGENAAR, 3. D. blz. 532. Zie ook KILIAAN op het woord. Men vindt het in deze beteekenis ook bij BREDERO, in het *Moortjen*, 5. Deel:

»Soo tijen sij nae 't huijs hier van Gerrit den Dief,
»En huuren daar een kleedt, of lossent uit de Lommert,
»Of nae de Schojer, of daer 't goetjen is *bekommert*."

BEKORING. Ik heb hier een en andermaal hooren bezigen de spreekwijze: *hij raakte in bekoring, om dit of dat te misdoen*, d. i. *in verzoeking*. *Bekoren* was eertijds *verzoeken* (tentare). L. VAN VELTHEM, *Sp. Hist.* 1, 17:

»Ende over die slinke side van daer
»Soe staet bosch voorwaer,
»Daer onse Here in vaste mede
»XL dage, ende daer na ter stede
»Die Duvel wilde *becoren* saen."

Hiervan vindt men in de zesde bede van het ge-

bed des Heeren in het oud-Friesch en Nederlandsch *bekoorling* voor *verzoeking*, zie ADELUNG, *Mithridat.* 2. Th. S. 236, 259, 248, 251 en 252, hetwelk nog bij de Roomschegezinden alhier plaats heeft, of *Coringhe*; zie aldaar S. 249 en 250. In een Frank-Duitsch formulier vindt men *Choringa. Koren* in de beteekenis van *tentare* heeft KILIAAN nog, en *bekoren* is in Brabant en Vlaanderen nog in dien zin gebruikelijk. Dan bij SCHILTER in den *Rhythmus in victor. Ludov. Regis* v. 25:

» Sume sum verlorane,
» Wurdan sum *erkorane*, »

weet ik niet of *erkorane* wel door *tentati*, gelijk aldaar, moete overgezet worden, en of het niet aldaar *electi* zij, in tegenoverstelling van *verlorane* (*perditi*). *Koren* heeft ook KILIAAN in de beteekenis van *eligere*. *Kechoroter* is bij KERO *comprobatus*, en *farchoraner reprobus*.

Bekeurt, voor *bekoord*, vindt men, in eenen goeden zin, bij PHIL. NUMAN, *Strijt des gemoets*, fol. 75, a: *tot Caritate zijn bekeurt*, d. i. tot weldadigheden. Men heeft te Delft nog de *kamer van Caritate*, afgescheiden van de diaconie, en, naar ik meen, die van het algemeen armbestuur, alsmede het *Caritaten-huis*, in hetwelk oude vrouwen en weezen verpleegd worden.

BEKROONEN. *Eenen weg bekroonen*, of *doen bekroonen*, moet een ieder, die eenen weg, door zijne goederen loopende, wil doen afsluiten, d. i. iederen belanghebbende oproepen, om, binnen den tijd van zes weken, zijn regt, bezwaar, of beklag daartegen in te brengen. *Bekroonen* toch zet KILIAAN over *con-*

queri. *Kroonen* was bij de ouden *queri*. Hiervan bij VAN DER EYK, *Zuid-Holl. p. m.* 139: » om menigerhande » de gecroon ende versoen van onse landen." En bij VAN MIERIS, *Charterb.*, 2. D. blz. 49: » ten ware, dat » ons de poorteren daarover croonden."

BEKWELEN voor *betreuren*. B. v. *hij bekwelt nog dagelijks zijne ouders*, hetwelk eigenlijk beteekent: *hij kwijnt nog dagelijks wegens het verlies van zijne ouders*. *Kwelen* is eene zamenstelling van het werkw. *kwedelen*, *quedelen*, bij KILIAAN overgezet *languere*, *gemere*, *languore tabescere*. Derhalve zoude *bekwelen* het naast komen bij het Lat. *ingemere*, als bedrijvend werkw. genomen. Zie over het woord *kwelen* den Heer WEILAND, en de *Bijdragen*, 2. D. blz. 307, alsmede den Heer YPEY, in zijne *taalkund. aanmerkk. over verouderde woorden in de staten-overzetting des Bijbels*, op *queelen*, en HUYDECOPER'S *Proeve*, blz. 404. Men vindt *bekweelen*, voor *betreuren*, gebruikt bij BREDERO, in *Lucille*, Act. 1:

» Hier door is 't sprookje ook van Io eerst versiert,
 » Die in een witte koe al sommeling *bequeelde*
 » Het ongheoorlooft werk, dat zij met Jupijn speelde." En *bequeelt*, voor *beklaagt*, in *Griane*:

» Wie eijgen-sinnigh stout ter wereld iets bestaat;
 » *Bequeelt* wel dit zijn doen in 't eijnde, maar te laat." *Verqueelen* als onzijdig werkw heeft hij in *Rodderick en Alphonsus*. Pag. m. 42.

Kwelen wordt in Zuid-Brabant nog veel voor *treuren*, *klagen*, gebruikt. De Heer WEILAND zegt *bekwelen* gelijkvloeiend te zijn; echter hoort men hier ook wel *bekwolen*, hetwelk men ook bij de ouden vindt.

Spelen van Sinne, tot Antwerpen bij Willem Silvius, 1567, blz. 737.

»Dat heeft Dathan en Abiron wel *bequolen.*»

BEL wordt hier zeer gemeenzaam gebruikt voor *gezwel*; b. v. *eene bel aan het been*. Ook wordt het door KILIAAN uitgelegd door *bobbel* en overgezet *bull*. In het Bretonsch is *Pel, Pellen, Bellen*, een bal, een kloot. Zie over *bal, bel, bil, bol, bul*, TEN KATE, en de *Maandelijksche Bijdragen*. BREDERO gebruikt *bel* voor *bol* in *Angeniet*:

»Gheen grooter quaet geschiet hier op den aertschen *bel.*»

De beteekenis is nog overgebleven in het zeer gemeenzame zamengestelde woord *bel roos*.

BELABBERD zegt men hier in den dagelijkschen omgang voor: haveloos, bevuild. Bij KILIAAN IS BELABBEREN, OF BELAMMEREN, *impedire, intricare, disturbare, praepe-dire, interturbare*, INQUINARE, POLLUERE. Dat de beteekenis, in de twee laatste worden vervat, hier alleen toepasselijk zij, ziet ieder. De eerste zijn ons tegenwoordig *belemmeren*. Zie TEN KATE, 2. *Proeve*, in *Lem* en *Lam*. In hunne beteekenis wordt *belabberd* alleen van iemand gebruikt, die eenig gebrek of beletsel in het spreken heeft. Voor het overige hoort men het meest in eenen overdragtelijken zin: b. v. *Het ziet er belabberd uit met die zaak*, voor *slecht*.

BELADEN. *Met eene zaak beladen zijn*, voor *verlegen zijn*, heb ik hier veel meer, dan elders, gehoord.

BELAKKEN, in de beteekenis van iemand eenen lak, eene ondeugd aanwrijven, is zeer gemeen; zeer ongemeen daarentegen de hier plaats hebbende van *bedriegen*, *verlokken*, waarvoor men, zoo hier als elders, doch niet, dan in de laagste volkstaal, zich wel eens bedient van het woord *verlakken*. Beide schijnen mij toe te komen van het Fransche *Lac*, Lat. *laqueus*, zoodat zij zooveel willen zeggen, als *illaqueare*, verstrikken; beide komen voor bij MEYER in zijn *woordenschat*, onder de *verouderde woorden*; en *verlakken* ook bij KILIAAN, alwaar zie de aantekening van den Heer VAN HASSELT.

BELEED, voor *beleid*, overleg, besturing. BREDERODE, *Nederduitsche Poëmata*, blz. 638 der uitg. van alle deszelfs werkk. v. 1638:

»Bedenckt dat met *beleet*, ghij roemwaardighe
»Mannen.»

Men vindt het ook bij ROEMER VISSCHER, in deszelfs *Quicken*, 5. *Schok*, No. 43:

»Toen Knoetses dochter met haer lieve Nift,
»Zijn met Testament van veel duijsenden begift;
»Doch onder haers Vaders *beleet* en geheel gewout.»
alsmede in SPIEGEL's *Hertspieg.* 1, 566; 2, 34; 4, 451;
5, 113 en 459.

BELEG, voor: inlegering van Krijgsvolk; van *beleggen*, voor *beleggen*, zie HUYDECOPER's *Proeve*, 8. B. v. 14. Men leest het, in die beteekenis, onder anderen in het *Passionael*, *Somerstuck*, van 1489, fol. 18. *Col. 2.*: »Ende men sach oec, dat si die stat al om »*beleijde*.»

BELETTEN. *Iets beletten*, voor: op iets letten, iets met opmerkzaamheid beschouwen. *Ik heb het zoo naauwkeurig niet belet*, d. i. ik heb daarop niet naauwkeurig acht gegeven. In het *Passionael, Winterstuck*, 2. *Druk*, fol. 130, leest men: »ēn hi besach al omme, »offen (of hem) ijemant *beletten* mochte,» d. i. bespieden of bemerken mogte.

BELLEFROOI noemt men hier, met een bastaard-woord, het hout, aan hetwelk de klok in eenen toren hangt. De Franschen verstaan doorgaans de groote of alarmklok zelve door hun *beffroy*, hetwelk NICOT ten onregte schijnt af te leiden van *bée* en *effroy*. PASQUIER meent, dat het een verbasterd woord zij, van *effroi*. De Heer ROQUEFORT, *Glossaire de la langue Romane*, is van oordeel, dat het door de Kruisvaarders van de Arabieren is ontleend. De Heer DE GRAVE, *Republique des Champs Elysées*, t. 2. p. 197. is van gedachten, dat *beffroi* een bedorven woord zij van *bel-fort*, zamengesteld uit het Nederd. *bel* en het Fr. *fort*, zoo veel als *fort à sonnettes*. Eerder zoude ik denken om het Bretonsche *bel*, hetwelk een koperen bekken beteekent. Andere afleidingen zie men bij IHRE, *Lexic. Suio-Gothic.* op *Barfried*. Beter, dunkt mij, doet DU CANGE het komen van *bel*. Dit blijkt nog te meer uit het Eng. *belfry*, hetwelk nog in levenden gebruike is. Ook werd het niet alleen in het middeneeuwsch Lat. *belfredus*, *belfragium*, etc. genaamd; maar ook in het oud-Fransch *belfroy*, van hetwelk ons bastaardwoord een uitvloeijsel is. Bij KILLIAN is het *beffroij*, *belfort*, *belfroot*. Uit deszelfs overzetting te oordeelen, houdt hij dit voor zoo veel, als eene schoone sterkte, (*arx pulchra*).

BELLEMAN voor *omroeper*. Zelfs in de stads-afkondigingen wordt op het einde altijd besloten, *dat deze alomme door den stads-belleman zal worden gepubliceerd*. Ik herinner mij, op dorpen der Baronie nog inderdaad den man met de bel te hebben gezien, en nog zeer onlangs had hij die ook te Breda. In Zuid-Brabant wordt zoodanige bel nog algemeen gebruikt en te 's Hertogenbosch in sommige gevallen, als bij de verpachtingen van 's lands tienden en diergelijke. Tot andere omroepingen gebruikt men aldaar eene trompet. Te Bergen-op-Zoom, gelijk mij berigt is, wordt de omroeper van verkooping, verloren goed enz. ook *Belleman* genoemd, en hij gebruikt nog eene bel; doch eertijds had de uitroeper van het afvaren der beurtschepen een bekken, waarop hij met eene soort van trommelstokje sloeg, gelijk nog de omroepers in Holland doen. In de *Costumen van Antwerpen*, tit. 68 § 44, en art. 53 *eodem*, worden diergelijke omroepingen van te verkoopen goederen *utbellingen* genaamd. In oude stedelijke besluiten wordt deze beambte *de stads klinker* genoemd, gelijk men ook wel zegt: *iets omklinken*. Elders is anderzins *belleman* de ram der kudde, de aanvoerder, die de bel aan den hals draagt, ook wel *klockeman* genaamd, welk woord zelfs door de Franschen is overgenomen. Zie MÉNAGE, *Origines Françaises*, in *cloqueman*, en FURETIÈRE in *clocheman*. Zoodanige *belleman* der kudde wordt ook *Belhamel* genoemd, (waarvan men nog den aanvoerder van een oproer alzo heet,) en sommigen willen zelfs, dat van die *Bel*, het woord *Belier* afkomstig is.

BELLEN, nog in het Hoogd. het *baffen* van eenen hond, wordt hier niet alleen gebruikt voor *uitschouwen*, (*uitjouwen*,) naroeven, uitschelden maar ook in de spreekwijze van *schellen* (schelden) en *bellen*, en zulks zoo voor onzijdig, als voor bedrijvend werkwoord. Dus zegt men niet alleen bepaaldelijk *schellen en bellen* voor *razen en tieren*; maar ook b. v. *hij*, of *zij deed niets, dan hem schellen en bellen*, d. i. op hem schelden en hem aanblaffen. Zie wijders op *schellen*, en over *bellen* de *taal- en dichtkundige Bijdragen*, 2. D. blz. 287 en 296. H; en mijne *oud-Friesche Spreekw.* blz. 15—19.

BELOKEN. *Beloken Paschen* is hier nog zeer gemeen voor den Zondag, die het Paaschfeest besluit, den zondag *Quasimodo*. In het *oude Psouter* van LIPSIVS met de Duitsche vertaling, *Epist. ad Belgas. Centur. 3. Ep. 44.* is *concluserunt* BELUCON, en *aperuerunt* ANLUCAN. In het Moeso-Goth. is *lucan* sluiten, of ons *luiken*, hetwelk door KILIAAN overgezet wordt *claudere*, *occludere*, *operire*, en thans weinig meer in gebruik is, dan in de spreekwijze *de oogen luiken*. Ook is van hetzelfde nog overgebleven het zelfst. naamw. *luik*, Neder-Saks. *Luke* (uitgespr. *loeke*) voor eene opening in eenen zolder of kelder en op de schepen, of voor de blinden aan de vensterramen. *Luka* is in het Zweedsch nog in gebruik. Zie hetzelfde bij IHRE. *Lui-ken* schijnt bij ons eenen dubbelden, en wel tegenovergestelden, zin gehad te hebben; zie JUNIUS, *Glossar. Gothic.* op *lukan*, WACHTER op *Lücke*, en TEN KATE, 1. D. blz. 272. Zelfs hoort men hier nog wel den *infinitivus* LUIKEN voor *sluiten* gebruiken. Hiervan had

het ook de beteekenis van bedekken, verduisteren.
Nieuw Geusen lietboek, 1. D. blz. 26 *Recto*:

» Ghedenckt der Papisten, die groot en smal

» Haer als Spaansche ezels lieten gebruijcken

» Meijnende daer door Gods woord te *luijcken*.”

Beluijck voor het binnenste, het binnenste van zijn hart, vindt men in het *Constthoonend Juweel van Haarlem*, Blz. 213. Bij KILIAAN is het *clausum*. In het Angels. is *belucan* ons verouderde *beluiken*, nog overig gebleven in *beloken*. In herinner mij in andere stukken ook wel het woord *beloken* gevonden te hebben, onder anderen van *beloken sinxen*, d. i. pinksteren. Zie VAN DER SCHELLING, *Beschrijving van den Briel*, 1. D. Blz. 29† en 2. D. Blz. 29. In het oud-Fransch heette de Zondag van *Quasimodo*, *Escluse de paques*.

BELOOPEN, voor: loopende bereiken. In de beteekenis van vervolgen vindt men het bij M. STOKES, 3. B. v. 461, en 9. B. v. 1034; vanwaar het bij hem, 1. B. v. 153, ook gebruikt wordt voor aanhoudend iemand tot zekere daad aandrijven, hetwelk de Franschen dagelijks ook door het woord *persécuter* uitdrukken.

BEMANEN. *Iemand bemanen*, voor *iemand tot betaling of tot iets anders aanmanen*. *Bemaenen* wordt door KILIAAN overgezet *admonere*.

BEMOEIJELIJKEN behoort onder de door den Heer WEILAND overgeslagene woorden, die hier in gebruik zijn. Men bezigt het ook hier en daar in regten.

BEMOKKELEN. Iets *bemokkelez* is hier: door te veel te

behandelen, slap maken, kreuken, vuil maken. Mogelijk van het Hoogd. *bemakkeln*, bevlekker; of van het oude *Mocke*, bij KILIAAN in de eerste beteekenis *scropha*, in de figuurlijke *sordida mulier*. Men zeide ook oudtijds *besmokkelen*. Zie TEN KATE, 2, D. Blz. 700.

BEMOOZELEN, voor *bevuilen*. Zie *Moos* en *Moozemeijer*. In het Plat-Duitsch zegt men ook *bemuselen*, *bemus-selen*. Hiervan heeft BREDERO *bemueselen*, in zijn *Griane*:

»Soo dat dit blasse hoeft, en deze witte haijren
 »Die ik ghedraghen heb in eeren zoo veel jaren
 »Nu wert *bemueselt* met een lasterlijke *klack*.”

d. i. vlak.

Bemoozelen is het frequentativum van *bemoozen*, bemorsen, hetwelk hier ook in gebruik is, en waarvoor men in Friesland *bemoezen* zegt.

BEMULLEN, voor *bestuiven*, met stof overdekken, *bezoedelen*, en in het gemeen voor *bevuilen*, vuil maken, of ook wel, door betasting onzuiver maken of verkreuken. Bij LIPSIVS, in *Glossar*. komt *umbemillan* in de beteekenis van *onberlekt* voor. MYLIUS, *Ling. Belg.* p. 153, wil, dat het van *male*, vlek, kome. Dan hoe dit zij, mij komt *bemullen* voor te komen van *mul*, bij KILIAAN overgezet *pulvis*, en nog overig in *turfmul*. Zie over *mul* mijne *oud-Friesche Spreekwoorden*, blz. 52 en 73, en in het *Register*, blz. 91.

BENAAUWD zegt men hier voor: zuinig, karig. Elders zegt men *naauw-ziende*, *naauw bezet*, en in het Plat-Duitsch nog hier en daar, gelijk eertijds in het Ne-

derduitsch, eenvoudig *nau* en *nausichtig*. Zoo zegt men hier ook *naauw dingen*, *naauw meten*, enz. In denzelfden zin van dit *benaauid* zeggen de Franschen ook *serré* en *étroit*. In het Angels. was *hneaw* ook *tenaw*.

BENAME, in plaats van *bij name*, *met name*, inzonderheid; even gelijk men zegt *beneven* voor *bij-neven*. BREDERO in *Schijnheiligh*, 3. Bedr. 11. Tooneel:

»En telkens als mijn de tentatie des vlees overquame,
»Schrikten ik voor Heijntje pick, en voor Luijcefer
(*bename*.)

In het oud-Duitsch was het *voornamelijk*; doch in het Neder-Saksisch alleen *namelijk*; in het Midden-euwsch-Duitsch *voorwaar*.

BENEFFEN, voor *beneven*. De spreekwijze *er glad of gansch beneffen zijn* beteekent hier hetzelfde, als elders: *de plank glad of geheel mis zijn; het spoor bijster zijn*, zich ten eenenmale bedriegen.

BENEUTELEN wordt hier gebruikt voor iets met meer aandacht, dan het verdient, te *beneuzen*, te *beneuzelen*, waarvan men het echter niet voor eene verbastering te houden hebbe, zijnde het een zamengesteld werkwoord van *neutelen*, bij KILIAAN *frivole agere*. In het Plat-Duitsch heeft men ook het werkw. *benuzelen*, *benusseln*, doch in de beteekenis van *dronken maken*; zie *Holstein. Idiotic*, 3. Th. S. 157, alwaar het van *nusseln*, slecht en traag werken, schijnt afgeleid te worden, dewijl men het overzet: »sich langsam, al-
»mählig, aber doch endlich einen Rausch trinken.» Dan dit schijnt mij eerder toe te komen van *Nössel*,

eene maat van natlé waren, in het oud-Nederduitsch *Neussel*, schijnende eene kan of dubbelde pint geweest te zijn, dewijl in den *Nomenclator* van HADRIANUS JUNIUS, p. 240, het Duitsche *halb Nössel* uitgelegd wordt, *omtrent eene pinte*. Ons *Neussel* komt voor in den Bijbel, gedrukt te Emden, bij *W. Gailliaart*, 1568, 2 *Sam.* 6. v. 19.: »en deijlde wt allē volcke, en der » veelheijt Israels, beijde mannen ende vrouwen, eenen » ijegelicken eenen brootkoeck, en een stuck vleeschs, » ende een *neussel* wijns.” Onze gewone overzetting heeft *eene flessche*; onze Fransche *un flacon*; de Vulgata *lagenam vini*. Het komt in denzelfden Bijbel ook nog voor *I. Chron.* 16. v. 3. Daar dit woord in onze woordenboeken niet gevonden wordt, is hetzelfde waarschijnlijk uit het te Emden gesproken wordende Plat-Duitsch in de vertaling dier twee plaatsen ingeslopen. Dezelve zijn mij door eenen geleerden Lettervriend medegedeeld. Men zegt in het Neder-Saks. ook *öessel*. Zie SCHÜRZE, *Holstein. Idiotic.* 3. Th. S. 161, alwaar het voor een half kwartier of eene halve flesch gehouden wordt, daar bij JUNIUS, ter aangehaalde plaatse, het *Nössel* omtrent een kwart houdt, d. i. eene kan van twee pinten, of flesschen, en het *halb Nössel*, gelijk wij gezien hebben, omtrent eene pint, of flesch.

BENGEL. Men zegt hier van eenen ongehoorzamen jongen, *een kwade*, *een stoute bengel*. Het woord schijnt in het Neder-Saks. niet altijd ten kwade gebruikt te worden. Men zegt b. v. te Hamburg: *een halfwassen bengel* van eenen niet volwassen jongen, en een *hand-bengel*, van een opgeschoten knaap, die reeds handdiensten doen kan. Ook in het Holsteinsche is

het geen scheldwoord. Zie SCHÜTSE, *Holsteinsches Idiotie*. In het Bretonsch beteekent *Buguel* een jongen; *Buguel nos*, een spook, eigenlijk een nachtjongen; *Buguel ar saour* een herders jongen. Dan of dit hiertoe behoore, betwijfel ik.

BENGELEN heb ik hier wel eens hooren noemen het luiden met de kleine klokken, of het kleine en groot burger-gelui, voordat het volle, waarvoor betaald wordt, bij de begrafenis, een aanvang neemt. Het zelfst. naamw. *bengel* is hier echter minder gemeen, dan te Amsterdam en omstreeks, alwaar het gebruikt wordt voor het klokje, 't welk bij het afvaren der schuiten luidt, of bij het beginnen of uitscheiden van het werk der arbeiders, of tot zamenroeping van het gezin ter maaltijd of anderzins.

BEPLIGT worden, in deze streken, de landerijen, huizen, of andere goederen gezegd, die met een regterlijk verband bezwaard worden of zijn.

BERD, voor *bord*, niet in de beteekenis van tafelbord, maar in 't gemeen voor *tabula*, *asser*. Den letterkundigen is dit *Berd* bekend genoeg. Die het niet kennen, zoeken het onder anderen bij TEN KATE, 2. D. blz. 590, en bij de Heeren YPEY en ACKERSDYK, *over verouderde woorden in den Staten-Bijbel*, blz. 10. en volgg. Het is eene omzetting van het Duitsche *Brett*. In de Meijerij van 's Hertogenbosch en in Friesland beteekent *Molberd* eene aardplank, zijnde een werktuig, door een paard getrokken, om de aarde van de eene plaats naar de andere te vervoeren, zamengesteld uit *Mol*,

Molde, Moude, aarde, en *Berd*, waarom het ook in Friesland *Moudbord* genoemd wordt. In Zuid-Brabant wordt *Berd* niet alleen van eene losse plank, maar ook van eene houten schutting gebruikt. In oude schriften vindt men veel het meervoud *berderen* en *borderen*.

BEREGTEN is, in den stijl der Roomsche Kerk, iemand de laatste Kerkgeregten toedienen.

BEREGTEN : uitvoeren, ten uitvoer brengen. *Ik zal't wel beregten* : ik zal dat wel te werk stellen. BREDERO zegt *berichten*. Blz. 163, van de uitgave zijner werken van 1638 :

»*Wat heb ik nu bericht?*» d. i. verrigt.

BERG EN DAL, voor: opwaarts en nederwaarts, het Fransche *amont et aval*. Het is eene oude spreekwijze. Zie HUYDECOPER op *M. Stoke*, 1. B. v. 642, en wijders het woord *Dal*.

BERUEREN, voor *beroeren*. Men vindt het veel bij de oude Vlaamsche en Brabandsche schrijvers. Zie, onder anderen, NUMAN, *Strijt des gemoets*, fol. 15, b.

BERIJDEN : rijdende behalen, bereiken. *Ik kan het in een uur berijden*, voor: ik kan met rijden in een uur daar zijn. Geheel iets anders was oudtijds *de ballingen berijden*; zie MELIS STOKÉ in JAN I, Blz. 150, en HUYDECOPER op *denzelve*, 2. D. Blz. 426. Dit was het Fransche *courre sus*. Bij de ouden treft men ook *be-ghaen* voor *vinden* aan. Zie VAN MIERIS, *Charterb.* 2. D. p. 18 en 19.

BESCHAREN voor : besnoeijen , van SCHAREN, SCHEREN, *raderre*, *trudere*, wordende een der werktuigen , waarmede men de boomen snoeit , ook eene *schaar* genoemd. Dit zoude kunnen doen denken , of niet *beknibbelen* slechts een frequentativum van *beknippen* zij.

BESCHEED , voor *bescheid*. Men vindt het bij VAN VELT·HEM, PHIL. NUMAN en andere oude schrijvers. Bij MEIJER komt het voor als verouderd , ofschoon CATS, VONDEL, HUYGENS enz. het nog meermalen hebben. Men treft ook bij de Ouden aan *bescheden* voor *bescheiden*; en niet alleen *beschee* voor *bescheed*; maar ook *bescheelijk* voor *bescheidelijk*, in de beteekenis van *distincte*. In het Plat-Duitsch is ook op sommige plaatsen *bescheed* nog in gebruik.

BESCHIEN , voor *misschien*. Het is eene verbastering van *bijtschien*, 'twelk zie bij KILIAAN.

BESCHIK , voor *overleg*.

BESCHROOIJEN , voor *besnoeijen*. Eigenlijk *beschroden*, van *schrode*.

BESLENTEREN. *Iemand beslenteren*, d. i. door slenters of valsche draaijerijen om den tuin leiden.

BESLICHTEN , voor *beslechten*, in de beteekenis van *beslissen*. Ook hoort men wel *zich beslichten*, voor *tot iets besluiten*, het Duitsche *zich entschliessen*. *Beslichten* voor *beslissen* heeft PHIL. NUMAN, *Strijt des geoets*, fol. 71. b.

BESMEUREN : bevuilen, bezoedelen. Ik gis, dat het eene verbastering van *besmeren* is.

BESMIT, voor *besmet*. *Onbesmit* leest men in het *Passionael*, *Somerstuck*, van 1489, fol. 30, col. 4.

BESPRAAIJEN : *Bespreijen*, bespreiden. B. v. *de vloer met zand bespraaijen*. *Spelen van Sinne*, Antw. 1562. *Den Olijftak van Antwerpen*, *Presentacie* :

»Besprajende met zijn gaven 's weerels pleijn.»

De Heer WEILAND heeft het woord niet, maar wel KILIAAN.

BESPREKEN wordt hier nog, even als in het Plat-Duitsch, altijd in eenen kwaden zin gebruikt voor: op de spraak brengen, in een kwaad gerucht brengen. In het oud-Duitsch is *PISPRECHAN detrahere*. *Bespreken* is nog in het Neder-Saksisch zoo veel, als ons *besproken*, in een kwaad gerucht staande, eenen kwaden naam hebbende, en *unbesproken*, ons *onbesproken*, is het tegengestelde, *integer fama*. Zoo is *beropa* in het Suio-Gothisch, en zelfs het enkele *ropa*, somtijds *vituperare*, *sugillare*, *traducere*, *accusare*. Vergel. JUNIUS, *Glossar. Goth.* p. 90. *Beropen* is in het Neder-Saks. hetzelfde als *bespreken*. Even zoo gebruikte men oudtijds ook *bezeggen* in eenen kwaden zin. Zie MELIS STOKE, 5. B. vs. 1110, waar sommige Handschriften *beseit* hebben. Ook was voorheen *onberucht* hetzelfde als *onbesproken*.

BESSEM zegt men hier voor bezem. KILIAAN heeft beide, en beide kan uit het Angels. *besem*, *besm*, *besma*,

verdedigd worden. Ook in het Neder-Saks. is het *bessem*. Hetzelve beteekende in het oud-Angelsaks. eene roede, en komt waarschijnlijk van het Bretonsche *Bez, Bezo*, een berk, of de bijëengebundene berken-rijsjes, beteekenende. Hiervan *hei-bessem, rijs-bessem, haard-bessem, bessem-steel, den bessem rijden*, enz.

BESSEMBINDER, voor *bezemmer*.

BESTALLEN, *ontstallen*, voor *bestalen, ontstalen*. Het eerstgenoemde vindt men ook bij BREDERO in *Rodderick en Alphonsus*:

»Hoe der Maranen hoop gespronghen was ter vlucht
»In 's Majesteijts gebied, die 't met ghewelt bestallen.»

BESTEELK wordt hier gebezigd voor het geven van een geschenk aan iemand, op deszelfs verjaardag, of ook wel voor het geschenk zelf.

BESTEKEN voor *met bloemen besteken*, eene zaak of persoon met bloemen versieren. *Besteken* voor bekransen, vindt men ook bij VONDEL, *Herschepp. van Ovidius*. 1. 857:

»*hij, met pijnloof 't hoofd besteken*»

bij JEREMIAS DE DECKER, *Rijmoefen*. 2. D. blz. 243:

»*Uw dochter is van daeg in 't zesde jaar getreden,*

»*Deshalven moet ik haar besteken dezen dag,*

»*Met dees ses reglen rijms,*» enz.

en bij MOONEN, *Poezij*, blz. 21.

»*Laet ons den Vorst, en zijn geboortewieg besteken.*»

Het wordt hier inzonderheid veel gebruikt voor het

geven van geschenken aan iemand, op deszelfs verjaardag. Op gelijke wijze gebruikte men eertijds *binden*, zooveel als met kransen binden; dezelfde beteekenis heeft met hetzelfde gebruik nog in sommige oorden van Neder-Saksen plaats.

BESTEL: beschikking, besturing. B. v. *Het is een raar bestel*: het is een wonderlijk overleg. *Dit is door zijn bestel geschied*. *Dat is een slecht bestel*, voor hetgeen men met een onduitsch woord zegt *eene kwade directie*.

BESTELLEN gebruikt men hier ook in de beteekenis van bestemmen, bepalen. Het wordt door KILIAAN ook in de beteekenis van *statuere* aangevoerd.

BESTUITEN. *Iemand bestuiten*: voordeelig van iemand spreken; zie *stuiten*.

BETIENEN. Eenen akker of een stuk land *betienen*, wordt in 't algemeen gezegd de tiendheer, of hij, die de tienden van denzelve gepacht heeft, wanneer hij de keuze doet, van waar hij den tienden hoop wil geteld hebben. Meer in het bijzonder is *zich laten betienen*, of *zijn land laten betienen*, door het Geregt of eenig openbaar persoon, den zoodanigen tienden hoop doen uitkiezen ten behoeve van den aanstaanden, nog onbekenden, tiend-pachter; hetwelk geschiedt, wanneer de bouwman het graan wil binnen halen, voor dat de tienden verpacht zijn.

BETONIE noemt men hier de *Primula veris*. Bekend is

het kruid van dien naam, van 'twelk men oudtijds ook bier brouwde. Zulk bier zal men, meen ik, moeten verstaan bij BREDERO in het *Moortjen*, 5. D. 3. *Bedrijf*:

»In dan droncke wij *Betouw* ende wijn soo lustigh
(als water,
»En alle Drie Koningen stuurde sij ons een moijs
(Deuvekater.»

In het Fransch is het *betoine*. Het komt van *Vetonica*, een oud Gauloisch of Keltisch woord. Zie PONTAN. *Itinerar. Galliae Narbonn. p. 278.*

BETREKKEN. *Op iemand betrekken* wordt aan den Brabandschen kant gezegd voor *op iemand trekken*, naar iemand gelijken. *Betrek* is bij KILIAAN onder anderen ook *delineatio*, en *trek*, d. i. *betrek*, is bij hem *lineamentum*. Dus is *op iemand betrekken* zooveel als de trekken (*lineamenta*) van iemand hebben.

BETREKKING. Men hoort hier niet zeldzaam: *betrekking tot iets hebben*, in plaats van *trek*, lust, *tot iets hebben*.

BETREKKING *op iemand hebben*, voor: *op iemand gelijken*. Vergel. boven *betrekken*.

BETUIJEREN: vast-binden. Zie *tuijeren*.

BETIJEN. *Iemand laten betijen*, voor *iemand laten begaan*, zoo als het niet ongebruikelijke: *laat mij maar betijen*, voor: *laat mij maar begaan*; *laat mij maar te werk trekken*. *Tijen* is in de oude taal *trekken*, en is ook

gelijk aan ons heden nog gebruikelijke VERTREKKEN ,
tendere , proficisci.

BEU. Dit woord beteekent *tot walgens toe verzadigd*,
zoo in den zedelijken , als in den ligchamelijken zin.
Het wordt thans voor laag en gemeen gehouden,
doch werd bij de ouden als zoodanig niet beschouwd.
Ik lees in SPIEGHELS *Hertspiegel*, 6. B. vs. 497:

» Klein achtentz' alle menschen, die niet zo als zij
» In Hartzeggen's schoot zijn *bue* van boekweij koe-
(ken.»

Ik heb het nog op eene andere wijze gespeld ge-
vonden bij eenen anderen ouden schrijver , doch ik
heb verzuimd de plaats aan te teekenen. Tegenwoor-
dig zoude men het, zoo min als *sat*, durven gebrui-
ken. KILIAAN heeft echter zoowel *sat* als *bo*. BREDERO,
in Angeniet, gebruikt het voor *walgeligk*:

» Een Spijs wert *beu* in 't eten.»

BEUNNAAIJERS worden hier zeer veel genaamd de
Beunazen, d. i. zulken , die een beroep uitoefenen ,
zonder daartoe gerechtigd te zijn. Deze benaming van
Beunnaaijers toont, dat men hier bij de oorspronke-
lijke beteekenis van het woord *Beunazen* gble ven is.
Hetzelve toch gaf, oorspronkelijk , onvrije kleederm-
makers te kennen, die het regt aan het gilde niet be-
taald hadden, en daarom genoodzaakt waren op de
beun, d. i. op zolder, in 't geheim, te *azen*, d. i. hun
levensonderhoud te zoeken. Zie het *Bremisch Nieder-
sächs. Wörterb.* op *Bön* en op *Bön-hase*, alwaar ech-
ter het laatste gedeelte van het woord anders afge-
leid wordt, naar RICHEY op *Bóhn*. Van de kleedermakers

is het woord overgebracht op allen, die, zonder toelating, eenig beroep uitoefenen, en te Amsterdam ook voornamelijk op de onvrije makelaars. Zie WAGENAAR, *Beschrijving van Amsterdam*, 4. D. 1. B.

BEUREN, voor *ontvangen*; oudtijds, gelijk nog in Neder-Saksen, *bören*, zooveel als *baren*, *beren*, *opnemen*, of in den meer deftigen stijl *innemen*, waarvan *inname* voor ontvangst, in denzelfden zegt men voor *beuren* ook *heffen*, b. v. *schatting heffen*, *tienden heffen* enz. Dit *beuren* is het Eng. *to bear*; Moeso-Goth. *bairan*.

BEUS, voor *boos*. Het is eene navolging van het Duitsche *böse*. Men vindt het bij ROEMER VISSCHER, *Genoeg. Boert*, B. 1. No. 41 :

- »Die sijnt vijant misprijst, misdoet sijn vrunt,
- »Sijn ghebueren haer nering en voorspoet misgunt;
- »Die waarheijt eere en deucht missaect,
- »En segt dat misdoen is een werk niet *beus*;
- »Wat dünckt u Roebus? is hij papan of geus?"

BEUZELLEN, voor: onwaarheden vertellen. Bij KILIAAN komt het woord *beuseler* ook voor in de beteekenis van *bedrieger*; en in Neder-Saksen wordt *böseln* hier en daar voor *liegen* gebruikt. Het is eene verzachtende uitdrukking van *liegen*, even als *jokken*, 'twelk eigenlijk *schertsen*, of volgens KILIAAN *nugas agere*, het Fransche *railer*, *se moquer*, is.

BEVALLEN. *Ten deel bevalen*, voor eenvoudig *vallen*, vindt men hier veel in boedelscheidingen.

BEVINDEN. *Iets bevinden*, voor: iets vinden door het onder andere zaken van denzelfden aard uit te zoeken, iets door uitzoeking vinden, iets uitvinden.

BEVROZEN zegt men hier meer, dan *bevroren*.

BEWONDEREN. Ten onregte twifelen sommigen aan de deugdelijkheid van dit woord in den activen zin van *admirer*, iets bewonderen. Het is niet alleen alzoo door onze beste schrijvers gebezigd, maar ook reeds sedert veertig en meer jaren in algemeen gebruik. Iets anders is het omtrent het gebruik, twelk sommigen van dit woord, als van een onzijdig werkwoord, maken voor *s'étonner*, *zich over iets verwonderen*. Dan erger en, naar mijn inzien, geheel kwalijk gedaan, is het, wanneer men het, gelijk hier menigvuldig geschiedt, *impersonaliter* bezigt, b. v. *Het bewonderde mij, dat enz.* Niet minder verkeerd is het, *bewonderen* als een wederkeerig werkwoord te hooren gebruiken in de spreekwijze *zich over iets bewonderen*.

BEZEID, voor *bezaaid*.

BEZET, voor: begiftiging. Zie *bezetten*.

BEZETTEN. *Iemand bezetten* wordt alhier gezegd voor *iemand in eene woning, of in eene kostwinning zetten*. KILIAAN heeft onder de verschillende beteekenissen van dit woord ook die van *constituere, instituere*, welke Latijnsche woorden juist deze spreekwijze uitdrukken; voor hetwelk men anders in het Nederduitsch pleegt te gebruiken *besteden*. Men zegt hier ook wel van

huiszittende armen, dat dezelve van het armbestuur bezet zijn. B. v. *hij is wekelijks met zes stuivers en een brood bezet*. Eene weinig hiervan verschillende beteekenis bij KILIAAN is die van *legare*, iemand bij uitersten wil iets schenken tot onderhoud, gelijk men dit met een onduitsch woord noemt *doteren*. b. v. *Hij heeft een hofje gesticht, en het bezet met honderd duizend gulden*. — *Hij heeft hem zijne buitenplaats gemaakt, en dezelve bezet met twintig duizend gulden*, d. i. hem zooveel daarbij gemaakt, om dezelve te onderhouden. Dezelfde beteekenis van *legare* en *dotare* had ook oudtijds het Duitsche *besetzen*. Zie HALTAUS op het woord.

BEZETTEN. *Het dak bezetten* is hier hetgeen men in Holland noemt *het dak aanstrijken*. In deze beteekenis komt het woord ook voor bij KILIAAN, welken zie.

BEZETTING is een bijzonder regt van in beslag neming, der Stad en Baronie van Breda alleen eigen, over hetwelk eene zeer geleerde en doorwrochte verhandeling geschreven is door wijlen den Heer S. B. JANTZON, in leven Raad in het Geregts-hof van Brabant. *Beset* wordt bij KILIAAN gevonden voor *detentio, sequestratio*; en *bezetten*, voor het gewone *arresteren*. Men vindt het onder anderen in eene handvest van Graaf WILLEM IV, aan die van Amsterdam gegeven, *Art. 21*, bij WAGENAAR, *Beschrijv. van Amsterdam, 2. D. 2. Boek*.

BEZITTEN. *Iemand bezitten*, voor hetgeen men elders in de wandeling zegt, *op iemand zitten, over iemand heen zitten*.

BEZONGEN. *Een bezongen vogel*: die reeds lang gezongen heeft, even gelijk men zegt *een bejaagde hond*.

BEZUEKEN, voor *bezoeken*. Het is geene vervalschte, maar verouderde uitspraak, want het komt aldus bij KILIAAN voor, hoezeer hij aldaar op *besoecken* verwijst. Zie ook VAN MIERIS, *Charterb.* 1, 517. In Brabant is dezelve algemeen. CONST. HUYGENS doet, in zijne Klucht *Trijntje Cornelis*, 1. *Bedr.* 1. *Uitkomst*, een Antwerpsch vrouwspersoon zeggen:

»Hoe dat ik en Ma Tant

»Au Mompeer en Mameer eens hebbe gaan *besuecken*.”

BEZWIT, voor *bezweet*.

BIBERKEN, voor een slokje dranks. B. v. *bij neemt dagelijks wel een biberken, doch is daarom niet aan den drank*. De oorsprong van het Lat. *bibere* behoeft geene aanwijzing. Men houde het ondertusschen niet voor een gemeen volkswoord: want bij KILIAAN vindt men *biberen* en *biberer*.

BIDDEN, 'twelk op sommige plaatsen nog, *absolute positum*, voor *noodigen* gebruikt wordt, is hier in die beteekenis in onbruik, uitgezondérd bij het noodigen ter begrafenisse, gelijk ook elders hier en daar plaats heeft, waarom ook de bedienaars der begrafenissen, somtijds wel *noodigers* ter begrafenisse genaamd, hier den naam van *Lijkenbidders* voeren.

BIDDEN, voor deszelfs *frequentativum* bedelen. B. v. *het is beter langs de huizen te gaan bidden, dan te stelen*.

»Quis dubitet,» zegt SKINNER ergens, »BETELEN fluxisse » a verbo BITTEN, *orare?*» Ook WACHTER zegt BETLEN een frequentativum van *bitten* te zijn, hetwelk hij beweert, hetzelfde als *beten* te wezen; aldus blijkt het, dat dit niet voor eene onmiddellijke, maar voor eene min regstreeksche afleiding moet aangezien worden. Hetzelve wordt bevestigd door het 13. der oud-Friesche spreekwoorden in eenen Bredaschen Almanak van het jaar 1664, waarin *Bidlers* voor *Bedelaars* voorkomen, welk woord zoowel van *bidden* heeft kunnen gemaakt worden, als *bedelaars* van het oude werkw. *beden*. Dat *bidden* eertijds inderdaad voor *bedelen* gebezigd geweest zij, blijkt, onder anderen, uit de oude Bijbels, die *Lucas XVI. vs. 3. bidden* hebben. Nog in de Publicatie van de Magistraat van Breda van 8 April 1779 tegen de bedelarij wordt gesproken van *aalmoessen te bidden*.

BIECHT. *Iemand de biecht afnemen*: iemand ernstig vermanen, onder handen nemen; gelijk men ook elders wel zegt: *in de biecht nemen*.

BIER. *Te bier gaan* beteekent in de Provincie Antwerpen, ter begrafenis gaan; zijnde men ten platten lande, ook na het verbieden der begrafenis-malen, gewoon aan de vrienden een of twee vaten biers ten beste te geven. Bij meer behoeftigen wordt zulks den drageren, in stede van een geschenk, toegerekend. Elders is *te bier gaan*: naar de herberg gaan.

BIEST: de melk van eene pas gekalfd hebbende koe. KILIAAN heeft BIEST, BIEST-MELCK, BIENST; *colostrum*,

colostra, lac novum, lac foetantis enixaeque bovis.
 GER. Bienst. Sommigen brengen het tot *biezen, bijzen, bissen*, 'twelk eigenlijk gezegd wordt van het rondloopen der runderen, even als of zij dol waren, 'twelk in het Fransch ook *besser* genaamd wordt, naar het Neder-Saks. *bussen* en *bissen*, welk woord aldaar door de landlieden veel gebruikt wordt. Vermits de togtige of stierige koeijen zich niet minder dol aanstellen, wordt *biezen* of *bissen* ook van deze gebruikt. Indien dus *biest* daarvan kwame, zoude het beteekenen moeten de melk van een beest, dat *gebiest* heeft of loopsch geweest is. Van dit *bissen* komt ons oud spreekwoord: *als ééne koe bisset, bissen zij alle*, waarvoor men doorgaans verkeerdelijk zegt: *als ééne koe pist, pissen zij alle*. SKINNER leidt het Eng. *Beestings* ('twelk wij *biestings* zouden uitspreken, en hetzelfde, als *biest*, beteekent) af van het Angels. *beost*, en het een en ander van het Angels. *best*, om dat deze melk voor de beste tot het vervaardigen van brij en koeken wordt gehouden, gelijk dezelve reeds bij de Romeinen voor eene lekkernij diende. Zoude het woord ook eenige betrekking hebben tot het Gothische *BEISTS, fermentum*, omdat die melk schielijk gest? Dit komt mij te waarschijnlijker voor, daar bij KILIAAN *heve, hevel, hef*, overgezet is *fermentum*, en afgeleid wordt van *heve, heffen*; terwijl ik eenen diergelijken naam, te weten *hevede* voor *biest*, ergens meen gevonden te hebben.

BIETEKROOT, voor *beetekroot*. Deze alhier voor de kroot gebruikelijke benaming toont aan, dat de Heer WEILAND te regt de *beet* voor de *kroot* houdt. *Bie-*

tekroot zegt zoo veel als *beetwortel*, zijnde *beet* de *species*, en *kroot*, d. i. wortel, het *genus*. Immers noemen de Franschen ook de geele en witte wortelen *des carottes*. Hetgeen wij *kroot* noemen, noemen zij *béterave*. Dat *biet* niet ten eenenmale voor eene ververbastering te houden zij, blijkt uit het Wallische *beattus*, in hetwelk ik mij verbeelde, dat de *ea*, op de wijze van het tegenwoordige Engelsch, als ons *ie* moet uitgesproken worden; en dat *biet* voor *beet* reeds zeer oud zij, blijkt uit het *Moortjen* van BREDERO, 2. *Bedr.*

»*Wat selje hebben Liestentje, pijnsternak'len biet-
wort'len of krotten?*»

alwaar echter, gelijk men ziet, de *beet* en de *kroot* onderscheiden worden.

BIETJE, BIETEKEN. Men hoort hier veel een *bietje*, een *bieteken* voor hetgeen men elders zegt een *beetje*, ook voor een weinigje. Dat het ook in dien zin een verkleinwoord zij van *beet*, het zelfst. naamw. van *bijten*, ziet ieder ligtelijk. Dan hieruit blijkt, hoe min strookende met de eerste beteekenis het zij, te zeggen, een *beetje water*, een *beetje wijn*, enz. Op eene bijzondere wijze gebruiken ook alzoo de Friezen het woord *beet*, volgens den Heer WASSENBERGH in zijn *Idiotic. Frisic.* op dat woord. Dan nog zonderling kwam mij voor, dat ik op een der Hollandsche zee-dorpen, meer dan eens, in denzelfden overdragtelijken zin, het woord *brok* hoorde gebruiken; b. v. *Wilt gij een brok met mij wandelen?* Echter werd ook in het oud Fransch *pièce* op gelijke wijze gebruikt voor eenige keeren, eenigen tijd. *Longue*

pièce vindt men, onder anderen, in het kluchtspel *Pathelin*, voor *longtems*. Te *Farö* in Gothland noemt men *een weinigje* LILLEBISKEN, te Bremen in Neder-Saksen, *lutjen-beetjen*; in het eerste is *lille* gelijk aan het Eng. *little*, en dit aan het Neder-Saks. *lutje*, *lutke*; Nederd. *een klein-beetje*.

BIMEEUWIS: zekere vogel, elders *mees* genaamd. Ik acht het woord zamengesteld te zijn uit *bies-meeuwis*, doorgaans *riet-mees* genaamd (*parus palustris*). Men noemt hier ook overdragtelijk *Bimeeuw* een teeder, tenger, mensch, welke geene koude of ongemak kan uitstaan. Elders zegt men ook figuurlijk *pimpelmees* in dien zin.

BIN. *Ik bin*, voor: *ik ben*; en *wij binnen*, *zij binnen*, voor: *wij zijn*, *zij zijn*. Het een en ander draagt nog de teekens van het oorspronkelijke werkwoord: want *ik ben* heet in het oud *Psouter* bij LIPSIUS *Ep. ad Belgas 44. Cent. 3.* JO BIN; gelijk ook KILIAAN *ben* en *bin* heeft. En zoo is in het oud-Friesch een spreekwoord: *aade foxen binnen quæ to fæn. d. i. oude vossen zijn kwaad te vangen*. Aldus spreken ook de Engelschen, die met hunnen *Infinitivus* BE het naast aan het oorspronkelijke gebleven zijn, hetzelfde uit, even als wij *Bi* zouden uitspreken, en hun deelwoord *been*, gelijk wij *bien* zouden doen. Voor *ben* wordt bij WILLERAMUS gevonden *bim*; doch NOTKERUS en andere Ouden hebben *bin*, 'twelk tot in de zestiende eeuw, en zelfs, schoon misschien enkel om het rijm, tot in de zeventiende eeuw gebruikt is. Zie deswege mijne *oud-Friesche Spreekw. blz. 21*.

BINDGAREN, voor *bindtouw*. Hetzelfde zegt de Heer WASSENBERGH een Friesch taaleigen te zijn.

BINNEN, en *bingen*, ten platten lande voor *binden*. In Friesland is de weglating der D achter de N zeer gemeen. Dat men welluidendheidshalve ook *bingen* zegt, moet niemand verwonderen. Zulks had in de oude taal veel plaats. Zoo vindt men b. v. ONDER en ONGHER voor *meridies*, en ONDEREN, ONGHEREN, *prandere*, waarvan mogelijk *ontbijt*. Ook treft men bij de ouden veel *binnen* voor *binden* aan; en bij KERO *pinnan*, twelk ik mij niet verbeelde, het Platduitsche *pinnen*, met eene pin vasthechten, te zijn, gelijk MYLIUS, *Archaeol. Teut.* meent; want KERO heeft meest eene P, waar OTFRIDUS en anderen eene B gebruiken. Ook spreekt MYLIUS zich zelve tegen; want op *duruhpinnen*, bij KERO *persolvere*, zegt hij het zoo veel te zijn, als of men in 't Nederlandsch zeide: *deur-ontbinnen*, d. i. *ontbinden*. Verg. mijne *oud-Friesche Sreekw. Blz. 14 en 15*; en *Register blz. 14 en 15*.

BINNEN-BURGEMEESTER werd, onder de staats-regering te Breda, genaamd de Burgemeester, die van wege den Heer in de Schepenbank niet alleen zitting, maar ook stem had, en zelfs voorzat, waarvan dezelve elders, b. v. te Dordrecht, *Burgemeester van 's Heeren wege*, en te Utrecht, *des Heeren Borghemeester* genoemd werd, in onderscheiding van den *Burgemeester der Gemeente*. Te Antwerpen heette dezelve de *Burgemeester binnen der banke*. Zie den Heer VAN DE WALL, *Privilegien van Dordrecht, Blz. 394*.

BIS, meest uitgesproken wordende *bies*, en hetzelfde beteekenende als het Hoogd. *Bis*, te weten *usque ad usque eo*; b. v. van *vieren bis vijven*; van *Breda bis Ginneken*.

BLAAUW, voor: gering. *Hij bragt slechts eene blaauwe reden bij. Het is maar eene blaauwe verschooning.* Ik acht het ook die beteekenis te hebben in de spreekwijze van *eenen blaauwen maandag*; want hier te moeten denken aan den eigenlijken *blaauwen maandag* der Duitschers en van ons, *the black Monday* der Engelschen, schijnt mij te ver gezocht toe. Hoe dit zij, *blaauw* voor *gering* heeft ook BREDERO in het *Moor-tjen*:

» En men koft een heele schoot nuwe backen

Wormer meschuijtjes (beschuitjes)

» Om een *blaauwe* elf penningh.»

Een *elfpenning* is, bij KILIAAN, een *ruitersche blank*, een blank van slechts elf penningen.

BLAD. *Bladen* worden hier gezegd de vruchten, het vruchtgebruik, de togt, de lijftogt in vergelijking met den eigendom. B. v. *Het goed hoort hem niet toe; hij heeft er de bladen maar van.* Dat het een oud goed woord zij, blijkt uit KILIAAN, bij wien *bladinghe* onder anderen overgezet wordt *ususfructus honorum*, in welken zin het ook in de oude *Costumen* van vele plaatsen voorkomt. De landlieden zeggen doorgaans *blad* of *bladers*; en, wanneer zij van vruchten- of inkomsten-trekken spreken, gebruiken zij het werkwoord *bladeren*. Zij nemen dus *blad* voor een boomblad. Ik twijfel echter, of dit *blad* niet moete genomen wor-

den voor *proventus agrorum*, 'twelk in dezen zin gevormd is van het middeneeuwsche *Bladum*, of van het Angels. *Blæd*, van hetwelk WACHTER het Fransche *bled*, *blé*, afleidt. Dit *bled* beteekent eigenlijk allerlei vrucht, vanwaar bij uitnemendheid de landvruchten door de Slavoniers genaamd worden *blod*; door de Italianen, die bij eene *muta* en *liquida* de *L* in *I* veranderen, *biado*, en door de Franschen *bled*. In het Bretonsche beteekent *blaud* meel.

BLADEN of BLADEREN is hier, voordeel uit eene zaak trekken. *Hij zal nog al wat daarvan bladen*, nog al wat daaruit halen. Ook deze beteekenis geeft KILIAAN op van het bovengemelde BLADINGHE, te weten: *proventus, fructus agrorum, fruges*, hoezeer het woord hier nog wijder wordt uitgestrekt, en in het gemeen, allerlei inkomsten beteekent. In de middeleeuw verstond men door *bladum* niet alleen alle soort van koorn; maar ook van andere vruchten; zie DU CANGE en CARPENTIER.

BLAER wordt hier omstreeks genaamd eene koe, met eene bles voor het hoofd. In het *Bremisch Nieder-Sächsisch Wörterbuch* is *Bleerke* eene roode koe met een bont voorhoofd. Van dit *blaer* is oorspronkelijk het spreekwoord *geene koe heet blaer, of zij heeft wel een vlekje*; bij SPIEGHEL, *Bijspraaks Almanak* op Hooimaand:

»Men heet geen koe *blaar*,
»Zij en hebbe plek of haar.»

Men noemt hier ook wel *blær* iets, dat zeer opzigtig staat.

BLAK, voor: open, openbaar. *Het zal wel ten blakke komen*, d. i. aan den dag komen. *Iets blak leggen*, voor: open leggen. Dit *blak* zet KILIAAN over *aequus*, *planus*, en het is hetzelfde als *vlak*, door de zeer gemeenzame verwisseling der B en V. Dus zal *blak leggen* zoo veel zijn, als het Lat. *planum facere*. *Blachfeld* is, in de Bijbel-overzetting van LUTHER, 2 Sam. 4. vs. 7, het vlakke veld. Ik heb *blak* ook wel hooren zeggen in de spreekwijze: *het regende, dat de straten blak stonden*, waaruit men zoude opmaken, dat het hier ook wel voor het oude *blak*, 'twelk men voor *blank* zeide, gebruikt wordt. Het Fransche *blanc* is oudtijds meer dan waarschijnlijk *blac* geweest. Zie HUYDECOPER, *Proeve*, blz. 375 en volgq.

BLANKEN, voor: tellen. Doch ik weet niet het woord anders te hebben hooren gebruiken, dan in de spreekwijze: *niet veel van iets blanken*, voor hetgeen men anders wel zegt: *niet veel van iets opstrijken, opsteken, in zijn zak steken*. Dat het van de geldsoort, een *blank* genaamd, kome, behoeft geene aanduiding.

BLEIK, voor: bleek. Men vindt het ook bij KILIAAN.

BLEK-BIJL, of *blik-bijl* noemt men in deze streken de bijl, waarmede men het eiken hakhout van de schors ontbloot. Zie *blekken*.

BLEK-HOUT is geschild houd. Zie *Blekken* en *Doofhout*.

BLEKKEN noemt men in de Baronie van Breda het schillen van het hout, voornamelijk van het eiken-

hout, om den bast in de looijerijen te gebruiken. Ook is bij KILIAAN het woord overgezet *decorticare*, *corticem detrahere*, en *blek* door *bractea tenuis*, *lamina*. Bij MEYER in zijne *verouderde woorden* heet het *bleken*, en *blikken*, hoedanig het hier ook wel uitgesproken wordt, en hij omschrijft het: *den bast afstroopen*. Hieruit maak ik op, dat *blekken*, of *blikken*, in deze beteekenis zoo veel is, als *doen blekken* of *blikken*, welke beide, als onzijdige werkww., KILIAAN overzet *fulgere*, *coruscare*. Zie omtrent *blekken* in die beteekenis het *Brem. Nieder-Sächs. Wörterb.*, von STADEN op *blecken* en voorts HUYDECOPER'S *Proeve*, blz. 375 en *verv.*; alwaar men te gelijk zien kan, dat *blikken*, *bleek*, *blinken*, enz. woorden van eenen oorsprong zijn.

BLEKMUTSAARD zijn de kleine takkebossen, van het geblekte of geschilde hout afvallende. Zie *blekken*.

BLINDELING wordt hier als naamwoord gebruikt. *Ik ben daar blindeling in*, d. i. ik weet daar niet van; de zaak is mij geheel vreemd.

BLOEMEKEN. Menschen, die een weinig lonken, worden hier, en omstreeks, gezegd *een bloemeken op het oog te hebben*, voor hetgene men elders heet *bloemzoet zien*.

BLOEMIG hoort men in deze streken bij de landlieden voor het bastaard-woord *fleurig* veel gebruiken. Het werkww. *bloemen* was in de oude taal *bloeijen*, en in het land-Friesch heeft *bloemen* nog die beteekenis,

gelijk *blom* die van *bloei*; waarom ook de Bloeimaand in die taal *Blomme-moanne* heet.

BLOEM-TUIN noemt men hier veel hetgeen men in Holland een *pleizier-tuin* noemt, of ook wel eenvoudig een *tuin*, hetwelk hier geheel iets anders beteekent. Zie *tuin*.

BLOKKEELEN noemt men in de Baronie van Breda de telhouten, die bij bosjes verkocht worden.

BLOUW, voor *Blaauw*. Men vindt zoodanige letterverwisselingen veel bij de Ouden.

BLIJDE INKOMST. Door de *blijde inkomsten van Brabant*, welke ook te Breda veelal van kracht waren, verstaat men die *Privilegiën* en voorregten, welke de Hertogen van Brabant, bij hunne inhuldiging, verleenden en bezworen. Dezelfde beteekenis had ook eertijds het Fransche *joyeuse entrée*.

BOCHTER is op de dorpen in de Baronie van Breda oorspronkelijk een ambtenaar, die gesteld is tot het opvangen en opbrengen in de schutskooi van het vee. Bij vervolg van tijd is dezelve een Dorps-diender geworden, even als de *Vorster*, of boschwachter, hoezeer beiden hunnen eigenlijken naam behielden. *Bocht*, *Bucht*, is bij KILIAAN *septum*, *septa*, *sepimentum*.

BODE. Men gebruikt hier in de Baronie dit woord dikwijls nog in den eigenlijken zin voor *boodschapper*. Zoo zegt men: *ik heb hem eenen bode gezonden*, en

ik zal er eenen bode naar toe sturen, voor hetgeen men elders zou uitdrukken door: »*ik zal er iemand naar toe sturen.*»

BOEDELSLICHTER, of *Boedelslechter*, voor: boedel-verevenaar, boedel-redder. Het is bekend, dat *slechten* evenen, effen maken, beteekent. Men noemt dit met een bastaard-woord ook *Exécuteur*.

BOEF, en *Boeffje*, in eenen goeden zin, wanneer men van een aardig, schrander kind spreekt. Zie wijders het Register op mijne *oud-Friesche Spreekw. blz. 15, kol. 2.*

BOEK. Vele woorden van het onzijdig geslacht worden hier door het grootste gedeelte van den volksstand, en door de landlieden voornamelijk, mannelijk gemaakt; doch geen derzelve meer, dan het woord *boek*. De Ouden gebruikten dit woord ook veelal mannelijk, men zie onder anderen HUYGENS, *Korenbloemen*, II. D. blz. 202. Het behoort onder die woorden, bij wier geslachtsbepaling de overzetters van den Staten-Bijbel in beraad stonden. Zie den Heer YPEY, *vervolg der taalkund. aanmerkk. op verouderde woorden van den Staten-Bijbel*, blz. 57. In de Roomsche Bijbels is sedert altijd *Boek* nog in het mannelijk geslacht te vinden, en in Zuid-Braband wordt het nog algemeen in dat geslacht gebezigd.

BOEKSTAVEN. *Iemand boekstaven*, voor: *iemand insteken*, voorzeggen, wat hij zeggen moet. De oorsprong, kan men zeer gemakkelijk nagaan, dat van het ver-

ouderde BOEK-STAVE, *letter*, het nog gebruikelijke H. D. *Buchstabe*, komt; waarvan bij KILIAAN ook nog *boekstaven*, het Duitsche *buchstabiren*, d. i. spellen, is. *Iemand boekstaven* zal dan eigenlijk zijn: *iemand letterlijk iets voorzegen*. Dat wij het woord *boekstaaf* ten onrechte met dat van *letter* verwisseld hebben, blijkt uit de aantekening van STOSCH, *Verzeichniz Französischer Wörter, welche von deutschen abkommen*, op het woord *Lettre*. *Iemand boekstaven* zegt veel meer, dan hetgeen men ook elders noemt, *iemand letterwijs maken*, hetwelk slechts zeggen wil: iemand de eerste beginselen van iets leeren of openbaren, daar *boekstaven*, als het ware, beteekent: letter voor letter voorzegen, even als men letter voor letter spelt. Dat het woord in deze beteekenis zeer oud zij, blijkt uit de *oude Friesche Wetten*, blz. 57, alwaar in die beteekenis *stowja* voorkomt voor *staven*, 'twelk KILIAAN overzet *praeire verbis, praeire juraturo formulam verhorum certam*. Zie van *staaven den eed* VAN DER EYK, *Handvesten van Zuidholland p. m. 122*, *Dulces ante omnia Musae*, 2. st. voorber. blz. 9 en volgg., en VON WICHT, *Ostfries. Landrecht*, L. 1. c. 45. Een *gestaafde eed* was een woordelijk voorgezegde eed; een zoodanige eed werd eertijds in het Duitsch genaamd *mit gelehrten Worten schwören*. Zie WALCH, *Glossar. ad Constitut. Carolin. p. 304 et seqq.*, die aldaar ook over het *staven* van den eed en over den oorsprong dier spreekwijze handelt.

BOEMAN zeggen hier de kinderen voor *bulleman*, d. i. *bullebak*, *bietebauw*; naar welk woord KILIAAN op het eerstgemelde verwijst. Ik meende *boeman* gevormd

te zijn van het geluid van het rundvee, waarmede men de kinderen vervaard maakt; dan ik vond naderhand bij KILIAAN en TEN KATE in dezelfde beteekenis *Boesman*, hetwelk deze laatste van het bonsgeluid afleidt. In het Deensch is het ook *Busseman*; H. D. *Buzemann*, 'twelk sommigen van *Buze*, *Buz*, momaangezigt, afleiden. Echter is het in 't Neder-Saksisch *Buman*, of *Buddeman*, afkomstig van *budde*, zwart, gelijk de boeren in Westphalen een zwart paard noemen. De schrijvers van het *Brem. Nied. Sächs. Wörterb.* vergelijken *Buman* met het Eng. *a bawed*, door JUNIUS in *Etym. Angl.* afgeleid van het A. S. *beaw*, eene soort van wesp.

BOENEN. Men gebruikt hier veel de spreekwijze: *Ik zal u boenen* voor het elders gebruikelijke *weghoenen*. *Boenen*, Neder-Saks. *Bönen*, is zooveel als *banen*, door met water afspoelen, de *baan* schoon en effen maken; vandaar *vegen*, *wegvegen*, *verdrijven*. BREDERO, *Nederd. Poëmata*, blz. 674, druk 1638:

»O tweede Hercules, die uijt den weghe *baant*

»De ruwe stouthijt en vermetelheit verwaant.”

Wegh banen zegt hij in *Schijnheijlich* blz. 543:

»Indien ghij u houden wilt aan mijn leer en vermanen,

»Sult ghij bevinden dat het u (uw) druck sal *weg banen*.”

Boenen is in het Goth. *banjan*.

BOET. Ik heb in deze streken eens den verkoop aangekondigd gezien van eene *boerenwoning en boet*. Ik gisse, dat *boet* hier voor *baat* gesteld zij, waarvoor het bij PH. NUMAN, *Strijt des Gemoets*, blz. 37, *a*, en elders nog voorkomt.

BOKKENT , bij verbastering voor *boekweit*.

BOLSCHEUT , of *bolschoot* voor eene verwijdering zoo verre als men eenen bal of *bol* kan werpen. *Schot*, *Schote*, en *Scheute* is trouwens bij KILIAAN in 't gemeen *jaculatio*, en *schieten* zoowel *torquere* GLOBUM, als *sagittam*, *jaculum*, *lapidem*, enz. Sommigen zeggen ook *bolsgooi*, ook door de ouden gebruikt, en meer beschaafden *bolwerp*, *bolswerp*.

BOM. De *grootte bom* te Breda is de grootste der klokken, welke over beide zijden getrokken wordt. Dezelve werd niet, dan bij begrafenissen van het hoogste gelui, en wordt nu nog bij het inluiden en uitluiden der jaarmarkt en bij plegtige gelegenheden gebruikt, waarom dezelve in oude stukken de *trionfklok* genaamd wordt; zie wat wij omtrent het woord *trionf* aanteekenen. De *kleine bom* is de klok, in grootte op dezelve volgende. Wat het woord *bom* aangaat, zal het den Lezer niet verdrieten, na te zien, wat de Heer VAN HASSELT daarvan aantee kent op KILIAAN in *bombammen*. De Heer WEILAND acht het te regt een klanknabootsend woord; zie denzelve op *Bom*, alwaar veel herhaald wordt van het gezegde door den Heer KLUIT over dit woord in zijne *aanmerkk. op de geslachtslijst van HOOGSTRATEN*. Het bevreemde niemand op die plaatsen te zien, dat *bom* voor eene suikerdoos door HOOFT gebezigd is, daar KLUIT het gebruik van hetzelfde voor *trommel* aantoont, en zoolanig eene doos nog heden overdragtelijk eene trommel genoemd wordt. Eene dergelijke doos, kast of kistje schijnt *bom* ook aan te duiden bij BRADERO, in *Jerolimo*, blz. 338, der uitgave van 1638 in 4°.

BONKET. Aldus noemt men hier die soort van groote knickers, waarmede de kinderen spelen, welke men elders een stuitert noemt. Laatstgemeld woord weet ik niet hier ooit te hebben hooren gebruiken. *Bonket* is het verkleinwoord van *bonk*, dat is *been*, en wordt derhalve zeer eigenaardig door KILIAAN overgezet *globulus osseus*, en *sphaerula eburnea*; want, volgens sommigen zijn de tanden, en dus ook de olifants tanden, insgelijks beenen. In Friesland noemt men dit speeltuig *bakkert*, of *bakker*; zie den Heer WASSENBERGH *Bijdragen tot den Frieschen tongval*, 1. *Stuk*, blz. 12.

BONTIG voor *bont*, of eigenlijk voor *min of meer bont*, zijnde dit den bijvoegl. naamww. in *ig* eigen, dat dezelve als het ware eene soort van *diminutivum* uitmaken: echter hebben sommige ook eene *vis intensiva*.

BOOS wordt hier niet slechts gebruikt in de beteekenis van *boosaardig*, toornig, vergramd; maar ook in die van doortrapt, scherpzinnig; en niet ten onregte, daar de boosdoeners doorgaans op treken afgeleerd zijn. *Het is een boos ding*, *het is een boos kereltje*, hoort men hier veel voor hetgeen men elders zegt *slim*.

BORSTIG, voor *aamborstig*, *engborstig*. Men vindt het ook bij KILIAAN, die het vertaalt *astmaticus*, *anhelator*.

BOSCH-KOOLEN worden in het Land van Breda in menigte gemaakt, en in de stad in menigte verstookt. De onkundige hoop noemt dezelve veelal *bus-koolen*, of wat nog erger is, *blusch-koolen*, alhoewel dezelve

ook, naar ik meen, gebluscht worden. KILIAAN toch omschrijft dezelve LIGNA ACAPNA, CARBONES ACAPNI; CARBONES SILVATICI *vulgo dicti, quod in silvis urantur, et praeparentur.*

BOSSCHEN zegt men hier voor het hakken, om de vijf, zes of zeven jaren, van het kort hout. Zonderling genoeg klinkt het: »*Wanneer is dat bosch geboscht?*» Het werkwoord vinde ik bij KILIAAN niet, maar wel BOSSCHER, *frondator*. Anderzins zoude men kunnen denken, dat het het werkwoord *bossen* ware, tot *bossen* maken. In Neder-Saksen gebruikt men aldus hetzelfde woord, aldaar met *u* gespeld, *busschen*. In het oude Fransch beteekende *bucher* hetzelfde, zie den Heer ROQUEFORT. *Glossaire de la langue Romane.*

BOTEREN zeggen sommige landlieden in deze streken voor: karnen, boter maken. Dat het van ouds ook elders zeer gebruikelijk geweest zij, blijkt uit de spreekwijs, welke ook in Neder-Saksen niet onbekend is: *het wil niet boteren*, alwaar het als onzijdig werkw. te verstaan is, te weten: *het wil niet tot boter worden.*

BOTER-MELK zegt men veel, aan den kant van Zuid-Brabant, voor *karnemelk*. De Hoogduitschers zeggen *buttermilch* de Engelschen *buttermilk*; de Franschen *lait de beurre*.

BOTTEN, voor BEENEN, *ossa*. Men vindt het woord ook in die beteekenis bij KILIAAN.

BOTTER, voor *boter*. Ook in het Italiaansch is het *buttiro*; Eng. *butter*; Hoogd. *Butter*. Zie TEN KATE, 2. *Proeve* in *boot*, zamengetrokken *bot*, den wortel van het Angels. BEATAN, *verberare*, het Eng. *to beat*, ons *booten* of *boten*, van welken wortel hij alle de bovengemelde woorden, zoo wel als het Gr. *βούτυρον*; Lat. *butyrum*; Fr. *beurre*, en Angel-Saks. *butere* afleidt.

BOUD of *bout*, hetwelk bij oude schrijvers nog wel voorkomt, is bij ons niet alleen, gelijk elders, overgebleven in het spreekwoord *boud spreken*, maar ook in dat van *boud zijn*; hoorende men hier dikwijls zeggen: *wees toch zoo houd niet!* Het is waarschijnlijk het BALDO, *fiducialiter*, 'twelk in het Psouter van LIPSIUS, *Ep. ad Belg.* 44. *Cent.* 3. voorkomt, en het in de *Glossae Francicae* van BOXHORN gevonden wordende *baldliho*, aldaar overgezet *confidenter*, het Eng. BOLD, *stout*, van het Angels. *bald* en *beald*. In het Moeso-Goth. is BALT *audax*, en BALTHABA *audacter*, 'twelk voor de spelling met eene *t* pleit, gelijk het ook bij MELIS STOKER voorkomt op de plaatsen door BURMAN, *nieuwe aanmerkk.* blz. 484, aangehaald. Ook vind ik bij MEYER het bijw. *boutelijk*. Van het oude *bald* is nog overgebleven het zamengestelde *balddadig*, 'twelk men volgens HUNDECOPER, *Proeve op Vondels Herschepp.* 1. *b.* vs. 190. wel van *bal-dadig* te onderscheiden hebbe, met hoe veel regts laat ik aan taalkenners te beslissen. MYLIUS, *Archaeol. Teuto* bij LEIBNITZ, *Collect. Etymol. Part. II* op *Balo*, en op *Baldida*, houdt *Baldaad* zoo wel voor eene stoute, als voor eene kwade daad. De Heer ROQUEFORT in zijn *Glossaire de la langue Romane* leidt, mijns bedunkens, ten onregte,

baud, baude, bault, baut, enz. af van *validus*. Even als van dit *bald* gemaakt is *boud*, hebben de Ouden ook *boude* gemaakt van *bald*, schielijk. Zie daarvan eenige voorbeelden bij den Heer CLIGNETT, *Bijdragen tot de oude Nederland. Letterkunde*, blz. 59.

BOUW, voor timmeraadje. B. v. *Hij doet daar een' heelen bouw.* — *Hebt gij mijn' nieuwen bouw reeds gezien?*

BOVENLANDEN noemen de landlieden in deze streken die hoogere kleilanden, welke naar de kanten van Willemstad, Fijnaard en daar omstrecks gelegen zijn.

BOVENMEID. In Holland en elders, ook wel hier, wordt eene werkmeid de tweede meid geheeten. In vergelijking van dezelve noemt men hier dikwijls de *keukenmeid* de *bovenmeid*.

BRAAF. Dit woord heeft hieromstrecks bij de landlieden veel de beteekenis van vriendelijk. Zoo zullen zij, bij voorb. in stede van *het is al te beleefd*, zeggen *het is al te braaf*. Ook wordt *braaf* gebruikt voor milddadig, edelmoedig, ook voor toegevend, lankmoedig.

BRAAIJEN, voor *braden*. Dan dit zij eens voor al omtrent zoodanige woorden, als *laden*, *baden* en diergelijke, hier gezegd. Deze verbasterde uitspraak gaat hier zoo verre, dat de meeste landlieden hier *hai* zeggen in plaats van *had*. Sommigen willen het als geen taalbederf aangemerkt hebben, en meenen eene wel-luidendheid waar te nemen in de uitwerping der D

uit vele woorden, als in *maden*, *vleiden*, *breiden*, *houden* (*caedere*) *vouwen* of *volden*, enz., waarvoor men thans hoort *maaijen*, *vleijen*, *breijen*, *houwen*, *vouwen* enz.

BRAIJEN, voor *breijen*, breiden; waarvoor de Duitschers zeggen *stricken*; schoon deze woorden in het gemeen beteekenen *vlechten*. KILIAAN: »*breijden*, *nectere telam*, »*contexere rete*, *vittam*." Zulks blijkt uit deze plaats van BREDERO in het *Moortjen*, die ook *braijen* heeft:
»Hij *braijde* alle daegh sijn korfjes en sijn matten."
Zie wijders mijne *oud-Friesche spreekwoorden*, blz. 280.

BRANDGEVELS noemt men hier de trapgevels der ouderwetsche huizen. Inderdaad kan men derzelve nuttigheid, in tijde van brand, niet betwisten.

BREED. Elders, zelfs in Neder-Saksen, zegt men, gelijk hier, *het breed* of *niet breed hebben*, en *het breed laten hangen*, of *breed laten waaijen*. Hier zegt men daarenboven: *den breede spelen*, of *den breede uithangen*.

BREIDEN, *breijen*, zegt men hier veel voor *vlechten*. Bijzonder gebruikt men het, in eenen meer plegtigen zin, van het maken der kransen, waarmede de Katholijken de lijken der afgestorvene jonge dochters versieren.

BREM; zekere plant of heestergewas, in deze streken veel aan de heidekanten gevonden wordende. Het draagt geele bloemen en wordt in de buitenhoven

somtijds wel voor randen om de bloembedden gebruikt. Deszelfs zaad wordt algemeen voor een goed middel tegen de waterzucht gehouden. In Neder-Saksen noemt men dit gewas *braam*. De geslachtsnaam is bij LINNAEUS *genista*, of *spartium*. De Opper-Saksen noemen hetzelfde *Ginster*.

BRIEL. Zie over de beteekenis van dit woord mijne *Naams-uitgangen van eenige, meest Nederlandsche, plaatsen*, blz. 12. In de Baronie van Breda, anderhalf uur van de stad, ligt een gehucht, 'twelk *Briele* of *de Briel* heet; en bij Etten, eene stede, van ouds *de Brieleman* genaamd. In de Kasselenij van Yperen is ook eene plaats, welke den naam van *Briele*, of *Brielen*, voert, en te Gent eene straat, dien van *den groenen briel* hebbende. Van het klooster aldaar, gemeenlijk *de groenen-briele* geheeten, zie SANDERUS, *Flandria illustr.* T. 1. p. 325.

BRINGEN, voor *brenghen*. Dat het geene verbastering zij, blijkt daaruit, dat de Ouden meestal *brijghen* schreven, en dat het in het Gothisch *bringan* is; het Angels. *bringan*; het Alleman. *bringen*, *pringen*; het Eng. *to bring*. DAN. HEINSIUS heeft het nog in zijn gedicht *op den dood van den Admiraal HEEMSKERK*:

»Noch brocht hij aan het volck, vermaend haer te
 (» bespringen
 »Het schip van alle kant, den brand daar in te
 (» *bringen*.”

BROED, voor *broedsel*. Men vindt het ook in eene aanhaling bij HUYDECOPER *op Stoke*, 3. D. blz. 177. Ver-

gel. den Heer CLIGNETT, *Bijdrag. tot de oude Nederl. Letterk. blz. 80.*

BROEK wordt hier, gelijk op meer plaatsen van ons Vaderland, voor moerassig land gebruikt, ook in de samenstelling. Zoo heeft men in den omtrek van Breda eene streek lands, de *Aa-broek* genaamd.

BROOD. Wanneer men niet in het algemeen van allerlei soort van brood spreekt, verstaat men door *brood* hier, bij uitnemenheid, het roggenbrood. Zoo staat mij voor, op mijne vraag: of het brood afgezet ware, ten antwoord bekomen te hebben: »neen, maar »het tarwenbrood.» Ook wordt hier, onder den gemeenen man meestal en bij de dienstboden veeltijds, roggenbrood gegeten.

BROODMAKER vindt men nog in rekeningen en andere stukken, die den ouden stijl behouden, voor *Bakker*. Hiervan heet het Bakkers-gilde te Breda het *Broodmakers-gilde*, en nog heden noemen zich sommige bakkers *broodmakers*. Bij MATTHAEUS, *Analect. T. 1. p. 262.* vindt men *Knapen en Dienaers, die 't broot maken*. In het oud Fransch werden de bakkers *Pain-tiers* genaamd; zie het Groot Charterboek van Friesland, 1. D. blz. 280, alwaar dezelve *Pentiers* genoemd worden.

BROODWINNER. Door den broodwinner van een huisgezin verstaat men den zoodanige, voornamelijk der kinderen, die, door zijnen arbeid, de eenige steun van hetzelfde is.

BROZERTJES noemde men te Breda zekere soort van niet onsmakelijke hollen, welke men, nog niet lang geleden, bij eenige bakkers kon bekomen. Dezelve werden om de *broosheid*, of zoogenaamde kortheid, aldus genaamd. *Brose*, *Brosamen*, is in het Duitsch *mica*; bij KILIAAN *broseme*, *brosemen*. In het Wallisch is het *briwionyn*, *brwisionyn*. Bij verbastering heette men bovenstaand gebak *blozertjes*. In het Wallisch zijn *Browes* dezelfde broodjes als de *mica's*. Zie op *mik*. Uit het Hoogduitsche woord is de naam *brosimum* der broodvrucht ontleend. LEIBNITZ, *Collectan. Etym. Parte 2. p. 26.* leidt *Brosen*, *Brosamen*, ook uit dezelfde bron, als *broos*, Neder-Saks. *bros*, af. In sommige onzer West Indische Volkplantingen heet men *brozamen*, of bij verbastering, *broeizamen*, het nemen van een koud maal, hetwelk de Franschen wel door *prendre une croûte*, en wij door *croustiljeren* plagten uit te drukken.

BRUER zegt hier de gemeene man, als samengetrokken van *brueder*, voor *broer*, hetwelk is samen getrokken van *broeder*. Men vindt het, onder anderen, bij ANNA BYNS, 1. b. 14 *Referein*:

» Deen bruer wilt nu den anderen vernielen.»

De Plat-Duitsche uitspraak is ook *breur*, voor het Hoogd. *Bruder*. Dezelve is ouder, dan die wij, naar het echt H. D. in eenen beschaafderen kring hebben, want niet alleen vindt men bij onze oudste schrijvers *brueder*, *bruoder*, en bij KERO, *Pruader*, maar ook in het Bretonsch, 'twelk al zeer oud is, heet het *breur*, in het meerv. *breuder*. Dit zoo wel als het Cambro-Bretonsche of Wallische *brawd*; Cimbr.

broder; Gauloische *bravd*, meerv. *brwydr*; Cornwall. *brodyr*; Iersch *braer*; Frank-Teutsch *bruoder*; Angels. *brother*, *brothor*, *brether*, *brothur*; Allemann. *bruoder*, *bruother*, *bruder*, *pruader*; Goth. *brouther*, *brouthr*; Moeso-Goth. *brother*, *brothr*; Ysl. en Deensch *broder*; Lat. *frater*; Gr. *φάτρης*, bij HESYCHIUS voorkomende, schijnt zijnen oorsprong te hebben in het Keltische *bru*, bij BOXHORN overgezet *venter*, *uterus*; weshalve *broeder* zoo veel zoude zijn, als uit eene moeder geboren. Want de oude schrijfwijze *brueder* niet bekend, dan zoude *bruier*, zoo wel als *breur*, kunnen schijnen eene zamentrekking te zijn van *broeder*, even als *schreur*, een snijder of kleedermaker van *schroeder*. Zie den Heer WASSENBERGH in *schroor*.

BRUGGESKEN, voor *brugskén*, of *brugken*.

BRUID. *Geestelijke Bruid* wordt hier eene *Non* voor en bij hare ordening genaamd, als mede eene *Begijn*, voor en bij het doen van hare gelofte.

BRUSSEN. Volgens opgave van eenen lettervriend is dit een hier in de praattaal gebruikelijk woord, hetwelk ik mij echter niet herinner gehoord te hebben. Het is een onzijdig gelijkvloeiend werkw.; hebbende in den verled. tijd *ik bruste*, in den volmaakten *ik heb gebrust* Het beteekent vallen, schielijk vallen; maar men voegt er meest altijd *neér*, *neder*, of *om* bij; ook wel *af*, wanneer men van eene hoogte spreekt, waarvan de val gedaan wordt. Het schijnt mij toe, hetzelfde te zijn als *bruijen*, in denzelfden zin genomen, te meer, omdat men hier ook wel hoort: *ik*

geef er de brus van, voor *ik geef er de brui van*, gelijk men anders zegt. Zoo ook: *hij heeft de brus weg*, voor *de brui weg*, d. i. hij heeft het pak (slagen) weg.

BUEK, voor *boek*. In het Friesch heeft het meerv. van *boek* zoo wel *buecka* als *boecka*. Zie de *Oude Friesche Wetten*, blz. 16.

BUET hoort men hier meer dan *buit*, 'twelk meer naar de Hoogd. uitspraak klinkt; het eerste echter meer naar de Hoogd. schrijfwijze gelijkt, zoo men de *e* voor *u* omzet. WACHTER leidt *beute* of van *bieten*, in de beteekenis van *capere*, *apprehendere*, niet van *batten*, ons *baten*, gelijk sommigen willen. KILIAAN heeft beide *buet* en *buijt*.

BUIDEL, bij verkorting *buil*, ook wel *buul*, en in het verkleinwoord *builtje* en *buultje* uitgesproken wordende, voor een *geldzakje* en voor *geldbeurs*. Zelfs gebruikt men het wel alhier voor een papieren zakje (peperhuisje of klokhuis) b. v. een *builtje tabak*, voor eenige tabak in een papieren zakje gewikkeld. Bij KILIAAN is het *bulga*, *crumena*, *sacculus*. Het woord is zeer oud. In een stuk van de 15. eeuw heb ik gezien, dat van *budelsnijden*, het hedendaagsche *beuzensnijden*, gesproken wordt. Zie over den oorsprong van hetzelfde de *Taal- en Dichtkundige Bijdragen*, 2. D. blz. 296, k. WACHTER leidt het Hoogd. *Beutel* af van *BEITEN*, *capere*. Dan mij komt het waarschijnlijker voor, dat het kome van het Lat. *bulga*, 'twelk, zoowel als het Duitsche *Balg*, volgens WACHTER, komt van het Keltische of Bas-Bretonsche *bwlan*, *bwlgan*.

bolgan. De Franschen schijnen van hetzelfde, met wegsmitting van de L, hun *bougette* te hebben gemaakt. In het oud-Nederduitsch komt ook het woord *ponk* voor, waarvan de spreekwijze *een ponk vergaderen*, voor: een buidel gelds of een spaarpotje verzamelen; en in het oud-Friesch dat van *ponge*, waarvan het spreekwoord: *Eltz moat mey syn ponge toa ried gaan*, d. i. *elk moet met zijne beurs te raad gaan*. Dit *pong* is vermaagschapt aan het mede verouderde *poke*, *pook*, bij KELIAAN ook *pook-sack* genaamd, en overgezet *saccus cilicinus*, met bijvoeging, dat het der Franschen *poche* en der Engelschen *poke* is. Vergelijk JUNIUS op laatst gemeld woord, van hetwelk zij hebben hun *ponch* en *pocket*, 'twelk SKINNER even als het Fr. *poche* van *bulga* komen doet; welke afleiding doorgaande, ook *ponk* en *ponge* van hetzelfde zouden komen; want deze maagschap tusschen *pook* en *ponk* is klaar en duidelijk door hetgeen WACHTER op het woord *pack* aanvoert, te lang, om hier uit te schrijven. De verandering van B in P is gemeen, en de onzen hebben de L welluidendheidshalve zoo wel in N kunnen veranderen, als de Franschen die geheel uitgeworpen hebben.

BUIDELMOLEN, zamengetrokken *buelmolen*, een werktuig, om het meel te ziften, waarvoor men elders *buil* en *buel* zegt.

BUITEN. *Buiten gaan* of *naar buiten gaan* beteekent hier bij de mindere volksklassen, vermaakshalve naar eene bniten-herberg gaan. *Zijt gij gisteren naar buiten geweest? Hij is met zijn meisje buiten geweest.* Dat men

deze spreekwijze in de stad gebruikt, heeft niets vreemds; maar zonderling is het, dat men het ook op de dorpen, en zelfs ten platten lande, zegt. Waarschijnlijk spreekt men aldaar zoo in navolging van de stad.

BUITEN-BURGEMEESTER. Aldus werd hier, onder de staats-regering, de Burgemeester genaamd, die de gemeente verbeeldde, in tegenoverstelling van den *binnen-burgemeester*, die den Heer vertegenwoordigde en binnen de schepens-bank zitting had, daar de buiten-burgemeester zich alleen met de *Politie*, zonder zich met de *Justitie* te bemoeijen, bezig hield. Te Antwerpen werd hij ook met dien eernaam betiteld, te Dordrecht in de oudste tijden, *Borghmeijster van der Ghemeente weghe*n, naderhand *Burgemeester der Gemeente*. Zie den Heer VAN DE WALL, *Privilegien van Dordrecht*, blz. 394, die den oorsprong en den naam aldaar aan de gedurige verkeerung met de Brabanders en Vlamingen toeschrijft. »In de meeste steden van die » twee Landschappen,» zegt aldaar die vlijtige en doorkundige oudheids-onderzoeker: » had men al van ouds » twee Burgemeesters, waarvan die der gemeente, in » sommige plaatsen, de *Burgemeester van de Commune*; » in anderen, de *Burgemeester van den Corpse*, elders » de *Stadmeester* genaamd;» gelijk ook in sommige plaatsen van Duitschland dezelve eenvoudig den naam van *Meister* voerde, wordende in oude stukken de Regeringen der steden aldaar betiteld *Meister und Rath*, en in het Lat. *Burgi magistri*, of *Civium magistri*, welk laatste de schrijfwijze *Burgermeester* zou begunstigen. Te Bergen-op-Zoom heette dezelve in vorige tijden *Burgemeester buiten der Banke*.

BULKEN, voor *oprispen*. Men houde het niet voor een woord, door het onbeschaafd gemeen aan het oprispen gegeven; want dit heet in het Engelsch ook *to belche*, van het Angels. BEALCAN, BALCETTAN, *ructare*, en *a belch* is in 't Eng. *ructatio*. In het Neder-Saks. zegt men *upbülken* voor oprispen. Op sommige plaatsen van Oost-Friesland gebruikt men *bülken*, *bolken*, in denzelfden zin.

BULLEN wordt hier gezegd van lappen, oude vodden, of wat men elders *slecht goed* noemt. Ik heb niets kunnen vinden, dat tot het gebruik van dit woord leiden kunne, ofschoon ik alles gelezen heb, wat TEN KATE en de *Bijdragen* omtrent *bal*, *bel*, *bil*, *bol*, *bul*, hebben, of het zoude het Lat. BULLA, *waterbel*, in de beteekenis van eene *res nihili*, moeten zijn. In zoo verre door *bullen* ook verstaan wordt alle slechte, schoon nieuwe, waar, is hierop dit Latijnsche woord ook niet ontoepasselijk, als veel overdragtelijk gebruikt wordende van eene zaak, die meer schijn, dan wezen heeft. In dien zin gebruiken HOOFT en VONDEL veel het woord *bel*. In het Plat-Duitsch is PRÜLLEN *veteramenta*; zoude *büllen* daarvan niet eene verbasering zijn door uitlating der R en verandering der P in B?

BULTZAK, een woord, hier veel gebruikt wordende voor een hed van stroo. *Bulte* is bij KILIAAN overgezet *culcita*, *stramentitia*. Ongerijmd doet dus TUINMAN, *Vervolg op de Fakkelt der Nederd. Tale* het woord zamengesteld zijn uit *bult* en *zak*, zoo veel zeggende, als *een zak voor den bult*, d. i. voor den rug, om op te slapen.

BUND, BUNT, BONT, eene soort van lies of spichtig gras, veel omstreeks Breda in veenachtige gronden wassende en zeer nadeelig aan het houtgewas. Afgesneden wordt het veel gebruikt tot het vullen van bedden, of ook wel van de zoogenaamde bundzakken, om als matrassen onder de bedden gebezigd te worden. De gemeene man bedient zich veel van dezelve, en meer aanzienlijken doen die zelfs wel, even als elders varenbedden, of van haverstroo, voor hunne kinderen vervaardigen, als wordende dezelve voor zeer gezond geacht. Het heeft den naam van de vasthoudendheid der vezels, en wordt veel gebruikt tegen het verstuiven der duinen. Het is, zoo niet hetzelfde, ten minste zeer overeenkomstig met den *duinhalm*, doorgaans eenvoudig *helm* of *duinhelm* genaamd. Ik meen ook, dat het hetzelfde is, wat men in 't Plat-Duitsch *Bend*, of *Behnd* noemt, zijnde eene soort van korte biezen, waarvan de landlieden bezems maken, om het kaf van het nieuwelings gedorschte koren af te vegen. In sommige streken van ons Vaderland, b. v. in Noord-Holland, noemt men het ook *Bend*, in Friesland en Groningen *Pionte*. Bij den Heer WEILAND wordt het woord *Bunt* niet gevonden.

BUNDER, of BEUNDER, *buinder* uitgesproken wordende, wordt door MEYER onder de *verouderde woorden* opgenoemd. Het is mogelijk verouderd, indien men door hetzelfde eenen akker, een stuk lands, verstaat, in welken zin het bij hem voorkomt; doch hier is het de gewone maat der landerijen, zijnde 900 roeden, of een en een halve morgen. KILIAAN spelt het ook *bonder*, en vertaalt het *jugerum*, en te regt;

want, gelijk *jugerum* schijnt te komen van *jugum*, *jugum boum*, en volgens PLINIUS *L. 18. c. 3.* zoo veel lands is, als een jok ossen op eenen dag kan beploegen; zoo schijnt *bunder* te komen van *bund*, bij KILIAAN *bond*, hetzelfde als *band*, volgens WACHTER van BINDEN, *ligare*, en, even als *jugerum*, te beteekenen zoo veel gronds, als een *bond*, d. i. twee zamengebundene of gekoppelde ossen, gedurende eenen geheelen dag, kunnen afploegen. Dit blijkt nog te meer uit het bij HALTAUS voorkomende *Mannwerk*, zoo veel als een man op eenen dag kan afploegen, 'twelk hij vertaalt door *jugerum*. Van *bunder* is waarschijnlijk gevormd het Fransche *Bonnier*. In het oud-Fransch heette zoodanige maat *bone de terre*, *boihedre*; zie het *Glossaire de la Langue Romane* van den Heer ROQUEFORT. *Bund*, *bond*, *band* enz. leiden sommigen af van het Saks. *Pan*, alle uitgestrektheid, van welken aard ook, te kennen gevende. Even eens als *Bunder*, beteekent ook *Dagwand* zoo veel als een man op eenen dag beploegen kan, in Brabant 60 roeden van 20 voet. In Groningerland wordt de turf bij eene maat, *dagwerk* genaamd, verkocht. In Frankrijk heeft een *dagwerk* ook den naam van *journal*; en een daglooner dien van *journalier*, zoo veel als *dagwerker*. Men verwarre dit *bunder* niet met de tegenwoordige landmaat.

BUNDZAK: een zak of soort van bed, met *bund* gevuld, waarop sommige lieden, om der gezondheids wille, slapen. Zie *Bund*.

BURGERLIJK wordt elders wel eens gebruikt voor beleefd

omtrent zijne minderen. Hier bezigt men het in 't algemeen voor beleefd, in tegenoverstelling, naar het schijnt, van doirpsch of boersch.

BUSSEL, of, gelijk men het hier uitspreekt, *bustel* voor een bundel koorns, elders *eene schoof* of *eene garf* genaamd; of voor een bos hout, stroo of hooi; b. v. voor de bundels hooi, die aan de ruitery worden uitgedeeld. Oudtijds beteekende het in 't gemeen eenen bundel; zie den Heer VAN HASSELT op KILIAAN, in dit woord, als mede den Heer WEILAND in zijn *Woordenboek*. Ook hoort men hier veel het verkleinwoord *busselken*. In het *Glossaire de la langue Romane* van den Heer ROQUEFORT vindt men het oud-Fransche woord *Buschel* in dezelfde beteekenis, 'twelk vo lmaakt het Hoogd. *Büsschel* is, waarvan ook het Nederd. *bussel*. In het Eng. is *bushel* een schepel. *Bussel* komt voor in den Staten-Bijbel, *Matth. 13. vs. 30*: »ver-»gadert eerst dat onkruijt, en bint het in *busselen*»

BUTS. *Een buts tegen iets hebben*, voor *eenez weérzin in iets hebben*. Ik denke het te zijn het woord *butse*, *botse*, bij KILIAAN overgezet *pulsatio*, *pulsus*, *collisus*, *contusio*, *ictus*. Meer gemeen is *botsinge* in den zin van *collisio*. Sommigen zeggen *een puts*, anderen *een pust*, nog anderen *een puist*; dan ik meen *butse* het ware woord te zijn. Dat men het *buist* uitspreke, kan verdedigd worden, dewijl het Vlaamsche woord is *buissen*, 'twelk KILIAAN overzet *pulsare*, *trudere*.

BUTSEN, voor *kneuzen*, zoo drukken, dat er eene deuk of holligheid veroorzaakt wordt; en *buts*, voor kneu-

zing. Men hoort deze woorden zoo in de omstreken van Breda als van Bergen-op-Zoom veel meer, dan *bluts*, en *blutsen*. Deze laatste heeft de Heer WELLAND, maar niet *buts*, of *butsen*.

BUURLIJKE REGTEN noemen de landlieden alhier die halve pligten, welke geburen, in gevolge van eene stilzwijgende en sedert onbeugelijke jaren gebruikelijke overeenkomst, gehouden zijn elkander te betoonen in het vervoeren van het huisraad bij verhuizing, in het aanvoeren van bouwstoffen bij timmeraadjn, in het helpen invoeren van den oogst, in het helpen dorschen van de boekweit, enz., alles zonder eenige belooning, dan eene zoogenoemde fooi, of een landelijken maaltijd. Daar tegen *regten* ook *pligten* overstaan, zegt men ook wel *buurlijke* of *gebuurlijke pligten*. Men ziet dus dat *Buurlijke regten* hier in eenen anderen zin, dan in den regtskundigen moeten opgenomen worden.

BUURMANS-SCHUT. Zie SCHUT.

BUURTEN, of ook wel *kortavonden*, gelijk op sommige andere plaatsen, noemen hier de landlieden het bij elkander komen van geburen, om door kout den tijd te slijten, en den avond des winters kort te doen vallen. In sommige plaatsen van Neder-Saksen noemt men dit *ut nabern* gaan, of blootelijk *nabern gaan*, buurten gaan. *Naber* is in het Neder-Saks. een *buurman*, d. i. nabuur.

BIJBRENGEN. *Iemand bijbrengen* heb ik op de Holland-

sche grenzen hooren gebruiken voor het Lat. *circumvenire aliquem*, iemand misleiden Ook KILIAAN heeft het in deze beteekenis.

BIJL. Het volksgebruik verandert op verscheidene plaatsen de geslachten der naamwoorden. Zoo zegt men, b. v. in 's Gravenhage *het stal* voor *de stal*. Even eens is het hier met *bijl.* Dit woord wordt door HOOFT, volgens *Hoogstraatens geslachtlijst*, mannelijk en vrouwelijk gemaakt; hier echter gelijk in Neder-Saksen en in het Hoogd. wordt het standvastig als onzijdig gebruikt.

BIJVANG, noemt men hier in het bijzonder dien omtrek van de stad, binnen welken het niet geoorloofd is eenig gebouw ter neder te zetten, dan onder de uitdrukkelijke voorwaarde, dat, bij een gedreigd beleg der stad, hetzelfde zonder eenige schadevergoeding ter neder geworpen mag worden. Bij KILIAAN is *bijvangh* of *bevangh* overgezet *confinium*, en *bijvangh der stad* is bij hem *territorium, districtus, et suburbia, regio suburbana, ager, circumjectum territorium urbis vel provinciae*, van BIJVANGHEN, *comprehendere*. Men vindt bij PH. NUMAN, blz. 16:

- » Orpheus ten iersten die om zijnder konsten prijs
- » De Lyere van Mercurius creech tot gaige,
- » Daer mede hij nae der hellen dede voyagie,
- » Doen hij zijn wijf ghinck halen vuint Minos *bevanck*."

In de *Glossae Francicae* van BOXHORN is *Pifanc* overgezet *septum*, en *Bivang* in het *Glossar. Teuton.* van SCHILTER door *circumferentia*.

C.

CARITAAT. Ik heb hier wel eens om een *caritaatje* hooren vragen, even als men in Frankrijk *charité* zegt. *Caritaten* vindt men veel bij de ouden, voor *werken van liefdadigheid*, voornamelijk in het *Passionael*. Te Delft bestaat nog eene *kamer van Caritaten*, alsmede het *Caritaten-huis*, in hetwelk oude vrouwen en kinderen verpleegd worden.

CHIJNS. De betaling van 's *Heeren Chijns* hoort men hier bij alle openbare verkooping en in de voorwaarden voorlezen. KILIAAN zet *chijns* zeer geschikt over *census soli, qui principi solvitur*, en *heeren-chijns* is bij hem *vectigal, tributum*. Oude stukken hebben ook *chens*, voor inkomst, schatting; zie bij MELIS STOKES, b. 1. v. 1138 en 1156. Dit is van het Lat. *census*.

CINKSEN wordt hier *Pinksteren*, vooral door de Roomsche Katholijken, genoemd. Zie het woord bij KILIAAN op *Cinksen* en *Sincksen*, en aldaar den Heer VAN HASSELT; alsmede HUYDECOPER op *Melis Stoke*, III. blz. 360. Het wordt met eene S geschreven in de *Handvesten van Dordrecht* van den Heer VAN DE WALL, blz. 15; dan, in andere *Handvesten* vindt men *Cinzen* en *Cinxsen*; en ook de afleiding schijnt eene C te vorderen; het is toch van het Lat. *quinque*, waarvoor men op eenige oude Lat. opschriften vindt *cinquae*;

Ital. *cinque*; Fr. *cing*; Sp. *cinco*. In sommige oorden van Griekenland zeide men *κέντε* voor *πέντε*. Wie herkent niet terstond in het eerste het Lat. *quinque*? In andere oorden zeide men ook *πέμπε*, waarvan het Bretonsch *pimp*; het Wallisch *pum*; het Hoogd. *fünf*; Moeso-Goth. *fimf*; Suio-Goth. *fim*; Deensch en Zweedsch *fem*; Eng. *fife*; en ons *vijf*. Even als *cinksen* met *quinque* vermaagschapt is, komt *Pinksten*, *Pinksteren*, van het oud-Duitsche *Pinz*, *Pfinz*, vijf.

COURT-PENDU : eene zeer smakelijke appelsoort, in deze streken zeer gemeen, en op sommige plaatsen van ons Vaderland geheel niet bekend; aldus om de ongemeene korthed van den steel genaamd; hoezeer MÉNAGE aan de echtheid dezer naamsafleiding twijfelle, meenende, dat de ware naam *Capendu* zij, misschien afkomstig van het Kasteel *Caspendu* in het Bisdome van Carcassonne.

D.

DA, kort uitgesproken, voor het onzijdig voornaamwoord *dat*. B. v. *da jong*, d. i. *dat kind*. Zulks was reeds van ouds de Brabandsche tongval. CONSTANTYN HUYGENS doet, in zijne Klucht *Trijntje Cornelis*, 1. Bed. 1. *Uitk*, een Antwerpsch vrouwspersoon zeggen:

»Wie dachge zayt, me lief, en zou'ck ick *da* niet wete?
 • *Da* mochte sotten en ondancckaer Lie vergete."

Zelfs meen ik het bij VAN MAERLANT, VAN VELTHEM, of M. STOKÉ wel gevonden te hebben. Het wordt ook wel eens, doch zeldzamer, voor *dat*, in de beteekenis van *ut*, *quod* of *quam* gebezigd, en in dit gebruik heerscht veel eigendunkelijks. Zoo zal men b. v. wel hooren: *ik durf het niet te doen, voor da moeder het toelaat*; maar nooit *voor da vader het toelaat*.

DAAGCEDEL, een openbaar geschrift, om zijne schuldenaars te mogen dagen, wordt door MEIJER onder de verouderde woorden gesteld. Het was echter zeer onlangs in de regterlijke *Praktijk* hier nog in dagelijksch gebruik.

DAAIJEREN, voor: talmen. Zoude het ook eene verbastering zijn van *druaijelen*, waarvan volgens sommigen *dralen* eene verkorting is. *Draaijelen* zal dus het frequentativum zijn van *draaijen*, zich besluiteloos keeren en wenden, zonder te weten, wat men doen zal.

DAGGE, voor: *dat gij*. Men vindt het bij BREDERO in *Jerolimo*:

. . . . . » ick beeld mij woorlijck in
 » Dat ick bij menschen niet, maar *da'k* bij Nymphen bin,
 » Die in de silvre vloot des Amstels dickwils baijen
 » En *dagghe* op het lant hier somtijds komt vermaijen.”
 Men ziet dat, twee regels hooger, de laatste letter van *dat* ook met *ik* ineensmelt.

DAGLIJK: lijk, 'twelk des daags, met meerder of minder plegtige begeleiding ter aarde besteld wordt.

DAKKEN, voor *daken*.

DAL. *Dal af*, voor benedenwaarts, naar beneden, heb ik hier, hoezeer slechts een enkelen keer, hooren gebruiken. Het is volmaakt het Goth. *dalath*, welke *th* bijna als die der Engelschen uitgesproken wordt. *Berg en dal* beteekende in het oud-Nederlandsch niets anders dan *hoog en laag*; zie HUYDECOPER *op M. Stoke*, 1. D. v. 642, en 3 D. blz. 344. In het Neder-Saks. of zoogen. plat-Duitsch beteekent *dal* benedenwaarts, nederwaarts, zijnde b v. in die taal *de linie-dal*, of *daal*, de nederdalende linie van verwantschap. De Friezen drukken *dal* door hun *del* uit. Zie omtrent het laatste JUNIUS, *Glossar. Goth. p. 137*, *de aantekkk. op de oude Friesche wetten*, blz. 373, en den Heer WASSEBERGH, *Bijdragen tot den Frieschen tongval*, 1. D. blz. 24 en 125. Dan, dat het niet eigendommelijk Friesch zij, blijkt uit SPIEGHEL, BREDERO en andere Hollanders, die het gebruiken. Dat men in Twenthe nog zegge *dal werpen* voor: op den grond werpen, getuigt de Heer CLIGNETT, *Bijdragen tot de oude Nederl. Letterk. blz. 122*. WACHTER geeft niet onduidelijk te kennen, dat wij Nederlanders den wortel van het Duitsche *Thal* behouden hebben in ons *dalen*. De wortel van hetzelfde en van *vallen* moet in ons *dal* en *val* gezocht worden. Het is bekend, dat de letters D en V dikwijls verwisseld worden, en het is daarom niet ongegrond te stellen, dat de wortel *dal* ook te vinden is in het Lat. *vallis*, en in de daarvan afgeleide Fransche woorden *val* en *vallée*. Ter bevestiging hiervan dient, dat, ofschoon wij *een dal* zeggen, het woord *vallei* ook bij ons gebruikelijk is, terwijl het Moeso-

Goth. *daley* is. In het Bretonsche wordt een dal genaamd *dol*, in het Wallisch *dól*.

DAN wordt alhier, even als bij onze zuidelijke naburen, niet alleen achter eenen Comparativus gebruikt, maar ook wel, waar *als* zoude moeten gebruikt worden. Zoo zegt men wel eens in zuiver Hollandsch: *het is niet zoo zeer schoon*, DAN *wel kostbaar*; maar niet: *het is niet zoo schoon*, DAN *kostbaar*, gelijk men hier, in navolging van hen, doet.

De Duitschers gebruiken *as*, doch sommige Zwitsers *dan*. Zie deze stoffe uitvoerig behandeld bij HUYDECOPER, *Proeve*, 2. uitgave, 1. D. blz. 288 en volg. en 3. D. blz. 393.

DANIG, VOOR VEEL, OF ZEER, OF STERK, *multum*, *valde*, *vehementer*. Het wordt ook wel als een bijvoegelijk naamwoord gebruikt, b. v. *ik had eenen danigen dorst*; en het is slechts eene verkeerde navolging van dit misbruik, dat men *dannig* te Hamburg voor: sterk, krachtig, veelvermogen, gebruikt, gelijk RICHEY, *Idiotic. Hamburg.*, getuigt. Het schijnt eene afknotting van *so* of *zo*, in *sodanig*, van hetwelk SCHÜTZE, *Holsteinsch. Idiotic.*, meent, dat men, uit onkunde, twee woorden gemaakt heeft. Minder aannemelijk komt mij een tweede aldaar aangehaald gevoelen voor, dat *danne*, *dannig* afgeleid zoude zijn van het Deensche zelfst. naamw. *danne*, *danntghed*. Het eerste is niets dan ons *gedaante*, en het andere ons *danigheid* in *hoedanigheid*.

DARM noemt men hier de buis van eene slangbrandspuit,

elders *slang* genaamd. Te voren hebben wij gezien, dat dezelve hier ook *eene ader* heet.

DAT neemt, in deze streken, dikwerf op het einde de letter aan, waarmede het volgend woord begint, zoodat het daarmede één woord schijnt uit te maken. B. v. *dagge* voor: *dat ge*; *damme* voor: *dat men*. Hetzelfde misbruik heeft ook met meer andere woorden plaats. Zie wijders *dagge*.

DAUWEL, voor: een traag vrouwspersoon. Van hetzelfde is het werkw. *dauwelen*, langzaam zijn, weinig of niets uitrigten; te Hamburg ook *daueln*; in het Ditmarsche *taueln*; in het Holsteinsche *daueln*, *daveln*; te Bremen *traueln*. Aldaar is *taueln* langzaam en beschroomd spreken, de woorden rekken, en *Tauelke* een vrouwspersoon, dat niet alleen traag de woorden uitspreekt, maar ook eene vrouw, die niets uitrigt, en den tijd verbeuzelt. Den tijd verspillen heet in het Lijfflandsche *Däbeln*.

DE. Dit lidwoord wordt hier veel in het spraakgebruik voor *die*, *deze* en diergelijke woorden gezet. B. v. *De deze deed dit*, *de die deed dat*. De ouden zeiden zelfs: *de eenigen*, *de sommigen*, enz. Hooft, *brief uit Florence*:

»De sommige zijn blij, en sommige die klagen,»

»En beijde geijl en zeer jaloers in min te dragen.»

In Zuid-Brabant schrijft en zegt men veel: *De gene*, voor *degene*, *die*. b. v. *De gene eenige informatie begeeren* enz. voor: *Degene, die eenige* enz.

DE, voor het oude DIJ, DI, TE, voor GIJ; dan het wordt altijd achter een woord gevoegd; b. v. *Hoe roemtde zoo?* voor: *hoe roemt gij zoo?* *Wat hadde daar?* voor: *Wat hadt gij daar?* Op dezelfde wijze zeide men oudtijds *hebtdij*, *zegtdij*, *suldi*, *sulstte*. Soms wordt dit *de* en *gij* bij elkander gevoegd, om *δεκτικῶς tutemet* uit te drukken. b. v. *zijtde gij het*, die dat gedaan hebt? of met eenigen minderen nadruk, b. v. *Waarde gij het*, die mij gisteren avond tegen kwaamt? Of zelfs zonder den minsten nadruk. b. v. *Zijtde gij te kerke geweest?* op dezelfde wijze, als bij VAN GHIS-TELE, in zijnen *Terentius*, *Eunuch*. III, 2:

» Waer *sidi* ghij dore?»

Zie ook *Passionael*, *Somerstuck*, *Fol.* 208, *Kol.* a. der uitgave van 1489:

» Waerom *sijdi* so hoverdich?»

Men merke echter op, dat de T aan het einde van den tweeden persoon, in de opgegevene voorbeelden, zacht wordt uitgesproken, als stond er *roemdde*, *zijdde*, *waardde*. Soms neemt dit *de* de sluitletter aan van het woord, waaraan het gevoegd wordt; b. v. *zulle* voor *zultde?* In Friesland zegt men op dezelfde wijze *te* en *ste*, zie den Heer WASSEBERGH, in zijn *Idiotic. Frisic*, blz. 121. Op de meeste andere plaatsen van ons Vaderland gebruikt men *je* voor *gij* of *ge*.

DEEG. *Kwaad deegs zijn*, voor: ziek zijn, onpasselijk zijn. Bij KILIAAN is *deghe* in de eerste beteekenis *salus*, *sanitas*, en niet dan in de tweede, *prosperitas*, *vigor*. Van deze laatste vindt men bij hem de spreekwijze *te deghe*, waarvoor men thans meest *ter deeg*, *ter dege*,

van *deeg*, of *degelijk* zegt. WACHTER leidt het Duitsche *taugen*, in de beteekenis van *prodesse*, *expedire*, *juvare*, van het Nederd. DEEG, *bonum*, af. Van hetzelfde komt ook, naar de gedachten van HUYDECOPER *op Stoke*, 2. D. blz. 315, waarschijnlijk het zelfstandig naamw. *Degen* in de beteekenis van eenen held, *vir fortis* bij WACHTER, die verscheidene beteekenissen van *Degen*, voor een' persoon genomen, opgeeft. Bij KRILIAAN is *Deghen-man* overgezet *athleta*. Zie LELYVELD'S 2. *uitgave van Huydecoper's Proeve*, 3. D. blz. 401—403. Dan ik zoude hieraan min of meer twijfelen. *Degen*, bij OTTFRIDUS *Thegane*, beteekende oorspronkelijk een knecht, vervolgens een krijgsknecht, en eindelijk een held, een dapper man, een vroom man, een braaf man; en *thegenliche* is in het *Glossarium* bij LIPSIVS *viriliter*, zoodat het mij twijfelachtig voorkomt, of *degelijk* hiervan of van *deeg* moete afgeleid worden.

Dan, om van dezen uitstap terug te keeren, dat het woord *Dege* in Neder-Saks. dezelfde beteekenis, als die wij aangaven, hebbe, blijkt uit de spreekwijzen: *goden Dege hebben*, *keen Dege hebben*, *nich to Dege sien*. Zelfs kent die taal het zamengesteld ontkenkende *Undege*, ons oude *Ondege*; beteekenende *in Undege komen* onder anderen: *ziekelyk worden*. Ook gebruikt men in dienzelfden zin het werkw. *degen*, b. v. in de spreekwijze *ik dege nich* voor: ik ben krank. Sommigen willen hiervoor echter het werkw. *dôgen* (Hoogd. *taugen*), ons *deugen*, in deze spreekwijze erkennen, te meer, daar de Neder-Saksen ons *degen* als *digen*, *diën* uitspreken, welk *diën*, voor groeijen, opkomen, gebruikt wordt, en aan het Hoogd. *gedeihen* doet denken, 'twelk toch,

schoon eenigzins vermaagschapt, niet volstrekt het synonymum van *taugen*, *dógen*, *deugen*, is.

DEEL, voor *dorschvloer*. Eigenlijk is een *deel*, even als *den*, slechts eene plank; en in de tweede beteekenis een planken vloer. Het komt van het werkw. *deelen*; Hoogd. *theilen*; Fr. *tailler*; Ital. *tagliare*; alle hunnen oorsprong verschuldigd zijnde aan het Gothische *dailjan*. Dat oudtijds *teilen* ook beteekent hebbe *dividere secundo*, zie bij WACHTER. Dan niet alleen de dorschvloer, gelijk ook in vele andere streken van ons land plaats heeft, maar ook andere houten vloeringen in het gemeen, ja zelfs een vertrek met eenen planken vloer belegd, wordt hier, bij de landlieden, *Deel* genoemd. En waarom zouden alle vloeringen niet alzoo kunnen genoemd worden, daar dezelve alle uit *deelen*, d. i. gezaagde planken, bestaan? De reden, waarom op de meeste plaatsen door *de Deel* alleen de dorschvloer verstaan wordt, is waarschijnlijk, omdat veelal van ouds bij de landlieden de dorschvloer de eenige met hout belegde vloer geweest is. In Gelderland, Overijssel en in geheel Noord-Duitsland is het voorste gedeelte van het huis de dorschvloer en de stal voor het vee te gelijk; en uit deze oude manier van bouwen komt het, dat men te Hamburg het voorhuis van voorname en openbare gebouwen *de Deel* noemt; zie RICHEY, *Idiotic. Hamburg.* op *Dehle*. In Bremen en Lubeck loopen *de Dielen* veelal van de voordeur tot geheel naar achteren door. In het Holsteinsche zegt men, ter onderscheiding der opene plaats voor in het huis en voor in de schuur, *wohnhaus-diele* en *scheunen-diele*. Bij de landlieden in

geheel Neder-Saksen is de spreekwijze in gebruik : *up de Dehle danzen*, hetwelk ook in Gelderland en andere gewesten van ons land geschiedt en 'twelk wij zeggen : *op de deel dunsen*. In het *Bremisch-Nieder-Sächs. Wörterb.* 5. Th. S. 347. wordt *Dele*, vloer, zoo veel geacht als *Däle*, en afgeleid van *Dal*, *Daal*, beneden.

DEER : leed , ongemak. *Geen deer van iets hebben* : geen leed , geen ongemak van iets hebben. Zie KILIAAN op *dere*, *deyre*. Hiervan nog *deertlijk* en *deernis*, alsmede het werkw. *deren*. Ik heb *deer* ook in het meervoud gevonden in schriften van de zestiende eeuw.

DEERNE, voor *meisje*, *meisken*. Hetzelve is echter meer in Gelderland, dan hier gebruikelijk. Ook in Neder-Saksen wordt het onder het boerenvolk veel gebezigd. Het eigenlijke woord is *Dierne*; en komt, volgens WACHTER en anderen, van *Dienerinn*. In het Angels. is THIERNERNE *famula*. Doch het is naderhand in het algemeen voor een meisje gebruikt. In deze beteekenis moet het echter al zeer oud zijn : want bij OTTFRIED komt reeds *Thiarna*, d. i. *deerne* of *maagd*, voor, en in het oud-Duitsch was *Thiernduam* hetgeen wij *maagdom* noemen. Aan den kant van de Meijerij van den Bosch hoort men veel *Deersken*, voor *Deernsken*. RITZ, *Belga Graeciss.* p. 288, schijnt *Deerne* van $\tau\epsilon\acute{\rho}\rho\upsilon$, teer, teeder, af te leiden. In het *Glossarium* bij LIPSIUS is *thierno* overgezet *juvencularum*.

DEKEN. *Iemand de deken aftrekken*, voor hetgeen, wat men elders wel noemt : *iemand den mantel uitvegen*.

Ik meen ook wel gehoord of gelezen te hebben van: *iemand het vel afrekken*, niet zoo zeer voor: *afkloppen*, als voor: *onstuimig tegen iemand uitvaren*. Tegenstrijdig aan de hier aangevoerde spreekwijze zegt men hier en elders ook wel, in denzelfden zin, *iemand toedekken*, of *duchtig toedekken*. Op sommige plaatsen van Neder-Saksen zegt men *duken*, *afduken*, *dordaken*, ook *toedoken* voor: slagen geven, aflossen; mogelijk van *Dak*, in de spreekwijze *iemand op zijn dak komen*, *iemand wat op zijn dak geven*.

DEKPANNEN, voor *Dakpannen*.

DEL: een slordig mensch. Dit woord wordt meest van vrouwspersonen, ook van zulke, die een slecht gedrag leiden, gebezigd, en heeft alleen door het volksgebruik, zoo hier als op eenige andere plaatsen, het burgerregt verkregen.

DELVER. Hierdoor verstaat men hier een aardappelen-delver. In Zeeland, het land van Flakkée, en daar omstreeks, verstaat men er door een meedelver.

DEMPIG, voor *dampig*, doch alleen, wanneer van een aamborstig paard gesproken wordt. *Dempig* wordt ook in Neder-Saksen gebruikt.

DEN zegt men veel, hier en daar, voor *dorscholoe*, elders *deel*, 'twelk zie. Het Hoogd. woord is *Tenne*.

DERVEN is, voor *ontbereren*, zeer gemeenzaam in deze streken, ook onder de landlieden, daar het integen-

deel elders slechts onder den beschaafden stand en in den deftigen stijl gebezigd wordt, zoo zelfs, dat wijlen een mijner vrienden, in zijne aantekeningen op een oud Brabandsch werk, dit woord onder de verouderde of min verstaanbare woorden heeft opgenomen.

Men gebruikt hier ook wel *derven*, voor *durven*; doch het is, als verouderd, minder goed te keuren. Zie wijders *Dorf*.

DEUN, voor *karig*, *gierig*. Ik vind geen voetspoor van dit woord, dan bij MEYER, in *deine*, hetwelk hij uitlegt: *gierigaard*, *vrek*, en bij KILIAAN in *deyn*, aldaar vertaald *Euclio*, *homo avarus*, *sordidus*. Verscheidene jaren, na dit bovenstaande geschreven te hebben, zag ik, dat de Heer YPEY deze woorden voor dezelfde houdt. Zie *Taalkund. aanmerkk. op verouderde woorden van den Staten-Bijbel*, 2. St. blz. 19 en 20. Vergelijk HINLOPEN in de *Verhandeling van de Maatschappij der Nederlands. Letterk. II. D. 1. St. blz. 274 en volgg.*

Deun beteekent eigenlijk *naauw* en komt in dien zin nog voor bij HUYGENS in zijne *Zedeprinten* en elders. — Het stemt dus in de beteekenis van hoogzinnig overeen met het ook daarvoor te Breda gebruikelijke *naauw* en *naauw bezet*.

DEUR, in stede van *door*. In Neder-Saksen zegt men altoos *Dôre*. *Deur* en *Dôre* is geene verbastering, gelijk blijkt uit KILIAAN, die dit woord niet alleen op zich zelf aldus heeft, maar ook in verscheidene samenstellingen. Het schijnt zelfs ouder, dan *door*.

DIE. Veel hoort men hier *de die* met nadruk, in tegenoverstelling van *de andere*, of een soortgelijk woord. Zoo zal b. v. een winkelier, iemand eenige soorten van waren vertoonende, vragen: *Hebt gij de die reeds gezien?* en de andere antwoorden: *neen, maar de deze wel.* Het gebruik van *de die* wordt verdedigd door HUYDECOPER, *Proeve 1. D. blz. 37.* *De deze* heeft nog JEREMIAS DE DECKER in zijn punt dicht den *Boeventroost*, 1. B. 238:

» *Een zelve boevery geeft ook geen selven loon:*

» *Dien helpt zij in den bast, den desen in de kroon.*'

Zie wijders op *De*.

DIEF wordt hier in eenen goeden zin nog dikwijls genomen op dezelfde wijze, als het woord *knaap*, 'twelk oorspronkelijk ook niet de kwade beteekenis had, welke thans meest aan hetzelfde gehecht wordt. Zoo zegt men hier *een slimme dief, een olijke, aardige dief*; voornamelijk van kinderen. In het *Lexic. antiq. Brit.* van BOXHORN is *tyvvas* overgezet *famulus domesticus*; zijnde ook THIVS in het Gothisch *famulus*; THIVI, *ancilla*; THEOW, of THIOU, in het Angels. *servus*, THEOWA of THIOWA, *ancilla*. Dat het woord *Dief* eertijds eene *vox media* geweest zij, blijkt uit het oud *Glossar.* bij LIPSIVS, *Cent. 3. Epist. 44. ad Belg.*, alwaar *thuwe, thuwon* en *thiuwon* voor *ancillae* voorkomt; doch daar die soort van menschen veelal er op uit is, om haren heeren of vrouwen iets te ontvreemden, heeft het dezelfde kwade beteekenis bekomen, als het Lat. *fur*, oudtijds ook eenvoudig voor eenen slaaf gebruikt, gelijk blijkt uit het bekende van VIRGILIUS:

» *Quid Domini faciant, audent quum talia fures?*»

Ondieft voor *aardig* leest men bij BREDERO in het *groot Liedt-boek*, blz. 8, alwaar *on* dezelfde versterkende beteekenis heeft, als in *onguur* en meer andere woorden.

Bij den Heer WASSENBERGH vinde ik, in zijne *verhand. over de eigennamen der Friesen*, blz. 82, uit GYSBERT JAPIX aangehaald: *ZWIETSTE TJEAFKE fen uwz jeld* (zoetste diefkerk van onze leefjaren). *Zwietste* is hier van het Eng. *sweet*. Hetzelfde heeft ook plaats met het woord *schalk*. In het bovengenoemd *Glossar.* is *scalc* eenvoudig *servus*; doch om dezelfde reden, als het woord *dief*, is *schalk* naderhand meest in een' kwaden zin genomen. Zie wijders mijne *Oud-Friësche Spreekwoorden*, blz. 97.

DIEFTE, voor *dieverij*, is hier wel zoo gemeen niet, als bij onze Zuidelijke naburen; maar echter niet geheel buiten gebruik. Het komt van het Angels. *theoſte*, hetwelk uitgesproken wordt *thieſte*. WACHTER meent in ons *diefstal* een pleonasmus te vinden; dan ik heb hetzelfde, doch ik weet niet waar, of op welke wijze, verdedigd gevonden.

DIENAARSSE of *Dienersse*, voor *Dienaresse*, hoort men nog zeer veel aan den Zuid-Brabandschen kant. Elders is het verouderd.

DIENLIJK, voor *dienſtig*. *Het is hem niet dienlijk*, voor: *niet nuttig*. Het komt met het Hoogd. *dienlich* overeen.

DIER wordt hier meer voor een scheldwoord gebruikt , dan het elders gemeenzamer *beest*.

DIESSENDAG, voor *Dingsdag*, heb ik, eene en andere reize, hier gehoord. KILIAAN heeft *Disendag*, en zegt het oud Vlaamsch te zijn. Ondertusschen is het in Vlaanderen nog zeer gemeen, en in Zeeland en Friesland nog niet geheel in onbruik. De Heer DE GRAVE, *Republique des Champs Elysées*, T. 3. p. 40, meent, dat *dingsdag* en *dissendag* of *dyssendag* eene en dezelfde beteekenis heeft, dewijl *δῖς* in het Grieksch, en in het Lat. *dis*, eenen twist, dat is, eene *oneenigheid*, eene *tweespalt*, aanduidt, blijkens *dissentio*, *discordia*, etc. in het Latijn, en *δύσκολος*, *δύσλεκτος*, enz. in het Grieksch. Van daar de naam *tuesday*, welken de Engelschen aan den *Dingsdag* geven. Dit woord komt klaarblijkelijk van *two*, *twee*, en levert denzelfden zin op, als *twistdag*, *dingsdag*, *dissendag*. Hij haalt te dezer gelegenheid ook aan de volgende plaats uit LOCCENIUS *Antiqq. Suio-Goth.* c. 4: »Dies »Martis Sueogothis est *disdagh* vel *tisdach*, non a *di- »ta*, ut nonnulli volunt, sed vel a *ting*, quasi *tings- »dach*, velut etiam vicinis Saxonibus et Belgis dicitur »*dingsdagh*, quod olim ille dies erat *judicialis*.”

WACHTER in de PROLEGOMENA op zijn *Glossarium*, Sect. 4, zegt, dat de Nederduitschers bij letter-inschui- ving *Dingsdag* voor *Disdag* zeggen; dus schijnt hij het laatste voor het eigenlijke woord te houden. Dit zoude dus het gevoelen begunstigen van hén, die den naam van dezen dag doen komen van *Disa*, de gemalin van *Thor*, of van zekeren afgod, *Tys* genoemd; (Zie MARESCALLI *Observ. in versionem Evangg. Anglo-*

Sax. bij JUNIUS p. 513) of van *Theis*, onder welken naam de Kelten en Germanen den strijdgod *Mars* vereerden. Zie WACHTER op *Dienstag*. Mij komt niet onaannemelijk voor, dat *Dingsdag* eenvoudig eene overzetting zij van *Dies Martis*, de dag des strijdgods. *Dingen* toch is strijden. Andere afleidingen zie men bij IHRE, *Lexic. Suio-Goth. Part. 2 col. 909*.

DIK. *Dikke vrienden*: groote, vertrouwde vrienden. Zie *Duk*.

DIKKENT, voor *dikwijls*. Bij KILIAAN komt het als Vlaamsch voor. *Dicke* werd oudtijds veel gebruikt, zie *Privileg. van Dordrecht*, blz. 197. Bij WILLERAMUS vindt men in het Leidsche Handschrift *Thicco*; in dat van Weenen *dicco*, in dat van Breslau *Dieco*, en in de overzetting van PANCRATIUS CASTRICOMIUS *dicke*. Zie de tweede uitg. van Huydecop. *Proeve* door VAN LELYVELD, 2. D. blz. 586. Bij KILIAAN is het *dick*. In de zamenstelling hebben wij nog *dikmaals*, *dikwerf*, *dikwijls*. In het oud Friesch schijnt *ticke* een bijvoegl. naamw. te zijn, *frequens* beteekenende. Zie de *oude Friesche Wetten*, blz. 387. Bij M. STOKES, B. 4. v. 26. leest men *dicken*, waarvan *dikkent* mogelijk eene verbastering is.

DIKWIJLS. Niets verwondert den vreemdelingen meer, dan hier zoo vaak het woord *dikwijls* in de beteekenis van *misschien* te hooren bezigen. Echter zegt men ook elders in dezelve *somtijds*.

DILUVIE. Men hoort hier onder lieden van minderen stand dit woord meermalen schertsende gebruiken.

Zoo zegt men, b. v. wanneer ergens geschrobd wordt, of bij sterk inregen, het is eene ware *diluvie*. Zie van dit woord STEENWINKEL, *op van Maerlant's Spieg. Hist. blz. 20*. In het Wallisch is het, met afknotting van de eerste lettergreep, *Llif*, in het Cornwall. *Lyp*.

DINGS, voor iemand, wiens naam niet te binnen komt, of als bijvoegl. naamw. voor: zonderling, buitengewoon; iets, dat men, als het ware, geen' naam kan geven.

DINKEN, voor *denken*. Het komt ook bij KILIAAN voor, en wordt door HOOFT nog gebruikt. Zonderling is het, dat hetzelfde reeds zeer oud is, wordende bij ANNA BYNS en vele ouden gevonden, hoezeer alle de talen, welke aan het Nederd. den oorsprong kunnen schijnen gegeven te hebben, uitsluitend de E hebben, uitgezonderd de Angels., welke de E en de I heeft, en op haar voorbeeld de oud-Friesche, die *tincken* mede erkent. Van de hedendaagsche aanverwante talen kent alleen de Engelsche de I. Oudtijds schijnt dit werkw. *impersonaliter* gebruikt te zijn geweest. In het begin van de Rijmkronijk van M. STOKES leest men vs. 15:

„*Wantet dinket mi wesen scande,*” waarvoor de Engelschen zeggen: *me thinketh* en de Duitschers *mir dünkt*, of *mich deucht*. Dat de verwisseling der E en I in ons Vaderland zeer gemeen zij, kan men onder anderen zien bij HUYDECOPER, *Proeve*, blz. 210, of 1. D. blz. 475 der uitgave van den Heer *Lelyveld*.

DINT, voor *dient*. Men vindt het ook bij PHIL. NUMAN,

Strijt des Gemoets, blz. 13, a; 31, a; en elders, alsmede bij andere gelijktijdige schrijvers. Men hoort hier ook niet zelden *dinde* voor *diende*.

DOE, DOEN, voor *toen*. De ouden schreven niet alleen *doen*, maar ook *doe*; zie HUYDECOPER op *Stoke*, 1. B. v. 1316, welke beide woorden men ook bij KILIAAN vindt, en niet dat van *toen*. In het Duitsch der middeleeuw vindt men het *Do* geschreven. Onze Ouden schreven het ook gelijk het Hoogd. *Du*.

DOEGET, vragenderwijze voor *doet het?* In het Land-Friesch wordt *doagt* gebruikt voor *doet*, waarvoor *doeget* hier ook wel eens gebezigd wordt.

HUYGENS doet het een Antwerpsch vrouwspersoon zeggen in zijne Klucht TRYN CORNELIS, 1. Bedr. 2. *witk.*:
 »As ouwe lieve man in stadt komt te vernachten,
 »Ik hoop hay *doeget* door lie van condicy plachten.”

Voor *doe het* in de gebiedende wijs wordt *doeget* gebruikt in de *Liesveldsche Bijbels*, DAN. 9, lett. c:
 »O Here aanmerct en̄ *doeget*.”

DOEL, of *Doelen*, wordt, op de omstreeks Breda gelegene dorpen, de plaats genoemd, waar, op kermistijden, naar het wit geschoten wordt. Dat de *Doelen* in de steden, geenen anderen oorsprong hebben, dan van het schieten naar een doel, is meer dan waarschijnlijk. Bij BREDERO vindt men in zijne Klucht *De koe*:

»*Hij was een wildschut, een DOELHEER, hij schoot ook naar de papegay.*”

Doel wordt door KILIAAN vertaald *agger, aggesta loca, in quam sagittarii jaculantur sagittas*. En inder-

daad vindt men nog op de dorpen, achter de schijf of het wit, waarnaar geschoten wordt, eenen zoodanigen aarden wal of hoogte. Dat hetzelfde oudtijds te Dordrecht plaats had, zie bij BALEN, *Beschrijving van Dordrecht*, blz. 665. Min aannemelijk is het vermoeden van REITZ, *Belga Graeciss.* p. 216, die *doele* overzet *stads-herberg*, en het, ofschoon twijfelachtig, afleidt van het Gothische *dulths*, feestdag, en het Frankische *Tult*, plegtigheid, naar zijne gedachten komende van het Gr. *θάλιαζεν*, *convivia florida agitare*. Van beteren stempel is hetgene men vindt bij BLEISWYCK, *Beschrijv. v. Delft*, p. m. 562. Elders worden deze *doelen* ook genaamd *Schutters-hoven*; elders, gelijk te 's Hertogenbosch, *Boomgaards*, of *Schuts-boomgaards*, of *Schutters-boogaards*. In Neder-Saksen noemt men ze *Schutte-wallen*.

DOEN, voor: *kosten, gelden. Hoeveel doet het?* is omtrent het Lat. *quanti fit?* d. i. *hoeveel kost het?*

DOGEN. Het oude *dogen* voor *deugen* is hier nog in gebruik, doch meest in het *Praeterit. Indicativi*: *het dogt niet een zier; zij dogten geen van allen*. Ook wel in *Participio*: *hij heeft nooit gedogt*. De verwisseling van *o* in *eu* in onze taal is bekend. Men denke aan *logen* en *leugen*; *sprookje* en *spreukje*; *molen* en *meulen* enz.

DOKTOOR zegt men, onder het gemeen niet alleen, maar ook in den middelstand, en zelfs onder de fatsoenlijke lieden, voor *doktor*; vooral in het meervoud *doktoers*. Het is bekend, dat ons hedendaagsche *oo* in de oude taal *oe* geschreven werd.

DOL. *Dal, del, dol*, beteekent in onze oude taal *beneden, benedenwaarts*. Men zegt hier *dolleeg*; zoude dit ook beteekenen *tot beneden toe, tot den bodem toe leeg*? DOL beteekent in het Wallisch *locus humilis*.

DOL. *Veel of grooten dol met iets hebben*, voor: *veel moeite, in de wandeling, veel tobbens of veel getob, met iets hebben*. TOL, *turbo*, is bij KILIAAN het *Synonymum* van *Top*, door hem overgezet *turbo, turben, trochus*, 'twelk afgeleid wordt van DOLEN, *errare, vagari*; en het bijvoegl. naamw. *dol* is misschien ook van hetzelfde afkomstig, *quia furiosi saepissime turbinis instar aguntur*. TOBBEN, of *getob hebben*, en *dol hebben* zijn dus volgens de *analogie* eensbeteekende woorden, even als *tol* en *tob*. Hetzelfde bevestigt zich in het Fransche *toupie*, ons *tol*, 'twelk WACHTER schijnt af te leiden van het Hoogd. *Topf*, Nederd. *Top*, Eng. *Toppe*. MARTINIUS doet het komen van ons *toppen*, bij KILIAAN overgezet *ludere trocho, trochum agitare, turbinem circumagere, volvere*. Volgens eenen anderen tongval zegt WACHTER, dat het bij ons heet *torl*, hetzij van *draaijen*, hetzij van *trillen*. Van *toppen*, het hedendaagsche *tobben*, komt het Hoogd. *toben*, bij WACHTER overgezet *furere, insanire*; bij VAN DER SCHUEREN, *doeven*. Uit al hetwelk ik opmerk, dat *tol, dol*, (Neder-Saks. *dul*), woorden van eenen oorsprong zijn, zoowel als *top*, bij KILIAAN en VAN DER SCHUEREN, ook *dop, toupie, 'o en en tobben*, en dat *dol* of *toll* en *top* of *getob* woorden zijn van eenerlei beteekenis. Men vergelijkte de *Nieuwe Bijdragen*, 1. d. blz. 462 en 463. Die deze mijne afleiding niet goedkeurt, moge hier denken om den wortel *dol*

bij ROUBAUD, *Nouveaux Synonym. Français*, t. 2. p. 393, beteekenende *peine, fatigue, douleur*.

DOLBOTEREN, voor: op eene onzinnige wijze zijn goed verkwisten,

DOLPOMP: pomp met een *dol*, of devik. In het Neder-Saksisch beteekent *dole* eene kleine groeve met eene daarbij opgeworpene zode, die op het land tot eenig merkteeken dient. In het Friesch is *dole, dolle*, nog graft, van het Wall. *troll*, 'twelk dezelfde beteekenis heeft. Daar deze soort van pompen meest bij de sluis- en andere waterwerken gebruikt wordt, zal welligt iemand liever verkiezen van dit woord derzelve benaming af te leiden.

DOMINEREN is hier weinig gebruikelijk voor: geraas, gedruisch maken; en in het geheel niet voor: op eenen onstuimigen, gebiedenden toon spreken, het hoogste woord willen hebben, de eerste willen zijn; welke beteekenissen het woord in het Neder-Saksische heeft. Alhier heeft het die van lustig en vrolijk zijn, van slempen en brassen en diergelijke.

DOMMELIG, voor *slaperig*, van het Hoogd. *taumelig*, duizelig. Men heeft ook het zelfst. naamw. *dommel*, van het Hoogd. *taumel*, oudtijds *daumel*, 'twelk nader bij ons Nederduitsch komt, en zwijmeling, duizelachtigheid (*vertigo*) beteekent; dan, het werkw. *dommelen* herinner ik mij niet hier te hebben hooren gebruiken; maar wel elders ook voor mijmeren, suffen, slaperig zijn. Bij den heer WEILAND is het *in*

activo sensu, *mengen*, *vermengen*, van welke betekenis men het ligtelijk als een *verbum reciprocum*, in die van verward van zinnen zijn, in eenen maalstroom van gedachten zijn, en van *dutten*, kan opvatten.

DOMPEN, voor *smoren*. Ook overdragtelijk; b. v. *eene zaak dompen*, d. i. sussen, of, gelijk men bij eene gemeenzame spreekwijze wel eens zegt, den kop indrukken.

DOMPIG, voor *dampig*; doch meest, wanneer van het weder of de lucht gesproken wordt. Men zegt ook wel een *dompig* huis, in stede van een vochtig huis, of een *bedompt* huis.

DOMPHOORN, voor hetgeen men in Holland eenvoudig een *domper* noemt. KILLIAAN heeft *domphoren* en *demp-horen*: bij MEYER komt *domphoorn* onder de *verouderde woorden* voor. In het Neder-Saks. zegt men ook *damp-horn*, *damphoorn*, *demphörn*. In het *Bremisch Nieder-Sächs. Wörterb.*, 1. Theil, S. 183, wordt *damphoorn* te onregte tot *damp*, rook, gebragt. Het behoort tot *dempen* (Hoogd. *dämpfen*), *dompen*.

DONG, voor *mest*, wordt op sommige plaatsen, aan de Meijerij van 's Hertogenbosch grenzende, gebruikt. Bekend is het Hoogd. *Dünger*, en het werkw. *düngen*; het Eng. *dung*, en *to dung*. *Dung* komt ook bij KILLIAAN VOOR.

DONK is een woord, 'twelk zoowel van vele plaatsen in de Baronie, als van die in andere Provinciën, gebruikt

wordt en eene *hoogte* beteekent. In Noord-Brabant heeft men een dorp, dat *Beek en Donk* heet. In den Alblasserwaard draagt eene hoogte, tot welke men bij tijden van overstroming de toevlugt neemt, den naam van *Donk*. Niet alleen ten platten lande zijn vele plaatsen, die de *Donk* genoemd worden, maar zelfs in steden, onder anderen te Vlissingen. Te Breda is op den Haagdijk een straatje, hetwelk de *Donkstraat* heet. Zie wijders van het woord mijne *Naams-uitgangen*, blz. 24.

DONST, voor *nevel*, *damp*. KILIAAN zet het over *vapor*, *nebula*.

DOODE, voor *het lijk*. Dat men reeds in zeer oude tijden voor het lijk zeide *den doode* blijkt uit MELIS STROKE, 1. D. blz. 54 en 584 van *Huydecoper's verklar. op denzelve*. Hetzelfde heeft nog in het Neder-Saks. plaats: *to'n do'en gaan*, is aldaar: *te lijk gaan*. Zie *Brem. Nieder-Sächs. Wörterb.* 1. Th. S. 218. Dat *aansprekers ter dooden* meer dan waarschijnlijk vervalscht zij van *aansprekers der dooden*, zoodat het overeenkomt met het Bredasche *Lijkbidders*, zie mijne *Oud-Friesche Spreekwoorden*, blz. 56.

DOOFHOUT is eigenlijk, gelijk KILIAAN het vertaalt, *lignum cariosum*; dan volgens het gebruik verstaat men hier door hetzelfde alle soort van ongeschild hout, in tegenstelling van geblekt of geschild eikenhout, daar ongeschild hout niet *blinkt*, maar *doof*, dof, is. Zie *blekken*. Eene kar *doofhout* is eene kar wilgen, elzen, esschen, berken, eiken en ander ongeschild hout onder elkander.

DOOG, voor *duig*, of voor een stuk houts, op de wijze der duigen in een vat gebogen; ook voor hetgene wat men elders een *toog* noemt. In het midden-eeuwsch-Latijn heet eene duig *doga*.

DOOK, voor: een nevelachtige walm, of uitwaseming.

DOOM, voor: damp; en *doomig* voor: dampig.

DOOPEN, voor: *tingere*, *adspergere*, *conspergere*. B. v. *Indien men de naast aangelegene huizen niet sterk gedoopt hadde, zoude de brand zich waarschijnlijk verder verspreid hebben.*

DOOPSEL, voor: *Doop*. Zie *Passionael*, *Somerstuck*, 2. *Druk*, fol. 14, kol. 2; PH. NUMAN, *Strijt des gemoets*, fol. 52, a; 53, b; 54, a; en elders. Het is thans bij de Roomschegezinden alleen in gebruik.

DOOPVONT. Eene zoodanige vindt men nog in de Groote Kerk te Breda. Het is of het Latijnsche *fons*, of is van het Fransche *font* in *fonts de baptême*; waarvan *tenir un enfant sur les fonts de baptême*, een kind ten doop heffen. SKINNER leidt het Eng. woord, 'twelk *Font* is, van het Fransch af; doch VOSSIUS in *Etymol.*, *voce delubrum*, alsmede IHRE in *Funt*, schijnen dit van het Latijnsche *fons* af te leiden. Ik erken, dat deze de natuurlijkste afleiding schijnt; dan, ik kan mij naauwelijks verbeelden, dat het Angels. woord *Fante*, van dezelfde beteekenis, van Latijnschen oorsprong zij, en mag dus, in de veronderstelling, dat het Eng. *Font*, gelijk de meeste Engelsche woorden, en ons

vont, het oud-Friesch *Fonte*, het Deensche en Zweedsche *Funt* en het IJslandsche *Fontur* met het Angels. *Fante* vermaagschapt zijn, regtmatig deze afleiding van het Fransch ten minste twijfelachtig stellen, te meer, daar in het oud-Nederduitsch ook *vunte* gezegd werd. BREDERO in *Schijnheiligh* schrijft *Funt*:

»Die naam kreech hij op 't *funt*,» d. i. bij den doop.

DOOR, vóór een bijvoegl naamw. als bijwoord gebezigd, geeft hier eene versterkende beteekenis aan hetzelfde. *Dooreerlijk*, *doorslecht* is hier hetzelfde, 'twelk men elders *door en door eerlijk*, *door en door slecht* noemt. Bij KILIAAN vindt men eene menigte diergelijke voorbeelden met *deur*. Men leest reeds bij VAN MAERLANT, 1, 7, 28, 11:

»*Herodes sach dor-gherne dien.*»

DOOR. Men zegt hier: het is tien, twaalf, enz. uren *door*, voor hetgene, dat men elders zegt: »*het is over twaalf*, of *het is tien uren gepasseerd*.

DOORGAAN, voor: *uit het geheugen gaan*. Het is mij doorgegaan, is hier zoo veel, als: het is mij ontschoten; ik heb het vergeten, ik heb er niet om gedacht; het is aan mijn geheugen ontsnapt, ontvallen.

DOORLOOP, voor: buikloop. Bij KILIAAN is het *deurloop des buycks*.

DOORN, voor: de tong van een gesp. Ik heb het in die beteekenis bij oude schrijvers en bij Etymologicci ook gevonden. Vooral verdient hieromtrent nagelezen

te worden JUNIUS, *Glossar. Goth. p. 346. Dorn* is zelfs in het IJslandsch een gesp, en *draen*, doorn, in het Bretonsch, ook de tong van een gesp.

DOORSLAAN, in de beteekenis van *prodigere*, is gemeen.

Dan men gebruikt het hier ook in dien zin als een onzijdig werkwoord. *Het slaat er nog al door* is gezegd: *het loogt nog al hoog op*.

DOORSTRIJKEN, even als doorhalen, in de beteekenis van *perstringere*, *reprehendere*.

DOORVAREN, in plaats van *voortvaren*, spoeden. Met iets *doorvaren*: iets voortzetten, of gelijk men elders zegt, *er mede doorgaan*. Men hoort voor hetzelfde ook veel *doorvaart maken*.

DOORWAS noemt men in de omstreken van Breda het onkruid, 'twelk onder het koren en ander veldgewas groeit.

DOORWEG beteekent hier het Lat. *continue*, zoo van tijd als van plaats. De Ouden gebruikten ook alzoo *doorgaans*. Zie YPEY en ACKERSDYK, *taalk. aanm. blz. 22. Aldeure* heeft PH. NUMAN, *Strijt des Gemoets, fol. 32, b.*

DOORZENDEN. *Iemand doorzenden* heet hier: iemand voorbijzenden. B. v. wanneer men iemand, die ons een bezoek komt geven, afgewezen heeft, zegt men veel: *ik heb hem doorgezonden*. Insgelijks zegt men dit, wanneer men iemand, die iets te koop aanbod,

zonder van hem te koopen, wegzendt, en in soortgelijke gevallen meer. *Door* of *deur* heeft, in dien zin, de beteekenis van *voorbij*. Zoo zegt HUYGENS in het *tweede deel der korenbloem. blz. 63. 2. Dr.* :

» Teun speelden op sijn luyt voor Neeltjens doove deur,
 » Neel wasser in gestoort, en riep niet eens, gaet deur,
 » Maar dankt' hem voor de moeyt met handen vol van
 (steenen.»

DOORZET. *Doorzet met iets maken*, voor *iets doorzetten*.

DOOVEN is een onzijdig werkw., hier zeer in gebruik.

KILIAAN zet het over *insanire, delirare*; de *Teuthonista*, die het *doeven* schrijft, *furio, perfurio, insanio*. Dan hier neemt men het in eenen zachteren zin voor het *desipere in loco* van HORATIUS; voor het vrolijk zijn aan maaltijden of in andere gezelschappen, 'twelk ook wel *mallen* genaamd wordt. Ik acht het te zijn het Hoogd. *toben*, bij WACHTER overgezet *furere, insanire*. In het Plat-Duitsch is het *daven*; in het Friesch *dawan, dowan*; in het oud-Engelsch *tave*. Zie over het woord HUYDECOPER op *M. Stoke, 2. d. blz. 428 en 429*; die te onregte door den Heer VAN HASSELT op *Kiliaan* l. l. berispt wordt, als hadde die groote taalkenner ontkend, dat *dooven* de beteekenis van *insanire* hadde, hetwelk hij niet doet, maar slechts zegt, dat het eigenlijk *verdooven* beteekent, en vervolgens *verdoofd, bedwelmd worden*. De plaats, door den Heer VAN HASSELT bedoeld, staat niet in het *3. Boek, vs. 212*; maar in het *5. Boek, vs. 1216*, bij *M. Stoke*.

DOP hoort men hier dagelijks door de kinderen zeggen

voor *tol*. Men vindt het woord bij KILLIAAN. Zie wijders *dol*. In het Eng. is het *a tob*.

DORF, in den verleden tijd van *durven*, gebruikt men hier vrij algemeen, zelfs onder beschaafde lieden, even als in het aangrenzende Zuid-Brabant; en niet alleen in den eersten, maar ook in den derden persoon, *hij dorf*; hetwelk niemand moet verwonderen, daar ik *durf* in den derden persoon van den tegenwoordigen tijd bij VONDEL, en *derf* bij JANUS DOUZA gevonden heb. Het is niet de ongelijkvloeiende buiging van het hedendaagsche *durven*, (*durfde*) maar van het oude DÖRVEN, DORVEN, gelijkvloeiend doch onregelmatig gevormd, beteekenende dit werkw. *audere*, *audaciam adhibere*. In Neder-Saksen is *dorf* in vollen gebruike; maar zonderling genoeg hoort men aldaar bij letteromzetting *drof* voor *dorf* meestal uitspreken. Daar men den onvolm. tijd van *ik sterf*, ook *hij storf* vormt, zoo doet dit denken, dat men oudtijds in den tegenw. tijd *ik derve*, (*hij dorf*) gezegd hebbe, waarvan de onbepaalde wijs DERVEN moet geweest zijn. Het woord schijnt te komen van het Allem. *dürren*; Angels. *dyrran*; Eng. *to dare*; Gr. $\Theta\alpha\epsilon\acute{\iota}\sigma\iota\nu$; waarmede overeenkomt ons oude *darren*, 'twelk nog ten tijde van den Muider-Drost in gebruik was, blijkens zijn grafschrift op den Admiraal *Jacob van Heemskerk*:

- »Heemskerk, die dwars door 't ijs en ijzer *darde*
(streven,
»Liet 't Land de eer, hier 't lijf, voor Gibraltar het
(leeven.»

Dat dit *darren* zeer oud, en van Keltischen oorsprong zij, zie bij WACHTER in *darfen*. Men zeide ook oudtijds *deuren*, *dorren*, *dooren*, *derren*. Zie den Heer WASSENBERGH, *Bijdr. tot den Frieschen tongval*, 1. St. blz. 24. Over den onvolm. tijd van *durven* raadplege men wijders *Huydecoper's Proeve*, laatste druk, 2. D. blz. 314 en 315.

DOUW, voor *daauw*. Dat dit de oude landtaal zij, blijkt uit DAN. HEINSIUS, *Lofz. van J. Christus*:

»Gelijk de schoone sterr' die 's morgens laet aanschou-
(wen

»Haer purpuren gesicht en doet den Hemel *douwen*

»Met haar vergulden oog; gelijk in een rivier

»De roode morgen son komt spelen met haar vier,

»Of als een roode roos, noch teer en eerst ontsloten,

»Wort van de kouwe nacht met witten *dou* begoten;

»Soo sat sij vol van glans, van heerlijkheid en licht,

»Soo liep het witte nat van haar root aangesicht.”

Bedouwt voor *bedaauwd* leest men in het *Passionael*, *Winterstuck*, van 1489, pag. 92, a.

DRAAGZAAM zegt men hier van eenen vruchtboom, die veel of schielijk draagt.

DRAAIJEN. Onder den gemeenen man zegt men hier somtijds *aardappelen draaijen* voor het schillen van aardappelen. De reden is niet verre te zoeken.

DRAAIJERS zegt men hier voor hetgene men elders *draaijerijen* noemt, d. i. onopregtheid, veinzerij, bedekking van zijn oogmerk. B. v. *het zijn maar draaijers; ik*

houde mij met geen draaijers op; hetwelk hier niet beteekent degenen, die draaijerijen gebruiken, maar de draaijerijen zelve. Het werkw. *draaijen* is ook elders in denzelfden zin gebruikelijk, zoo op zich zelve, als in het zamengestelde *lorrendraaijen*, van *lurren*, liegen.

DRAGEN. *Zich dragen*, voor: *zich gedragen*. *Hij draagt hem (zich) wel*, d. i. hij is goed van gedrag. Men vindt het veel in die beteekenis bij PHIL. NUMAN en andere gelijktijdigen.

DREEF, bij KILIAAN omschreven *rije van boomen*, en overgezet *series longa arborum*, is in de Baronie van Breda, hetgeen elders eene *laan* is; of een weg, van weerszijde met boomen beplant. Zonderling genoeg is het, dat, daar in die streken een niet doorlopend laantje, of dood-loopende weg, elders ook wel een blinde weg genaamd, *een straatje* heet, de Engelschen integendeel de niet doorloopende straten (*culs de sac lanes* noemen, in onderscheiding van de *streets*, of doorloopende straten.

DREGEN hoort men niet alleen onder de landlieden voor *dragen*, maar ook onder de stedelingen in de spreekwijze van *dregende houden*: in denzelfden staat laten voortsleuren. *Dregghen* voor *Dragen* leest men in het *Nieuw-Geusen Lietboek van 1616, fol. 57, verso*:

»Zijn soldaten deed' hij *dregghen*
»Sack en pack in de schans."

DREIJEN, voor *draaijen*. Dat de *ei* in onze taal ouder zij,

dan de *aai* in diergelijke woorden als dit , zie bij HUY-
DECOOPER, *Proeve*, blz. 396.

DREUG, *dreuge*, voor *droog*. In Neder-Saks. zegt men ook *drüge*.

DRIEDE, voor *derde*. Het is een zeer goed , schoon thans minder gebruikelijk , woord , 'twelk , of wel *dryde*, bij KILIAAN nog voorkomt, en bij vele Ouden gevonden wordt. In het Plat-Duitsch is het *drüde*, *drüdde*, *driede*. Het Wallische woord is *Trydydd*; het Bretonsche *Trede*. Minder aannemelijk is het te Dordrecht en elders onder het gemeen gebruikelijke *dorde*. *Den DORDEN dag in Meije* leest men in eene aanhaling van den Heer VAN WYN, *Avondstonden*, blz. 355, uit de rekening van Jonkhr. J. VAN ARKEL van 6 Dec. 1392 — 1 Jan. 1394, art. *cleijn foreijn*. Ik herinner mij het nog op meer plaatsen gevonden te hebben.

DRIEGEN wordt hier gebruikt voor *rijgen*, *aanrijgen*. Bij KILIAAN is het *leviter consuere*, *longa sutura adaptare*, *quasi dicas FALSE SUERE*; d. i. drieglijk, bedriegelijk naaijen. Hij schijnt dus het woord af te leiden van het oude *driegen*, bij hem *drieghen*; het oud-Duitsche *triegen*, waarvan *bedriegen*; en het slechts in samenstelling voorkomende *drog*, als in *drogreden*, *droggrond* en diergel., welk *drog* veel van het Bretonsche *drouk*, Gauloische *drwg*, *slecht*, *boosaardig*, *listig*, en dus bedriegelijk, schijnt te hebben. Men hoort te Breda nog somtijds *driegen* voor *bedriegen*.

DRIES wordt, in de Baronie, genaamd de grond in het

gemeen, en het met gras bezette land in het bijzonder, twelk binnen eene boeren-hofstede besloten is; men verstaat er somtijds door hetgeen, dat men elders noemt *de boerenwerf*. Eigenlijk is het *driesch*, *dreesch*, in Neder-Saks. *driesch*, en beteekent akkerland, dat rust en niet bebouwd wordt; daarvan, dat *dries*, *driesch* op sommige plaatsen in 't algemeen eene weide beteekent, omdat het *driesche land* doorgaans tot weiland dient. Hiervan heeft eene straat of plaats te Antwerpen nog den naam van *de Dries*. Bij KILIAAN is *dries*, *driesch*, overgezet *ager novalis*, *novale*, *vervactum*, *ager pascuus*, en in MEYER'S *woordenschat* is het DRIEST, DRIESCHT, DRIES, DRIESLAND, ook DRAS, of DRES, *land dat braak ligt*.

DRISPELEN, voor: heen en weér draaijen. Van hetzelfde komt ook het zelfstand. naamw. *gedrispel*.

DROSSAARD werd onder de staats-regering genoemd de Hoog-schout van stad en lande van Breda, die aldaar als de eerste Magistraats-persoon beschouwd werd. Het woord is oorspronkelijk van het Middeneeuwsche *drossardus*. Dat van *drost* zoude kunnen schijnen eene zamentrekking van *drossaard* te zijn, dan het is een op zich zelf staand, gelijkbeduidend woord, afkomstig van het Middeneeuwsche *drossatus*. De Heer WEILAND acht *drost* niet onwaarschijnlijk af te stammen van het oud-Duitsche *dursten*, magtig. Van diezelfde gedachte is ook, meen ik, de Heer VAN WYN, *Huiszitt. Leven*, 2. D. 1. St. blz. 85. DU CANGE schijnt het af te leiden van het Saksische *drotze*. Sommigen rekenen het zooveel gezegd als

Trots-aard; MATTH., *de Auction.* c. 9. No. 12, doet het komen van *Troost*, hulp, helper. KILIAAN heeft ook *Trossaard*. Dan de oorsprong schijnt te moeten gezocht worden in het oude *drust*, *druste*, eigenlijk *Dominus* beteekenende, en even als *Drothin* en meer diergelijke benamingen oudtijds aan God gegeven. Zie mijne *Oud-Friesche Spreekww.* blz. 222, en over het laatste woord, in het gebed des Heeren voorkomende bij HICKES en bij SCHILTER, YPEY, *Geschied. der Nederlandsche tale*, blz. 258. Dit vast staande, beteekent *Drust-aard* zoo veel als iemand, die den Heer vertegenwoordigt; in het Latijn zou men zeggen, *qui similitudinem* (aard) *Domini refert*; en *Drust-aat* een regter, die in de plaats van den Heer regt doet, zijnde oudtijds de Regters *Aaten*, in Drenthe *Etten*, genaamd geweest, waarvan nog in dat Landschap de *Etstoel* den naam voert. Van *Drust-aard* heeft men in het bastaard-Lat. gemaakt *Drossardus*, en in het hedendaagsch Nederd. *Drossaard*; en van *Drustaat* schijnt op eene soortgelijke wijze ontstaan te zijn het Middeneeuwsche *Drossatus*.

DRUIVEN-WIJNGAARD wordt hier algemeen gezegd voor hetgeen men elders eenvoudig *een wijngaard* noemt. Dit zal niemand vreemd voorkomen, die het Hoogd. *Weintraube* kent.

DRUMPEL, voor *drempel*.

DRIJVEN. *Het drijft alles op mij*, voor: het komt alles op mij aan. Waarschijnlijk afkomstig van de spreekwijze *laten drijven*, waarvoor men ook wel zegt *laten loopen*.

DUBBEN. Dit woord wordt hier niet alleen in den ook elders gebruikelijken zin van *weifelen*, *aarzelen*, *in beraad staan*, gebezigd; maar ook, in het algemeen, voor *twijfelen*. B. v. *aan eene zaak dubben*, voor: aan iets twijfelen.

DUCHTIG, voor *geducht*, *degelijk*, als bijvoegl. naamw. of als bijwoord. B. v. *iemand een duchtig pak slagen geven*; *iemand duchtig de waarheid zeggen*. In Neder-Saksen wordt het *duftig* uitgesproken. Het is meer dan waarschijnlijk hetzelfde als het Hoogd. *tüchtig*, *tauglich*.

DUEN, voor *doen*, echter zelden in den *Infinitivus*, maar zeer dikwijls op allerlei andere wijzen. Dat dit niet geheel en al voor eene verbasterde uitspraak moete gehouden worden, zie uit de *aanteekk. op de Friese Wetten*, 1. St. blz. 124. Hetzelfde blijkt ook uit het *berijmde gebed onzes Heeren van Jacob van Maerlant* in den *boekzaal van Is. LE LONG*, blz. 168:

» Vergif ons al onse misdaet, als wi hem doen die » *duen* quaet; » alwaar men te gelijk het onderscheiden gebruik van *doen* en *duen* opmerke.

DUIVENKATER wordt hier nog genoemd eene soort van koek, welke men op kerstijd den kinderen vereert. Mij staat voor ergens gelezen te hebben, dat het eene verbastering is van *deux fois quatre*, of *deux et deux font quatre*, of *deux fois deux font quatre*; doch de uitlegging is mij geheel vergeten. KULLIAAN heeft het echter en het is een goed Nederduitsch woord. Ondertusschen is het mogelijk niets anders,

dan het Hoogd. *Ofen-kater*, Neder-Saks. *oven- of oaven-kater*, zooveel als *oven-koek*.

DUIZIG, voor hetgene men tegenwoordig meest *duizelig* noemt; of ook wel voor *verstompt* en voor *suffend*.

DUK, voor *dukwijs*, gelijk sommigen schrijven, in plaats van *dikwijs*, 'twelk ook wel eens door *dik* wordt uitgedrukt, en zelfs door VONDEL en andere mannen van naam, op voorbeeld van vroegere schrijvers, die *dick* en *dicke* hebben, onder anderen M. STROKE, 5. B. v. 925. In Gelderland is het op sommige plaatsen nog zeer gebruikelijk. Bij WILLERAMUS is het *thioco*; zie MYLIUS, *Archaeolog. Teut.*, bij LEIBNITZ, *Collect. Etym. Part. II. p. 164*. Men moet de spreekwijze *dikke vrienden* tot dit DIK, *dikwijs*, *frequens*, *frequenter*, en niet tot DIK, *crassus*, brengen, willende *dikke vrienden* te kennen geven: vrienden, die zich *dik* zien. Deze spreekwijs is ook in Neder-Saksen gebruikelijk. *Duck* en *ducke* heb ik in de oude taal wel gevonden, en men zegt het nog, naar ik meen, in Groningen en de Ommelanden. Zie wijders JUNIUS *ad Willeram. p. 5*. en den Heer WEILAND in *Dik*.

DUNK, voor *meening*, *waan*. Ook bij KILIAAN vindt men dit woord, die het overzet *opinio*, *persuasio*.

DUNKROP noemt men die soort van *salade*, welke elders *dunsel* genaamd wordt.

DUNNE (*Het*). Door *het dunne* wordt hier, wanneer van het menschelijk ligchaam gesproken wordt, de *lies*

verstaan. In de *Liesveldsche Bijbels* vindt men, 2. *Sam.* 4. *Litt.* b: »en̄ quamen totten huse Isboseth doē den »dach alderheetste was. En̄ hi lach op sinē leger smi- »dacchs. en̄ si stakē hē in zijn *dunste* en ontliepen.» In den Bijbel bij W. VORSTERMAN leest men hiervoor *gemacht*, in den Staten-Bijbel *onder de vijfde ribbe*. De aanhaling dezer plaats ben ik aan eenen verstorvenen lettervriend verschuldigd.

DUNSEL wordt in het land van Breda genoemd, volgens den aard van het woord, het afsnoeisel van het geboomte, doch, volgens de gewoonte, wel eens de afval van hetzelfde. Immers wordt op de openbare verkoopingën wel eens het eene onder het andere vermengd.

DURABEL. Door eene zonderlinge beteekenis-verandering hoort men hier veel, zelfs bij lieden van den beschaafden stand, *durabel* voor *duur*, *kostbaar*, het tegenovergestelde van *goedkoop*. Te vergeefs zoude men het trachten te verdedigen door de woorden *duerbaar* en *duerzaam*, welke de ouden ook in den zin gebruikten van *kostelijk*. Het in deze woorden voorkomende *duur* is niet anders, dan het op vele plaatsen gebruikelijke *dier*, waarvan het zamengestelde *dierbaar*. *Duur* toch en *dier* hebben, even als *waard* en *waardig*, de dubbelde beteekenis, welke het Latijnsche *carus* heeft.

DUSENTIG, *duisentig*, in de praattaal voor *duizend*. Men vindt het bij ANNA BYNS:

»Sterck slot, daer *dusentich* schilden wt ghingen.»

DUT, voor: een ligt slaapje. Oudtijds beteekende het mijmering, gelijk ook KILIAAN het overzet *delirium*. In dien zin heeft het thans eene minder sterke beteekenis, te weten die van twijfeling. *Iemand uit den dut helpen*, voor: hetgeen men ook leenspreukig zegt: *iemand uit den droom helpen*. Van hetzelfde is het werkw. *dutten*, sluimeren.

DUTSEL zegt men van een teutelachtig vrouwspersoon, vooral, indien hetzelfde niet zeer doorzigtig of schrandder is.

DUTSELEN, voor *suffen*. Men gebruikt het waarschijnlijk als een *frequentativum* van *dutten*, slaperig zijn, en bij KILIAAN *delirare*. In het Neder-Saks. hoort men op meer dan eene plaats *dützig* voor: dom, stomp van begrip.

DUTSKEN is hier een traag, talmachtig, weinig schrandder vrouwspersoon, 'twelk men elders, en ook wel in deze streken, gewoon is een *sukkelkje* te noemen. Zie op *dut*, *dutsel* en *dutselen*.

DUURKOOPIG, voor *duur*, niet goedkoop. Het wordt hier meest door de landlieden gebezigd, om iemand te beteekenen, die zijne waar op eenen hoogen prijs houdt. Bij gelegenheid van het geschil, met zoo veel bescheidenheid gevoerd tusschen den Heer SIEGENBEEK en wijlen den Heer CRAS, of men *beter* en *beste koop*, of *goedkooper* en *goedkoopst* moete zeggen, staat mij niet voor, dat over *duurkoop* gehandeld is.

DUURZAAM, voor *duur*, kostbaar. De Ouden zeiden daarvoor *duerbaar*. Bij hen waren *duerbare steenen* kostbare, edele gesteenten. In denzelfden zin komt het voor in het *Passionael Winterstuck, uitgave van Delft 1789, Fol. 117. b.* Hetzelve heeft daarvoor ook *duurbaar, Fol. 72. c.* Zeer verkeerdelijk gebruikt men hier in die beteekenis veel het bastaardwoord *durabel*. Zie hetzelve.

DWAAL, *handdwaal*: eene soort van grooten handdoek, bij de aanzienlijken over het *Lampet* gelegd wordende. Men verstond er oudtijds ook in het gemeen *servetten* door, om de handen aan te droogen. Ook maakten er de tafelbedienden eenig ander gebruik van in het voordienen. Vergelijk HUYDECOPER *op Stoke, 3. D. blz. 178 en volg.* Bij KILLIAN is het een tafellaken, *mappa*; en *duela*. Het wordt somtijds gebruikt voor een doodkleed; zie den Heer WEILAND op het woord: doch, dan moet het, meen ik, genomen worden in den tweeden zin, door KILLIAN aangevoerd, te weten dien van *mantile*. In het Fransch is het bij hem *touaille*. In het Provençaalsch is het *touaillo*; Spaansch *toualla*; Eng. *towel*; middeneeuwsche-Lat. *toacula, toagla, toaillea, toalea, toalha, toalia, toallia, toëlla, toëllia, togilla, tuatia, tualla, tuallia, tuella, towella, tuabola, tobalea, tobalia, thobalia, theobalia, tobalium, tobale, tovallia, cuullia*. Daar deze woorden geen echt Latijnschen of Griekschen oorsprong hebben, zijnde die, welken MÉNAGE aangeeft, van *toral, torale*, niet zeer aannemelijk, zoo is het meer dan waarschijnlijk, dat zij dezelfde zijn, als het oud-Frankische *duele, duule*; Allemann. *duahila*; Hoogd. *Zwehle*; Opper-Saks. *Quehle*;

Neder-Saks. *Dwehle*, *Tweele*, ons *dwaal*, ook *handdwaal*; gelijk het Hoogd. *Handzwehle*. Dit *Zwehle* is oorspronkelijk van *Zwillich*, zoo veel als dubbeld gewevene stoffaadje, en heeft groote overeenkomst met het Lat. *bilix* en *trilix*. Ons *dweil* en het Neder-Saks. *Dwehle* is van hetzelfde afkomstig. HUYGENS houdt het voor hetzelfde woord met *DWAAL*, een *handdoek* eene *handdweil* noemende in zijn *Sneld. blz. 39. der Korenbloem.*, 2. D. 2. dr. Onder de oude regten of wel hergebrachte gewoonten van den lande van Breda is ook, dat met meer andere goederen eene *dwaal* en een *amme-laken* door den langstlevende der Echtgenooten van den eerststervende, zelfs zonder uitersten wille overlijdende, geërfd wordt of vooruitgenoten uit den gemeenen boedel. Zie VAN VLIET, *Recht van Successie, volgens de costumen der stad en lande van Breda*, blz. 10. Van ons oude, hiertoe behoorende *dwaan*, was-schen, zie behalve de hier boven aangehaalde plaats van HUYDECOPER, JUNIUS, *Glossar. Goth. p. 356*, MYLIUS, *Archaeolog. Teuto*, bij LEIBNITZ, *Collect. Etym. Part. II. p. 167*, in *thuagan*, en IHRE op *twā*. Van hetzelfde is het Vlaamsche *dwagen* en Holland. *dwe-gen*, 'twelk het zelfst. naamw. *dwegel* gevormd heeft, waaruit sommigen *dweil* zamengetrokken achten, even als *peil* uit *pegel*, *seil* (zeil) uit *segel*, enz.

E.

ECHEL, voor: bloedzuiger.

ECKER, voor *aecker*, beide bij KILIAAN voorkomende, en nog in het Neder-Saksisch gebruikelijk, waarvoor men thans meest zegt *ekel*, *eikel*. Zoo heet zeker boschje, onder Prinsenhage, over het Liesbosch gelegen, *Eckerspoel*.

EDERIKKEN, zamengetrokken *eérikken*, voor *herkauwen*. *Edder*, zamengetrokken *er* of *ör*, is *weder* in het Neder-Saksisch, 'twelk ook *edderkauen* heeft.

EEMER, 'twelk bij den Heer WEILAND als verouderd voorkomt, hoort men hier nog veel voor *emmer*. Dewijl, gelijk waarschijnlijk is, het van *ee*, water, (zie op AA) komt, behoort men *eemer* te schrijven. Derhalve zoude het mij niet verwonderen, dat het Latijnsche *ama*, *hama*, *hamus*, eene soort van emmer betekenende, ook van het wortelwoord *aa*, water, kwame. Zulks wordt nader bevestigd door het Duitse *Eimer*, zijnde *Ei* ook water, zoowel als *Aa* en *Ee*. Ook wordt zulks blijkbaar uit het in Groningerland en Drenthe van ouds gebruikelijke *aamersaat* en *eemersaat*, zijnde zooveel lands, als door een emmer zaadkoorn kan bezaaid worden. *Eemer* vindt men bij

VONDEL, *Inwijding van het Stadhuis, Poëzij, 1. D.:*
 »De lederen eemer bluscht al kissende den ooven.»

Ook POOT gebruikt het nog, misschien omdat *emmer* een min of meer laag woord schijnt. Oudtijds beteekende *eemer* ook een bootje, een schuitje; Zie HUYDECOPER, op *M. Stoke, 2. blz. 515.*

EEN EN AL zegt men hier veel voor het elders gezegd wordende *hoop en al.*

EENLOOPEND GEZEL. Dit is hier, gelijk op eenige andere plaatsen, in gebruik, voor een ongehuwd jongman. Bij KILIAAN is het *een-loopigh gheselle. Vrijgezel*, 'twelk men meest in Holland hoort, weet ik niet, door oorspronkelijke Bredanaars te hebben hooren gebruiken. In het Cimbrisch heet ook een ongetrouwde *ein hliubingar*. Zie JUNIUS, *Glossar. Goth. p. 197.* Somtjids heb ik ook in dezelfde beteekenis wel hooren zeggen: *éénig jongman.*

EENLIJK, voor, wat men op andere plaatsen zegt, *éénig, eenzaam.* Men vindt het ook bij KILIAAN, en onder anderen mede in het *Passionael, Winterstuck, Fol. 49, a*, van den 2. druk. Hetzelve is in het *Psouter van Lipsius EINO*, waarvan het Hoogd. *Einode.*

EENS, voor *eensdeels*, en zoo ook, doch minder gemeenzaam, *anders* voor *andersdeels.* Meest zegt men voor het laatste *tweedens.*

EENSPILLIG. *Eenspillig hout:* hout, dat nog geene zijtakken gemaakt heeft.

EEREN. Men vindt bij de ouden het *land eeren* en *hoffenen* voor het *landbouwen*. Sommigen meenen daarin eene overeenkomst te vinden met het Latijnsche *colere*, hetwelk en eer bewijzen en het land bebouwen beteekent. Dan ik zoude eerder denken, dat *eeren* hier het oude *eren*, ploegen, is, van hetwelk de Duitschers nog waarschijnlijk *ernen*, oogsten, hebben; en wat *hoffenen* betreft, dit komt mij voor in deze spreekwijze niet zoo zeer te zijn *hoffelijkheid*, beleefdheid bewijzen, te zijn, als wel den hof bebouwen, of, gelijk men thans zegt, hovenieren, tenzij men het liever neme voor *oefenen*, in welken zin de Romeinen ook *exercere rura* zeiden. Zie wijders *Erferis*.

EERENWERK, *Aerenwerk*, voor koperwerk. Zie KILIAAN, bij wien *aeren*, *eren*, *eeren*, koper is; en den Heer WASSENBERGH, *Bijdrag. tot den Friesch. tongval*, 1. St. blz. 9. Dan, in het zoogenaamd *Bredaasch vóórdeel*, 'twelk de langstlevende Echtgenoot uit den boedel des eerst verstorvenen *vooruit* heeft, wordt onder *eerenwerk* ook metalen huisraad verstaan:
 » *Item, dat beste eerwerck, het si metalen oft koperen.*»
 Zie VAN VLIET, *Recht van Successie van Breda. Art. 6.*

EESTERS. Aldus wordt in de Baronie het jong plantsoen genaamd. Ik heb wel eens gedacht, of dit woord komen konde van ons verouderde *Ast*, bij KILIAAN ook *Est*, en in het Allemann. *Ast* en *Est*. Dan, dit beteekent eigenlijk de grootere takken; uit den stam des booms onmiddellijk voortkomende, in tegenoverstelling van *twijg*, 'twelk vóór de mindere of zijtakken wordt gebezigd; zie den Heer YPEX, *vervolg van*

taalkk. aanmerkk. blz. 90; en ook een afgehouden tak of een knoest van eenen boom; zie den Heer WEILAND in *Ast*. KILIAAN schijnt *eester* echter ook daarvan af te leiden, als ook *Ester* schrijvende. Ik heb ook wel eens gemeend, dat het eene verbastering ware van *eersters*, of de Zeeuwsche uitspraak, die hier veel plaats heeft, van *Heesters*, dan bij KILIAAN vind ik uitdrukkelijk *ecster*, *ester*, *heester*. Zie wijders over *ast* het *Glossar. Goth.* van JUNIUS, op *Asts*.

EFFEN, en *effentjes*, zegt men hier voor *even*, *eventjes*, in de beteekenis van *een weinig*; 'twelk schijnt aan te duiden, dat *even* en *effen*, hoezeer thans onderscheidenlijk gebruikt wordende, dezelfde woorden zijn.

EIGENDOM, voor *maagschap*; b. v. *zij zijn allen eigendom onder malkanderen*, d. i. *onderling vermaagschapt*. *Het is eigendom, welke mij dit berokkend heeft*, d. i. *eigen maagschap*.

EIGENS, voor *in eigen persoon*. B. v. *hij heeft het eigens gezegd*, d. i. *hij heeft het zelf gezegd*. Ik meen het in aanhalingen uit oude schrijvers wel gevonden te hebben. Men hoort hier ook veel zeggen *van eigens* voor *van zelven*.

EIKEL, in sommige gevallen voor een knop. B. v. *een rotting met een' gouden eikel*, waarvoor de Franschen *pomme* of *pommeau* zeggen.

EKEL, voor *eikel*.

EKEL. Zie *Hekel*.

EKELEN, *Dit ekelt mij*, of ook wel: *ik ekel hiervan*, d. i. ik heb een afkeer daarvan. Zie verder *Hekel*.

END, voor eene wijle tijds, ook zonder het woord *tijd* daarbij te voegen. *Het is reeds een end geleden*. — *Ik zal het doen, als het een end verder is*.

ENDELDARM, voor *aarsdarm*, is hier eveneens in gebruik, als in Friesland, waarvan zulks getuigt de Hoogleeraar WASSENBERGH in zijn *Idiotic. Frisic*.

ENKEL of *enkeld*, als een bijwoord, voor *eene enkele reize*. B. v. *Hij kan enkeld nog al vrolijk zijn, schoon hij doorquans stil is*.

ERFBEZETTING is, in den stijl der Bredasche regtbank, eene bezetting op *erfelijke*, dat is, op vaste goederen.

ERFDEELEN: boedelscheiden, eene erfenis verdeelen, *schiften, scheiden en deelen*, gelijk men elders meer zegt. Van dit werkw. komt het zelfstand. naamw. *erfdeeling*, alsmede dat van *erfdeel*, voor dat gedeelte der erfenis, 'twelk iemand te beurt gevallen is.

ERFENIS. Op sommige plaatsen van de Baronie van Breda zegt men *huis en erfenis*, even gelijk men eertijds in het Neder-Saksisch ook *Erfnis* zeide. Niet alleen gebruikte men in Champagne, onder anderen te Troyes, vóór de Fransche omwenteling, *héritage* in dien zin, maar vindt men nog wel in het Fransch *maison et héritage* gebruikt, doch, mijns inziens, verkeerd. *Erfenis* toch en *Erve*, in de spreekwijze

van *huis en erfenis*, *huis en erve*, beteekent *arvum*, zoo veel als de grond, die tot het huis behoort, Zweedsch ARF, *terra*, van *erfen*, *erven*, een verouderd woord, even als *eren*, *aren*, ploegen, bebouwen, waarvan de wortel ligt in het oude, ook Wallische, AR, aarde, *terra*, *principium*, welk AR ook in het Keltisch en daarvan in het oud-Gauloisch en Cornwallisch een ploeg beteekent, waarvan nog het Wallisch ARN, *acra*, *jugerum*; en *aradr*, Spaansch en Portugeesch *arado*; Ital. *aratro*; Lat. *aratrum*; Gr. ἀροτρον, een ploeg. Vergel. TEN KATE, 2. *Proeve in Er*, en over *het land eren*, voor *ploegen*, den Heer CLIGNET op *van Maerlant*, 1. D., *aanteekk. blz. 44*; en den Heer YPEY, *Vervolg van taalk. aanmerkk. op verouderde woorden van den Staten-Bijbel*, die het niet ploegen meent te zijn, maar uit te drukken het Lat. *colere*, waartegen echter schijnt te strijden, dat in die spreekwijze ook *aren* voor *eren* gevonden wordt, en dat men voor *erve* ook oudtijds *arve* zeide. Dat oudtijds *Erfenis* bij ons in den door mij opgegevenen zin gebruikt werd, zie in de *Proeve van Oudheid-Taal- en Dichtkunde*, 2. D. blz. 91. In Neder-Saks. wordt de geheele grond met al het toebehoorende tot een boeren-goed, *boeren-erve* genoemd. *Erfenis* in de beteekenis van *Erf* komt voor in 't *Recht van Successie volgens de Costumen der stad en lande van Breda Tit. 1. art. 1*: »in 't scheijden van den Houwelycx-»bedde gaan ende succederen alle de Erfhelycke goe-»den, soo wel Los-renten als Erfrenten ende gronden »van Erven (daer oock ondergereeckent huysingen, »hovingen, ende *erffenissen*) ter sijde-waert, van daar »die gekomen zijn.»

ERFGOED. Onder den naam van *erfgoed* verstaat men hier alle vaste goederen, en in het bijzonder die, welke in de Baronie van Breda gelegen zijn. Ook bij KILIAAN komt *erfgoed* in de beteekenis van vaste goederen voor, en wordt door hem tegen *Have* overgesteld. In diezelfde beteekenis staat hier *erfelijk* over tegen *haaffelijk*. Die onroerende goederen, welke men van zijne voorouderen geërfd heeft, noemt men hier *oud erfgoed*. Dezelve zijn aan zekere bijzondere regten verbonden en genieten sommige voorregten, welke het hier de plaats niet is op te geven. Op gelijke wijze komt in het *Omlander Landregt*, 3. B. art. 43. voor: *erfachtig goed*, waardoor aldaar, naar het schijnt, allerlei vaste goederen, zoo wel aangevonnene als geërfde, bedoeld worden. In het oude Fransche Regt heetten *anciens héritages* de goederen, *in regte lijn* aangekomen, ook voor het vervallen der erfenis, of op andere wijzen, bij gifte of anderzins; daar de goederen, van de *collaterale lijn* komende, ofschoon ook geërfd, daaronder niet begrepen werden. In 's Hertogenbosch maakte men eertijds onderscheid tusschen *erflijke*, *erfhaafflijke* en *haafflijke*, goederen.

ERFMANGELING: verruiling van vaste goederen. *Mangelen* is, gelijk bekend, ruilen. Het in Nederland met den naam van *mangel* zoo bekende werktuig heeft den naam van het beurtelings over en weder trekken van denzelven ontleend. Hiervan heet ook het schommelen (*touteren* zegt men in Friesland en te Breda, *schoppen* te Amsterdam) op sommige plaatsen van Gelderland *ruilen*.

ERFSCHEIDERS worden hier diegenen genaamd, welke bij openbaar gezag zijn aangesteld, om de geschillen over de afscheiding van erven of gebouwen met den aanleve van dien te beslissen, elders *reentrekkers*, of ook wel *rooimeesters* genaamd. KILIAAN zet erfscheider over *aedilis* en *decempedator*. Tot deze laatste beteekenis had ook het woord *Erfscheiding*, voor landmeting, betrekking; zie, onder anderen, ALKEMADE EN VAN DER SCHELLING, *Beschrijv. van den Briel*, 1. D. blz. 249.

ERG. Dit woord wordt hier veel gebruikt voor *listig*. Bij KILIAAN komt *argh* eerst voor in de beteekenis van *argutus*, *callidus*, en vervolgens in die van *malus*. Bekend is het oude formulier: *zonder arg of list*; insgelijks: *hij heeft er geen arg in*, zooveel als: hij heeft geene opzettelijke boosheid in hetgeen hij zegt, of doet. In deze beide gezegden staat *arg* als zelfst. naamw. voor *arglistigheid*.

ERGEND hoort men hier veel, vooral bij lieden van den beschaafden stand, voor *ergens*. Oudtijds gebruikte men ook *ergen*, *ergene*; hetwelk pleit voor het gevoelen van MYLIUS, die *ergend*, *ergends*, *ergens*, afleidt van het oud-Duitsche *Wergin*, *alicubi*. Hij voert ook ons *orgent* en *urgent* (*örgent*) aan, welke echter slechts bedorvene uitspraken zijn.

ERGEREN, voor *verergeren*, erger worden.

ERGERHANDS, voor *ergens*. Dit woord meen ik bij de oude schrijvers wel gevonden te hebben.

ERKONDIGEN. Meer dan eens heb ik alhier gehoord de spreekwijze *zich naar iets erkondigen*, voor *naar iets vernemen*, of gelijk men met een bastaard-woord zegt, *zich naar iets informeren*. Ik weet niet dezelve bij eenen schrijver te hebben aangetroffen. Het schijnt een *Germanismus* te zijn.

ERVEN, in den dadelijken zin voor *iemand in het bezit van iets stellen*, was eertijds in gebruik, doch is thans verouderd. Hier heeft men het nog in het formulier van *iemand in een huis en aanhoorig timmerte vesten en erven*. In de *aanteekeningen op de Friesche Wetten*, 1. D. blz. 24, schijnt men aan te duiden, dat de eerste beteekenis van Erve die van *pecunia*, *res*, *bona*, zij, en dat daarvan die van *praedium* kome; dan behoudens de achting, die ik voor de diepe kunde van den Schrijver derzelve voede, denke ik eerder het tegendeel. Zie wat gezegd is op *erfenis*.

ES, voor *er*, in navolging van het Hoogduitsch. Soms wordt *er* en *es*, waarschijnlijk om welluidendheid en verandering, in eenen adem bij elkander gevoegd. B. v. *Ik heb naar visch gezien, maar er was es geen*. Een Hollander zoude om die eigene reden zeggen: *daar was er geen*, en niet: *er was er geen*. In dit voorbeeld is het eigenlijk, naar het mij voorkomt, een *genitivus*, voor: *des*, twelk op zich zelve zeer veel nog heden ten dage gebruikt wordt. Zoo zegt men: *ik kreun mij des niet*, welk voorbeeld ik opzettelijk bijbreng, omdat Hooft in de *opdragt van zijne Nederl. Hist.* schrijft: *dat ik 's mij weinig kreune*; een teeken, dat men toen ter tijd ook *es* zeide, gelijk

het ook door CONSTANTYN HUYGENS en andere gelijktijdige schrijvers meer dan eens gebruikt is. Even zoo moet men mijns bedunkens opvatten hetgeen gelezen wordt in de Staten-overzetting des Bijbels, *Genes. 33. vs. 9*: »*Ik hebbe 's veel, mijn broeder; het zij »uwe dat gij hebt;*» en in eene Handvest, door WILLEM IV. aan die van Amsterdam gegeven, waarin hij Schepenen beveelt: »*zij zijns niet wijs zoo zullen zij 't »zoeken te Haarlem of daar zij 't beste wijs mogen »worden;*» alsmede in eene aanhaling uit een oud Handschrift bij HUYDECOPER, *Proeve, blz. 510*: »*ghave »hem (hun) iement meer, sie naement tot enen gro- »ten deel, en sie seechden niet, het is genoegch, wij »en willens niet hebben.*» Want, dat het daar niet is voor *willent*, blijkt uit het voorafgaande *naement*. Het ontbreekt echter niet aan voorbeelden bij de ouden en bij VONDEL, in welke *es*, op die wijze achter een woord geplaatst, *het* beteekent, waarvoor eertijds ook *er* gebruikt werd. Zie KLUIT op *Hoogstraten in voce* MOND.

ETSKE JAGEN wordt door de landlieden omstreeks Breda gezegd van het krijgertje spelen. Daar de aanbrazende H aldaar zoowel, als in de stad, veelal wordt achtergelaten, zoude het mij niet verwonderen, dat onder het eerste gedeelte van het spreekwoord verstaan wierde het werkwoord *hetsen*, door KILIAAN overgezet *venari canibus*, zoo dat de een den vervolgen haas en de ander den navolgenden hond verbeelde.

EVENTWEL, voor *evenwel*. Op andere plaatsen heb ik ook *evenswel* hooren zeggen, en in de Zuid-Neder-

landsche gewesten wordt het veel gebruikt. Ik acht *eventwel* even goed en beter te verdedigen, dan *om het event*, 'twelk men ook veel elders zegt.

EWEG, voor *weg*, is hier, gelijk op meer plaatsen, in de praattaal zeer gemeen. Dat het misschien niet zoo geheel te verachten is, als het in den eersten oogopslag schijnt, blijkt uit het *Recht van successie volgens de costumen van Breda, art. 22*, alwaar men vindt: »seecker ander keur ende Ordonnantie, dat niemand »syn goet *eweck* maecken en soude dan voor den »Heer;» hebbende KILIAAN het, in *eweg gaen*. Het is het Friesche *aewey*; het Eng. *away*; en het Angels. *aweg*, 'twelk men onder anderen ontmoet in de vertaling van *Johannes IV. 29*: »her is se the deth *aweg* »middan-eardes syune.» Men vindt *awegh* ook in het oud Nederlandsch; zie JUNICUS *ad Willeram. p. 301*. In hetzelfde heb ik het ook meer dan eens *en weg* geschreven gevonden, dan ik heb verzuimd de plaatsen op te teekenen. Alleen herinner ik mij het gevonden te hebb n in eene aanbaling uit *Bartholomeus Engelsman*, in het 7. *Deel der werken van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden, blz. 324*. Voor *eweg* heeft men ook *enweige* en *enwech* bij MATTHAEUS, *Anal. 5,70*.

F.

FALIE. Men noemt hier eene *Falie* wel doorgaans een regenkleed; doch deze vrouwendragt behoudt dien naam, wanneer de vrouwen zich ten platten lande daarvan bij begrafenissen bedienen, als wanneer dezelve geheel ontrold worden, zoodat zij bijna over den grond slepen. Men vindt bij BREDERO *in Jerolimo*: »Hoeveel rou-mantels, hoeveel korte, hoeveel huicken, »hoeveel *falien*?»

PINGRON, in eene aantekening op zijne vertaling der *brieven van den Abt SESTINI over Sicilie en Turkije*, p. 82. meent, dat de dragt der faliën uit Spanje afkomstig is en door de Spanjaarden in de Nederlanden gebragt werd, alwaar dezelve volgens hem *faijes* (*falies*) genaamd worden.

Een geleerd man mijner vrienden heeft op de boven aangehaalde plaats van BREDERO aangeteekend, dat even als de rouwmantels der naaste vrienden hier tegen de korte der verdere, zoo ook de huiken der naaste vrouwelijke verwanten tegen de faliën der verdere overgesteld worden. Thans hebben hier de faliën algemeen de huiken verdrongen. Men ziet laatstgemelde niet meer bij de boeren-begrafenissen, en niet, dan zeer zelden in de Roomsche Kerken door ouderwet-sche vrouwen dragen.

FANT noemt men hier hen, die den visch, op het zooge-

noemde Bergsche veld gevangen, in manden op hunne ruggen torschen en langs de huizen te koop veilen. Het woord *Fant* beteekent eigenlijk een voetganger; zie mijne *Oud-Friesche Spreekw. blz. 99.* en het *Register*, waarbij men zoude kunnen voegen, dat het *poppenspel*, bij ons met een bastaard-woord *marijnetten* genaamd, bij de Italianen heet *Fantoccini*, d. i. kleine mannetjes.

FAZELEN, *uitfazelen*, voor *ravelen*, *uitravelen* (volgens het algemeen gebruik *rafelen*, *uitrafelen*). Het wordt ook aldus op sommige plaatsen van Neder-Saksen uitgesproken. Het échte Duitsche woord is *fasern*.

FEL. Zekere oord der stad Breda wordt *de felle oord* genaamd, in denzelfden zin, naar ik meen, als in andere steden sommige plaatsen *de koude oord* heeten.

FEZIKKEN : fluisteren, zachtkens praten.

FIKFAKKEN wordt door den Heer WEILAND omschreven: *op en neer drentelen, zonder iets uit te rigten*; het is zamengesteld van FIKKEN, bij KILIAAN *ferire, leviter virgis percutere*, en FAKKEN, bij MEYER *grijpen, nemen, aangrijpen*; FICKFAKKEN vertaalt KILIAAN *factitare, agitare*, zoo veel als *iets doen als niet doende*; en FICKFAKKER *ardelio*. Dan hier gebruikt men het ook voor: elkander liefkozen, alsmede wel voor: zachtjes tegen elkander fluisteren, gelijk geliefden doen. Bij WACHTER vinde ik: »FICKFACKEN, *intricare, turbare*, interpreté *Stilero* vox Britannica. Boxhorn in *Lexic. Antiq.* »*Brit. Fygfag, confuse.*” In het Hannoversche is *Fikfakker* een onbestendig mensch, een windbuidel.

FLAMBEEUW, aan den Zuid-Brabandschen kant voor *flambouw*. KILIAAN heeft *flambeel*.

FLARDE wordt hier niet alleen gebruikt van zaken, die aan stukken zijn; maar ook van zulke, die slechts voddig zijn. Het is, naar mij voorkomt, van anderen oorsprong, dan het hierna voorkomende *Flere*.

FLENSKENS, voor pannekoecken, even als het Fransche *Flans* of *Flaons*. Ik acht het met ons *vlaai* of *vlade* herkomstig *a flando*; dan of ons Hollandsch woord *flensje* eene verbastering zij van het Fransch, of wel eenige gemeenschap hadde met *flensen* (waarvan *verflensen*), uit hoofde der slaphuid van het gebak, durf ik niet beslissen. Sommigen leiden het Fr. *Flandrelet*, dat op eenige plaatsen voor *flan* gebezigd wordt, af van *Flandre* en *lait*, omdat het gebak uit Vlaanderen, een land van melk, afkomstig is. Du CANGE schijnt wel genegen, het Fr. *fluns* ons *vlaai*, *vlade*, te doen zijn, bij KILIAAN overgezet *placenta*, *scriblita*, *libum*, *artolaganum*. WACHTER schijnt *Flan* van het Duitsche *FLADEN*, *placenta*, te doen komen. In de *Glossae Pezz.*, door hem aangehaald, is *FLADAN* *placentas*. Van de ijdelheid der *vladen* heeft men overdragtelijk gevormd het werkwoord *vladen*, *vlaaijen*, welk laatste nog voorkomt bij den Ridder Hooft, in zijnen *brief van Menelaus aan Helena*:

„Geen *vlaayer* kort mijn tijdt met ongebonden
(klappen.)”

Zoo ook *vlaedenbacker* voor *vleijer*; zie HUYDECOPER op *M. Stoke*, 2. D. blz. 313. Van *vladen*, *vlaaijen*, is naderhand gemaakt *vleiden*, *vleijen*.

FLERE, uitgesproken wordende, als of in het Latijn stond *Flaere* of in het Hoogd. *Flehre*, *Flähre*, bij KILIAAN overgezet *ignava et deformis puella*. B. v. Zij ziet er uit als eene dikke Brabandsche *Fleer*. BREDERO in de *Klucht van de Koe*:

»Hoe wil die *Flaers*, die waerdinne *kyven*.”

In *Schijnheijligh*, 2. *Betr.* 12. *Toon.*:

»Ghy varcken, ghy sack, ghy pankt, ghy blay, »ghy *flaers*.” En 5. *Bedr.* 4. *Toon.*:

»Ende ick hebbe alle de elentsche *fleersen*,

»Meeren, scheucken ende prijén, van onder-coort-
(sen, boven-coortsen —

»En sluyp-coortsen, over den heeckel ghehaelt,” en in het stukje van *Fobert en Lobbetje*, in het *Boertigh Liedtboek*:

»Mar dit doet die doortrapte *Flaers*,

»Om hum noch mier te locken.”

ROEMER VISSCHER in zijne *Quicken*, 2. *Schock*, *No.* 9:

»Daerom roept sijn moeder, 't is een qua *flaers*.”

In het Neder-Saks. is *flähren*; en nog meer *vlären*, *vladderén*, in gebruik, en beteekent: allerhande zotte of onnutte klap praten, en daarmede zijnen naaste doorhalen, waarvan zulk gesnap tusschen twee oude wijven een *fladderslag* genoemd wordt; zoo ook het zelfst. naamw. *gestär*, gesnap.

FLERECYN is hier, voor *jicht*, in algemeen gebruik bij de echte Bredanaars. Bij KILIAAN is het FLEDERCYN, VLEDERCYN, FLERCYN, *morbis articularis*. Hij en na hem JUNIUS leiden het af van *vlederen*, *flederen*, *fledderen*, d. i. *vliegen*, omdat het door al de leden en tusschen vel en vleesch vliegt. *Flerecyn* zoude dus eigenlijk

vliegende jicht zijn. Van dit *vlederen* is ook *vleder-muis*, zoo veel als vliegende muis. *Vlerk* is eene zamentrekking van *vlederik*.

FLERS, *fleer*, uitgesproken als met eene Hoogduitsche *ä*, voor *slag*, *oorvijs*. Bij KILIAAN is FLERE *alapa*, *colaphus*.

FLETSCH, voor *flaauw*. Hoezeer dit woord ook in sommige andere streken van ons vaderland gebruikt worde, breng ik het hier echter bij, omdat ik het woord noch bij KILIAAN noch bij den Heer WEILAND gevonden heb. Dit woord is mede in Neder-Saksen onder de landlieden in gebruik, b. v. *de sonne steekt so fletsch*, d. i. om *fletsch* (*flaauw*) te worden. *Het is van dage* FLETSCH *warm*. d. i. *flaauw warm*, zoo warm, om er *flaauw* van te vallen. Ingelijks *fletsch weér*, enz.

FLIKKER. *Flikkers slaan* noemt men hier hetgeen de Franschen noemen *faire des entrechats*. Ik denke het eene verbastering te zijn van *fliggers*. Bij KILIAAN is FLIGGEREN *volitare* et *tolutim incedere*.

FLITSKEN wordt hier veel gebruikt voor een sneedje, een snippertje, een reepje, meest van eetwaren, inzonderheid van brood, vleesch of spek. Het is een zeer goed woord, en de Engelschen gebruiken in denzelfden zin nog *flice*. IHRE op het woord *Flesk*, zegt, meest naar JUNIUS, dat in het Angel-Saks *flicce* beteekent *succidia*, *vel portio carnis suillae*. Hij voegt daarbij, dat het in het Allemann. heet *flicci*, in het Nederd. *vlijd*; Eng. *Fritch*; IJsl. *flycke*. Hij had hier-

bij kunnen voegen het Deensche *Flycke* en het Fransche *flèche de lard*, oudtijds ook *Fliche* genaamd, 'twelk MÉNAGE zelf zegt waarschijnlijk te komen van het Zweedsch, Deensch en Noorweegsch *Flesk*, in die talen *spek* beteekenende. De Engelschen zeggen *a flitch of bacon*; de Zweden *ett fläsk*, het halve gedeelte van een geslagt varken, bij ons *eene zijde spek*, of *van een varken*. En dat *Flitsken* zoo wel van ander, dan van varkensvleesch, ja van andere zaken, kunne gebruikt worden, blijkt daaruit, dat zoowel volgens JUNIUS, als volgens IURE, het woord *flæc* eigenlijk beteekent *segmentum*, *frustum*, *partem de toto dentam*; en JUNIUS meent, dat het woord *flitch* eigenlijk eenen gescheurden of eenen ingevoegden lap beteekent, welke in het Angels. *flyhte* genaamd wordt. In het IJslandsch is *Flycke* oorspronkelijk een gescheurd kleed, in het Nederd. *flikke* een aangezette of ingevoegde lap, waarvan nog het werkw. *opflikken*. In het oud-Duitsch is *VLICK* hetzelfde, als *eene zijde spek*, en *VLICKEN* of *VLIKEN* *secare*, *diffindere*. In het Duitsch is *Fletz* een stuk steen, een lap laken, en *bletzen* lappen, aan elkander naaijen. *Blezz* was in het Frank-Duitsch ook een stuk steen, een lap laken, enz. Zie LOESCHER, *Litterator Celta*, pag. 91 en 92. In het Neder-Saksisch is *Flik* een lap en *Flaaske* een stuk vleesch, een dun stuk spaanderhout, een lap van de huid, enz. *Flick* noemt men aldaar zeker niet onsmakelijk geregt, bestaande uit gekookte appelen en de kleine lapjes en stukjes vleesch, die bij het van een houwen van een geslagten os of ander beest overblijven. Ook te Bergen-op Zoom gebruikt men *Flitje* in de beteekenis van het Bredasche *Flitsken*.

FLORA-MAANDAG wordt alhier genaamd de maandag na het feest van Drie Koningen, elders *Kopper-maandag* genoemd. Misschien is van *Flora* bij verbastering *verloren-maandag* gemaakt, gelijk dezelve hier en daar genaamd wordt, ofschoon hij wel te regt een verloren dag moge heeten, omdat hij meer in vermakelijkheden, dan met werken wordt doorgebracht. Zie van *Flora-maandag*, *verloren-maandag* en *koppertjes- of koppeltjes-maandag*, de *Nieuwe Bijdragen*, 1, D. blz. 498; alsmede den Heer VAN DE WALL, op de *Handvesten van Dordrecht*, 1, *Afdeel.* blz. 142, alwaar dezelve *gezworen maandag* genaamd wordt, zoowel als in de *Analecta* van MATTHÆUS, en elders; misschien omdat op dien maandag de eeden der Regthanken plagten vernieuwd te worden, gelijk nog in onze dagen bij sommige Geregthoven plaats had.

Kopper beteekende voorheen een feest. BREDERO in *Lucille*, 4. D. 6. *Handel.*:

• *Wel ick gaader na heen, gelijk als na een KOPPER.*”

Bij denzelfde in *Angeniet*, 1. *Bedr.* 1. *uitk.* vindt men het werkw. *kopperen*:

» Als den Paf-sack weijd'lijck *koppert*

» En smetst, en smult, en slempt en slaapt.”

Kopperen is bij KILIAAN *agere hilaria*. Het is hetzelfde bij hem als *kockerillen*, over hetwelk zie JUNIUS in *Etymolog. Anglican.* op *cocker*. Deze maandag wordt ook genaamd *Konings-maandag*, zoo veel als maandag na Drie Koningen; of ook wel *Verschijnings-maandag*, Friesch *Skeinos-mandey*. Zie M. ALTING, *Notit. Germ. Infer.* p. 49. Het woord *kopperen* is afgeleid van *kop*, in de beteekenis van beker, welke in de zeventiende eeuw nog zeer gemeenzaam was.

Vergelijk ook over *Kopper-maandag* BILDERDYK, *verklarende geslachtslijst der naamwoorden*, laatste druk, 2. D. blz. 115. Op *Flora-maandag* is nog een enkel der voormalige gilden te Breda gewoon te teren, en wordt aldaar op denzelve een vrolijken dag gegeven aan de kinderen van het weeshuis.

FLOUW, voor *flaauw*. Zie wegens *verflowen* en diergelijke woorden, de tweede uitgave van *Huydecopers Proeve*, door F. VAN LELYVELD, 3. D. blz. 303.

FLOUZEN, voor: liegen, in het Neder-Saks. *flausen*. In Friesland zegt men daarvoor, zonderling genoeg, *vlouwen*, daar anders de Friezen de hardere uitspraak beminnen. Zie laatsgenoemd woord bij den Heer WASSENBERGH in deszelfs *Idiotic. Frisic*. In het *Vocabulaire Troyen* van Grosley, *Ephémérid. Part. 3. Chap. 8.* is *Flove* een spreukje, eene vertelling zonder waarschijnlijkheid.

FLUWIJNEN zijn in het algemeen kussensloopen. Hier echter heeft het gebruik dien naam alleen aan de sloopen der zoogenaamde lendenkussentjes gegeven. KILIAAN meent het woord van *Puhwijne* of *Blouwijne* af te komen zooveel als van *pulvilli theca*. Dan ik meen ook gevonden te hebben, dat *fluijn* in een oud stuk eene beurs of iets diergelijks beteekend hebbe, en dus, waarschijnlijk alles, waarin men iets steekt of bewaart, geweest zij. *Wijn* komt van het Wallische *gwain*, waarvan ook het Fransche *gaine*, het Lat. *vagina*.

FOMFAAIJEN, *verfomfaaijen*, heb ik hier nooit hooren gebruiken, dan in den zin van door kreuken, als anderzins, verhavenen. In het Neder-Saks. beteekent het *dolo malo aliquem persequi*, *ambire favorem alicujus in detrimentum alterius*, enz. Zie RICHEY, *Idiotic. Hamburg.*, SCHÜRZE, *Holstein. Idiotic.* op *fumfunfeien*, en het *Brem. Nied. Sächs. Wörterb.* op *fumfeien*. Ofschoon het woord elders in de Nederlanden ook niet buiten gebruik zij, is het echter verre van algemeen te zijn, en wordt hier meer gehoord, dan op andere plaatsen.

FONKEL. Men zegt hier *fonkel-nieuw*, zoo als men elders zegt *splinter-nieuw* of *nagel-nieuw*. Het komt zeer zeker van het verouderde *foncke*, naderhand *voncke*, ons *vonk*, en heeft dus zeer veel overeenkomst met de ook elders in Holland gebruikelijke spreekwijze van *brand-nieuw*, Eng. *brand-new*, waarover zie JUNIUS in *brand*. Ondertusschen vind ik wel, dat certijds het werkw. *fonckeren* bestaan hebbe, maar van dat van *fonckelen* is mij niets gebleken.

FOOI, of meest *Boekweit-fooi*, wordt in deze streken genaamd het maal, 'twelk de landlieden, nadat de boekweit gedorscht is, aan hunne knechten en anderen, die daaraan geholpen hebben, geven. Indien de boerenwoning aan eene heeren-hofstede aanhoorig is, zouden de goede lieden zich zeer vernederd achten, als hunne Heeren of Vrouwen niet eenige oogenblikken aan de algemeene vreugde kwamen deelnemen, of ten minste dezelve toeschouwen. Niet zelden wordt dezelve verhoogd door een boeren-Paganini of zoo-

genaamden speelman, die door de *Merlito* of *Jan koop me een kermis* het gezelschap tot een dansje helpt uitlokken, bij hetwelk hij tevens voor balletmeester dient en de zaal der deel of de lucht van zijn *meisjes* en *knechtjes* gestadig doet weergalmen. De maaltijd bestaat hoofdzakelijk uit koeken van de nieuwe boekweit en rijstebrei. Dergelijke fooijen worden ook gegeven aan de bureu en andere bekenden, die, met hunne karren en wagens, alle met takken, kransen en vaandeltjes versierd, eenen optogt makende, in eene verhuizing zijn behulpzaam geweest. Ook worden dezelve gegeven aan hen, die tot eene timmeraadje met hunne voertuigen, kalk, steen, hout en andere bouwstoffen hebben aangevoerd. Deze diensten bewijzen de landlieden elkander over en weer voor niet.

FORKET is hier zeer gemeen, vooral onder den middenstand, voor eene etensvork. Ik denk, dat het hier uit Zuid Brabant is aangewaaid van het Fransche *fourchette*.

FOUTEN zegt men in de Baronie van Breda, voor: in gebreke blijven, ergens in *failleren*, gelijk men elders met een bastaard-woord zegt. Bij **KILIAAN** wordt op *fuuten* verwezen naar *faelen*. Men gebruikt het ook wel *active*, voor het rooijen (het niet laten *valideren*) van eenen post op eene rekening.

FRANÇOISKEN. Aldus wordt onder den lageren stand, vooral ten platten lande, genaamd een zoopje brandewijn.

FIJNAARD is bij KILIAAN *homo callidus*. Dan hier is het ook een veinzer, een schijnheilige.

FIJNE GRIET, eene verbastering van fijne-Griek, fene-Griek, of *foenum Graecum*. Zie HOUTTUYN, 2. D. 10. St. blz. 320.

G.

GAAI is op de dorpen in de Baronie van Breda een hooge houten staak, op welken een houten vogel, eenen papegaai of wel iets anders moetende verbeelden, gesteld wordt, naar welken, volgens oud vaderlandsch gebruik, op kermistijd geschoten wordt. Die denzelve afschiet wordt tot Koning uitgeroepen. Dit naar den *gay schieten* wordt in oude stukken nog gevonden. Op de min of meer groote dorpen zijn twee zulke *gaaijen*, doorgaans *schutsboomen* genaamd, aan bijzondere einden van het dorp geplaatst. Te Gent vindt men op een der beste pleinen van de stad nog twee zulke schutsboomen. Dat dezelve *gaaijen* genaamd zijn naar den vogel, doorgaans daarop gesteld, is bekend. Dan dit *gawi* is niet de vogel *gaaï* of kaauw, maar eene afknotting van *papegaai*. In Lubek en op andere plaatsen van Neder-Saksen zegt men *Gogen*, na'n *Gogen scheiten*, welk woord van de laatste lettergreep van *Papagai* genoemd is. Tegenwoordig wordt hier meest eene gans of nagmaakte vogel opgehangen. Die denzelve treft wordt tot Koning uitgeroepen, en die dit driemaal gedaan heeft tot Keizer.

GAAN zegt men hier voor *stappen*, van de paarden, in tegenoverstelling van *loopen*, voor *draven*. Men gebruikt echter het woord *stap*.

GAAN. *Met iemand gaan* zeggen hier de burgerdochters der mindere klasse en de dienstmaagden voor hetgeen men anders noemt *verkeeren*, met eenen vrijer verkeering hebben.

GAANDE EN STAANDE. *Een gaande en een staande jaar* wordt hier genaamd het loopende en het nog te betalen staande jaar der lasten. Bij openbare verkoopinggen wordt doorgaans bedongen, dat de koper het gaande en staande jaar der lasten voor zijne rekening zal moeten nemen.

GAANSTOK, voor *wandelstok*.

GAARDE, of *Geerde*, voor eene roede, dat is een zamengebonden bos rijs. Oudtijds werd het ook voor *eene roede lands* gebruikt. Zie VAN MIERIS, *Gr. Charterb.* III, 783 en IV, 83; alsmede WAGENAAR'S *Amsterdam*. Zie aldaar het Register. Hiervan nog het Eng. *Yard*, voor eene zekere maat gebruikt, omtrent 'twelk zie SKINNER en JUNIUS. Op gelijke wijze wordt ook het woord *roede* en het Fransche *verge* van eene landmaat gebruikt, even als in het Wallischen en oud-Duitsch *Lat*, 'twelk oorspronkelijk een rijsje beteekent. *Geertje* is hier een teentje. Zie WACHTER in *Gerte*.

GAARNE. *Iets niet gaarne doen* zegt hier meer, dan iets niet volkomen met zijnen wil doen. Het beteekent: *iets ten eenenmale ongaarne, iets geheel zijns ondanks doen*.

GABIE wordt, in de vroegere en latere Reglementen op de vischmarkt te Breda, betiteld de knecht of knaap derzelve of veel meer van het Vischkoopers-gilde, wiens voornaamste pligt mede is, den vischkoopers te gaan aanzeggen, dat zich visch op den afslag bevindt; waarom sommigen dezen bediende aldus genaamd achten naar deszelfs aanmaning *ga en bie*, d. i. *bied*; doch ik zoude eerder denken, dat hij dus heete van het *gaan bi*, d. i. *bij* de vischkoopers, omdat oudtijds BI *bi* geschreven, en als *bi* uitgesproken werd, hetwelk ligtelijk in *bie* heeft kunnen veranderen. *Gabier* is bij de Franschen een scheepswoord en beteekent den matroos, die bij den stuurman aan de roerpen staat.

GADEREN, voor *vergaderen*.

GAFFEL. Men noemt hier zonder onderscheid alle hooivorken *gaffel*, maar bepaaldelijk, volgens den aard van het woord, eene tweetandige. Het woord is van hoogen oorsprong, doch denzelve alhier op te geven, zoude eene ontijdige geleerdheid ten toon spreiden zijn. Genoeg zij het te zeggen, dat het woord mij voorkomt vermaagschapt te zijn met het Wallische *GEFELL*, *didymus*, *gemellus*, waarvan waarschijnlijk ook oorspronkelijk is ons oude *GAFFEL*, *contubernium*, *societas*, en *GAFFEL-BROEDER*, *contubernalis*, *contubernio*. Min vermoedelijk schijnt het mij toe *a capiendo* te komen, gelijk *WACHTER* meent; ook zijne overzetting of omschrijving, *instrumentum biceps, quo cibus capitur*, behaagt mij niet, dewijl het niet alleen de etensvorken, maar ook alle andere soorten van tweetandige vorken aanduidt. Daar in den beginne

de etensvorken twee lange tanden hadden, gelijk nog zoodanige gevonden worden, zoo hebben de Duitschers naderhand ook die van drie en vier tanden *Gabels* blijven noemen. Om de gelijkenis heet ook *Gaffel* eene mik, of de plaats, waar een boom zich in twee armen spreidt, alsmede een rond hout op de schepen, dezen vorm hebbende. Hiervan een *gaffelschip* of *gaffelaar*. Elders zegt men voor *gaffel*, in den gewonen zin van eene hooivork gebruikt, meest een *riek*, dan die heeft eigenlijk drie tanden, zie KRILIAAN.

GAGEL. *Gagel* is een gewas, 'twelk in deze streken zeer gemeen is. Men vindt van hetzelfde gewas gemaakt bij VAN MIERIS, *Gr. Charterb.* 2. D. blz. 366 en 743. Volgens eene aanteekening van denzelve op de eerstgemelde plaats is het eene soort van bessen, van welke men vet of was stookte, om tot kaarsen te gebruiken. Soms heb ik wel struiken, of kreupelhout in 't gemeen, hier *gagel* hooren noemen. De Heer WISELIUS, in de *verhandel. der II klasse van het Koninkl. Nederl. Instituut*, 4. D. blz. 55, verstaat aldaar door *Ghaghelkruit* jenever-bessen. Bij KRILIAAN is het *Pseudomyrtus*, *eleagnos*. Misschien is de plaats *Gageldonk*, welke in de Baronie van Breda gevonden wordt, naar dit gewas genaamd. Doch meer waarschijnlijk is deze naam zijnen oorsprong verschuldigd aan het oude GAGEL, *pinguis*, *uber*, *foecundus*, waarvoor men naderhand *gail* en *geil* gezegd heeft. Zie de *Taal- en Dichtkund. Bijdrag.* 2. D. blz. 296. u; maar ik zoude het met de schrijvers niet eens zijn, dat deze de eerste beteekenis zij van het

woord, en die van *petulans, lascivus, procaax, libidinosus*, de tweede. De natuur der zake, alsmede de *Teuthonista* van VAN DER SCHUEREN in *Gheyl*, en WACHTER in *Geil* leeren het tegendeel. De plaats *Gageldonk* schijnt eertijds eenig regtsgebied, ten minste eenige *regalia*, gehad te hebben. Het is eerder denkelyk, dat het oude geslacht van *Gageldonk*, 'twelk in 't bezit van dezelve was, naar dezelve den naam gevoerd hebbe, dan dat die plaats den zynen van dit aanzienlyk geslacht ontleend hebbe.

Geheel van beide de hierboven aangevoerde betekenissen verschillend is het bij ons verouderde, maar nog in Neder-Saksen gebruikelijke *gagel*, in het Hannoversehe *Gaichel*, voor tandvleesch, of het verhemelte van den mond, waarvan mogelijk het bij KILIAAN gevonden wordende *gagchelen, gagen*, Platduitsch *gacheln, gaicheln*, overluid lagchen.

Voor het overige zijn ook in andere streken van de Nederlanden plaatsen van dien naam, gelijk ook eene bij Gelder.

GAGET, voor *gaat het*.

GALERIJ wordt te Breda veel gebezigt voor den gang van het huis. Te onregte schrijven sommigen het *gaanderij*; want het komt van het oud Duitsche *gallen*, waarvoor men naderhand gezegd heeft *wallen*, in de beteekenis van *ire, ambulare*, zoodat *Galerij* zoo veel is als *ambulacrum*. Van dit *gallen* is afkomstig het oud-Fransche *galer*, waarvan CASENEUVE het woord *Galerie* afleidt, het uitleggende: zich verlustigen, 'twelk in zoo verre waar is, als *wandelen*, zich

bewegen, huppelen, springen, 'twelk alles *gallen* te kennen geeft, een teeken van vrolijkheid is.

GALPER, GALPERT, huiler, schreeuwer, is, zoo al niet in de Baronie van Breda, ten minste in deze streken van Brabant nog in gebruik. Eertijds schijnt het woord meer algemeen geweest te zijn, blijkens deze niet onaardige plaats, welke ik aan eenen verstorvenen vriend verschuldigd ben, van BREDERO in *Jerolimo*:
 »Ick loof niet of ick ben op sinte *Galperts* nacht eboren,
 »Dat's drie daghen voor 't ghelock — »

Het komt van het werkwoord *galpen*, dat van Keltischen oorsprong is. *Galar* is in het Wallisch *luctus*, *plactus*, waarvan het werkwoord is *galaru*. In het Friesch is *galjen* weenen, kermen. De *Teuthonista* heeft *ghalen*, en legt het uit *ejulare*. In Groningen is *galpen* nog van het geluid van 't schreijen der kinderen gebruikelijk, gelijk ook in Westphalen *Galper*, *Galpert* en *Galperen* in die beteekenissen gehoord worden.

GANGEN, voor *gaan*, heb ik hier wel niet gehoord, maar echter nog den volmaakten tijd *gegangen*, welke ik, uit *Winschoten's Zeeman* zie, dat ten tijde van denzelve ook nog in Noord-Holland in gebruik was. Zie over het woord HUYDECOPER, op *Melis Stoke*, III, 347; en *Mareschallus* bij JUNIUS, *Version. Evangeliorum Anglo-Sax.* p. 525. In het Goth. is het ook *gan-gan*. Zie hetzelfde bij JUNIUS in *Glossar. Goth.* Den volmaakten tijd *ontganghen* vindt men in het *Const-thoondend Juweel van Haarlem*, Zwol 1607, blz. 400. In het Saterland zegt men nog *gängen* en *goangen*; zie HOCHÉ, *Reise in das Saterland etc.* S. 238,

GANS. *De gans rijden, of de gans trekken.* Dit spel heeft onder de buitenlieden der Baronie op kermistijden, hier en daar, even als in Westphalen, nog plaats; ofschoon het, zoo als het Friesche kattenknuppelen, aan de Engelsche hanen- en aan de Spaansche stieren-gevechten niets toegeeft. Eene levende gans wordt in een net gebonden, zoo dat de kop en hals buiten hetzelfde uitsteken, en aldus aan een tusschen twee boomen of staken gespannen touw, met de pooten bovenwaarts, opgehangen en aan den hals met zeep bestreken. Dit, in die houding reeds genoeg lijdend, dier moeten de boeren-zoons en knechts, op eenen draf onder het koord doorrijdende, den kop aftrekken; en hij, wien zulks gelukt, bekomt den prijs. In vorige tijden werd de gans door de boeren, op wagens rijdende, getrokken, zoo als blijkt uit de *Boeren-kermis* van ROTGANS, 2. *Boek*, in het begin:

- » Men steekt er de trompet; de trommel wordt geslagen.
- » Men rijdt er zij aan zij op eenen zegewagen,
- » Daar Frerik Onversaagt wel zeven jaar op zat,
- » En voerde tweemaal 's weeks de zwijnen naar de stadt,
(den,
- » Zijn buurman hadt hem eerst gebruikt in vroeger tij-
- » En was er meê gewoon de mestvaalt uit te rijden.
- » Dit is de staatsiekoets der helden die zoo fier
- » De wicken fnuiken van het edelmoedig dier,
- » Wiens overbestevaâr wel eer voor d' oude wallen
- » Van Rome op schiltwacht stondt. hoe is uw roem ver-
(vallen,

zamenrotting van volk , heeft men bij VAN MIERIS , *Gr. Charterb.* 1. *D.* blz. 537 , en 2. *D.* blz. 91 ; even gelijk *sameling* in het Neder-Saksisch ; zie *Nieder-Sächs. Wörterb.* op het woord.

GARWE , *garve* of *garf* : een bundel koorn-aren. In het meer aangehaalde *Psouter van Lipsius* is het *garivon* ; waarbij LIPSIVS voegt : *nos* GERVEN. In Neder-Saksen is *garwe* insgelijks voor een bundel koren-aren gebruikelijk , ter onderscheiding van *schoof* , *schauf* , een bundel stroo , of eene gedorschte *garwe*. Bij KILIAAN is het *merges* , *manipulus spicarum* , *fascis spicarum*. Eertijds schijnt het ook van andere zaken gebruikt te zijn geweest , als van hooi , vlas , hout enz. , ten ware het , van hout gesproken wordende , de beteekenis hadde van *meta* , *strues* , eene mijt , welke beteekenis de *Teuthonista* ook aan het woord *garve* geeft , en te regt , daar ik ook in dien zin *eene garve turf* gevonden heb.

GAST , somtijds voor eenen knecht in het gemeen , meest echter voor eenen *werkgast* , doch van de voornaamste soort , en van die , welke men in Holland gewoon is *gezellen* te noemen , b. v. van eenen zilversmid , juwelier , kruidmenger en diergelijken , schoon ik het hier ook van eenen schippersknecht , en zelfs van eenen stalknecht hebbe hooren bezigen. Zeer oud is het gebruik van *gast* in de beteekenis van eenen voornamen dienaar. Even als men in de woorden *Maarschalk* , *Seneschalk* en diergelijke de oude beteekenis van *schalk* , een bediende , naauwelijks herkent , is dezelfde beteekenis van *gast* naauwelijks te herken-

nen in *Wisogast*, *Bodogast*, *Salegast*, *Windogast*, waarin het een Magistraats-persoon aanduidt, die in dienst en op naam van den Vorst over een geheel gewest het bewind voert. Zie DU CANGE in *Gastus*. Men leest ook van *Losogast*, *Husogast* en *Sologast* of *Slogast*; zie JUNI *Batavia*, p. 101, die *gast* opneemt in denzelfden zin, als BOREL, welke dit woord overzet *Savant*, *Sage*, en het dus voor *geest* schijnt te houden. Verkeerdelijk meent WENDELINUS in *Glossar.*, en WACHTER, dat *gastus* in de bovengenoemde woorden *potens* en *Dominus* beteekend hebbe. Beter zegt HENR. MEIBOMIUS in *not. ad Wittikindum*, door DU CANGE op dit stuk aangehaald, dat *gastus* en *gast* in de middeleeuw niet alleen *hospes* beteekende, maar ook *quemvis hominem ad omnia promptum etabilem*. Het woord komt, mijns erachtens, in deze beteekenis, van het Wallische *gwas*, bij BOXHORN overgezet *servus*, *famulus*, 'twelk zie, vergeleken met hetzelfde bij LEIBNITZ, *Collectan. Etym. Part. I. p. 124*; daar *GAST*, *hospes*, in die taal, *gwestai*, *gwestwr*, is.

GEBAAR, voor: geraas, gedruisch, geschreeuw, gehuil, misbaar; van het oude *baren*, schreeuwen. Te regt zet SCHWARTZENBERG, *Voorrede op het gr. Charterh. van Friesland*, het woord *Bere*, in de *oude Friesche wetten*, blz. 14, over door *gebaar* of *gedruisch*. Ik heb het woord ergens uitgelegd gezien door *donder*, 'twelk het echter niet, dan in een' oneigenlijken zin, beteekent. Te onregt besloot men hieruit, dat *Bare*, *Bere* in de oude taal ook *donder* wilde zeggen. Doch het beteekent dit niet meer, dan het woord *donder* zelf. *Dunur* is in het oude Duitsch *sonitus*, *fragor*; hiervan *Don-*

ner, donder. Zoo is ook *ludon sal* in het klein *Glossar*. van LIPSIVS *tonabit*; waarbij hij voegt: »nos de aere campanae.”

GEBAK, voor *baksel*. B. v. *Tweemaal in de week wordt er een gebak broods aan de armen uitgedeeld.*

GEBAREN, of eigenlijk *zich gebaren*: zich gedragen, zich houden, zich gelaten, veinzen, het Latijnsche *simulare*. Zie HUYDECOPER, op *Melis Stoke*, 2. D. blz. 33, en 3. B. vs. 379, en denzelfde op *Vondels Herschepping van Ovidius*, 6. B. vs. 784. Het komt van het oude *baren*, *beren*, *bören*, dragen, waarvan ook *gebaar*, even als het Lat. *gestus* van *gero*. Men ziet hieruit, hoe verkeerdelijk sommigen *gebaarden* voor *gebaren* schrijven. HUYDECOPER schijnt echter op eene andere plaats *baren*, *gebaren*, *openharen*, niet van *baren*, dragen, af te leiden, maar van BAAR, *manifestus*, *apertus*, *conspicuus* *spectabilis*, *detectus*, *nudus*. In Friesland, waar men veel het *augmentum* weglaat, zegt men *zich baren*. Zie den Heer WASSENBERGH, *Idiotic. Frisic.* in *beeren*. Bij BREDERO vindt men voor *zich gebaren* het onzamengestelde *zich baren*, in de klucht van den *Hoogduitschen kwakzalver*, niet ver van het begin:

»Ich hab auch viel vrouwen vom swier arbeyt bevryt,
»So dass nu mit freuwd *sich* blyde *baren* altyt.”

KILIAAN heeft ook *baeren* in deze beteekenis; zie aldaar den Heer VAN HASSELT, die naar den Overste Lt. FRANS BURMAN, in deszelfs *aenmerkingen de Nederduitsche taal aengaande*, blz. 34 verwijst; doch van de twee, door den laatstgemelde bijgebragte, plaatsen,

treft de eerste alleen doel ; in de tweede is *gebeerde* van *gebaeren*.

GEBENEDIJD. Dit woord wordt veel door de Roomsche Katholijken alhier gebezigd , wanneer zij van de Moeder-maagd , of eenige Heiligen , spreken. Men vindt het reeds bij schrijvers , ouder dan de drukkunst. Men zeide voorheen *benedijen* en *maledijen* , welke woorden gevormd zijn van het oude *dijen* , zeggen , als of het een tweeslachtig woord , uit het Latijnsche *bene* en *male* en het Duitsche *dijen* ware ; ten zij men aan eene verbastering van het Latijnsche *benedicere* en *maledicere* wilde denken.

GEBLIJKEN , voor het eenvoudige *blijken*. Dan , hoezeer het ook wel in den dagelijkschen omgang gehoord worde , treft men 't echter 't meest in stukken der Regtsgeleerde of Notariele praktijk aan.

GEBOD , voor *bod*. Dat het een goed , maar slechts verouderd woord zij , zie bij HUYDECOPER , op *Melis Stoke* 4. B. v. 638. In het Hoogd. is het nog *Gebot*.

GEBOERTE , voor : boeren lieden , boeren-volk ; zie de aanhaling van den grooten HUYDECOPER , op *Melis Stoke* , 3. D. blz. 82 , uit *J. van Heelu* , alwaar men leest :

- » Maar ic sal nu vore vertellen ,
- » Hoe dat , met haren prikellen
- » Toe quamen ende voort voeren
- » Van den berge die coene *gheboeren* ,
- » Die na die tale van Brabant ,
- » Dorplieden syn te rechte ghenant .”

Vergelijk denzelfde , op *Melis Stoke*, 1. D. blz. 408, alwaar *ghebuere* van een hoop boeren gezegd wordt. CONSTANTYN HUYGENS gebruikt *geboert*, *Korenbl.* 2. D. blz. 87 :

» Een geheel dorp moeyde zich met bidden voor een
(waerd ,
» Die naer de galgh toe moest; all was hy mog'lick
(waerd
» Te sterven, sei 't *geboert*, 't dorp kost hem niet
(ontbeeren."

Hoewel het voorvoegsel *ge* eene gemeenschap, eene verzameling, aantoon, vindt men echter ook *ain gephure*, voor een boer, in den *Swabenspiègel*, c. 68.

GEBREKEN, voor *ontbreken*; b. v. *het gebreekt hier aan alles*, d. i. *hier is aan alles gebrek*. Het komt menigmaal bij ANNA BYNS, PHIL. NUMAN, BREDERO, en zelfs nog bij Schrijvers van lateren tijd, in dien zin, voor, als bij CONSTANTYN HUYGENS en anderen. Hiertoe heeft meer dan waarschijnlijk betrekking het woord *gibristi*, in het meergemeld *Psouter* van LIPSIVS, *desit* beteekenende; even als in het Latijn *deficere* ook voor sterven gebruikt is geweest, heeft hier *gebreken* ook deze beteekenis gehad, doch is thans in onbruik.

GEBROEDERS, of, bij zamentrekking, *gebroers*, wordt elders ook wel zeer veel gebruikt, daar men op vele plaatsen, b. v. hoort: het zijn *gebroeders*; doch hier wordt ten platten lande dit woord meest altijd, wanneer men van twee of meer broeders spreekt, gebezigd, ook dan, als men, op andere plaatsen, eenvoudig *broeders* zoude zeggen; b. v. *nu mijn broer Jan ge-*

trouwd is, zijn al mijn gebroers getrouwd; of wij zijn met ons drieën gebroers, en diergelijke. En te regt. Het voorvoegsel ge toont eene zekere gemeenschap aan, blijkens gevaders, geburen, gezamenlijk, gezelschap, en het woord gemeen zelf. Zie WACHTER in gemein.

GEBUREN, voor *buren*, vooral ten platten lande, alwaar men aldus noemt niet alleen hen, wier huizen, maar ook hen, wier landerijen naast aan of dicht bij gelegen zijn. Dit laatste is zeer eigenaardig, als komende *Buur* van *bouwen*; zie den Heer WEILAND in *Buur*, en WACHTER in *Gebauer*. Hiervan in sommige plaatsen van ons land, en over 't algemeen in Neder-Saksen, de *boerschappen*. Te onregte hebben de meeste Nederlanders het voorvoegsel *ge* weggelaten. KILIAAN, die *ghebuer* met al de afstammelingen heeft, zegt *Buer* Friesch en Hollandsch te zijn. Dat de Friezen en de Neder-Saksen het *augmentum*, zelfs voor de *Participia* der werkwoorden, weglaten, heb ik reeds gezegd. In Holland was *gebuur* echter ook reeds van ouds in gebruik. Men vindt het, onder anderen, ook bij MELIS STROKE, die een Hollander was, 2. B. v. 436. Het voorvoegsel *ge* toont eene gemeenschap aan, gelijk wij reeds hiervorens in *gebroeders* gezegd hebben, 'twelk zie. En dat hetzelfde min of meer noodzakelijk zij in *gebuur*, toont niet alleen het Angel-Saks. *gebur*, *gebure*; het Frankische *giburo*; het Allemann. *kipuro*; maar ook het Duitsche *Nachbauer*, waarvan men naderhand gemaakt heeft *Nachbar*, overeenkomende met het Eng. *neighbour*, en het Angel-Saks. *Nechabura*. Sommigen echter leiden *Buur*

af van het Keltische *Bwrgaiv*, bij BOXHORN *Bwrdais* en *Bwrdaw*, en aldaar overgezet *municeps, civis, burgensis*. In het Moeso-Gothisch is het *Baurja*.

GEBUURLIJKE REGTEN. Zie *Buurlijke regten*.

GEBUURT, in het onzijdig geslacht, voor *buurt*.

GEDACHT, zelfstandig naamw. in het onzijdige, voor het vrouwelijke *gedachte*. In Gelderland wordt het ook gebruikt. Ik heb het ook bij onze oude Dichters, als D. HEINSIUS, JONCTYS en anderen, gevonden. Ook nieuweren hebben het nog, als HOOFT in zijn eerste *Sonnet*, en J. VAN BROEKHUIZEN in zijn stukje, *Zelf-gedachten* betiteld, te vinden in zijne *Gedichten*, blz. 26:

Uw leidstar zijt gij guijt;
 Uw leidstar, die met lonken
 U te verfraajen plagt,
 Die 't harte maakte dronken
 Met liefelijke kragt
 En dropte gloënde vonken
 Door d'oogen in 't *gedacht*.

GEDOE, GEDOENTE, voor *zaak, werk, bedrijf, kostwinning*, of hetgeen men in Holland, met een onduitsch woord, noemt eene *affaire*. Het komt het meest overeen met het Lat. *negotium*, en wordt in eenen anderen, doorgaans kwaden, zin veel in de dagelijksche verkeering gebruikt, in deze en diergelijke spreekwijzen: *loop heen met dat gedoe; — ik kan mij met dat gedoe of gedoente niet ophouden*. Bij KILIAAN komt echter het werkw. *gedoen* in eenen goeden zin voor,

als *agendo perficere, proficere*; en oudtijds verstond men door *gidue* zelfs iemands groote daden; zie MYLIUS, bij LEIBNITZ, *Collect. Etymol. Part. II. pag. 78.*

GEDREGEN, voor *gedreigd*. Men zegt het ook meestal in Zuid-Brabant.

GEDRISPEL, voor, hetgeen men ook elders zegt, *gedrentel*.

GEDUCHT wordt hier dikwijls eenvoudig als een vergrootend woord gebruikt, om eenige meerdere klem, of eenen hooger grad van nadruk, aan eene spreekwijze bij te zetten, hetzij *adjective*, hetzij *adverbialiter*. B. v. *Het is al een geducht stuk lands*; — *het loopt mij geducht tegen*. Ook wel bij wijze van tusschenwerpsel of uitroeping; b. v. *geducht! wat is het koud!*

GEEF, *gaef*, voor *gaaf*. Het wordt uitgesproken als de Grieksche *γ* of de Latijnsche *ae*, volgens onze uitspraak. In Neder-Saksen spreekt men het *gaif*, of *geif* en *geive*, uit.

GEEN MAN heb ik hier, onder den boerenstand, wel eens hooren gebruiken voor *geen mensch* of *niemand*. *Man* beteekent eigenlijk in het algemeen een *mensch*, en wordt ook wel voor *iemand* gebruikt. Zie HUYDECOPER, op *Melis Stoke*, 2. D. blz. 379. Men vindt voor *geen mensch* bij de ouden ook *geen man*, *geeman*, *gienman*, en bij OTTFRIDUS *gouman*. Het is zeer oud en het tegenovergestelde van *een man*, voor :

iemand. Zie over beide mijne *Oud-Friesche Spreekw. blz. 156. en volg.* De Engelschen zeggen zoo wel *no men*, als *no body*.

GEËRFD. *Gehuisd en geërfd* zegt men hier voor hetgene, wat men anders *gehuist en gehoofd* noemt. *Erve*, in *huis en erve*, was certijds bij ons *Erfenis*, 'twelk zie. In denzelfden zin moet men ook het oud-Fransche *Heireau* opvatten, 'twelk bij LA COMBE is *maison rustique, avec les batimens, qui en dépendent*. In het meer aangehaalde *Psouter van LIJSICS* vind ik *gierrun* voor *erven*. Hoezeer oudtijds ook het werkw. *geërven* in gebruik moge geweest zijn, twijfele ik echter, of men met sommigen *geërfde, eigen-geërfde* enz. wel van hetzelfde hebbe af te leiden. Ik vermoede echter, dat dezelve, zoo wel als ons *geërfd*, het lijdend deelwoord zijn van het bedrijv. werkw. *erven*, welk zie.

GEET. Tusschen Breda en de Lage-Zwaluwe is een gehucht, *de Geet* genaamd. Dit woord beteekent in het Neder-Saksisch eenen waterloop, en naar hetzelfde zijn eenige plaatsen bij Bremen nog genaamd; zie *Brem. Nieder-Sächs. Wörterb.* op *Gete*. Misschien behoort hiertoe de naam der verlande rivier *de Gote* bij den Briel; en de rivier *de Ghete* in de zuidelijke Nederlanden.

GEGOUWEN, voor *gegouden*, vooral ten platten lande. *Hoeveel heeft dat stuk goeds gegouwen?* Het is van denzelfden aard, als het oude *gewoud* voor *geweld, schoud* voor *schuld*, enz. Van de verandering van *old* en *ouw*

in het bijzonder zie mijne *oud-Friesche Spreekw. blz. 2* en volg.

GEIL. De hom der visschen wordt hier *het geiltje* genaamd. Ik denk, dat het misschien *geltje* zal moeten zijn, het verkleinwoord van een zelfst. naamw. *gelt*, waarvan nog overig het bijvoeg. naamw. *gelten*. Bij den Heer WEILAND vind ik, onder *gelt*, van eenen *gelten snoek* voor eenen hommer snoek. Van *gelte baars* zie ROEMER VISSCHER, *Quicken*, 5. *Schok*, No. 44, 'twelk LEIBNITZ, *Collectanea Etym. Part. I. p. 103*, te onregt van *geld*, in de beteekenis van *valor*, *pretium*, afleidt.

GEKILD, voor *gekoeld*, *bekoeld*, *verkoeld*.

GEKOFT, voor *gekocht*; gelijk het ook in geheel Neder-Saksen wordt uitgesproken, met den *Infinitivus kaupen*. Bekend is in onze oude, zoo wel als in de nieuwe taal, de verwisseling van *ch* in *f*. Dit is insgelijks in Neder-Saksen het geval: want, ofschoon men daar algemeen *kraft* uitspreekt, worden er echter streken gevonden, waar men van oudsher nog *kracht* zegt. In onze oude taal vindt men van deze verwisseling der *ch* in *f* een merkwaardig voorbeeld bij LIPSIVS, *Epist. ad Belg. 44, Cent. 3*, alwaar *visione* overgezet is *gesifte*. In dezelve zeide men *Nifte* voor *Nichte*; *kraft* en *kracht*; *listen* en *lichten*. *Gichte* voor *gifte* vindt men bij M. STOKKE, 6. *B. vs. 1205*; *vichtiene* voor *viftiene*, 2. *B. vs. 31*. In de nieuwere denke men slechts aan *gracht* en *graft*; *hecht* (van een mes) en *heft*, en meer andere dagelijks voorkomende woorden.

GEKOKT, voor *gekookt*. De *o* wordt niet uitgesproken als in *kok*, maar als in *dof*. Men vindt het bij PH. NUMAN, *Strijt des Gemoets*, Fol. 33. b.

GELANDE, voor: ingelande, gelijk men elders zegt. Zie WACHTER in *gelende*. Het woord op zich zelve, ofschoon in eene eenigzins andere beteekenis, is zeer oud; want men vindt het in het *Psouter van Lipsius*, alwaar *gelende* vertaald wordt door *accola*, waarvoor WACHTER meent, dat *incola* moete gelezen worden, doch te onregte; zie *Gelenden*. KILIAAN zet het zeer goed over *consors terrae*.

GELDEN wordt, in vele stads-, dorps- en polders-rekeningen der Baronie van Breda, in navolging der ouden, gebruikt voor *schuldig zijn*, of ook wel voor *betalen*. In beide beteekenissen heeft het KILIAAN, en in de laatste WACHTER het Hoogd. *gelten*. De eerste derzelve is nog kenbaar in het Eng. *guilty*, schuldig. *Geldan*, *gildan*, *guldan*, is in het Angels. zoo wel *solvere*, als *valere*, *aestimari*, en GILD, *solutio*. In het oud Hoogd. vindt men nog menigmaal *Gült-Buch* voor: schuldboek.

In onze oude strafwetten komt *gelden* meermalen voor in de beteekenis van breuken, boeten, betalen. Zelfs vindt men, naar ik meen, in dezelve *met den dood gelden*. Dat ons *vergelten* en het Hoogd. *vergelten* de beteekenis van *betalen* nabij komen, en eigenlijk niets anders willen zeggen, dan *op eene andere wijze betalen*, d. i. vergoeden, gevoelt men ligtelijk. Dit woord wordt ook voor *baten* gebruikt door SPIEGHEL, *Hertspieg.* 1. B. vs. 387; zie wijders mijne *oud-Friesche Speekwoorden*, blz. 4.

GELEED, voor *gelegd*. Men vindt het veel in oude schriften. Men zegt het hier ook in zamenstellingen, als *verteed*, *weggeleed*, enz.; insgelijks *hij leed*, voor *hij ligt*, van het werkw. *lijgen*. Het is even als *geleid* voor *gelegd* uit eene verbasterde uitspraak in het schrift overgenomen. Even min kan ons algemeen aangename *hij zeide*, voor *hij zejde*, en *gezeid*, voor *gezegd*, van verbastering vrij gepleit worden.

GELEERD. De titel van eenen geleerde is in het Land van Breda goedkoop te bekomen. Geleerd wordt aldaar iemand genaamd, die lezen en schrijven kan. Wanneer b. v. aan iemand, die dit niet kan, iets ter onderteekening wordt gegeven, is het algemeen antwoord: *ik ben niet geleerd*. Zonderling genoeg is het, dat men in dat geval in Engeland ook ten antwoord bekomen zoude: *I am no scholar*, d. i. ik ben geen geleerde. In het oud Fransch stond ook het woord *lisant* gelijk met dat van *geleerd*. Zie den Heer ROQUEFORT, *Glossaire de la langue Romane*, in *lisant*, hetwelk hij uitlegt *savant*; daarbij aanhalende deze plaats uit *La vie de Du Guesclin*:

» La table du Roy Dant Pietre dont je vous vais contant,
 » Ne la saroit nombrer mil Clerc qui soit *lisant*.”

alsmede dat van *Escripsur*, *Escribe*, *Esripteur*, *Escrivain*; zie denzelfde. Hiervan is ook *Clerc*, 'twelk oorspronkelijk een Geestelijke beteekent, naderhand voor eenen schrijver of afschrijver gebezigd, omdat, in die tijden der onwetendheid, de Geestelijken bijna de eenigen waren, die schrijven konden. Hiervan werden de Geestelijken of Klerken oudtijds *gheleerde Heeren* genoemd; zie HUYDECOPER, *op Stoke*,

B. I. v. 977, alwaar wijlen Zijn Ed. eene plaats uit zeker *Doctrinale* aanhaalt, aldus luidende :

- » *Gelert mans* leven sal wesen
- » Pensen (peinzen) studeren en lesen ;
- » Ander staf, salt no spere
- » En sal sijn in sijn *gere*.”

Dan het verwondert mij, dat die groote letterkundige en veelweter bekend niet te weten, wat aldaar *gere* beteekene, zoo min als in het volgende uit WALEWEIN :

- » Doe trac hi 't swert met tweek ringen,
- » En vaget scone an sinen *ghere*.”

Gere is, dunkt mij, in beide plaatsen, duidelijk het Lat. *gyrus*, schoot, of eigenlijk dat gedeelte van het kleed, 'twelk de Romeinen *sinus* noemden. Het verwondert mij te meer, omdat Zijn Ed. zelve zegt, dat het iets moet zijn, hetwelk men zelf aan 't lijf heeft. Hadde Zijn Ed. slechts zijnen te regt hooggeschatten KILIAAN opgeslagen, hij zoude daar gevonden hebben: GHEERE, GHEERENE, *Lacinia, sinus vestis, limbus. Et pars qua largior fit vestis.*

GELEERIG, voor: leergierig, leerzaam, vatbaar. Het is een *Germanismus*.

GELEGEN ZIJN zegt men te Breda eenvoudig voor *in het kraambedde gelegen*, of *bevallen*, te zijn. Eene *inghelegen van kinde* is, bij KILIAAN, eene in het kinderbed liggende. Men vindt *gelegen* in dien zin ook nog bij onze schrijvers der 17. eeuw. Bij KILIAAN is GHELIGGHEN *decumbere, jacere, et parere; decumbere ex partus dolore.*

GELEIDER. *Geleiders* worden bij de Roomsch-Katholijken genaamd die jonge lieden, welke, het vorig jaar hunne eerste *communie* gedaan hebbende, nu dienen, om de nieuwe *communicanten* uit hunne banken te geleiden naar de plaats, waar zij het *sacrament* ontvangen. Men gebruikt ook, zonder het voorvoegsel *ge*, het zelfst. naamw. *leider* en het werkw. *leiden* in die beteekenis.

GELEND, GELIND, of bij verkorting *glind*, is hier algemeen voor eene schutting of omtuining in gebruik. *Glind* is hetzelfde in geheel Neder-Saksen. Zie RICHEY, *Idiotic. Hamburg. p. 364*, die het uitlegt door *Gelender, Plancke, Stacket, Verschlag von Brettern, Latten oder Pfählen*. In het *Brem. Nieder-Sächs. Wörterb.* vindt men ook eenvoudig, zonder het voorvoegsel, *Land*. De Heer WEILAND twijfelt, of het niet van *Land* komme; dan WACHTER leidt het of van LENEN, *niti, inniti*, en zet het over *reclinatorium*.

GELENDEN worden hier genaamd de eigenaars der landen, die aan een anders stuk land aanpalen. Te regt is dus, in het *Psouter van Lipsius*, *gelende* vertaald door *accola*. WACHTER, die *gelende* en *gelande* voor hetzelfde hield, wilde hier *incola* gelezen hebben; hetwelk in deze streken *gelande* is. Min naauwkeurig ook zegt MYLIUS, *Archaeol. Teuto*: »*gelende* Belgis hodie dicitur, »*qui est particeps communis alicujus terrae.*” De beide woorden hebben wel denzelfden oorsprong, en ik geloof ook, dat *gelande* oudtijds ook wel voor *gelende* gebruikt is, doch het gebruik heeft dit onderscheid hier ingevoerd. Elders zegt men *belenden*, gelijk men hier

ook het deelw. of bijvoegl. naamw. *belend*, en niet *gelend*, van de landerijen gebruikt. *Een stuk land, belend Oost aan enz.* zegt men; doch daarentegen: *wie zijn de gelenden?* Oudtijds zeide men niet alleen *gelende*, maar zonder het *augmentum* ook *lende*; zie *Proeve van Oudheid- taal- en dichtkunde*, 2. St. blz. 192 en 193.

GELIUVEN, ten platten lande, voor *gelooven*. Het is volmaakt gelijk met de Neder-Saksische uitspraak, alwaar het in sommige streken ook *glaiven*, *gleiven*, uitgesproken wordt.

GELID heb ik nu en dan voor *deksel* hooren gebruiken, doch niet dan voor een vast deksel. Bekend is het, dat, even als in andere Noordelijke talen, *Lid* ook bij ons een deksel beteekende. Hiervan nog *ooglid*.

GELLEN, voor *gelden*, heeft te Breda en omstreeks in de volkstaal algemeen plaats. Ik heb het in oude, zoo Hoog- als Neder-Duitsche, stukken gevonden, onder anderen buiten het rijm bij *Constant. Huygens, Korenbloem. Blz. 440, 2. Dr.:*

» Vindt ghij onderbleven rijmen,

» Dier men ses aan seven lijmen

» En voor een doen *gellen* souw.”

Ingelijks zegt men hier *vergellen* voor *vergelden*; *ontgellen*, *misgellen*. Het is niet, dan uit eene slordige uitspraak voortgekomen.

GELLEN is hier veel gebruikelijk voor *geraas maken*, *zich luidruchtig aanstellen*, voornamelijk in de spreekwijze *gellen en bellen*. Het is eigenlijk een Neder-

Saksisch woord en beteekent oorspronkelijk *klinken*. In het Gothisch is *gala* bij VERELIUS *carmen canere*, in het IJslandsch bij HICKES *vociferari*. In het oude Duitsch is *gall* een heftig geluid. Tot hetzelfde behoort *Nachtegall* en *Galm*, welk laatste bij OTFRID. 5, 19, 13, in de beteekenis van *klank* voorkomt, en *gillen*, 'twelk sommigen samengetrokken achten uit *gehillen*, van *hillen*, bij OTFRIDUS voorkomende voor *hallen*, klinken, hetwelk eenige waarschijnlijkheid bekomt door het Deensche *at gielle*, dat, naar ik meen, in den onzijdigen zin, *resonare* beteekent, hoezeer *at giell* in het IJslandsch *vociferari* zij. Mogelijk moet men hiertoe ook brengen *ghalen*, in den *Teuthonista* uitgelegd door *ejulare*; het Friesche *galjen*, weenen, kermen; het Wallische GALAR, *luctus*, *planctus*, waarvan het werkw. *galaru*; het Bretonsche *jala*; het Eng. *to yawl*, enz. Sommigen meenen ook, dat hiertoe behooren ons *galpen* en het Neder-Saksische *galperen*, in den *Teuthonista* overgezet *crocitare*, en aan de vogels toegeschreven, doch door anderen, even als het Eng. *to yalp*, den honden en vossen toegeëigend; maar naderhand, volgens JUNIUS, ook gebruikt voor *gannire*, en *flebili voce dolorem suum exprimere*. Vergelijk *Galper*.

GELOOVIG, voor *ligt geloovig*, even als het Lat. *credulus*, meestal in eenen nadeeligen zin.

GELOVEN zegt men veel, in het Land van Breda, voor het eenvoudige *loven* in de beteekenis van *bieden*, *beloven*, in welken zin het hier nog wel, gelijk oudtijds, gebruikt wordt. Zie HUYDECOPER, *op Melis Stoke*, 2. D.

blz. 236 en 237. Van hetzelfde is nog overig *geloſte*. *Loven* en *beloven* wordt nog heden in Neder-Saksen zonder onderscheid gebruikt. In beide beteekenissen van *bieden* en *beloven* komt het van *Low*, Wall. *Llaw*, hand. Bieden en loven geschiedde toch oudtijds bij handslag; en in beloven is het zoo veel als met handslag toezeggen. Van denzelfden oorsprong is het Fransche *allouer*. Zoo is ook in het Gothisch *weitsla* de hand, en *weita* toestaan, toeslaan. *Eene geloſte geloven*, voor *beloven*, zie in de *Liesveldsche Bijbels*, 1. *Sam.* 1, *Letter B.*

GELUW, van het Angels. *geolewe*, of wel van het Lat. *gilvus*, of *helous*, waarvan ook sommigen het H. D. *gelb*, het Fransche *jaune*, eertijds *jaulne* geschreven, ons *geel*, afleiden, 'twelk anderen van het Bretonsche *gael* doen komen, op hoedanige wijze ook alhier *geel* wordt uitgesproken; ook wordt hier de geelzucht wel *de geeluw* genaamd. Zoo zeide men ook *vaal* en *valuw*; *kaluw*, voor *kaal*, vindt men bij VAN MAERLANT, *Spieg. Hist.* 1, 6, 14, 9. Aan verscheidene woorden is daarentegen in lateren tijd de uitgang *uw*, *uwe*, toegevoegd, als aan *nie*, thans *nieuw*; *zeen*, thans *zenuwe*; *peul*, thans meest *peluwe*, *peuluwe*, enz.

GELIJK (Lat. *dum*), voor *toen*. *Hij kwam juist te huis*, *gelijk ik aankwam*; d. i. juist, toen ik aankwam. En zoo ook in andere spreekwijzen.

GELIJK (Lat. *quasi*) wordt hier veel gebruikt voor *als het ware*, op dezelfde wijze, als door CATS in *Aspasia*, begin van *het 2. bedrijf*:

»Sie vrij dit lantschap aen; het schijnt *gelijk* te treu-
(ren.»

en in de *Huwelijks-fuyck*:

»Ik had *gelijk* een schrik van alle jonge mannen.»

GELIJK (Lat. *subito*), voor: dadelijk, terstond, plotselings, op een maal. Hij zal *gelijk* komen; d. i. aanstonds. Dat dit, in dezen zin, zeer oud zij, blijkt uit het *Psouter van Lipsius*, te vinden in zijne *Epist. ad Belg. Cent. 3. Ep. 44*, alwaar *subito* overgezet is *galico*. In denzelfden zin bezigen de Duitschers het woord *gleich*, 'twelk ik meen, niet van GLEICH, *par*, *similis*, maar van GÄELICH, GELICH, *subitus*, te komen, waarvoor men thans in die taal *jählich* schrijft, 'twelk in dezelve *praeceps* beteekent; dit Lat. woord komt in enkele gevallen *subitus* nabij. In het oude Friesch is *galike dea* een schielijke dood. *Gliek*, voor dadelijk, is ook in Neder-Saksen algemeen. B. v. *He wil gliek komen*, voor: hij zal aanstonds komen.

GELIJK (Lat. *omnino*), voor *geheel en al*, *ten eenen male*. B. v. *het is gelijk aan stukken*; *het is gelijk weg*; *hij is gelijk blind*, d. i. geheel en al blind; enz. *Zijn zoon neemt de zaken gelijk waar*, d. i. geheel en al waar; — ik heb reeds drie afschriften vervaardigd; als ik er nog een gereed heb, is alles *gelijk* af. Of ook wel voor *in eens*, in welken zin misschien ook moet verstaan worden *te zamen*, in eene aanhaling in *Huydecopers Proeve*, blz. 517, uit de *materie der sonden*: »dese Canonic sach, dat haestelic een wint quam »en weide *te samen* wt alle die lampen in der kirken.»

GELIJK ALS. In plaats van b. v. eenvoudig te zeggen : »ik moest dat gisteren doen ; — ik zoude van daag wederkomen ;” — zegt men hier zeer veel : »ik moest »dat gelijk als gisteren doen ; — ik zoude als van »daag wederkomen.” — Voornamelijk gebruikt men veel die spreekwijze , wanneer de daad geen plaats heeft gehad. Soms hoort men enkel *als* , of *gelijk* gebruiken. Zoo hoort men ook elk oogenblik *gelijk als* in honderden van spreekwijzen , als deze : »*de lucht is gelijk als nevelachtig ; — »ik ben gelijk als »ziek ;*” — »*toen ik gelijk als tien trappen hoog geklommen was ;*” enz. De twee eerste voorbeelden hebben wel wat overeenkomst met de uitdrukking , *Handel. XVII. vs. 22* : »Mannen van Athenen , ik bemerkte , dat gij allesins *gelijk als* godtsdienstiger zijt.”

GEMEEN : vriendelijk , toegankelijk , spraakzaam , vooral jegens zijne minderen. Men houde het niet voor eene volksuitdrukking. In den Bijbel bij *Vorsterman* , 1528 , en bij *H. Petersen* , 1541 , leest men , *II. Machab. 9. Lett. D* : »want ic betrouwe , dat hi seghelijcken doen sal , »ende mijnen voornemen volghende , u *ghemeijn* sal »zijn.” Deze aanhaling heb ik getrokken uit de nagelaten aanteekeningen van den Heer VAN ENGELEN VAN STRYEN.

GEMEENTE, voor *gemeenschap*. B. v. *een huis in gemeente bezitten*. *Hebben zij dat huis nog in gemeente? voor in het gemeen?*

GEMEENTE. Zie over de beteekenis van dit woord , voor *de gemeene weide* , mijne *oud-Friesche spreekw.*

blz. 29, en *Register*, *blz. 45*. Men vindt zoodanige nog op sommige dorpen der Baronie met dien naam bestempeld. Dan, op de meesten is het slechts geoorloofd geiten en diergelijk klein vee te weiden. Op sommige dorpen heet ook alzoo de gemeene heide, van welke het ieder geoorloofd is turf te steken, als in Overijssel van de *Marken*. In Engeland noemt men ook *Commons* de nog onder de inwoners onverdeelde weilanden, in tegenoverstelling van de *heaths*, of gemeene heiden. *Gemeente*, voor gemeene weide, wordt in Neder-Saksen veel gezegd, en bij verbasterde uitspraak ook *Meent*; en zoo ook *Meen-Mark* voor de gemeene Mark. *Meent* is aldaar op sommige plaatsen niet alleen de gemeene weide, maar ook het regt, om daarvan gebruik te maken. In het Middeneeuwsch-Latijn wordt *communia* of ook wel *communitas* gebezigd voor heide, of voor weidegronden, aan eenen of meer toekomende of ten gebruike toegestaan. Zie *Verhand. der Maatsch. van Vaderl. Letterk. te Leiden*, 2. D. 2. *St. blz. 61*.

GEMOET, voor iets, 'twelk men *moet*, 'twelk men schuldig is, wordt hier nog, gelijk op sommige andere plaatsen, gebruikt in *gilden-gemoet*, d. i. de lasten, die tot het inkomen in een Gild vereischt worden. Daar het, gelijk een ieder ziet, van *moeten*, Lat. *debere*, schuldig zijn, komt, schijnt het minder wel oudtijds met eene D geschreven geweest te zijn, zoo in oude Handvesten bij VAN DE WALL en anderen, als bij M. STOKE, onder anderen 3. B. vs. 502. Men zeide oudtijds ook *moete*, komende dit van het oud-Duitsche *Mute*, *praemium*, *merces*. Men hebbe het niet te ver-

warren met *moeite* en *moete*. MOEITE komt van *Müde*, in het Lat. *labor*, en van dezelfde beteekenis. MOETE beteekent *debitum* en komt van *Mute*. Zoude dit *Mute* ook eenige opheldering kunnen geven aan hetgene JUNIUS twijfelachtig zegt omtrent het Angels. *mot*, schattings-penning, in zijn *Glossar. Goth.* op *mouta*?

GEMUL. *Veel gemul met iets hebben*, voor hetgeen men elders wel noemt *getob*. Het is eigenlijk *beslommering*; want *gemul* is hetzelfde als *mul*, molm.

GENAAUW, voor *naauw*, in het algemeen. — In het bijzonder wordt van iemand, die zuinig is, gezegd, dat hij *genaauw* is, waarvoor men ook wel *naauw bezet*, en elders *naauw ziende*, zegt. In Neder-Saksen is het woord *genau* in vollen gebruike, *sunig* daarentegen verouderd.

GENECHT wordt in den *Teuthonista* overgezet *terminus a jure datus, induciae, dilatio*. Het woord komt voor in de *Instructie op den stijl en manier van procederen in de schepensbanke te Breda*. Vóór den Bredaschen Almanak van 1664 staat eene optelling of aanwijzing van de *Genecht- en Recht-dagen der Stad en Lande van Breda*. In vele oude stukken is het *ghenachte*; en zoo spelt het ook WENDELIN. *ad LL. Salic. p. 169*. Bij KILIAAN is het *ghenachte, ghenacht-dag, ghenechte, nachte, nechte*. Hij zet het over *constitutum, dies ad jus experiendum condictus et constitutus, dies fastus, dies judicialis, dies juridicus, dies utilis, dies sessionum, concilium nocturnum*, en zegt *ghenachte, ghenechte, nachte, nechte* zoo veel als *nacht* te beteekenen, en

aldus gezegd, omdat de oude Galliers en Batavieren den tijd, volgens het getuigenis van JULIUS CAESAR, *de Bell. Gall. IV. 6*, en van TACITUS, *de Mor. Germ. VI. 4*, niet bij dagen, maar bij nachten rekenden. De Heer VAN DE WALL, op de *Privilegien van Dordrecht*, blz. 792, legt *genachten* uit regtdagen, » omdat » zegt zijn Ed. Achtb. : » onze voorvaders gewoon waren, voor- » al in regtszaaken, veel bij nagten te reekenen. » Denzelfden oorsprong geeft JUNIUS in zijn *Etymologic. Anglican.* en MARESCHALLUS in *Adnott. ad vers. Evangelior. Anglo-Sax. p. 534 et 535* aan het woord *fortnight* en *sennight*. Meer bepaaldelijk wordt in de gemelde *Instructie* onder het woord *genecht* een regtdag, van veertien tot veertien dagen gehouden wordende, of een *ghenachte ten vierthien dagen*, gelijk KILIAAN het noemt, verstaan. *Van genachten tot genachten* of *van genechte tot genechte* is dus, in den stijl van de regtbank, van veertien tot veertien dagen; waarvoor wij ook oudtijds *veertiennacht* hadden, zie VAN DE WALL, *Privil. van Dordrecht*, blz. 143. Voor het stellen dezer regtdagen van veertien tot veertien dagen meent de Heer DE RHOER, in *discept. Historica de temporis divisione et notis, quibus in diplomatibus et actis publicis usi olim sunt Batavi*, deze reden te vinden, dat onze voorouders, volgens TACITUS *de morib. Germ.*, hunne regtdagen op de volle en nieuwe maan hielden. Wegens de gewoonte onzer voorouders van bij nachten te rekenen verdient dezelfde aldaar gelezen te worden § 25, en HALTAUS op *Nacht*. In het Wallisch zegt men nog *wyth nos*, acht nachten, en *pemptec nos*, vijftien nachten, 'twelk de Franschen noemen *huit jours*, *quinze jours*. Aan deze gewoonte

onzer voorouders moet men waarschijnlijk ook toeschrijven het teekenen op den avond, b. v. op *St. Pontiaans avond*, op den avond voor beloken Paschen, enz. De verkoopbrief van de huizen, rondom den Burg van Leiden, was geteekend door DIRK VAN WASSENAER, Burggraaf van Leiden, in 't jaer ons Heeren duysent dryhondert en 't sestigh op den dertienden avond, enz. d. i. drie koningen avond, den dertienden dag van kersmis afgerekend. *Dertien dag is drie koningen dag*; MAERL. *Sp. Hist.* 1. P. 6. B. 44. k. vs. 1, alwaar misschien voor een gelezen moet worden *ten*. De sporen van bij avonden te rekenen, vindt men nog in onze benamingen van *drie koningen-avond*, *vasten-avond*, *St. Nicolaas-avond*, *oude jaars-avond*, enz. Zelfs zegt men nog kersnacht, in navolging van het Duitsche *Weinacht*. Ik zwijg opzettelijk van *nieuwe jaars-avond*, omdat zulks verkeerdelijk gezegd is voor den laatsten dag of avond van het jaar. Het moet zijn *jaars-* of *oude jaars-avond*. Zoo vindt men in de *nieuwe Chronycke van Brabant*, bij J. MOLLYNS, fol. 14, kol. 2: »Ende ghinc te schepe op ten jaersnacht.» Ik geloof niet, dat men bij onze oudste schrijvers zal vinden *oude jaars-avond* of *nacht*; maar wel *jaars-*, of *jaars-avond*, of *nacht*. Te dezer gelegenheid zij het mij nog geoorloofd in bedenking te geven, of de spreekwijze, hier en elders gebruikelijk, GENACHT zeggen, of wenschen, 'twelk men doorgaans voor eene verbastering van *goe nacht*, *goeden nacht*, houdt, niet wezenlijk het woord *genacht*, door KILIAAN eenvoudig door *nacht* uitgelegd, zij. Dit weet ik ten minste zeker, dat ik bij eenen ouden schrijver, zonder mij dien te kunnen herinneren, *het laatste*

genacht, voor het laatste vaarwel, gevonden heb. Deze gissing doorgaande, zou *gerustige nacht*, 'twelk men elkander dagelijks toewenscht, zeer wel *geruste genacht* kunnen zijn.

GENEN (DE). Zie *De*.

GENEVEN zijn hier volle neven, of een volle neef en nicht. Verdere neven, of oomzeggers, om met de Noord-Hollanders te spreken, worden niet aldus geheeten.

GENICHTEN zeggen hier de landlieden, even als *gezusters* en *gebroeders*. Zie *getweeen* en *getweelingen*.

GENOEG, voor *zeer wel*. B. v. wanneer men iemand vraagt: begrijpt gij mij wel? ontvangt men doorgaans ten antwoord: *genoeg*, d. i. *heel goed*, even eens als of men in het Latijn zeide *abunde*, *plus satis*; want *satis* zoude minder uitdrukken, dan dit *genoeg*. Ook in den zin van *gemakkelijk*; b. v. *ik kan dat genoeg doen*, d. i. ligt doen. Het schijnt in de eerste dezer beteekenissen zeer oud te zijn. Althans in het *Psouter van LIPSIUS* is *genuchte* vertaald *abundantia*, waarbij LIPSIUS voegt: *ab eo quod nos* GENOEGH. Men gebruikt het hier ook dikwerf voor *zeer veel*. In dien zin moet men het, meen ik, opvatten in eene aanhaling uit de vertaling van GUICCIARDINI, *beschrijv. der Nederl.*, bij VAN LELYVELD, op *Huydecopers Proeve*, 3. D. blz. 43: » Ghelijk wij bij exempel sien in de Brabantsche Kempen daer d'inwoonders midts (*vermits*) dat d landt » van natueren onvruchtbaer is, scherpelijck ende

»vroedelijck levende, ende *ghenoeg* arbeidende, seer
»langhlevich zijn.»

GENOG wordt hier dikwijls, even als te Dordrecht, en misschien ook elders, gezegd voor *genoeg*. Gelijk vele woorden der volkstaal verdedigbaar zijn, kan dit ook in het bijzonder van *genog* gezegd worden, zijnde *genoeg* in het A. S. *genog*, *genoh*, in het Goth. *ganoh*, in het Zweedsch *nog*.

GENUEGEN, en *vergenuegen*, voor *genoegen* en *vergenoegen*. Ik heb het ook in oude schriften en bescheiden gevonden.

GERAAD wordt in de Baronie ten platten lande veel gebruikt in de beteekenis, welke het ook bij KILIAAN heeft, van *promptus*.

GERAADZAAM, voor *raadzaam*. Men kan hetzelfde, naar mijn oordeel, even goed zeggen, als *geraden* en *ongeraden*.

GERAAKT heet niet alleen in den Bijbel-stijl, maar ook in de gemeene volkstaal te Breda, *beroerd*, *lam*. Niet, dan onder lieden van het eerste aanzien, of van elders ingekomen, hoort men aldaar het woord *beroerte*; oorspronkelijke Bredanaars en de mindere volksklassen gebruiken dat van *geraaktheid*, hetwelk ook KILIAAN heeft, maar niet *beroerte*, in dien zin. Elders heb ik ook *geraeket*, en *geraeckenheit* ontmoet. Het laatste staat in beteekenis omtrent gelijk met het Duitsche *Schlagfluss*.

GERAKEN wordt te Breda *absolute* gebruikt voor dat, wat men elders zegt, *slaags geraken*, op zijn slag *geraken*, wel slagen. B. v. *die man zal nooit geraken*, d. i. in eene andere zegswijze: *door de wereld komen*. In diergelijken zin zegt HUYGENS, *Korenbloem*. 2. D. blz. 63: »Daer vrijdde een rijke geck, die nergens »kon *geraken*." In denzelfden zin gebruikt men ook wel eens eenvoudig *raken*, even als men meestal voor dit, in welken anderen zin ook, hier *geraken* zegt, zijnde het voorvoegsel *ge* in deze streken nog zeer gebruikelijk in vele woorden, die het elders niet meer hebben. Bij KILIAAN is eene der beteekenissen van *gheraecken* die van *provenire*, *succedere*; en *raeck* is bij hem *casus*, *eventus fortuitus*; en bij den Heer VAN HASSELT, in deszelfs aantekeningen op KILIAAN, wordt het door *geluk* uitgelegd.

GEREGTIG, voor *opregt*, in de spreekwijze *het is de geregtige waarheid*. Bij de Ouden komt *gerechtig* veeltijds in de beteekenis van *opregt* voor. Bij hen heeft *gerechtig* ook de beteekenis van *regtvaardig*.

GEREI, zamengetrokken van *gereid*, of, door verwisseling van *ai* met *ei*, van *geraid*, *geraad*, voor gereedschap; daarvan het te Breda zoo algemeen gebruikelijke woord *keuken-gerei* (in 't Fransch: *batterie de cuisine*), van het werkwoord *reiden*, nog overig in *bereiden*. Het is hetzelfde als *reeden*, 'twelk nog in *schepen-reeden*, *linnen-reeden*, *scheeps-reeder* enz. in gebruik is, en waarvan het zelfstand. naamw. *gereed*, *geraad*, *raad*, bij KILIAAN overgez. *supellex*, *utensilia*. Van het laatste hebben wij nog overgehouden *huis-*

raad, 'twelk in Neder-Saksen *huus-geraad* uitgesproken wordt; van *gereed*, *gereedschap*, het bijvoegl. naamw. *gereed* enz., waarmede het Neder-Saks. *gereidschap* bijna overeenkomt. In het Angels. is *reidi*, bij WACHTER in *Geräthe*, overgezet *instrumentum*, *apparatus*. Of in den zin van ons *gerei* moete genomen worden het woord *ghereijcamer*, voorkomende in het *Passionael*, *Winterstuck*, van 1478, en aldaar beteekenende de *Sacristij*, of de kamer, waar de kerkelijke kleederen en sieraadjen bewaard worden, was mij langen tijd twijfelachtig, tot dat ik ook in Neder-Saksen, zelfs van eenen Protestantschen Kerkenbediende, de *Sacristij* noemen hoorde, de *geerkamer*, hetwelk niets anders, dan de verbasterde uitspraak van *gerei-kamer* is. Vergel. den Heer DE ROOY, *Mengelstukk*. blz. 34, en de *aanteekk. op de oude Friesche Wetten*, blz. 204. Bij MYLIUS, *Archaeol. Teuto*, op *karwe*, is het *karwecamer*, *garwecamer*, van KARWE, *induo*. Zie echter WACHTER, op *gerben*.

GERUIM wordt hier veel op eene meer bijzondere wijze, dan elders, gebruikt, niet alleen als bijvoegl. naamw., b. v. *hij is zeer geruim in het geven*, maar ook als bijwoord, gelijk: *het is geruim eene maand geleden*.

GERUSTIG, voor *gerust*, of ook wel voor *rustig*.

GESCHAARD. *Geschaard goed* noemt men hier goed, dat aan stukken of niet gepaard is; van *scharen*, in de beteekenis van *secare*, *incidere*, of in die van *raderere*. Zie WACHTER in *Scharren* en *Scharte*. Bij KILIAAN

is *schaerde* eene scherve; Angels. *sceard*; Eng. *shard*. In het Eng. heeft men ook het bijvoegl. naamw. *shared*.

GESCHEID. *Het gescheid* of *het scheid* noemen de landlieden hier de grensscheiding tusschen het eene en andere grondgebied. *Gescheid* heb ik meer dan eens in oude stukken en geschriften aldus gebruikt gevonden.

GESCHREVEN. *Geen geschreven schrift kunnen lezen* is een pleonasmus, omtrent dezulken gebruikelijk, die alleen gedrukte letters lezen kunnen. Dezelve is hier des te gemeener, naarmate de onkunde van te schrijven, hier en in Zuid-Brabant meer, dan in de Noordelijke gewesten, plaats vindt.

GESCHRIFT wordt in Holland meer van het opstel, hier echter meer van het werktuiglijk *schrift*, gebezigd. *Wiens geschrift is dat?* zegt men hier voor datgene, wat men in Holland zoude uitdrukken door *wiens schrift*, of *wiens hand is dat?*

GESPAN zegt men hier voor *een span*, wanneer van paarden gesproken wordt, latende de Hollanders in vele woorden het *augmentum* weg, waarin het hier nog gebezigd wordt. Dat *gespan*, behalve het hier nog gebruikelijke voor een span paarden, ook de beteekenis gehad hebbe van *tuig*, te Breda nog *getuig*, blijkt uit PHIL. NUMAN, *Strijt des Gemoets*, fol. 15, a, alwaar gesproken wordt van *coorden en gespan altemale van zijde geolochten*.

GESPAN zegt men hier veel voor hetgene men met een onduitsch woord *kameraad* noemt. Men vindt het ook in dien zin bij KILIAAN, die het vertaalt *jugalis socius, socius laboris, compar.* Bij WACHTER is het *socius, sodalis, jugalis*. Of het Hongaarsche *gespanschap*, 'twelk in het Lat. *comitatus* is, hiertoe betrekking hebbe, durf ik niet beslissen. In het Hoogd. heeft men ook het woord *Gespan* voor *kameraad*, doch het is min of meer verouderd. Mogelijk hoort bij dit *gespan* ook te huis *eedgespan, vloekgespan, zamenspannen*.

GESPRAAKZAAM, voor *spraakzaam*.

GESTAAN gebruikt men op verscheidene plaatsen der Baronie voor *staande* in de spreekwijze: *een huis en erve, GESTAAN en gelegen*. In Zuid-Brabant is deze spreekwijze, hoe verkeerd ook, algemeen.

GESTREDEN. *Op iets gestreden zijn* beteekent hier *zeer op iets gesteld zijn*, en dus juist het tegengestelde van hetgeen, wat men elders heet *een strijd op iets hebben*. In het IJslandsch is STRYDUR *intensus*, en in het Allemann. EIN-STRITTER *obstinatus*.

GESTREELD, voor slim, boos. Ik gis, dat het moet opgenomen worden in de beteekenis van doortrapt, doorslepen. Bij KILIAAN is *streelen* overgezet door *pectere, pectinare*, en *streel* wordt bij hem uitgelegd door *roskam*. *Gestreeld* zal dus hetzelfde zijn als hetgene, wat men hier in de volkstaal ook noemt *gewikst*, welk zie.

GETEN, of *ge-eten*, voor *gegeten*. Men vindt het bij M. STROKE, 4. B. v. 1376: »Alst *gheten* was, en opgedaen;» en bij ANNA BYNS, 1. B. 7. *Referyn*:

»O beet der ongehoorsaemheit, elcks kracht heeft,
 »Door d liden waarinne de menscelike dracht leeft,
 »Dach en nacht sneef door dye vrucht van Adam *geten*.»

GETIMMERTE, voor *timmeraadje*. Het is ook in Neder-Saksen algemeen in gebruik.

GETUIG, voor *instrumentum*, in welken zin het ook bij KILIAAN voorkomt, die echter ook het elders meer gebruikelijke *tuig* heeft, in de beteekenis van *materies*, *arma*, *instrumenta*, *ornamenta*, *armamenta*, enz.

GETUIG voor hetgene, wat men elders eenvoudig *tuig* noemt, zoo van paarden als anderzins. *Tuig* is van het oude *tijgen*, *tijen*, trekken, even als het Hoogd. *zeug* van *ziehen*. In de *Longobardische Wetten* vindt men *L. I. Tit. 25. § 33*: »Si quis *sogas* furatus fuerit »de bove junctorio, componat solidos sex;» hetwelk aldaar duidelijk *zogas*, *zeug*, *tuig*, is. Hiervan beteekent in sommige Italiaansche streken het woord *soga* nog een toom of riem. Zie verder DU CANGE in *soga*.

GETUIG is hier veel gebruikelijk voor *slecht volk*, *geboefte*. *Tuig* wordt daarvoor in Neder-Saksen gebezigd. In de beteekenis van toegerust krijgsvolk haalt de Heer VAN HASSELT, in zijne aantekening op KILIAAN, het woord aan uit M. VAN VAERNEWYCK. Daar nu het oorlogsvolk al veel losbandig is, moet men zich niet

verwonderen, dat het woord vervolgens in eenen kwaden zin gebruikt is. Zie over de afleiding van dit woord in zijne eigenlijke beteekenis, de *Nieuwe Bijdragen*, 1. D. blz. 457.

GETWEEËN, voor *tweeën*. *Zij waren met hun getweeën. Zij zijn met hun getweeën broeders*. Wij hebben reeds vroeger gelegenheid gehad aan te merken, dat het voorvoegsel *ge* eene zekere gemeenschap aanduidt. Doch in eenen anderen zin moet men opnemen *getweede*, in *getweede broeders en zusters*; d. i. broeders en zusters van halven bedde, van verschillende vaders of moeders; *ongetweede* in *ongetweede broeders en zusters*, als zijnde van denzelfden vader en dezelfde moeder. Men hoort ook wel *gedrieën*, *gevierën*, *gevijven*, *gezessen*, doch zeldzamer dan *getweeën*.

GETWEELINGEN, voor *tweelingen*; in de *Glossae Francicae* van BOXHORN *chizüellün*. Over den uitgang *ling* zie TEN KATE, 2. D. blz. 84.

GEUS is een bekende schimpnaam, door de Roomschen den Hervormden gegeven wordende, welken dezen zich zoo min schamen, als HENRIK VAN BREDERODE en LODEWYK VAN NASSAU zich denzelven, hun, gelijk men wil, door BARLAYMONT gegeven, veelmeer tot eenen eernaam rekenden. Ondertusschen wordt hier dit woord wel eens door de Roomschen zonder erg gebruikt, eenvoudig om de Hervormden van de Roomsche Katholijken te onderscheiden. Doch ook dan is de benaming ongegrond, dewijl de overleeveraars van het smeekschrift aan MARGARETHA VAN PARMA, bij welke

gelegenheid hun die naam door BARLAYMONT gegeven werd, voor een groot gedeelte Roomsche-Katholijken waren. Niet te min moet men bekennen, dat het voor de Roomschen moeijelijk is eenen geschikten naam voor de Hervormden in onze dagen te vinden. *Gereformeerden* zoude tot minachting van hunne eigene Kerk strekken. *Zoogenaamde Gereformeerden*, gelijk zij in Frankrijk genoemd werden (*prétendus Reformés*) is te lang; en *Protestanten* te algemeen. *Calvinisten*, gelijk men hen in geheel Duitschland noemt, zoude niet naauwkeurig zijn, dewijl alleen de Waalsche of Fransche gemeenten van dit Land de leer van CALVIN zijn toegedaan, en de Hervormden der Nederduitsche gemeenten nu eigenlijke *Zwinglianen* zijn. Wat den oorsprong van het woord betreft, zoo vinde ik bij DAVIES en uit denzelve bij BOXHORN in deszelfs *Lexic. Britann. Lat.* het woord *Gwas* overgezet *servus, famulus*; met bijvoeging, dat het oudtijds beteekende *juvenis, adolescens, vir*. Hieruit blijkt, dat dit woord, gelijk vele andere, van eene goede tot eene kwade beteekenis is afgedaald, hetwelk zoo verre gegaan is, dat *gueux, geux*, van hetzelfde afkomstig, bij de Franschen en Walen, niet zelfs meer een dienaar, maar een gering mensch, een bedelaar heeft beginnen te beteekenen. WACHTER doet dit *Gwas* komen van *Ges*, 'twelk mede in den oorspronkelijken zin *vir fortis* beteekende, vervolgens eenvoudig *vir*, en eindelijk *famulus*. Dit *Ges* acht hij, in de eerste beteekenis, afkomstig van GISEN, *posse, valere, quod*, voegt hij daarbij, *viris fortibus maxime proprium*. Dat *gueux* een Keltisch of oud-Duitsch woord moete zijn, erkent ook CASENEUVE. Door NICOT

wordt het van het Duitsche *Geiler* afgeleid; door LEIBNITZ van *heischen*. BARBAZAN doet het komen van het oud-Fransche *Geuse*, thans *Gosier*, »Un gueux,» zegt hij: »n'est autre chose qu'un homme qui n'a que sa »gueule, son gosier (*guttur*) en récommandation; il »ne travaille et ne demande que pour manger.» Mogelijk komt het van het oud-Fransche *Gelde*, bij den Heer ROQUEFORT: »Domestique, valet, compagnon; »paysan armé d'une fronde; gens de guerre de la plus »vile espèce, les goujats de l'armée, gens de pied.» Men heeft van hetzelfde, even als van *Gilde*, gemaakt *geude*, *gheude*, *guede*.

GEVALLEN, in denzelfden zin als het Lat. ACCIDERE, *gebeuren*.

GEVALLEN, voor *uitgevallen*; b. v. in plaats van te zeggen: *hij valt wat lekker*; *hij valt daar niet vies van*, gelijk men elders doet; zegt men hier: *hij is wat lekker gevallen*; *hij is niet vies daarvan gevallen*.

GEVALLEN. *Mijne vrouw is heden gevallen van eene dochter*, voor *bevalen*. Van *vallen*, voor *geboren worden*, zie de *Nieuwe Bijdragen*, 1. D. blz. 382 en 383.

GEVANGEN-TOREN, voor *gevangenen-toren*, d. i. de toren der gevangenen; toren, op welken de misdadigers bewaard worden; even gelijk men elders *gevangen-poort* zegt. *Op den toren brengen* is hier gevangen zetten, zoo als elders *op de poort brengen* gezegd wordt; of *boven brengen* daar, waar de gevangenen boven, *naar beneden brengen* daar, waar dezelve

beneden het raadhuis of stadhuis zijn, *achter af brengen* daar, waar ze achter in hetzelfde zijn.

GEVAREN, voor reisgezellen, meen ik, eene enkele reize gehoord te hebben. Het is het oude *Geferti*, nog in het Hoogd. *Gefährte*.

GEVEN. *Zich geven*, voor zich gedragen. Het is het Duitsche *sich begeben*.

GEWAAKZAAM, voor het eenvoudige *waakzaam*.

GEWARIG, voor *waakzaam*; doch, even als *gewahrsum* in het Hoogd., niet van een' mensch; maar wel, b. v. van eenen hond. Men zeide het echter eertijds ook van eenen mensch.

GEWELD. Bij wijze van uitroeping wordt hier gezegd *het is geweld!* waar de Duitscher zoude zeggen *Es ist erstaunlich!* Zoo zegt men ook elders *wel magtig!* want *gewoud* en *geweld* was oudtijds bij ons, even als *Gewalt* nog bij de Duitschers, eenvoudig magt, blijkens het *klein Glossar. van Lipsius*, alwaar *dominabitur* overgezet is *waldan sal*; gelijk ook *geweldhebber* in de staten-overzetting van den Bijbel nog voor magthebber genomen wordt. Men zegt ook hier, even als in Gelderland en op andere plaatsen, *met geweld* voor *vehementer*, even als men *guallico* bij OTTFRIED vindt voor *valde*, *vehementer*, en de Duitschers in dien zin nog dagelijks zeggen *gewaltig*. Zie MYLIUS, bij LEIBNITZ, *Collect. Etymol. Part. II. p. 86*.

GEWELDIGE vind ik bij MEYER, in deszelfs *verouderde woorden*, min naauwkeurig gezegd, dat beteekent den Provoost-Generaal van de Admiraliteit; want het beteekent hier en elders ook den geweldigen Provoost te lande. Oneigenlijk noemt men hier, en ook elders, het gebouw, 'twelk de geweldige Provoost bewoont, *de geweldige* of *geweldigere*, zoo veel als *de woning des Geweldigen*. Te Harlingen heet het gevangenhuis der Admiraliteit *'s Lands geweldige*.

GEWEND of *gewenteld* brood, voor hetgeen, wat men ook wel *wentelcefjes* noemt.

GEWESTEN. Ik heb hier wel gehoord *buiten gewesten zijn*, voor *buiten kennis zijn*, *buiten westen zijn*. Misschien is de spreekwijs wel oorspronkelijk zoodanig, als de hier gebruikelijke.

GEWIKST. Men zegt hier meer dan elders van iemand, die niet ligt te bedriegen is, dat hij *gewikst* is. Of het een door het volks-gebruik gevormd woord zij, dan of het eenige betrekking hebbe op het Angels. *wicca*, Neder-Saks. *Wicker*, ons *wigchelaar*, waarvan ook bij VAN DER SCHUEREN *wickerij*, ons *wigchelarij*, gelijk ook het Neder-Saksische werkw. *wicken*, durf ik niet bepalen. Dezelfde uitdrukking, *gewikst zijn*; een *jonge gewikste kerel zijn*, is in Neder-Saksen algemeen in gebruik, alwaar *gewikst* zoo veel als *validus et formosus* beteekent. *Wixsen* heeft in het Neder-Saks. zoo wel als *wichsen* in het Hoogd. de beteekenis van *met was overstrijken*, *blinkend en schoon maken*; ook *afrossen*, en in eenen zedelijken zin *doorstrijken*, *doorhalen*, *regen*.

Dan, ik hel meer tot mijn eerst geuite gevoelen over en meen, dat *gewikst* zoo veel zegt als *gestreeld*, welk zie. Of zoude *gewikst* misschien eene verbastering zijn van *gewist*? Ik heb in oude oorkonden *bewist* gevonden van iemand, die veel weet. Ik heb elders ook *gewiekst* in dezelfde beteekenis van *gewikst* hooren gebruiken. Zoude dit ook *gewiekt*, d. i. vlug, zijn?

GEWOOND, voor *gewoon* of *gewend*; misschien naar de Hoogd. buiging *gewohnt*. Dan het wordt in geheel Neder-Saksen 'insgelijks aldus uitgesproken, schoon de *o* in die taal dikwijls als onze hedendaagsche *oe* klinkt. Ook onder de *verouderde woorden* bij MEYER vind ik *ghewoent*, en dat *gewoont* ook oudtijds hebbe plaats gehad, zie *Proeve van Oudheid- Taal- en Dichtkunde*, 2. D. blz. 135.

GEWORDEN, voor het enkele *worden*, niet alleen in *doen geworden*, doen toekomen; maar ook op andere wijzen, als: *wat zal er van hem geworden?* en diergelijke.

GEZAAM, voor *gezamenlijk*, als een bijvoegl. naamw.; b. v. *de gezame vrienden*; *de gezame erfgenamen*.

GEZEED, voor *gezegd*. *Hij heeft het gezeed*; *hij zeet*, voor *hij zegt*. Het is even als *gezeid* eene bedorvene uitspraak. Men vindt *gezeet* niet zeldzaam in oude Vlaamsche en Brabandsche stukken.

GEZELSCHAP noemen, hier en op de voornaamste dorpen van het Land van Breda, de lieden van burgerstand de huizen, waarin zij gewoonlijk des avonds

te zamen komen, om wijn of bier te drinken, zich met het spel te verlustigen, de nieuwstijdingen te lezen, enz. *Komt gij van avond op het gezelschap?* beteekent dus in hunne taal niet, gelijk elders, in ons *rondgaand gezelschap* of *kransje*, maar in het huis onzer gewone zamenkomst.

GEZELSCHAP. Wanneer men in Holland landlieden tegenkomt, is het aldaar, even als hier, zeer gemeen, wanneer men van nog een of twee personen verzeld is, zich te hooren begroeten: *goeden dag alle beiden*, of *alle drie*; is men door meer personen verzeld, hoort men aldaar: *goeden dag allemaal* of *goeden dag zamen*; hier is het: *goeden dag met uw gezelschap*.

GEZIGT. *Iemand iets op deszelfs gezicht leenen* is hier: zooveel vertrouwen in iemand op het bloot aanzien van denzelve stellen, dat men hem iets zonder pand of andere verzekering leent.

GEZODEN is hier veel gemeener, dan elders, voor *gekookt*. Het onderscheid van *kochen* en *sieden* kan men vinden bij STOSCH, *Gleichbedeutende Wörter, II. Theil, S. 195*.

GEZOND. *Gezond werk*. Bij lieden van den zoogenoemden burgerstand hoort men veel: *is het nog gezond werk?* voor: *hoe vaart gij?* *zijt gij nog gezond?* Zoo zegt men ook in Neder-Saksen: *Et is swak werk met hem*, voor: *hij is zeer zwak* of *krank*.

GEZUSTERS, in vele spreekwijzen, waar men elders

eenvoudig *zusters* zegt. Men vindt het zeer veel bij de ouden.

GEZWAAI, voor: omslag, toestel, nasleep. *Daar was een heel gezwaai bij.* Ook wel: *wat had hij een gezwaai op zijn lijf!* waarvoor men elders zoude zeggen: *wind.*

GEZWAAI noemt men in de Stad en Baronie van Breda de ruimte en uitgestrektheid in de breedte der takken van eenen boom van het eene einde tot aan het andere. Elders heb ik het wel, even als van de uitgebreidheid van de wicken der vogels, *vlugt* hooren noemen. Bij CATS komt *gewaai* in deze beteekenis voor.

GEZWORENS worden, op de Dorpen in de Baronie, die leden der regering genoemd, welke wegens de gemeente zitting in dezelve hebben, waarom zij ook bij KILIAAN *tribuni plebis* heeten. Het gemeentebestuur bestaat op dezelve doorgaans uit *Schout*, *Schepenen* en *Gezworens*. In den *Woordenschat van MEYER* zijn *Schepenen* en *Gezworens* eensbeteekenende woorden. Het zegt zoo veel als: *door eede verbondene*, in welken zin *gezworen* ook in andere opzigten in de oude taal voorkomt.

GIEL, bij verkorting voor *Gillis*, 'twelk men in oude bescheiden ook wel *Gielis* gespeld vindt.

GIER-TIJ zegt men hier, voor *spring-tij*, *spring-vloed*.

GIESTEREN, voor *gisteren*.

GIF, voor *geef*. Men vindt het insgelijks veel bij de ouden, zie onder anderen *Passionael, Winterstuck, fol. 84, d*, der uitgave van 1489. In Neder-Saksen zegt men niet anders dan *gif*; de Engelschen zeggen nog *to give*; de Denen *gifne*; de Hoogd uitschers *gib, geef*; en in den derden persoon der aantoonende wijze *er gibt*, hoezeer de aanvoegende en onbepaalde wijs beiden de *e* hebben.

GILD, op sommige plaatsen, ten platten lande, voor *geld*. Bekend is het, dat men oudtijds ook *ghild* schreef. In het oud-Friesch heette het *jild*, en *jold*; in het oud-Fransch *jild*.

GILDEN worden hier genaamd de broederschappen, elders ook onder den naam van *schutterijen* bekend. Zij hebben hunne doelen en trekken van tijd tot tijd plegtstatig op, om met hunne voet- of handbogen naar den prijs te schieten. Oudtijds bete ekende dit woord niet slechts een genootschap van handwerkers of kooplieden; maar in het gemeen allerlei genootschap, maatschappij, gemeenschap, gezelschap. In het Angels. is *GEULDA socius*, en *GILDSCIP sodalitium*. Zie wijders over den naamsoorsprong van het woord *gilde* de schrijvers, aangehaald door den Heer VAN DE WALL, *Privilegiën van Dordrecht, blz. 294*. Elders worden de schutterijen met het aan *gilde* beantwoordende *broederschap* en *confrerij* benaamd; zie BLEISWYCK, *Beschrijv. v. Delft, blz. 563*. Op sommige plaatsen worden deze gilden, hoezeer ook eene soort

van schutterijen, niet te min nog van de schutterijen onderscheiden.

GINK, voor *ging*, en *ginken*, voor *gingen*. Bij DAN. HEINSIUS vindt men *Lofs. van Bacchus, vs. 331* :
 » Hem volgde Maron naer, en leschte zijne dorst,
 » Dewijle dat hij *ginck* met soete nieuwe most.”
 Bij denzelfde vindt men ook *ganck* voor *gang* en *hinck* voor *hing*.

GLAD, voor: geheel en al. *Ik heb het glad vergeten*, voor geheel en al vergeten,

GLEIWERK noemt men hier hetgeen, wat men elders aardenwerk noemt. Bij KILIAAN is het *gleierswerk*, 'twelk hij overzet *vasa scintillaria, e scintillante, sive splendente terra*; en *gleie* is bij hem *terra figulina scintillans*. Men ziet dus, dat hij het afleidt van GLEISEN, *splendere*. Ik zoude anders gemeend hebben, dat het kwam van het Duitsche *gleis*, of *leis*, een rad beteekenende, waarvan *wagenleis*, *wagengleise*, d. i. wagenspoor. Bekend is het, dat de pottbakkers op een rad de verschillende soorten van aardenwerk maken, *Glei* is te Hamburg glad, glibberig, glinsterend. Dan is het niet misschien eenvoudig eene verwisseling der K in G, alzoo dat het *kleiwerk* in plaats van *gleiwerk* moest zijn? *Klei*, *kleigrond*, beteekent toch alle vette aarde over 't algemeen, het zij dezelve al dan niet tot het maken van potten dienstig zij.

GLOED-NIEUW, voor nagel-nieuw, splinter-nieuw, zoo nieuw, dat de gloed er nog op ligt. Alle deze uitdrukkingen zijn in Neder-Saksen gebruikelijk.

GLOEIJENDIG, voor *gloeijend*. Schoon zelfs door VONDEL, in *Hierusalem verwoest*, 2. Bedr. 1. Toon. en op andere plaatsen gebruikt, keurt HUYDECOPER het af, *Proeve*, 1. deel, blz. 117, of 265 der tweede uitgave. In Neder-Saksen spreekt men het *gloeinig* uit, en ook hier hoort men het, hoewel zeldzamer, *gloeijig* uitspreken; dit schijnt de volks-uitspraak te zijn van *gloedig*, 'twelk van *gloed* is. Bij VAN VELTHEM en andere ouden vindt men vele bijvoegl. naamww. op *ig* uitgaande. In de zestiende eeuw was het zeer gemeen zoodanige bijwoorden op *ig*, in plaats van deelwoorden in *de*, te gebruiken; zie den Heer HINLOPEN, op de 2. uitgave van *Huydecopers Proeve* door wijlen den Heer van Lelyveld, 3. D. blz. 313 en 314. In Friesland zegt men *glandig*; zie den Heer WASSENERGH, *Bijdr. tot den Frieschen tongval*, 1. St. blz. 35. Over het Neder-Saksische *gloeiendig* zie von STADE, *Erläuter Biblischer Wörter*, S. 275. Men vindt diergelijke staartuitgangen veel bij onze ouden, zoo heeft PHIL. NUMAN, *Strijt des Gemoets*, blz. 5, 6, *deuchtzartig, onvroedigh*, 24. b. en elders *vruchtbarig, onsachtig*, enz. Dit zij eens vooral gezegd tot verdediging van diergelijke hier nog gebruikelijke woorden.

GLOORJE, voor een al te sterk gloeijen de kool in de vuurtest van eene stoof. In Neder-Saksen heet *gloren* sterk gloeijen, en *gloor* een sterk gloeiend kolenvuur. Dat het van *gloren* komt, behoeft geene aanwijzing. Men noemt zulk een sterk vonkelend kolenvuur wel eens, boertender wijze, *eene gloria*.

GOD. Niets is hier gemeener, dan bedelende of ook wel

schamele armen iets te hooren vragen *om Gods wil*. Van ouds beteekende *om Go gaan* bedelen. BREDERO, in den *Meulenaar*:

» Ick sou liever *om Go gaen*, meuchtet loven, of gij wilt.»

Het is zoo veel, als *om Gods wil gaan*. Bij KILIAAN is *om Gode bidden*, *om Gode gaen*, *om Gods wille bidden*, *mendicare*, *emendicare*, *per Dei numen et nomen sibi hominum misericordiam quaerere*.

GOD HELPE U zegt men hier nog veel tegen de bedelaars, wanneer men dezelve, zonder hun iets te geven, wegzendt, in plaats van het elders gebruikelijke *ga voorbij*. Ten tijde van C. HUYGENS schijnt het in Holland ook in algemeen gebruik geweest te zijn. In de zedeprint van eenen *Bedelaer*, *Koren bloem*, blz. 22, vindt men dit slot:

» Wat heeft de rijke meer voor lange voor-sorghspijn?

» Niet veel. En evenwel *God helpse*, die het zijn.»

te weten, *een bedelaar*, dat voorafgaat.

GOE, voor *goed*. B. v. *Het is goe weer*. Een *goe woord doen*. VONDEL, HOOFT, HUYGENS en anderen hebben niet geschroomd het te gebruiken. Diergelijke afknottingen der D hebben hier zoo wel als in het oud-Friesch plaats. Ook vindt men zelfs bij jongeren, gewoon Nederlandsch schrijvende, veel *gaáloos*, voor *gadeloos*; *goelijk* voor *goedelijk*, schoon sommigen het laatste voor eene verbastering van *gaelijk* houden. Zie meer over dit *goe* in mijne *oud-Friesche Spreekwoorden*, blz. 178.

GOED wordt, op meer dan ééne bijzondere wijze, als

een bijwoord gebruikt voor *zeer wel*, *gemakkelijk*, *rijklijk*, *sterk*, *hevig*. Zoo zal men, b. v. eenen winkelier, die zijne waar voor den gebodenen prijs niet geven wil, toevoegen: »*Gij kunt het daar goed voor doen.*» Zoo insgelijks: *In den zomer kan men goed van Breda op eenen dag in het hartje van Holland komen, maar in den winter slecht. — Dat paard is goed twee honderd gulden waard. — Ik heb het hem goed gezegd*; waarvoor men elders zoude zeggen: *ik heb het hem ter deeg gezegd*. Dagelijks hoort men in de wandeling op eene vraag antwoorden: *ja, goed*, voor: *ja zeer wel*, of ook voor: *zeer wel*. In den eersten zin herinner ik mij niet, het in Holland te hebben hooren gebruiken, dan in de spreekwijze *er goed bij kunnen*, voor *er wel bij kunnen*, bemiddeld zijn — Met het Bredasche gebruik van *goed* stemt het Neder-Saksische algemeen overeen.

GOELE WEEK, voor *heilige week*, doorgaans voor de week, die Paschen voorafgaat. In denzelfden zin zeide men eertijds *goede tijd*, voor: *heilige tijd*; Zie HUYDECOPER, op *M. Stoke*, III. 73, 360. En zoo zegt men nog *goede vrijdag*, bij de Hoogduitschers *Char-Freytag*, bij de Denen *lange vrijdag* genoemd, uit hoofde, dat de Lutherschen, op vele plaatsen gewoon zijnde op dien dag niet, dan tegen den avond, iets te nuttigen, die dag hun lang valt, om welke reden sommigen zelfs willen, dat de *Lente* van *Lenkte* of *Lengte* aldus genaamd is, dewijl de vasten in de *Lente* invalt. Dan om op de *goede week* terug te komen, dezelve mogt in zeker opzigt wel de *kwade week* genaamd worden, dewijl de vasten in dezelve het

strengste moet gehouden worden; ten minste noemden de Ouden dezelve de *pijnweek*, gelijk een mijner overledene vrienden mij heeft doen opmerken, met aangeving der plaats van MAERLANT, *Spieg. Hist.*, 1. P. 7. b. 23. k. 43. vs.:

»Dat was in de *pine weke*.”

en vs. 43:

»En noch eist recht dat de kerstene

»In die weke dogen *pine*.”

GOLD, GOLDEN, voor *goud*, *gouden*. Het was oudtijds reeds, door verwisseling van *ou* in *ol*, in gebruike. Zie onder anderen ALKEMADE en VAN DER SCHELLING, *Beschrijving van den Briel*, 1. D. blz. 307. In Groningerland en in geheel Neder-Saksen zegt men nooit *goud*, maar altijd *gold*; zoo ook *holt* voor *hout*; *wold* voor *woud*, enz. De alleroudste en tevens de ruwste uitspraak hoort men nog wel aan de Oost-Friesche grenzen bezigen, *would*, *hoult*, *gould*, *soult*, in plaats van *woud*, *hout*, *goud*, *zout*, enz.

GOOR beteekent bij KILIAAN *limus*, *lutum*, *coenum*, als mede *palus*, *locus paludosus*. Ook haalt hij, uit BECANUS, aan de beteekenis van *terra nova*, *quae certum habet sine cultura lucrum*. Het woord heeft in de Baronie van Breda aan verscheidene streken den naam gegeven, onder anderen aan het *Rietgoor* onder *Rozendaal*, de *Goorstraat* onder Etten, het *Krijtenbergs Gorreke*, de *Goorkens onder den Hout*, enz.; welk woord *goerkens* ook voorkomt bij MATTH. *Analect.*, T. V. p. 209. Zie ook TEN KATE, II. D. blz. 637. In het Angels. is *gor*, *gore*, het Lat. *fimus*, *lutum*,

sanguis, tabum; en *gyran, gyras*, is in hetzelfde *paludes*. In het Bretonsche en Wallische is *gór pus, sanies*; in het Zweedsch *excrementum ventriculo retentum*, van waar tot *stercus*, en van dit tot *limus* slechts een stap is. Zeer waarschijnlijk is het, dat van dit *gór* het Wallische *gorven* en het Bretonsche *gouër, goueren* of *gouea*, alle een broekachtig land te kennen gevende, den oorsprong hebben.

GRASBURGERS worden te Breda, even gelijk op sommige andere plaatsen, diegenen genaamd, die wel burgers waren, hetzij door koop, hetzij door geboorte, maar geene vaste woonplaats alhier hadden en zich slechts, als ware het te hooi en te gras, te dezer stede ophielden, in tegenstelling van hen, die hier, naar luid van stedelijke stukken, *buikvast woonden*, ook wel genaamd *buikvaste ingezetenen*.

GRASDUIVELS. Aldus noemt men, in de herbergen ten platten lande in deze streken, op den rooster gebradene hoenders, in de stad, even als elders, *à la crapudine* genaamd.

GRAVEN, voor *begraven*, wanneer van het ter aarde bestellen van eenen doode gesproken wordt, vooral onder de lagere volksklasse. In het *Passionael* komt het telkens voor, hetwelk bewijst, dat het oudtijds in die beteekenis gemeenzaam was.

Delven, in de beteekenis van *begraven* in het gemeen, heeft BREDERO, in zijn *Boertigh Liedt-Boeck*, blz. 46, kol. 2, en voor *dooden begraven* in 't bijzonder vindt men het bij KILIAAN.

GRENDER, voor *grommer*. Het zoude eigenlijk *greender* moeten zijn, van *grenen*, even als *ziender* voor *ziener*, van *zien*. Voor dit *grenen* zegt men thans meest *grijnen*, welk zie bij den Heer WEILAND. De Engelschen hebben *to grinde*, *to grinde the teeth together*, knarsetanden.

GREPPEL, voor *greppe* of *grippe*. *Grope* is bij KILIAAN *fovea*, zeer gelijk aan het Hoogd. *Grube*. In sommige oorden van Neder-Saksen zegt men *Grüppel*.

GRIEND wordt hier ook gebruikt voor de teenen of takken van het geboomte, op eene griend wassende. *Er is eene schuit met griend aangekomen*. — *Hij heeft heden griend opgedaan*.

GRIEPEN, voor hetgeen men elders wel heet *kapen*, op eene onregmatige of listige wijze naar zich nemen. In eenen goeden zin heb ik dit woord nooit hooren gebruiken. Het is gevormd van het Angels. *gripan*, waarvan het Fransche *griper*, *gripper*, ook niet, dan in eenen kwaden zin gebezigd wordt; Moeso-Gothisch *greipan*, waarvan het Hoogd. *greiffen*; Neder-Saks. *gripen*; Eng. *to gripe*, ons *grijpen*, even als het Engelsch uitgesproken.

GRIND, voor *griend*. MENSCH ALTING, op *grinnes*, leidt het woord af van het Friesche *grin*, groen; of van *grind*, grond, hetwelk voor de Bredasche uitspraak zoude pleiten; hij zegt het te beteekenen de groen loof beginnende te schieten opslijkingen der rivieren.

GROESE. *Groesen* noemt men hier de aanwassen, op eene rivier of ander water gewonnen. Bij KILIAAN vind ik *groese*, d. i. *groeisel*, in welken zin hij het overzet *augmentum, incrementum*. In het Neder-Saksisch heet zoodanig buiten's dijks gelegen land onder anderen *grode, gröde, gräde*. Mogelijk heeft *de Groede*, een dorp in 't land van Cadzand, daarvan den naam. Men noemt ook hier wel *groes* klaver of ander groen, 'twelk op de bouwlanden gezaaid wordt. *Groese* wordt ook in Neder-Saksen de sap, uit alle soorten van groente geperst, genoemd. Men heet hier ook wel aldus den *driesch*, rondom eene hofstede. Zie dat woord. Van *groes* of *groese* heeft waarschijnlijk het dorp *Groesbeek* aan de Kleefsche grenzen zijnen naam bekomen.

GROF TARWEN-BROOD noemt men hier die soort van brood, welke men elders eenvoudig *tarwen-brood* noemt, in tegenstelling van witte-brood, Fransch-brood, lucht-brood, welke alle evenwel ook van tarwe gebakken worden. Te regt voegt men er hier dus *grof* bij.

GRONDCHIJNSEN, ook *heertijke chijnsen* genaamd, zijn zoodanige chijnsen, welke aan den Heer *in agnitionem dominii* betaald worden, en bij gebreke daarvan het goed aan den Heer doen vervallen.

GROOT, voor *veel*, in de spreekwijs: *groot van iemand houden*. Dezelve is reeds zeer oud. In de *Liesveldsche Bijbels* leest men *Hand. V. lett. C: »maer dat volc »hielt groot van haer.»*

GROOTBAAN, voor *de groote baan*, de groote weg, (naar de wijze der Franschen *le grand chemin*), *de heerweg*, waarvoor men ook *heirweg* vindt, 'twelk in Neder-Saksen ten onregte *Hel-weg* uitgesproken wordt.

GROOTE GAT. In vorigen tijd, thans minder, hoorde ik hier te Breda de spreekwijze: *in het groote gat blazen*. Zoude men door het *groote gat* moeten verstaan de lucht? De geheele spreekwijze beteekent *grootspreken*, d. i. *snoeven*; welk werkwoord ook een geblaas aanduidt, of *pogchen*, 'twelk mij voorkomt het opblazen der wangen te beteekenen, het Latijnsche *buccas inflare*. De Ridder WESTERBAEN in zijn *Ockenburg* noemt het in het *hooge gat blazen*:

» Een ijdele snorkerij, dat ikse noem in 't groot,
 » En blaes in 't *hoogste gat* den alderschelsten noot;'

Dit zoude mij echter eerder doen denken, dat de spreekwijze ontleend is van de toonkunst, en wel van een hoogen toon op een blaasinstrument.

GRUETEN, voor *groeten*. Men ontmoet het veel bij de Ouden. Zie onder anderen het *Passionael*, *Somerstuck*, fol. 156, b, der uitgave van 1489; fol. 194, c; en *Winterstuck*, fol. 160, c.

GRUIS. *Gruizen-brood* noemt men hier datgene, wat men anders noemt *grof tarwen-brood*, bij KILIAAN genoemd *broodt met den gruyse*, d. i. met de zemelen, en door hem vertaald *panis furfuraceus*, *furfurosus*, d. i. met de zemelen in hetzelfde, zonder gezift te zijn. In het *klein Lexic. van het Psouter*, bij LIPSIVS, is GRUSUN *purgamentum*. Zoude het even als het Hol-

landsche *grutte*; Hoogd. *Grutze*; Neder-Saks. *Górtte*; Fr. *gruau*, in sommige plaatsen van Frankrijk nog *grüsse* genaamd, van het oude *grüsen* komen, 'twelk WACHTER vertaalt *conterere*, *comminuere*, waarvan ook *gruis* in de beteekenis van steengruis, en *vergruizen*? En zoude het woord *gruit* ook niet tot hetzelfde geslacht behooren? In het Angel-Saksisch is ten minste *grut* zoo wel *far* als *condimentum cerevisiae*, en *mustum cerevisiae*. Doch zie den oudheidkundigen VAN DE WALL, *Handv. van Dordrecht*, 1. *Afdeel. blz.* 151 en 152. In het *Glossaire de la langue Romane* van den Heer ROQUEFORT is *grust* overgezet *espèce d'orge propre à faire la bière*. Ook leidt dezelfde het oud Fr. *gruel*, 'twelk ééne beteekenis met *gruau* heeft, af van *grutum*.

Of *gruizen-brood* hetzelfde zij, wat men in sommige gewesten van Frankrijk *miche grouée* noemt, kan ik niet met zekerheid zeggen. *Grut* (de *u* uitgesproken als de Hollandsche *oe*), in de beteekenis van *steengruis*, of grof keizand, wordt in Neder-Saksen algemeen gehoord.

GRUITGELD. Dit werd, tot het jaar 1810, nog betaald bij de brouwers te Breda. Zie van hetzelfde wijlen den Heer VAN DE WALL, *Privil. van Dordrecht*; *blz.* 151 en volg. en den Heer ACKERSDYK, in de *Verhandelingen van de Maatsch. der Nederl. Letterkunde te Leiden*, 3. *D. 1. St. blz.* 180. LUD. SMIDS, in zijne *Schatkamer*, zegt, dat het alleen betrof het dikke of zware bier, en dat het dunne bier van alle lasten vrij geweest is.

GRUT, in de beteekenis van *gort*, wordt hier doorgaans

in het enkelvoud gebruikt, elders meest in het meervoud. De Heer WEILAND heeft ook het enkelvoud.

GRUWEL. *Gruwel-koek*, eene soort van gebak, aldus genaamd naar het Bas-Bretonsche, oud-Fransche, en Eng. *gruell*. JUNIUS in *Etymolog. Anglic.* zet *gruell* over *polenta*; zie denzelfde op het woord.

GRIJNZEN, voor *schreijen*, zoodat de tranen niet ten volle uitbarsten, of dat men moeite doe, om dezelve op te houden, waardoor eene zekere grijns in het gelaat ontstaat; dus ook eene grijns trekken, als doorgaans onder het schreijen geschiedt. De gemeene man en de buitenlieden zeggen meestal *grijzen*, hetwelk KILIAAN, zoo wel als *grijnzen*, in dezelfde beteekenis heeft. *Grijnen* wordt nog wel in dezelve gebruikt; zie den Hr. WEILAND. *Grienen* beteekent in Neder-Saksen het Hoogd. *weinen*, *lacrymari*.

GUED, volgens het Hoogd. in sommige buigingen, voor *goed*. Dat dit minder eene verbasterde dan eene verouderde uitspraak is, blijkt uit de *oude Friesche Wetten*, 1. D. § 2, alwaar gevonden wordt: »hit ne »se, dat hi swara wil, als hi saun jeer ald is, dat hy »syn *gued* moge bigaan ende histeen ende bireda.» alsmede uit het *VII. D.* § 14 en 16, en *VIII. D.* § 3. Ten bewijze, dat dit niet enkel eene Friesche schrijfwijze is, wete men, dat zoodanig het Platduitsche woord is, 'twelk in den *Teuthonista* voorkomt, en dat ik *gued* menigwerf gevonden heb zoo bij den Heer VAN DE WALL in de *aanteekeningen op de Privileg. van Dordrecht*, onder anderen *blz. 188*, als in verschei-

dene aanhalingen uit oude Schrijvers. In het Frank-Theutsch is het *quat*. Als schrijfwijze van de 13. eeuw vindt men, in den *Bredaschen Almanak* van 1664, *gut, guet, gude* en ook *gode*, gelijk *bloet, bloed, blut, bluet*.

GUSTI of GUSTING, voor smaak, voornamelijk in een zedelijken zin. B. v. *het is niet van mijn gusti of gusting*; d. i. niet van mijn smaak, ik heb daar geen lust in, ik heb daar geene genegenheid toe. Men hoort het ook zeer veel *gousti* en *goustring* uitspreken. Het schijnt herwaarts van Zuid-Brabant overgewaaid.

GIJ wordt hier algemeen gezegd voor het als minder beschaafd geachte *jij*, 'twelk elders plaats heeft.

H.

H. Dat de H meer eene aanblazing, dan eene letter is, weet een ieder. Hiervan, dat dezelve op sommige plaatsen gebruikt wordt in woorden, in welke anderen dezelve uilaten, en omgekeerd. Hierin onderscheiden zich de Zeeuwen van onzen overigen landaard. Zij zetten die voor verscheidene, zelfs de meeste lettergrepen, die met eenen klinker beginnen, en spreken ze niet uit in lettergrepen, in welke dezelve aan den aanvang geschreven wordt. De Bredanaars volgen hierin de Zeeuwen weinig minder, dan de

tusschen beiden liggende Bergen-op-Zoomnaars, zoo in het weglaten, als in het bijvoegen der H, b. v. *alf, eel, out*, voor *half, heel, hout*; en daarentegen *heten* voor *eten*, *haap* voor *aap*, *heer* voor *eer*, en diergelijke. Zoo hoort men hier: *naar d'aven*, voor *naar de haven*; en zelfs zag ik in eenen brief, door eenen Bredanaar geschreven, *han de aven*, voor *aan de haven*. De bijvoeging is hier wel eenigzins minder gemeen, doch heeft in oneindige gevallen plaats, welke evenwel meest van de gewoonte der sprekers afhangen. Zoo ziet men hier door den goeden Burgerstand de A en H, op de wijze der Zeeuwen, verward. Meermalen heb ik *hhlf* voor *half*, *khlf* voor *kalf*, *kwhrtier* voor *kwartier* geschreven gevonden, en zelfs in plaats der bijgevoegde H de A; b. v. *ael* in stede van *hel*, voor *el (ulna)*. REITZ, *Belga Graeciss. pag. 129*, zegt deze bijzonderheid omtrent de H den Brabanderen bijzonder eigen te zijn, en dat zij daarin door hunne taalverwanten, de Zeeuwen en de Goudenaars, gevolgd worden. Dat bij de Ouden in sommige woorden ook de H reeds werd bijgedaan of afgelaten, zie bij den Heer CLIGNET, op *van Maerlant*, 1. D. blz. 15 en 121; en zulks is mij zelven gebleken uit de *Vlaamsche overzetting van Boëthius, geprendt te Ghend bij Arend de Keysere*, 1485. Men vindt ook bij M. STROKE *als* voor *hals*, *ad* voor *had*, enz. Vergel. HUYDECOPER, op denzelve, 2. D. blz. 166. Ofschoon D. HEINSIUS een Vlaming was, welke landaard even als de Zeeuwen veel de H voor een woord, met eenen klinker beginnende, zet, geloof ik echter, dat hij slechts, om eenen *hiatus* te vermijden, in zijne *Nederd. Poëmata*, blz. 20, geschreven heeft:

»Die eenmaal derven moet zijns allerliefste schoot,
 »Stelt onder zijn geluck de huyre van de doot.»

De Romeinen zelfs voegden dikwijls de H voor aan een woord, ter versterking van den toon. Zoo vindt men b. v. *hac* voor *ac*; *helegans* voor *elegans*; *Hil-lyricum* voor *Illyricum*, enz. Ten tijde van CATULLUS werd het echter als iets bespottelijks beschouwd. Zie deszelfs *Carmen* 84. Eene meerdere bijzonderheid heeft hier plaats, te weten dat men dikwijls eene syllabe in het midden van een woord, met eenen klinker beginnende, hoort aanblazen, b. v. *ongehacht* voor *ongeacht*.

HAAF-BEZETTING is eene bezetting op *haaffelijke*, dat is, op tilbare goederen.

HAAFDALIG. *Haafdalige goederen* zijn te Breda en in de Baronie zoodanige goederen, die, volgens de oude *Costumen*, tusschen de Echtgenooten in gemeenschap kwamen, als eene bijzondere huwelijks-voorwaarde daaromtrent het landregt niet krachteloos stelde, en welke na den dood der Echtelingen ook door de naastbestaanden ter wederzijde werden genoten. Beide gedeelten van het woord laten eene tweeledige uitlegging toe. *Haaf* kan hier, volgens VAN VLIET, op het *recht van Successie in de Stad en Baronie van Breda*, genomen worden voor *half*, naar het voorbeeld der Engelschen, die de L in *half* niet uitspreken; doch het kan ook genomen worden voor *haaf*, *have*, bezitting, van het oude werkw. *haven*, hebben. De laatste uitlegging komt mij de natuurlijkste voor; en dan zullen *haafdalige goederen* diegene zijn, welke,

hoezeer vaste goederen zijnde, op dezelfde wijze *dalig* zijn, als of ze *haaffelijke*, d. i. roerende goederen waren. Maar wat is *dalig*? Oppervlakkig beschouwd, zoude men het voor *dalende* houden; dan het is, buiten twijfel, zoo veel als *deelig*. In het Eng. is een deel *deal*; in het Angels. *dæl*, *dal*; en *haef-deeligh* zegt ook VAN VLIET in het aangehaalde werk.

HAAFLIJKE of HAAFFELIJKE GOEDEREN, bij KILIAAN genoemd *havelicke goeden*, voor tilbare goederen, tegen vaste goederen overgesteld. Zeer zeker komt *have*, waaronder zoo oudtijds, (zie de *oude Friesche Wetten*, 4. D. § 1.) als nog tegenwoordig losse goederen verstaan worden, van het verouderde *haven*, hebben; gelijk blijkt uit het oud-Fransche *haver*, en uit *avoir* en *hebben*, welke TEN KATE van eenen en denzelfden wortel afleidt, zijnde de verwisseling der B en V in alle talen zeer gemeen. Bij LIPSIVS vinde ik, in meergemeld *Psouter*, het woord *hevode* vertaald door *possessio*. Aldaar wordt ook *afe* overgezet door *pecudes*, omdat oudtijds de rijkdom meest in vee bestond, vanwaar ook het Lat. *pecunia* en het Angels. *fya*, 'twelk en vee en geld betpekent, even als de daaraan beantwoordende Gothische en andere Noordsche woorden. De Denen zeggen *fie* voor *vee*, en *liggende fie* voor geld. Bij LIPSIVS vindt men, ter gemelde plaatse, voor *levende have*, gelijk men thans van vee zegt, *quicaave*, van *quick*, levendig, en *have*, in tegenoverstelling van hetgeen, wat bij KILIAAN genoemd wordt *vaarbare*, of in 't Neder-Saksisch *drivende have*, alsmede *reede-haave*, 'twelk ook voorkomt bij MATTHAEUS, *analect. II. p. 353* en *625*;

zoo ook *reede guets*, II. p. 404. In de oude taal zeide men ook *tilhave* en *vaarljke*; ook REPLIJKE in tegenoverstelling van ONREPLIJKE *goederen*. Onder de beteekenissen van *reppen* komt bij KILIAAN ook die van *movere* voor. Hij zegt het Friesch te zijn. Zie wijders over de *haaffelijke goederen*, VAN VLIET, op het *recht van Successie in de Stad en Baronie van Breda*, art. 6. Tegenover *haaffelijke goederen* staan *onhaaffelijke*, d. i. onroerende goederen, welk woord echter minder in gebruik is.

Dat het woord *Habe* ook wel van onroerende goederen gebruikt werd, zie bij WALCHIUS, *Glossar. ad Constitutionem Carolin.*, op het woord.

HAAG, voor *hegge*, is hier zeer gemeen. B. v. *eene doornen haag*. In Neder-Saksen zegt men *Hagen*. Wilde ik over de verschillende oudere en nieuwere beteekenissen van dit woord uitwijden, zoo zoude deze aantekening tot eene verhandeling aangroeijen. Zie een aantal derzelve bij WACHTER.

HAAKBUSSCHE. Men ziet hier, onder de wapenen der Gilden of andere Schutterijen, nog deze soort van geweer. In het *Dictionn. Etymol.* van MÉNAGE wordt dit woord afgeleid van het Duitsche *Hake* en *Büchse*, en het geweer beschreven als eene *arquebuse à croc, un double mousquet*, dan ik zoude *hake* in dien zin niet nemen. Nog in onzen tijd zijn de *haken* en *dubbelhaken*, oudtijds ook dubbelde bussen genaamd, eene soort van kleine kanonnen. Dezelve worden, zoo wel als de hiervoor gemelde musketten, onder den naam van *haakbussen* begrepen. *Hake*, zegt BOXHORN, in *Graeci*,

Romani, Germanique sermonis Συμφωνία te zijn *machina, qua mittuntur jacula*. BLEISWYCK, *Beschrijv. van Delft*, blz. 562, zegt: »de *Haeccen* waren seer sware » en meer als dubbelde mousquetten, die men in de » schietgaten van de wal-muren vasthaeckte, om de » wederom-steuyt te breeken, zijnde hedendaegs door » 't vermenigvuldigen van 't canon wat in ongebruyck » geraekt." De naam van *Haaks- en Heel-haaks Doelen* is naar deze haken in latere tijden gevormd, even als die van *Kolveniers* of *Cloveniers* naar de *Coluvren*, eene soort van slangstukken. In vorige tijden hadden deze Doelen den naam naar den *voetboog*, *handboog* enz. Om die reden worden de *Kolveniers* te Breda de *nieuwe schutten* genaamd, en die van den *voetboog*, in vergelijking van die van den *handboog*, de *oude schutten*.

Voorts worden de *Haakbusschen* ook wel *Haakbussen* geschreven gevonden, hetwelk MATTHAEUS, in *Analect. Part. I. pag. 311 et 312* zegt, ik weet niet op welken grond, op hetzelfde neder te komen.

HAAM noemt men hier het juk, 'twelk op de voorschotten der paarden of ossen gelegd wordt, om dezelve des te gemakkelijker te doen trekken, hetwelk in deze zandige streken zeer noodzakelijk is. Even als de zaak, is de naam minder gemeen in andere gewesten van ons Vaderland. Mij staat voor, dat men hier geene huur-koets zag, of de paarden waren met *hamen* belegd; terwijl thans veelal daarvoor borstriemen gebruikt worden. In het Eng. is het *hame*, welk zie bij JUNIUS, alwaar LEE het komen doet van het Angels. *ham*, *hama*, en dit van het IJsl. *hamur*.

HAANSBERG. Even als *de Donk*, *de Hill* enz. heeten sommige plaatsen der Dorpen in de Baronie van Breda *de Haansberg*, welke naam waarschijnlijk aan die hoogten gegeven is, op welke de staak werd opgericht, aan welken eertijds, op de boeren-kermissen en bij soortgelijke vermakelijkheden, de *haan* geknuppeld werd. Ook in de Meijerij van 's Hertogenbosch vindt men plaatsen, aldus geheeten.

HAAR. Niet alleen voeren eenige plaatsen in het Bentheimsche en Drenthsche dezen uitgang in hare namen, maar ook vindt men er in Overijssel, Gelderland en Noord-Brabant verscheidene, die eenvoudig *ter Haar*, *Haren*, of *de Haar* heeten. Een tak van het riddermatig geslacht van *Sloet* heet hiervan *Sloet van de Hare*; en CANNEGIETER, in *Praef. ad Harii Tristia*, p. 2, zegt, dat het niet minder oud-adelijk geslacht *Haersolte* door hem gespeld gevonden is *Haresholt*, zooveel als *Hares-bosch*. Volgens denzelve is *Haar*, *Hare*, een Duitsch woord, eene drooge, dorre plaats aanduidende. Dit wordt bevestigd daardoor, dat *Haar* of *Haere* in het Neder Saksisch eene hooge dorre streek beteekent, gelijk daarvan het voorgebergte van de Zuder- of Zuurlandsche gebergten ten zuiden der rivier *de Lippe* in Westphalen *de Haer* genoemd wordt, en in dezelfde taal *Haere* ook eene uitdroogende rijpheid, die het gewas bederft, is, en *haeren* zoo veel als de sappen verliezen, van hitte verbranden. MENSIO ALTING, *Not. Bataviae et Fris. Ant.* p. 9, zegt *Hare* eene lange smalle strook lands, tusschen laagten zich verheffende, te zijn, en leidt, in *Not. Germ. Infer.* p. 80, van hetzelfde den naam der Stad *Haerlem* af. *Blz.* 90 houdt

bij het voor 't zelfde, als *harde* te zijn. PICARDT, *Antiqq. van Drenthe*, blz. 126, zegt *Haar* een Hebreeuwsch woord van afkomst te zijn, doch bij ons ook in zwang zijnde, en eene hoogte, zonder nogtans een berg te zijn, beteekenende; dus een heuvel. Het verwondert mij, dat hij, die in de meeste namen van plaatsen tusschen de Noordzee, den IJssel, de Eems en de Lippe, sporen van Gothische woorden meent te vinden, hier niet gedacht hebbe om het Suio-Gothische *Har*, 'twelk IHRE omschrijft *locus lapidosus, ubi solum glareae et silicibus constat*, zeggende daarbij, dat het aan verscheidene plaatsen den naam gegeven heeft. Ieder kiese uit deze gevoelens dat, 'twelk hem het beste schijnt.

HAAR is een woord, 'twelk de karrelieden tot hunne paarden zeggen, om dezelve links te doen afgaan. Hetzelve beteekent niet zoo zeer *hier*, gelijk de schrijver der *Reize door de Majorij van 's Hertogenbosch*, blz. 52, beweert, als wel HER, *huc*, daar *hier* het Lat. *hic* is, en alle beweging uitsluit. Dit *her* is nog overig in *herwaarts*. Bij JAC. VAN MAERLANT, *Spieg. Hist.* 1. D. p. 253. vinde ik:

- » *Gherne, sprac soe, en indien*
- » *Ginc elc, om sinen bederve, sien*
- » *Van comanscepen HARENTARE;*” d. i.

herwaarts en *derwaarts*; zie ook denzelfde 1. Part. 2. B. 19. cap. 19. vs.: *haer en taer*; welke spreekwijze *haar* en *taar* ook onder de *verouderde woorden* bij MEYER opgenomen is, hoezeer in de jongste uitgave verkeerdelijk *haar en taal* gelezen wordt. En bij MELIS STOKES, 3. B. v. 224, 431 en 1058; 5. B. v. 629

en 1000; en 7. B. v. 1:

- » *Die Grave voer hare en dare,*
 » *Te Haerlem ende tot Alcmare,*
 » *Te Leyden,*” enz.

Zie HUYDECOPER, op denzelve, 1, 286 en 642; zoo ook *haar engens*, 3. B. vs. 1058. Dat *haar* beteekent *her*, blijkt uit het woord *herkomen*, 'twelk in de oude stukken *haerkomen* gelezen wordt. In de oude taal heb ik het werkw. *verharen*, voor weggaan, ontmoet. Ik herinner mij ook wel in Frankrijk het woord *ari* tegen de paarden te hebben hooren gebruiken. Ten tijde van MÉNAGE gebruikte men het in Languedoc, om de dieren tot het sneller voortgaan aan te zetten. Hij zegt, dat de Italianen in dezelfde beteekenis het woord *arri* gebruiken.

HAARDNAAIJERS noemt men in deze streken ten platten lande die kleermakers, die op dagloon aan de huizen der landlieden gaan werken.

HAASCH, voor *heesch*. Sommigen beweren dat het eigenlijke woord *haarsch* is. Zoo meen ik ook wel gehoord te hebben van HAAR *in de keel*, voor *ruigte*. Ook verschilt *ruig* en *harig* niet zeer veel. *Pilosus* beteekent beide in het Latijn, ten zij men het wille afleiden van het verouderde *haere*, door KILIAAN overgezet *urens pruina*, *urens frigore ventus*, *adurens frigus*, *matutinum gelu*, *torrens gelu*, *gelida aura summam cutem urens asperitate quadam*; waarvan het werkw. *haeren*, bij denzelve *frigore aut calore nimio torrere vel urere*; *urendi auram spirare*. KILIAAN heeft ook *haersch*, van 'twelk hij zegt, dat het 't Hollandsche

woord is, en op hetzelfde naar *heesch* verwijst, waar hij ook *heersch* heeft. SKINNER, op het Eng. HOARS, *raucus*, meent, dat zoowel het Eng. als het Nederlandsche *heersch* klanknabootsende woorden zijn. JUNIUS schijnt niet afkeerig van het af te leiden van het Gr. $\rho\omicron\gamma\lambda\alpha$, *pituita*. Dezelfde zegt, dat het Nederlandsche woord is *haersch*, *heersch*, en met uitsmitting der R *heesch*. Dan hij zelf haalt ook het IJslandsche, en dus waarschijnlijk zeer oude, *haas* aan, waarvan mogelijk de Denen hun *hæss* hebben, en de Zweden hun *hes*, waarvoor zij eertijds ook *hæs* zeiden. In het Angels. was het ook *has*, *hace*, in het Frankische *heis*. WACHTER meent nogtans de zuiverste spelling te zijn die, welke de R behoudt, en dat alles, bij letteromzetting, van het Lat. *raucus* komt; dan IHRE trekt dit zeer in twijfel. REITZ, *Belga Graeciss.* p. 229, leidt het af van $\rho\epsilon\gamma\chi\acute{\omicron}\delta\upsilon\varsigma$, *raucus*.

HAGELSLAG noemt men hier de schade, door den hagel aan boekweit of ander koren toegebracht. Men vindt het in die beteekenis bij KILLIAAN overgezet *calamitas, grando comminuens calamos, sive culmos et segetes*. Het schijnt uit het Hoogduitsch overgenomen, in welke taal *Hagel* en *Hagelschlag* dezelfde beteekenis heeft, zie HALTAUS op die woorden. Bij het verpachten der tienden wordt doorgaans aan de pachters schadevergoeding beloofd in geval de boekweit door heirkraft, hagelslag, of diergelijke wordt beschadigd. Doch ik herinner mij voorbeelden, dat pachters den hagelslag ook toepasselijk hebben zoeken te maken op alle soortgelijke schaden, op eene buitengewone wijze toegebracht, b. v. door nachtvorst in het mid-

den der maand Julij, welke de boekweit geheel en al vernield had; dan men heeft in diergelijke vorderingen waarschijnlijk meer de billijkheid, dan het strenge regt op het oog.

HAI, voor *had*, en *haijen*, voor *hadden*, hoort men hier veel onder den gemeenen man en in den boerenstand. Het is geene onnatuurlijke verwisseling. In vele woorden, welke eertijds met eene D geschreven werden, heeft dezelve, welluidendheidshalve, plaats gevonden. Ik noem uit dezelve slechts *breiden*, thans *breijen*; *maden*, thans *maaijen*; *naden*, thans *naaijen*; *vleiden*, thans *vleijen*; enz. Eene niet gemeene verwisseling heeft te dien opzichte plaats in het *Nieuw Geusen Lietboek*, blz. 33, recto:

»End bedelen brood om Goij,” d. i. om Gode, om Gods wil.

In de *Spelen van Sinne* komt veel *ha* voor *had* voor, zie onder anderen blz. 603 der Antw. uitg. van 1562, Dit is naar de Brabandsche en Vlaamsche uitspraak, welke ook veel de T in *dat* en *wat* weglaat. In een oud Geldersch *Onze Vader* leest men *Vaijer* voor *Vader*, en *heuijen* voor *huiden*. Zie *Orationis Dominicae versiones fere centum*, Berolini, 1680, p. 49.

HAIR OF PLUIM. Men zegt hier veel: *ik moet daarvan hair of pluimen hebben*, voor datgene, wat men elders meer bezigt: *ik moet daarvan haring of kuit hebben*. Het eerste is van de jagers, het laatste van de visschers ontleend.

HAK noemen hier de landlieden eenen ronden houten

stok met eene ijzeren punt, in den vorm van eenen hak of eene bijl, voorzien, welke punt in een oog aan de berrie der kar wordt gestoken, zoodat de steel op den grond rust ter verligting van het paard, terwijl de kar stil staat.

HAK wordt hier, gelijk in Friesland en in Neder-Saksen, zeer gemeenzaam voor *hiel* gebruikt. Ook meen ik het in Holland niet zoo verouderd te zijn, als de Heer WASSENBERGH denkt.

HAKBALLEN of, volgens de gemeene uitspraak, *hakkeballen*, noemt men hier die kleine balletjes gehakt vleesch, welke men veeltijds in soepen of bij andere geregten toegediend vindt.

HALEN. In den kersentijd roepen de vrouwlieden, die kersen te koop rondragen: *haal karsen, haal rijp*.

HALFDEELIG. *Halfdeelige goederen* werden voor het invoeren des Wetboeks van LODEWYK NAPOLEON, in de Baronie van Breda, zoodanige goederen genaamd, welke, indien de gemeenschap van goederen bij huwelijksche voorwaarde niet was uitgesloten, in gemeenschap kwamen, en, staande huwelijk verkregen wordende, bij het scheuren van den bedde, voor de eene helft aan den langst levende bleven, en voor de andere helft aan de erfgenamen des eerstgestorvenen overgingen, wanneer het tegendeel bij uitersten wil niet bevoien was. Tegen over de *halfdeelige goederen* stonden de *zijdhoudende*, d. i. dezulke, welke zonder een beding ten tegendeele aan die zijde

bleven, van welke dezelve gekomen waren. Op sommige plaatsen der Baronie waren de goederen *halfdeelig*, op sommige *zijdhoudend*, op andere wederom gedeeltelijk *halfdeelig*, gedeeltelijk *zijdhoudend*.

HALFSCHEID hoort men hier somtijds voor de helft. Het komt van *half* en het Angels. *sceat*, oud-Friesch *schet*, waarde. In eene aanteekening van den Heer LELYVELD achter het 1. *D. van Huydecoper's Proeve*, blz. 497, wordt uit een oud Charter aangehaald *vierscatte*, d. i. viervoudig. Hetzelve komt dikwijls voor in oude stukken, onder anderen verscheidene keeren bij VAN MIERIS, *Groot Charterb.* 1. *D.* blz. 517. Ik meen, dat hiertoe ook behoort het werkw. *vol-scheiden*, bij KILIAAN overgezet *confici*, *perfici*. Dat *Halbscheid* in het Hoogduitsch voor *helft* gebruikelijk is, is bekend.

HALVELING, voor ten halve, ook wel in de beteekenis van *bijna*; b. v. ik zoude het wel halveling gelooven, d. i. bijkans gelooven. Het komt bij KILIAAN in beide de beteekenissen voor.

HAMELEN-VLEESCH. Nooit hoort men, door echte Bredanaars, schapen-vleesch, maar altijd hamelen-vleesch zeggen, hetzij dat het van een schaap, 't zij van een' ram, of van een' hamel zij; waarschijnlijk, omdat, schoon het schapen-vleesch hier over het algemeen zeer goed is, dat der hamelen voor het voortreffelijkste wordt gehouden. Oudtijds heette men het *weerenvleesch*; zie KILIAAN in *weer*, Hoogd. *Widder*. Hiervan bij BREDERO in zijn *Moortjen*, 2. *Bedr.*:

» *Ik heb moy kallef-vleys, runt-vleys,*
 » WERE-VLEYS, *schape-vleys, hoort me kaer!*»

HAND. *Bij de hand zijn* betekent hier niet alleen, gelijk elders, *digt bij zijn, tegenwoordig zijn, te huis, te spreken zijn, geen belet hebben*; maar ook *loos, doortrapt, wel afgerigt zijn op iets*; en hiervan ook wel eens voor *los van getrag zijn*; doch dit laatste alleen van slechte vrouwlieden, omdat dezulken doorgaans niet van de minst listigen zijn.

HAND noemt men, in deze streken, eenen paal, tot wegwijzer en aanduiding der afstanden dienende, omdat dezelve doorgaans met eene of meer handen voorzien is.

HAND. *Te hand hebben*. Men zegt hier niet alleen *iets bij de hand nemen*, voor eene kostwinning aanvaarden; maar ook *dit of dat te hand hebben*, te weten, als eene kostwinning.

HAND. *Kwade hand*. Bij de landlieden wordt hier gezegd de kwade hand (*manus malefica vel venefica*) op een kind of beest gelegd te zijn, wanneer hetzelfde door de eene of andere, voornamelijk onbekende, ongesteldheid is aangetast.

HAND. *Hand en mond*. Te Breda en omstreeks bedingt doorgaans de verkooper, dat hij tot den verkoop en tot de overdracht niet zal verleenen, dan *hand en mond*, d. i. dat hij zal kunnen volstaan, met alleen den palmslag en het woord van toestemming in den koop te geven, op sommige plaatsen van ons land genaamd

den palmslag en het goede woord geven. Het bedingen dezer voorwaarde wil zeggen, dat de verkooper vrij geld bespreekt, zonder voor eenige kosten, hoegenaamd, aansprakelijk te zijn. Op de bovengemelde wijze wordt doorgaans dit *hand en mond* uitgelegd; dan mij is wel eens ingevallen, of daardoor niet verstaan worde de *vest* of *quasi traditio*; deze toch geschiedt hier door het in de hand geven van eene ijzeren roede, even gelijk oudtijds ook met eenen stroohalm plagt te geschieden, waarvan zoodanige overdragt op sommige plaatsen gezegd werd te geschieden met *mond en halm*. Over het woord *hand* in het overdragen van den eigendom, zie HALTAUS, op hetzelfde, No. 4.

HAND-DOB, voor *hand-tol*. Zie *Dop*.

HANDELIJK, voor *met de hand*. Zoo is *handelijk beloven* bij *handgeving*, of bij *handtasting* beloven.

HANDEN. Dit werkwoord heb ik hier meer dan eens hooren gebruiken in de beteekenis van *gelegen komen*; b. v. *het handde mij gisteren niet bij u te komen*, d. i. *het kwam mij te onpas bij u te komen*.

HANDGIFTEN, voor *handgift geven*. De kramers noemen *handgift* het eerste geld, 'twelk zij voor hunne waren in de hand krijgen. Het wordt ook *handgeld* genaamd, even als het eerste geld, 'twelk aangenomene krijgsknechten, bij hunne verbindtenis, tot aanmoediging bekomen, dien naam voert.

HANDGRIJPELIJK, voor tastbaar, ook in den zedelijken zin; dit woord is mede in Neder-Saksen algemeen.

HANDPENNING, voor hetgeen men iemand op de hand geeft, of voor hetgeen men elders eenen gods-penning noemt, Lat. *arrha*, Fr. *arrhe*, ons oude *arre*, en *arpenning*. Van *arrhes* heeft het volk te Parijs *erres*, en van *erres* de regtsgeleerde praktijk *erremens*, ons *arrementen*, gemaakt. In het Wallisch is het *ern*, *ernes*, in het Bretonsch *erres*. Men noemt het ook *handgeld*, en hier en daar, gelijk in Neder-Saksen, *wijnkoop*, 'twelk bij den *Teuthonista* ook *lyckoip* is. In het Plat-Duitsch zegt men ook *gades-geld*, *gaes-geld*. In Bremen zijn *gades-grooten*, *gaésgrooten*, *gods-grooten*, het geld, dat men iemand, ter bevestiging van eene overeenkomst, op de hand geeft, en dat de aannemer doorgaans aan de armen uitreikt. Deze gewoonte heeft ook te Breda plaats, en in dezelve ligt waarschijnlijk de reden der benaming van *Gods-penning*.

HANDIJDELING is de betaling, welke uit hoofde van eene bezetting op gereede penningen geschiedt door dengene, onder welken die berustende zijn, aan hem, wien dezelve bij vonnis van schepenen worden toegewezen. De afleiding of zamenstelling is klaar en duidelijk, als komende van het *ijdelen* of *ledigen der handen*. *Ijdelen* voor *ledigen*, en *ijdel* voor *ledig* vindt men veel bij de Ouden. In het *Passionael*, *Winterstuck* van 1489, fol. 76, b, leest men: »So blief die stoel van dat keiserijc *ijdel*." d. i. *ledig*.

Zie over de beteekenis van *ijdelen* in dien zin de Heeren YPEY en ACKERSDYCK, over *verouderde woorden van den Staten-Bijbel*, blz. 59 en 60.

HANG, voor *hengsel*. Bij KILIAAN vindt men *hange*, *hangsel*.

HANNEN, voor *handen*, hoort men hier ten platten lande zoo wel, als in het Markiezaat van Bergen-op-Zoom. Ook *hanneken* voor *handje*. Zoo zal men, b. v. tot een kind zeggen: *geef mij een hanneken*.

HARD. *Hard hout*, voor eiken hout. *Hardhouten meubelen*, voor *eikenhouten meubelen*. Hetzelfde heeft in Zuid-Brabant plaats. Wanneer bij tegenoverstelling gesproken wordt, hoort men alle andere soorten van hout wel eens *week* of *zacht hout* noemen. In Neder-Saksen worden de volgende soorten van hout *hard hout* genoemd: *eiken*, *haugbeuken*, *beuken*, *essen*, *ijpen* en *olmen*. Alle andere heeten *week hout*, als: *elzen*, *berken*, *wilgen*, *linden*, enz.

HARD, voor *zeer*, *sterk*, (*vehementer*). Bij OTFRIED is het *harto*, bij M. STOKES, *harde*; zie 1. *B. v.* 1298; 2. *B. v.* 129 en 435; 3. *B. v.* 664; 5. *B. v.* 983 en 1001; en 8. *B. v.* 765. Het is dus in deze beteekenis zeer oud, gelijk ook blijkt uit het klein *Glossar*. bij J. LIPSIUS, *Ep. 44. Cent. 3. ad Belg.* alwaar *hardo* in denzelfden zin voorkomt en vertaald wordt door *valde*, *nimis*. Vergelijk SPIEGELS *Hertspiegel*, 3. *B. v.* 340. Het is hetzelfde als *herde*, over 'twelk zie de *Bijdragen*, II. *D. blz.* 588, en den Heer VAN DE WALL, op de *Privilegiën van Dordrecht*, *blz.* 597, die daarvan overgebleven acht *hard regenen*, *sneeuwen*, *waaijen*, en diergelijke. Dan het wordt hier op eene voor de Hollanders thans veel zonderlingere wijze dagelijks

gebruikt. Zoo zegt men, b. v. *Ik kan het hard doen*; voor: ik kan het *naauwelijks* doen; het valt mij *ongemakkelijk* dat te doen. In dezen zin is het een *Germanismus*.

HARRIK, *Herik* of *Herrik*, is eene wilde olie-plant, een algemeen bekend onkruid, voornamelijk op den zandgrond, bijzonder bij de landlieden gehaat, omdat het zich zoo verschrikkelijk vermeerdert, en zijn zaad laat vallen, voordat de veldvruchten, als haver, boekweit, enz. rijp kunnen worden. In Neder-Saksen wordt het *Herk*, *Herrik*, en in Opper-Saksen *Hederich* genoemd. Bij LINNAEUS is het, meen ik, *Sinapi arvensis*; het heeft veel gelijkenis met het mosterd-zaad, ofschoon en het zaadkorreltje en de plant veel kleiner zijn. Het is verschillende van het *heermoes*, beter in het Plat-Duitsch *Haarmoes* genoemd, omdat het van *haer* komt. Dit is het *Polytrichon commune*. In beiden ligt de beteekenis van *haar*.

HAVENKANT. Men zegt hier veel naauwkeuriger, dat iemand *aan den havenkant* woont, dan elders, dat hij *op de haven* woont, voor hetwelk men hier zoude zeggen *aan de haven*. *Kant* in *havenkant* is zooveel als *kaai*, waarom ook hier *kantwerkers* voor het in Holland gebruikelijke *kaaiwerkers* gebezigd wordt.

HEBBEN. *Zich hebben*, voor *gesteld zijn*, in den zin van het Lat. *se habere*. Zoo was het voorheen, doch is thans minder in gebruik, in plaats van *hoe vaart gij?* te vragen: *hoe hebt gij u?* Elders zoude men zeggen: *hoe hebt gij het?* Bij de Ouden treft men

zich hebben veel aan voor *zich houden*, *zich gedragen*, zie onder anderen het *Passionael*, *Winterstuck*, van 1489, fol. 179, d, en fol. 183, a.

HEBBIG zegt hier de gemeene man wel eens voor *hebzuchtig*.

HED, voor den tweeden persoon enkelv. van den tegenwoordigen tijd in de aantoonende wijs van het werkw. *hebben*. Het onderscheidt zich, door de zachtere uitspraak, van *het*, 'twelk van den derden persoon gebruikt wordt. Doch dit beide heeft slechts in het spreken plaats. In het schrijven zoude het straattaal zijn. In het Neder-Saksisch wordt de tweede persoon enkelv. *du hes*, ook wel *du hest*; en de tweede persoon meerv. *ji hebt*; maar de derde persoon enkelv. *he heft* uitgesproken, in stede van *hij heeft*.

HEDDE, voor *hebt gij?*

HEDDER, voor: *hebt gij er?* BREDERO, in *Jerolimo*, 2. D.:

- »'t Sichtens dat ick ou sagh, Heliconinnekens blijft,
- »Kreegh ick vermoeijen dagge Jupijns susters zijt.
- »Devine Dochterkens! Herteken! *hedder* t'segen,
- »Het geen ich admireer?"

HEEL zegt men hier van iemand, die een weinig trotsch of hoovaardig is. Het is eigenlijk achterhoudend, niet zeer spraakzaam, van *heelen*, verbergen. Het bijvoegelijk naamw. is in het Neder-Saksisch ook in gebruik. *Et is mi nich heel* is in hetzelfde: het is mij niet verborgen, niet onbekend. In het Ditmarsche is *hol*

van dezelfde beteekenis, die ik aan *heel* toeschrijve. Vergel. VON STADE, *Erläuter. Biblischer Wörter*, p. 294, en het *Brem. Nieder-Sächs. Wörterb.* op *haal*, en *hol*. Bij WACHTER is *hel* ook *occultum*; en *Behele* wordt in het *Brem. Nieder-Sächs. Wörterb.* uitgelegd door *Zurückhaltung*, *Reservation*. Over het oud-Duitsche *heilig*, in de beteekenis van *clandestinus*, zie WALCHI *Glossar. ad Constit. Carol.*, op het woord. WACHTER doet *heilig*, *heilig*, van hetzelfde komen, omdat God het verborgenste wezen is; zie denzelfde op *helen*, alwaar hij dit gevoelen op eene geleerde wijze staaft. *Heel* wordt in de beteekenis van trotsch, hoovaardig, nog gevonden bij Dichters van het begin der zestiende eeuw.

HEELEGANSCH, zeer algemeen voor *geheel*, en als bijvoegl. naamw. en als bijwoord. Het is niet dan eene zamentrekking van *heel gansch*, of liever van *heel en gansch*, 'twelk ook bij KILIAAN voorkomt. Van gelijken aard is het dagelijks ook elders gebruikelijke *uitermate zeer*, en het in den Staten-Bijbel dikwijls voorkomende *gansch zeer*. In Holland en andere gewesten wordt op dezelfde manier gezegd *heelegaar*, voor *heel en gader*, *heel te gader*.

HEER. *Ons Heer* beteekent hier, bij de Roomsche-Katholijken, den *Zaligmaker*, of ook wel het *Hoog-Eerwaardige*, 'twelk bij hen den Zaligmaker verbeeldt, even eens, gelijk het bij de Franschen *le bon Dieu* genoemd wordt. Dit gebruik is zeer oud.

HEER. Wanneer men de Roomschen in deze streken

van de *Heeren* hoort spreken, moet men daardoor niet, gelijk elders, de Regters of Overheids-personen, maar dezelve Geestelijken verstaan. Dat het eene zeer oude gewoonte is hen aldus te noemen, kan men zien bij VON WICHT, *Ostfries. Landrecht*, L. 2. c. 173, welk *Heer* ik echter met denzelve niet voor *heilig* opneem, maar alleen als een' eernaam, den Geestelijken bij uitnemendheid gegeven, even als *Persona* in het oud-Friesch; *Personne* in het oud-Fransch, en *Parson* nog in het Engelsch, een Priester, zoo veel als een persoon bij uitstek, is; en in het Wallisch *Meiriones* eene Priesteres, van MAER, *major*. Ik zoude om die reden ook eerder voor *Herr*, Heer, opnemen den titel van *Eern*, *Ehrn*, die in het Bremensche eertijds zonder onderscheid aan alle Predikers gegeven werd, doch thans alleenlijk die der Landpredikers is, dan met anderen dien door *Eerwaardig* uit te leggen.

Het gebruik der Roomschen, om hunnen Geestelijken den eernaam van *Heer* te geven, kan welligt de oorzaak geweest zijn, dat de Protestanten hier te lande hunne Geestelijken ook *Domine* genoemd hebben, hetwelk in den beginne, volgens den aard der Latijnsche taal, slechts gebezigd werd, wanneer men hen aansprak en naderhand ook, wanneer van hen de rede was. Vreemd klinkt het, dat de Gelderschen een Predikant *Domineer* noemen, gelijk ik van meer, dan eenen, ook in den beschaafden stand, gehoord heb.

HEER-OOM worden hier, gelijk op meer plaatsen van ons Vaderland, de Roomsche Geestelijken genaamd.

Ik meen het een *pleonasmus* te zijn, gelijk aan dien, door welchen men eenen Predikant wel eens *Mijn Heer den Domine* hoort noemen: want *Oom* schijnt verbasterd te zijn van *Doom*, het Fransche *Dom*, eene zamentrekking van *Domnus* voor *Dominus*, welke titel eerst den Paus alleen, naderhand den Bisschoppen en Abten, en eindelijk ook anderen Geestelijken, voornamelijk den Benedictijnen en den Karthuizers, gegeven is. Dat deze zamentrekking niets ongewoons is, of alleen den Monniken toe te schrijven, getuigt het Spaansche *Don*. En dat dezelve vrij oud is, blijkt uit den bijnaam van *Julia Pia*, de Gemalin van Keizer SEVERUS, doorgaans *Julia Domna* genaamd; hoezeer naar de gedachten van anderen, die niet geheel en al van grond ontbloot schijnen, deze naam niet een titel, maar een eigennaam geweest is. Sommigen willen, dat die naam ontstaan is door dat in de middeleeuwen de Geestelijken, uit nederigheid, bij verkorting, den naam van *Domnus* aannamen, omdat die van *Dominus* aan God alleen toekomt, volgens het versje:

» *Coelestem DOMINUM, terrestrem dicite DOMNUM.*»

Hiervan, dat in de *Capitular. van Karel den Grooten* dezelve altijd *Domnus* genaamd wordt. Over deze geheele stoffe verdient nagelezen te worden een Italiaansche brief van CANCELLIERI, te Rome, 1808, bij *Franc. Bourlié* uitgekomen, onder den titel: *Lettera di Francesco CANCELLIERI, al Sign. Abate Don Niccolò-Saverio DORMI, Protonotario Apostolico, Prefetto delle Cerimonie della Cattedrale di Pesaro, sopra l'origine delle parole DOMINUS e DOMNUS, e del titolo di DON chi suol darsi ai Sacerdoti, ai Monaci, ed a molti Rego-*

lari. Vergelijk de aantek. van HUYDECOPER op *Stoke*, 1. B. vs. 598, en IHRE, *Lexic. Suiio-Gothic.*, op *Kyrkoherde* of *Kyrkoherre*, het *Kerkheer* van KILIAAN, en door hem overgezet *Parochianus*.

In de Middeleeuw werden de Geestelijken niet alleen *geleerde Heeren*, maar ook eenvoudig *Heeren* genaamd; zie VON WICHT, *Ostfries. Land-recht*, L. 2. cap. 173, en het vorige artikel.

HEERSTRAAT, voor den grooten algemeenen weg of straat. Men vindt ook *heirstraat* geschreven. Volgens het algemeen gevoelen beteekent het woord eene straat of eenen weg, langs welken een leger kan gevoerd worden. In het Hoogd. is het *Heerstrasse* in het Zweedsch *haerstrat*, 'twelk IHRE overzet: *via militaris*, *via publica*, *regia*. In het Allemannisch was het *heristraza*; in het Angels, *herestræt*, 'twelk zekerlijk niet van HEARRA, *dominus*, maar van HERE, *exercitus*, afstamt. Ook vindt men bij KILIAAN en elders *herstraete*.

HEERZAAM, voor *heerschzuchtig*.

HEET, voor *heeft*. In het Neder-Saks. *heft*. Men vindt *heet* ook in oude Brabandsche oorkonden.

HEETEN, voor *gebieden*. Dan, door de hier zeer gemeenzame verwisseling der E en vooral der dubbelde EE in IE, spreekt men het meest uit *hieten*. Bij KILIAAN vindt men ook beide voor *jubere*, *praecipere*, dan het was reeds eeuwen voor hem zoo gebruikelijk. In het Gothisch is het in dien zin *haitan*, MATTH. 27, 64. Zie JUNIUS, in *Glossar. Gothic.*, en *ad Willeram. p.*

75, en WACHTER, die dezelve voor nader, dan die van *vocare*, *nuncupare*, aan de oorspronkelijke beteekenis van *heissen* komende houdt, welke eenvoudig die van *dicere*, *fari*, *loqui* is, waarvan men vervolgens het woord gebruikt heeft voor *gebieden*, even als men van *dicere* in het Lat. gemaakt heeft *dictare*, d. i. voorschrijven, wat te doen, of te laten. Oudtijds was *heeten* voor *gebieden*, zelfs in den deftigen schrijfstijl gebruikelijk; van waar nog het zelfst. naamw. *beheet*, voor *gebied*, bij KILIAAN; en *gheheet* voor *gebod*; over welk woord zie HUYDECOPER, op *Melis Stoke*, 1, 370. Het werkw. *heeten* zie onder anderen bij denzelfden STOKÉ, 4. B. v. 1440. In Neder-Saksen is dit woord in denzelfden zin gebruikelijk, en wordt doorgaans *haiten*, *heiten*, uitgesproken.

HEETEN LIEGEN, voor *loochenen*. Hetzelve is reeds zeer oud; zie HUYDECOPER, op *M. Stoke*, 6. B. v. 511.

HEFTEN, voor *hechten*. Zie mijne *Oud-Friesche Spreekwoorden*, blz. 191.

HEGET, voor *heeft het*.

HEIDJES-VOLK worden, hier en omstreeks, genaamd de bewoners van zeker heidje, tusschen Etten, Sprundel en de Hoeven, ook wel schertsenderwijze *Klein Amsterdam* geheeten wordende. Dezelve wonen in ellendige leemen hutten of onderaardsche holen, en leven meest van den roof en de bedelarij. Sommigen meenen, dat de zwervende benden bedelaars, bij de Franschen *Egyptiens* of *Bohémiens*, bij de

Duitschers *Zigeuner*, bij de Italianen *Zigari*, bij de Spanjaarden *Gitanos*, bij de Portugezen *Ciganos*; bij de Engelschen *Gypsies* heetende, bij ons *Heidenen* genoemd zijn, omdat zij zich meest op de heiden onthielden. Anderen schrijven hun dien naam toe, omdat zij in den oorsprong van Heidensche Godsdienst waren. Dan, bij GROTIUS, *Histor. Gothor. Vandal. p. 593*, wordt dit woord afgeleid van het oude *Ida, Hida*, 'twelk BEDA uitlegt door *familia*. Dus zou *Heidens* zoo veel zijn als eene menigte, die slechts in huisgezinnen verdeeld, en niet tot een volk vereenigd, leeft.

HEIKNAPPERS noemt men hier de hazen, omdat de meeste op de heide gevonden worden en *de heide knappen*, welk woord *knappen* men weet, dat in den gemeenzamen stijl veel voor eten gebruikt wordt; ten ware men *knappen* hier voor *knabbelen* wilde nemen, even als men in het Bremensche een *heischaap* eene *geest-knabbe* noemt. Het knabbelen is bijzonder den schapen, hazen en konijnen eigen. Schertsend noemen zich de inwoners dezer Baronie zelve ook wel eens heiknappers.

HEILIG wordt hier, bevestigenderwijze, als een bijwoord gebruikt. *Het is heilig waar. — Hij zal het heilig doen. — Ik moet heilig morgen vertrekken.*

HEILIG-DAG. Aldus noemen hier de Roomschen hunne *feestdagen*. KILIAAN zet het over: *dies festus, dies sacer*. Ook de zondag schijnt oudtijds onder de *heilige dagen* geteld te zijn geweest. Bij BREDERO, in zijne *Klucht van de Koe* leest men, het 2. Tooneel:

den naam *Alphein*, aan het dorp *Alphen* in de Baronie van Breda gegeven, in de twee giftbrieven, bij VAN GOOR vermeld, blz. 398, en den uitersten wil van den H. WILLEBRORD, Aartsbisschop van Utrecht, blz. 400. Zie over *heim* en *hem* mijne *Naamsuitgangen*. DE BAST, *Recherch. Hist. et Litter. sur la langue Celt., Gaul. et Tudesque*, vol. 2, p. 16, meent, dat *heim* ook schuilt in de Waalsche namen *Isenghien*, *Frelinghien*, *Arkinghien*, *Rassinghien*, waarbij men misschien het Henegouwsche *Enghien* zoude kunnen voegen.

HEI-PAAP noemen zich schertsende de Predikanten, die op geringe of aan den heikant gelegene dorpen der Baronie of der Meijerij staan.

HEIRBAAN wordt in vele Plakkaten, de Baronie van Breda betreffende, gebruikt van de heer- of heirwegen, bij verbastering elders *heerenwegen*, en zelfs wel 's *Heerenwegen*, genoemd.

HEIRKRACHT. Dit woord, in oude schriften veel gebruikt van eene minder of meerder aanzienlijke legermagt, wordt hier gebezigd, wanneer melding gemaakt wordt van de schade, door krijgsbenden, hetzij van vriend of vijand, aan koren als anderzins toegebracht. Bij het verpachten van tienden wordt doorgaans den pachteren vergoeding toegezegd voor de schade, door heirkracht aan het gewas toegebracht. *Herecracht* vindt men bij MELIS STOKER, 3. B. vs. 1273, en op andere plaatsen meer. *Kracht* beteekent in dit woord geweld, in welke beteekenis het meermalen bij de Ouden voorkomt, onder anderen in het *Passionael, Winterstuck*, 2. Dr. fol. 57, a.

HEI-SCHADDEN. Zie *Schadden*. Bij KILIAAN is *hei-schadde* overgezet *cespes ericosus*.

HEIT. *Hij heit*, voor *hij heeft*, heb ik hier eene enkele reize, niet door Duitschers, maar door oorspronkelijke Bredanaars hooren gebruiken. KILIAAN geeft *heit* als Vlaamsch op. Het is niet dan eene bedorvene uitspraak, even als *het*, voor *heeft*.

HEIVELD. Dit woord is in deze streken gebruikelijk van stukken heide, die geene gemeene heide zijn, maar aan eenen bijzonderen eigenaar toebehooren. Onder den naam van *heide* verstaat men de gemeene heide. Zoo maakten ook de Angel-Saksen onderscheid tusschen *haeth* en *haethfelda*. Het eerste beteekende bij hen het kruid zelf, het tweede een veld, met heide bezet. Daar zoodanige heivelden veelal tot het turfsteken gebruikt worden, zoo wordt onder dien naam dikwijls een turfveld verstaan.

HEKEL. Men zegt hier: *een hekel aan iets hebben*. Ik denk zulks de hier veel plaats hebbende Zeeuwsche uitspraak te zijn van *ekel*, want het woord *hekel* heeft, dunkt mij, met deze spreekwijze niets gemeens. In het Hoogd. is ECKEL een *walg*; zie WACHTER, in *eckeln*, hetwelk hij overzet *aversari*. Het spreekwoord zal dus van Duitschen oorsprong zijn en zeggen willen *een walg aan iets hebben*. Ik denk zulks te meer, daar ook KILIAAN *eckel* en *ackel* heeft, bij hem vertaald door *nausea*, waarbij hij op het woord *walg* verwijst. In het A. S. is ÆGLAN, ÆGLIAN, *molestum esse, dolere*; EGLATH *taedet*. In Neder-Saksen is het bijvoegl.

naamw. *akelig* even als het zelfst. naamw. *akel* in gebruik, b. v. *eenen akel an etwat heeven*. Het eerste alleen is in Nederland nog in gebruik. In het Neder-Saks. wordt het ook *impersonaliter* gebezigd, b. v. het *akelt* mij, voor: het *walgt* mij.

HEKEL noemt men te Breda een puntig, getand houten staketsel, tusschen de buiten- en binnen-deuren der poort staande, om nedergelaten te kunnen worden, wanneer de vijand reeds de buitenste deuren overweldigd heeft, ten einde denzelve nog eenigen tijd tegen te houden. Bij KILIAAN vindt men *hekel-werk*, aldaar *sepimentum*, *palatio*, en *hekelpaal*, aldaar *val-lus*, *palus*, en *kam van de stads poorte* vertaalt hij *cataracta*, *cratis portarum instar pectinis dentata*.

HEL, voor *helder*. Men vindt het woord ook bij KILIAAN in dien zin, alsmede bij MEYER in deszelfs *verouderde woorden*. Het woord heeft die beteekenis, zoo ten aanzien van het gehoor als van het gezicht, even als het Lat. *clarus*. Van *hel*, voor *doorschijnend*, zie wijlen den Heer HINLOPEN, in de 2. uitgave van *Huydecoper's Proeve*, 3. D. blz. 232. Ook nog tegenwoordig zegt men in goed Hoogduitsch *hell* voor *helder*; *ein helles Auge*, een helder oog. *Hell* heeft in die taal ook de beteekenis van *blank*. *Hel* wordt in deze streken ook voor opgeklaard van begrip, van denkbeelden, gebruikt, doch, zonderling genoeg, meest onder de landlieden.

HEL, voor *schel*, 'een sterk geluid van zich gevende.

KILIAAN: »HEL, HELLIGH, *argenteus*, *sonorus*, *tinnulus*.
HELLE STEMME, *vox clara*."

HEL heeft hier ook de beteekenis van vrolijk, opgeruimd, eene goede ligchaams- en geest-gesteldheid genietende. B. v. *Hij is nog zeer hel voor zijne jaren.*

HEL. *De Hel*, en *de Helkant*, worden in en omstreeks de Baronie van Breda sommige plaatsen genaamd, waarschijnlijk om derzelver lage, afhellende ligging. Het Neder-Saksische *Helmer* wordt in het *Brem. Niedersächs. Wörterb.* ook van *hellen* afgeleid, als zijnde eigenlijk een *Helweg*. Ook heet zekere streek, eene mijl van Bremen, *de Helle*, omdat het water van de hoogten ter wederzijde derwaarts zakt. Zoo heeft men bij de Willemstad en in het land van Voorn eene streek, *de Hel* genaamd.

HELCHT. Door de van ouds zeer gemeene verwisseling der F in CH hoort men, naar de kanten van Bergen-op-Zoom, onder de boeren, hier en daar, voor *helft*, het woord *helcht*. Men gebruikt het meer in Zuid-Brabant, dan in deze streken. Zie van hetzelfde mijne *oud-Friesche Spreekwoorden*, blz. 190 en 191. Somwijlen hoort men ook zeggen *helt*; maar nooit *elt*, zonder de H voorop, waarvan ik mede aldaar gewaagde.

HELM noemt men hier het deksel der ketels in de branderijen. Het is eigenlijk een koperen deksel. In de Zuidelijke Nederlanden zegt men voor *helm* in deze beteekenis ook *halm*; dan dit is misschien slechts eene verbastering.

HEM, voor *hemd*, 'twelk men zelden van echte Bredanaars

hoort, en nog minder in het meervoud *hemden*. Dat het geene verbasterde uitspraak is, blijkt daaruit, dat *hem*, voor *hemd*, als een *verouderd woord* bij MEYER voorkomt, en dus hier te lande in gebruik geweest is. Het komt zelfs nader aan het werkwoord, waarvan het schijnt afgeleid te zijn, te weten *heimen*, bedekken. Zie WACHTER op *Heim*, *Heimen* en *Hemd*. Hiervan ook *heim* en *beheimsel*, bij KILIAAN in de beteekenis van *sepes*, omdat zoodanige omtuining ter beschutting dient, waarom men het ook wel eene *bemanteling* noemt. In geheel Braband zegt men *hem*; in geheel Neder-Saksen *heim*. In het Engelsch is *hem* eene schort of een gordel; in het Wallisch een zoom of boord. HUYGENS doet in zijn kluchtspel *Trijn Cornelis*, eenen Brabander zeggen:

» We sullense, *per Dios*, heel in ons klauwe krayge,
 » (Soo wel en kanset niet) en opper *hem* ontrayge.”

En eene Brabanderin:

» 'k Moet ick er *hem* enijt doen, en 't is nogh nat bekans.”

HEM, voor *zich*, vindt men in vele oude schrijvers en staatsstukken, zelfs in het vrouwelijk geslacht en in het meervoudig getal. Hetzelfde heeft nog hier plaats. Men hoort hier dikwijls: *hij heeft hem slecht gedragen*, voor *zich* slecht gedragen; maar ook: *zij heeft hem slecht gedragen*. — *Hoe heeft zij hem*, of *hoe heeft z'hem*, voor *hoe heeft zij zich*, hoe vaart zij, en diergelijke.

HEMEL noemt men hier een van rondom ter zijde open tuinhuis, enkel voorzien van zuilen, waarop een *verhemelte* rust. Even als de natuurlijk geschapene hemel, wordt de met handen gemaakte hemel, die de

menschen van boven bedekt, van *heimen*, *hemmen*, bedekken, afgeleid. Voorheen bestond, ten geheuge nog van de meeste Bredanaars, op het midden der terras van den Valkenberg een zoodanig open paviljoen, met eene bank van rondomme.

HENG of GEHENG, voor *hengsel*. Ik meen, dat het ook in dien zin in Neder-Saksen gebruikelijk is.

HENGST heet men hier den witten zalm.

HERTREKKEN. *Zijn woord hertrekken*, d. i. terugtrekken, voor hetgeen, wat men elders noemt *intrekken*, 'twelk echter ook hier in gebruik is.

HET, voor *heeft*, doch niet dan in het spreken, even gelijk men in andere oorden van ons Vaderland ook wel *heit* zegt, 'twelk zelfs in oude schriften voorkomt; zie het onder anderen in de Romance van Gerard van Velzen, in VAN LELYVELD'S 2. *uitg. van Huydecoper's Proeve*, 2. D. blz. 374. Dan in onzen tijd *heit* of *het* in het schrijven te bezigen zoude iemand uit het gemeenste volk verraden, hoezeer in het *Brem. Nieder-Sächs. Wörterb.*, 2. Th. S. 608, gezegd wordt, dat de Hollanders even als de Neder-Saksers in den 3. pers. *het* voor het Hoogd. *hat* zeggen. Te Amsterdam zegt men veel *hebt*.

HEUSCH. *Heusch pand* is, in den stijl der Bredasche Regtbank, een vrijwillig zinnebeeldig pand, 'twelk een schuldenaar uit zijne in bezetting genomene goederen, op vermaan van den Roedrager, die de executie tot

panding doet, aan denzelve overgeeft. In denzelfden zin ontmoet men ook *in heussche gevangnisse* bij BUCHELIUS, *ad Bekam*, p. 51, die het beter overzet *libera custodia*, dan *in captivitate jucundissima*, gelijk BEKA heeft.

HEVENTIJD is, in de oude taal, de tijd, gedurende welken de omslagen geheven werden, zegt VAN DER SCHELLING, *Priv. van den Briel*, blz. 59, en VAN MIERIS, *Gr. Charterb.*, 4. D. blz. 737. Hieruit zoude men kunnen opmaken, dat zij het woord van *heven* of *heffen* afleiden. En inderdaad was *heven*, *hevenen*, schot zetten, omslag maken; zie *Beschrijv. van den Briel*, 2. D. blz. 59, 133, 205; *Keuren van Voorn, van 1519*, art. 6; *van Zeeland, van 1496*, c. 2, art. 19. Dan *hevene* beteekende ook eene zekere mate lands; zie VAN MIERIS, 1. D. blz. 306 en 351, en 3. D. blz. 438. Doch, dit zij zoo het wille, hoe lang was een heventijd? HUYDECOPER, op *Melis Stoke*, 2. D. blz. 396 en 397, zegt het niet te weten, maar vermoedt, zulks den tijd van zeven jaren te zijn. De reeds zeer oude gewoonte van de landerijen voor zeven jaren te verhuren, omdat dezelve in Holland en Zeeland meest om de zeven jaar geëbraakt worden, zoude kunnen schijnen deze gissing op te helderen. Ook wordt dezelve door de *Costumen van Brabant* bevestigd. Over *heve*, *hevene* en *heventijd* zie verders den Heer VAN DE WALL, op de *Handvesten van Dordrecht*, blz. 709.

HIEL, voor *hield*. Gelijk te Breda de D of T in den eersten of derden persoon enkelv. der werkwoorden

veelal wordt afgeknot, zoo heeft dit in het bijzonder plaats met *hiel*. Daar men dit *hiel* echter nog in de zeventiende eeuw bij schrijvers gebruikt vindt, is het meer als verouderd, dan als tot de praattaal behoorende, te beschouwen.

HIERLANDSCH, voor *inlandsch*, of het Duitsche *hiesig*. Men gebruikt het hier meest van eetwaren; en zoo vindt men ook *hierlandsch koren* in de *Nieuwe Chronycke van Brabant, bij J. Mollyns, Thantwerpen, van 1565, fol. 369, kol. 2.*

HIL. In de Baronie van Breda noemt men de hoogten, op de akkers gevonden wordende, hetzij door de natuur, of door menschen handen gemaakt, *hillen*, *hilletjes* of *hillekens*, hetzelfde als het Gothische *Hol*, het Neder-Saksische *Hill*, *Hull*, *Gras-hull*. Vele hooggelegene plaatsen worden aldaar *De Hil* genoemd, d. i. de heuvel. Zonderling genoeg noemen de boeren in Westphalen de plaats boven de koestallen en onder den zolder, waar het voeder voor het vee bewaard wordt, en welke plaats gedeeltelijk het slaapvertrek der boerenknechts uitmaakt, *de hille*; waarschijnlijk omdat dezelve gewoonlijk zes voet boven den grond verheven is. Bij den Heer VAN HASSELT, op *Kiliaan*, komen uit de *Handv. van Vlaardingen* voor: *de dorpen en hillen van Noord-Holland*. Bekend is het, dat men oudtijds, hier te lande, de dorpen op verhevene plaatsen stichtte, om welke reden sommigen het woord *dorp* afleiden van *terp*, eene hoogte, op welke men, bij overstromingen, met het vee vlugtte. KILIAAN zet *hil* over *collis*, *tumulus*, *locus altus*. Het is

meer onmiddellijk oorspronkelijk uit het Angel-Saksische *hill*, 'twelk de Engelschen nog hebben. Dan het woord *hillen* heeft hier nog eene andere beteekenis, te weten die van aangespoeld, hoog buitendijksch voorland. Daar dit niet te min op zich zelf laag land is, schijnt het woord, in dezen zin, geheel strijdig tegen zijnen oorsprong gebruikt te worden. Zouden deze landen ook alzoo genoemd worden ten opzigte en in vergelijking van de verdere aanwassen, die nog geen bruikbaar land zijn, en dus nog niet zoo hoog opgeslikt, en veel minder geschikt, om bekaad te worden, dan de zoogenoemde hillen? In Zuid-Beveland wordt *de hille* ook voor eene *stoep* gebruikt. Zie wijders mijne *Naamsuitgangen*, blz. 57 en 58.

HILTEN noemt men hier het spelen met koten, 'twelk de kinderen doen. In MEYER'S *verouderde woorden* vind ik HIELTE, HILTE, HOLTEKEN, *bikkel*, *koot*; *waarvan komt* HIELTEN, *bikkelen*, *met bikkels of kooten spelen*. Bij KILIAAN vind ik *hielte*, *hilde*, *hildeken*, overgezet *talus ovillus*, en ook het werkw. *hielten*, maar niet *hilten*. Ik geloof wel, dat men eigenlijk *hielten* zoude moeten zeggen, dewijl de koot uit de hiel van het dier genomen wordt, en in het Angel-Saks. HEALT (spreekt uit *hielt*) *claudus* beteekent, en HEALTAN *claudicare*, doch daar het gebruik *hilde* ook gewettigd heeft, als eene zamentrekking van *hil-tik*, *hiel-tik*, *hielteken*, is *hilten* ook niet af te keuren. *Hilten* noemt men elders *bikkelen*, of ook wel *pikkelen*. *Hilde*, *hilten*, is ook in geheel Neder-Saksen in gebruik.

HINKELLEN, voor *hinken*. Men vindt het bij KILIAAN, die het overzet *unico pede saltare*, en onderscheidt van *hinken*, 'twelk bij hem eenvoudig *claudicare* is. Ook wordt *hinkelen* alleen in dien zin hier gebruikt, en dit onderscheid beter waargenomen, dan in Holland, daar men, in de beide beteekenissen, *hinken* zegt. Eene *hinke-baan* is hier eene *hinkel-baan*.

HITSE, voor *hette*, *hitte*, voornamelijk van eene *ligchamelijke hitte*. Het behoort onder die woorden, die naar deze streken, schoon hier minder, dan in de Meijerij van 't Hertogenbosch, uit Duitschland zijn overgekomen. Vreemd zal het aan menigeen voorkomen, dat wijlen de Heer DE GRAVE, *Républ. des Champs Elysées*, T. I. p. 128, het Fransche *été*, en dus ook waarschijnlijk het Lat. *aestas*, van ons en zijn (want hij was een Vlaming) *eet*, *heet*, afleidt.

HOEF. Zelden of nooit hoort men hier eene *boeren-woning*, of het eenvoudige *woning*, naar het middel-eeuwsch-Lat. *mansus*, zeggen voor een stuk lands met een woonhuis daarop. Men zegt hier eene *hoef*; eene enkele reizende eene *boeren-hoef*. In Neder-Saksen is het algemeen gebruikelijk, doch wordt daar eene *hove*, of *hoëve* gespeld. Bij MEYER, *verouderde woorden*, wordt het geschreven *houve*, en bij KILIAAN *hoeve*. Zie ook HUYDECOPER, op *M. Stoke*, 2. D. blz. 602.

HOEK. Men zegt hier, en, naar ik meen, ook op andere plaatsen, van eene zwangere vrouw, dat dezelve *in den hoek* of *in het hoekje moet*. Meer gemeen is elders *in de kraam*. Doch zoude het niet hetzelfde be-

teekenen? Oudtijds beteekende niet alleen *winkel* het Lat. *angulus*, maar ook *hoek* wederkeerig het Lat. *taberna*, gelijk men nog op sommige plaatsen de toonbank of winkelbank de *hoek-bank* noemt. Van *kraam* nu tot *hoek*, in de beteekenis van winkel (*taberna*), is maar een stap. Voeg hierbij, dat *hoek* en *winkel* woorden zijn van genoegzaam dezelfde beteekenis, blijkens de spreekwijze *hoeken en winkels*, en het zamengestelde *winkelhoek*. Te onrecht schijnt dus TUINMAN, in zijne *Fakkels der Nederduitsche taal*, het woord *kramen*, in de beteekenis van *in het kinderbed komen*, af te leiden van *karmen*, *kermen*.

HOEK. *Alles uit de hoeken halen*, voor alles opzoeken, voornamelijk ter bezwaring of beschuldiging van iemand. In het oud-Duitsch zeide men, in denzelfden zin, *aus-ecken*.

HOENDER-POELIER, voor het eenvoudige *poelier*, hoender-verkooper, zoo ik vermoede, *pleonastice*, van het Fransche *poule*: want leidt men het van *pullus* af, is het te verdedigen, dewijl *pullus* allerlei jong van gedierte beteekent, en men natuurlijk hier, in het hoenderland zijnde, de verkoopers van gevogelte naar die soort benoemd heeft, waarin hunne nering het meest bestaat, gelijk ook dezelve op andere plaatsen *bout-plukkers* genoemd worden. Men hoort hier ook wel *hoender-plukkers*, doch zeldzaam.

HOETELEN, *broddelen*, wordt hier nog veel gebruikt, hoezeer de WelEerw. Heer WEILAND zegt, dat het woord begint te verouderen. Bij KILIAAN is het *in-*

*artificialiter se gerere; ignaviter aliquid agere; frivola agere, sordida agere, en HOETELER, homo iners, operarius iners, ineptus in arte quam exercet; homo nihili, inanis, sordidus, levis, nequam, scurra; dan in deze laatste beteekenis heb ik het hier nooit gehoord, maar wel de spreekwijze: alles onder een hoetelen, d. i. te onpas onder een vermengen. Sommigen willen het afleiden van het Gr. ὀτλεῖν of ὀτλεῖσθαι. In Neder-Saksen zegt men *hudeler* voor *hoeteler*, welke woorden gelijk staan met het Hoogd. *Pfusscher*; en *Sudeler* voor een' slechten schilder.*

HOF. Buitengewoon zelden hoort men hier het woord *tuin* anders bezigen, dan voor eene omtuining. Het gebruikelijke woord is hier *hof*, ook in de zamengestelde woorden, als *moeshof*, *bloemhof*, ofschoon men ook wel eene enkele reize *bloemtuin* hoort. Dagelijks ziet men te huur of te koop aangekondigd *een huis, hof, plein en erve*. In Neder-Saksen gebruikt men altijd het woord *hof*, wanneer men van eenen tuin bij het huis spreekt; maar *garden, gären*, wanneer van eenen tuin buiten de stad gesproken wordt. Bekend is *gaard* ook in Holland nog in zamenstellingen, b. v. in *boogaard, boomgaard, bloemgaard, rozengaard*, enz. Misschien heeft hetzelfde onderscheid, als in Neder-Saksen tusschen *hof* en *garden*, alhier plaats tussehen *hof* en *hovinge*; immers leest men meer malen in verkoop-aanbiedingen van landerijen: *be-lend*, b. v. *ten Oosten de hovinge van Caius* of *Titius*. *Tuun* is in Neder-Saksen eene omtuining, van dor hout gemaakt. Eene groene omheining wordt daarentegen *hagen* of *hegge* genoemd. — Dat de Bijbel-over-

zeters overal *hof* hebben, zie bij FRANS BURMAN, *eenige aanmerkingen de Nederduitsche taal aangaande*, blz. 74 en volgg.

HOFLAND, voor warmoeziers-land, of tuin-land; waarvoor men in Neder-Saksen zegt *gården-land*, *gåren-land*.

HOKKEN worden hier genaamd de hoopen, welke uit eenige korengarven of korenbossen zijn zamengesteld. *De boekweit staat op hokken*, ook wel *in hokken*. Het werkwoord *hokken* wordt gebezigd voor het op hoopen zetten. Het woord is ook hier en daar elders in gebruik, en was reeds van ouds in zwang. Van hetzelfde komt dat van *hokker*, eigenlijk een graan-kooper uit de tweede hand, en hiervan in het gemeen iemand, die in het klein verkoopt. In Friesland heeft, gelijk als in Neder Saksen, *höker*, *hökker*, dezelfde beteekenis.

HOL, of HOOL, wordt hier, ten platten lande, de drooge sloot geheeten, welke de akkers van elkander scheidt. Hiervan vindt men, in de belendingen en scheidingen van landerijen, zeer gemeenzaam niet alleen *heg half* of *heel* daaraan, *weg half* of *heel* daaraan; maar ook *hool* of *half hool*, of ook wel *zonder hool*, daaraan.

HOLLAND. Even als de Noord-Nederlanders de Zuid-Nederlandsche Gewesten den algemeenen naam van *Braband* geven, en de Engelschen dezelve *Flanders* noemen, naar de beide voornaamste gewesten, zoo gebruiken de ingezetenen en opgezetenen van Stad en

Lande van Breda zonder onderscheid het woord *Holland* van alle onze Noordelijke gewesten, aan de overzijde der Rivier gelegen. Men hoort bijna dagelijks, dat iemand naar *Holland* vertrokken is, of uit *Holland* teruggekomen, ofschoon ook eene geheele andere Provincie bedoeld wordé. Dat deze gewoonte reeds van ouds in de Zuidelijke gewesten heeft plaats gehad, zie in mijnen *Parnasus Latino-Belgicus*, pag. 13. Even eens zeide men voorheen hier *Braband* voor alle de Zuidelijke Nederlandsche gewesten. Thans zegt men ook veel *Belgie*, doch ten onregte, dewijl alle de Nederlandsche Gewesten onder den naam van *Belgie* begrepen zijn, getuige slechts het opschrift van den door geheel Europa gangbaren en om deszelfs gehalte geachten Noord-Nederlandschen Dukaat.

HOMPELEN, *humpelen*, voor moeilijk, hortende en stootende gaan. Bij KILIAAN is het *inepte operari*, en HUMPELER *artis suae imperitus*, welke in den TEUTHONISTA *Humpler in synre konst* is. In het Neder-Saksisch hebben die woorden dezelfde beteekenis. Echter is *humpeln* aldaar zooveel als *hinken*, alsmede *im Tanz nachlässig hüpfen und schlentern*.

HOOD, voor *hoofd*. Dat dit geene verbastering is, blijkt uit KILIAAN en MEYER'S *woordenschat*, alwaar het onder de verouderde woorden voorkomt. Zie ook HUYDECOPER, op *M. Stoke*, 3. D. blz. 294. Men vindt het onder anderen bij ANNA BYNS, 1. B. 12. *Refereijn*:

»'T eest of 't volc van Israel Gods gramscap ontvloot,
»Wanneerse haer *hoot* teghen Moysen op-hieven.»

De F mist men ook in het oud-Friesche *haud* en

Eng. *head*; ofschoon dezelve in het Angels. *heofod*, *heafod*, *heafud*, *haefid* gevonden worde. Het Allemann. *haubit*, *houbit*, *houvit*, en het Duitsche *Haubt* schijnen van het Gothische *Haubith* te komen. Te Dordrecht zegt men ook *hood* voor *hoofd* in de volkstaal, zoowel als te Amsterdam. En dit *hood* was reeds oudtijds zoo zeer in zwang, dat men in de verbuiging *hooje* voor *hoofde* zeide. *Spelen van Sinne*, *Antw.* 1562, *blz.* 44:

»En oft ghy u liet setten een clisterie,

»Die trect wt de *hooje* segghen de medecynen.”

En nog zelfs heb ik te Breda onder den gemeenen man *hoodje* voor *hoofdje*, hoofdje, hooren zeggen.

HOOFD-BANK werd te Breda genoemd de Regtbank, aan welke van de vonnissen der Schepens-bank en van die der geregten ten platten lande beroep viel. De vonnissen aan dergelyk Regtbanken in meer voorname steden, bij welke die van mindere steden en dorpen, het vonnis niet vroede zijnde, gelijk men toen sprak, hetzelfde moesten halen, werden *hoofdvonnissen* genaamd. Zie den Heer VAN DE WALL, *Privileg. van Dordrecht*, *blz.* 452. Bij KILIAAN is *hoofdvonniss* overgezet *sententia praesidum*; *sententia judicis superioris*; en *hoofd-bancke* is bij hem *principale tribunal*, *tribunal primarium*, *tribunal praesidum*. Voorts acht ik *hoofd-bank* de ware spelling te zijn, hoe zeer *hoof-bank* ook zoude kunnen verdedigd worden door den titel van *hof*, ook aan mindere, en als het ware tus-schen-regtbanken, eertijds gegeven. B. v. den HOVE en *hooge Vierschaar van Zuid-Holland*, die te Dordrecht zitting hield. Over de beteekenis van het woord *hoofd* in diergelyke woorden zie wijlen den Hoogleer-aar PESTEL, *Comm. de Rep. Bat.*, II. p. 130.

HOOFD-ZWEER, *scheele hoofdzwear (hemicrania)*. Zie *Zweer*.

HOOG. Spreekwijze: *het zal wel hoog middag zijn, eer ik te huis kom*, voor hetgeen, wat men elders zoude zeggen: *het zal wel rijkelijk middag zijn*. Beide spreekwijzen zijn in Neder-Saksen algemeen gebruikelijk.

HOOG TIJD. *Ten hoogtijd gaan, of hoogtijd houden*, noemt men hier, wat men in Neder-Saksen heet *sinen Ostern holden*, en in Frankrijk *faire ses Paques*. *Heugh-tijd, hoghe-tijd, hoog-tijd* is bij KILIAAN, in de eerste plaats *solemnia, solemnitas, dies solemnis, festum, dies festus, geniale tempus, genialis dies, laetus dies*; vervolgens *nuptiae*; eindelijk *coena dominica, communio eucharistiae*. In dezen laatsten zin hebbe men de boven aangevoerde spreekwijze te verstaan. In de tweede is dezelve in Neder-Saksen en in het Hoogduitsch gebruikelijk. Men zoude kunnen twijfelen, of *hoog* hier niet een bijvoegl. naamw. ware, omdat men in oude geschriften van *hooge tijden*, en van *de drie hooge feesten*, Kerstmis, Paschen en Pinksteren, gewag gemaakt vindt; dan men zie KILIAAN op het zelfst. naamw. *Heughe, hoghe*. Vergelijk ook WACHTER, in *Hochzeit*; HUYDECOOPER, op *M. Stoke, III, 263*; RICHEY, *Idioticon Hamburg.*, op *Hôge*; VON WICHT, op 't *Oostfries. Landrecht, L. 1. c. 9. p. 20*; alwaar het van *heugen*, gedenken, wordt afgeleid. Zie echter HOOGSTRATEN'S *Geslachtlijst*, door KLUIT, op *Hoogtijd*.

HOOI. *Te hooi en te gras*, voor *slechts nu en dan*. *By Hau un by Stroh (Bij hooi en stroo)* is, in het Plat-Duitsch, bij beetjes, stuksgewijze.

HOOPEN, voor *veel, menigte*, is niet alleen in Friesland, waarvan zulks de Heer WASSENBERGH getuigt, maar ook hier en elders in ons Vaderland, en zelfs in Neder-Saksen, in de volkstaal zeer gemeen; dan het verwondert mij hetzelfde, en dat wel vrij dikwijls, bij eenen aanzienlijken schrijver te hebben aangetroffen in het enkelvoudig getal, *een hoope*. In het Neder-Saksisch evenwel is het enkelv. *haupen* als een *collectivum* in gebruik, b. v. *een haupen appeln*, voor: vele appels, enz. In het meerv. vindt men het wel bij oude Hollandsch eschrijvers, zelfs nog bij Hooft.

HOORNTJE noemt men hier het kinderspel, op sommige plaatsen *schuilhoekje*, op andere *schuilwinkeltje*, op andere *schuilhoortje* genaamd; want dat *hoek* en *winkel* hetzelfde is, zie hiervoor op *hoek*, en dat *hoorn* ook eenen hoek beteekent, zie in mijne *Naamsuitgangen* op *horn*, *hoorn*, waarbij men zoude kunnen voegen, dat te Haarlem eene straat of kade is, de *koude hoorn* genoemd; dat de geheele streek, in welke het *huis te Hoorn* en de *Hoornbrug* bij den Haag ligt, de *Hoorn* heet; zie ALTING, *Notit. Germ. infer.*, p. 97; dat *Hoorn* voor een' der hoeken of vleugels van het leger gebruikt wordt; zie den Bijbel bij WILLEM VORSTERMAN van 1528, en bij H. PETERSEN van 1541, 1. *Machab. 9. Lett. B.* Het zoude mij niet verwonderen, dat ook in het Wallisch *harn* eenen hoek beteekende. Sommige plaatsen toch in het Graafschap Wallis hebben *harn* in den uitgang, voornamelijk zulke, welke op eenen hoek, b. v. aan den mond van eene rivier gelegen zijn. *Hornic* wordt in het *Passionael, Winterstuck*, 2. *uitgave*, fol. 31, van eenen hoek der straat, of van eenen afgelegenen

hoek, gebruikt, in tegenoverstelling der *wide marct*. Misschien is dit woord eene soort van *pleonasmus*, en zamengesteld uit *Hoorn* en *Ecke*, nog in het Hoogduitsch zeer in gebruik. Niet alleen bovengenoemd spel, maar ook een ander, elders *scheepje zeilen* of ook wel *wisselen*, heb ik hier *hoortje* hooren noemen, wanneer namelijk vier kinderen elk aan eenen vierhoek staande, snel onder elkander van plaats veranderen.

HOORZAAM, voor *hoorbaar*, of, hetgeen men op andere plaatsen veel zegt, *gehoorlijk*. B. v. *het is in dit huis zeer hoorzaam van de bureu*. Elders heb ik ook wel hooren zeggen *gehoorzaam*, 'twelk mij het minst van allen zoude aanstaan, omdat dit ook de beteekenis van *obediens* heeft, hoezeer, tegenovergesteld, dit in het Angelsaks. *hyrsum* zij, en in het Allemann. *hoorsam*. OTFRIED heeft beide *horsam* en *gihorsam*, voor *obediens*; het eerste *I. 18, 20*; het tweede *I. 3, 7*.

HORS. *Horsen* of *horren* heb ik hier wel hooren noemen buiten-gronden of aanwassen, met kreupelhout begroeid; in Holland zoude men zeggen *buiten-grienden*. Vermoedelijk is zulks afkomstig van het oude *Hero*, *Hore*, *Horwe*, bij LIPSIUS, in *Glossar.*, *here*, *horo*, Angels. *horh*, *horg*, mest, slijk, even als het woord *horscht* of *horst* door KILIAAN vertaald wordt *virgultum*; *silva humiles tantum fructus proferens, frutetum, frutectum, senticetum*; en door WACHTER, *locus nemorosus, pascuus*. Zie over het boven aangevoerde *Hero*, von WICHT, *Ost-Fries. Land-Recht, L. II. c. 267*, de *Oude Friesche Wetten*, blz. 298, en de *Nieuwe Bijdragen*, 1. D. blz. 28 en 29.

Of het woord *oer*, voor eene vastere, diepere, nog onaangerode aardbedding genomen, gelijk VON WICHT l. l. wil, hiertoe behoore, zoude ik betwijfelen, dewijl het denkbeeld van eene vaste aarde met dat van modder niet zeer schijnt te strooken. Voor zoo verre hij echter alles tot den wortel *ar, or, ur* (*principium*), brengt, zoude ik het hem misschien kunnen toestemmen.

HORT, voor *stoot*. In het Wallisch is *hort* bij BOXHORN *improperium*, waarvan LEIBNITZ, *Collectan. Etymolog.*, het Fr. *heurter* afleidt. KILIAAN: *Hort*, s. *stoot*. *Pulsus*,

HOT is een woord, 'twelk de karrelieden in de Baronie, en in Braband over 't algemeen, even als in Neder-Saksen bezigen, om het paard regts af te doen gaan. Zie hier, wat de Schrijver der *Reize door de Majorij van 's Hertogenbosch* van hetzelfde zegt: »*Hot* moet »misschien *hor* wezen, en dan beteekent het volgens »den grooten HUYDECOPER bij STROKE zoo veel als *weg*. »Deze beteekenis is zeer natuurlijk, omdat het paard »op het woord *hot* van den voerman afwijkt,» (gaande of zittende de voerman doorgaans aan de linkerzijde der kar). »Misschien is dit woord nog oud-Celtisch, en dan »is *ot, hot*, zooveel als *goed*, en dus *regt*." Maar *ot* beteekent in het Wallisch eigenlijk *goederen*. *Goed* is *da*. Echter is de gissing, dat *hot* uit het Keltisch komt, niet geheel ongegrond. *Hwt* beteekent in het Wallisch, 'twelk onmiddellijk van het Keltisch afdaalt, *apage*, ons *weg*, 'twelk nog in het Zweedsch *hut* heet, en meest tegen de honden gebruikt wordt. TUINMAN, *Vervolg op de Fakkels der Nederduitsche taal*, zegt, op het woord

hotten: » Bij de Oostenrijkers beduidt *hotten* gaan. Zoo » zeggen wij, 't wil niet gaan, 't wil niet *hotten*. Zoude » dan van dat *hotten* zijnen oorsprong niet hebben, » dat de voerlieden in Gelderland en elders de paarden » bestieren door de woorden *hot* en *haar*? Dat *haar* wil » mogelijk zeggen hier, herwaarts. *Hot* is dan het te- » gendeel, naar de andere zijde." Dan, waartoe al deze gissingen. Het woord *hott* is een goed Duitsch woord. Bij WACHTER wordt het uitdrukkelijk vertaald *dextrorsum*, in welken zin het de karrelieden gebruiken, voornamelijk in Opper-Saksen, alwaar *hot*, bij de voerlieden, regts, en *schwude* links is. Van die gewoonte der voerlieden, om *regts* door *hot*, weg, en *links* door *haar*, hier, te beduiden aan de paarden, heet in Neder-Saksen regts *van sich* en links *toe sich*. WACHTER, op het woord *wist*, zegt *hot* te komen van het Keltische DEAN, *dexter*, en DEHAN, *dextra*, waarvan bij omzetting *od* en *hod* komt. Vele woorden zijn uit Duitschland naar Gelderland en de Meijerij van 's Hertogenbosch overgewaaid, welke in de buurt van de Baronie van Breda is. MYLIUS, *Archaeolog. Teuto*, op *hotte*, meent, dat het woord der voerlieden *hot*, *hotto*, dient, om de paarden aan te zetten en voort te drijven, en leidt het, in die onderstelling, af van het oud-Duitsche *hotte*, gaan, waartoe hij ook brengt onze spreekwijze: *het wil niet hotten*: dan *hot* is een teeken, om de paarden bepaaldelijk regts af te doen gaan, vanwaar bij SPIEGEL, in deszelfs *Hertspiegel*, B. 4. v. 168, door *hotwegh*, mijns oordeels, de weg ter regter hand moet verstaan worden, dewijl in het vorige vers voorafgaat:

» *Ghi zijt te slinker hand verdoolt*:"

waarop dan volgt :

» *Om die te schouwen*

» *Geen rechter hotwegh voeght, maar 't middelpat te
(houwen.)*»

Hotweg, haarweg, hoort men ook nog heden de boeren en voerlieden in Neder-Saksen zeggen.

HOUDEN. *Zich wel houden* is hier, bij den gemeenen man, gezond blijven. Dezelfde zegswijze is in Neder-Saksen gemeen. Een bij het volk zeer gewone wensch is: *houd u wel*, d. i. het Latijnsche *cura, ut valeas*.

HOUDEN. De landlieden zeggen *houden*, voor *een nest hebben*; b. v. *in dien boom houdt een vink*. De uitdrukking is zeer naïf, om de vasthoudendheid en gehechtheid van den vogel aan zijn nest aan te duiden.

HOUDERSSE, voor *houderesse*, in *bankhoudersse, kashoudersse, stalhoudersse*, enz. Het is minder verbas- terd, dan het Hollandsche *houderesse*, want het moest niet *houdersse*, maar *houdersche* wezen, welke uitgang *sche* of *ske* in Neder-Saksen algemeen het vrouwelijke geslacht aanduidt, en welke aan meerdere Noordsche talen eigen is. Indien de man *Veldman* heet, wordt aldaar de vrouw *Veldmansche* algemeen genoemd.

HOUTMIJT. Dit woord hoort men in Holland zelden, dan voor den houtstapel, waarop de Ouden hunne dooden verbrandden. Hier is hetzelfde zeer gemeen voor een' hoop houts. Zoo zegt men ook elders eene *hooimijt*.

HOUTWAS, voor *houtgewas*.

HOUW, voor kapping, afkapping. B. v. *het is dit jaar de eerste houw van deze dreef*, d. i. de eerste keer dat dezelve gehakt wordt. Ook in Neder-Saksen heeft *hou* dezelfde beteekenis.

HOUWEN, of, bij verkleining, *houwkens*, voor onze gewone *suiker-peulen*, schoon sommigen de houwen van deze onderscheiden, dat het die lange peulen zijn, die door hunne kromme gedaante naar eenen *houwer* gelijken, dan bij MEYER vindt men: »HOUDE, »HAUDE, *rok, schil, pelle*. Aldus wordt eigenlijk genoemd de schil van peulen, boonen, enz., omdat »zij de erwten en boonen zamenhoudt. Waarom ook »dusdanige vruchten *houwvruchten*, of *hauvruchten* genoemd worden." Bij KILIAAN is BOONHOUDE overgezet *siliqua*, en ERWTHOUDE *pisa in siliquis*. Men zoude dezelve ook kunnen achten *houden* gezegd te zijn van *houden*, in de beteekenis van *continere*, even als *hulse* van *hullen*, bekleeden. Zie wegens dit woord den Heer YPEX, *over verouderde woorden van den Staten-Bijbel*, blz. 57 en 58.

HOVENIER. Hoezeer *hof* bij echte Bredanaars dat zij, wat de Hollanders *tuin* noemen, en *tuin* eene omheining, heet echter een *tuinman* een tuinier. Door *hovenier* verstaat men doorgaans eenen warmoezier.

HUTJE. *Het hutje en het mutje*, of *met het mutje*; eene speekwijze voor hetgeen men elders zegt: *den geheelen boel*. Ik denk, dat het genomen wordt voor *het*

hoedje en het mutsje. Zoo zeggen de Franschen *chapeau et bonnet*, om *mannen en vrouwen* uit te drukken. De Zweden zeiden eertijds *hatt et hætta*, zijnde *hatt* hoed, en *hætta* een vrouwenhoed; alsmede *hatt et hufwa*, hoed en huid; en *gyrdel et linda*, moe-tende men door *gyrdel*, gordel, den draagband van het zwaard verstaan. De Duitschers zeggen *Huth und Schleyer*.

HUIBERTS BROOD (SINT). Aldus wordt in deze streken genaamd het brood op St. Huiberts dag, door den Priester ingezegend. Bijgeloovige Katholijken, die op den dag, aan dien Patroon der jagt gewijd, van dat brood eten, achten zich tegen de beten van dolle honden beveiligd, en doen daarvan hunne honden eten, om van de dolheid bevrijd te blijven. Zie over deze wonderdadige magt van St. HUIBERT, PACQUOT *Mémoires, Tom 5. p. 355* en volgg., alwaar men ook zien kan, dat het gebruik om de door dolle honden gebeten en naar het klooster van St. HUIBERT in het land der Ardennen te voeren, ten einde hun een draadje der stoel van St. HUIBERT door insnijding in het voorhoofd in te brengen, reeds zeer oud is; zoodat hier niet alleen de wonderdadige genezing, maar nog een tweede mirakel plaats heeft, te weten het in wezen blijven dier stoel, niettegenstaande zoo menigvuldige verminderingen. Men zegt, dat ook aldaar een sleutel bewaard wordt, door uitbranding met welken van de wonde, dezelve genezen wordt, waarin niets wonderdadigs gelegen is, dewijl dit *cauterium*, door welk ander ijzer ook aangebragt, wel dezelfde uitwerking zoude hebben. Daar St. HUIBERT de patroon

der jagers is, wordt de dag, aan denzelve geheiligd, door de jagers gemeenlijk of met eene buitengewone jagtpartij, of het schieten naar de schijf, of door eenen vrolijken maaltijd gevierd.

HUID. *Iemand op de huid geven*, voor: slagen geven. *Iemand de huid vol schelden*, voor: met scheldwoorden overladen. Beide spreekwijzen zijn in Neder-Saksen algemeen.

HUIDEN komt bij KILIAAN als een verouderd woord, voor *hoeden*, voor. Het wordt hier nog gebruikt, b. v. *den tuin schoon huden*, voor *schoon houden*, *wieden*.

HUIF wordt in de Baronie van Breda, gelijk op andere plaatsen van Brabant, een linnen zeil genaamd, 'twelk veeltijds over de karren gespannen wordt, vanwaar die karren ook *huif-karren* genoemd worden. Het woord is in het Wallisch HUIF, *cucullus*. In het Duitsch is *Haube* eene vrouwen-muts, of eigenlijk de kam, of ander natuurlijk hoofdsieraad van eenen vogel, in het Nederlandsch, door de zeer gemeenzame verwisseling der H en K, *kuif* genoemd, vanwaar een vrouwen-hoofddekseel, bij de Franschen thans *une coiffe*, eertijds *une huve*, bij de Nederlanders eene *kuif* genaamd werd, waarvan het zamengestelde *kuiven-maakster* is. In het Bastaard-Lat. is het *cofia*, *chusia*. Vergelijk WACHTER, in *Kipfe*. Daar nu, volgens dezen, *Haube* afkomt van HEBEN, *levare*, *tollere in altum*, ziet een ieder, waarvan, deze afleiding doorgaande, een zoodanig overdeksel eener kar eene *huif* genaamd zij. *Huif*, *huive*, werd bij de Ouden *huve* ge-

speld , en de Zeeuwen neemen nog hunne huif-wagens *huwewagens*.

Bij de Ouden hadt men het werkwoord *huiven* , voor *bedriegen* , in welken zin men nog heden ten dage *doeken* gebruikt. *Schatkist der Philosophen, Esbatement, blz. LV:*

»Maar hij is soo jaloers ,
»'k En kan hem niet wel *huiven* .”

HUIK. De *huiken* zijn hier nog eenigzins in gebruik , vooral onder de Roomschen , bij het ter kerke gaan , waartoe dezelve reeds van ouds schijnen gebruikt te zijn , blijkens het spreekwoord : *ik wil met die huik niet ter kerk gaan*. In Braband en Vlaanderen zijn dezelve zeer gemeen , dan hier beginnen dezelve af te nemen. Thans dragen de Roomsche vrouwen , in plaats van dezelve , groote zwarte regenkleeden of faliën , om ter kerke te gaan. Oudtijds werden de huiken door de vrouwen bij de begrafenisfen gebruikt , 'twelk nog bij de uitvaarten ten platten lande geschiedt. In Holland ziet men dezelve geheel niet meer. Op het Fransche woord *hucque* beschrijft MÉNAGE het zeer eigenaardig als een vrouwenkleed , van het hoofd tot de voeten nederdalende. Hij durft het echter niet van het Vlaamsche *huicke* op eene stellige wijze afleiden , omdat het bij VILLON en COCQUILLARD ook als een manskleed voorkomt. Dat het ook wezenlijk een manskleed geweest is , is mij gebleken uit den ouden Roman *Jurdain de Blaves* , alwaar *fol. 4* gelezen wordt : »et »lenier s'en alla et descendit en bas et trouva son »dieval prest il monta dessus et mene en sa compagnie ses trente chevaliers lesquelz avoyent chas-

» cun une *hucque* détaillée et tenoyent en leurs mairs
» blanches verges.”

HULER. Bekend zijn bij oudere en nieuwere volken de huilsters en huilers bij de begrafenissen. Hier worden *huilers*, of ook wel *huilbalken*, genoemd de knechts van aanzienlijke lieden, die, in diepen rouw gekled, met rondom neerhangende hoeden, en eenen rouwmantel met eenen langen sleep; statig midden over de straat gaan, om den dood hunner meesters of meesteressen als het ware bekend te maken, welken intuschen de bidders, die hen omstuwen, huis aan huis aanzeggen.

HULLEN noemt men hier zulke plaatsen, in welke stof ook, die dermate zijn gesleten, dat dezelve een gat dreigen te worden.

HUPPELEN, figuurlijk, van eene zaak, voor: haperen, hotten, horten; met horten en stooten gaan.

HUWELIJKSLIEDEN wordt op sommige plaatsen der Baronie, in geregtelijke stukken, gebezigd voor het anders doorgaans gebruikelijke *echte lieden*. Zie order anderen van **VLIET**, *van 't recht van versteroenisse, ofte successie van Breda, art. I.*

I.

IELK, voor een ieder, hetzij bij verbastering van *elk*, of bij zamentrekking van *iegeijk*, waarvan ook *elk* misschien samengetrokken is. Zie mijne *oud-Friesche spreekwoorden*, blz. 113 en volgg.

IEMAND wordt nog heden ten dage in de stad en het land van Breda, in de gebogene naamvallen, gebruikt, zoowel als *niemand*. Oudtijds geschiedde het algemeen. Onder anderen leest men in den *Bijbel*, gedrukt te Antwerpen, bij *Willem Vorsterman*, 1528, in het 2. *Boek der Machabeën*, kap. 11, *Lett. G*: »Seyndt terstont *yemanden*, op dat wi ordineren alsoot u becoemt." Zelfs heb ik *iemanden* in den *casus rectus* gevonden. Het is dus geen *germanismus*.

IET wordt hier veel gebruikt voor *iets*, vooral in den eersten en vierden naamval, maar nooit voor *iets*, als een *adverbium*; hoezeer het oudtijds ook aldus gebezigd werd; zie nog SPIEGEL'S *Herspiegel*. II, 309.

IETWAT of, gelijk het doorgaans bij verbastering uitgesproken wordt, *ietewat*, voor hetgeen men in eenen deftigeren stijl zegt *ietwes*. Oppervlakkig zoude men denken, dat het ware *iet of wat*, dan het is een enkel, hoewel zamengesteld, woord, te weten: *ietwat*, bij KILIAAN ook *iewat* en *etwat*; in het Hoogd. *etwas*.

IEVERS, voor ergens. Eigenlijk *iewers*, als zamengesteld uit het oude *ie* en *waarts*, bij verkorting *wers*; wordende hier ook somtijds, hoezeer minder dan in Gelderland, de W in V veranderd. Men treft echter bij de Ouden ook *ievers* aan.

IEVERHANDS, voor: te eeniger plaatse, ergens; van *iever* of *iewer* en *hands*, zoo veel als aan deze of gene zijde.

IK. Men hoort hier ook wel de herhaling van dit *pronomen*, even als in Zeeland, en nog meer in Vlaanderen en Zuid-Braband. B. v. »*Ik heb ik dat gedaan.*» — »*Ik ben ik daar geweest.*»

IN wordt hier zeer gemeenzaam voor aan een bijvoegl. naamw. gevoegd, en heeft alsdan den zoo ten goede als ten kwade versterkenden of vergrootenden zin van *per*, *prae*, *valde*, en zoo is het zelfs in de beschaafde verkeerung onder oorspronkelijke Bredanaars nog zeer in zwang. Men houdt zulks in het kitteloorig Holland welligt alleen door het volksgebruik gevormd; dan het komt in een heir van woorden aldus bij KILIAAN voor. Wij zullen alleen die, welke hier het meest in gebruik zijn, aanvoeren.

INBEDROEFD, of *in-droevig*, bij KILIAAN *indroeve*, voor: innerlijk bedroefd, of in het algemeen zeer bedroefd.

INGEN. Zie over dit woord, in de beteekenis van *weide*, of in het meervoud *weiden*, mijne *Naams-uitgangen*, blz. 62 en volgg. Dat hetzelfde in het land van Breda eertijds ook niet vreemd schijnt geweest zijn, komt

mij voor uit den naam van *Teteringen*, dicht bij Breda gelegen. In den jare 1280 werden namelijk door ARNOUT VAN LOVEN aan die van Breda geschonken de *gemeene weiden* (*pascua publica*), gelegen tusschen Emebergen en Ypelaar tot aan de gracht, strekkende naar den molen en tot aan het bosch *Verdebosch*, door eene, in het woord *vrede* ook niet vreemde, letteromzetting, thans *Vredelosch* genaamd, welke omtrek *Teteringen* uitmaakte; waarschijnlijk, even als *Ter Aa*, *Ter Goude*, *Ter Neuze*, *Ter Veer*, enz., eertijds *Ter Ingen* genaamd, waarvan, omdat men dikwijls bij verbastering *te Ter Ingen* zeide, even als men nog wel *pleonastice* zegt *te Ter Heide*, naderhand *Teteringen* gemaakt is.

INGIERIG, voor: bij uitstek gierig.

INGOED, voor: zeer goed, inzonderheid van iemand, die goed van inborst is. Elders zoude men zeggen: *door en door goed*. Hetzelfde heeft in 't Friesch plaats. *Yn-goe* zegt G. JAPIX veel van God, en dikwijls roept hij het Opperwezen aan *yn-goe God*; zie b. v. *Psalm* 16 en 125. *Goads yn-goe gunst* zegt hij *Psalm* 52; om nu geene plaatsen meer aan te halen.

INHEET, voor: zeer heet.

INHOUDEN. *Het op iets inhouden*, voor: zich naar iets regelen, zich naar iets, als vast bepaald, gedragen. B. v. *Ik zal het dan daarop inhouden*, d. i. *ik zal zulks dan voor afgesproken houden*. Het is, meen ik, ontleend uit de spreekwijze: *het op den vijand, op de*

kusten inhouden, zoo veel als *aanhouden*. De Heer WEILAND heeft het woord niet in deze beteekenis.

INKOMENDE, voor *inkomen*, inkomsten. Men vindt het veel in oude stukken, en inderdaad is dit deelwoord, wel beschouwd, beter Nederlandsch, dan *inkomen*.

INKOUD wordt hier veel gebruikt, zoo in de beteekenis van innig, inwendig, door en door koud, als in de algemeene beteekenis van zeer koud.

INLEELIJK, voor: bij uitstek leelijk, afschuwelijk leelijk.

INLIEF, voor: zeer lief.

INLUI, voor: zeer lui.

INMOOI, voor: zeer mooi, bij uitstek mooi.

INNET, voor: zeer net. Het wordt meest van iemand, die zindelijk en naar eenen goeden smaak gekleed is, gebruikt.

INNIG gebruikt men hier voor *opregt*, in de spreekwijze: *het is innig waar*. In de oude taal had *innig* de beteekenis ook van Godsdienstig; naar het schijnt, ook in het Hoogduitsch, dewijl *Innigkeit*, in oude oorkonden, voor godsdienstigheid, godsdienstijver, voorkomt.

INPROPER heeft hier de beteekenis van *zeer proper*, *door en door proper*.

INSCHAREN. Men zegt hier, in de gemeenzame verkeer-
ring, *het vuur inscharen*, voor hetgeen men elders
noemt *inreken*, of bij verbastering *inrekenen*. Het is
zamengesteld uit *in* en *scharen*, niet in de beteekenis
van *scheren*, *radere*, maar van *coacervare*, in welken
zin het bij MEYER onder de *verouderde woorden* voor-
komt. Dezelfde beteekenis heeft *inscharen* ook nog he-
den in het Neder-Saksisch, alhoewel het aldaar *inschar-
ren* uitgesproken wordt. Dit woord heeft ook de be-
teekenis van *reken*, *reecken*, *raecken*, bij KILIAAN voor-
komende, welk laatste men nog in Friesland en in
Neder-Saksen gebruikt. Op sommige plaatsen van ons
land zegt men ook *rakelen* en *oprakelen*, niet alleen
van het vuur, maar ook van andere zaken; b. v. *den
boel oprakelen*.

INSTEKER, voor: oorblazer.

INT, voor *ent*, en *inten*, voor *enten*. De beteekenis zelve
geeft alleen genoegzaam te kennen, dat de praepositie
in hier hare plaats behoort te hebben. J. B. HOUWAERT,
Remedie der Liefden, 1. Boek, zet de woorden van OVI-
DIUS *venerit insitio* over:

» *Als den tijd compt van incten.*»

INT, voor *inkt*, of, gelijk anderen spellen, *enkt*. Som-
migen leiden het woord af van het Poolsche *inkaust*,
'twelk voor de spelling *ink* of *inkt* zoude pleiten.
Door MARTINIUS, FURETIÈRE en anderen wordt het
gehouden te komen van *ἰγρῶστρον*, Lat. *incaustum*, Ital.
inchiottro. Deze meening en het Fr. *encre* regtvaar-
digen de oude spelling *enkt*, welke ook KILIAAN heeft,

en nog in sommige oorden van ons land, en in Neder-Saksen overal, plaats heeft, terwijl de hier heerschende uitspraak *int* van het Hoogd. *Dinte* schijnt te komen, en dit, volgens WACHTER, door inschuiving der N van het Wallische *DUEDD*, *nigredo*, van *DU*, *ater*. In het Spaansch is het *tinta*. Voorts is het zonderling, dat men echter hier in de zamenstelling *inktpot*, *inktskoker*, zegt.

INT, voor: ontvangst, zoo veel als *inning*. Het wordt meest gebruikt voor de ontvangst van het regt op den visch.

INTMEESTER, of eigenlijk *indmeester*, heet te Breda de afslager van den visch, die te gelijk ontvanger van de belasting op denzelfde is. Deze heeft den naam van het werkwoord *inden*, 'twelk oulings voor *innen* gebruikelijk was. *Consthoonend Juweel van Haerlem*, blz. 168:

»Laet u broot varen en over 't water glijen,
»Soo sult ghy het op langen tijt weder *inden*.

INTSEL noemt men in deze streken het was of lijm, dat tot het enten (*inten*) van boomen gebruikt wordt.

INWIJS, voor: zeer wijs, door en door wijs.

INZETTEN. Een huis of eenen koop *inzetten*, is, op andere plaatsen van ons Vaderland, het eerste bod op eene openbare verkooping doen. Hier verstaat men door den *inzet* van een huis, of ander pand, den prijs, dien het op den eersten zitdag heeft gegolden.

Het huis is ingezet op duizend gulden beteekent dus hier: *het huis heeft op den eersten zittag duizend gulden gedaan.*

ITTEN, voor *eten*. De verdediging van hetzelfde kan blijken uit mijne *oud Friesche Spreekwoorden*, blz. 50. Ook op eenige plaatsen van Westphalen is *itten* in gebruik, alsmede *iten*. In het Saterland heet de etens-tijd, zoowel als een eetmaal, *Itemaal*.

IVEL heb ik eene enkele keer als zelfstandig naamwoord hooren gebruiken voor een euvel. In Zeeland hoort men het nog veel voor ongemak. In het Angels. is het *yfel*, waarvan de Engelschen *evil*, en mogelijk ook wel *Devil*, ons *Duivel*, gemaakt hebben, 'twelk sommigen ook tot het bijvoegl. naamw. *euvel* willen brengen. Men zeide oudtijds ook *oevel* en *ovel*, en nog in Neder-Saksen *üvvcl*; en mogelijk daarvan *Düvel*.

J.

J. Deze letter wordt door oorspronkelijke Bredanaars zeer veel als de Fransche J uitgesproken, niet alleen door Roomschegezinden, welke zulks van hunne geestelijken leeren, die het woord *Je-zus* aldus uitspreken, maar ook door niet weinige Protestanten.

JAARGETIJDEN noemt men bij de Roomschen, in deze

streken, de viering der uitvaart, die een of meer jaren na dezelve voor de overledenen gehouden wordt.

JACOBS VAARDER. (Str.) Zoo worden hier de vromen genaamd, die naar *St. Jage van Compostella* of *Compostela* ter *bedevaart* gaan. Men ziet nu en dan wel eens eenen zoodanige op 's Heerenstraten verschijnen met eenen staf en een zwaard gewapend, den hoed met Sint Jacobs beeldjes versierd, en de kleederen met Sint Jacobs schulpen behangen. Deze toestel der schulpen heeft zijnen oorsprong uit de gelijkenis, die zij hebben met den kleinen ronden mantel, waarmede de Heilige doorgaans pleegt afgebeeld te worden. Het behoeft geene aanduiding, dat *vaarder* hier het *ganger* beteekent in *bedevaartganger*, van de oudste en eerste beteekenis van het werkwoord *varen*, door KILIAAN overgezet *tendere, proficisci, vehi, petere locum aliquem, meare*. Het is niet dan in de tweede beteekenis, dat hij het vertaalt *vehi navi aut curru*. Zie over het woord *varen* in deze beteekenis HUYDECOPER'S *Proeve*, 2. D. blz. 159, uitg. van LELYVELD, alsmede WACHTER EN TEN KATE, aldaar aangehaald, gelijk ook JUNIUS, *ad Willeram.*, p. 29.

JAGER, of *jagtplaat*. Eene plaat, die men voor de schoorsteenen stelt, om jacht in dezelve te verwekken, en die daardoor te beter te doen trekken.

JAGT, voor: togt, trekkenden wind, togt-lucht.

JAGTSCH of JAGTIG zegt hier meest de echte Bredanaar van eene teef, voor loopsch. Bij KILIAAN is *jaghtig* uitgelegd door *loopigh* en overgezet door *catuliens*.

JANE. Een verkorte vrouwen naam, eigenlijk *Joanna*, voor hetgeen men elders noemt *Jana* of *Jaantje*.

JAN IN DEN ZOMER. (Sr.) De landlieden noemen alhier nog aldus, in navolging der Ouden, den 24. Junij, ter onderscheiding van de andere St. Jans dagen. In de *oude Friesche Wetten* wordt deze dag genaamd *Sinte Johannes dei to midda Somera*, en de Angel-Saksen noemden dezen feestdag *midde sumener maesse*, of ook wel eenvoudig *mid-sumera*, gelijk de Friezen denzelve ook eenvoudig *sumers-nachte* noemden. Dezelve heeten nog den kortsten nacht *mids-zomer*; zie de *aanteekk. op de oude Friesche Wetten*, blz. 31. In oude Neder-Saksische stukken wordt de 24. Junij ook zoowel *middensommer*, *midsommer*, als *Sunte Johannes Dage to middensomere* genoemd. Nog heden zeggen de boeren in Westphalen: *Sunte Jans midsummer*; gelijk zij den dag na Kersdag *Sunte Jans midwinter*, en den kersdag zelve *midwinter*, *midwinter*, noemen.

JEF, naamsverkleinwoord van *Jozef*. De J wordt op zijn Fransch uitgesproken.

JENOFFEL. De duizend-schoonen worden hier genoemd *boeren-jenoffels*.

JICHT wordt, door oorspronkelijke Bredanaars, niet in het vrouwelijke, maar onzijdige geslacht gebruikt.

JO, JOKE; gelijk *juweelen* en meer andere woorden, uitgesproken wordende volgens den Brabandschen tong-

val, als de Fransche J. Dit *Jo* en *Joke* is hier het verkleinwoord van *Johanna*, even gelijk *Chonne* in het oud-Fransch. Zie hetzelfde bij den Heer ROQUEFORT, *Gloss. de la langue Romane*.

JOFVROUW, aan de Zuid-Nederlandsche kanten, voor *Jufvrouw*. Het komt nader aan het oorspronkelijke *Jonkvrouw*.

JONG. *De Ouden verstonden dit ook van kinderen*, zegt de Heer WEILAND; dan nog heden ten dage gebruikt men in de Stad en in het Land van Breda dit woord als een zelfst. naamw. voor een kind in 't algemeen, ook van het vrouwelijk geslacht. Men zegt: *Het is een lief jong; het is een ondeugend jong*, ofschoon van een meisje gesproken worde. Men noemt ook wel iemand, hetzij man of vrouw, vriendschappelijk aansprekende, *jong*. Hetzelfde heeft ook, ten minste omtrent mannen van allen rang, plaats op het eiland Marken. Zie den *Grijzaard*, No 66, alwaar men, bij gelegenheid van dit gebruik, vindt, dat zij den Prins Erfstadhouder, aldaar komende, zouden zeggen: »Welkom, jonge! 't is doch wil, datste hier »iens komste;» en dat een dezer Eilanders eens aan eenen Predikant, die er groot en welgemaakt uitzag, dit compliment maakte: »jonge, wat biste een kerel! »dou zietste er grouwelijk zondig (gezond) uit.» Niet zelden hoort men te Breda Echtgenooten, hetzij man of vrouw, tegen elkander zeggen *lief jong*, zoo veel als *lief kind*.

JONGELIJK, voor *jeugdig*. — *Hij ziet er nog jongelijk uit naar zijne jaren*.

JONKEREREN, voor *jonkeren*, den Jonker spelen. Men heeft meer diergelijke woorden, waarin men, behalve den Nederlandschen uitgang, nog den bastaardstaart *eren* vindt achteraan geklampt.

JOUWEEL, voor *juweel*, met de uitspraak der J, als het Fransche *joyau*.

K.

'K. De landlieden omstreeks Breda gebruiken veelal de 'k voor *ik*, bijzonder, wanneer het ontkennende *en*, het Fransche *ne*, volgt. B. v. 'k *en kan het u niet zeggen*; 'k *en weet het niet*. Voor dit ontkennende *en* hadden wijeertijds, gelijk bekend is, ook *ne*, van het Fransche *ni* of *ne*.

KAAIJEN noemt men hier de vezels van geroost, gebraden of gesmolten vet. Dat het een zeer goed woord is, blijkt uit KILIAAN, door wien het vertaald wordt *frustula frixa sive adusta ex arvina; adustae et exsuccae pinguedinis crustae*. Hij voegt daarbij: *convenit cum verbo καλω, i. e. uro, aduro, torreo*.

De Heer WEILAND geeft de beteekenis van dit Brabandsche *kaaijen* aan het Geldersche en Groningsche *kaan*; dan, bij KILIAAN, zijn deze twee woorden onderscheiden, schoon weinig in beteekenis verschillende. *Kaan* is bij hem *arvina vilior ex balaenis*. Bekend is de *kaan* van het bier. Verkeerdelijk noemt men hetzelfde *kaam*.

KALFS-OOGEN noemt men hier eijeren, die in hungeheel, de dojer op het wit, te zamen gebakken, of ook gekookt of onder elkander gebraden worden. Elders noemt men dezelve ossen-oogen.

KALKEN heet men hier, wat men in Holland *witten* noemt, de wanden op nieuw met kalk overstrijken. In sommige oorden van Neder-Saksen heeft *kalken* dezelfde beteekenis.

KALKEN zegt men hier spottenderwijze voor hetgeen, wat men elders noemt *iemand teekenen*, in eenen iets minder kwaden zin, dan iemand met eene zwarte kool teekenen; of ook wel voor: iemand als boetschuldig, of als iets onbetaald gelaten hebbende, opteekenen. Op gelijke wijze zegt men in Neder-Saksen ook in eenen goeden zin *ankleien*; zie het *Holsteinsch Idioticon* van SCHÜRZE. Mogelijk heeft tot *kalken* in deze beteekenis betrekking het Duitsche spreekwoord *im kalke liegen*, d. i. in schulden zijn, geen krediet meer hebben. Zoo zegt men bij ons: *in het krijt staan*. Men was namelijk oudtijds gewoon, het door iemand verschuldigde met schrapjes van krijt op een zwart bord op te teekenen. Hiervan bij BREDERO, in *Griane*, 5. D., niet verre van het einde: »de witten »uitwrijven.» Daar nu het witten der muren hier *kalken* genaamd wordt, is het geen wonder, dat het aantekenen van zulke *witten* hier *kalken* heet. Men leze ook, wat de Heer WEILAND, betrekkelijk deze overdragtelijke manier van spreken, op het woord *Lei* zegt.

KALKMAND noemt men hier eene van geschilde teenen gemaakte waschmand van de kleinste soort. Dezelve worden ook tot vele andere einden gebezigd, dan tot het vullen met kalk heb ik die nooit zien gebruiken.

KAMP, voor een' akker, of een stuk land met eene hegge, of met kreupelhout, of met opgeworpene wallen en slooten omgeven. Dit is in geheel Neder-Saksen gebruikelijk.

KAN. Eene kan, voor eene zekere maat genomen, is te Breda twee pinten, zoo van natte, als van drooge waren, zeggende men, zonder onderscheid, b. v. *eene kan olie*, en *eene kan witte boonen*. Eigenlijk zoude, volgens den aard van het woord, *kan* alleenlijk van natte waren moeten gebezigd worden. Volgens sommigen komt het bij afkapping van *cantharus*; dan ook dit woord zoude, volgens STILERUS, van den wortel *kan* komen, in het gemeen iets hols of uitgeholds, met zekere lengte verbonden, te kennen gevende; zie WACHTER, in *Kan*.

KANT. *Kant en klaar zijn*, voor volkomen in gereedheid zijn. Beide zijn woorden van dezelfde beteekenis. Zie MEYER'S *verouderde woorden*, in *kant*. Dezelfde spreekwijze heeft men in Neder-Saksen; zie *Brem. Niedersächs. Wörterb.*, op *Kant*.

KANT, en deszelfs verkleinwoord *kantje*, voor een proefje, een monster van iets, van welken aard ook, b. v. van erwten, boonen en diergelijke. Van drooge

waren, b. v. brood, kaas, enz., is het ook elders zeer gebruikelijk voor een stuk of overschot van zulks. En dat het van natte waren ook niet zoo geheel vreemd is, getuigt de gewone spreekwijze van *wijn, welke kant gestaan heeft*. STOSCH leidt het Fransche *échantillon* van *kant* af, als beteekenende eenen kant van eene stof, tot een monster afgesneden. Het oud Fransche *escantillon* schijnt dit gevoelen volkomen te bevestigen. Ten tijde van MÉNAGE beteekende *cantel* in het Languedoksch nog een stuk van een aangesneden brood, kaas, of diergelijke. In dezelfde beteekenis vindt men het woord bij ROQUEFORT, *Gloss. de la langue Rom.*

KANTWERKERS noemt men, te Breda, die soort van werklieden, welke op andere plaatsen *kaaiwerkers*, of ook wel *kaai-boeven*, genoemd wordt.

KAPITALIST. Voor het invoeren der algemeene en gelijke belastingen over al de Nederlandsche gewesten; waren te Breda weinige der elders geheven wordende, en deze nog in zeer geringe mate, bekend. Dan daarentegen bestond aldaar eene belasting, in de overige gewesten, voor zoo ver ik weet, niet ingevoerd, te weten die van het zout- en zeepgeld. De aan dezelve schuldpligtigen werden in de aanslag biljetten in twee klassen verdeeld, als *heele Kapitalisten* en *halve Kapitalisten*, welke laatsten niet meer, dan de helft betaalden der eersten, wier opbrengst jaarlijks nog geene drie gulden, en dus voor de halve Kapitalisten weinig meer, dan eenen halven Rijksdaalder beliep.

KAPOEN is een verachtelijke naam, of scheldwoord,

hier van Brussel overgewaaid, alwaar de kaai-boeven, aldaar voor een zeer slecht slag van volk gehouden, aldus genaamd worden.

KAPPERS noemt men, in deze streken, de knopjes van zeker heestergewas, dat aan de heikanten vrij overvloedig groeit, en *brem* genoemd wordt. De bloem is geel, en gedroogd op genever gezet, of als thee gedronken, een goed middel tegen de waterzucht en het graveel. De knopjes der bloemen zijn groen en zeer klein. Tot rijpheid gekomen, worden de peultjes geplukt, en het zaad, uit zwarte korrels bestaande, wordt in de Apotheken verkocht, en, met heet water begoten, als thee gedronken. In Neder-Saksen noemt men dit heestergewas *Braam*, of *Pinxterbloeme*, in Opper-Saksen wordt het *Ginster* geheeten.

KAPRUIN wordt, aan den Zuid-Brahandschen kant, nog gebruikt voor eene vrouwenkap. Elders is het woord naauwelijks bekend, dan door de spreekwijze *onder eene kaproen brengen*. Even als men voor *kapoen* wel *kapuin* zegt, wordt voor *kaproen* ook *kapruin* gezegd.

KAPUIN zegt men doorgaans, voor *kapoen*.

KARMIL is een in de Baronie van Breda veel gezaaid wordend gewas, uit welks eenigzins naar vlasbolkjes gelijkend zaad zeer goede olie geslagen wordt. Het is het *meagrum sativum* en onderscheiden van het raapzaad en van het zoogenaamde haveelzaad. De A en E hier in de uitspraak veel verwisseld wordende, hoort men het dikwijls *kermil* noemen.

KARNEL, KERNEL, KORNEL, noemt men ten platten lande het grofste van boekweiten-meel, 'twelk uitgezift zijnde tot spijs van arbeiders en andere geringe lieden dient; ongezift tot mesting van hoenderen, varkens, enz.

KASTENMAKER. Aldus werden te Breda voorheen de schrijnwerkers genaamd, schoon niet algemeen. Thans wordt laatstgemelde naam veelal met dien van kabinetwerker verwisseld.

KASIJE, bij KILIAAN gespeld *kassije*, omschreven *kassijweg*, en vertaald *via strata*, *viarum strata*, *via silicata*, etc. In het Middeleeuwsch Latijn is het *calciata*, of *calcata*, Fr. *chaussée*, Eng. *causey*, zamengetrokken uit *causeway*, alles van het Lat. CALX, *kalk*, en niet van CALX, *hiel*, als *a calceando*, gelijk sommigen meenen. Dit woord wordt meest aan den kant van Zuid-Brabant gebruikt; op andere plaatsen van het Land van Breda zegt men meer gemeenlijk *steenweg*. Meer gebruikelijk is *kassije-steen*, 'twelk bij KILIAAN is overgezet *silex*, *lapis qua via sternitur*; en bij hem komt ook voor het woord *kassijen*, d. i. met keisteenen beleggen, straten. *Ghecasseijt* vindt men bij MIERIS, *Charterb.* 111, 68, en *kalstigeld*, d. i. *kassijegeld*, straatgeld, *ibid.* p. 600. Dit *kalstigeld* nadert eenigzins aan het Bastaard-Lat., waarvan het gevormd is; maar nog meer *kalsije*, 'twelk ook meermalen gelezen wordt, en waarvan het niet onmogelijk is dat *kassije* gemaakt is. *Kassijegeld* wordt nog heden ten dage te Breda, op het voetspoor van niet zeer oude Regeringsstukken, gebruikt.

KATEIL wordt door KILIAAN overgezet *bona mobilia, supellex*. JUNIUS, *Etymol. Anglican.*, in *Chattels*, verstaat hierdoor alle roerende en onroerende bezitting, voornamelijk echter die, welke in vee bestaat. Zoo ook SKINNER, *Etymol. Ling. Angl.*, die *chattels* afleidt van ons *katheijl. Catel* is bij FURETIÈRE: » une chose qui tient » le milieu entre les immeubles et les meubles; qui de » sa nature est immeuble et se partage de même; comme des moulins, des navires, des fruits pendants par » les racines après la Mi-Mai, et avant le pied coupé, » parcequ' après la ceuillerie ils sont réputés meubles." Hiermede komt nagenoeg overeen de Heer ROQUEFORT, *Gloss. de la lang. Rom.*, die door hetzelfde verstaat: » biens » réputés tantôt meubles, tantôt immeubles, tels que les » bleds, qui sont meubles après la Mi-Mai, et immeubles auparavant, comme n'étant pas encore séparés du » fond." Dan hij heeft het ook, zoo als KILIAAN, in de beteekenis van *effets mobiliers de toute nature*; en deze is het, in welke het woord hier en op andere plaatsen in Brabant en Vlaanderen genomen wordt. Het beste *kateil* is aldaar, gelijk hier en omstreeks, zooveel als *het beste stuk huisraad*. Dit *beste kateil* nu is ook begrepen onder het Bredaasch voordeel, 'twelk de langstlevende der Echtgenooten uit de goederen van den eerststervende vooruitneemt; zie *Voordeel*. Zeer waarschijnlijk komt het woord van het Keltische of Bas-Bretonsche *chatal, chaptal*, 'twelk vee of eene kudde van vee beteekent. En omdat eertijds de bezittingen meest in vee bestonden, is het niet te verwonderen, dat, even als *pecunia* van *pecus* komt, *kateil* voor alle, voornamelijk voor roerend, goed genomen is. Men vindt het woord veel met eene C gespeld; zie onder

anderen de *Beschrijv. van Hulst*, blz. 183. Van denzelfden oorsprong is waarschijnlijk ook het Fransche *cheptel*, eene overeenkomst wegens het vee; zie van dezelve het *Code Napoleon*, § 1800—1830.

KATJE. *Een katje*, voor een stukje, een sneedje. De Engelschen spreken hun *to cut*, snijden, en *a cut*, eene snede, als wij *kat*, uit. In het Wallisch is *catt* ook *sectum*, *portiuncula*.

KATTEN zijn de aan de zwakste zijde der stad opgeworpene aarden hoogten, of hooge bolwerken. *Propugnaculum eminens* zet KILIAAN het woord over. Eeni-gen meenen hetzelfde alzoo genaamd van *kütten*, bedekken; anderen van *katten*, *jacere*, werpen, om dat dezelve veeltijds dienen voor hooge beukerijen; anderen eindelijk houden dezelve aldus genaamd naar hunne gelijkheid met de katten-ruggen. Men moet dezelve van de storm-katten wel onderscheiden. Zie *eene katte* beschreven bij HUYDECOPER, op *Melis Stoke*, III. 291. Dezelve waren beweegbare gevaarten, of torens van hout, die men konde voortrollen, en die de belegeraars gebruikten. Zie MATTHAEI *Analecta*, t. 3. p. 398. Sommigen meenen dezelve alzoo genaamd, omdat de krijgsknechten, onder bedekking van dezelve, even als katten, langs den grond sluipen.

Van *kat* in de eerstgenoemde beteekenis maakt BREDERO, in *Lucelle*, het werkw. *katten*, voor opeen-stapelen:

» Dan wert benadert en becinghelt strax de steen
 » Met loopgracht en met schans, met weeren en bol-
 » Dan *kat* men kat op kat.” (wercken,

KATVISCH noemt men hier allerlei slechte of kleine rivierisch, waarschijnlijk omdat de eigenlijke *katvisch*, bij **KILIAAN** in het Lat. *alburnus*, in het Nederd. *blik*, waarvoor men doorgaans *bliek* zegt, genaamd, niet van de beste soort is. In het *Brem. Nieder-Sächs-Wörterbuch* wordt *Katt-fiske* uitgelegd door kleine visch, welke men de katten voorwerpt. *Kat-aal* vindt men in den *Warenar met den pot* van **HOOFD**.

KAUWAAUWEN, voor *snappen*, babbelen. Het is misschien eigenlijk: *klappen als eene kauw*. Bij **KILIAAN** vindt men *kauwetteren*, *kauwetten*, 'twelk aldaar overgezet is *vociferari instar monedulae*; *garrere*, *convitari*, *contumeliam dicere*, *obtrectare*. Dit woord vindt zich bijna volmaakt weder in het Westphaalsche **KWATEREN**, **KWITTEREN**, *garrere*, *nugari foeminarum modo*. **RICHEY**, in *Idiotic. Hamburg.*, heeft **KABBAUEN**, *hadern*, *wiederbellen*, *belffern*; en **KABBAU**, *Haderkatze*, *Zänkisches Maul*. In het *Brem. Nieder-Sächs Wörterb.*, 2. Th. S. 711, heet **KABBAUEN** *mit lautem Geschrey unter einander zanken*. Het wordt aldaar zamengesteld uit *babbeln* of *kibbeln*, ons babbelen of kibbelen, en *bauen*, *bouen*, *wouwen*, *bellen*, welke afleiding mogelijk even ongegrond is, als mijne bovenstaande gissing. Men hoort nu en dan ook het woord *kauwaauw* voor een snapachtig vrouwspersoon.

KÉ wordt in deze streken, door de boeren, veel gebruikt als een stopwoordje, voor *kek*, *kijk*, of ook als *ei!* Het komt ook menigwerf voor in de *Schadtkiste der Philos. en Poëten*, en wordt aldaar *qué* gespeld; onder anderen blz. XLVI:

»Waarom syt ghy bedroeft? *qué* opent mij de *keest*.'' (Wat *keest* zij, leert de Heer WEILAND op dat woord). Doch in de *Spelen van Sinne, te Antwerpen bij Silvins*, 1562, leest men overal *ké*.

KEELEN, zeker moeskruid, zijnde het jonge knollenloof met de even geschapene knolletjes aan dezelve, 'twelk zeer veel alhier gegeten wordt, vooral in het voorjaar, wanneer nog geene andere versche groenten te vinden zijn. In het najaar wordt het meer tot den winter-voorraad ingelegd, dan versch gebruikt. Zoude het woord ook komen van *caulis*, niet in de betekenis van kool, maar van eenen steel? De elders den *keelen* gegevene naam van *steel-loof*, of *raap-stelen* doet mij dit bijna denken. De sprokkelmaand heette in het oud-Saksisch *sprout-kele* van *sprout*, spruiten, en *kele*, de steel van eene plant, omdat in deze maand het moes, en voornamelijk het wortel-moes, begint uit te spruiten.

KEEREN, voor *vegen*, hoezeer niet algemeen. Bij MEYER komt het onder de *verouderde woorden* voor. In Neder-Saksen is *keeren* meer gebruikelijk, dan *vegen*.

KEEREN hoort men hier veel, niet alleen voor *afkeeren*; maar ook in het algemeen voor *beletten*.

KEES, voor *kaas*. Ook op andere plaatsen, waar men *kaas* zegt, hoort men het spreekwoord: *klaar is kees*. (de kees). Het is ook in het Neder-Saksisch niet onbekend, ofschoon de uitspraak aldaar op de meeste plaatsen *kaise* is. *Kees* is dus meer, naar het schijnt, eene na-

volging van het Duitsche *Käse*, dan van het A. S. *cese*. Zie over het Duitsche woord von STADE, *Erläuter. der vornehmsten Biblischen Wörter*, p. 329. Ed. Brem.

KEET, bij KILIAAN *Keete*. Dit woord hoorde ik eens aan den Zuid-Brabandschen kant, onder het boeren-volk gebruiken voor een woord, 'twelk LIPSIUS, *Epist. 44. Cent. 3. ad Belgas*, wil afgeleid hebben van *cutis*, doch anderen met meer waarschijnlijkheid doen komen van KUTTEN, *scindere, secare*, het Eng. *to cut, cunnus; quia*, zegt WACHTER, *a natura in duo labra divisus*. Ook is bij de Engelschen nog *a cut* eene snede; zie den Heer van HASSELT, op KILIAAN, alwaar hij in de aantekening nog eene derde afleiding bijbrengt, te weten van het Gr. *κόσος, semen*. In den *Belga Graecissans* van REITZ vinde ik het afgeleid van *κόσος, podex* en ook *cunnus* beteekenende. JUNIUS, *Glossar. Goth.*, p. 382, leidt het van 't Angels. *cwith* af, 'twelk eigenlijk *matrix* beteekent, en hetzelfde woord is, als het oud-Duitsche *quiti*, ook *matrix, vulva*, beteekenende. Zie het laatste bij SCHILTER, *Glossar. Teuton*. Ik heb het woord ook door uitsmijting der N, afgeleid gevonden van *kunte*, in Neder Saksen algemeen hetzelfde beteekenende, en komende van *kun, kunne, kyn, chum*, geslacht. Men zoude het woord ook in de beteekenis van eene holligheid kunnen opnemen, welke het heeft in de benaming der *Düvels-kutte* in Oost-Friesland, waarvan zie GLUVERIUS, *de tribus Rheni alveis, Cap. 25, in fine*. In Zeeland heeft een kinderspel plaats, *duitje in het kutje* genaamd, elders *in het ootje*. Zie over het woord, in dien zin, mijne *Naams-uitgangen*, blz. 110 en 111.

KEET. Ten platten lande vindt men in deze streken, veelal op de boeren-hoeven, een van de woning afgezonderd gebouwtje, *de keet* genaamd, in 'twelk de landlieden des zomers meestijds huishouden.

KELDERIG te zijn, of te smaken, heeten hier de spijzen, die, door wat lange in den kelder gestaan te hebben, eenen eenigzins duffen of bedompten smaak aangenomen hebben.

KEMP, voor *kennip*; vooral in het daarvan afgeleid bijvoeg. naamw. *kempen*; b. v. *een kempen dek* van een paard.

KEN. In de verkleinwoorden heeft men in deze landstreek den ouden uitgang *ken* niet met dien van *je* verwisseld. Zoo zegt men b. v. *boomken, fleschken, doosken, trapken, veerken, wormken, kindeken*. en in het oneindige. Soms wordt, om de welluidendheid, eene S tusschen ingevoegd, b. v. *dweragsken, vermaningsken, wegsken*; somtijds uit noodzakelijkheid, wanneer het woord op eene K eindigt, b. v. *banksken, boeksken, kerksken, kloksken, priksken, vleksken, vorksken* en honderd andere. In eenige woorden wordt welluidendheidshalve eene E ingelascht; b. v. in *hondeken, pieteken*. Wanneer de woorden in het meervoud de laatste letters verdubbelen, voegt men altijd *eken* in plaats van enkel *ken* achter aan; b. v. in *manneken, rammeken* en een aantal anderen, om van *beddeken, kanneken, kommeken, penneken* en diergelijke van het vrouwelijk geslacht, welke oudtijds reeds die verdubbeling in den eersten naamval van het

meervoud hadden, niet te gewagen. Voor *liefken*, 'twelk zich even goed zoude vleijen als *briefken*, heeft het gebruik, wegens de zoetheid van het woord, het zoetvloeiender *lieveken* aangenomen. Niet zeldzaam wordt daarentegen de sluitletter weggelaten, b. v. in *wooreken*, voor *woordeken*; *beeleken*, voor *beeldeken*; *kinneken*, voor *kindeken*. Dan dit is een verbasterd volksgebruik. Enkele reizen wordt zelfs eene geheele terminatie achtergelaten, b. v. in *varksken*, voor *var-kentje*. In niet weinige woorden heeft echter ook de uitgang *je* plaats, b. v. *lintje*, *katje*, *kantje*, *lijstje*, *steeltje*, enz. Zonderling is het, dat in ettelijke woorden de beide uitgangen als vereenigd schijnen. Zoo zegt men met wegsnijting van den sluitletter, voor *een broodje*, *een brooiken*; voor *een lootje*, *een looiken*; voor *een hoedje*, *een hoeiken*; voor *een raadje* (*radje*), *raaiken*. In plaats van *gaken*, zegt men ook elders, ja zelfs bij Dichters, even als hier, *gaaiken*. Dikwijls wordt in de uitspraak de N niet gehoord, doch in geschrifte dient dezelve niet weggelaten te worden. De Neder-Saksen, de Brabanders en Vlamingen spreken dezelve ook nog uit. *Ken* is ons oude *kijn*, het Hoogduitsche *kein*, thans *chen* en *lein*; zie HUYDECOPERS *Proeve op Vondels Herschepp. van Ovidius*, I. B. v. 135; afkomende van het Angels. *cyn*, of de Wallische verkleinende lettergreep *cyn*, welke als *kin* wordt uitgesproken; zie ADELUNG, *Mithridates*, 2. Th. S. 148. De Engelschen hebben in sommige woorden ook nog het verkleinwoord *kin*, als: in *lambkin*, *kilderkin*.

KENNEN, voor *bekennen*. Het was voor 1795 nog wel

gebruikelijk in het hoofd van *acten*, die niet zelden begonnen met de woorden: »Wij ondergeteekenden »kennen en lijden,» d. i. *bekennen en belijden*. Men vindt het in dien zin dikwijls in het *Passionael*. Daar-entegen vindt men in hetzelfde, *Winterstuk*, fol. 137. kol. 4, van den tweeden druk: *bekennen*, voor eenvoudig *kennen*. In datzelfde stuk, fol. 125. kol. 3, wordt *kennen* gebruikt voor toekennen. »Dattet hem (hun) »niet zoude *ghekent* (toegekend, d. i. toegerekend) »worden.»

KENNEN, voor *begrijpen*. Men hoort hier zeer veel: *dat ken ik niet*, om te willen zeggen: *dat is mij onverklaarbaar*, of, gelijk men in de wandeling wel zegt: *dat gaat mijn verstand te boven, daar heb ik geen hoogte van*, enz.

KER, voor *kar*. Ofschoon **KILIAAN** *karre* en *kerre* heeft, geloof ik echter, dat *kar* het rechte woord is, dewijl **CAESAR** reeds de voertuigen der Duitschers, met een *gelatinizeerd* woord, *carr* noemt; en omdat in het Keltisch *carr* eene kar, en *cart* eenen wagen beteekent. Doch dergelijke verwisselingen der A en E zijn niet ongemeen, als *smart* en *smert*; *hart* en *hert*; *scharp* en *scherp*; *star* en *ster*; enz. Zelfs doen de dichters, onder de ouden voornamelijk, *ver* en andere woorden, die de E niet in A veranderen, rijmen op woorden, die alleen de A toelaten. *Ker* werd van ouds veel geschreven; zie onder anderen **VAN OOSTEN DE BRUYN**, *Geschied. van Haarlem*, 1. D. blz. 175. In het Wallisch verandert *carr* en *carth* in de zamenstelling veel in *cer* en *cert*.

KERKEKNAAP, voor *kerkeknecht*. Zie over *knaap*, in de beteekenis van knecht, mijne *oud-Friesche Spreekwoorden*, blz. 98, en *Register*, blz. 70. Men heeft mij doen opmerken, dat ik, blz. 99, mijne meening duidelijker zoude uitgedrukt hebben, indien ik geschreven hadde: *dan thans houdt men het woord KNAAP* enz. Nog niet zeer lang geleden, plagt men hier te lande de knechts der gilden en van andere genootschappen *knapen* te noemen.

KERKELIJKE GEREGTEN, ook wel, bij verkorting, doch verbastering, *kerkregten* gezegd, noemen hier de Roomsch-Katholijken de *Sacramenten*, welke aan hen, die in doodsgevaar verkeerden, worden toegediend. Van iemand, voor wiens herstel alle hoop is opgegeven, hoort men dikwijls zeggen, dat hij reeds onder de kerkregten ligt, d. i. dat hij reeds de volle bediening der kerkelijke gerechten gehad heeft.

KERMIL. Zie *Karmil*.

KERSNACHT, voor *Kersavond*. Zie hiervan op *Genecht*.

KERSTEN-BRIEF noemen hier de Roomschen eenen doop-brief. *Kerstenen* weet men, dat in de oude taal doopen was, zooveel als *kersten*, d. i. Christen maken; zie den *Teuthonista*. Men vindt ook bij oude schrijvers *kerstinen*. *KILIAAN* heeft *kersten doen*. Men vindt tot in het Laplandsch toe *christet*, voor doopen, zoo wel als *chrestienner*, *christianiser*, in het Fransch. De Engelschen zeggen nog *to christen*. In het Plat-Duitsch zegt men *kerssen* in plaats van *kersten*.

KETEN hoort men hier nog al dikwijls zeggen voor *ketting*.

KETSEN, of *Kitsen*, voor: aanjagen, aanzetten, aanhitsen. Zie het woord bij KILIAAN, Eng. *to catche*.

KEUREN wordt hier niet alleen in den meer algemeenen zedelijken zin van beproeven, toetsen, gebruikt; maar ook in den meer lichamelijken komt *koren*, *keuren*, voor als PROEVEN, *gustare*, ook bij KILIAAN.

KEUVELEN teekent de Hr. WASSENBERGH als eene bijzonderheid aan in Friesland gebruikelijk te zijn, voor *kallen*, *kouten*, *praten*; dan hetzelfde is hier niet minder gemeenzaam, zoowel als elders.

KID, of *Kidje*, voor een klein paardje, een hitje. Zie *Kit*.

KIEKEN wordt hier uitgesproken, gelijk het geschreven wordt. Hetzelve is beter, dan *kuiken*. Alle verwante tongvallen hebben de I behalve het Neder-Saksisch en Hoogduitsch. Het A. S. heeft *cicen*, het Eng. *chicken*; het Neder-Saksisch *Küken*. In het Hoogd. klinkt de uitspraak van vele Duitschers als I. Het verkleinwoord is hier in de Baronie *kieksken*, in Neder-Saksen *Küksken*.

KIEL, voor *kittel*, *kedel*, *keel*, is niet alleen in Friesland, waarvan de Hr. WASSENBERGH zulks aanteekent, maar ook hier in gebruik, gelijk op meer plaatsen van ons Vaderland en in geheel Neder-Saksen. Zie over de

afleiding van het woord *kittel*, VON STADE, *Erläuter. der vornehmsten Biblischen Wörter*, p. 351.

KIELGRONDEN, waarschijnlijk samengetrokken uit *kiesel-gronden*, meene ik, dat in deze streken genaamd worden die plaatsen, waarin veel kiezelsteen gevonden wordt.

KIEM heb ik hier meer dan eens hooren gebruiken voor *kiesch*, doch meest van spijs of drank, Men vindt het woord in dezelfde beteekenis bij KILIAAN.

KIENKVUIT zeggen de landlieden in de omstreken van Breda voor eenen kikvorsch, of kinkvorsch, en zulks bij verwisseling der P in V. *Puit* toch is bij de Brabanders en Zeeuwen nog een kikvorsch. Dat het niet alleen eene *pad*, maar ook een *kikvorsch* beteekent, blijkt uit BREDERO, uitg. van 1565, in de *Klucht van de koe*, blz. 670: »die om *podden* te markt gaat, is wel »belust om vleijs.» Zie ook IHRE op *padda*. Vergelijk wijders het door mij aangeteekende in het *Taalkundig Magazijn* van den Hr. DE JAGER, I. D. blz. 254 en volgg.

KIEZEL-KEIJEN noemt men hier de steentjes, elders in ons Vaderland *kezel-steen*, *kiesel-steen*, en *kittel-steen*, genaamd. De *Teuthonista* heeft *KESELIJNCK*, *silex*, en *KESELIJNGS*, *siliceus*. Bij OTFRIDUS, I, 23, 24, zijn KISILA *kieselsteenen*. In het Neder-Saks. is het *kieseling*. Het Allemann. *kiss* of *kiess* en het Angels. *ceosl* beteekent *sabulum*, of *glarea*, en het Duitsche *Kieselstein*, Angels. *ceosl-stan*, een *keisteen*. In Friesland is *kiesel* ook puin.

KILLEN, voor vermoorden, bijzonder voor verraderlijk vermoorden. Bekend is het Eng. *to kill*, met hetwelk dit woord van denzelfden oorsprong schijnt, en wel van Angel-Saksischen, in welke taal de dood *cwælm* heet, en dooden *cwellan*. In het Scandisch is *kilia caedere*; in het Deensch *quælle strangulare*, en in het Wallisch *archollw vulnus*, en *archoll vulnerare*, *occidere*. Bij den Hr. WEILAND zie ik, dat het ook door HOOFT gebruikt is. JUNIUS en SKINNER schijnen ten onregte ons *keleu*, *jugulare*, hiertoe te brengen.

KILLEN is in het Neder-Saksisch ook eene kille ge-
waarwording doen ondervinden. *Mij killen de thänen*
is in die taal: *ik voel eene kille koude aan de tanden*,
niet: *de tanden kwellen mij*, gelijk VON STADE, *Erläuter.*
der vornehmsten Bibl. Wörter, p. 487, wil. Ik heb
eene soorgelijke uitdrukking ook wel in deze streken
gehoord. In de Meijerij van 's Hertogenbosch is *killen*
koud zijn. Vergelijk het *Brem. Nieder-Sächs. Wörterb.*,
op *killen*.

KINDERACHTIG, voor: veel werks van kinderen ma-
kende; veel van kinderen houdende.

KINDERBED wordt hier doorgaans gezegd, zeer zelden
kraambed, 'twelk ook niet bij KILIAAN voorkomt; maar
wel *kraam*, dat is *kinderbedde*, en *kraamvrouwe*, voor
puerpera. Ook in Neder-Saksen is geen ander woord
dan *kinderbed* of *kindbed* gebruikelijk. *Kinderbed-*
desche, voor kraamvrouwen, vrouwen, die in het
kinderbed liggen of daarvan pas opgekomen zijn,
leest men in den *Bijbel bij W. GAILLIAERD*, 1568,
Jerem. 31. vs. 8. Bij KILIAAN en PLANTIN is het *kinder-*
bedvrouwe.

KINDSKORF, voor datgene, wat men elders doorgaans noemt de *luijermant*. Men verstaat daardoor gemeenlijk, *per synecdochen continentis pro contento*, de geschenken, welke door de grootouders van mans zijde voor de luijermant van het eerste kind gegeven worden.

KINNEN, voor *kennen*. Het was oudtijds zeer gemeen. Men vindt het bij SPIEGHEL, *Hertsp.* 6, 362; en bij ANNA BYNS, op verscheidene plaatsen.

KISSEN, voor *sissen*, 'twelk hier zelden of nooit gebruikt wordt. Zie over deze beide woorden de Heeren YPEY en ACKERSDYK, *verv. van taalkund. aanmerkk. over verouderde woorden van den Staten Bijbel*, blz. 89, en HUYDECOPER, *Proeve*, 12. B. v. 364; en over *kissen* denzelfde, *Proeve*, 6. B. v. 883.

KISSEN, voor *ophitsen*.

KIT wordt hier van een ontuchtig vrouwspersoon gebruikt, misschien bij verbastering van *kitse*, *ketse*, eene loopster, van KETSEN, KITSEN, *cursare*, *cursitare*, *venari*, *discurrere*, bij KILIAAN, die ook heeft KETSMERIE, *equa lasciva; et mulier lasciva*. Het werkw. *kitten* vindt men bij BREDERO in de *Klucht van de koe*:

» *Aj lieve laet mijn sitten,*
» *Drinckt gy dat dat gy swiet,*
» *Mijn lust nou niet te kitten.*”

Voor het overige is hier *kid*, of *kidde*, en *kedde* ook in gebruik voor *hit*; Eng. ook *a kid*. Zie *Kid*.

KLAAR, voor zuiver, rein, zindelijk, is, in de Baronie

van Breda, voornamelijk ten platten lande, in algemeen gebruik.

KLAAR HOUDEN, voor *schoon houden*, vindt men nog tegenwoordig in polders- en andere rekeningen, in navolging der ouden. Het komt ook voor in de *Ordonnantie en Reglement van 't arm kinderhuis*, bij VAN GOOR, *Beschrijv. van Breda*, blz. 133. *Iets klaren* beduidt eigenlijk, zegt TUINMAN, *Vervolg op de Fakkel der Nederduitsche tale*, rein maken. Zie blz. 115. *Klaeren* is bij KILIAAN *clarare, clarificare, clarum et purum reddere*; bij VAN MIERIS, *Charterb.*, 1. D. p. 274, is het: zuiver verklaren. *Klaeren* en zelfs *kleeren* heb ik bij de Ouden gevonden, voor *reinigen, zuiveren*, ook in den zedelijken zin.

KLADDE wordt, in de lagere volkstaal, voor eene uitgeworpene fluim gebruikt.

KLAFTER wordt hier meest gebruikt van eene zekere hoeveelheid hoois. Bij KILIAAN is het *ulna, quatuor cubiti*; doch de Heer WEILAND heeft het niet. WACHTER omschrijft het als eene *mensura sex pedum*, en zegt, dat het meest van hout gebruikelijk is. Voorheen was het, volgens hem, *Laffer*; doch het verder door hem aangeteekende pleit voor de bijvoeging der K.

KLAKKELOOS, *eensklaps, onverwacht*, zonder door eene *klak* gewaarschuwd te zijn. In de beteekenis, hier bedoeld, is *klack* bij KILIAAN, onder anderen, *fragor; sonus verberis; ictus resonans; plausus; sonora percussio*. Dat het een klanknabootsend woord is,

even als *klappen*, *kletsen*, en diergelijke woorden, begrijpt een ieder. *Klakkeloos* is een woord niet van heden of gisteren. Men vindt *clackloes*, in een' regtsgeleerden zin, voor hetgeen wij nu zouden zeggen *raauwelijks*, of *ter eerster instantie*, in het *Gr. Charterboek van Friesl. 2. D. blz. 69*. Bij BREDERO, in *Angeniet, 4. Handeling, 1. uitkomst*:

»Hoe komt, dat ghy myn nu dus klackeloos verlaat?»

Het is meer dan waarschijnlijk het Gothische *klaklaust* en het Angel-Saksische *glacles*. Eene eenigzins andere beteekenis heeft het Plat-Duitsche *klackloos*; zie RICHEY, *Idiotic. Hamburg.*, op hetzelfde, en het *Brem. Nieder-Sächsisch Wörterb.*, op *klackloos*. Het wordt in die taal ook als bijvoegl. naamw., doch bij ons slechts als een bijwoord, gebruikt.

KLAMP. Voor hetgeen, wat men in Holland zegt *een blok tienden*, zegt men hier een *klamp*, hetwelk ik echter, in dien zin, bij KILIAAN niet vind. Een *block lands* is bij hem *ager fossa, aggere, aut sepe, clausus; septum, ager septus*, en zoo veel als *belock*, van LUIJCKEN, *claudere*. Eveneens acht ik *klamp*, bij KILIAAN hetzelfde als *klamme*, zoo veel te zijn, als eene zekere streek lands, binnen zekeren omvang *beklemd*, besloten, beperkt; ten zij men *klamp* hier liever in dien zin verstaan wille, als men *een klamp hooi*, of *een hooiklamp* zegt, voor eenige zamengepakte bossen hooi, beteekenende het Wallische *clamp* ons *klomp*.

KLAMPEN wordt hier nog menigmaal gebruikt in den eigenlijken zin, welken KILIAAN opgeeft, het vertalende *harpagare, harpagine apprehendere, unco detinere*.

Zoo noemt men hier b. v. het vangen van ratten en muizen door de katten, van duiven en ander weerloos gevogelte door roofvogels, *klampen*.

KLANG heb ik hier wel eens gehoord voor *klank*, geklank. Zie over dit woord mijne *oud-Friesche Spreekwoorden*, blz. 42, alwaar ik verzuimd heb aan te teekenen, dat in het spreekwoord: *Better ynffe swogle sangh, dan yne herren klangh*, de *vogelzang* de vrije, ruime lucht aldaar beteekent, even als bij BREDERO, in *Jerolimo*, 1. *Deel*, in het begin:

» Ick ben liever in de harmonieuse melodive voglesangh,
 » Als in de odieuse stinckende boeijens en ijs're klangh, »
 welke plaats mij thans doet denken, dat *herren* in opgemeld spreekwoord niet beteekent *Heeren*, d. i. Regters, maar *herren*, het Lat. *cardines*, de zware harren der deuren van de gevangenis. Ik vrees ook hier mij te hebben laten wegslepen door het gezag van den Hoogleeraar WASSENBERGH, die het spreekwoord vertaalt: » beter in de ruime lucht, dan in het » gedruisch der raadzaal, » en het uitlegt, dat het beter zij, in de ruime lucht, dan in de gevangenis. En niet anders wordt ook of de woordelijke of de zakelijke zin opgegeven in twee of drie andere overzettingen, welke ik van dit spreekwoord bezit. Alleen zegt eene derzelve, dat het beter is te ontvlieden, dan zich uit de gevangenis te verdedigen.

KLAPBUS noemt men hier een uit boombast, voornamelijk uit vlierhout, vervaardigd pijpje, door twelk de kinderen propjes papier, erwten of iets anders schieten.

KLAPKORF of **KLEPKORF**. Aldus noemt men alhier, even als op sommige plaatsen van Zeeland, de hengelkorven, met een open- en toeslaand deksel. Zoo wordt in de trekschuiten het bovenluik van den ingang de *klap* genaamd. Een ieder weet, wat eene *klapkooi* of *klepkooi* is, en kent het daarvan in de praattaal gebruikelijke *klepschuw*.

KLAPPEN wordt hier, ten platte lande, vooral naar den kant van Zuid-Nederland veel gebruikt voor praten, snappen; b. v. *wij stonden wat te klappen*. — *Komt gij wat bij mij klappen?* Het is ook de eerste en echte beteekenis van het woord. *Costumen van Antwerpen, manier van procederen*, §8: »Item sullen »d'advocaten en procureurs te wijlen dat andere heur »saken bedinghen, moeten goet gehoor gheven sonder »te *clappen* oft rumoer te maken, enz." Bij SPIEGHEL, *Herspiegel*, 3. B. vs. 144, heet de kunst van wel te spreken zelfs *klappingh-kunst*. Op dezelfde wijze heeft *klapsen*, *klaffen*, bij de Duitschers ook de beteekenis van *plaudern*, *zwetsen*, meest in eenen kwaden zin, voor *accusare*, *calumniari*. Van *klappen*, in de beteekenis van veel praten, heeft men het zelfst. naamw. *klappei* gevormd. In het Vlaamsch is *klapper* meest altijd in een goeden zin gebruikelijk; de ergste, welken men gewoonlijk daaraan hecht, is die van eenen snapper.

KLAVEREN, voor klimmen, klauteren. Men vindt het bij KILIAAN. In het Deensch is het *klaffver*, in het Neder-Saks. *klauern*, en is ontleend van het klimmen der dieren, die klaauwen daartoe gebruiken. Zie over

klaveren, HUYDECOPER, *Proeve*, 2. uitgave door VAN LE-LYVELD, 1. D. blz. 391 en volgg.

KLEEDEN. Eene begijn of non wordt gezegd gekleed te worden, wanneer dezelve, bij het doen harer *professie*, het ordens-kleed aangetogen wordt.

KLEERKOOPEERS, of eigenlijk *oude kleerkoopers*, worden te Breda niet alleen de opkoopers genaamd, welke elders *oude lorren verkoopers*, *tangerijnen*, en wat dies meer is, heeten, maar ook de *uitdragers*. Ook de voornaamsten onder de laatsten moesten, toen de gilden nog in stand waren, niet alleen leden van het kleer-koopers-gilde zijn, maar ook, ten teeken daarvan, of zelf in hunne winkels oude kleederen herstellen, of, gelijk de meesten deden, te dien einde eenen kleedermakers-knecht of jongen in dezelve stellen, en waren dus inderdaad *oude kleermakers*, in onderscheiding der *nijencleedermakers*, gelijk dezelve genoemd worden in twee stukken bij den Heer VAN DE WALL, blz. 297.

KLEI. *De klei* noemt men hier de Hollandsche landerijen, die aan de Baronie grenzen, in tegenoverstelling van de meer zandige streken der Baronie. *Hij woont in de klei*. — *Het beest, dat ik slagt, komt uit de klei*, enz. Zoo zegt men ook, in denzelfden zin, een *kleiboer*, *kleiboter*, enz.

KLEI. *Veel klei onder den voet hebben*, voor: veel land bezitten. Bij CONSTANTYN HUYGENS, in zijn *Hofwijck*, beroemt zich een boeren-vrijer veel klei aan of achter het gat te hebben.

KLETS, voor *borg*. Hiervan de spreekwijze, *iemand een klets aanzetten*. In het Neder-Saksisch is het *Klitse*, *Klivve*; en *klitzen*, *anklitzen*, op rekening aanschrijven; zie het *Brem. Nieder-Sächs. Wörterb.* op *klitz*, alwaar gezegd wordt, dat in het Hollandsch *kletsen*, borgen, op krediet koopen, is, hetwelk ook te Breda plaats heeft.

KLIEVEN, voor: van een scheiden, verdeelen, in het gemeen. Men vindt het, in dien figuurlijken zin, ook wel bij oude schrijvers; onder anderen in eene aanhaling uit *die Nieuwe Chronycke van Brabant*, in HUYCOPERS *Proeve*, blz. 342. en uit den Ridder HOOFT, blz. 343.

KLIK, voor den voorslag van de klok. Hiervan zegt men wel eens *het is klik voor zessen*, voor hetgeen wat men elders zegt *het is op slag van zessen*. Daar het een klanknabootsend woord is, behoeft naar de afleiding niet angstvallig gezocht te worden. Bij KILIAAN is het *verber*, *ictus*, *tax*; waaruit blijkt, dat het zeer eigenlijk voor een' slag of voorslag gebruikt wordt. Het zoude echter ook kunnen gehouden worden te komen van *klikken*, verklikken, dewijl volgens den Heer WEILAND, op het woord *voorslag*, de waarschuwende aanslag van eene klok ook *verklikker*, *verklikkertje*, genoemd wordt. Hoe dit zij, IHRE, op *klicka*, zegt: »Denotat vero *klicka* proprie *leviusculum crepitem* »edere, qualis esse solet horologiorum.»

KLIK. Hoezeer anders hier de I doorgaans als IE uitgesproken worde, zegt men hier meestal *klik* van een overgeschoten brok, in plaats van *kliëk*.

KLING. *Zijne kling trekken*, voor: van eene zaak terugkomen, of zijn woord intrekken. Waarschijnlijk heeft deze spreekwijze in den beginne in eenen eigenlijken zin beteekent *terugkeeren*, of *achteruitgaan*, 'twelk zeer gemeen voor *terugkrabbelen*, van zijn woord afgaan, gebezigd wordt. Mogelijk is de spreekwijze van de klink van de deur ontleend geweest, ten zij men liever dezelve van het terugtrekken en in de scheede steken van eenen degen ontleend achte. Men zegt ook wel, doch minder, *zijne kling terugtrekken*, 'twelk meer voor de laatst gegevene uitlegging zoude pleiten.

KLINKER. De *stads-klinker* is, in oude stedelijke stukken, de beambte, die thans *de stads belleman* genaamd wordt.

KLINKER, voor een sterk mensch, of voor iets, dat groot en zwaar in zijne soort is. In het Neder-Saksisch noemt men gansch omgekeerd een zwak, mager mensch een *klincker*. Zie het *Holsteinsch Idiotic*. op het woord.

KLIS-KOEK noemt men hier *drop*. Het is eene verkorting van *kalis-koek*, als gemaakt wordende uit het sap van *kalissen-hout*, doorgaans *zoet hout* genaamd, hoezeer men het ook zoude kunnen afleiden van *klessen*, *klissen*, 'twelk in de oude taal *kleven* beteekende.

KLOEK, in navolging van het Hoogduitsche *klug*, voor *wijs*. Bij voorb. *ik kan er niet kloek uit worden*, voor wat men elders zegt: *ik kan er niet wijs uit worden*;

of, *ik ben niet kloek genoeg in die zaak*, voor *wijs genoeg*, gelijk men elders spreekt. Men vindt het, in die beteekenis, in het *Passionael, Winterstuck*, van 1489, fol. 68, d, en bij BREDEKÖ, in het *Moortjen*, 4. uitk. van het 4. deel :

»Veel Indianen zijn kunstige *kloecke* menschen.»

CATS en HUYGENS hebben het zelfs nog meer dan eens in dien zin gebezigd. In den *Staten-Bijbel* komt het verscheidene reizen in dien zin voor; b. v. *Spreek. 12; vs. 4* :

»Eene *kloeke* huisvrouw is de kroone hares Heren.»

In geheel Neder-Saksen is het woord *kloek* niet alleen in de bovengenoemde spreekwijzen algemeen, maar ook bij andere gelegenheden zelfs meer in gebruik, dan *wijs*. Het woord wordt ook even als *wijs* met *on* of *un* zamengesteld als het tegenovergestelde van *kloek* en *wijs*. Bij ons zegt men thans nog *kloek van zinnen*, *kloekzinnig*, alsmede *iemand verkloeken*, voor *iemand verschalken*, in de praattaal, *de loef afwinnen*, *eene vlieg afvangen*.

KLOEK noemt men hier eene *kloekhen*. Men leidt het van *glocire* af; dan beide zijn klanknabootsende woorden; even als b. v. het Wall. *cloccian*, *chwccian*, het Bretonsche *cloc hat*, en het Eng. *to cluck* of *clock*; men behoeft dus met VON STADE, *Erläuter. Biblischer Wörter*, S. 273, het oud-Duitsche CLOHHON, *pulsare*, waarvan *Glocke* zoude komen, niet te haat te nemen. In het oud-Fransch was het ook *clouque*; zie den Heer ROQUEFORT, *Glossaire de la langue Romane*, op het woord.

KLOK-HUIS noemt men hier, wat men in Holland een peper-huisje noemt. In het Neder-Saksisch zegt men *tute*, een hoorntje, even als de Franschen *cornet* zeggen, naar de gedaante.

KLOK-SPIJS. Om aan te duiden, dat iets wel aan den man wil, dat veel aftreks in iets plaats heeft, zegt men hier: *het gaat af als klok-spijs*. Waarvan de spreekwijze ontleend zij, is mij onbekend. Bij KILIAAN is *klok-spijze* de spijs, waarvan de klokken gegoten worden.

KLOMPZAK. *Iemand klompzak geven* wordt door den Hr. WEILAND gezegd, in den boertigen stijl, in Friesland te beteekenen, iemand klop geven. Dezelfde spreekwijze wordt ook hier en daar, in deze streken, daarvoor gebruikt. In Neder-Saksen heeft men een bij de jeugd bekend spel, *klompzak* of *katten-klompzak* genoemd, waarbij met ineen gedraaide zakdoeken geslagen wordt.

KLOOSTER. *Het klooster* wordt nog te Breda genaamd het gewezen klooster van St. Catharinendal der Norbertijner-nonnen van de Premonstratenser orde. Bij de laatste inneming der stad Breda in 1637 was door FREDERIK HENDRIK toegestaan, dat hetzelfde, nevens den Begijn-hof, zoude behouden worden. Dan, daar de gemelde Vorst eene *Illustre School* te Breda in 1646 oprigtte, trof hij met den Prior van hetzelfde klooster eene overeenkomst, bij welke het, ter vestiging dier *Illustre School* in hetzelfde, aan den Vorst werd afgestaan, die aan de kloosterlingen in de plaats gaf

een stuk lands bij Oosterhout, om een nieuw klooster te bouwen met een *Refuge*, in tijd van oorlog, in de stad, staande op de Havermarkt. Dan, deze *Illustre School*, bij *acte van surschéantie*, in dato 2. Februarij 1669, van WILLEM HENDRIK, Prins van Oranje, naderhand Koning WILLEM, zoo goed als vernietigd zijnde, zijn van het klooster vier bijzondere woningen gemaakt, en, in 1740, met de kerk verkocht. Thans dient het geheele Blok, uitgezonderd het gewezen huis van den Prior, tot eene kaserne voor het krijgsvolk.

Het gemelde klooster is gesticht te Woude, een uur ten oosten van Bergen-op-Zoom, omtrent den jare 1269. Eene overstroming deed het naar Breda overbrengen in 1295.

KLOT, voor *klomp*. Zoo zegt men hier *een klot aarde*, *een klot deeg*, enz., gelijk dit ook in Neder Saksen gebruikelijk is. LHUYD, *Archaeol. Brit.* p. 20, leidt hetzelfde, en het Eng. *clod*, door letterverwisseling, van *gleba* af.

KLOTJE, voor een klompje, voornamelijk voor een klompje suikers, ook elders eenvoudig *een klompje* genaamd, of wel *een klontje*, verkleinwoord van *klonte*, gelijk *klotje* van *klotte*, beide bij KILIAAN voorkomende en aldaar overgezet *gleba*, *massa*, *globus*; zijnde ons *klotje* bij hem volgens de Brabandsche uitspraak *klotteken*, en overgezet *glebula*, in welken zin van een *kluitje* het hier ook wel gebruikt wordt.

KLOT-TURF. Eene soort van turf, naar ik meen, aldus

genaamd, omdat dezelve niet gefatsoeneerd is, en als het ware naar eene kluit of eenen klomp gelijk; zie *klotje*; of wel omdat men dezelve, wanneer zij een weinig gedroogd is, op hoopen of *klotten* zet, om verder ten volle droog te worden. Ten minste in het Ditmarsche noemt men dit *torffklodten*, of *klöten*. Een *kloot turf* is in het Holsteinsche een hoop turf. Zoo ik wel onderrigt ben, wordt in de Provincie van Groningen zekere soort van turf eenvoudig *klot* genoemd.

KLUFTE, en, door eene zeer gemeenzame verwisseling der F en CH, *Klucht*, bij KILIAAN *multitudo*, en ook *tribus*, *prosupia*, *stirps*. Hier, en naar ik vernomen heb ook te Utrecht, zijn *kluft* en *klucht* onder de jagers zeer in gebruik voor eene kudde patrijzen, in Holland zeer oneigenlijk *een koppel* genaamd. Van *klusten* en *borger-klusten*, voor eene soort van buurschappen te Groningen, zie den Heer DE RHOER, *Discept. historica de temporis divisione et notis, quibus in diplomatibus et actis publicis usi olim sunt Batavi*, p. 87 et 88. Hiervan heeft *kluft* de beteekenis van eene wijk, eene streek. *Klusten* is in het Friesch *congregare*. In het Bredasche versterfregt, zoo wel als in het Zuid-Hollandsche, en andere, wordt *bij klusten* of *bij kluchten* te deelen genaamd, wat wij thans zouden zeggen *bij staken*, en overgesteld tegen het *hoofd voor hoofd* deelen. In sommige streken van Neder-Saksen noemt men *klusten* zekere familie-vereeniging, die ten oogmerk heeft, eenige penningen uit te leggen, om elkander in nood bij te staan en te ondersteunen.

KLUFFT, een hoop, stapel, voornamelijk van hout, en waarschijnlijk van denzelfden oorsprong, als het Hoogd. *Klafter*, 'twelk waarschijnlijk uit het Keltisch komt; zijnde in het Wallisch *clawr* een hoop.

KLUITEN. Uit leemaarde en steenkolengruis zamengestelde ballen, welke, gestookt wordende, éenen zeer grooten gloed van zich geven. Dezelve worden ook veel te Maastricht en aan dien kant gebruikt.

KLUITER wordt hier genaamd een haksel, uit de lever, long, milt en het hart van een kalf of schaaap zamengesteld.

KLUNGEL, of *klongel*, voor een slordig of slecht vrouwspersoon, is hier, even als op sommige andere plaatsen, in gebruik. In Westphalen en ook elders beteekent *klungelen* als meervoud: versletene kleederen, lompen, lorren; en hiervan schijnt de beteekenis op slechte en slordige vrouwlieden te zijn overgegaan. *Klongelen* als werkwoord is bij den Heer WASSENBERGH, in zijn *Idiotic. Frisic.* »zijnen tijd met weinig »beduidende verrigtingen slijten; zich met geringe »en nietige bezigheden onledig houden." Hiervan, zegt hij, zoo *wat omklungelen, zijnen tijd verklungelen.* Ook deze zegswijzen zijn in Westphalen algemeen in gebruik, en van dezelfde beteekenis. In het *Brem. Nieder-Sächs. Wörterbuch* is *klungeln* inkrimpen, zich te zamentrekken, dor en mager worden. Daarbij wordt echter gevoegd, dat het te Bremen niet in dien zin, maar wel het woord *verklungeln*, d. i. versnipperen, in smalle flenters scheuren,

gebezigd wordt. Meer eigendommelijk is hier en omstreeks het gebruik van het woord *klungel* omtrent een manspersoon, voor een lomp, onbeschaafd mensch; zelfs wordt het niet altijd in eenen zoo geheel verachtelijken zin gebezigd. Zoo zegt men b. v. van eenen langen mageren boerenjongen *een boeren klungel*.

KLUTS, voor een hoop. *Wat geeft gij voor de heele kluts?* d. i. voor den geheelen hoop.

KNAAP. Dit woord wordt hier, gelijk op meer plaatsen, gebruikt van de knechts der gilden. Dat de beteekenis van knecht de oorspronkelijke van dit woord is, kan men zien in mijne *Oud-Friesche Spreekw.*, blz. 98, en *Register*, blz. 70 en 71. Op de eerste plaats heeft men mij doen opmerken, dat ik mij duidelijker zoude uitgedrukt hebben, door te schrijven: »dan »thans hoort men het woord *knaap*, enz.” Men voege bij het daar aangeteekende, dat *knave*, *knaven*, in het oud-Engelsch ook is *nebulo*. In het Prekopsch is het ook *malus*.

Ook van andere genootschappen, dan van gilden, werden, nog niet zeer lang geleden, zoo hier als elders, de dienaars *knapen* genoemd.

KNECHT. *Een jonge knecht* is aan den kant van het Markiezaat van Bergen-op-Zoom, datgene wat men in Holland *een vrijer*, *een vrij-gezel*, noemt, een ongehuwd manspersoon, een eenlopend gezel. In Picardie zeide men nog ten tijde van *MÉNAGE valet* en *valeton* in denzelfden zin.

KNERPEN, voor onregtvaardiglijk wegnemen.

KNEUTERIG, voor knorrig, misnoegd, eenigzins verstoord. Bij KILIAAN is KNEUTEREN of KNOTEREN *garrere, minurizare, cantillare; cornicari; murmurare, mussitare*. In Westphalen is *knurrig* en *knüterich* hetzelfde.

KNICHT, voor *knecht*.

KNIEZEN zegt de Heer WASSENBERGH in Friesland in gebruik te zijn, voor: zich ergens over kwellen, vooral uit nijd of gierigheid. Hetzelfde heeft ook hier plaats, gelijk op andere plaatsen van ons Vaderland. In het Hoogd. is het werkw. *knausen* min gebruikelijk, doch daarentegen het zelfstandig naamwoord *Knause-rey* zeer algemeen, terwijl *kniezerij* bij ons niet erkend is.

KNOKEN, voor *beenen*. Bij KILIAAN is *knoke* vertaald *os, ossis*. *Knoke* of *knocke* is in Neder-Saksen algemeen gebruikelijk. Over het Hoogd. *Knoch* verdient WACHTER nagelezen te worden, die het afleidt van het Angelsaksische *cnocian, cnucian*; Bretonsche *cnoccio*; Eng. *to knock*, beteekenende *ferire, percutere, pulsare*, omdat de armen en beenen onze natuurlijke wapenen zijn. STOSCH evenwel, in zijne *gleichbedeutende Wörter, 2er Th. S. 321*, leidt *Knoch* van het Neder-Saksische *knoke* af, dat met *knote* overeenkomt, 'twelk iets, dat naar eenen *nodus* gelijk, aanduidt, en dus hier een wervelbeen, een knokkel, kneukel, of een gelid (*articulus*) zal beteekenen; weshalve hij ook tusschen *Bein* en *Knochen* dit onderscheid meent

te vinden, dat het eerste de groote mergbevattende beenen, het laatste de kleinere of wervelbeenen te kennen geve. Hier wordt *knoken* meest in een verachtelijken zin gebruikt; b. v. *iemand de knoken aan stukken slaan*. Hierom had men uit eerbied voor de afgestorvenen wel *beenenhuis* hier te lande mogen zeggen in plaats van *knekelhuis*; want *knekel* komt van *kneukel*, dit van *knokel*, en dit van *knok*; hoezeer *knokkel* eertijds geen zoo laag woord geweest is, als thans, blijkens het huwelijks-dicht van den Ridder HOOFD op den Hr. VAN KROMEALCH en de beroemde TESSELSCHADE VISSCHER:

» *Vingers voeren pen, penseel,*

» *KNOKKELS kittelen de veel.*»

KNOOPJES noemt men hier, uit hoofde der gedaante, die kleine beschuitjes, welke men op sommige plaatsen *bakkers-nootjes* noemt, en op andere *penningsbeschuitjes*, elders weer anders. Te Bremen is een *knoopken* een klein rond roggen-broodje.

KNUFFELEN, door al te veel te behandelen, drukken, kneuzen. Bij KILIAAN is KNUYFELEN in dien zin *attrectare, contrectare*.

KNUPPEL, voor *kluppel*; want het woord komt van *kloppen*. Ook in Neder Saksen is *knuppel* algemeener in gebruik dan *kluppel*. Echter is het ook in het Wallisch *enioppa* zoo wel als *clwppa*. Volgens KILIAAN is het in 't Friesch *kneppel*.

KNUTSEN, voor *kneuzen*.

KOE. *De koe rijden*, of *op de koe rijden*, is bij de landlieden in deze streken, meer, dan zijn vermogen toelaat, verteren.

KOEKELLEN, of, gelijk men het ook wel uitspreekt, *keukelen*, voor elkander liefkozen. Zoude het ook eenige vermaagschap hebben met het Eng. *cockhold*, het Fransche *cocu* beteekenende; of met het Eng. *to cogg*, of *to cogge*, *blandiri*, *adulari*; of met het Goth. *kukjan*, *kussen*? Of zoude het bij verbastering gezegd zijn voor *koeken*, *koken*, van *koken*, *keuken*? Even gelijk in het oud-Friesch *pyselen*, *piselen*, voor *vrijen*, voorkomt, 'twelk de Hr. WASSENBERGH te regt zegt eigenlijk *keukenen* te beteekenen, daar KILIAAN het Friesche *pysel* voor *keuken* aanvoert. Misschien is dit *pysel*, of *pisel*, gelijk de Friezen het uitspreken, van het Lat. *pinsere*. Maar waarom beteekent dan *keukenen*, 'twelk de Hr. WASSENBERGH aanhaalt, *vrijen*? Misschien omdat de vrouwen zich veel in de keuken ophouden, om welke reden misschien *pysel* zoo wel *gynaecium*, het vrouwenvertrek, als *keuken*, beteekent. Of zoude *koekelen* afkomstig zijn van het Neder-Saksische *kukeln*, 'twelk in sommige streken aldaar beteekent iemand wat wijs maken. Het schijnt oorspronkelijk te zijn van *göchlen*, guichelen, den gek scheren, waarvan het de beteekenis schijnt bekomen te hebben van schertsende eene onwaarheid zeggen in 't gemeen, even als *jokken* voor liegen gebruikt wordt, hoezeer het eigenlijk ook slechts schertsen is. Of zoude het eigenlijk zijn van het Neder-Saks. *kucheln*, *kungeln*, iets heimelijks of ongeoorloofds bedrijven. Hiervan *kuchelersche*, *kungelersche*, eene vrouw, die

zich met heimelijken handel ophoudt. Een van mijne letterkundige vrienden meent, dat oudtijds een werkwoord bestaan heeft, 'twelk *koggen*, *kogchen*, *koggen*, *kogchelen*, geheeten, en *dartelen* beteekend heeft (zie *kogchel*). In dat geval zoude *koekelen* wel eene verbastering van hetzelfde kunnen zijn.

KOE-KETEL noemen de landlieden in de Baronie van Breda, gelijk in geheel Neder-Saksen, den ketel, in welken dagelijks voor het rundvee raapkoeken, koolbladen, loof van knollen, afval van groenten, schellen van appelen en aardappelen enz. voor de koeijen gekookt worden, dewijl de weilanden aldaar geen genoegzaam voedsel opleveren. Daar op andere plaatsen in dezelve vooral raapkoeken gekookt worden, heb ik wel eens gedacht, of de eigenlijke naam ook *koek-ketel* ware.

KOEKNOLLEN noemen hier de boeren de zoogenaamde *knolrapen*, bij de Engelschen *turnips* geheeten. Zij geven aan dezelve dien naam, omdat zij die, in den koe-ketel gekookt, het rundvee te eten geven. In sommige onzer Noordelijke gewesten noemen de boeren dezelve *knollen boven den grond*, omdat derzelve opperste gedeelte wel eens uit de aarde komt uitpuilen.

KOERIER. Snel en onafgebroken naar iemand of naar eene plaats loopen wordt hier veel uitgedrukt door *in éénen koerier* of *op éénen koerier loopen*; h. v. *hij liep in éénen koerier naar huis*; — *hij snelde op éénen koerier zijne vrouw in de armen*. De Franschen zouden zeggen *tout d'un trait*.

KOES. *Zich koes houden*, voor zich stil houden. In het oud-Fransch beteekent *coes* ook stil; zie den Hr. ROQUEFORT, *Lang. Rom.*, die het van *quietus* afleidt. In deze taal werd de *oe* even als bij ons uitgesproken, gelijk onder anderen blijkt uit COESSIN, kussen, waarvoor men thans schrijft *coussin*. Men vindt bij denzelfden ROQUEFORT ook *quoi*, *quoete*, *quoisier*, *quoy*, *quoyement*, *quoyer*, *quoyeté*, *quoyon*, *racoiser*, *raquoisier*, *recoi*, *recoisier*, *recoy*, *requi*, *requoi*, *requis*, *requoy*. Tegenwoordig zeggen de Franschen *coi*, *coie*. Zeer gemeenzaam is bij hen de spreekwijze *se tenir coi*, voor: zich stil houden. Ook dit komt volgens NICOT van *quietus*.

KOE-STUWER noemt men in de Baronie van Breda eenen aankomenden boerenknecht of jongen, die, nog tot geen ander werk bekwaam, slechts tot het drijven van het vee gebruikt wordt. *Stuwen*, of *stouwen*, gelijk MEYER het schrijft, en men het hier uitspreekt, is bij hem *voortdrijven*, *voortstooten*, en door hem onder de verouderde woorden geplaatst, hoezeer het, zoo ik meen, overal in ons Vaderland in gebruik is, meest echter in den zin van opstapelen, ophoopen. Zeer nabij aan dezen zin van het woord komt het Neder-Saks. *stouen*, *stüen*, *opstouen*, *opstüen*, hetwelk voor het water ophouden, bijzonder bij de watermolens, in gebruik is. In de beteekenis van voortdrijven zegt men elders meer *voortstuwen*.

KOESTUWER, *Koestouwer*, of *Koestouwerken*, noemen de landlieden den kwikstaart, omdat dezelve, naar hun zeggen, de koeijen volgt, om op derzelve ach-

tergelaten uitwerpsels te azen. Ik laat dit stuk aan het onderzoek der Natuurkundigen over.

KOETONG. Men zegt hier veel meer eene *koetong*, dan eene *ossentong*.

KOETS, voor bedde-koets, slaap-koets, leger-koets, slaapplaats, doch meest voor eene van de minste soort, eene slaap-bank, of kribbe. Deze is de eigenlijke beteekenis van het woord, en hierop doelt CONSTANTYN HUYGENS, *Sneld. 35. blz. 34. der Korenbloem. 2. Druk :*

»Men sliep eens in een' coets; nu waect m' er in,
(maar waken,
»En 't slapen in die coets zijn zeer gelijke saken.»

Het woord heeft veel overeenkomst met het Fr. *coëte*, 'twelk hetzelfde beteekent. BOXHORN, *Orig. Gall.*, houdt beide, zoowel als het Grieks. *κοίτη*, van Scythischen oorsprong, en tot die woorden behorende, welke de Duitschers, de Franschen en Grieken, uit Scythië afkomstig, behouden hebben. Sommigen doen het komen van *culcitra*, onder anderen de Hr. ROQUEFORT, *Lang. Rom.*, in *couete*. Anderen leiden dit *koets* van het Fr. *couche* af, en dit van het Middeleeuwsche *culca*.

Hoe het zij, van *koets* komt ons verouderd werkwoord *koetsen*, liggen. Het bevel, om zich neder te leggen, door ons, in het gemeen taalgebruik, aan de honden gegeven wordende, schijnt mij minder de gebiedende wijs van dit *koetsen* te zijn, gelijk de Heer YPEY, met den Heer VAN HASSELT, op KILIAAN, meent, dan eene bastaard-uitdrukking, van de gebiedende wijs van het Fransche *coucher* ontleend.

KOGCHEL, voor hoerenwaardin, of oud vrouwspersoon, 'twelk slecht van gedrag geweest is. Bij CARPENTIER, in zijn *Register op DU CANGE*, en bij den Hr. ROQUEFORT, *Lang. Rom.*, die hem hier, gelijk meer, naschrijft, is COGUL *mari dont la femme est infidèle*, en bij den Hr. WEILLAND vindt men *kogchel* ook slechts van een' man gebezigd; dan menigvuldig zijn de voorbeelden van zoogenaamde appellative woorden, die oorspronkelijk van eenen man, en naderhand door het gebruik, van eene vrouw gebezigd zijn, en omgekeerd. Echter vinde ik niet ongerijmd de volgende aanteekening van MYLIUS, bij LEIBNITZ, *Collectan. Etymol. T. II. p. 5*:

» AGGAGULA vett. Gothis, ut est apud Melch. Haimius-
 » feldium, lena. Idem adhuc est hodiernis Lombardis.
 » Puto veram etymologiam esse a *gagel*, vel olim forte
 » a *kaghela*, et *a* esse articulum. *Kachgel*, vel *gachel*
 » adhuc certe hodie Sicambris est mulier probrosa, in-
 » honesta." In het Neder-Saksisch is *kucheln*, *kungeln*,
 iets heimelijks of ongeoorloofds bedrijven; en *kuchelersche*, of *kungelersche* (*kogchelaes*) eene vrouw, die zich met heimelijken handel ophoudt. Zie hiervoor op *Koekelen*.

KOKER. Indien ik wel onderrigt ben, wordt de buis, welke het teellid van eenen hengst bevat, en ook het teellid zelf, hieromstreeks *koker* genaamd.

KOKERELLEN zijn hier lekkernijen, uitgezochte of veelvuldige spijzen. Dat het eigenlijke woord *kokerillen* is, zoude ik moeten opmaken uit het werkw. *kokerillen*, bij MEYER onder de verouderde woorden voorkomende, en aldaar uitgelegd *feest houden*, als-

mede bij KILIAAN, die het vertaalt *hilaria agere*; hoezeer men ook aldaar, in de aanteekening van den Heer VAN HASSELT, *coquerellen* vindt. JUNIUS op het woord *cocker*, 'twelk hij overzet *molliter habere aliquem*, zegt: »Hollandis *kokerillen* est celebrare hilaria. Videtur autem frequentativum esse a KOKEN, *coquere*; quoniam »Bacchanalium Saturnaliorumque praecipue hilaribus »culinae soleant perstrepere clamosa sedulitate eorum, »qui profitentur artem gulosius condiendi cibos et »luxuriosius fercula struendi." In Noord-Holland wordt, meen ik, het werkwoord *kokerellen* nog voor het aanregten van eene meer dan gewone kokerij gebezigd. In de *Const van Rhetorijcke* van MATTHYS DE CASTELEIN, door den Hr. VAN WIJN, *Avondst. blz. 352 en 353*, aangehaald, worden, onder de verschillende dichtsoorten en rijmvormen opgeteld de *cocorullen*. Men leest aldaar *blz. 183*, van *cocorullen* op *aller kinderen dag*. In eene rekening van den Heer V. GOMENGIES, van St. Catharina 1390—1391, onder AALBRECHT VAN BEYEREN, art. *cleyne forcyne*, leest men: »dat, voor hem, »die scoelkindren te Leiden *cokerelden*." Men zoude uit deze aanhalingen kunnen opmaken, dat het spelen of gezangen van kinderen waren, hoedanige nog op verscheidene feestdagen, als oude-jaarsavond, vastenavond, en diergelijke, plaats hebben, zoo te Breda, als op sommige dorpen van de Baronie, op welke laatsten het slotwoord of het *Referein* nog het woord *kokerelle* is, welk gezang doorgaans voor de huizen van meer aanzienlijken, op hoop van een klein geschenk, geschiedt. In oude rekeningen van groote Heeren, kloosters en andere gestichten, vindt men *cocquerel*, in de beteekenis van uitgaaf voor de kerken.

KOLK noemen hier de bewoners van het platte land de kuilen, welke door de bouwlieden in de weiden of op de erven der boeren-woningen gegraven worden, om het vee te drenken.

KOLOMMEN noemt men hier de ijzeren spijlen, welke men hier en daar voor de glasramen, vooral van ouderwetsche huizen, ziet.

KOLVENIERS. Het woord *kolveniers*, *colveniers*, of *cloveniers*, komt van het Fransche *couleuvre*, eigenlijk eene slang, Lat. *coluber*. Van hier vindt men in de oude schriften veel het bastaard-woord *coluver*, eene bus of een roer met eene kolf, waarvan anderen willen, dat hetzelfde heet. In het *Glossaire de la Langue Romane* van den Hr. ROQUEFORT is *colivrinier* uitgelegd door *bombardier*, *artilleur*, *canonnier*; en *coulevrement*, *couleuvrinier*, *coulevrinier* door: *sorte d'anciens soldats, nom d'une milice existante au quinzième siècle*. In vorige eeuwen had men geene schutterijen, dan die van den *handboog*, of *grootte windas* of *reisboog*, en van den *voet-* of *kruisboog*; doch na de uitvinding van het buskruid zijn die van de *Haaks*, *Heelhaaks* en van de *Kolveniers* of *Kloveniers* opgericht, om welke reden de *Kloveniers* te Breda ook de *Nieuwe Schutten* genoemd werden, in tegenoverstelling van die van den *Hand-boog* en *Voet-boog*, welke laatsten wederom, voor de oprigting der *Kloveniers*, in vergelijking met die van den *hand-boog*, de *Oude Schutten* heetten, en in plegtige omgangen den rang hadden voor de verdere schutterijen. Het hierboven gemelde *coluver* wordt in onze oude taal ook *kolf-*

roer, kolfbus, genaamd. En wat de plaatsen uit het *Glossaire* van den Hr. ROQUEFORT betreft, dezelve bevestigen het gezegde van BURMAN, *Nieuwe aanmerkingen over de Nederduitsche taal*, blz. 464, dat men die kolfbussen, die men ook in het Fransch *coulevrines* of *coleuvrines* genaamd vindt, en die met de hand gedragen werden, wel te onderscheiden hebbe van die soort van kanonnen, welke ook *coulevrines*, zoowel als *serpentes*, nog bij ons *slangstukken*, heeten. De eerste plaats van den Hr. ROQUEFORT ziet op de bedienaars van die soort van kanonnen, de laatste op die der kolfbussen, welke op eene plaats, door BURMAN aangehaald, om die reden *couleuriniers à main* genoemd worden. Wat voorts de slangstukken betreft, zoo meent VON STADE, *Erläuterung der vornehmsten Bibl. Wörter*, op *Schlange*, dat dezelve niet van het dier van dien naam komen, ofschoon de Italianen dezelve uit onkunde *colubrino*, van *colubris*, noemen; maar van *schlengen*, slingeren, met den slinger werpen, met welken naam men ook, voor de uitvinding van het buskruid, de *balistae* en de stormrammen benoemde, en na dezelve de veldslangen, die in derzelve plaats kwamen. De *kolveniers* werden ook wel *colveriners* genaamd; zie van dezelve *Matth. Analect. Tom. I. pag. 311 en 312*, ook wel *scloppettiers*, van het Bastaard-Latijnsche *sclopetum*, vuurroer, snaphaan.

KOMMER, voor alle soort van *arrestatie*. Zie KILIAAN met de aanteekening van den Heer VAN HASSELT; ook voor alle lasten, waarmede eenige goederen bezwaard zijn. De vaste panden worden hier doorgaans overgedragen

vrij van allen kommer. Onder den *kommer* van de huizen beslaan de grond-chijnsen en renten de voor-naamste plaats.

KONING wordt te Breda en omstreeks hij genaamd, die den vogel geschoten heeft. Dit oud volks-vermaak heeft zich een der Zonen van den laatsten Stadhouder niet tot oneere gerekend, onder zijne Landgenooten alhier te nemen, bij welke gelegenheid dezelve den prijs behaalde, en tot Koning uitgeroepen werd. Doch ik twijfel, of aan Hoogstdenzelve wel zulke onbesuisde omhelzingen zijn toegebracht, als anders den gewonen Koning onder de vogelschieters te beurt vallen, die doorgaans zoodanig wordt gemoffeld, dat hij onder die eerbewijzingen schier bezwijkt. Men leest ook bij VAN GOOR, *Beschrijv. van Breda*, blz. 298, dat PHILIP WILLEM, Prins van Oranje, Heer van Breda, de *Kamer of Broederschap van den Ed. Handboog* in zulke waarde hield, dat hij, in het jaar 1609, zelf met de schutters optrok, en te zamen met dezelve naar den papegaai schoot. Onder de gedenkstukken dier schutterij wordt nog bewaard de fraaije handschoen en de in kunstig gewerkt elpenbeed gevatte schietlap, waarmede gemelde Vorst den vogel geschoten heeft.

KONKELFOEZEN, bedriegelijk, arglistig, bedektelijk handelen, met draaijerijen omgaan; ook, zich met eenen andere verstaan, om eenen derde te bedriegen. In Westphalen heeft het dezelfde beteekenis; dan in het *Holsteinsch Idioticon* van SCHÜRZE op *kunkelfuse* wordt eene eenigzins andere beteekenis daarvan opgegeven.

KOOI of KOOIKEN noemen de landlieden alhier eene soort van mindere schuur, dienende om in dezelve het varkenskot te plaatsen, het stroo te tassen, en tot andere berging, voor welke men de schuur, die het graan en het hooi bevat, niet wil gebruiken.

KOOI, naar ik meen, bij verbastering voor *kudde*, voornamelijk voor eene kudde patrijzen.

KOOMANSCHAP, voor *koopmanschap*. Echter heb ik hier nooit het woord *kooman* gehoord, 'twelk nog te Dordrecht van het *koomans-gilde* in gebruik is; zie BAALEN, *Beschrijv. van Dord.* blz. 76, en in vele andere steden; zie VAN OOSTEN DE RRUYN, *Geschied. van Haerl.*; VAN BLEISWYCK, *Beschr. van Delft*, blz. 642, en meer andere steden-beschrijvers. Bij KILIAAN komt *kooman* reeds als verouderd voor. *Komanschap* vindt men bij MAERLANT, *Spiegel Historiael*, 1. deel, blz. 253.:

»Gherne, sprac soe, en indien

»Ginc elc, om sinen bederve sien

»van *comanscepen* harentare.”

en 2. Deel, blz. 200, als ook in de oude Bijbelvertaling; *Spreuk. 3 vs. 14*: »*Haer bejach is beter den comanscap.*” In de meeste stukken en gedichten van dien tijd vindt men bijna altijd *coemannen* voor *kooplieden*. Zie onder anderen eene aanhaling van HUYDECOPER, op *Melis Stoke*, 2. D. blz. 231. *Koomanschap* vindt men nog bij CONSTANTYN HUYGENS. Ik vond onlangs het woord *komenij*, zooveel als *komannij*, (waarvan nog *komenijs-winkel*) afgeleid van het werkwoord *komannen*, voor *koopmanschap drijven*, doch, naar mijn oordeel, met weinig waarschijnlijkheid.

KOOPDAG wordt hier gezegd voor datgene, wat men elders zegt erfhuis, boelhuis. B. v. *Het is morgen, daar of daar, koopdag*, alsmede: *die, of die, zal morgen koopdag houden*, of *koopdag leggen*. Mij dunkt dit veel beter te zijn; want elders worden verkoopingën ook bij nog levende menschen zeer oneigenlijk *erf- of boelhuizen* genaamd, daar het woord *koopdag* beiden insluit. Het was reeds van ouds in gebruik. DAN. HEINSIUS zingt in zijn overaardig stukje *het sterfhuis van Cupido*:

Al ghy Goden over hoop
 Die wilt koopen goede koop,
 Morgen voor het sonneschijn
 Salder eenen *koopdag* zijn.
 Eenen booch en neven dien
 Eenen koker wel voorsien:
 Pijlen sijnder ses of acht,
 Alle van verscheijden kracht.

uit welk coupletje, om dit in 't voorbijgaan op te merken, zoude schijnen, als of men oudtijds hier te lande *overhoop* gezegd hadde voor het Hoogd. *überhaupt*.

KOOPERSSE, Neder-Saksisch *koopersche*, voor *koopersse*, d. i. *koopster*. De klemtoon valt op de tweede lettergreep. Zoo zegt men hier ook *kustersse*, *meestersse*, enz. Bij PHIL. NUMAN, *Strijt des Gemoets*, vindt men *stichtersse*, 11, *b*; *dienersse*, 28, *a*. In het *Passionael*, *Somerstuck*, van 1489, *fol. 6*, *kol. 1* en *2* vindt men *sondersse*. In het *Passionael*, *Winterstuck*, 2. *Druk*, *fol. 117*, *a*, leest men *verwinnersse*, en *fol. 114*, *d*, *behoudersse*, alwaar het beteekent de be-

schermster of patrones van eene stad, welke lager *behoedster* genoemd wordt, en in den *Bijbel*, 1548, bij BARTHOLOMEUS VAN DEN GRAVE, in het laatste *Kap.* van RUTH, *dragertsse*. Zelfs nog in den *Staten-Bijbel*, leest men, *II Sam.* 19, *vs.* 35, *zangersse* voor *zangeresse*, en bij DE DECKER, *Rijmoef. II Deel*, *blz.* 372, *koppellerssen*. *Rigtersche* komt voor in de *Monumenta Groningana* van den Hr. DRIESSEN, *D. IV.* p. 641. Men ziet, dat de oude uitgang *se* of *sse* eigenlijk *sche* moest zijn, en dat het dus eene zamentrekking met uitwerping der *ch* is. Doch *Princersse*, hetwelk zie bij PH. NUMAN, *Str. des gem.*, 41, *a*, houd ik voor eene bedorvene spelling, welke echter meer voorkomt.

KOOPING UIT 's HEEREN HAND is eene soort van in-gebeelden koop, geschiedende door den schuldeischer, die bezetting gedaan heeft op zijns schuldenaars goederen, welke hij geacht wordt te koopen van den Heer, vertegenwoordigd of verbeeld wordende door den schout, die, na publikatie ter puije, den slag op de koop geeft aan den kooper, *tot zijnen gebreken toe*, dat is, tot voor zoo veel, als noodig is, om aan zijn achterwezen te geraken, *met de kosten van regt, daaromme gedaan*.

KOORN wordt hier, bij uitnemendheid, de rogge genaamd. Hetzelfde getuigt de Hr. WASSENBERGH van Friesland, hoezeer ik in oude Friesche stukken koorn ook tegenover rogge gesteld gezien hebbe. Zie denzelve, in *brood*. Ook is de rogge naast de boekweit in de Baronie het beste gewas, en wordt dezelve ook, bij KILLIAAN, na het algemeene woord *koren*, in het bij-

zonder alzoó genaamd en overgezet *secale*. Hiervan , dat men ook op andere plaatsen gewag gemaakt vindt van *tarw- en koorn-* (dat is, rog-) *renten*. Aan de kanten van Noord-Holland wordt de gerst bijzonderlijk *koorn* genaamd. Volgens IHRE, op *korn*, beteekent dit woord in het bijzonder die soort van koorn, welke in ieder land het meest gebruikt wordt. In sommige streken van Duitschland en in den Elzas, wordt de tarwe daardoor verstaan. Indien de afleiding van LIPSIVS, *Epist. 44. cent. 3. ad Belg*, die *koorn* of *koren*, door de zeer gemeenzame verandering van *e* in *o*, en de oude uitspraak der *c*, van *Ceres* komen doet, de regte ware, waaraan ik echter twijfel, zoude allerlei soort van graan onder hetzelfde begrepen zijn, gelijk bij de Duitschers ook plaats heeft, waar men b. v. zegt: *den paarden koorn geven*, voor *haver geven*; hoezeer op sommige plaatsen van Duitschland de rogge bij uitnemendheid alzoó genoemd wordt; zie von STADE, *Erläuter. der vornehmsten Biblischen Wörter*, p. 368, die van een gewaand regtsgeging deswege over het verstand van het woord *koorn* spreekt. Onder den naam van *de vier banden* werden in Duitschland oudtijds begrepen de vier edelste graan-soorten, welke ook alleen tienden schuldig waren, genaamd somtijds *Roggen oder Korn, Weitzen, Gersten und Habern*, somtijds *Korn, Gersten, Dinckel und Habern*. Al het overige werd onder den naam van *schmalle Zehenden* begrepen, gelijk in deze streken onder de *smalle tienden* gerekend wordt *al wat niet te banden komt*, hoezeer ik bij geachte schrijvers onder dien naam de tienden van het vee heb verstaan gezien; zie het *Brem. Nieder-Sächs. Wörterbuch*, op *smaal-*

tegen, 4er Th. S. 858, en 5er Th. S. 45; SCHILTER, *Gloss. Teutonic.*, op *smale*, 'twelk bij hem *pecora* beteekent, en bij IHRE, *Gloss. Suio-Goth. Part. II. pag. 671*, *pecus minus*, *oves hoedique*, welke den naam van *Smálthiere* op onderscheidene plaatsen in Duitschland voeren. Dan hier noemt men de tienden van het vee *krijtende tienden*. Dezelve worden aldus genaamd volgens VAN LOON, *aloude Regeringswijze van Holland*, 1. D. blz. 226, omdat zij oudtijds ook over de slaven (of lijfeigenen) geheven werden, en het *krijten* den mensch eigen is. De zaak zelve is mogelijk, schoon dezelve nog bewijs behoeft, omdat men, zonder daadzaken aan te halen, niet aannemen kan, dat, terwijl de slavenstand voor KAREL DEN GROOTE in het vrije Duitschland onbekend was, ook de lijfeigenschap tot die laagte was gezonken; maar de benaming schijnt mij daarenboven toe valsch te zijn, daar *krijten* in de oude taal, hetzelfde als *krijtschen*, *luidkeels schreijen* was, en ook hier daarvoor nog somtijds, en in Neder-Saksen algemeen, gebezigd wordt. Zie ook beneden op *krijten*, door welk schreeuwen het geluid van het gevogelte, waarvan men tienden verschuldigd is, wordt aangeduid. Échter worden door *smalle tienden* ook de tienden van het klein vee verstaan in de *aanteekk. op de oude Friesche wetten*, blz. 329.

Doch met de uitlegging van *smalle tienden* door al wat niet te bande komt, stemt overeen MATTHÆUS, in *Manud. ad Jus. Can. L. 2. T. 8. p. 180 et seqq.* » *Belgae* » *dividunt decimas in koorn-thienden, smal-thienden et* » *krijtende-thienden. Smal-thienden, quae ex lignis, ex* » *leguminibus, ex cepis, rapis, oleribus, nucibus,*

» pomis, piris, ex lacte item, ex pellibus, lana, caseis
 » etc. *Krijtende-thienden*, quae ex foetu animalium,
 » quadrupedum, avium, ut et piscium, debentur.”

Bij HALTAUS, op *schmal-zehende* vindt men ook *smalen flaisch zehenden* aangehaald. De tienden, door MATTHAEUS *koorn-tienden* genaamd, worden ook wel *grove tienden* geheeten, in onderscheiding van de smalle, en van de krijtende tienden. In sommige oorden van Neder-Saksen worden de *tienden van groot vee* genoemd *bloedige tienden*. Opmerkelijk is het, om tot de rogge weder te keeren, dat dezelve in het Prekopsch ook *kor* heet. Ook heet in sommige der Zuidelijke Nederlanden de rogge *blé*, in tegenoverstelling van *froment*, tarwe.

KOORNWERK. Wij hebben gezien, dat onder den naam van *koorn* hier niet in het algemeen het *graan*, maar bij uitnemendheid de *rogge* verstaan wordt; dan die van *koornwerk* bevat allerlei soort van graan in zich. Men vindt het bij C. HUYGENS en anderen.

KOP is bij de landlieden algemeen in gebruik van het *hoofd*. In het Hoogduitsch heeft men nog *Kopf* in den deftigen stijl. Voorheen werd het bij ons ook in denzelve gebezigd. Men leest in de *Liesveldsche Bijbels*; 2. SAM. 2. *lett. c.*: » en̄ elc greep den anderē bi dē *cop*.” alwaar de *Staten-Bijbel*; *vs. 16*, ook heeft: » en̄ d' » eene greep den anderen bij den *kop*.” Bij het zee-wezen is *koppen* voor *hoofden*, manschappen, nog in vollen gebruike.

KORT. *Zich kort houden*, 'twelk men hier wel hoort,

zoude men elders denken, dat beteekende: weinig vertering maken; dan het is hier eenvoudig *zich stil houden*.

KORT-AVONDEN. Dit woord wordt hier, even als in sommige andere oorden van ons land, gebruikt door de huislieden, als zij, in den wintertijd, den avond bij elkander met kouten en tabak rooken komen slijten. In de middeleeuwen waren de kasteelbewoners in ons Vaderland gewoon Ridder van naburige sloten te verzoeken, om met hanne jonkvrouwen te komen *cort-avonden*. Zie VAN WYN, *Historische avondstonden*, Deel 2, blz. 99.

KORTS, voor *koorts*. Men vindt het telkens bij de Ouden.

KORTVLEUGELEN, voor *kortwieken*, *kortolerken*. Het komt bij MEYER onder de verouderde woorden voor.

KOSTELIJK, voor *kostbaar*. *Het is mij te kostelijk*, d. i. te duur. *Het is een kostelijke winter geweest*. Dit wil zeggen een winter, welke aan brand of anderzins veel gekost heeft, Elders heb ik ook het ontkennende *onkostelijk* gehoord. Men vindt het woord *kostelijk* ook in die beteekenis bij HUYGENS en andere gelijktijdige schrijvers.

KOTE. Hoewel dit woord in Overijssel meer bekend is voor eene kleine boerenhoeve, is het hier echter niet geheel buiten gebruik. *Koten* is dus eene verzameling van zoodanige hoeven, vanwaar een dorpje in de Baronie van Breda *Uilenkoten* heet, en een ander een-

voudig *Koten*, terwijl onder Etten zich een gehucht bevindt, de *Dwarstkoten* genaamd. Zie wijders mijne *Naamsuitgangen*, op *Schot*, *Schoten*.

KOU, als bijvoegl. naamw. voor *koud*. B. v. *het is kou weer*. Men vindt het onder anderen ook bij CONSTANTYN HUYGENS, *Korenbl.* 2. D. blz. 223.

KOUSENS hoort men hier doorgaans in plaats van *kousen*. Ik heb het bij schrijvers van de zeventiende eeuw, die zeer wel wisten, wat zij schreven, ook aldus gespeld gevonden.

KOZIJN, voor *neef*, hoort men hier niet zelden, zelfs onder geringere volksstanden, gelijk ook *mameer*, *monpeer*, *monfreer*, *maseur*. Zonderling genoeg hoort men somtijds *me* (mijn) *monpeer*, *me maseur* enz.

KRAAN-KINDERS worden hier, gelijk op meer plaatsen, genaamd de arbeiders, welke met de stads-kraan de aankomende en afgaande goederen lossen en sloop brengen. Het woord is, naar mij voorkomt, slechts eene verbastering van het Fransche *cranequiniers*, 'twelk oorspronkelijk eene soort van krijgsvolk was, met een werktuig, *cranequin* genaamd, voorzien, waarmede men zekere soort van geweren, onder den naam van *arbalètes* bekend, spande. Dit *cranequin* is op zijne beurt niet meer, dan het verkleinwoord van het Hoogd. *Krahn*, ons *kraan*. FAUCHET, door MÉNAGE aangehaald, vermoedde het reeds van Duitschen oorsprong. Zie MÉNAGE, in *cranequin*. Ook vind ik onder de *Verouderde woorden* bij

MEYER: KRAANEKE, *schietbooge*; KRAANEKIER, *boogschutter*. Voor het overige schijnt ons *kraan* alzoogenaamd naar de gelijkenis met den hals van een *kraanvogel*; in het Hoogd. *Kranich*; Neder-Saksisch *Krone-krane*; hoezeer ADELUNG meent, dat dit slechts toevallig is, niettegenstaande zoowel het Gr. *γέγρανος*, als het Lat. *grus*, en den vogel en het werktuig beteekenen. Men leze voorts HUYDECOPER, op *Melis Stoke*, III, 318.

KRAAUWEL noemt men hier eene soort van breeden haak, aan het einde van eenen stok vastgehecht, een krabber, van welken de hoveniers zich bedienen, om het vuil en onkruid van tusschen de planten en op zulke plaatsen uit te roeijen, waar de schoffel te breed en ongeschikt daartoe is. Bij KILIAAN is het een vleeschhaak, d. i. een haak, om het vleesch uit den ketel te nemen. Zie den Heer YPEY, *taalk. aanmerkk. op verouderde woorden van den Staten-Bijbel*. Het is een zeer goed woord. Men vindt het in het *Passionael*, *Winterstuk*, van 1489. fol. 95, b. alwaar het ijzeren nagels of haken te kennen geeft, en in de *Costumen van Bergen-op-Zoom*, art. 18: »de beste panne trest (treeft) *crauwele*. — In de lagere volkstaal wordt hier de schurft ook de *kraauwel* genoemd.

KRAKEBEIJEN, of *kraakbeziën*, *kraakbessen*. Deze alhier onder dezen naam bekende bezie wordt in Holland, waar dezelve schaars gevonden wordt, *blauw-bes* genaamd, in Gelderland, waar dezelve eenigzins overvloediger is, *bosch-bes*, gelijk mede door KILIAAN, die dezelve echter ook *kraecke-bese* noemt. In vorigen tijd zeide men ook *everbes* en *klapkoorn*, welke naam

eveneens het *knappen* of *klappen* der kernen of pitjes schijnt aan te duiden, als die van *kraak-beije*. Men vindt dezelve in het Mastbosch, bij Breda, in zoodanige menigte, dat men wil, dat in sommige jaren voor tien duizend gulden daarvan geplukt worden; dan dit komt mij wat vergroot voor.

KRAMERIJ, veel als *kraemerij* uitgesproken wordende, voor winkelwaren. Bij KILIAAN is *kramerije* overgezet *merx*.

KRANK, voor zwak, gering. *Krank* vermogen, *krank* vreugd, *krank* moed, enz. Deze beteekenis is reeds oud. In het *Passionael*, *Winterstuck*, 2. Dr. fol. 96. D.: »*Een wijf is kranker, dan een man.*» Zie ook den Hr. CLIGNETT, *Bijdragen tot de oude Nederl. Letterk.* blz. 406. Bij PHIL. NUMAN, *Strijt des Gemoets*, treft men aan *krankke blijdschap* — *een rijet cranck* (een krank riet), enz.; ook heb ik in een oud stuk *krank ijs*, voor zwak ijs, gevonden. Men vindt het in dezelfde beteekenis ook nog bij latere Dichters.

KRANS wordt hier in het algemeen voor eenen ronden omtrek gebruikt. B. v. *Hij woont in dien krans niet*, voor hetgene men elders zeggen zoude: *hij woont daar in het rond niet*.

KRAT wordt in oude *Ordonnantiën* voor schippers, sleepers, arbeiders van deze stad gevoegd bij kisten, koffers en diergelijke. Ik gisse het oorspronkelijk te zijn eene mand tot berging van goederen aan het vooreinde van eene kar of eenen wagen, en dat daarvan de naam aan alle pakmanden gegeven is; of wel de zitbank van

den voerman op de vrachtkarren, die doorgaans uit eene beweegbare kist bestaat. Het komt bij KILIAAN ook in de beteekenis van eene mand voor, zoowel als in die der voorbank van eenen wagen. Indien het woord van het Lat. *crates* komt, zoude de beteekenis van eene mand zelfs de eerste zijn. Thans heeft het die van het achterstuk van eenen wagen, 'twelk oorspronkelijk ook diende, om goederen in te laden.

KREIJEN, voor *kraaijen*.

KREMER, ook wel als *kræmer* uitgesproken wordende, voor *kramer*, en *kremerij*, voor *kramerij*. Men vindt slechts het eerste bij KILIAAN, en daar nog verwijst hij op *kramer*. Echter waren beide de woorden in de 17. eeuw ook elders nog in gebruik.

KRENG-GANG. Aldus noemt men te Breda eenen smalen gang, welke de muren van twee naast elkander staande huizen scheidt; in onderscheiding van eenen *brandgang*, die breeder is, en dienen moet, om, in geval van brand, hulp toe te brengen. Die van de laatstgenoemde soort mogen niet betimmerd worden.

KRETSE, noemt men hier met de Duitschers de schurft, van *kretsen*, *kratsen*, krabben. In het Engelsch is het *scratch*, op welk woord SKINNER het Nederlandsche *kratsen*, *kretsen*, aanhaalt.

KRIEKEN worden hier genaamd de bakkers houtskolen van takken-bosen of ander klein hout. Men gebruikt

dezelve hier veel in stoven, en om spijzen gereed te maken. Zelfs heb ik geheele vuren van dezelve gezien. Ook te Bergen-op-Zoom heeten dezelve *krieken*. KILIAAN schrijft *krickolen*, en vertaalt het *carbones ex ramis, virgultis, fuscibus aliisque lignis minutioribus*. Dezelve schijnen aldus genaamd van het *kraken*, *kreken*, *krikken*, Fr. *criquer*, 'twelk zelf een klanknabootsend woord is.

KRIKKEMIKKEN. Aldus noemt men hier in den dagelijkschen omgang eenen hinderpaal, eene zwaarigheid, of datgene, wat men, ook bij manier van spreken, *haken en oogen*, of met een bastaard-woord *mic-mac* noemt. Bij KILIAAN is *krikkemikke* zoo veel als *kerkemikke*, kerkbrood. Hiervan schijnt mij toe het beeld ontleend te zijn, en hierop is zeer toepasselijk een andere zin, waarin ik dit *krikkemikken* ook wel eens heb hooren gebruiken, te weten dien van *stukken en brokken*. Zoo zoude b. v. een schuldeischer zijnen schuldenaar, die aanbod hem met kleine betalingen te voldoen, hier ligtelijk antwoorden: *dat zijn maar krikkemikken*, hetwelk hetzelfde is, als wat men elders zoude zeggen, *dat is maar kruimelarij*; want *mik* komt van *mica*, kruim, waaruit ik opmaak, dat de laatst opgegevene spreekwijze, waarin *krikkemikken* gebruikt wordt, de echte is. Het spreekt van zelve, dat hier niet in aanmerking komen kan de beteekenis, welke *krikkemikken* in het Vlaamsch heeft, te weten die van een werktuig, om steenen, balken en andere zware lasten op te ligten. Zie hetzelfde in *Winschoten's Zeeman*.

KRIMP. *Van geene krimp weten* zegt men hier van geldverkwisters, die zich niet weten in te krimpen.

KRIP, voornamelijk van rundvleesch, *runder-krip*, voor hetgene, wat de Engelschen *beef-stakes* noemen. In Holland zegt men meest *lapjes*, *runder-lapjes*, *kalfslapjes*, enz. Bij KILIAAN is *krip* vertaald *ofella*, doch in het bijzonder is het bij hem *ofella porcina*, even als *krap* in Holland ook slechts van varkensvleesch gebruikt wordt, daar integendeel dit bij KILIAAN meer in het algemeen in dezen zin is *pars carnis abscissa*. Het komt van *krappen*, bij hem *decerpere*, *abscindere*. In den Bijbel *gheprint Thantwerpen*, bij WILLEM VORSTERMAN, 1528 en 1532, en bij HENRICK PETERSEN van Middelborch, 1541, leest men 1. *Chron.* 16. *vs.* 3: »ende deylde elcken in Israel, beyde mannen ende »vrouwen, een stuc broots en̄ een crippe ghebraden »ossen vleesch, en̄ eenē olikoec.”

KRISKI noemen hier de kinderen zeker kaatsspel, doch tot hetwelk men zich, in plaats van raketten, bedient van aan het einde plat gemaakte stokjes of plankjes, en in plaats van lederen, van houten balletjes. Het woord is waarschijnlijk eene verbastering van het Engelsche *cricket*, welk woord juist hetzelfde spel aanduidt, en door SKINNER afgeleid wordt van het Fransche *crosser*, doch, door LYE, in het *Etymol. Anglican.* van JUNIUS, met meerdere waarschijnlijkheid van het Angel-Saks. *GRICCE*, *baculus*, *scipio*, *pedum*.

KROCHT. Buiten de stad Breda is eene plaats, welke *de Krocht* heet. *Krocht* is bij KILIAAN *crypta*. Dan, op

sommige andere plaatsen, waar het gebruikt wordt, twijfel ik, of niet door hetzelfde verstaan worde het Plat-Duitsche *Kroog*, beteekenende een met eenen tuin, eenen wal, of eene hegge, omgeven plein of stuk lands. De overzetting *crepido*, welke de *Teuthonista*, behalve die van *crypta*, op *crucht* bijbrengt, schijnt hier nader bij te komen. Van *krocht* echter doet zekere taalkundige (naar ik meen, FRANCISCUS JUNIUS) ons *kroeg* komen, als eertijds op verborgene plaatsen gehouden geweest zijnde. In het Wallisch is *carog* een broekachtig, moerassig land. In het A. S. is *CROFT praediolum*. Ik heb hier te lande ook wel *kroft* voor *krocht* hooren zeggen. Te Haarlem is een marktpleintje, de *Krocht* geheeten. Het woord *kroft* heeft ook veel overeenkomst met het Hoogd. *Gruft*, eene afgezonderde holle of overdekte plaats, waarvan nog voornamelijk in gebruik is het zamengestelde *Todten-gruft*. HOOFD gebruikt *krocht* een- en andermaal voor eene uitstekende hoogte, gelijk ik door eenen mijner lettervrienden vernomen heb, die het woord meende ook oudtijds een verwulf beteekend te hebben. In de plaats, door mij op het woord *Magistraat* aan te voeren, hield Zijn Ed. het voor den verwulfdengang van de kerk. Waarschijnlijk beteekent het dat verwulf, waar de dooden werden bijgezet.

KROEZELS worden, aan den Meijerij'schen kant, de kruisbeziën genaamd, in het overige gedeelte der Baronie *kruisdoorns*. Bij KILIAAN vindt men KROES-BESIE, KROESEL-BESIE, KROES-BAEYE, KRUY'S-BESIE, *Holl. j. STEKEL-BESIE. Uva crispa, vulgo grossula, crosella. Ger. Krutz-*

beer, *Krausel-beere*; en KROESEL-DOREN, *Rhamnus*, *pallurus*. *Kroes* was eertijds *kruis*. Hiervan *gekruist*, voor gekroest, gekruld, in de *Liesveldsche Bijbels*, Hoogl. 5, *Lett. c.*: »Sine vlechtē zijn *gecruyst*, swart gelijk »een raven.» (zoo moet men lezen, en niet: *gekruyst swart, gelijk een raven.*) De *Bijbel* te Leiden, bij PAEDTS, 1621, heeft *croes*; de *Staten-Bijbel*, *gekruld*. Deze aanhaling ben ik verschuldigd aan wijlen den Heer VAN ENGELN VAN STRYEN.

KROL, voor *krul*; en *krollen* voor *krullen*, als werkw. KILIAAN heeft beide *krol* en *krul*.

KROL-SUIKER, voor hetgene, wat men elders noemt *drolsuiker*.

KROM. *Hoe kunt gij* (of *hoe kan hij*) *het zoo krom krijgen*, d. i. *iets zoo averregts zeggen*, of *doen*. Ik herinner mij ergens gelezen te hebben, dat bij ons alle woorden, die met *kr* beginnen, eene zekere kromte aanduiden. Ik voeg daarbij, dat zulks bij alle Noord-sche volken, en bij hen, die hunne taal van dezelve ontleend hebben, gelijk de Bretons, plaats heeft, en dat ook in het Grieksch en Latijn en de daarvan afgeleide talen zoodanige woorden in den eersten lettergreep *kr* of *cr*, somtijds *gr* hebben, schoon niet altijd daarmede beginnende.

KROOI noemt men in de Baronie van Breda eenen hoop volks, doch meest in eenen verachtelijken zin. In het Eng. is *CREW conferta hominum multitudo*.

KROOKEN wordt hier niet alleen doorgaans gebruikt voor hetgene, wat men elders *kreuken* uitspreekt, maar ook voor *kraken*, in eenen figuurlijken zin. *Die zaak heeft hem gekrookt*, voor hetgene, wat men elders noemt *gekraakt*. Dat *krooken* de echte schrijfwijze is, blijkt daaruit, dat het van het Wallische *crocca* komt; zie JUNIUS en SKINNER, in *crook*, *crooke*. In het Zweedsch is *krok curvus*, en *krökia* (eerste lettergr. uitgesprok. als in ons *kreuken*) *curvare*. *Krooken*, voor *kreuken*, heeft ook ANNA BYNS, I. B. 14. Refer.:

»Maer eenen ketter zijn si te hooren bereet

»Dien geloofst men allomme wien lief oft leedt

»Hoe seere men hem siet die waerheyt *croken*.”

En PH. NUMAN, *Strijt des Gemoets*, fol. 67, a:

»En meer ander verkiesende die doot vaillant,

»Liever dan haer eere te laten *kroken*.”

Gelijk men oudtijds voor *oo* veel *oe* schreef, zoo vindt men voor *krooken* ook *croeken*. Als in de *Schadtkiste der Philosophen ende Poëten*, blz. 18:

»Dat elck een wel syn natuer can *croecken*.”

Zoo zeide men *loogen*, *loegen*, *leugen*; insgelijks *voor*, *voer*, *veur*, enz.

KROOS noemt men alhier het binnenste van eenen appel of eene peer, doorgaans *klokhuis* genaamd. Het zal zooveel zijn als *het ingewand*, zijnde deze eene der beteekenissen van *kroos* bij KILIAAN.

KROOST zegt de Heer WEILAND, op dat woord, dat in Brabant en in de omstreken van Breda nog in de oude beteekenis van *gelaat*, *gelaat-zweming*, gebezigd wordt.

KROP. *Krop uit den zak* wordt hier dat meel genoemd, 'twelk zoo als het koren gewassen is wordt gemalen. In het Zweedsch is GRÖPE *far modice comminutum, quodque mola non nisi leviter adtrivit*. Zie IHRE op het woord. Men noemt ook aldus grof tarwen-brood met de zemelen, 'twelk men in Holland doorgaans *huisbakken brood* noemt. *Krop* beteekent eigenlijk het bovenste van eene zaak.

KROPPEN, voor *opkroppen, verkroppen*, is ook elders in gebruik; b. v. *zijn leed kroppen*; — *aangedaan ongelijk kroppen*, enz. Doch hier wordt het ook veelal gebruikt voor *uitstaan, verduren, verduwen*, als: *hij kan den honger en de koude niet langer kroppen*. — *Ik kan de pijn niet kroppen*. — *Een wellusteling kan de ingetogenheid en onthouding niet kroppen*, en in meer andere spreekwijzen, in sommige van welke het zelfs wel eens op eene bijzondere wijze gebruikt wordt; b. v. *hij kon langen tijd niet aan den kost komen; maar hij zal het nu wel kroppen*.

KRUIDNOOT noemt men hier de *muskaat-noot*. In onze taal is *kruid* het algemeene woord voor alle soort van specerijën. TUINMAN, *Vervolg op de Fakkels der Nederduitsche tale*, op het woord *Buskruid*, zegt, dat het alleen door de grilligheid van het gebruik is, dat wij aan de specerijën den naam van kruid geven. Dan WÄCHTER, die geen Nederlander was, geeft daarvan eene goede reden. »*Belgis*,» zegt hij, »KRUID *herbam »notat et aromata, quia primis temporibus, cum exo- »ticae herbae et radices nondum innotescerent, domes- »ticae erant pro aromate.*»

KRUIK. *Kruiken* noemen de visschers in deze streken zekere soort van teenen fuiken, om spiering, aal en paling te vangen. Onder den naam van *fuiken* verstaan zij alleen garen fuiken.

KRUIKEN. Men heeft hier een spreekwoord: *slecht zijne kruiken bestellen*, voor: niet goed zijne zaken verrigten. Ik heb het in dien zin ook bij HUYGENS, althans bij gelijktijdige schrijvers, gevonden.

KRUIS-DOORN wordt alhier *per synecdochen* de kruis-bezie benaamd, misschien uit hoofde van de doornen, waarmede de boom voorzien is, waarom dezelve ook op andere plaatsen *stekel-bezie* genaamd wordt. Waarschijnlijk heeft men eerst den boom alleen *kruis-doorn* genoemd, en naderhand, min eigenlijk, ook de vrucht.

Of is *kruis* in dit woord hetzelfde als *kroes*, even als in *kruize-munt*, Lat. *mentha crispa*? De Latijnsche naam van de bezie zelve is ook *uva crispa*. Zie wijders *kroezels*.

KRUISGEBEDEN worden, door de Roomsche-Katholijken, genaamd zoodanige gebeden, welke, hetzij vrijwillig, hetzij tot boete, met uitgestrekte armen geschieden, ter nabootsing der gestalte, in welke Christus aan het kruis hing. Mij is door bereisde Roomschen gezegd, dat zij van dezelve nergens dan hier gehoord hebben.

KRYSCHEN, voor schreeuwen, hoort men veel aan den kant van Zuid-Nederland. Het beteekent eigenlijk een wild, woest, onstuimig schreeuwen, blijkens het oor-

logs-gekrijsch. Het wordt ook wel voor een jammergeschrei gebruikt; dan zeer ongemeen is de beteekenis, die het, volgens aanteekening van eenen mijner vrienden, heeft in de *Liesveldsche Bijbels*, *Klaghe Hierem. 2*, *Sdain*: »Hi heeft dye mueren haerder »pallaysen in der vianden handen ghegeven, also dat »si in den huise des Heren *gecryst* hebbē als mē op »eenē vierdach plach.” In den *Bijbel* bij WILLEM VORSTERMAN, 1528, en in dien bij H. PETERSEN, 1541, leest men aldaar: »Hi heeft in des viants hant ghele- »vert die mueren van sinen toirens, si gaven stemmē »in des Heere huys, en in eenen hooghen feesteliken »dach.” De *Staten-Bijbel* heeft: »Hij heeft de mueren »harer palleysen in des vijants hant overgegeven; sy »hebben in 't huys des Heeren een stemme verheven »als op den dag eenes gesetten Hoogtijdes.” En voor *verheven* in de kantteek. *gegeven*.

KRIJTEN heb ik, door oorspronkelijke Bredanaars, in de oude beteekenis van *schreeuwen*, en zelfs in die van uit vreugde *schreeuwen*, hooren gebruiken. De *Teuthonista* heeft in die beteekenis *creijeren*. Bij denzelve heeft *krijten* de beteekenis van *garrire*. BREDERO, in zijnen *Stommen Ridder*, 1. *witkomst*: »'k Heb al de nacht gesocht, *ghekreeten* en gheronnen,” dat is: *geschreeuwd*, *geroepen*. En in zijn *Boertigh Liedt-boeck*, (*van Fobert en Lobbetjen*):

- » Onse Lobbetjen is soo blijt,
- » Onze Lobbetjen is soo blijt,
- » Soo datset over de buurt schier *krijt*,
- » Hoe sy er vrijer laet *pracchen*.”

KUEL of *kuul*, voor *koel*, naar den Hoogduitschen tongval in de meeste buigingen.

KUISCH. Dit woord wordt hier nog in de eerste betekenis van *rein*, *zuiver*, *schoon*, gebruikt, zoo wel als deszelfs werkw. *kuischen*, hetwelk in Holland alleen in den deftigen stijl, b. v. *een gedicht kuischen*, en diergelijke spreekwijzen gebezigd wordt. Doch hier hoort men zeer gemeenzaam *het huis kuischen*; — *die vrouw is altijd bezig met kuischen*, enz. Deze Nederduitsche spreekwijze was aan WACHTER zelfs niet onbekend, die, willende aantonen, dat *kuisch*, in den zin van *castus*, niet van het Hebr. komt, ten betooge, dat het *mundus* beteekend heeft, voordat het *castus* beteekende, aanvoert, dat de Nederlanders nog zeggen: *'t is er heel kuisch in huis*; op het woord *keuschen* verder aanteekenende, dat de Nederlanders genoegzaam alleen dit woord overgehouden hebben, en deszelfs oudheid niemand moet verdacht voorkomen. Hij leidt het, door voorzetting der K af van *Asche*, water. — Bij MEYER komt het onder de verouderde woorden voor; dan ten tijde van CATS was het nog in gebruik. — Zonderling is echter het gebruik, 'twelk men hier van KUISCH *adverbialiter*, even als elders van *schoon* en van *zuiver*, maakt, in sommige spreekwijzen. B. v. *zijn glas kuisch uitdrinken*; *het is er kuisch bij hem op*, hetgeen men op andere plaatsen uitdrukken zoude: *het is er zuiver bij hem op* voor: hij heeft alles opgeteerd. — *De regenbak is kuisch ledig*, en diergelijke meer.

KUISCHEN. Zie *kuisch*.

KUSTER, voor *koster*. Beiden vindt men bij KILIAAN. Daar het woord van het Lat. *custos* gevormd is, komt *kuster* nader aan den oorsprong. Zie *Oude Friesche Wetten*, blz. 244.

KUSTERSSE, voor *kosterin*. Zonderling zoude het zijn, dat men altijd op de tweede lettergreep van dit woord den klemtoon vallen doet, ware het niet eene zamentrekking van *kusteresse*. De Hollanders volgen in diergelijke woorden den uitgang *in* der Hoogduitschers; de Vlamingen en Brabanders het *sche* der Neder-Saksen. De eersten zeggen, b. v. *Nätherinn*, *Köchinn*; de tweede *Naiersche*, *Köksche*. De Friezen hebben van *sche* gemaakt *ske*, en in de uitspraak laat zich het Neder-Saksisch ook aldus hooren. Eene Predikants vrouw is bij de Friezen *Pastoorse*.

KWA, als bijvoegelijk naamw., voor *kwaad*. Men vindt het met *goe* zamengevoegd bij CONST. HUYGENS, *Korenbl. II. D. blz. 211*:

»'k Heb veel' quae' saecken aan goe' mannen sien ver-
 »Maer noyt geen' aen goe wijven." (blijven,
 En SPIEGHELS *Hertspiegel*, 1. B. vs. 276 en 281. Ook bij de Friezen heeft de afknotting der D in dit woord veel plaats, blijkens onder anderen het spreekwoord *Meij lege hannen ist quae haucken faen*, en dat van *quae hinnen, deer de aijen uijt lisse, in thuws to ijten gaen*. Zie bij het laatste mijne aanteekening op *quae*, in mijne *Oud-Friesche Spreekwoorden*, blz. 178.

KWAAK, voor eene soort van onkruid of gras, welke schielijk opgroeit en voortzet, en daarvan den naam heeft;

zie den Hr. WEILAND, bij wien het *kweek* heet. Voeg bij het daar gezegde, dat ook nog in het Engelsch *kwick* rad, schielijk, is.

KWAAK, voor een vondel. In sommige streken van Holland is het eene brug.

KWAAK, of *kwæk*, wordt hier het vogeltje genaamd, hetwelk men elders *keep* heet.

KWADE HAND. Wanneer de koeijen geene melk geven, dan zeggen de bijgeloovige boereh in deze streken, dat dezelve *door de kwæ hand aangeraakt*, dat is, door eene tooverkol aangeraakt zijn, of *dat de kwæde hand op de beesten gezet is*, d. i. dat dezelve betooverd zijn.

KWAKEN wordt hier gezegd iemand te doen, wiens stem veel heeft van die der kikvorschen of der eenden, *reddere sonum instar anseris, et instar coturnicis*, zegt KILIAAN. Men zegt het ook in eenen zedelijken zin van iemand, die op eene onaangename wijze onnutten klap uitslaat, of redetwist; het komt in die beteekenis overeen met het Lat. *blaterare*, 'twelk misschien ook wel een klanknabootsend woord is, van het blaten der schapen ontleend. Zie over de afleiding van het Hoogd. *quaeken* de *Nieuwe Bijdragen*, 1. D. blz. 369. Men spreekt het hier *kwæken* uit.

KWAKKEL, 'twelk hier veel meer, dan *kwartel*, gezegd wordt, schijnt ook meer klanknabootsende te zijn.

KWAL, voor alle soorten van slik en ruigte, van biezen als anderzins. Eigenlijk beteekent het *kwijl*, waarvan ook de *zee-kwallen*, om de slijmachtigheid, aldus genaamd zijn.

KWALSTER, voor *fluim*, *rogchel*. In Neder-Saksen is het in dien zin algemeen gebruikelijk, zoo als ook het werkw. *kwalsteren*. Bij WACHTER is QUALSTER *sputum*, *pituita crassior*. Zie denzelve. KILIAAN schrijft ook *qualster*, en zet het over *pituitu*. Eerstgemelde leidt het woord, zoo wel als het Angel-Saksische *geolster* af van het Gr. $\kappa\omicron\lambda\lambda\acute{\alpha}\sigma\theta\alpha\iota$, *coalescere*, *adhaerescere*; anderen doen het komen van het Lat. *squalor*, of van *kwijl*.

KWALSTERBOLLEKENS noemen de landlieden in deze streken de kwalsterbeziën of lijsterbessen. Bij KILIAAN is QUALSTER OF HAVER-ESSCHE *fraxinus silvestris*, *fraxinus bibula*, *sorbus silvestris*. Men vindt het onder anderen ook bij WESTERBAEN, *Ockenburg, Gedichten*, 1. D. blz. 141.

KWALIJK, voor *moeijelijk*, *bezwaarlijk*.

KWAMPEN, voor *kwamen*, en *kwamp*, voor *kwam*. Ik heb het in oude Rijmkronijken, Passionalen en SPIEGELS Historiaal meer dan eens gevonden, en zelfs nog bij HOOFT. In de oude taal zeide men ook *komt* voor *komt*, gelijk men nog welluidendheidshalve *boompje*, *naampje*, enz. zegt. Bij HOOFT vindt men zelfs *stempje* als verkleinwoord van *stem*. In het IJslandsch beteekent *qvamd* aankomst.

KWANSELEN wordt iemand gezegd te doen, die bestendig zijn goed ruilt, hetzelfde omzet of verkoopt, om wederom ander in te koopen. QUANTSELEN, MANGHEREN, is bij KILIAAN overgezet *commutare, permutare*. Zoodanig iemand wordt een *kwanselaar* genaamd. Zijn goed op die wijze doorbrengen of verminderen is hetzelfde *verkwanselen*.

KWARTIER. Even als iemand, aan geene akademie-plaats gewoon, het *cubacula locanda* bevreemt, bevreemt het eenen eerst te Breda komende te hooren van het huren en verhuren van *kwartieren*. Ik acht de spreekwijze overgenomen van de krijgslieden, wier verblijven, van den Opperbevelhebber af tot den geringsten soldaat toe, *kwartieren* genaamd worden, waarom ik ook gisse, dat deze spreekwijze ook in andere grensvestingen wel in gebruik zal zijn, schoon ik het niet wete; dan dit weet ik, dat in de binnensteden, ofschoon ook van bezetting voorzien, alleen van het huren en verhuren van *kamers*, nooit van *kwartieren*, gesproken wordt.

KWELEN. Niet alleen in Zuid-Brabant, maar ook hier, vooral ten platten lande, waar de oude taal doorgaans het meest behouden is, en naar den kant van Bergen-op-Zoom, hoort men dit woord gebruiken, in de beteekenis van treuren, kwijnen; doch meest in die van kwijnen. De Ouden spelden het, in de beteekenis van kwijnen, ook *quellen*, met eene dubbelde L; zie *Passionael, Winterstuck, van 1489, fol. 91, c*; en *fol. 166, c*, alwaar *quellen*, d. i. *kwelen, van een evel* tweemaal voorkomt in de beteekenis van *aan een euvel kwijnen*. Zie ook *bekwelen*.

KWELING , voor kwijnende ziekte. Zie *kwelen*.

KWELLEN. Men zegt hier veel *gekwollen*, voor *gekweeld*. Ik heb hetzelfde ook bij ANNA BYNS, PHIL. NUMAN en JOH. BAPT. HOUWAERT gevonden. In de Zuidelijke Nederlanden is het insgelijks in algemeen gebruik. Men vindt bij de oude schrijvers ook veel *kwol* in den onvolmaakt verleden tijd; dan dit heb ik hier minder gehoord, hoezeer het een het andere volgen moet, en een verkwoord niet gedeeltelijk gelijkvloeiend, gedeeltelijk ongelijkvloeiend kan zijn. Ook komt beide *kwol* en *gekwollen* bij Hooft voor.

KWEL-ZIEKTE noemen hier de landlieden eene slepende ziekte, eenen *morbus chronicus*.

KWEZEL, Klopje. Geestelijke Dochter, aan geene orde verbonden, en alleen de gelofte van kuischheid gedaan hebbende. Men vindt hier ook enkele mans, die zoodanige gelofte gedaan hebben, zonder echter tot den geestelijken stand te behooren.

KWIKKEN, is een hier zeer gebruikelijk woord, voor met de handen optillen, om de zwaarte te onderzoeken, en ook juist in deze beteekenis geeft KILIAAN het op: *pondus manibus examinare*. Twijfelachtig is het mij, of het woord, bij voorzetting der K, betrekking hebbe tot dat van *wikken*, dan of het gezegd worde voor *wichten*, 'twelk ook bij KILIAAN voorkomt; of dat het eindelijk kome van *kwik*, het Eng. *quick*, *celeriter*, in weik geval het zooveel zoude zijn als *schielijk*, als ter loops wegen. Hoe het zij, het wordt nog door

CONST. HUYGENS gebruikt in zijnen *uitlandigen Herder* :

»Vriend, alleen aan uw gevallen
»Hangt het *quicken* van mijn hert.»

Zie *Korenbloemen*, blz. 36.

Ook te Bergen-op-Zoom zegt men *kwikken*, voor met de hand wegen, gelijk mij onderrigt is. Ook wordt het wel voor *zwikken*, *uitglippen* en diergelijke beteekenissen meer gebruikt.

KWINKELEREN heb ik hier hooren gebruiken voor heen en weder trippelen; hetwelk kan verdedigd worden, als een staart- of bastaard uitgang van het oude *kwinken*, hetwelk in het gemeen alle trillende beweging te kennen geeft, wordende door KILIAAN overgezet *micare, motitare, dubio et tremulo motu ferri*, waarvan het bij hem, in de tweede beteekenis, voorkomt als *crebro et solerter modulari*, zijnde de hedendaagsche beteekenis van *kwinkeleren*.

KWIJTGESCHOUDEN zegt men hier veel, vooral ten platten lande, voor *kwijtescholden*. Het is een overblijfsel van het oude *schoud*, schuld, *schouden*, schuldig zijn, enz.

KIJKBUIS, voor *verrekijker*.

KIJK-DAG noemt men hier den dag, op welchen de op een erfhuis te verkoopene goederen te zien zijn. In Holland heb ik ook wel eens den dag, op welchen een te verkoopen huis te zien is, aldus hooren noemen, of ook wel *ziendag*.

KIJKUIT noemt men in de Baronie van Breda die aan een der einden van een huis vooruitspringende kamer, welke elders een *uitstek* of een *uitstekje* genoemd wordt.

KIJND, voor *kind*, was eertijds zelfs in den hofstijl in gebruik; zie eene door den Hr. WEILAND, op *kind*, aangehaalde plaats uit de *Privilegiën van Dordrecht*, en M. STOKES, 2. B. vs. 1201; doch thans hoort men het alleen onder den boeren-stand, die ook wel in het meervoud *keijers* voor *kinders* zegt, 'twelk men ook vindt bij BREDERO in het *Moortjen*, 5. Deel, 3. Bedrijf: »hoe liepen de kyeren daarheen en weer.»

En een weinig verder :

»Hoe quamen jou Nooms kyeren telcken staegh.»

In de Friesche landspraak is het zeer gemeen. *Kijnd* komt ook nog in niet zeer oude Bredasche stukken voor, onder anderen in de *Ordonnantie op het Weeshuis*, bij VAN GOOR, *Beschrijv. van Breda*, blz. 110.

L.

LAAK. Zie over dit woord mijne *Naamsuitgangen*, blz. 71. Men heeft in de Baronie van Breda de *Ettensche Laak*, de *Hoevensche Laak*, en de *Baarlaak*. Ook vindt men aldaar een gehucht, *Attelaken* genaamd, alsmede een gehucht en hofstede, eenvoudig *de Laak* geheten. Ook in Gelderland vindt men watertjes *de Laak* genaamd. In Neder-Saksen is het woord *Lake* mede

uiet onbekend van plaatsen, waar water is, en *uutlake* beteekent het staande water, dat met eene rivier in verband staat, en toch geen arm van zulke rivier is.

LAAR. Aldus worden in het land van Breda vele oude kasteelen genaamd, b. v. *de IJpelaar*; *de Nobelaar*; de hofsteden *Wolfslaar* en *Heilaar*; ja zelfs vindt men er eenvoudig *het huis te Laar* genoemd.

Indien dit, volgens het gevoelen van sommigen, van het Lat. *lar* kwame, zoude het laatste een pleonasmus zijn. Anderen houden *lar* voor een Keltisch woord. Zie *Letteroeff.* 1794, *Mengelw.* blz. 82, aangehaald door den schrijver der *tweede Reize door de Majorij van 's Hertogenbosch*, blz. 105. En inderdaad is *llaar* in het Wallisch *solum*, *fundus*, *area*; zie BOXHORN in *Lexic.* Hiermede stemt overeen KILIAAN, bij wien het zelfstand. naamw. *laar* omschreven is *locus incultus et vacuus, solum incultum; et pascuum publicum*; van het bijvoegl. naamw. *laar*, Hoogd. *leer*, *ledig*. In Neder-Saksen is eene vlakte van zeer vruchtbaar land, met meer dan twintig boeren-erven bezet, *de Laar* geheeten; en zoodanige plaatsen, die den naam *Laar*, *Lahr*, dragen, zijn in Duitschland in menigte. Bij Groningen vindt men *Noord-Laren*, *Mid-Laren* en *Zuid-Laren*. Wijlen de Heer DE GRAVE, in zijne *République des Champs Elysées*, Tom. I. pag. 96, leidt den uitgang *laar* van verscheidene plaatsen in de Nederlanden af van *lar*, in het Angels. *doctrina* beteekenende, waarvan *laren*, *leeren*, onderwijzen. Volgens SCHRIECKIUS zijn *laeren* bij de Nederlanders *humiles arenae et situs inferiores*. Het bijvoeg. naamw. *laar* is bij KILIAAN *inanis*, *vacuus*, bij den Hr. WEILAND

dun, schraal. In de laatste beteekenis komt het voor in de *Nederduytsche Poëmata* van BREDERO:

»De gruijsigen Herrefst vol-lijvigh *laar* en *vet*.”

d. i. *schraal* of *vet*, naar mate dat de oogst uitvalt. Zoude het Bretonsche en Baskische woord ook kunnen doen vermoeden, dat de naam der dorpen *Leur* in de Baronie van Breda, in Gelderland en elders hiertoe betrekking hadden? — Zie wijders mijne *Naamsuitgangen*, blz. 69—71.

LABBEKAKKEN. Bij KILIAAN vinde ik LABBEN en LABBEREN, *vana loqui, blaterare*, in welken zin of ook wel in dien van achterklappen, lasteren, zoo als het ook bij MEYER voorkomt, dit woord hier veel gebruikt wordt. Het tweede gedeelte van hetzelfde zal wel mogelijk het verouderde *kaken* moeten zijn, waarvan nog overig is het *frequentativum* KAKELLEN. Misschien heeft het Fransche *caquet* en *caqueter* met hetzelfde eenige verwantschap, of mogelijk is zoo het Fransche als Nederduitsche klanknabootsend. Dan de Heer WEILAND meent, dat het laatste gedeelte van dit woord komt van het verouderde *kak*, achter, zoo dat het dan woordelijk achterklappen zoude beteekenen.

LAB-BOONEN, of *lap-boonen* heet men hier veel de anders zoogenaamde Roomsche-, boeren- of groote boonen, in Duitschland *Sau-bohnen* genoemd. Zij worden alzoo geheeten van *labben, lappen*, door KILIAAN als een verouderd woord opgegeven, en vertaald door *lambere, lingere*. Of zoude deze benaming ook eenige betrekking hebben tot *labaey broot*, bij KILIAAN *panis epularis*? In dat geval zouden deze boonen voor eene

lekkernij moeten gehouden worden en geenszins voor boerenboonen. In de *Nieuwe Chronycke van Brabandt, Thantwerpen bij J. Mollyns*, in het jaar 1565, fol. 369, c. 2, vindt men *labay broot* voor *wit brood*, in vergelijking van *middelbrood* en van *bruin stuiversbrood*. Men leest ook aldaar: »Des saterdaechs den lesten »dach van Julio was te bruessel tghewochte van den »broode verdobbeleert, soodat het *pricxkens* broot »also swaer woech als daechs te voren dlabaybroodt »gheweghen hadde soo dat noch soo groot was danck »moet God hebben." Bij KILIAAN is *pricksken* overgezet *panis triticius, minutulus*. Tot deze laatste gissing heb ik aanleiding gekregen door eene aanteekening van eenen mijner overledene vrienden.

LABEUR, een alhier veel in gebruik zijnde bastaardwoord, voor arbeid. Het heeft het onzijdig geslacht aangenomen, zeggende men b. v. *in het labeur zijn*. Men vindt het en bij KILIAAN en bij MEYER onder de bastaard-woorden.

LADEN. LADEN, *onerare*, komt niet alleen bij KILIAAN, maar ook in oude stukken voor, en wordt hier op verscheidene zonderlinge wijzen gebruikt, b. v. *eene stoof laden*, voor wat men elders zegt: *vuur in eene stoof doen*. Men zegt het ook van het opnemen van personen op rijtuigen. Bij de voerlieden hoort men dagelijks: *ik had dien, of dien, geladen*. — *Hoe veel man hebt gij geladen?* enz. Niet lang geleden hoorde ik van eenige lieden, die wel niet van eene misdadige, maar echter van eene niet zeer eerbare zaak verdacht gehouden werden, dat zij aan zekere herberg naar Braband op

eene kar *geladen* waren. Elders meen ik, in dien zin, ook wel het woord *opladen* te hebben hooren gebruiken.

LAKKEN, voor *lekken* (*lingere*). Men vindt het ook bij KILIAAN, en ik meen het insgelijks wel bij oude schrijvers aangetroffen te hebben.

LAMEN, LAMMEN, wordt hier niet alleen in den werkdadigen zin voor *minuere*, *debilitare*, waarin het bij KILIAAN voorkomt, gebruikt; maar ook in den onzijdigen; b. v. *het hart laamde mij*, voor hetgeen, wat men elders zegt, *het hart werd mij klein*.

LANDS-VERGADERING werd in de Baronie van Breda genaamd de vergadering der dorpen van den lande van Breda, welke op zekere gezette tijden van het jaar in de stad vergaderden, om over hunne gemeene belangen te raadplegen. Dezelve had haren vasten *Griffier* of *Secretaris*, en werd door den Drossaard of zijnen Stedehouder voorgezeten. Zie van dezelve VAN GOOR, *Beschrijv. van Breda*, blz. 355.

LANGEN wordt elders meest gebruikt voor *aanreiken*, *toereiken*, bij HOOFT ook *toelangen*, in de *Nederlandsche Historiën*, 5. B. blz. 200; hier beteekent het doorgaans eenvoudig *geven*. Van *langen* komt het Hoogd. en ons *handlanger*. Ik mag echter geenszins ontveinzen, dat de elders gebruikelijke beteekenis de ware oorspronkelijke is. Zie het woord bij HALTAUS; en het onzijdig werkwoord *langen*, verlangen, naar iets begeerig zijn, in het voorwerk van GYSBERT JAPIX,

Friesche Rijmelarije, het opschrift van het eerste stukje, en omtrent hetzelfde HUYDECOPER, op M. STOKÉ, I, 347. Bij denzelfden M. STOKÉ vindt men ook *langhenisse*, voor verlangen, begeerte; onder anderen I. B. vs. 2. Waarschijnlijk noemt men het begeeren naar iets aldus, omdat de afwachting der begeerde zaak den tijd doet lang vallen.

LANGS. Men zegt hier: *ergens langs gaan*, of *ergens langs komen*, voor hetgene, wat men elders noemt *ergens aan gaan*, of *ergens aan komen*. B. v. *zult gij, indien gij tijd hebt, eens langs komen*, d. i. bij mij aankomen. Zoo ook: *langs de huizen gaan bedelen*; — *langs de huizen veilen*, is hier: van huis tot huis gaan bedelen, van huis tot huis te koop gaan aanbieden.

LANGS. *Iemand er van langs geven*. Iemand vinnig doorhalen; ook wel slagen geven.

LATEN. Niet onbekend is het, dat de Vorstin Abdis van THORN tot aan onze inlijving in het Fransche rijk een geregtshof onder *Gilze* had, uit hoofde dat dit dorp met deszelfs aanhangsels en andere goederen in 't jaar 992 door HILSONDIS *Gravin van Strijen* aan 't konvent van *Thorn* was geschonken. Deze regtbank bestond uit eenen Meijer en zeven personen als Regters, te weten drie uit *Gilze*, twee uit *Oosterhout*, één uit *Ginneken* en één uit *Prinsenhage*, of, indien aldaar geene voldoende stoffe was, één uit *Rijsbergen*. Deze Regters werden oudtijds uit de *Laeten*, als pachters en onderhoorigen der Abdis, gekozen en werden uit dien hoofde ook *Laeten* genaamd. Welke de volks-

klasse der *Laeten* ware, zie bij KILIAAN op *Laet*, die dit overzet *colonus, villicus, conductor villae vel fundi*. Vergelijk echter WACHTER op *Laeti*, die zonder hen tot de *Liti* te verlagen, dezelve niet te min als een middelstand tusschen de *glebae adscripti* en de *vrijen* schijnt te beschouwen. In den *Holländischer Sachsen Spiegel nach der raren Goudaischen ausgabe von 1479, Franckfurt und Leipzig, 1763*, worden, *blz. 8*, de LATEN *eyghen luden* geheeten, waardoor aldaar, blijkens *blz. 46 en 54*, in lijfeigenschap zijnde, en dus dienstbare lieden, verstaan worden. Zie echter de *Aantekeningen op de oude Friesche wetten, blz. 132*, welke geheele plaats omtrent deze stoffe wel verdient nagelezen te worden. Van voornoemde Regtbank, welke geheel onafhankelijk van die des Barons van Breda te Gilze, en dus geene lagere Regtbank was, kan men breeder berigt bekomen bij VAN GOOR, *Beschr. van Breda, blz. 364 en 365*.

LATEREN zegt men hier voor: *de pannen van het dak van anderen met riet bezetten*. Het komt waarschijnlijk van het Middeleeuwsche *latare*, bij CARPENTIER, *supplem. op DU CANGE*, eigenlijk beteekenende het beslaan van een dak met latten, van waar ook het oud-Fransche *lateur*, bij hem in den Index: *ouvrier qui couvre la maison de lattes*. Dan het woord *latte* schijnt toen ook in eene andere beteekenis gebruikt te zijn geweest, dan heden plaats heeft, te weten in die van *tegel*; zie STEENWINKEL, op VAN MAERLANT, 2. D. *blz. 107*; waarvan niet alleen het bezetten van een dak met tegels, maar ook het beschieten van hetzelfde in het algemeen, waarmede dan ook, *lateren* schijnt te zijn genaamd geworden. In het Wallisch is LLATHRU *exasciare*.

LAUREIS, voor *Laurens*. Hiervan de zoo vele geslachtenamen van *Laureissen* in de Baronie.

LAUWEIT. Men zegt hier veel, 'twelk ook op sommige andere plaatsen van ons land gehoord wordt, *lauweit maken*, voor veel gerucht, geraas maken. Het eigenlijke woord is het verouderde *auweit*, van het Fr. *aubade*, ochtendgezag, of gespeel ter eere van iemand. KILIAAN zet *lauweijt* ook over *cantio honoraria*, waarop zie den Heer VAN HASSELT. Het Fransche woord komt van *aube*, het krieken van den dag, en dit van het Lat. *alba*. De L in *lauweit* is gesproten uit de voorzetting van het artikel in het Fransche *l'aubade*.

LEDIG. *Ledige dagen* noemen hier de ambachtslieden de zon- en feestdagen, omdat op dezelve niet gewerkt, maar ledig gegaan wordt, of omdat op dezelve de gewone regtsplegingen stil staan, waarvan dezelve ook vacantie-dagen genaamd worden.

LEDIGLOOPER, voor een eenlopend gezel. Het schijnt van de Duitschers te zijn overgenomen, bij welken van een ongehuwd persoon gezegd wordt, dat hij *im ledigen Stande* leeft.

LEED. *Leed hebben*, voor moeite hebben. *Hij zal leed hebben, dat te verrigten*, d. i. hij zal zulks bezwaarlijk kunnen verrigten.

LEED, voor *kwaad*. B. v. *Zij wil geen leed van haren man hooren*, voor *geen kwaad*. Oudtijds was *leed*, en het oud-Duitsche *Laid*, eene belediging, voornamelijk met woorden.

LEEFKOEK was hier nog zeer onlangs eene zekere soort van zoetekoek, die ook zeer veel te Rotterdam gebakken wordt. Bij KILIAAN heet dezelve ook *liefkoek* en *lijfkoek*. Daar dezelve in het Neder-Saksisch *Lebbe-koken* (bij verbastering *lever-koken*) heet, en van eene zeer vaste zelfstandigheid is, twijfel ik geen oogenblik, of dezelve heeft dien naam van het Neder-Saksische *Lab* of *Libbe*, zijnde datgene, wat in de melk gedaan wordt, om dezelve tot kaas te doen stremmen, ons *lebbe*, *libbe*, bij KILIAAN, in het A. S. *cese-lib*, Zweedsch *laaf*, Boheemsch *chleb*. Van hetzelfde komt, of met hetzelfde is althans verwant het Allem. *Leib*, *Laib*, *Leip*, bij OTTFRIDUS, *Leiba*, brood; Goth. *hlaihs*, *hlaihs*; Zweedsch *lef*; Finnisch *Leipae*; IJsl. *hleif*, *hlaiif*; A. S. *hlaef*, *hlaif*, *laf*; Eng. *loafe*; Friesch *laef*. In het Hannoversche is *Luffe* grof tarwenbrood. Meer dan waarschijnlijk hoort hiertoe het Wal-lische LLAIB, *linctus*, en mogelijk ook het Lat. *libum*.

Men zegt somtijds uit onkunde *kleefkoek*. *Leefbroot* komt voor in den Bijbel bij W. GALLIAERD, 1568, *Jeremia 37*, vs. 20: »Eñ liet hem des daechs een »leefbroot gheven ut der backerstrate.» De Staten-over-zetting heeft eene *bolle broots*.

LEEG, voor *laag*. Men vindt het ook veel bij oude schrijvers.

LEERDIJ. Even als *kleedij*, voor *kleeding*, zegt men te Breda, onder den burgerstand, *leerdij*, voor *leering*, voornamelijk als *leerwijze* gebruikt. B. v. de tegenwoordige *leerdij* verschilt veel van die der vorige tijden.

LEERING noemen hier de Roomsch-Katholijken hetgeen , wat de Hervormden met een onduitsch woord *katechisatie* noemen. In sommige plaatsen van Neder-Saksen heeten de Lutheranen het ook *Lehre*.

LEET, voor *leit*, ligt (*jacet*), over welk *leit* zie mijne *Oud-Friesche Spreekw. blz. 154*. Men vindt het nog bij VONDEL in zijne *Altaar-geheimenissen*, *blz. 25. reg. 6*, en veel in oude Brabandsche en Vlaamsche schriften.

LEGET, voor *leet het*, ligt het. *Waar leget? Daar leget.* Bij PHILIP NUMAN, ANNA BYNS en anderen van dien tijd leest men somtijds *leegt*, voor *legt*, ligt.

LEGGEN. Men zegt elders wel *gelagen leggen*; maar *maultijden leggen*, voor *aanleggen*, weet ik niet ergens, dan hier, gehoord te hebben.

LEIJE is in de Baronie van Breda eene watering, b. v. de *schouwleije*, de *turfleije*, enz. Ook het enkele *leije* wordt veeltijds op sommige plaatsen van eene watering gezegd. Bij KILIAAN is het *leijde*, *leije*, *waterleijde*, en overgezet *aquae ductus*, *aquagium*. Het woord is, in Zuid-Brabant, ook als eigennaam, mede nog zeer gemeen, en in de Baronie van Breda wordt het zoowel voor eene grootere vaart, als b. v. van de Bredasche vaart gebruikt, als ook zelfs van eene sloot, zeggende men aldaar *leikant* voor *slootkant*. Zie wijders mijne *Naams-uitgangen van Nederlandsche plaatsen*, *blz. 74*.

LEISEEL wordt, op sommige plaatsen, hier genaamd een enkelen toom, aan het hoofdstel vastgemaakt, waarmede in deze streken veel gereden wordt. Of het woord *leiseel* of *leisseel* moete gespeld worden, is bij mij twijfelachtig. In geval het eerste komt het van *leiden* en *seel*, door KILIAAN overgezet *funis, restis, vinculum stupeum*, en afkomstig van het Allemann. *sele* of *seil*, hetzelfde beteekenende; zoo het laatste, dan is het zamengesteld uit *leis* en *seel*. Het woord *leis* is in genoegzaam alle deelen van ons Vaderland gebruikelijk voor een' dubbelden toom; doch eigenlijk is het, meen ik, eene koord, waaraan men de windhonden vasthoudt, het Fransche *lesse*, of *laisse*, 'twelk MÉNAGE afleidt van *laqueus*; maar WACHTER van *lassen*, omdat men door middel van dezelve de honden loslaat. Dan niet alleen het woord *leis*, maar ook dat van *seel* gebruikte men voorheen voor zoodanige koord. Hiervan is in het *Plakkaat op de Wildernissen* van 1517. *art. 15* en *16*, een *seel*, zooveel als een *span*, *winden*, d. i. windhonden, eertijds *winden*, oud-Friesch *wynnen*, genaamd, en nog heden ten dage *hazewinden*. Dan niet alleen en *leis* en *seel*, maar ook het zamengestelde *leiseel*, beteekent de koord, waaraan men de honden vasthoudt en leidt. Zie HUYDECOPER'S *Proeve*, blz. 456, 1. *Deel van den 2. druk*, alwaar men zien kan, dat S. COSTER ook *leits* gezegd heeft, 'twelk door letterverzetting is veranderd in *leist*, 'twelk door afbreking van eene letter *leis* geworden is.

LEISEL, voor *toom*, of ook wel voor de banden, aan welke de paarden bij plegtige begrafenissen geleid worden. In Holland zegt men meest *leist*, of *leis*.

Deze noemt VONDEL, *Herschepp. van Ovid. 1. B. vs. 643, leiseel*; en misschien is dit wel het regte woord. Zie hierboven in *leiseel*.

LEI-WEG. Deze naam, aan sommige wegen hier en daar gegeven, is ook in de Baronie van Breda niet onbekend. In mijne *Naams-uitgangen* op het woord *lede* heb ik aangetoond, dat *leije* zoowel *via*, *iter*, als *ductus aquae* beteekent, en in dien zin zal men het in *lei-weg* moeten opvatten. Zie *Leije*.

LELK, en *lilk*, voor *leelijk*. Het laatstgemelde zamengetrokkene leest men in *Nysgierige Jolle*, bij den Heer WASSENBERGH, *Bijdrag. tot den Frieschen tongval*, 2. *Stuk*, blz. 22.

LERPEN. Men zegt hier wel van eenen hond, wanneer hij drinkt, dat hij *lerpt*. Men noemt het ook *burpen*, en dus denk ik, dat het, met weglating der sisletter, voor *slurpen* gebezigd wordt.

LESTEND, voor laatst, onlangs. Het is kortheds- en welluidendheidshalve zamengetrokken uit *laatstend*.

LEUREN. Men noemt hier *leuren* het te koop langs de huizen venten. Mogelijk heeft het eenige betrekking op het spreekwoord: *voor een leure en een zeure verkoopen*, omdat diergelijke te koop geveild wordende waren, zelden van de beste zijnde, of veelal door lieden aangeboden wordende, die om gereede penningen verlegen zijn, voor eene kleinigheid verkocht worden; of, mogelijk van *leuren*, te leure stellen, be-

driegen, omdat met zoodanige goederen veel bedrog gepleegd wordt; of eindelijk, misschien van het zelfst. naamw. *leur*, *lor*, omdat doorgaans niet, dan voden op die wijze geveild worden. Het woord *lorrendraaijer*, in de eerste beteekenis een omlooper, iemand die met oude lorren rondloopt, en in de tweede een bedrieger, schijnt deze gissing te begunstigen. Want bij mij wil het er niet in, dat dit *leuren*, als komende van *loeijer* of *loeder*, *lore*, *leure* (*illecebra*), gevormd zoude zijn van het Hoogd. *laden* (*invitare*), omdat de koopers doorgaans sterk door de uitventers van goederen genoodigd worden. Bij KILIAAN is *loren* onder meer beteekenissen ook: *venales ferre merces frivolas*.

LEUTEREN, bij KILIAAN ook *loteren*, welke verwisseling van O met EU in het Nederduitsch zeer gemeenzaam is, voor *talmen*, of ook wel iets slordig doen. Men zegt ook *het leutert*, of *daar leutert wat aan*, voor *hapert wat aan*. In het Neder-Saksisch is het *lodderen*; waarvan het spreekwoord: *op de lodderbank liggen*.

LEVEND, voor *leven*, doch niet dan in de beteekenis van gedruisch, geraas; terwijl het in het Neder-Saksisch beide beteekenissen heeft, en ook in onze oude taal voor *vita* gebruikt werd.

LEZEN, voor *plukken*. B. v. *bramen lezen*. Bij KILIAAN is het in dien zin: *legere*, *colligere*, *carpere*, *demetere*. Hetzelfde heeft dus plaats met dit woord als met het Lat. *legere*, te weten, dat het en verzamelen en het lezen van boeken beteekent. Hij, die geene overeenkomst tusschen deze twee beteekenissen meent te kunnen

vinden, wete, dat het Lat. *legere*, even als het Gr. *λεγειν*, in de eerste beteekenis *colligere*, en niet dan in de derde of vierde *percurrere*, waarvan *oculis percurrere* en eindelijk *libros oculis percurrere* geworden is; verder, dat *lezen* in de eerste beteekenis het Gr. *λεγειν*, *zeggen*, is, en niet dan in de tweede beteekenis het opzeggen uit een boek, en vervolgens het ook niet met luider stemme lezen, gelijk wij het gebruiken.

LEZEN zeggen de Roomsche-Katholijken veel alleen, voor *de mis lezen*. Men hebbe het niet te verstaan voor *in het openbaar leeren*, gelijk *lezen* wel eens gebruikt wordt. Dat het oudtijds voor *onderwijzen* gebruikt werd, bevestigt de spreekwijze: *de Pandecten lezen*. Zie JUNIUS, *Gloss. Goth.*, op *laisjan*. Hiervan ook *les*, in *publieke les geven*, en *lessenaar*, hebbende, behalve den Heer WEILAND, zich onlangs nog een taalkenner, in zeker tijdschrift, tegen de nieuwelings door sommigen gebezigde spelling *lezenaar* verklaard.

In de, bij de Roomschen gebruikelijke, spreekwijze *een Vader ons*, *een Ave Maria lezen*, schijnt *lezen* te beteekenen: opzeggen, biddende opzeggen, bidden. Immers vindt men bij de Ouden het bloote *lezen* voor bidden. VAN MAERLANT, *Spieg. Histor. I. P. 6. B. 32. k. 14 vs.*, sprekende van *Maria*, zegt:

» *LESENS placht soe talre stont.*»

En *I. P. 7. B. 73. k. 63. vs.*:

» *Die Bisscop den man anelach*

» *En vragedem wat hi te LESENE plach.*»

En in die beteekenis heeft het ook nog BREDERO, in den *Meulenaar*:

Aeltje.

» Wel vaer stajc soo op? ghy hebt immers niet *ghelesen*.

Piet.

»Ja wijf het sal ten jongsten daghe even veul wesen ,
 »Of ick daer een diel woorden brabbel , 't het niet ien
 beet om 't lijf.»

Men zoude het ook in dezen zin eenvoudig voor
 opzeggen kunnen nemen.

Een paternoster lezen ontmoet men bij L. VAN VEL-
 THEM , *Spieg. Hist.*, 4. 13. 32. k. 42. v.

LID , voor klep van eene kan. Het heeft ook in Friesland
 alsoo plaats. Zie het *Idioticon* van den Hr. WASSEN-
 BERGH.

LIEDERLIJK , voor los , slecht van gedrag ; ook voor
 iemand van een gemeen , ongedaan , slordig uitzigt ,
 zoo in gelaat als kleederen ; van het Hoogduitsche
lüderlich , of *liederlich*.

LIGT noemt men in de Baronié van Breda den stut ,
 welke onder de boomen van eene kar gezet wordt ,
 wanneer dezelve stil staat , om ze te onderschragen
 tot verligting van het paard. Ook wordt onder dit
 woord verstaan het dubbeld leder , om over het zadel
 van een karre-paard te leggen , door welks oogen de
 berrie der kar gestoken wordt.

In Neder-Saksen noemt men den draagband of de
 draagbanden der daglooners , die in een kruiwagen
 trekken , *ligten*.

LIGT , voor *misschien* ; op dezelfde wijze als elders *wel-*
ligt gebruikt wordt , in navolging van het H. D. *viel-*
leicht.

LIGTEN. Zie *afdieneu*.

LIGTVAARDIG, voor *ligtelijk*. B. v. *Ik kan het ligtoaardig toestaan, dewijl het mij niets kost. — Ik wil het ligtoaardig gelooven. d. i. gaarne, ligtelijk gelooven.*

LIK, voor *tek*, en *likken*, voor *lekken (destillare)*.

LINKEN, voor *slinksche streken*, van LINK, *sinister*.

LINKEN noemt men hier de scheurtjes of gaatjes, welke in een stuk doeks gevonden worden. Bij KILIAAN is *linke* onder anderen ook *fissura, sectura, incisura*. Het woord is elders weinig in gebruik, maar komt echter bij den Heer WEELAND voor. Ik heb het ook meermalen voor kwade vouwen of strepen hooren gebruiken. Uit de beteekenis van *linken* voor *valsche vouwen* is die gesproten van rimpels in het aangezigt, in welke ik dit woord niet zelden heb hooren bezigen. Ik heb het woord bij oude schrijvers ook *lenken* gespeld gevonden, doch, naar ik meen, verkeerdelijk.

LINNENLAKEN, voor het eenvoudige *linnen*. Hiervan nog de *linnenlaken-markten* te Oosterhout en elders. Dat dit zeer goed is, zal niemand bevreemden, die weet, dat *laken* oudtijds niet alleen voor het tegenwoordig eigenlijk gezegde *laken*, maar ook voor *linnen, zijde*, enz. gebruikt werd. Zie over dit woord onder anderen JUNIUS *ad Willeram, cap. 5. vs. 7*, en SCHILTER, *Glossar. Teuton. op Lahhan*. Bij KILIAAN vindt men *lynlaaken* voor *slaaplaken*. Dit *linnenlaken* is een gelijkbeduidend woord met *lijnwand*: want *lijn* staat

gelijk met *linnen* en *wand* is *laken*, waarvan de lakenkoopers voorheen *wandsnijders* genaamd werden, hetwelk nog in vele Gildekeuren voorkomt. *Lijnelaken* vindt men nog bij KATS, en *linne-laken* bij BREDERO, in *Griane*:

„Ach sy besterft als loot, en wit als *linne-laken*.”

Lijnen laken, dat bewast was, voor gewast linnen, treft men aan in de *Nieuwe Chronycke van Brabant*, bij MOLLYNS, fol. 18, kol. 2. Opmerkelijk is het, dat *laken* bij ons eertijds *doek* beteekende, en dat thans de Duitschers *Tuch* voor ons *laken* zeggen.

LISTIG heb ik te Breda nog dikwijls hooren gebruiken in de oorspronkelijke beteekenis van verstandig, voorzigtig, in welke het onder anderen voorkomt in den *Rhythmus de S. Annone*, vs. 226. *List* beteekende oudtijds eenvoudig vlijt, overleg. *Die wise Godis list* vindt men in den *Rhythmus de S. Annone*, vs. 28, alwaar zie de *aanteek.* van SCHILTER, en die op de *Friesche Wetten*, blz. 3; alsmede von STADE, *Erläut. der vornehmst. Bibl. Wörter*, p. 407, *Breem. uitg.* Op dezelfde wijze gebruikt men nog *snood* in Friesland. *List* wordt *lust* gespeld bij van MAERLANT, *Spieg. Hist. I*, 5, 68, 8. Daarentegen vindt men *list* voor *lust* in den bekenden *Bredaschen Almanak van 1664*, van het A. S. *lystan*, *lustan*, *lusten*.

LOD wordt te Breda onder den burgerstand veel gebruikt voor *onachtzaam*, *slordig*, voornamelijk in de kleederdragt, in welk opzigt het wel eenige overeenkomst zoude kunnen hebben met het Geldersche *loedert*, hetwelk de Heer WEILAND meer tot *flodderen*, *slodderen*, dan tot *lodder*, *lodderig* enz. meent te behooren.

LOEDER, voor eene dienaarssse der *Venus vulgicaga*; van het Hoogd. *Luder*, 'twelk WACHTER afleidt van *los*. Een losbandig leven heet bij hem *Luder*. Vergelijk KILIAAN op *lodder*, en *loddeghe*, *loddeke*. Dezelve heeft ook *lodderen*. In het Neder-Saksisch zegt men ook *loddern*, *lodderbank*, *lodderhove*, hetwelk echter thans meer de beteekenis van *luijaard* en van *talmen*, dan die van slecht of liederlijk leven heeft. Zonderling is het, dat *loeder* hier alleen van het vrouwelijk geslacht en *lodder* bij KILIAAN slechts van het mannelijke gevonden wordt. Bij denzelve ontbreekt het woord *loddernije*, hetwelk voorkomt in het *Passionael*, *Winterstuck*, 2. *Druk*, fol. 132, a, doch hij heeft *loddernisse*. In hetzelfde *Passionael*, fol. 216, a, leest men *loddertlick*, voor *snaaks*, op eene snaaksche wijze. Bij KILIAAN vindt men *loete* als een verouderd woord, beteekenende *homo agrestis*, *insulsus*, *bardus*, *stolidus*.

LOEG, voor *legde*, in den onvolm. verleden tijd; een overblijfsel van het verouderde *logen*, Angels. LOGIAN, *reponere*, *collocare*; zie TEN KATE, *I. Deel*, blz. 299.

LOER. *Iemand een loer draaijen*. Iemand eenen trek spelen. Ik denk het eigenlijk te zijn *een loeijer draaijen*; want *loeijer* is hetzelfde als *luijer*; zie KILIAAN. *Een loer draaijen* zal dus zoo veel zijn als in de luijers leggen, 'twelk hetzelfde beteekent.

LOER, bijvoegl. naamw. voor: lomp, onbeschaafd, onbeleefd. KILIAAN zet het over *homo murcidus*, *ignavus*, *stupidus*, *bardus*, *socors*, *obtusus*, *tepidus*; en in de tweede beteekenis *non recte fungens officio*. Hiervan komt het in de wandeling gebruikelijke *loeris*.

LOF. In het onzijdig geslacht wordt de avond-godsdienst, *de vesper*, alhier, door de Roomschen, *het lof* genoemd. Het is eigenlijk eene verkorting van avondlof, bij KERO, *abantlob*. Dat eertijds *lof* van het onzijdig geslacht geweest is, is zeker. Men denke slechts aan *het lof van een blaauwe scheen*, en *'t lof van de Mutse*, van ROEMER VISSCHER. Op den titel der *Nederduijtsche Poëmata* van BREDERO leest men: »als ook *het lof* van »Rijckdom en Armoede.»

LOGT zegt men hier voor *ligt*, en *locht* voor *lucht*. Deze twee woorden worden niet alleen op onderscheidene wijzen geschreven, maar hier ook uitgesproken naar de verschillende beteekenissen. Dat beiden goed zijn, blijkt uit KILIAAN, waar *locht* zoowel is *aër*, *aether*, *coelum*, *inane*, *aura*, *spiritus*, als *levis*. Trouwens zegt hij, dat de *lucht* aldus genaamd is *a levitate*. LOCHT voor LUCHT, *aër*, vindt men nog bij HUYGENS, bij VONDEL en anderen van dien tijd niet alleen, maar zelfs nog bij HOOGVLIET.

Nog moet ik als eene bijzonderheid aanvoeren, dat echte Bredanaars altijd zeggen *op de locht*, of *lucht*, voor hetgeen, wat men elders noemt *in de lucht*, *in de open lucht*. LOGTE *appelen* zegt men in de Baronie van Breda meest voor zure appelen.

LOK. *Locke*, *laecke* is bij KILIAAN een *echel*, een bloedzuiger. Hier heb ik *lok*, in den zedelijken zin, daarvoor hooren gebruiken.

LOK is eigenlijk tot eene krul rondgedraaid haar. Het woord komt volgens de meesten van het Gr. *πλέκειν*,

plicare; doch, volgens WACHTER, van $\lambda\omicron\xi\omicron\upsilon$, *obliquare*, *torquere*. Dan, welke afleiding men ook verkieze, zeer eigenaardig is de naam van *lok*, welke hier gegeven wordt aan een rolletje gelds. *Een lok schellingen, een lok dubbeltjes.*

LOL zegt men hier voor *leverbeuling*. Bij den Heer WEILAND vind ik *lul* voor *bloedbeuling*. De overige beteekenissen van *lul* kan men bij denzelve op dat woord vinden. *Lolle* komt bij KILIAAN niet voor, dan in beteekenis van *ratio harmonica*; van hetzelfde komt ons werkwoord *lollen*, ook wel in de praattaal *lullen*, hetwelk sommigen, zonderling genoeg, van *Raimundus Lullus* of *Lullius* willen doen afkomen.

LOOF-STIL, zoo stil, dat men geen loofje ziet bewegen. Men vindt het ook bij KILIAAN. Elders zegt men ook wel *bladstil*.

LOOP, LOPE. Eene *lope* wordt hier niet alleen gebruikt van koren, zoo als het woord bij KILIAAN voorkomt, maar ook van zout, zoo als het de Hr. VAN HASSELT in zijne aantekening bijbrengt, en van appelen, peren enz. Het zoude kunnen schijnen, een vierde gedeelte van zekere maat, welke dan ook, te zijn; want bij KILIAAN is EENE LOOPE LANDS *quadrans jugeri*, en hier is eene *lope* een vierde gedeelte van eenen zak, of van een *virtel*, *viertel*, hoezeer KILIAAN zegt, dat in Friesland eene *lope* en een *viertel* hetzelfde zijn; dan dit zelf bevestigt min of meer, dat eene *lope* een vierendeel van iets is. Zie dit woord ook behandeld door den Hr. VAN DE WALL, op de *Handvesten van Dordrecht*, blz. 48; en door

TEN KATE, *I. D. blz. 301 en 302*, en *II. D. blz. 283*, die zegt, dat eene lope een zak, of een zes en dertigste van een last is; zoo veel als waarmede een man gemakkelijk loopen kan, of zooveel als een zaaikorf gevoegelijk kan bevatten, want dat ook *leap* in het Angel-Saks. een zaaikorf is, hetwelk echter niet naauwkeurig is, dewijl *leap* een korf in 't algemeen, en *saed-leap* een zaaikorf is. Vergelijk DU CANGE op *Lepa*. In het *Bremisch Nieder-Sächs. Wörterbuch* komt *löpen* voor als een houten vat, eene kuip; waarvan men onderscheidene zamenstellingen heeft, als *Melk-löpen*, enz. In Friesland en in Gothland is deze maat ook nog in gebruik.

LOOP, LOPE. Eene LOOPE *lands* is bij KILIAAN hetzelfde als eene *zille*, honderd roeden: dan ik heb hier, in eene en dezelfde lijst van vaste goederen, melding gemaakt gezien van *eene lope lands*, en *eene zille*, waaruit ik opmaak, dat daaromtrent evenwel eenig onderscheid moet plaats hebben. En dit onderscheid schijnt in de Baronie van Breda bewaard te zijn gebleven door het woord *loopzaad*, 'twelk aldaar de helft van eene *zille*, dat is vijftig roeden, aanduidt, en zoo veel lands schijnt te beteekenen, als met eene lope koorns kan bezaaid worden. Volgens TEN KATE, *I. D. blz. 301 en 302*; en *II. D. blz. 283* is *eene lope lands, quadrans jugeri; agri spatium, quod uno modio conseri potest.*

LOOPEN wordt hier nog veel gebruikt voor *catulire*, in welke beteekenis het ook bij KILIAAN voorkomt. Misschien is hiervan *loopen, looper, loopster*, op de menschen overgebracht.

LOOPEN zegt men hier van de paarden voor *draven* in tegenoverstelling van *gaan* voor *stappen*. Wanneer de daad van draven echter moet uitgedrukt worden, is het zelfst. naamw. *draf* in vollen gebruike.

LOOPEN wordt te Breda veel van de rijtuigen gezegd, vooral van de postwagens. B. v. *de postwagen van Breda op Antwerpen loopt alle dagen — loopt het in zeven of acht uren over*. Elders heb ik *loopen* van de rijtuigen niet gehoord, dan in de beteekenis van wel volgen; als: de wagen loopt gemakkelijk, d. i. rolt gemakkelijk, is ligt om te trekken voor de paarden.

LOOPSTER wordt hier in eenen kwaden zin gebruikt, even als het Fransche *coureuse*.

LOOPZAAD. Zekere landmaat; zie *loop*, *lope*, 2° *loco*. In het Holsteinsche en andere streken van Neder-Saksen is het eenvoudig *Saat*. In het Suij-Goth. is *Laupsland* ook zoo veel lands, als met eene *lope* kan bezaaid worden, hetwelk in die taal ook *Lop* of *Lôp* is en het zesde gedeelte van eene ton uitmaakt. Zie IHRE op het woord. Men heeft in Neder-Saksen ook nog het zamengestelde *Drompsaat*, zijnde een morgen lands, bestaande uit 12 schipsaat, en een schipsaat uit 4 fossaat. Zie SCHÜRZE, *Holst. Idiot. 4er Th. S. 3*. In Groningen en Drenthe heeft men ook *amersaat* en *emersaat*, dat is zoo veel lands als met eenen emmer zaads kan bezaaid worden. Het heet in bastaard Latijn *urnatum*, van *urna*, welk zie bij DU CANGE.

LOOS noemt men hier de long van dieren. Het is een

zeer goed woord. Men vindt het bij KILIAAN, alwaar het voor de long in het gemeen, ook van menschen, voorkomt.

LOOS. Dit woord schijnt eertijds niet in eenen zoo kwaden zin genomen te zijn, als tegenwoordig, Het beteekende veeltijds slechts *voorzigtig*, *behendig* (*cautus*). Het is vervolgens ook voor *slim* en eindelijk voor *listig* begonnen gebruikt te worden. Bij de landlieden omstreeks Breda heeft het nog veel van de zachtere beteekenis overgehouden. Zoo zeggen zij b. v. *die vink houdt loos*: heeft zijn nest zoo gemaakt, dat het moeilijk te ontdekken is. Zie *Houden*.

LOOVER, voor *blad*, is hier veel in gebruik, echter nog meer het verkleinwoord *loverken*, hetzij voor het blad van eenen boom, het zij voor eene andere soort van bladen, bijzonder voor een dun plaatje van blik of eenig ander metaal. Ook is *loof* bij KILIAAN zoowel *bractea* als *frons*. Voor *bladeren* heeft hij wel het meervoud *looveren*, maar niet het enkelvoud *loover*.

LOREN of *lorren* zegt men hier veel, bij verkorting, voor *lorrendraaijen*.

LOS. Eene kar wordt hier gezegd *los* te zijn, voor *gelost*, ontladen. Ik meen hetzelfde in Holland van de schepen ook wel gehoord te hebben. In denzelfden zin zegt men hier ook *losmaken*, voor *lossen*, of voor *maken*, *dat gelost worde*. Men zoude *los* in deze spreekwijze ook voor vrij, ontslagen, kunnen nemen. Zoo meen ik, in de oude taal, *los* wel voor verlost, bevrijd, gevonden te hebben.

LOSLOOPER, voor een eenlopend gezelschap.

LOSSEN wordt hier veel voor het afzetten van personen van een rijtuig gebruikt, en als het tegenovergestelde van *laden*. Zie *laden*. Zeer gemeenzaam hoort men hier de voerlieden vragen: *waar belijft gij gelost te zijn?*

LOSSEN, *zich lossen*, voor *losraken*. B. v. »Hij viel door »dat de plank, aan welke hij zich vasthield, zich »*loste*,» d. i. zich losmaakte.

LOTEREN, voor *loten*. In het Neder-Saksisch is *Luder* een spel, of ook eene grap (even als het Fransche *jeu* beide beteekent), en in het Gothisch *hlutur*, *lutr*, het Lat. *sors*, ons *lot*. Men achte het woord dus niet van het bastaardstaartige *loterij* gevormd; ook heb ik het meer dan eens in Zuid-Brabant hooren gebruiken.

LOVEN, voor tot zekeren prijs te koop aanbieden, is hier nog in vollen gebruike. KILIAAN vertaalt het *pretium statuere rei venali*. Van deze beteekenis is die van prijzen gekomen, omdat een verkooper doorgaans zijne waren hoog verheft. Elders is het niet veel in gebruik, buiten het spreekwoord: *met loven en bieden komen de kooplieden bij elkander*. In het Gothisch is LEWJAN *praebere*. In het Angels. is *lyfan*, *lyfian*, in het Hoogd. *lauben* met een teeken van de hand iets goedkeuren, of toestaan. Van het laatste is nog in gebruik *erlauben*, *Urlaub*, enz. Alles komt van het Wall. *Llaw*, *Llow*, hand, omdat eertijds, gelijk nog bij het verkoopen van runderbeesten plaats heeft, koopen en verkoopen bij handslag geschiedde. Van

denzelfden oorsprong is het Fransche *allower* en het Eng. *to allow*. Zoo is het Goth. *weitsla* de hand, en *weita* toestaan.

Dat eertijds *loven* ook *beloven* beteekende, heeft denzelfden oorsprong, dewijl beloften al veel door het geven der regterhand bevestigd werden. Zie *loven* in die beteekenis bij VAN DER EYCK, *Zuid-Holland*, blz. 154, en nog bij SPIEGHEL, *Hertspieg.* 6, 406. Ook in het Neder-Saksisch heeft *loben* de beteekenis van *beloven*. Zie VON STADE, *Erläut. d. vornehmst. Bibl. Wörter*, S. 408; en SCHÜTZE, *Holst. Idiotic*, 3er Th. S. 52. Dat *be* in *beloven* slechts een voorzetsel is, blijkt uit *geloven*, 'twelk oudtijds ook beloven was, en waarvan nog overig is *gelofte*.

LOVEN, LOOVEN, wordt hier, even als in sommige andere plaatsen van ons Vaderland, onder den boerenstand dikwijls gebruikt voor *gelooven*. Bij KILIAAN vindt men *loof* voor *geloof*. Dat *ge* slechts een bijgevoegd voorzetsel is, blijkt uit het A. S. *leafan*, het oud-Frankische *loben*, *louen*, en het Neder-Saksische *loven*, *löven*, alle *gelooven* beteekenende. Men zegt bij ons onder het landvolk ook wel *löven*, d. i. *leuven*.

LUCHT, voor *licht*, voornamelijk voor kaars- of lamplicht, en *luchten* voor *lichten*. Zelfs heb ik hier wel eene lantaarn, even als in Gelderland en Overijssel, een *lucht* hooren noemen. De *lustres*, bij de Grooten in gebruik, worden door de dienstboden hier doorgaans *luchters* genaamd. *Lucht* voor licht, *löchte* voor lantaarn, *löchter* voor kandelaar, en *löchten* voor lichten, worden in Neder-Saksen gebezigd. Bij KILIAAN

wordt *licht* en *lucht* gevonden; alsmede *lichter* en *luchter*, voor lantaarn. Ondertusschen geloof ik, dat *lucht* eerder moete gebragt worden tot het oud-Nederlandsche *luchten*, *lochten*, vermaagschapt met het oud-Duitsche *lugen*, waarvan nog de spreekwijze *iemand niet mogen luchten noch zien*. De wortel schijnt het Keltische *lu*; zie mijne *Naamsuitgangen van plaatsen*, blz. 29, alwaar door eene misstelling *lichrhorn* in plaats van *lichthoorn* gedrukt is.

LUCHT, voor *luchtig*. B. v. *de zieke bevindt zich heden wat luchter*. Elders zoude men eerder zeggen *luchtiger*.

LUCHTIG. *Luchtig opspringen*. Voor schielijk, van schrik, of andere gemoedsaandoening, opspringen. Men zegt ook wel: *seffens opspringen*, voor *op eens opspringen*. Zie *seffens*.

LUID OP, voor *overhuid*, of, gelijk men in Holland in de wandeling veel zegt, *hard op*.

LUIF. Men noemt aldus hier niet alleen die groote overdekte uitstekken voor de huizen, welke, om de belemmering, die zij in de straten veroorzaken, in de meeste steden verboden zijn; maar ook alle soortgelijke, het zij grootere, het zij kleinere, ter overdekking dienende uitstekken; b. v. eene houten rollaag boven de steenen heiningen, ter verhoeding van inwatering. Zoo noemt men hier ook de houten, doorgaans met lood bedekte, dorpels boven de deuren *een luifken*.

LUIP. Men zegt hier meer *op zijne luipen liggen*, dan *op zijne luimen liggen*. De Heer WEILAND heeft beiden.

LUIPEN zegt men hier meest voor *gluipen*, en *luiperd* voor *gluiperd*.

LUIWIJVEN-GOED, zekere soort van loog, om mede te schuren, elders ook *luiwijven-water* genaamd.

LUL wordt, hier en daar, ten platten lande, eene pijpkan genoemd. Het spreekwoord: *gij zult mij niet pijpkannen*, voor: *gij zult mij niet bedriegen*, is daaruit ontstaan, dat de bakkers, voedsters, en zelfs moeders, wel eens gewoon zijn hare zogelingen met eene pijpkan, in plaats van met de horst, te stillen, en dezelve op die wijze te blinddoeken. *Lul* en *pijp* schijnen van ouds gelijkbeduidende woorden te zijn geweest, gelijk uit de *lul* van eene pomp, van eene brandspuit, enz. blijkbaar is. In het oud-Friesch wordt een doedelzak, het Fr. *cornemuse*, het nog geliefde blaasinstrument der Schotsche Hooglanders, een *Lil-leseck* genaamd, en in het oud-Nederlandsch eene *lulle-pijp*. — DANIEL HEINSIUS, *Nederduitsche Poëmata*, blz. 27 :

- » *Daer hebb' ick u eerst gegeven*
- » *Als de ander eenen soen.*
- » *Wat kond' ick toch min gedaan?*
- » *Oock heb ick veel vreuchd bedreven,*
- » *En mijn LULLEPIJP gestelt*
- » *Naer de deunen van het veldt."*

Dit *lullepijp* zoude oppervlakkig kunnen schijnen een *pleonasmus* te zijn; dan de Heer WEILAND doet het van

het oude *lul*, *lol* (*ratio harmonica*) komen. Zie denzelve op *lullen*. LULLEN en LOLLEN is in het Neder-Saksisch niet een en hetzelfde. *Lullen* beteekent zachtjes uitloopen, b. v. water uit eene pomp; of zachtjes laten uitloopen, b. v. speeksel uit den mond, gelijk zeer oude menschen van zwakte doen, of jonge kinderen. *Lollen* daarentegen is *sonum edere qualemcumque; canere, cantare sine melodia vel harmonia*, slecht zingen, geluid geven zonder rijm-klank of maat, spreken zonder verstand, en diergel.

LUMMEL, voor een *homo nauci*. KILIAAN heeft het niet. Het is echter een goed Nederduitsch woord, in Neder-Saksen algemeen gebruikelijk, en ook in het Zweedsch van dezelfde beteekenis. IHRE leidt het van het IJslandsche HLOMA, *torpere*, af.

LIJDEN, voor *belijden*; voor de omwenteling van 1795 nog gebruikelijk in het formulier: »Wij ondergeteekenden *kennen* en *lijden*,” d. i. bekennen en belijden. *Lijden* komt, in dien zin, wel voor in het *Passionael*. Zie onder anderen *Winterstuck*, fol. 104, col. I. 2. *Druk*.

LIJFWAAD, voor *lijfgewaad*, kleederen.

LIJK. *Te lijk gaan* zegt men hier voor het bijwonen eener begrafenis, hetwelk men elders noemt: *te begraven*, of *ter begrafenis gaan*. Dat *lijk* zoowel eene uitvaart, eene lijkstaatsie, beteekent, als een dood ligchaam, leert ons HUYDECOPER, *Proeve*, blz. 220, alwaar men zeer veel tot opheldering van deze spreekwijze vinden zal.

LIJKBAAR, in navolging van het Hoogd. *Leichenbahre*, voor *doodbaar*, *doodenbaar*, gelijk men meest elders zegt, of voor het eenvoudige *baar*.

LIJKENBIDDERS noemt men hier de noodigers ter begrafenis, elders ook *dood-bidders*, *groeve-bidders*, of eenvoudig *bidders* genaamd. Op sommige plaatsen hebben zij den naam van *bedienaars der begrafenis*, op andere blootelijk dien van *nooders*, te Amsterdam dien van *aansprekers*, of *aansprekers der dooden*, waarvan zie mijne *Oud-Friesche Spreekw. blz. 56*. Bekend is de oude beteekenis van het werkw. *bidden*, voor noodigen, welke voor het noodigen ter begrafenis is overgebleven. Zie wijders *lijk*. Te Delft heeft men, behalve de *bidders*, nog *sterke mannen*, tot het dragen van lijken geschikt, even als in vele plaatsen van Engeland, alwaar dezelve ook, om de daartoe vereischte krachten, bij uitstek *bearers*, dragers, genoemd worden. Ook in sommige streken van Duitschland noemt men de *bidders* *Leichenbitter*, en in Neder-Saksen *Lieken-bidder*, of eenvoudig *Bitter*, of *Bidder*. Oudtijds, en hier en daar nog niet lang geleden, heetten in ons Vaderland de bedienaars der begrafenis ook *tafelbedienaars*, omdat dezelve ook bij bruiloften gebruikt werden, om welke reden dezelve ook, in eenige oorden van Duitschland, *Hochzeitbitter* genoemd worden, in andere *Kost-bidder*, van het Plat-Duitsche *kost* of *köste*, bruiloft, 'twelk zie bij RICHEY, *Idiotic. Hamburg.* en in het *Bremisch Nieder-Sächs. Wörterbuch, II. Th. S. 356*; en van hetwelk *Koeste* bij on soudtijds ook *nuptiale convivium* was.

LIJKHUIS, voor *sterfhuis*.

LIJKWEG is hier hetzelfde als kerkweg.

LIJNWAAD-STOKKEN noemt men te Breda de stokken, aan welke men het linnen op de zolders droogt, elders *kleeder-stokken* genaamd.

LIJNWAAD-ZOLDER; voor hetgeen, wat men elders *kleezolder*, of ook wel *droogzolder*, noemt.

LIJNWAND. Niet vreemd is het, in deze streken, op eene rekening van eenvoudige winkeliers, eenige ellen *lijnwand*, d. i. linnen, geplaatst te zien, hetwelk men in Holland, zelfs bij voorname kooplieden, hoogst gemaakt zoude vinden. Zoo ook hoort men dagelijks *iets met gewast lijnwand overtrekken*, en diergelijke. Men schreef ook oudtijds *linnen-wand*, of *linde-wand*, in tegenoverstelling van *wollen-wand* of laken, waarvan de lakenverkoopers *wandsnijders* heetten, en nog in het Hoogduitsch *Gewandschneiders* genaamd worden, beteekenende het woord *Gewand* in die taal zoo wel *laken* als *kleed*; doch zijnde *wand* alleen in het Nederduitsch en Neder-Saksisch gebruikelijk. Bij LATINIUS is *wanda* echter in het Frank-Duitsch *vestmentum*.

M.

MAAD-LANDEN hoort men hier en daar voor weilanden.

Het is zoo veel als *maai-landen*, gelijk ook KILIAAN heeft, hebbende men oudtijds *maden* gezegd, *Made* en *mede* was in het oud-Nederlandsch, *mede* in het oud-Friesch eene weide.

MAART. *Half-Maarten* is hier, in den mond der landlieden, de huur der pachthoeve, welke doorgaans, voor zoo verre de huizinge en getimmerten met de werf betreft, op half Maart verschijnt, betalen.

MAATREGEL. Dit woord wordt door de meeste oorspronkelijke Bredanaars, zelfs van den beschaafden stand, van het onzijdig geslacht gemaakt.

MADE. Men vindt in de omstreken van Breda en Bergenop-Zoom nog vele percelen lands, die den naam van *Made* dragen, ja ook zulke, die thans niet meer weiden zijn. Zie over het woord mijne *oud-Friesche Spreekwoorden*, blz. 83 en volgg., en mijne *Naamsuitgangen*, blz. 83 en volgg.

MAGISTRAAT. Dit woord wordt hier zeer dikwijls in het onzijdig geslacht gebruikt. Hetzelfde deden ook velen onder de oude schrijvers. Van verscheidene plaatsen, op welke mij dit voorgekomen is, zij het genoeg aan te voeren de *Gendsche Geschiedenis*, of *Chronijck van*

de beroerte en ketterije binnen en omtrent de stadt van Ghendt, sedert 't jaar 1566 tot het jaar 1585, 2. D. blz. 43. Den 23. Aug. 1578: »Den 23 Aug. ontstont »eene groote beroerte in de kerke van St. Baefs. De »dry vendelen soldaten van de Capiteyns MIGHANZ, »HEYMAN en VYDTS waren door groote klagte van de »herbergiers, bij wie zij t' huis waren, van het Magis- »traat verleydt om te logeren het eerste in den crogt »van St. Baefs, enz.

MAKELAAR. Onder dezen naam worden te Breda alleen diegenen verstaan, welke voor anderen koopen en verkoopen in granen aangaan, elders *pond-gaarders* genaamd, alwaar in tegendeel alle andere waren, behalve de granen alleen, door de *makelaars* verhandeld worden. Het eenige, waarin sommigen te Breda nog wel handel drijven, is het zout.

MALDER. Zekere koornmaat. KILIAAN, die ook *malter* spelt, houdt het voor een *synonymum* van *mudde*. In Neder-Saksen is *malt* of *molt* op zeer vele plaatsen eene koornmaat, waarvan 10 een *last* uitmaken, en een *malt* of *molt* op sommige 10, op andere 12 *schepels*. Een *malder* wordt aldaar op sommige plaatsen 4, op andere 8 *schepels* gerekend. Het is een zeer oud woord. Zie hetzelfde bij DU CANGE en bij JUNIUS, *Etymolog. Anglican.* in *Maulder*. Sommigen achten het te willen zeggen zoodanige maat koorns, als men gewoon is te gelijk te doen *malen*. Dan WACHTER leidt het af van *malen* in de beteekenis van *metiri*. Het eerste schijnt eenige waarschijnlijkheid daardoor te verkrijgen, dat het certijds ook *molder* geschreven werd; Zie MIERIS, *Gr. Charterb.* 4. D. blz. 405.

MALEDIJEN. Zie *gebenedijd*. In het Wallisch is het *maldittio*. Als eene bastaardvloek-uitroeping hoort men hier veel *wel vermaledijd*, voor *wel verdoemd* of *wel verloekt*.

MALINGER. *Den malingen spelen* wordt hier in eenen anderen zin gebruikt, dan het woord schijnt mede te brengen. Het heet hier zich onvergenoegd toonen, tegensporrelig zijn, den beest spelen. *Malingre* is eigenlijk *ziekelyk*. *Faire le malingre* zeggen de bedelaars onder malkanderen van het voorgeven eener ongesteldheid, om medelijden te verwekken, en daarvan heet het in 't algemeen *schooijen*, 'twelk, gelijk men weet, wel eens met streken en onbeschofdheid pleegt vergezeld te gaan, waardoor ligtelijk de spreekwijze hier die beteekenis kan bekomen hebben. Echter zoude het ook kunnen komen van *mal engin* (*malum ingenium*), bij den Heer ROQUEFORT, *Gloss. de la langue. Romane*, uitgelegd *ruse, méchant projet*.

MALTENTIG wordt hier gebruikt voor gemelijk, te onvrede; naar ik gisse, zooveel als *malcontentig*. In Noord-Holland hecht men er eenen anderen zin aan, doch op andere plaatsen heeft het dezelfde beteekenis, als hier. Ik heb het in dezelve, in gedrukte schriften van den jongsten tijd, gezien.

MAMEER, voor *moeder*, hoort men hier zeer veel, voornamelijk onder de boven het gemeen verhevene Roomschegezinden. Men vindt het bij CONSTANTYN HUYGENS, *Korenb. blz. 419, 2. Druk*:

»Sy heeft het aan *Mameer* en grootemoer gezien.»

Op gelijke wijze hoort men hier dagelijks *matant*, *maseur*, *monfreer*; doch *monpeer*, 'twelk HUYGENS ook heeft, *Korenbl. blz. 548*, staat mij niet voor hier gehoord te hebben. *Mameer*, *Monfreer* en *Maseur* vindt men bij denzelfde *blz. 553*. Zeer oneigenlijk hoort men hier dikwijls *me nameer*, *me monfreer*, enz.

MANGELLEN, voor *ruiten*.

MANISSE. In de Instructiën op den stijl en manier van procederen in de schepensbanke te Breda komt, onder anderen, *art. 330*, voor: dat *Schepenen wijzen ter maanisse van den Schouthet*. Het woord komt bij KILIAAN voor, doch enkel in de beteekenis van MAENINGHE (*monitio*). In sommige gevallen beteekent het dagvaarding, en dan komt het van *manen*, in die beteekenis door KILIAAN overgezet *citare*, *vocare*, van hetwelk gevormd is het middeleeuwsche *munire*, *mannire*, 'twelk DU CANGE uitlegt *vocare in jus*. In de Salische wet is *MANIRE AD MALLUM in jus vocare ad locum conventus*. Onder de verschillende beteekenissen van *mal* toch is ook die van *comitia*, *coetus*, *conventus*, en die van *curia*, *forum*, *judicium*. Bij denzelfden DU CANGE is *mannita* en *mannitio* verklaard door *submonitio*, en het Fr. *ajournement*. Doch geene dezer beteekenissen is het, die in de boven aangevoerde spreekwijze *wijzen ter manisse van den Schouthet* plaats vindt. *Manisse* is aldaar zooveel als een vermaan, om het vonnis te wijzen, het opnemen der stemmen, gelijk wij thans zouden zeggen; zijnde *maenen de schepenen* bij KILIAAN: »*Judices admonere sui jurisjurandi et religionis in dicendis sententiis; sententiam rogare a judicibus; magistratum monere ut jus dicat.*»

MARKTEN wordt hier in het gemeen gebruikt voor ter markt gaan, zoo wel om te koopen, als om te verkoo-
pen.

MARMBOL noemen de landlieden alhier eenen marmeren knikker. In Holland noemt men denzelve eenvoudig een *marmer* of *marber*, ook wel een *albaster*, in vergelijking der gemeene knikkers.

MASTELUIN. Eene soort van brood, half uit tarwe, en half uit rogge zamengesteld, bij **KILIAAN** ook *mischteluin*, *misteluin*, genaamd, en overgezet *farrago*. Zoude dit niet de ware naam zijn, afgeleid van het Hoogd. *misschen*, mengen, Lat. *misceo*, *miscui*, *mixtum vel mistum*, *miscere*? of van het Bastaard-Lat. *mistula*, hetwelk op hetzelfde uitkomt, dewijl de meeste Middeleeuwsch-Latijnsche woorden van Hoogduitsche gemaakt zijn? In het Eng. is het *maslin* of *meslin*. Zie **SKINNER** op hetzelfde. Misschien moet hiertoe ook gebracht worden *mastel*, *mestel*, *mustel*, eene soort van broodje, welke men in melk weekt, en laat uitdijen, verkeerdelijk doorgaans *bestel* genaamd.

MEDELATEN. *Iemand medelaten* is hier: geduld met iemand hebben, toegevendheid omtrent iemand uitoefenen, iemand uitstel van betaling geven, enz.

MEDITEREN wordt onder de Roomschen gezegd van het oefening houden of prediken, voornamelijk over het lijden van de Zaligmaker. Eene zoodanige preek heet *meditatie*. Ook de toehoorende menigte wordt gezegd te *mediteren*. Immers spreekt de prediker haar aan: *mijne mediterende Christenen*.

MEESTERGAST, voor *meesterknecht*. Zie *Gast*.

MEESTERSSE, voor *meesteresse*, met den klemtoon op de tweede lettergreep. Men vindt hetzelfde, en niet dat van *meesteresse*, bij KILIAAN. Zoo insgelijks bij PH. NUMAN, *Strijt des gemoets*, I. D. blz. 13. b.

» Rhetorica, *meestersse* van der tale.”

En blz. 11. b.

» En Dido de *stichtersse* van Carthaigen.”

Zoo ook *dienersse*, 2. D. blz. 28. a.

Bij HOUWAERT, *remediën der liefden*, 1. B. blz. 3, vindt men *vrijersse* voor *vrijster*. *Meestersche* zegt HUYGENS, *korenbloem*. Blz. 365. 2. Druk.

MEI, voor *met*, hoort men in de Baronie veel onder de landlieden. Dat het misschien geene verbastering is, zoude kunnen opgemaakt worden uit het oud-Friesch, waarin het zeer dikwijls voorkomt.

MEINEN, voor *meenen*. Men vindt het ook bij KILIAAN. Zeer veel werd oudtijds de EI gebruikt in de werkwoorden, die thans de verdubbelde E hebben.

MENIE, ook *mijnie*, *mijne*, *mine*, *minie*, bij KILIAAN eene soort van roode verw, Lat. *minium*.

MENNEGATEN noemt men in deze streken de openingen of toegangen tot de landerijen, omdat door dezelve het graan of hooi *gemend* wordt. In Holland worden dezelve veel *heulen* genaamd, dewijl onder dezelve doorgaans heulen gelegd worden.

MENNIG wordt hier, even gelijk op meer plaatsen, in de volkstaal gezegd voor *menig*, waarvoor ook oudtijds bij ons gezegd werd MEENIE, *menigte*; MEENE, *menig*; MEENIGHERTIER, *menigerlei*; MEENIGHERTIERLIJK, *menigerleilijk*; MENIJE, *menigte*. Het woord *mennig* is ook in Neder-Saksen gebruikelijk. Het komt, even als het Engelsche *many*, het *manig*, *manch* der andere Noordsche volken, het verouderde *maint* der Franschen, en het Allemann. en Frankische *manag*, van het Bretonsche *ment*, 'twelk men afleidt van het Keltische MEN, *multitudo*, en dat aan het Duitsche onbuigbare *man* den oorsprong schijnt te hebben gegeven. Hoe het zij, ik meen uit het bijgebragte te mogen besluiten, dat *mennig*, al wordt hetzelfde bij den eenen of anderen ouderen of nieuweren schrijver van gezag gevonden, slechts eene verbastering is, hoezeer KILIAAN ook *mannig* heeft, doch hij verwijst aldaar op *menig*; doch ik denk, dat dit eene gerekte uitspraak van het Hoogduitsche *manch* is.

MESKEN hoort men hier doorgaans voor *meisken*, *meisje*. In Zuid-Brabant zegt men veel, zelfs onder lieden van den beschaafden stand, *maske* en *maeske*.

MESSING, voor *mesthoop*, of voor de plaats, waar de *mest* gelegd wordt. Eigenlijk is het *messie*, komende van het Gothische MAHST, *mest*, *mist*.

MET. *Te met*, voor hetgeen men elders ook zegt *altemet*, in de beteekenis zoowel van *somtjids*, als van *misschien*. Men vindt *te met* bij schrijvers van gezag. MYLIUS, bij LEIBNITZ, *Collectan. Etymol. Part. II. p.*

123 et 124, acht dit *met* eene afknotting te zijn van het meermaals bij OTFRIDUS voorkomende *mithont*, zooveel als *met de hand*.

METSER zegt men hier zoo wel als *metselaar*, 'twelk in Holland het gewone woord is, gelijk ook KILIAAN operkt, die, op hetzelfde, naar het woord *metser* verwijst, en op *metselen* naar *metsen*, 'twelk hij overzet *struere*; *exstruere muros*, *parietes* etc. Doch eigenlijk beteekent het Hoogd. METZEN *caedere*, *scindere*, *secare*, gelijk uit WACHTER blijkt. Daar nu de *metselaars* de steenen houwen moeten, is het niet vreemd, dat dit woord tot het maken van muren, wanden, enz. door de onzen is overgebracht, weshalve WACHTER ook het Fr. *maçon* van *metsen* schijnt af te leiden, en dit te waarschijnlijker, omdat het aan geene voorbeelden ontbreekt, dat men oudtijds hier te lande ook *maetselaers* gezegd heeft; zie den Hr. VAN HASSELT op KILIAAN. Dezelve worden *maatsenaars* genoemd bij den Hr. VAN DE WALL, *Privileg. van Dordrecht*, blz. 296 en 297; hoezeer zij bij denzelve reeds als *metselaars* voorkomen, blz. 219. In een oud stuk van de veertiende eeuw, vindt men het woord *maetse* voor *metelaar*. Men leest *metsen* nog bij CATS, bij VONDEL, *Bat. Gebroed.* blz. 31, en bij JEREMIAS DE DECKER, *Lof der Geldzucht*, blz. 184:

— 't is waer, men metst en bout

Der Godheid nu en dan wel hier of daer een kercke.

Ons *mes* is slechts welluidendheidshalve gevormd van *mets*, 'twelk KILIAAN nog heeft, Neder-Saks. *mest*; Hoogd. *Metze*, *Messe*, *Messer*.

MEUGEN, voor *mogen*. Dit is geenszins eene verbasterde uitspraak; want, dat men oudtijds zoowel *meugen* als *mogen* zeide, getuigt het nog heden ten dage gebruikelijke spreekwoord *tegen heug en meug*. Het woord *heug*, *heuge*, *hoge* is *voluptas*, *delectatio*; waarvan het werkw. *verheugen* en *heugtijd* of *hoogtijd*; en *meug* is of *potentia* of *appetitus*, welk beide het beteekende, waarvan men nog zoo hier als op sommige andere plaatsen zegt *iets niet mogen* voor *iets niet gaarne lusten*, bij KILIAAN *aversari cibum*. Mij heugt ergens, ik weet niet in welk oud stuk of schrijver, het zelfst. naamw. *magger*, voor een *lekkerbek* of *snoeper*, gevonden te hebben. Men zeide in denzelfden zin echter ook *mogen*. *Moghelicke spijs* was, in het oud-Nederlandsch *lekkere spijs*. *Mogen* beteekende oudtijds niet alleen: van eene zaak houden, maar ook van eenen persoon houden, iemand wel mogen lijden. KILIAAN: »MOGHEN, VERMOGHEN, *tolerare*, *pati*." Zie aldaar den Heer VAN HASSELT op *moghen*, *niet moghen*. *Vermogen* heeft in die beteekenis de *Staten-Bijbel*, *Psalm 101*, vs. 5: »Die hoge van oogen, ende trotz van herten, dien »en sal ick niet vermogen." De *Bijbel* van 1528, bij W. VORSTERMAN; en die van 1541, bij H. PETERSEN, bezigen aldaar de nog gebruikelijke spreekwijze *niet zetten*; de *Liesveldsche Bijbels* die van *niet liden*. De *Bijbel* in het Hoogd. van LUTHER heeft *mogen*; doch de Neder-Saksische *vermogen*.

MEUK, doorgaans *muek* uitgesproken, is hier eene zich langzamerhand bij een gepakt en zich vast gezet hebbende vergadering van kwade stoffen in het menschelijk ligchaam, bij de Franschen *un depôt* genaamd.

Muek beteekent in Neder-Saksen zooveel als rot, verrot; die *u* wordt aldaar als de Nederlandsche *oe* uitgesproken. Ook geeft het aldaar cene ziekte aan de voeten der paarden te kennen.

MEIJEN worden niet alleen hier in het algemeen de takken genaamd, maar in het bijzonder de takken, welke de kinderen op den eersten Meidag langs de straten dragen, en met welke in de handen zij rondom de door hen opgerigte Meiboomkens dansen onder kransen, over de nauwere straten met touwen gespannen. Van deze oud vaderlandsche gewoonte zijn vervolgens alle groene takken, bij welke vreugdebedrijven ook, *meijen* genaamd, en eindelijk alle afgehouwene boomtakken, zonder dat ik daarom wille stellen, dat de *meijen* naar de maand *Mei* aldus genaamd zijn. Het schijnt twijfelachtig, of de *meijen*, in het Hoogd. ook *Maien* of *Meien* genaamd, van de maand *Mei* haren naam ontleend hebben, of deze van de *meijen*. WACHTER zegt het niet onmogelijk te zijn, dat beide de woorden uit dezelfde bron zijn voortgevloeid, te weten van *maehen*, (ons *maaijen*), *secare*. » Nam, » vervolgt hij, » hinc mensis poterat dici *Mai*, quia tunc porci castantur, quos, a secando *majales* dictos, alibi ostendimus; et frondes *meijen*, quia tunc secantur foribus » et templis ornandis. » Dit versieren der deuren met meijen en bloemen geschiedt nog te Breda op Meinnacht, door de minnaars bij de burgerdochters, die reeds vroeg opstaan, om de dorens en andere stekelachtige zinnebeelden weg te nemen. Hetzelfde gebruik heeft, meen ik, nog in Engeland plaats, en is misschien van de *Majumae* afkomstig. *Meijen* wor-

den hier ook genoemd de *Meiboomen*, en van daar alle boomen ter verlustiging of vereering geplant; b. v. op het dak van een nieuwgebouwd huis. Dat onder-tusschen de gewoonte van zich gedurende de mei-maand met groenende takken te versieren oudtijds hier te lande ook onder volwassene menschen plaats had, blijkt uit onzen Latijnschen puikdichter JANUS SECUNDUS, *Boek I. 4. Elegie*, beginnende:

» *Majus alit frondes, Majo sine fronde virenti*
» *Ire nefas; mos hoc, lux mea, priscus habet.*”

Op welke plaats verdient nagezien te worden LORAU, *Traduction des odes, des baisers du 1. livre des Élégies et des trois élégies solennelles de Jean Second, pag. 343 et suiv.*, vergeleken met het *Tijdschrift van Kunsten en Wetenschappen*, 1813, No. 7, blz. 347 van het *Mengelw.* De Heer DE GRAVE, *Républ. des Champs Elysées, T. 3. p. 95 et 96*, meent, dat *Meimaand* zeggen wil *maagden-maand*, d. i. maand, aan de maagden, en dus aan de liefde, toegewijd, bij welke gelegenheid hij ook van de gewoonte der jonge lieden op het land, om op den eersten Meiavond de huizen der huwbare maagden met *meijen* of *meitakken* te versieren, handelt. *Mei*, zegt hij, beteekende in het oud-Duitsch *puella*, daarbij aanhalende KEYSLER, *Antiqq. Celt. et Septentr.*, p. 395, die zegt: » *MEI puella, virgo, est.*” Ik late deze afleiding in hare waarde, en voege nog slechts bij deze aantekening, dat men het woord *meijen*, voor takken, nog vindt in onze Bijbelvertaling, *Marc. 11. v. 8*: » Sommige hieuwen *meijen* van de » boomen.” Van het zelfstandig naamwoord komt het werkw. *meijen*, zich met groen versieren, en hiervan zich opschikken, alsmede zich verlustigen. Gemeener is

nog het zamengestelde *vermeijen*, vermaken, zich vermaken. KILIAAN zet het over: *Mense Majo spatiari, sive apricari, vere novo recreari, oblectari*. Bij SPIEGHEL wordt het ook *vermaijen* gespeld. Ik heb het woord nog bij Schrijvers van de 18. eeuw gevonden. Tot het werkwoord *meijen* behoort ook waarschijnlijk het bekende *spelemeijen*.

MEIJER zegt men aan de grenzen van Zuid-Nederland veel bij verkorting voor *meijer-hof*, om eene boerenhoeve of hofstede uit te drukken. Het is in Neder-Saksen van een grooten boer gebruikelijk.

MIDDEL. Bij VAN VLIET, *Recht van Successie in de stad en lande van Breda*, blz. 63, komt zonder middelen (te weten: personen) voor in de beteekenis van *nemine intermedio*. In denzelfden zin treft men bij OVIDIUS, ter zelfder zake van eene geslachtrekening, aan: *Medios si numeremus avos*. *Het middel*, voor *het midden*, leest men in het *Passionael*, *Winterstuck*, van 1489, fol. 222, a. Vergelijk NUMAN, *Strijt des Gemoets*, fol. 48, a, en 101, a.

MIEGEN, voor zijn water maken. Van het Lat. *mejere*, of *mingere*. Het is een thans verouderd woord, in Neder-Saksen nog in de straattaal gebruikelijk.

MIK. Deze soort van brood wordt hier veel gebakken, zoowel van tarwe als van rogge, weshalve FR. BURMAN, op de door den Hr. WASSENBERGH, in zijn *Idiotic. Frisic. voce* MIKKEBROOD aangehaalde plaats, bij het Overkwartier van Gelderland en Kleefslant, ook wel

het toenmalig Staats-Braband hadde mogen voegen. *Grove mik* is hier het *mikkebrood*, aldaar door den Hr. WASSENBERGH beschreven, en *fijne mik* dat, 'twelk van gezift meel, en zonder zemelen, gebakken wordt, alsmede dat, 'twelk uit tarwe bestaat. *Miche* is, bij MÉNAGE, *un petit pain*, en wordt door hem afgeleid van *mica*. Dan hier zijn de mikken geenszins kleine brooden, maar wel in sommige streken van Neder-Saksen. In het Bas-Bretonsch is het *mich*; in het Wallich zijn *micas* bij DAVIES *offulae adipatae, panis jure madidus*.

MINNEN, voor het door eene gehuurde voedster zogen van een kind. Men verwarre het niet met het *te minnen sturen* van een kind, hetwelk ik mij verbeeld genomen te moeten worden voor *ter minne*.

MINSCH hoort men veel, doch meest ten platten lande, voor *mensch*. Bij oude en bij Vlaamsche Schrijvers wordt *minsc*, *minsch*, zoowel als *meinsch* gevonden. VAN DER SCHUEREN, in zijnen *Teuthonista*, heeft *mijnsch*. In het oud-Friesch vindt men zeer veel *minsch*. In sommige streken van Neder-Saksen hoort men het ook nog somtijds, zoowel als *minsk*.

MISMOED, voor *mismoedigheid*. Waarom zoude men hetzelfde ook niet gebruiken, zoowel als *onmoed*, 'twelk bij zeer geachte schrijvers gevonden wordt?

MISSCHIENS, voor *misschien*, doch verkeerdelijk: want het is samengetrokken uit *mag geschien* of *magschien*, 'twelk beide voorkomt in het *Passionael, Winterstuck*,

uitgave van 1489, fol. 7, a, en waarvan het laatste in Duitschland, althans in Zwitserland, nog gebruikelijk is.

MISSELIJK, voor *misnoegd*, te onvrede. B. v. *misselijk over iets zijn*. KILIAAN heeft het woord ook in die beteekenis, het overzettende door *morosus*, *difficilis*. *Misselijk* komt van *mis* en *lijk*. Zie JUNIUS, *ad Willeram*. C. I. vs. 10.

MITTS, voor *vermits*, *overmits*, dewijl. Men treft het, schier op elke bladzijde, in dien zin bij HOOFD aan, zoo in rijm als in onrijm; ook nog hier en daar bij VONDEL. Bij KILIAAN vindt men *mids* nooit zonder *dat*, en *mids dat* beteekent bij hem zooveel als *vermiddels dat*, en wordt overgezet *quandoquidem*, *eo quod*, *quia*, en in dezen zin wordt het hier nog zonder bijvoeging van *dat* gebruikt. De tegenwoordige beteekenis van het enkele MITTS, *onder voorwaarde*, is niet zeer oud.

MODDE, *moddeken*, wordt hier, in de straattaal, wel gebruikt voor een vuil, slordig, vrouwspersoon. *Modde* werd in de oude taal gebezigd voor *modder*, 'twelk men in Neder-Saksen nog *mudde* heet en in het Eng. *mudd*, 'twelk FRANC. JUNIUS zoowel als ons *modder* brengt tot het Wall. MWYDO, *humectari*, *madescere*, en MWYD, *humectatio*, met welk laatste LEIBNITZ ook het Neder-Saksische *mudde* en ons *modder* vergelijkt, daarbij voegende, dat *muten*, *mutern*, en *mudden* in het Neder-Saksisch is: den kinderen met een' natten doek het snot afwisschen. Misschien behoort hiertoe

ook *muijeren*, 'twelk ik zelfs wel voor nat maken meen gevonden te hebben, alsmede ons *mout*, zoowel als het Grieksche $\mu\upsilon\delta\acute{\alpha}\omega$ en het Latijnsche *madeo*.

MOEREN, voor *Moerlanden*, 'twelk echter ook veel gezegd wordt van slijkige, drasse landen, elders ook *broeklanden* genaamd. Bij WACHTER is MOR *locus uliginosus, aquosus et paludosus; Belgis* MOER. Hiervan *moeras*, Hoogd. *Morast*, 'twelk WACHTER niet van het Keltische, of liever Wallische, MOR, *mare*, maar van het Franckische *moraz* of deszelfs *collectivum* MOROSA afleidt. Doch waarvan dan dit *moraz*? Ook wenschte ik wel, dat het dien grooten taalkenner niet ontvallen ware, deze reden van zijn gevoelen te geven, dat op die wijze *zee* en *meer* verward wordt. Wie toch weet niet, dat de Duitschers en Nederlanders een tegenovergesteld gebruik van *zee* en *meer* maken? *Mere* is in het Angel-Saksisch zoo wel een water buiten, als binnen het vaste land. Wat meer is, het, zoo men wil, Keltische *mor* beteekent in het Bretonsch *lacus*.

Zie van *Moer* ook de *Geslachtlijst van HOOGSTRATEN* op het woord, alwaar het ook voor eene zamentrekking van *moeder*, *modder*, gehouden wordt. Wat zulks zoude kunnen schijnen te begunstigen, is, dat *moer*, de dikke op den bodem van een vat liggende draf, in het Plat-Duitsch *Moder* heet.

Wij hadden eertijds ons *mersch*, hetwelk veel overeenkomt met het Eng. *marsh* en Neder-Saks. *marsch*, Fransche *marais*, welke woorden waarschijnlijk van het Moeso-Goth. *marisain* of Angels. *merse* afkomen. Hiervan zijn nog verscheidene eigennamen van plaatsen in ons Vaderland oorspronkelijk, onder anderen

die van het vermaarde dorp *Maarsen*, gelijk uit de nabij gelegene veenen en aangrenzende dorpen *Maarseveen* en *Maarsbroek* blijkt. In het Eng. beteekent *moor* (uitgespr. als ons *moer*) ook *moeras*. Onder Zundert heet zekere streek lands *de Moeren*, en in Vlaanderen heeft men *de groote* en *de kleine Moeren*.

MOESJANKEN, voor mompelende heen en weer draaijen.

Een woord, ontleend van de honden, die aan de *moze*, tegenwoordig zoude men zeggen het vaat-hok, staan janken, om nog iets van den afval te bekomen. Bij KILIAAN is daarvan MOSEJANKEN, *ad limen amicae gannire; ad lavatrinae foramen gannire, et ululare instar canis domo exclusi*. Bij welke gelegenheid hij uit OVIDIUS aanhaalt:

» *Clausa tibi fuerit promissa janua nocte,*
» *Perfer et immunda ponere corpus humo.*»

MOFFELBOONEN noemt men hier, in Braband en elders, de zoogenaamde groote boonen, ook boerenboonen geheeten, om derzelver schil waarschijnlijk alzoo genaamd, heerschende in het woord *moffel* het denkbeeld van iets, dat tot bedekking dient. Zie *het beredeneerd Register op mijne Oud-Friesche Spreekw. blz. 100, kol. 1*. Men heet dezelve ook eenvoudig *moffels*, en ook wel *boeren-wanten*. *Wad, waad, want, wand* is klead.

MOFFELEN, voor *verbergen*. Het is een zeer goed woord, komende van *moffel, mof*, eigenlijk iets, dat bedekt, wordende *Muffel* in het Hoogd. ook genaamd zekere soort van ketel, door de scheikundigen gebruikt wor-

dende. In het Fransch zijn *mouffles* wanten of handschoenen, van welke de vingers niet van elkander gescheiden zijn, veelal met wol of schapenvacht gevoerd. In Brabant heet men eene mof *moffel*. Door deze afleiding wordt *moffelen*, voor: in het geheim ombrengen, begrijpelijker, dan door de beteekenis, die TUINMAN aan *moffelen* hecht, welke hij zegt te zijn den mond vol stoppen, opeten, en daarvan ombrengen.

MOGEN wordt hier wel, even als in Zeeland, gebruikt voor *moeten*. Zie mijne *Oud-Friesche Spreekwoorden*, blz. 115 en 116. Daarentegen was *moeten* in het oud-Friesch mogen, kunnen; want *mogen* was eertijds hetzelfde als *kunnen*, waarvan ook het zamengestelde *vermogen* nog heden gelijk aan *kunnen* is. Zie *Nieu Geusen Lietboek*, 2. D. blz. 23:

»Oft wij 't moghen ontbeeren,
»Dat wert ons niet gevraecht.»

In het *Passionael* vindt men bijna op elke bladzijde *mogen* voor *kunnen*. Zoo zal hier iemand, die wat te verkoopen heeft, en het voor den geboden prijs niet geven kan, zeggen: *ik mag het niet doen*. Iemand, genoodigd zijnde door een ander, om ter gezelschap voor eene wijl het huis binnen te treden, zal zich verontschuldigen met te zeggen: *ik mag het niet doen, ik heb geen tijd*. Zie ook de *Aanteekk. op de oude Friesche Wetten*, blz. 35 en 351. JUNIUS, *Glossar. Goth.* p. 114, zegt, dat de Nederlanders *most* en *mosten* van *mogen* gevormd hebben. Dit strekt ten bewijze, dat *mogen* oudtijds ook *moeten* beteekend heeft, zullende *most* en *mosten* dan zooveel geweest zijn, als *mogst* en *mogsten*.

MOGEN. *Iets mogen*, voor: iets lusten, van iets houden, werk van iets maken; insgelijks: *iets niet mogen*, voor eenen afkeer van iets hebben. Deze spreekwijzen zijn ook in Overijsel gebruikelijk. Zie de Heeren CLIGNET en STEENWINKEL, op *van Maerlant*, I. D. blz. 320. In Neder-Saksen hoort men de kinderen dagelijks zeggen: *ik mag dat niet*; voor het lust mij niet. Hiertoe behoort de spreekwijze *tegen heug en meug*, welk laatste, zoowel als het Neder-Saksische *môge*, beteekent *appetitus*.

MOGENTLIJK, voor *mogelijk*. Het is misschien even goed te verdedigen als *heimentlijk*, *eigentlijk*, enz., gelijk men eertijds schreef.

MOKKEN. Onzijd. werkw., ook elders, doch meer bijzonder in deze Brabandsche streken bekend, voor inwendig verstoord zijn, het geledene niet kunnen verkroppen, en in stilte de gelegenheid afwachten, om hetzelfde betaald te zetten. In Neder Saksen heeft *mukken* ook de beteekenis van zijne verstoordheid te laten merken, en daarvan de aanspraak aan ondeugende kinderen, die gestraft zijn: »*Junge, mukke di nich!*» Het komt in beteekenis het naaste bij het Fransche *bouder*; zie het *Register op mijne Oud-Friesche Spreekwoorden*, blz. 90.

MOLFERT zegt men hier voor *molter*, *molster*, 'twelk KILIAAN vertaalt *pretium molarium; certa farinae portio, quam molitor mercedis loco sibi sumit*. In den *Teuthonista* VAN VAN DER SCHUEREN is het *molter* en *molfter*, van welk laatste misschien *molfert* eene verbaste-

ring of omzetting is, ten zij men *molfert* voor *molenvaart*, vaart naar den molen, nemen wilde. In Zuid-Nederland gebruikt men *molfert*, meen ik, ook voor eenen molen, met het verder getimmerte en de werf van denzelfven. Dit *molfert* wordt nog jaarlijks in de rekening van het arme kinderhuis, en misschien ook van andere Godshuizen te Breda, gevonden.

MONDEN is bij KILIAAN *ori sive palato placere*; WEL MONDEN, QUAEELICK MONDEN, *placere, displicere palato*. Dan hier gebruikt men het ook figuurlijk voor wel aanstaan, wel voegen. *Dat zoude mij wel monden* is hier: dat zoude mij wel bevallen, of *dat zoude een kolfje naar mijne hand zijn*. In Neder-Saksen is het ook *münden*.

MONDIG. Van iemand, die gewoon is eene scherpe en bijtende taal te voeren. Men zegt hier ook van zoodanig eenen, dat hij eenen breeden mond heeft.

MONTER, voor vrolijk, opgeruimd. Het woord is uit het Hoogd. ontleend.

MOOS, voor vuilnishok, voor die aan de keuken grenzende plaats, welke men elders het vaathok noemt. Het woord is van hoogen oorsprong. *Mws* is, in het Wallisch, *foetidus, putidus, vapidus*.

MOOSHOK. Zie *Moozemeijer*.

MOOZEMEIJER is eigenlijk de opperste dergenen, die het straatvuil ruimen, *praefectus plateis luto purgandis*,

bij KILIAAN. Dan hier wordt niet alleen dezelve, maar ook zijne onderhoorigen alzoo genaamd. *Mose* is bij KILIAAN overgezet *lavatrina*, *aquarium*, *aquariolum*; *urnarium*; *coquinae fusorium*; *locus ubi vasa escaria eluuntur*. Het is een zeer oud woord van Keltischen oorsprong, vindende men in het *Lexic. Antiq. Britann.* van BOXHORN *mws* overgezet *foetidus*, *putidus*, *vapidus*. Het tweede gedeelte des woords, *meijer*, komt van het Hoogduitsch en is mede van het Keltisch oorspronkelijk, komende ook bij BOXHORN voor, vertaald door *praepositus*, en is, schoon naauwelijks in hetzelfde te herkennen als *maire* in *maire du palais*, *Lord maire de Londres etc.* in het Fransch te vinden. Het is waarschijnlijker, dat het woord daarvan zijnen oorsprong heeft, dan van het Hoogd. *mehr*, of het Lat. *major* of *magister*.

MORGEND, voor *morgen*. Men zegt het ook in Zuid-Brabant.

MORGENGAVE is ook in de Bredasche regtstaal bekend voor *huwelijks-gift*. Het is eigenlijk de gift, die na den eersten nacht van het huwelijk gegeven werd. In het oud-Fransch wordt dezelve nog *morgangebe* genaamd, van het middeleeuwsch-Lat. *morgangeba*, *morgangiba*, *morgangaba*, en dit van het Hoogd. *Morgengabe*. Zie DU CANGE op *Morganebiga*, alsmede CASENEUVE in *morgangebe*, WACHTER in *morgengabe*, en HICKES, in *Praefat. ad Thesaur. linguar. septentr. p. 9 et 10*. Bij KILIAAN vindt men het werkwoord *bemorgengaven*. In Duitschland noemt men *matrimonium ad legem morgengabicam* een huwelijk met de linker-

hand, uit hetwelk de kinderen noch den naam noch de wapens van het geslacht voeren, en geen erfregt op hun vaders goed hebben, dan op hetgeen de vader, daags na het huwelijk, aan zijne vrouw, doorgaans van mindere geboorte, tot eene morgengave geschonken heeft. Zoude tot de *morgengave* ook kunnen gebragt worden het geschenk, 'twelk nog heden ten dage door den jong-getrouwden man, den eersten morgen na het huwelijk, gegeven wordt aan de dienstmaagd der bruid, die het waschwater brengt?

MORGENSPRAAK. Gemeener nog, dan elders, waar ik woonde, is hier het spreekwoord: *weinig morgenspraak met iemand houden*, voor *zich niet met iemand inlaten*. Op zeer vele plaatsen worden de bijeenkomsten der gilden, schoon ook des namiddags gehouden, *morgenspraken* genaamd, omdat onze voorvaders niet, dan des morgens, over de gemeene belangen van land, stad, dorp of broederschappen handelden, even gelijk de oude Duitschers niet, dan nuchteren, raadpleegden.

MOT. *Iemand in de mot krijgen*, voor: iemand in het gezigt krijgen. Zoude dit ook het oude *mot*, *moet*, *gemoet*, tegenkomst, zijn? Men had ook oudtijds het werkw. *moeten* en *gemoeten*, 'twelk men nog bij VONDEL vindt. Thans zegt men *te gemoet gaan*, bij VONDEL nog *te moet* gaan. Zie wijders mijne *Oud-Friesche Spreekw.*, blz. 161.

MOTJE, voor *Moetje*, vaders of moeders zuster. Ook wel voor grootmoeder.

MUDJE, of *mudsje*; zekere kleine maat van natte waren, terwijl het gewone *mud* of *mudde* eene vrij groote maat is, en alleenlijk van drooge waren gebruikt wordt. Ik denk het echter van denzelfden oorsprong te zijn. WACHTER leidt het Gr. *μῦδος*; Lat. *modius*; Frank-Bretonsch en Wallisch *mu*; Hoogd. *Mut*; Fr. *mui* of *muid*; Holl. *mud*, *mudde*, allen af van het oude METEN, MESSEN, *metiri*. Bij KILIAAN is het *mudseken*, en hij zet het over *cheopina*, het Fr. *chopine*. Men spreekt het hier ook doorgaans *mudsje* uit, en zoo komt het mede bij BREDERO en gelijktijdige schrijvers voor.

MUEK. Een *muek appelen* voor eene zode appelen. Dan *muek* is eigenlijk de plaats, waar de appelen bewaard worden, als het ware om te *mueken* of zacht te worden. Zie KILIAAN op *muyck*, *muydick*. De wortel *mu* schijnt iets heimelijks aan te duiden; b. v. *muit*, *muizenis*, van het oude *muizen*, peinzen, en hiervan geeft het ook veel iets tot bedekken geschikt, te kennen, als: *mudde*, *muts*, *muil*, voor een schoeisel genomen. Zoo ook *mo*; b. v. *mokken*, *mot*, *motse* (*meretrix*) en met de sisletter *smots*. Deze bevindt zich voor meer dergelijke woorden, als *smokkelen*, *smook*, *smoren*, *smuik* in *ter smuiks*, enz.

MUEK, voor *meuk*, welk zie.

MUEKEN, voor *meuken*. Bij KILIAAN is het *muycken*, als bedrijvend werkwoord, van hetwelk de beteekenis beantwoordt aan die van het Fransche *mitonner*; dan bij den Heer WEILAND vindt men het ook als onzijdig werkwoord, en zoo wordt het hier gebruikt,

zonder dat ik mij kunne herinneren, het ook in activo te hebben hooren bezigen.

MULDER, voor *molenaar*, zoowel voor eenen *molitor*, als voor den *meikever*, onder dien naam bekend. Ik achte het zooveel te zijn als *meuler*, *meulder*, van *meulen*, hetwelk men, zoowel als *molen*, vindt bij KILIAAN, die ook *moller* heeft, en *molder*, welk laatste zie bij MIERIS, *Gr. Charterb.*, 4, *blz.* 405. In Neder-Saksen zegt men *möller*.

MULLEN. *Met iets mullen*, voor hetgeen men elders zegt: *met iets tobben*; voor veel moeite met iets hebben, iets moeilijk kunnen doen, of voor het elders gebruikelijke *met iets foolen*, *sollen*, iets bemoffelen, ongeschikt hanteren. *Mullen* is eigenlijk tot *mul* maken, en zoo wordt het ook in het Plat-Duitsch gebruikt, hoezeer het in die taal tot *mul* worden beteekent, in welken zin het alleen bij den Heer WEILAND voorkomt.

MUNTIG. Men hoort de landlieden, in deze streken, veel spreken van eene *mntige koe*. Deze is, bij KILIAAN, *vacca lactaria, a tauro non inita*. Volgens den aard van het woord moest het eene manbare koe beteekenen. *Mund* toch in het Duitsch, ons *mond*, had voorheen ook de beteekenis van *man*; zie WACHTER op *Mund*. Dan ik meen, dat de landlieden het gebruiken van eene koe, die geene melk meer geeft, hoezeer ik het ook wel heb hooren bezigen van eene koe, die besprongen is, doch die reize niet ontvangen heeft.

MURENZIJKER, of *murrezijker*, zoo als de landlieden het, waarschijnlijk verkeerd, uitspreken, wordt door dezelve genaamd zekere groote mier, welke veel tuschen steenen vloeringen en dorpels gevonden wordt, en dezen naam waarschijnlijk bekomen heeft van de bevuiling, welke zij aan de wit gekalkte muren der boeren-woningen te weeg brengt. Door hare beet veroorzaken zij eene pijnlijke ontsteking en zelfs zweren.

MURG, voor *merg*.

MUTJE is hier niet alleen, gelijk elders, *meutje*, en in Neder-Saksen *mütje*, eene moei, maar ook eene *grootmoeder*; en niet te onregt, dewijl ook elders de grootouders hunne klein-kinderen *neef* en *nicht* noemen.

MUTSAARD, voor *takkebossen*, 'twelk men hier van oorspronkelijke Bredanaars niet hoort. Het woord komt van *mutsen*, *caedere*, bij KILIAAN ook *moetsen*, en bij den Heer WEILAND *motsen*, *mutsen*. *Takkebossen* zijn toch niet anders, dan *caedua virgulta*, *abscissae arborum comae*, gelijk KILIAAN de *mutsaard* of *moetsaard* omschrijft. Het is slechts een verschillende tongval van *metsen*, waarvan zie in *metser*. Van dit *mutsen*, in de beteekenis van *truncare*, leidt WACHTER het Fransche *mouton* af. Sommigen houden het vermaagschap met *mutilare*. De spreekwijze: *naar den mutsaard rieken* misvormen sommigen in *mostaard*. Want, dat *mutsaard* meer van den brandstapel gebruikt wordt, blijkt onder anderen uit HUYGENS, *Korenbl. blz. 452, 2. Druk*:

- » Doe de huysman van uw' velden
- » In sijn' *mutsaerden* ontgelden
- » Dat hij 't menschelick gebod
- » Van een' Opper-onder God,
- » Die sijn' Schepper scheppen konde ,
- » In de tafel niet en vonde
- » Die der Heiligen gewis
- » Waerheit, wegh en leven is."

Verbasterd acht ik op gelijke wijze te zijn het bij 't gemeen in gebruik zijnde spreekwoord: *hij weet wel waar Bartel den mostaard haalt*, in plaats van den *mutsaard*, met toespeling op den al te beruchten *St. Bartels-nacht*.

MIJDELIJK, voor iets dat *te vermijden* of *gevaarlijk* is, b. v. het is een *mijdelijk* mensch; het is een *mijdelijke* weg.

MIJT, voor stapel, hoop. Ik meen, dat het eigenlijk *meet* zoude moeten zijn, van het Lat. *meta*, 'twelk de Latijnen figuurlijk voor *strues* gebruiken, als er van een' hoop hooi, koorn en diergelijke gesproken wordt; want eigenlijk beteekent het een eindpaal, en daarvan heeft een stapel, dezelfde kegelvormige gedaante hebbende, dien naam bekomen. Dat nu ook *meet* de beteekenis van een' eindpaal gehad heeft, blijkt uit de spreekwijze *van meet af aan*.

N.

NA. Het onderscheid tusschen *na* en *naar* wordt hier beter nagekomen, dan doorgaans in Holland; slechts uiterst zeldzaam hoort men *na* in de beteekenis van *ad* of *secundum*. Zonderling echter gebruikt men hier somtijds *naar* in de beteekenis van *post*.

Naer bezigden de ouden voor *na* in de beteekenis van *nabij*, alsmede voor *nader*, waarvan het alsdan eene zamentrekking schijnt. *Constthoonend Juweel van Haarlem*, blz. 115:

»Dat immer u het hemd *naer* dan den mantel is.»

In het *Landrecht van Averssel*, uitgegeven door den Heer J. A. DE CHALMOT, heeft men, blz. 36, door de versterkte aanblazing, den comparativus *neger*, van het Duitsche *näher*, nader, en, blz. 109, den superlativus *negest*, van het Hoogd. *nähest*, naast, waaruit men zoude kunnen opmaken, dat er een oude positivus *ne* of *nee*, dat is *na*, het Hoogd. *nähe*, geweest ware.

Digter bij *na* komt het ook bij de ouden gevonden wordende *najer* voor *nader*; in plaats van hetwelk ik in den *Reineken de Vos* van H. VAN ALKMAAR gevonden heb *nager*, dat echter vermoedelijk als *najer* of *naher* moet uitgesproken worden. *Neijer*, voor *nader*, nader geregtigd, leest men in de *Oude Friesche Wetten*, 1 *Stuk*, blz. 25, en op vele andere plaatsen.

NAAK, eene soort van smalle, langwerpige, platte schuit. Verkeerdelijk zeggen en schrijven sommigen *aak*: want het komt van het Hoogd. *Nache*, bij KILIAAN *Nake*, waarvan ook het Fransche *nacelle*, of wel van het daaruit gevormde middeleeuwsche *naka*, schijnt te komen, niet van *navicella*; zie DU CANGE. Echter zoude *aak* min of meer verdedigd kunnen worden door het oud-Fransche *acon*, bij FURETIÈRE: » un petit » bateau à fond plat, dont on se sert pour aller sur » les vases lorsque la mer s'est retirée; » en *acon*, door den Heer DE ROQUEFORT in zijn *Glossaire de la langue Romane*, en door CARPENTIER op DU CANGE overgezet *petite nacelle*. Bij DU CANGE vindt men het middeleeuwsche *ascus*, op welk woord evenwel *nascon*, zoowel als *acon* voorkomt, en het middeleeuwsche *nanca*, 'twelk hij voor *naca* gezegd acht. TUINMAN, in het *vervolg op de fakkel der Nederduitsche Taal*, die *aak* van het aloude *aa*, water, afleidt, als wilde het een *watertuig* zeggen, doet ons denken op *eik*, bij de Engelschen *oak*, dewijl de ouden zich van uitgeholde boomen tot vaartuigen bedienden, onder welke de eikenboom de gemeenste was.

NAAUW. In beteekenis van *ter naauwernood* of van *bijna*. Het heeft veel overeenkomst met het bij LIPSUS in zijn klein *Glossarium* aangehaalde *najo*.

NAAUWEN, voor *benaauwen*. B. v. » niemand weet, waar » het een' ander' *naauwt*." Niemand weet waar het een' ander' nijpt; — waar een' ander' de schoen wringt.

NAGELS zegt men hier algemeen voor *spijkers*.

NAGRAS noemt men het gras, 'twelk, nadat het gehooïd is, tot voedsel aan de beesten verstrekt of voor de tweede keer gehooïd wordt. Elders noemt men het *nagroen*, omdat men het vee op het laatst van den zomer deze weiden doet gebruiken. Meer gebruikelijk is *etgroen*. Bij KILIAAN vindt men *etten*, die hetzelfde overzet door *pascere pecus in arvis aut pratis*, en *ettinghe*, *pascua*. Het laatste is nog gebruikelijk in *dijkettinghe*, voor het gras langs de dijken wassende.

NAGROEN is hetgeen op het laatst van den zomer aan het vee gegeven wordt, bestaande voornamelijk in knollen, spurrie enz., welke na het inzamelen van het graan op de ledig geworden akkers gezaaid worden.

NAMP en NAMPEN, voor *nam* en *namen*. Bij Hooft, *Nederl. Hist.* 1. D. blz. 238, vindt men *vernamp*.

NATUUR. De hoveniers en bouwlieden gebruiken in deze streken veel de spreekwijze: *er is nog geene natuur in den grond*, door hetwelk zij bedoelen: *nog geene groeikracht*, *nog geene werking*, of gelijk de bouwlieden hier omstreeks ook wel zeggen, in den eigenlijken zin des woords, *nog geene vaag*. Bij den Heer WEILAND toch is *VAAG weligheid*, *vettigheid van den grond*, en niet dan overdragtelijk *jeugdigheid*, van den mensch gesproken.

NEDERVALLLEN. *Waar is hij nedergefallen?* d. i. waar is hij, bij zijne aankomst, ingetrokken? De Duitschers zeggen omtrent in denzelfden zin *sich niederlassen*.

NEEN WEL heb ik door sommige landlieden , in deze streken , hooren gebruiken op dezelfde wijze , als men elders , in eenen tegenovergestelden zin , ter meerdere bevestiging , *ja wel* zegt. Het is dus *wel neen* of *neen niet* , in het geheel niet , *omnino non* , gelijk men in het Latijn zegt.

NEERHUIS , bij zamentrekking voor *nederhuis*. Men verstaat onder deze bewoording een van het heerenhuis afgezonderd gebouw op eene buitenplaats , het tuinmanshuis , stal en koetshuis , oranje-huis en dergelijke doorgaans bevattende , ja oudtijds wel eens eene brouwerij ; doch thans meer eene mangel- , eene biljart-kamer of dergelijke. Hetzelve is , naar het mij voorkomt , onderscheiden van *nederhof* , schoon door KILIAAN bijeengevoegd. Het laatstgenoemde schijnt mij toe eene overzetting van het Fransche *basse-cour* , door welke benaming verstaan wordt de voorhof tusschen het neerhuis en het heerenhuis , gelijk bekend is , en , onder anderen , ook uit de spreekwijze van *oiseaux de la basse-cour* blijkt. Doch oudtijds schijnt onder dezelve het neerhuis zelf verstaan te zijn geweest ; immers schijnt zulks de spreekwijze van *gens de la basse-cour* niet onduister aan te duiden. *Neerhuis* , *nederhuis* en *nederhof* wordt door KILIAAN overgezet *villa rustica*. Ook wordt nog heden ten dage de boerderij , tot eene lustplaats behoorende , en binnen deszelfs omtrek staande , somtijds met dien naam bestempeld. Men vindt bij denzelven mede het woord *neere* door *area* , *pavimentum* , *taberna* , *officina* , *anterior pars domus* overgezet , doch ieder ziet , dat ons *neerhuis* daartoe geene betrekking heeft , maar wel het woord *nering*. Zie TEN KATE , 2. *Proeve* in ER.

NEET-OOR, voor een kitteloorig mensch.

NEFFEN, *neven* of *nevens*, voor *langs* of *voorbij*; b. v. »zult gij eens aankomen, als gij eens neffen gaat?» Zoo zegt men ook *iemand neven sturen*, voor *iemand aan de deur afwijzen*. Het zal dus zooveel zijn, als iemand naar het nevenstaande huis verzenden.

NEGENMANNEKEN is bij KILIAAN *sextans*, *duo chalci*, *triens*. Men gebruikt hier veel de spreekwijzen: *ik geef er nog geen negenmanneken voor*; — *ik heb geen negenmanneken in mijn zak*; — *hij is geen negenmanneken rijk*; en dergelijke. Het werd ook een *negenduit* genaamd, 'twelk JUNIUS in zijnen *Nomenclator* overzet *diobolus*, en BREDERO nog heeft, in zijn *Boertigh Liedt-Boeck*, blz. 18, kol. 2. Ik meen, dat in Neder-Saksen eene munt is, welke een *negen-penning* heet.

NERGEND. Zie *ergend*; zijnde *nergend* niets anders, dan *ne ergend*; thans zegt men *nergens*, eigenlijk *nergends*. Men vindt *nergend* veel bij de ouden; zie onder anderen het *Passionael*, *Somerstuck*, 2. Dr., fol. 123, c, en op meer andere plaatsen, ook van het *Winterstuck*, waar men, fol. 80, b, ook *nergend* leest.

NERGERHANDS, voor *nergens*.

NEURIËN. Bekend is de beteekenis van dit woord, 'twelk zelfs bij Dichters, vooral van herders-zangen, wordt gebezigd; dan hier hecht men aan hetzelfde nog eenen anderen zin, te weten dien van bij aanhoudendheid

over iets te blijven morren, te blijven reutelen. *Hoe ligt gij 'duar over zoo te neuriën?* Elders zegt men *neulen*, 'twelk de Heer Wassenbergh, *Bijdr. tot den Frieschen tongval*, 2. St. blz. 27, uitlegt: »iemand » door lastig temen en onaangename redenen vervelen, » en aan de ooren lellen;» en de Heer Weiland: »ge- » durig over kleine dingen zijne onvergenoegdheid » toonen, en deze zijne verdrietige luim met enen » zekeren vervelenden en knorrigen toon te kennen » geven.»

NEUSEL-DROP wordt hier, zoo in de dagelijksche ver-
keering, als in koop-voorwaarden van huizen, gebruikt
voor *oos-drop*, *ooseldrop* of *hoos-drop*, het zoogenaam-
de *jus stillicidii*. Men hoort het ook somtijds in
eenen figuurlijken zin; b. v. *Prinsenhage ligt onder
den neuseldrop van Breda*, voor hetwelk men elders
zeggen zoude: *onder den rook van Breda*.

NEUTEL, NEUTELKEN, NEUTELTJE, voor een vrouw-
tje, dat geen groot verstand heeft, daar, gelijk men
in de wandeling zoude zeggen, het niet diep bij zit,
waar niet veel bij is. Bij KILIAAN is *neutken*, *neutellersken*,
oud neutken overgezet *anacula curax*, *multae sedulitatis
anus*. Dit door hem, te dier plaatse, gebruikte *neutken*
heb ik hier ook veel hooren gebruiken, doch meest
bij verkorting met uitlating der *t*, *neuiken*.

NEUTELEN, voor *talmen*, *zich met beuzelingen ophou-
den*, bij KILIAAN *frivola agere*. Bij denzelfden is *neu-
teler*, *neutelerken*, *homuncio frivolus*, *assiduus in rebus
frivolis agendis*, *multae sedulitatis in re frivola*. Hier

is *neutelaar* ook veel in gebruik, In het Plat-Duitsch heeft men ook, in diezelfde beteekenis, *nüsseln*, *nüsseler*, *nüsselig* en *nüsselee* (*nüsselei*). In het Neêrlandsch zoude het *neutelei* zijn, waarvoor men *neutelarij* zegt.

NIE, voor *niet*, in de meeste gevallen. Om echter eenen vasten regel op te geven, wanneer de laatste letter afgebeten worde, wanneer *niet*, valt moeilijk; te meer daar het gebruik in dezen meest beslist. Bij KILIAAN beteekent *nie*, het Duitsche *niemahl*, *nimmer*, *nooit*. Het oud-Gothische *ni*, 'twelk het tegenwoordige *niet* is, toont, dat het geen bij verbastering gevormd, maar slechts een verouderd woord is. *Niet* is zamengesteld uit *nie-it*, even als *nimmer* uit *nie-immer*, en *niemand* uit *nie-iemand*. WACHTER leidt van hetzelfde het Fransche *nier* af. BURMAN, *Nieuwe Aanmerkingen*, blz. 92, meent, dat het oud Fransche *nie*, waarvoor men nu *pas* of *point* gebruikt, van ons oude *ni* of *nie* komt. Ook in het Wallisch is *ni* hetzelfde als *nid*, *niet*. *Nie* is ook algemeen in de Zuidelijke Nederlanden. HUYGENS legt een Antwerpsch vrouwspersoon het meer dan eens in den mond, in zijne klucht, *Trijn Cornelis*, onder anderen 1. *Bedr.* 2. *witkomst*:

» En sou Sr. Nicolo Gerardi, ons cosayn,
 » 't Scheep slapen, daer' ik ick woon? 't en sal veur-
 (waer *nie* zain."

NIEMAND, wordt hier ook verbogen, even als *iemand*.

Voorheen geschiedde het altijd. HUYGENS heeft nog, *Korenbloemen*, 2. D. 14. *Boek*, blz. 77 van den 2. *Dr.*:
 » Een Roover dwongh Andries van beurs en geld te
 (scheiden;

»Hij sei, als 't wesen moet, laet mij een ding bescheiden ;
 »'k Hebb met een dieren eed gesworen voor een jaer,
 »Ick souw se *niemanden* noijt geven, wie het waer.”
 alsmede WESTERBAEN, in *Ockenburgh* (uitgave van al
 deszelfs gedichten, 1672, I. D. blz. 136.):
 »Hier valt een vrije greep op pruymen fris en vers,
 »Van *niemanden* gevoolt, geduijmt noch gevingerd.”

NIETS, adverbialiter genomen voor *nihilum*. B. v. *het is
 niets koud*.

NIEUWD, voor *nieuw*. In het Wallisch is het *newydd*
 en in het Bretonsch zoowel *noadh* als *neves*, *newes*,
neüe, *neowe*, enz. In het Zweedsch is het *nytt*. In het
 Plat-Duitsch zegt men ook *neit* en *neet*. Bij de land-
 lieden in deze streken meen ik ook wel, even als
 elders ten platten lande, *nei*, in de praattaal voor
nieuw, gehoord te hebben.

NIEUWELIJK, voor *nieuwsgierig*, in denzelfden zin,
 als men elders zegt *naar iets benieuwd zijn*. Ik meen
 in denzelfden zin bij BREDERO of andere gelijktijdige
 schrijvers *nijelijck* wel gevonden te hebben. Zeker is
 het, dat de Neder-Saksen *nylik* en *nielich* ook in den-
 zelve gebruiken.

NIEVERHANDS, voor *nergens* of het verouderde *nievers*,
 zamengesteld uit *ne*, *niet*, en *ievers* of *iewaarts*. Het
 hier en daar gebruikelijke *niewers* is geen taalbederf,
 door de volksspraak veroorzaakt. Men vindt *nieuwer*
 bij L. VAN VELTHEM, *Spiegel Historiaal*, I. B. Cap. 9:
 »So datter niemen liden (voorbijgaan) moet (mag)
 »No met scepe no *nieuwer* en met.”

Zoo ook bij VAN GHISTELE en lateren. Bij DAN. HEINSIUS komt het nog voor.

NIKS, even als het Plat-Duitsche *nix*, van het Hoogd. *nichts*, voor *niets*, wordt elders meest schertsende gezegd. Hier is het vrij algemeen, ook in den beschaafden spreektrant. *Niets* hoort men hier zelden, immers in de lagere standen.

NIPPIG wordt hier gebruikt voor *tegenstrevig*, *krakeelig*, *barsch*, *vinnig*. B. v. *dat is een nippig wijf*, voor een boosaardig, ongemakkelijk wijf; men zoude hier het is een *nippig ding* van een bits meisje zeggen, waarvoor men elders een *vinnig ding* zeggen zoude. Het is in dien zin misschien ontleend van de vogels, die gezegd worden *te nippen* of *te nibben*, van het Plat-Duitsche *Nibbe*, *nebbe*. — Men hoort hier ook veel *nippig koud*, voor bijtend koud, van *nippen*, 'twelk van *nijpen* komt; men zegt elders ook veel *nijpend koud*. » *Nippen*, » zegt de Heer WEILAND: » wordt van » kinderen gebruikt, als zij met elkander kibbelen en » die kibbelzucht door krabben, slaan, *nijpen*, aan den » dag leggen.»

NINAAIJEN, NIJNAAIJEN is hier, bij het gemeene volk, met ontevredenheid telkens een en hetzelfde praten; telkens van iets ophalen. Zoude het ook eene verbastering zijn van *nijdnagen*, d. i. van nijd zich de nagels *knagen*, oudtijds ook *nagen*? Zoo ja, zoude *nijdnagel* (nijnnagel) misschien eerder zijn oorsprong hebben van een uit nijd van het overige des nagels afgebeten stukje, dan van een oud vooroordeel, dat

het uitwassen van den nagelwortel een teeken was , dat men benijd werd.

NOEN. *Voor- noen* en *na- noen* heb ik in de Baronie in vele bekendmakingen van verkooping, verpachtingen en diergelijke gezien. Elders wordt het weinig meer gebruikt, dan te Utrecht, waar de vergaderingen der Regering belegd plegen te worden *des voor-noens* of *des nanvoens*, en in Zuidelijk-Brabant en Vlaanderen, waar het zeer gemeen is in de dagelijksche verkeer. LIPSIUS, *Cent. 3. Ep. 44 ad Belgas*, zegt in dezelve: » *Noen a nona*. Nam ita nos horam cibi vocamus, cur, nisi quia olim *nona* legitima erat? » Dan eene andere reden der afleiding van *nona* vindt men bij den Heer WEILAND op ons *Noen*; te weten van de verdeling der gebeden-getijden in de kloosters. Dezelve werden namelijk verdeeld en benaamd naar de uren, op welke dezelve geschieden, als, b. v. *te Prime, te Tertie, te Sexte, te Noene*. Zijn WelEerw. zegt het een Brabandsch woord te zijn; dan ik meen, en niet zonder eenigen grond, het eigenlijk uit Vlaanderen afkomstig te zijn, te weten voor zoo ver de onmiddellijke afkomst betreft. Want klimt men tot den eersten oorsprong op, zoude die misschien in het Keltisch wel moeten gezocht worden. *Nawn* is ten minste in het Wallisch de avond. Vergelijk ook JUNIUS, *Etymol. Anglican.*, op *Noon*.

NOESCH komt bij den Heer WEILAND als een verouderd woord voor: dan hier is het nog veel in gebruik, voornamelijk in de spreekwijze *noesch en dwarsch*, waarvoor de Duitschers *kreuz und quär* zeggen. Zoo

zegt men ook iemand *noes aanzien*. Bij MEYER, in zijne *Verouderde woorden*, is het *schuin, scheef*. In de Zuidelijke-Nederlanden zegt men, door eene, zoo hier als aldaar, gebruikelijke verwisseling van den tweeklank *oe* in *ue*, *nuesch* op sommige plaatsen, gelijk het ook bij KILIAAN, zoowel als *noesch*, voorkomt voor *obliquus*. Verkeerdelijk spreekt men het ook wel *noersch* uit.

NOK. *Het hooi op nokken zetten* noemen de landlieden in de Baronie van Breda het op groote hoopen stellen van hetzelfde; zoude het ook eene verbastering van *rok, roek*, zijn?

NOKT, voor *naakt*, onder het gemeen. Het is Plat-Brandsch. HUYGENS in zijne *Klucht, Trijntje Cornelis*, doet, 1. *Bedr. 1. Uitkomst*, een Antwerpsch vrouwspersoon zeggen:
» Me dunckt ick sie ou noch mé *nochte* beentjens stappe.”

NOOD-BURGEMEESTER en NOOD-SCHEPENS zijn te Breda zoodanige Burgemeester en Schepens, die in eene tusschen-regering, of, wanneer de oorspronkelijke Burgemeester of Schepens verhinderd worden hunnen post waar te nemen, ad interim daartoe worden aangesteld. Hetzelve had onder anderen plaats, toen, in 1793 na den aftogt der Franschen, het gedrag der regering, tijdens de overgave van de stad aan den vijand, onderzocht werd. In het middel-eeuwsch-Duitsch wordt *Not Schoeppe, Noitscheffen, Notscheppen* niet, dan in eenen kwaden zin gebruikt; zie HALTAUS op het eerste dier woorden.

NOODSTAL. De plaats, waar de paarden, om beslagen te worden, door *nood*, door geweld, bedwongen worden. *Nead* is in het Angels., en *Noth* in het Duitsch zoowel *vis*, *violentia*, als *necessitas*, in welken zin *nood* ook voorkomt bij M. STOKER, 2. B. vs. 130, en *nede* in de *Oude Friesche Wetten*, blz. 36, in welke ook, blz. 14, *ofnete* voorkomt in de beteekenis van *afdwong*. *Steal*, *stealle*, is in het Angels. *locus*. In de meeste Hollandsche plaatsen noemt men het met een bastaard-woord *travallie*, zoo veel als eene plaats, waar de paarden genooddwongen of gekweld, *getravailleerd*, worden. Voor *noodstal* zegt men hier, bij verkorting, veel *noostal*, en daarvan bij verbastering *oostal*. In het Hoogduitsch is het ook *Nothstal*. *Noodstal* is *noodzakelijkheid*, bij HOOFT, *Ned. Hist.* 5. B. blz. 195.

NOOM, in stede van *Oom*, doch meest onder de landlieden en de geringste soort van stedelingen. Hetzelfde heeft ook in andere oorden van ons Vaderland plaats, en was reeds in zwang ten tijde van BREDERO, in wiens *Moortjen* men leest:

»Gelijk men *Noom*, die om veel gouts te saem te
(hoopen,

»Besloot dit lieve Lam aan iemand te verkoopen.»

Diergelijk voorzetsel heeft ook elders in andere woorden plaats, als: *nochtend* voor *ochtend*; *naars* voor *aars*; *navend* voor *avond*; *naassem* voor *aassem*; *narm* voor *arm* enz. Zoodat de N hier, in dit *Noom*, niet als een bijvoegsel der boerentaal, maar op zijn hoogst als een N *paragogicum* te houden is.

NOTEЛИJK, NOOTEЛИJK, NOTEЛИK, vindt men in vele oude stukken, de Stad en Baronie van Breda betreffende, voor *noodig*, *noodzakelijk*. Men treft het bij PHIL. NUMAN en andere gelijktijdigen veel in dien zin aan; gelijk mede bij SPIEGEL, die ook in zijnen *Hertspiegel*, 3. B. vs. 465, *noodlik* heeft. Het komt zelfs nog voor bij CONST. HUYGENS en in eenen brief van Prins MAURITS aan den Leidschen Burgemeester VAN DER WERFF, te lezen in de *Verhandelingen van de Maatschappij der Nederl. Letterkunde*, 2. D. 1. St. blz. 161.

NOTEN. *Groote noten*, voor *okernoten*.

NU. *Nu ter tijd* heb ik in vestbrieven en dergelijke stukken van deze streken wel eens gevonden voor *thans*, tegenwoordig. Elders weet ik niet anders gehoord te hebben, dan in den verleden tijd *toen ter tijd*.

NUF, NUFJE, voor een wijsneusachtig meisje, dat zich veel inbeeldt, zich veel laat voorstaan. Geen der beide woorden heb ik, zoo verre ik mij weet te herinneren, anders, dan van het vrouwelijk geslacht hooren gebruiken; dan bij KILIAAN is *nuf*, *nasutulus*, *nufken*, *nasutula*. TUINMAN meent, dat *nuf* een overblijfsel is van *nift*, 'twelk men oudtijds voor *nicht* zeide. Dan ik zoude eerder denken, dat het van het Neder-Saksische *Nüf*, even als *neb*, *nib*, en *nasus* en *rostrum* beteekenende, kwame, en zooveel als een *wijsneus* beteekende. Men zegt ook in het Neder-Saksisch *nif* en *nifke*, het eerste voor het mannelijk het andere voor het vrouwelijk geslacht.

NULDEN, voor *naalden*. Men spreekt het als tusschen *neulden* en *nülden* uit. In het Land-Friesch zegt men ook *nullen*.

NUSSELIG, of NUSSELIJK, voor *nietig*, *onnut*.

NIJ, voor *nieuw*.

NIJDIG. Men zegt in deze streken veel *nijdig koud*, *nijdig waaijen*, enz. voor hevig koud, hard waaijen.

NIJJIG, voor *nijdig*. Zoo zegt men ook elders *dooijen* voor *dooden*, *nooijen* voor *nooden*, *noodigen*, *tijen* voor *tijden* enz. Bij oude Brabandsche schrijvers vindt men deze aangehaalde woorden en meer andere zelfs aldus geschreven: b. v. *versaijen*, *versmaijen*, enz.

○.

OEST noemt men hier zeker werktuig, dienende, om stukken geschut of andere zware lichamen te ligten of voort te trekken, doorgaans zelfs in gedrukte stukken van den Raad van State en magazijn-lijsten, met een bastaard woord, *triqueballe* genaamd, bij de Franschen ook *bringueballe* geheeten; zoodat vele konstapels of handlangers van den trein te velde het woord *oest* geheel niet verstaan zouden. Bij KILIAAN is het *oestal*, *oestele*, *oestael*, *oystal*, *oostal*. Zie de aldaar door den Heer VAN HASSELT aangehaalde schrijvers.

Men noemt hier ook alzoo een zeker voertuig, uit twee wielen en een zeer langen disselboom bestaande, en dienende, om boomen of andere zware stukken te vervoeren, elders een *smalle wagen*, en, bij verbastering of boert, een *malle wagen* genaamd. HUYDECOOPER, die op M. STROKE, 3. D. blz. 312 en 313, over de verschillende beteekenissen van dit woord handelt, gist, dat hetzelfde in zijnen oorsprong misschien niets ander is, dan *hoogstel*.

OFFER, *aanbieding*. Men treft hier veel in het slot van eenen brief aan *dienst-offer*, voor *dienst-aanbieding*.

OLMENBOOM noemt men hier den IJpenboom in het gemeen, hoezeer de Olm en de IJp door de natuurkundigen min of meer onderscheiden worden, hebbende de IJpenboom breeder bladeren.

OMBOUWEN. De Heer WEILAND zegt dit een Geldersch woord te zijn, beteekenende het op nieuw omploegen van eenen akker, in geval van misgewas. Dit woord wordt ook in deze streken gebruikt, wanneer men den akker, hetzij uit hoofde van misgewas, hetzij om andere redenen, nog tijdig genoeg omploegt, om denzelven op nieuw te kunnen bezaaijen. Laat de tijd zulks niet meer toe en ploegt men het land om voor den volgenden zaaitijd, of om het braak te laten liggen, brengt het taalgebruik hier mede, dat men niet zegge *ombouwen*, ofschoon ook het daarop staande gewas onder geploegd worde, hetwelk niet altijd het geval is, wordende het somtijds tot voedsel van het vee gebruikt. Deze onderscheiding is mij door eenen taalminnaar aan de hand gegeven,

OMBRAGIE heb ik hier, ook door lieden, die zich wel onderrigt achten, meermalen hooren gebruiken voor het maken van veel omslag of van een grooten ophef, voor windmakerij. Ik heb het altijd beschouwd als een, hier plaatselijk, misbruik van het Fransche *ombrage*, 'twelk *argwaan*, *achterdocht*, beteekent en ontleend is van de schichtige paarden, die voor hunne schaduw bang zijn. Dan met veel verwondering heb ik onlangs in het *Holsteinsch Idioticon* van SCHÜRZE, het woord *ambraasch* in denzelfden zin gebezigd gezien. Hij gist het van *embarras* misvormd te zijn; maar het Bredasche *ombragie* doet den oorsprong der misduiding van het woord kennen.

OMKANTEN, voor *omstreken*.

OMLOOP noemt men hier zekere vurigheid of huidziekte, bestaande in een voortzettenden uitslag over het ligchaam, elders wel *springend vuur* genaamd. KILI-AAN legt het uit door *spreng-h-vier* en vertaalt het door *ignis sacri species, humanum corpus circumrepens*.

OMMERS, voor *immers*.

OMRIJDEN, voor *omploegen*, voornamelijk van het nieuwlings uitspruitend graan, 'twelk of niet wel opkomt, of door het weder beschadigd is. *Ik heb mijne tarw moeten omrijden*, d. i. omploegen, onderploegen.

OMZETTEN, voor *wisselen*, *verwisselen*, voornamelijk van geld of koopwaren.

ONBELEEFD, voor *nooit beleefd*. B. v. *het is onbeleefd schoon weder, onbeleefd schoon hout*, enz. Het wordt in Friesland op dezelfde wijze gebruikt.

ONDERBLIJVEN, voor *achterwege blijven*, niet geschieden.

ONDERHALEN, voor *achterhalen*. *Hij onderhaalde hem aan de poort*, d. i. hij haalde hem aan de poort in.

ONDERHOOREN, voor *verhooren*, ondervragen.

ONDERKOMEN, voor verwaarloosd worden; door nalatigheid bederven, in het verval geraken, van levenlooze zaken of van dieren.

ONDERSCHEED, voor *onderscheid*. Men vindt het bij MEYER onder de *verouderde woorden*. Bij PHIL. NUMAN komt het nog dikwijls voor, onder andere plaatsen, *fol. 10, a*, en *53, b*. Ook bij andere oude Schrijvers wordt het gevonden.

ONDERSTAAN, voor *ondergaan, lijden, doorstaan, uitstaan*, heb ik hier nu en dan, doch meer gemeenzaam in de Zuidelijke Nederlanden hooren gebruiken. In de oude taal komt het dikwijls in dien zin voor.

ONDERTROUW. Men zegt hier *ondertrouw doen* voor *zich in ondertrouw doen opnemen*, voor *zich doen aanteekenen*, of eenvoudig *aanteekenen*, gelijk men elders zegt. Te Amsterdam is het *voor de roode deur komen*. *Ondertrouw* wordt in deze spreekwijze dus in

eenen regterlijken zin genomen voor eene wettelijke verklaring, aan tot afneming derzelve bevoegde personen gedaan, dat men zich, zonder tusschenkomende verhinderingen, met elkander in het huwelijk zal doen bevestigen binnen den door de wet bepaalden tijd.

ONDERWONEN. *Een huis onderwonen*, voor hetzelfde door slechte bewoning in verval te doen geraken of eene onaanzienlijke gedaante te doen hebben.

ONDEUGENDIG, voor *ondeugend*. Meer woorden met eenen dergelijken staart hoort men hier. Of mogelijk is het zoo veel als *ondeugdig*, 'twelk ik, zoo wel als *deugdig*, meer dan eens bij PH. NUMAN heb aangetroffen. Zie onder andere plaatsen, *fol. 42, b, 45, a, 78, a*; en *deugdig 20, a, 47, a, 61, a*, en elders.

ONDING zegt men hier en omstreeks voor *een slecht ding, eene slechte zaak, eene kwade daad*; even als men elders een slecht mensch een *onmensch* noemt.

ONGADIG, voor *ongepaard*, van levenlooze zaken; b. v. twee *ongadige* kousen, twee *ongadige* snuiters enz.; op andere plaatsen zegt men doorgaans *onparig*. Het wordt hier meestal uitgesproken als *ongaaijig*, even als *breijen* voor *breiden* welluidendheidshalve gezegd wordt, *laaijen* voor *laden*, *roeijen* voor *roeden*, *braaijen* voor *braden*, *kleejen* voor *kleeden* enz. Het verkleinwoord *gaaiken* van *gade* is bij de Dichters zeer gemeen en verontschuldigt dus de volksuitspraak *ongaaijig*.

ONGALIJK hoort men hier veel gebruiken voor *onparig*, *oneffen*, *ongelijk*. Ik durf niet beslissen, of zulks een gevormd bastaardwoord *onegalig* moete zijn, dan of het zamengetrokken zij van *ongadelijk*, zonder gade, zonder wedergade, en dus onparig. *Onghalijk* komt in dien zin voor bij SPIEGHEL, *Hertsp.* 2. B. v. 62. *Ongalick* vindt men, schoon in een anderen zin, bij HUYDECOPER, *Proere*, blz. 535, welken zie. Uit Zijn Ed. Achtb. zeggen aldaar, dat men, van de vogelen sprekende, *gaaiken* zegt, zoude men bijna opmaken, dat Zijn Ed. meening was, dat *gade* alleen van menschen gebruikt wordt; daar wederom integendeel WACHTER schijnt te denken, dat ons *gade* niet dan van de tortelduiven gebruikt wordt. De Heer HUYDECOPER meent, ter aangehaalde plaatse, dat de grond van *gelijke* in de beteekenis van behagen, of van belang voor iemand zijn, in de spreekwijze *dat gelijk mij*, in *gaden* ligt; dan WACHTER doet *gleichen* voor *placere* genomen, het Goth. *leikan*, *geleikan*, Angels. *lician*, *gelician*, van *gleich* of *lich*, *similis*, komen; doch hij geeft dezelfde reden nagenoeg, waarom *gleichen* daarvan kome, welke HUYDECOPER geeft, waarom het van *gaden* kome.

ONGANS of ONGANSCH wordt hier, gelijk op meer plaatsen, en als een zelfstandig en als een bijvoegelijk naamwoord gebruikt van zekere ziekte der schapen. Het is zamengesteld uit *on* en *gans*, *gansch*, *integer*, *sanus*, waarvan het oude werkwoord *gansen*, *ganschen* voor *genezen*; zie de aanteekening van den Heer STEENWINKEL op VAN MAERLANT, 2. D. blz. 69, en CLIGNETT, *Bijdragen tot de oude Nederd. Letterkunde*,

blz. 301, vergeleken met HUYDECOPER, op STOKÉ, I. D. *blz. 569*, en met den Heer WASSENBERGH, in deszelfs *Idiotic. Frisicum*. Overdragtelijk wordt *ongansch* hier ook gezegd voor onzuiver, zoo in den lichamelijken als in den zedelijken zin. Mogelijk moet men, in eenen tegenovergestelden zedelijken zin, voor *gezond*, *wijs* het bijvoegel. naamwoord *gans* opvatten, bij MAERLANT, *Spiegel Hist. 1. P. 8. B. 34. k. vs. 175*.

ONGEBUTST, *ongekneusd*, zonder deuken. De Heer WEILAND heeft dit woord niet, zoo min als *butsen*. Intuschen hoort men het hier veel meer, dan *blutsen*.

ONGEDAAN, voor *onopgesierd*, *onopgetooid*, *ongehavend*, of ook wel door ziekte vervallen er uitziende. KILIAAN vertaalt het in dien zin door *informis*, *deformis*, *deformatus*. De ouden hadden ook *gedaan*. Zie TUNMAN, in de *Fakkél en vervolg*. *Ongedaan* was oudtijds ook elders meer gebruikelijk. Bij JEREMIAS DE DECKER lees ik:
» Ach! ach! hoe ziet hij nu, hoe jammerlijck verval-

» Hoe flaeu en *ongedaen!*» (len!

In denzelfden zin moet men, meen ik, ook *ondaan* bij de ouden opvatten. M. STOKÉ, I B. v. 1236:

» Die Coninc Philips also wale,

» Ghesconfiert en *ondaen.*»

Ghesconfiert is van *sconfieren*, 'twelk onder anderen ook voorkomt bij STOKÉ, 4. B. v. 215, en 8. B. v. 161, alwaar zie HUYDECOPER. Zoude van hetzelfde ook *schofferen* komen?

ONGEWIGT, voor iets van geen gewigt, van geen belang.

ONGEWOOND, voor *ongewoon*.

ONGUUR wordt hier, op verscheiderlei wijze, voor het eenvoudige *guur* gebruikt. Het voorzetsel *on* is hier niet van eene ontkennende, maar van eene versterkende kracht. Het is onbegrijpelijk, dat de Heer WEILAND zich over de afleiding van dit woord zoo kwelt, daar Zijn Eerw. zelf deze eigenschap van het voorzetsel *on* heeft aangewezen, en daarbij gezegd, dat het, in die beteekenis, hetzelfde is, als *in*, in *infraai*, *innet* en diergelijke. De waarheid van dit zijn Eerw. gezegde blijkt uit het oude en hedendaagsche *onstukken*, 'twelk geenszins voor een woord van de praattaal moet gehouden worden. Zeer vreemd en aan het hedendaagsch gebruik tegenstrijdig luiden vele woorden, in welke *on* die versterkende kracht had, b. v. *ongeloovig*, voor *zeer geloovig*; zie de *Liesveldsche Bijbels*, *Handel*. 17. *Lett.* F. Dan, om tot *onguur* weder te keeren, de Hr. WEILAND had zelfs in zijne stelling tot aanverwante talen zijne toevlugt niet behoeven te nemen. Onze taal levert ook voorbeelden op van *ongheer* en *ongehuur*, in dezelfde beteekenissen, als Zijn Eerw. opgeeft. Tot versterking van mijn gevoelen zijn mij door eenen taalkenner, onder anderen, de volgende plaatsen medegedeeld: VAN VELTHEM, *Spieg. Hist.* 3, 24, 59, alwaar LE LONG *ongheer* uitlegt door *onguur*. Het is daar eigenlijk: »ongeraden, om dat het er spookt." Zoo heeft KILIAAN *ongehuur huis*, *domus in qua spectra versantur*. Nog bij L. VAN VELTHEM, *Spieg. Hist.* 7, 4, 119: »Die hem die quade doen *ongheer*;" d. i. wreed, ongemakkelijk, vreeselijk, in welken zin het ook bij hem voorkomt 7, B. 12. k. 14. vs. In de

Liesveldsche Bijbels, leest men *Spreuk. 23, Letter A*: » want gelijc een *ongehuere* in zijnder siele, soo spreekt » hi, etet en̄ drincket.” *Ongehuere* is hier onzuivere, norsche, stuursche, wreede.

ONHEBBELIJK. Behalve de beteekenissen van dit woord, bij den Hr. WEILAND te vinden, heeft het hier ook nog die van *onhandig*. Het is dus, in dien zin, de woordelijke vertaling van het Latijnsche *inhabilis* en duidt het tegengestelde van eene *hebbelijkheid* aan.

ONNOOZEL, voor *onschuldig*. B. v. in ben er onnoozel aan, of van; de man is onnoozel bevonden; hetwelk men op andere plaatsen welligt voor niet *compos mentis* zoude verstaan, doch hier *not guilty*, *niet schuldig*, beteekent. Het woord is zamengesteld uit het ontkenende *on* en het oude *noozel*, *noxius*, *nocens*; komende met het Latijnsche *nocere* ook overeen het verouderde werkwoord *noozen*, *schaden*, Fr. *nuire*, of ook wel *verdrieten* beteekenende, en het zamengestelde *benoozen*, zoo als mede het zelfst. naamw. *nooze*, *schade*, beantwoordt aan het Fr. *noise*, *krakeel*. Dat het woord *onnoozel* in die beteekenis moet opgevat worden *Heb. 7*: » want zoodanig een Hoogepriester » betaamde ons, heilig, *onnoozel*, onbesmet, afgescheiden van de zondaren,” is bekend. Het komt in die beteekenis ook nog voor bij Hooft, *Nederl. Hist. 1, B. blz. 2*. Van deze beteekenis des woords is nog overgebleven de spreekwijze: *ergens onnoozel aankomen*.

ONNOOZEL, voor *ongelukkig*. Zie het vorige *onnoozel*. In

deze beteekenis zegt het zoo veel als buiten zijne schuld ongelukkig te zijn.

ONNOOZELE KINDEREN. Op den dag der *onnoozele kinderen*, ook wel eenvoudig *kinderen-day* geheeten, invallende op den 28. December, heeft hier onder de Roomschen de gewoonte plaats, dat de kinderen zich met het gewaad hunner ouders kleeden niet alleen, maar ook hun voor dien dag de wetten stellen. In sommige Protestantsche landen van Duitschland heet *kinderdag* de Woensdag die onmiddellijk op de drie hooge feesten volgt en op welken de kinderen nog verlof hebben, om uit de school te blijven. Zie het *Brem. Nieder-Sächs. Wörterb.* en het *Holsteinsch Idioticon*, op *kinderdag*.

ONOOGLIJK zegt men hier veel, om iets uit te duiden, waarvan men elders zeggen zoude, dat het geen oog, geen voorkomen heeft. Het zegt dus minder, dan *onzienlijk*.

ONORDENING. Dit woord heb ik hier veel hooren bezigen, doch meest door lieden van zekere geboorte; zoodat ik het eerder van het H. D., dan voor een volkswoord houde.

ONPASSELIJK of **ONPASLIJK**, zoowel als bijvoegelijk naamwoord als voor bijwoord gebruikt, voor *ten onpas*. *Onpaslijk komen*, ten onpas komen, ten ontijde komen. *Passen* wordt ook hier, even als op sommige andere plaatsen, gebruikt voor *gelegen komen*.

ONRAAD noemt men in het land van Breda de lasten en ongelden, die een pachter van tienden of kooper van te veld staand gewas, buiten den koopprijs, moet betalen. Zie het voor een last of eene schatting ook bij MIERIS, *Gr. Charterb.*, 4. D. blz. 102, 128, 217; voor onkosten bij VAN DER EYK, *Beschrijving en Privileg. van Zuid-Holland*, p. m. 181: »soo zal die schuldige »binnen veertien daghen betalen sijn voorsz. schult, »metten *onraet*;" en voor verteeringen van Schepenen bij plegtige gelegenheden bij ALKEMADE, *Dischplegtigheden*, D. 1. blz. 269. Het zal zoo veel zijn, als *ongeld*. ADELUNG doet het laatste gedeelte van laatstgenoemd woord komen van het werkw. *gelden*, schuldig zijn, als beteekenende het eene uitgaaf, tot welke men eigenlijk niet verplicht is.

Deze uitlegging wordt eenigzins gestaafd door het woord *onrecht*, 'twelk ik onderrigt ben, dat in dien zin voorkomt in de *nieuwe Chronijcke van Brabant*, bij MOLLYNS, fol. 62, kol. 2, § 19. De Franschen noehet *faux fraix*.

ONRAAD gebruikt men in de Bredasche streken ook voor *ontuig*, vuilnis. Zie het in deze beteekenis bij KILIAAN, *in voce*, 2. loco.

ONS. Het pronomem possessivum *ons* wordt elders alleen in het enkelvoud van het onzijdig geslacht gebezigd. Hier gebruikt men het in alle geslachten en ook in het meervoud. Zoo zegt men in het mannelijk geslacht *ons Heer* voor God, voor Jezus Christus en voor de onzen Heiland verbeeldende Hostie. *Te ons Heer gaan* is bij de Roomschen alhier: ten heilig avond-

maal gaan. Zoo hoort men in het vrouwelijk geslacht de dienstboden nooit zeggen *onze Mevrouw*, maar altijd *ons Mevrouw*, en zoo zullen zij in het meervoud van huns meesters paarden zeggen *ons paarden*. Dat dit een zeer achtingswaardig gezag voor zich heeft, kan men zien bij HUYDECOPER, *Proeve*, 3. D. der 2. uitgave van den Hr. VAN LELYVELD, blz. 163 en 164, en de *Taal- en Dichtkund. Bijdragen*, 1 D. blz. 340 en 350. Het is eigenlijk eene *apocope* of afknotting. Zie *Werken der maatschappij van Nederl. Letterk. te Leiden*, 3. D. blz. 175 en 176.

ONSTADE is ongemak. Zie *stade*. Bij KILIAAN is het *incommodum*, *incommoditas*. In de spreekwijze van *onstade doen*, door hem aangevoerd, heb ik het te Breda niet hooren gebruiken, maar wel in die van *te onstade komen*.

ONSTUKKEN, voor *aan stukken*. Reeds vóór het lezen der onschatbare *Aanmerkingen* van den Heer YPEX op den *Staten-Bijbel*, in *ontwee*, heb ik hier altijd *on* voor *aan* beschouwd. KILIAAN meent, zoowel als MEYER, dat het voor *in* geldt. Het in de wandeling wel gehoord wordende *omstukken* kan nog eenigzins verdedigd worden door het voorbeeld der ouden, die *ommagt*, *ommin* en dergelijke schreven; mogelijk ook *onstuk*; dan de bijvoegel. naamwoorden *stuk*, *stukkend*, *onstukkend*, ja *onstukkendig*, welke ik op andere plaatsen wel gehoord heb, zijn louter taalbederfingen.

ONT. Men zegt hier een *ont mensch*, niet alleen voor een

vuil mensch, gelijk elders, maar ook voor een slecht mensch, het Latijnsche *homo malus*, *homo nequam*. *Ont* is waarschijnlijk eene verkorting of zamentrekking van *onnut* of *ontijg*. Ondertusschen is *ond* in het Zweedsch en *ond* in het Deensch ook *boos*, zoo in de beteekenis van *malus* als van *iratus*.

ONTDOEN, voor *aan den kant doen*, *uit den weg doen*, *opruimen*; niet als een onzijdig werkwoord *zich van iets ondoen*, gelijk ook elders gezegd wordt, maar als bedrijvend werkwoord eenvoudig *iets ondoen*. Over de beteekenis van *ontdoen*, in den zin van *opendoen*, Zie HUYDECOPER op MEL. STOKE, 11, 470. In Braband zegt men *zich van iemand ontmaken* voor *ontdoen*. In tegendeel zeiden de ouden *doen* voor *maken*, in de beteekenis van *efficere*.

ONTERVEN, voor iemands eigendom van vaste goederen aan een ander overdragen. Hetzelve wordt de openbare ambtenaar, die de overdragt bewerkstelligt, gezegd te doen, of ook hij, die een stuk goeds, bij volmagt, voor een ander overdraagt, die in dat geval zijnen lastgever onterft. *Onterven* wordt ook gebruikt voor uit zijner vaderen erf verdrijven. Zie HUYDECOPER op M. STOKE, 1. D. blz. 435 en 610.

ONTGELDEN zegt men hier meer, dan *misgelden*, voor boeten, bezuren, ergens voor lijden. Dat het een zeer goed woord in deze beteekenis is, blijkt uit de aantekening van den Heer VAN DE WALL, op de *Privilegiën van Dordrecht*, blz. 340, en die van den Heer VAN LELYVELD, op de *Rijmkronijk van J. VAN HELU*,

achter het 1. Deel zijner uitgave van HUYDECOPERS *Proeve*, blz. 500. Bij MELIS STROKE, 1. *Boek*, v. 104. vindt men :

»Dat beelde, doer ons Heren ghebod,
»Brac hi, en hevet tfolc geschouden ;
»Maer dat hevet hi swaer *ontgouden*,"

dat is *ontgolden*, even als *geschouden* is *gescholden*. Vergelijk, om dit in het voorbijgaan te zeggen, met het door HUYDECOPER aldaar aangeteekende nopens *schelden* in een goeden zin, den Heer YPEY in zijne *Taalkundige aanmerkingen*. — *Ontgelden* voor misgelden heeft ook nog ANNA BYNS, 1 B. 14. *Refer.* :

» Waer men coemt, in weerdtscape, avont oft noene
» Daer moetent papen en moniken *ontghelden*."

ONTGINNEN. B. v. een *brood ontginnen*, een *pot boter*, een *vat bier ontginnen*. Van *ont*, waarover zie den geleerden Heer WEILAND in *on*, en het. oude *ginnen*, bij KILJAAN overgezet *ordiri*. In het Angels. is het *onginnan*.

ONTKINNEN, voor *ontkennen*.

ONTKOMMEREN. Door aanzuivering der lasten van allen *kommer* bevrijden. Zie *kommer*.

ONTTUIJEREN, van touwen bevrijden, ontbinden. Het staat tegen *tuijeren*, *optuijeren* over. Zie *tuijeren*.

ONTUIG wordt hier veel gebruikt voor *onkruid*, ook voor *vuilnis*.

ONTVESTEN: Dit is het tegenovergestelde van *vesten* en beteekent: den eigendom van vaste goederen, die verkocht zijn, geregteijk van den verkooper op den koper overdragen. Oudtijds werd dit ook, meen ik, gezegd, wanneer zulks bij geregteijk vonnis, na een *judicium contradictorium*, of bij *executie* geschiedde, welk laatste de Fransche wetten *expropriation forcée* noemden.

ONTWADEN, *ontkleeden*, wordt hier, gelijk op meer plaatsen, gebruikt voor hetgeen men elders noemt het *afleggen van een lijk*. Men spreekt het doorgaans *ontwaaijen* uit. Het is oorspronkelijk van het oude *waad*, *gewaad*, in het *klein Glossar. van LIPSIUS*, *wat* en *gewede*, in het Angel-Saks. *weda*, in het oud Friesch *weed*. Of in de plaats uit den *Baeto* van HOOFT, bijgebracht door HUYDECOPER, op VONDELS *Herschepp. van Ovid. 1. B. v. 568*:

» Ik zal

» Met deze nagels zelf *ontwaijen* al de lijken

» Van Baeto, Rijnheldin, en Hes; en scheuren fel

» 't Hart onder rib van daan, en stroopen 't taaije vel

» Der spieren blaauw."

ontwaijen voor *ontweijen*, dat is: het ingewand uithalen, moete genomen worden, of voor *ontwaden*, is mij twijfelachtig. Zoo het laatste, wordt eerst het afscheuren der kleederen in het eerste, en daarna het uitrukken van het ingewand in het tweede lid der zinsnede bedoeld.

ONTIIG, voor *vuil*, *morsig*. Men spreekt het doorgaans als *ontieg*, en bij verkorting *ontig* uit; dan ik heb het

ook wel eens zeer verlengd *ontijdig* hooren uitspreken, zelfs wel door bouwlieden, die, wat meer dan de groote hoop wetende, de vuile wegen *ontijdig* noemden. En dat dit het ware woord is, waarvan *ontijg* en *ontieg* niet dan eene zamentrekking is, zie bij den Heer WEILAND. Ik heb wel eens gedacht, of *onnet*, 'twelk hier, gelijk elders, wel gebruikt wordt, voor *vuil*, ook *onnet*, dat is *niet net*, ware. Ten minste komt dat woord bij de ouden voor, voor onzuiver; doch dan zoude de klemtoon op den tweeden lettergreep moeten vallen, daar die in de gewone uitspraak op den eersten valt.

ONTZETTING is ontslag uit de *bezetting*, welk woord zie. *In ontzetting komen is in oppositie komen tegen de bezetting.*

ONVERZOCHT. *Niets onverzocht laten*, voor *niets onbeproofd laten*. Het moge thans een Germanismus schijnen, oudtijds was het zeer goed Hollandsch; ja het staat mij voor hetzelfde wel bij schrijvers van de achttiende eeuw te hebben aangetroffen. Althans *verzoek* voor proefneming meen ik te vinden in SPIEGHELS *Hertspiegel*, 4. B. v. 336, en *verzocht* voor *beproofd*, *ondernomen*, heeft BREDERO, in *Rodderick en Alphonsus*, in welk stuk hij ergens het bij *verzochtheid* voegt. Dit woord gebruikt hij veel voor *ondervinding*, *kunde*, zoowel als *verzocht* voor *ondervonden*, in welken zin het ook bij KILIAAN voorkomt. Meer verouderd is het werkwoord *verzoeken*, in de beteekenis van *beproeven*, *eene proeve nemen*; en het verwondert mij, dat de hoogst geleerde Heer YPEX hetzelfde niet opgeno-

men heeft onder de verouderde woorden in de vertaling van den *Staten-Bijbel* voorkomende, daar het, in dien zin gevonden wordt *Hebr. 11. v. 29*: »Door »'t gelove zijn sij de rode zee doorgedaen, als door »'t drooge; het welke de Egyptenaers ook *versoecken-de*, zijn verdroncken." Als *beproeven*, zoo veel als op den toets stellen, komt het voor *Matth. 4. v. 1* en *7*; *Jacob. 1. v. 13*, en op andere plaatsen. In dien zin leest men bij oude schrijvers van een *verzocht mensch*, van *verzochte trouw*, *verzochte deugd* enz. Even eens is bij de Latijnen *tentare* en *iets beproeven*, en *iemand op den toets zetten*. Op eene zonderlinge wijze gebruikt het PHIL. NUMAN, *Strijt des Gemoets*, fol. 42, a, voor het eenvoudige *proeven*.

Eene thans verouderde, doch hier niets ter zake doende, beteekenis had nog voormaals *verzoeken*, en wel eene tegenovergestelde aan het tegenwoordige *verzoeken*, in de beteekenis van *noodigen*; te weten die van *bezoeken*; zie onder anderen VAN DER EYK, *Zuid-Holl. p. m. 149*, en BREDERO, in den *Lof van de Rijckdom*:

» Ghelijck een Philosooph bedocht,

» Die zijn sieck en arm vriendt *verzocht*."

En daarentegen treft men somtijds *bezoeken* voor *verzoeken* in de beteekenis van *beproeven* aan. Zie SCHERZIUS, op WILLERAMUS, *cap. 4. v. 16*, en KILIAAN, op het woord.

OOGJE, voor *lonkje*. *Iemand een oogje geven*, iemand toelónken.

OOGSCHEEL, voor *ooglid*, zoo veel als oogdeksel; zie

beneden op *scheel*. En geene andere is de beteekenis van *ooglid*, volgens KILIAAN, die het zegt in het Engelsch *eyelidde* te heeten van het Angels. *lidde*, 'twelk *operculum* beteekent.

OOGST, voor de *oogstmaand*; somtijds beteekende dit woord het *najaar* of den *herft*; zie VAN DER EYK, *Zuid-Holland*, p. m. 133, en wordt tegen de lente overgesteld; zie aldaar *blz.* 134. Eenigen meenen, dat de oogstmaand, zoo wel als het woord *oogst*, afstamt van het Latijnsche *augustus*, omdat in de meeste Noordelijke landen de veldvruchten gedurende die maand ingezameld worden. Dan TEN KATE denkt hier om het oude *ooken*, *oeken*, vermeerderen, van *ook* (*etiam*) komende, waarvan insgelijks *ooker des Rijks* voor *vermeerderaar 's Rijks*, *semper augustus*. IJRE daarentegen meent, dat de Wallische naam *aust*, Bretonsche *east*, Cornwallisch *east*, niets anders is, dan het Latijnsche *augustus*. Ons oude *oogst* laat de zaak onzeker. Zonderling is het, dat in de Bredasche streken het rapen of nalezen der korenaren, na het inzamelen der schoven, ook *oogst* genoemd wordt, waarbij opmerking verdient, dat de *oogstmaand* bij de Friezen den naam draagt van *risp-moanne*, bij omzetting voor *rips-moanne*, in de beteekenis van *raapmaand*, zijnde *ripsjen* en *ynripsjen* in die spraak *inoogsten*, van het A. S. *ripan*, *hriopan*, Goth. *raupjan*, Eng. *to reap*, maaijen, oogsten, Oud-Nederlandsch *reupen*, *roopen*, *ruppen*, Oud-Duitsch *ropphen*, Plat-Duitsch *ropen*, Bastaard-Latijn *reffare*.

Omstreeks Breda gebruikt men nog veel het Oud-Nederlandsche *oest*, hetwelk nog voorkomt bij WES-

TERBAEN en gelijktijdige schrijvers. Zie over hetzelfde ALKEMADE en VAN DER SCHELLING, *Beschrijving van den Briel*, 1. D. blz. 291. Bij NUMAN, *Strijt des Gemoets*, blz. 28, b, komt voor *oost*.

OOIT. Bekend is het, dat dit een bijwoord van den verledenen tijd is. Het wordt hier als zoodanig op eene meer of min bijzondere wijze gebruikt. Zoo zal men b. v. eenén landman hooren zeggen: »*ik heb het nooit bijgewoond, dat die geheele polder onder water stond;*» d. i. *ik heb het wel bijgewoond, wel eens bijgewoond*, gelijk men elders zoude zeggen. Bij KILIAAN is *oijt*, *oijns*, overgezet *unquam*, *aliquo tempore*.

Bij de Ouden vindt men dikwijls *ooit* voor *altijd*, en te regt, daar het 't tegenovergestelde van *nooit* is.

OOK, ter bevestiging of bekrachtiging, voor *ten volle*, *volkomen*, *voorzekeer*. B. v. *het is waar ook; gij hebt gelijk ook, dat gij dat doet*. Bij de Duitschers heeft *auch* dezelfde kracht en beteekenis; zie WACHTER op dat woord No. 2, en VON STADE, *Erläuterung der vornehmsten Biblischen Wörter*, pag. 87, Edit. Bremens.

OORD. Bekend is de gewone beteekenis van dit woord, doch minder die van eenen *hoek*, en daarvan die van eene *grens*. Daar hetzelfde oudtijds *oert* geschreven werd, meent GRAMAYE, in *Antiq. Bredan.*, Cap. 1, te regt, dat *Oerderen* en *Oertdam* in de Baronie van Breda van deze beteekenis den naam hebben, dewijl die plaatsen gelegen zijn op de scheiding van het oud regtsgebied van Breda en Rijen, daarbij

voegende: *Oert enim angulum, sive terminum sonat.* Zie mijne *Naamsuitgangen*, blz. 102. Eenigzins met *hoek* overeenkomende, had *oord* voorheen ook de beteekenis van *punt*, waarvan nog de *oordband* van eene rotting, oudtijds *oordijzer* genaamd. KILIAAN zet OORTIJZER over *ora ferrea vaginae, ferrum extremae vaginae*, en OORT *ora, extremitas, extremum*, alsmede in de tweede beteekenis *mucro, cuspis*.

OORLOF heb ik hier wel eens, doch meest door lieden aan den kant van Zuid-Brabant wonende, of uit dat gewest oorspronkelijk, hooren gebruiken voor *afscheid*, en *oorlof nemen* voor *afscheid nemen*. Bij de ouden komt het menigmaal aldus voor, en KILIAAN vertaalt het in dien zin door *valedicere*. Het komt mij, aldus gebruikt, voor te beteekenen: verlof vragen om te vertrekken. Ik gis zulks des te meer, omdat het bij de ouden met een dativus gebruikt werd. In de *Nieuwe Chronijcke van Brabant*, bij J. MOLLYNS, *Antw.* 1565, fol. 8, kol. 2, vind ik: »Soo nam hij *oorloff* aan sinen »sone Karolo den ionghen Prince.” *Oorlof* voor *verlof* is hier veel gemeener, dan in onze meer Noordelijke Provinciën. Men zegt hier b. v. *den scholieren oorlof geven*, d. i. met een bastaard-woord, *vacantie geven*; doch omtrent het geven van verlof aan krijgslieden heb ik het nooit hooren gebruiken.

OP. Men zegt hier *op de lucht*, niet, gelijk elders, in de lucht, voor in de open lucht. *Ik ben nog niet op de lucht geweest, het is warm op de lucht*. Ook zegt men hier *er zijn veel vruchten op de boomen*, voor *aan de boomen*, alsmede *er is veel visch op den vijver*, *visch*

op den vijver zetten, voor *in den vijver*. *Op akkoord zijn* wordt hier gezegd voor op het punt zijn van te *akkorderen*, in termen van akkoord zijn, in onderhandeling tot akkoord zijn.

OPBEUREN, teekende een mijner verstorvene vrienden op het *Woordenboek* van den Heer WEILAND aan, kent men hier in Braband, zoowel als in de Veluwe, voor *optillen*, in al de beteekenissen, die de Heer WEILAND opgeeft, ook in die van penningen ontvangen, zelfs *ter leen nemen*; b. v. *hij moest om dat te koopen*, *geld opbeuren*, d. i. *opnemen*.

OPDOOVEN, *wakker, lustig en vrolijk zijn*; zie *dooven*.

OPFLIKKEN, voor *opsieren*, *opknappen*, meest voor, aan iets min fraais een zekeren schijn van fraaiheid bijzetten. *Flicker* is bij KILIAAN *sarcire*, dus zal *opflikken* zooveel zijn als *resarcire*. Het Nederlandsche *flicke* is eigenlijk een aangezette of ingevoegde lap. Het Fransche *flèche* (in *flèche de lard*), het Eng. *fitch*, het Angels. *flyhte*, beteekent, volgens JUNIUS, een gescheurden of een ingevoegden lap. In het IJslandsch is *flycke* een gescheurd kleed. Van hetzelfde gevoelen, als JUNIUS, is IHRE, meenende dat *flaec* oorspronkelijk beteekent *segmentum, frustum, portio de toto demta*.

OPGEUREN zegt hier de beschaafde wereld voor *oprispen*.

OPHOEPELEN, in de gemeenzame verkeering, voor *zich schielijk wegmaken*. B. v. *laat hem daarmede ophoepelen*, d. i. maar schielijk daarmede heengaan.

OPHOOREN, voor *met verwondering hooren*. *Wat heb ik daarvan opgehoord!* Men gebruikt, zoo hier als elders, op dergelijke wijze ook *opzien*.

OPHOUD-HUIZEN. Aldus worden alhier genaamd zoodanige huizen, voornamelijk winkelhuizen, in welke, zonder nogtans oneerbaar te zijn, aan dientmaagden, om daardoor nering te winnen, gelegenheid gegeven wordt hare minnaars te zien, waardoor dezelve in het verrigten van haar werk opgehouden worden.

OPKITSEN, voor *ophitsen*.

OPKOMEN wordt hier wel eens gebruikt ten naastenbij in eenen zin als het Duitsche *aufkommen*. B. v. *het zal hem raar opkomen; het zal hem slecht opkomen*.

OPLOOPEN, voor *in prijs rijzen*, of, zoo als men elders zegt, *opslaan*.

OPMONTEREN, voor *vervrolijken*, Van *op* en *monter*, welk zie.

OPNESTELEN en de BROEK OPNESTELEN is hier *scherpelijk berispen*, *min vriendelijk tegenspreken* of *tegengaan*.

OPRADEN, voor *opruijen*. Men vindt bij KILIAAN *opraden*, *oproden* en *opruiden*. Men gebruikt echter hier nog meer het zelfstandig naamwoord *opraad*, dan het werkwoord.

OPRIL noemt men te Breda, en omstreeks, den meestal schuins gebaanden toegang van den berm eens dijks of wals tot de kruin van denzelve. Van de dijken noemt men dit in Holland *stoepen*. In de *Fakkelt* van TUINMAN, wordt het woord *opril* afgeleid van *opper* en *hil*. Ik zoude het eerder voor eene zamentrekking houden van *oprij-hil*, hoogte, om tegen op te rijden. Men hoort veel, bij verbastering, *april* zeggen, hetwelk zoude kunnen schijnen van het Fransche *appareil* te komen. Bij de krijgshouwkundigen is het woord *opril* in algemeen gebruik voor den toegang tot den wal.

OPSCHEPPEN zegt men hier, zelfs onder beschaafde lieden, voor *opdischen*, of ook wel *voordienen*.

OPSCHOTELEN zegt men hier wel voor *opdischen*, of, gelijk men elders zegt, *het eten opdoen*. Men gebruikt het ook somtijds overdragtelijk, b. v. men vindt de ambten niet zoo maar opgeschoteld.

OPSOLFEREN wordt hier gebruikt voor iemand eene zaak of eene daad opdringen. Daar mij geene figuurlijke beteekenis van het niet zamengestelde *solferen* bekend is, kan ik den oorsprong dezer spreekwijze niet nagaan.

OPSPELEN wordt hier gezegd voor hetgeen men elders zegt *den beest spelen*.

OPSPOREN, voor *aansporen*, *aanzetten*.

OPTREK, OPTREKKEN. Men zegt hier niet alleen *op-trekken* voor *onrustig zijn*; b. v. *hij heeft dezen nacht verschrikkelijk opgetrokken wegens de pijn*, maar men gebruikt hier ook in denzelfden zin het zelfst. naamw. *optrek*, b. v. *het was een verbazende optrek*, waarvoor men elders eerder zeggen zoude *een verbazende omslag*, *een verbazende toestel*, *een verbazend leven*, of iets dergelijks.

OPTREKKEN, voor *opvoeden*. Het drukt bijna het Latijnsche *educere*, *educare*, uit.

OPTUIJEREN, voor *opbinden*.

OPWALLEN wordt hier gebruikt voor *opborrelen*, als ook, *active*, voor het ligtkens opwarmen van vleesch of andere spijzen. Zie WACHTER, in *wallen*, de *Nieuwe Bijdragen*, 1. D. blz. 380, en den Hr. STEENWINKEL, op VAN MAERLANT, 2. D. blz. 82, en volg.

OPZETTEN. Ik heb, zoo binnen de stad als door buitenlieden, wel eens hooren zeggen *nog een knecht opzetten*, even als men elders zegt *nog een getouw opzetten*, en dergelijke.

OPZUREN, voor *zuurachtig oprispen*, *het zuur hebben*.

ORDE, of, gelijk men het in de wandeling zegt, *order* voor goeden staat van gezondheid, even als in Friesland, gelijk de Heer WASSENBERGH getuigt in zijn *Idiotic. Fris.* Dagelijks hoort men, naar zijne gezondheid gevraagd wordende, antwoorden: *het is niet in order met mij*, of, *ik ben nu weer in order*.

OSSENBOER noemt men in deze streken eenen boer, die, niet vermogend genoeg zijnde, om een paard te koopen en te onderhouden, een os voor zijne kar en zijnen ploeg spant, vooral in de heiachtige oorden, waar de grond zeer ligt om te bebouwen is. Meest wordt het bij verachting of verkleining gebruikt, *het is slechts een ossenboer*. Ten teeken daarvan diene, dat de landlieden, iemand met eenen os voor de kar ziende aankomen, spottenderwijze zeggen: *daar komt eene donderbui*, doelende misschien op het bulken der runderen. Voorts wordt een geleerde os zeer duur en zelfs bijna tegen een werkpaard verkocht. — Ook worden de landlieden der heiachtige streken van de Baronie door hen, die kleigronden bebouwen, spottenderwijze *heistekers* genoemd.

OUDER, voor *ouderdom*; of in het algemeen voor *leeftijd*, in welken zin ook wel *ouderdom* gebruikt wordt; b. v. *dat kind is groot voor zijn ouderdom*, hetwelk men hier zoude zeggen *voor zijn ouder*. In beide beteekenissen vind ik *ouder* bij KILIAAN. En MYLIUS, *Archaeologus Teuto*, zegt op *altar*, 'twelk bij KERO is *aetas*, dat sommigen der Nederlanders nog *ouder* en *ouwer*, ten zijnen tijde, zeiden. Men spreekt het hier ook meest *ouwer* uit. In den *Teuthonista* is het *alder*, 'twelk ook het Laplandsche woord is, zoo wel als het Deensche; zijnde het Zweedsche *alder*. Men vindt *ouder* nog bij CONSTANTIJN HUYGENS, *Korenbloemen*, blz. 731, 2. Dr., en zelfs nog bij Meester LUCAS, wijlen den Heer LUCAS TRIP, *Tijdwinst in ledige uren*, blz. 118. Men zeide ook eertijds *oudde* voor *ouderdom*, en *oudheid* voor een zeker tijdvak, b. v. *de eerste*,

tweede, derde oudheid; thans zoude men met een bastaard-woord zeggen *periode*. In deze beteekenis komt het voor in het *Passionael, Winterstuck*, van 1489, fol. 186, c.

OUDERMAN. De gilden, of schutterijen, te Breda, hebben nog hunne Dekens en *Oudermannen*. Bij BALEN, *Beschr. van Dordrecht*, blz. 670, worden dezelve genaamd *Ouder-Schutmeesters*. Ook op andere plaatsen hebben de gewone gilden hunne *overste Oudermans en Overmans*, of hunne *Oudermans en overste Oudermans*, welk laatste te Breda *Overdeken of Opperdeken* genaamd wordt, en doorgaans een Heer der regering plagt te zijn in die gilden, welke zoodanig eenen hadden. Uit hoofde dat, zoo in het kerkelijke als wereldlijke, de oudsten gemeenlijk tot Dekens verkozen werden, heeft daarvan het woord *doyen* bij de Franschen de beteekenis van den *oudste* bekomen, en werden ook in Latijnsche stukken de *Aldermans* van Groningen *Seniores* genoemd. Vergelijk de Heeren YPEY en FEITH, *Oudheden van het Gooregt en Groningen*, enz., blz. 85 en volg. Ook in Denemarken wordt de opperste van een vennootschap *alderman* genaamd. Bekend zijn de *aldermen* te Londen, die met den *Lord Major* zijn, hetwelk de *Prevost des Marchands* en Schepens te Parijs waren, en ook op andere plaatsen in Engeland de stedelijke Raadsleden uitmaken. In het Angel-Saksisch is *ealdoor-man* een *praefectus oppidi*. In zekeren kwijtbrief, te vinden in de *Handv. van Dordr. van VAN DE WALL*, blz. 257, vindt men den *Ouderman van Lubeke*, dien van *Prusen ende van Westvalen*, en dien van *Godlant ende Lijflant*. In Friesland had men ook,

in de steden, oudtijds eenen *Olderman*, 'twelk ook wel *Aulderman* gespeld werd; zie *Gr. Charterb. van Friesland*, 2. D. blz. 67. Zie over de meer algemeene beteekenis, als over de afleiding van het woord *alderman*, het *Glossar. van WACHTER* in *Elterman*.

OUDVADER wordt hier veel, vooral ten platten lande, gezegd voor *grootvader*. Het komt ook zoo bij KILIAAN voor, en is door mij, in die beteekenis, bij meer dan eenen ouden schrijver gevonden.

OUW, voor *uw*, 'twelk hier veel gebezigd wordt, is niet zonder voorbeeld bij de ouden. Dan het wordt hier niet uitgesproken, als in *oud*; ook niet *auw*, gelijk de Brabanders en Vlamingen het uitspreken, maar als *oew*. Ik acht het veel minder onbeschaafd dan het Hollandsche *jouw*, 'twelk veel van het Plat-Duitsche *juw* heeft.

OVER. *Over tijd* zegt men hier zeer veel, in plaats van, hetgeen men elders zegt, voor eenigen tijd, Lat. *ante aliquod tempus*. In die zelfde beteekenis gebruiken de ouden *over*; zie STEENWINKEL, *aanteek. op VAN MAERLANT*, 1. D. blz. 12 en 13. De nieuweren maakten daarvan bij omzetting *voer*, naderhand *voor* geworden. Dan ook in andere spreekwijzen hoort men te Breda het woord *over* aldus bezigen, b. v. *slag over slag*, *schrik over schrik*; waarvoor men elders zegt *slag voor slag*, *schrik op schrik*.

Ook wordt *over* hier op eene meer of min bijzondere wijze gebruikt voor *boven en behalve*. B. v. *Ik heb hem nog geld geschonken, over wat ik hem geleend*

heb; of nog sterker: *ik heb het hem nog zelf gezegd*, *over dat ik het hem heb doen zeggen*.

Goed met iemand over kunnen; *goed met iemand overkomen*, of *over kunnen komen*, zegt men hier veel voor hetgeen men elders zegt: *met iemand over weg kunnen*, *over weg komen* of *over weg kunnen komen*, dat is: *wel met iemand overeenkomen*. Deze beteekenis is reeds oud. In de *Liesveltsche Bijbels* leest men *Math. 18. Lett. c.*: »Ist dat twee vā u met malkanderē *overcomē* op ter aerden, enz.; in den *Bijbel* bij H. PETERSEN, 1541, *over een dragen*; *Bijbel* bij PAEDTS, 1621, *eens zijn*; de *Staten-Bijbel*, 't *samen stemmen*. Dezelfde beteekenis had in het middel-eeuwsch Duitsch ook het woord *überkommen*; zie HALTAUS. Ik heb ook wel hier gehoord *over malkanderen komen*, zelfs van onbezielde zaken; b. v. *dat paar handschoenen gaat niet over malkander*; d. i. is niet even eens gemaakt. In de zamenstelling wordt *over* gebruikt voor *bovenste* of *opperste*. B. v. *de overrol spelen* voor de *bovenrol*, de eerste rol; *overkleed* voor *opperkleed*.

OVERDEKEN, voor *opperdeken*. Ieder gilde plagt een Heer van de regering tot *overdeken* te hebben. Elders werden dezelve ook wel *overlieden* genaamd.

OVERDRAGEN. Even als men hier en elders zegt *overbrengen*, voor *uitstaan*, *moeite en ongemak hebben*, zegt men in deze streken ook, in denzelfden zin, *overdragen*. *Ik heb veel met hem overdragen*. *Overdragen* is in dezen zin zoo veel als *verdragen*, d. i. *uitstaan*. Zoo zeiden de ouden ook *overdragen* voor het

tegenwoordig *verdragen*, in de beteekenis van overeenkomen, een verdrag aangaan; zie onder anderen het *Passionael*, *Winterstuck*, uitg. 1489, fol. 81, d; in hetzelfde leest men daarvoor ook *overeendragen*, fol. 217, c, en het zelfstandig naamwoord *overdracht*, voor *verdrag*, *overeenkomst*, fol. 93, b.

OVERGANG, voor *besmetting*, wanneer eene ziekte van den eenen op den anderen overzet, of *overgaat*.

OVERHIERSCH. Bijvoegelijk naamw., voor iets van de overzijde, van den anderen kant.

OVERHOOFD heb ik door oorspronkelijke Bredanaars, die het Hoogduitsch niet verstonden, hooren gebruiken voor het in die taal gebruikelijke *ueberhaupt*, in de beteekenis van *in 't algemeen*.

OVERHOOREN, in het Regterlijke, voor het eenvoudige *verhooren*; meest echter voor het Onduitsche *confronteren* van gevangenen of getuigen.

OVERKOCHT. *Met iets overkocht zijn*, voor, zoo als men elders zegt, met iets bekocht zijn.

OVERLEZEN. *Iemand overlezen* is, in den stijl der Roomsche kerk, de misse over iemand lezen, die uit eene ziekte, uit het kinderbed, of uit eenig gevaar hersteld of gered is.

Ook worden hier de Roomsche Geestelijken gezegd *iemand te overlezen*, voor *iemand te onttooveren*, d. i. iemand, die betooverd is, te genezen. Het is eigen-

lijk een bezwerings-formulier over iemand lezen, om den boozen geest uit hem te verdrijven, met een bastaard-woord *exorciseren*. Men gebruikt voor hetzelfde hier ook wel het, in dien zin, elders meer gemeene *belezen*.

Over iemand lezen, over iemand de misse lezen, over iemand bidden zijn uitdrukkingen, welke in het *Passionael* menigvuldig voorkomen.

OVERLOOP noemt men hier zoodanige plaats van het huis, die te kort en te breed is, om een gang te kunnen genoemd worden en ook den naam van kamer of kamertje niet kan voeren, dewijl dezelve niet afgesloten is, en doorgaans slechts dient, om van den trap of van de eene kamer of rij kamers naar de andere te gaan, en om het een of ander op te plaatsen. Het is hier in het gebruik nog onderscheiden van een *doorloop*, hoedanig ik op andere plaatsen wel heb hooren noemen, wat men hier een *overloop* noemt. Het zoude nader komen bij hetgene, wat men in Holland met een bastaard-woord een *portaul* heet.

OVERPEIZEN, voor *overpeinzen*. Zie *Peizen*.

OVERSCHATTEN, voor *overvragen*, het Fransche *surfaire*.

OVERTROKKEN. Men zegt hier: »de lucht is overtrokken, voor betrokken, gelijk men gemeenlijk elders zegt.

OVERTULLIG hoort men veel aan den Brabandschen kant voor *overtollig*, overtallig. Men vindt het veel bij de ouden. KILIAAN heeft ook *overtellig*.

OVERVLOED, voor *overstreaming*; b. v. mijn land heeft door den *overvloed* veel geleden. De ouden gebruikten het ook in die beteekenis; zie VAN DER EYK, *Zuid-Holland*, blz. 140 en 142.

OXAAL zegt men hier doorgaans, gelijk ook veeltijds elders, voor *doxaal*, zelfs wanneer de *d* met eene voorafgaande *t* niet ineensmelt. Zulks is geheel verkeerd, daar het van het Grieksche *δοξαι* komt. De Heer BILDERDYK heeft het woord niet in zijne *Geslachtlijst*, schoon genoegzaam alle bastaard-woorden bevattende.

P.

PAAL. Wanneer men de boerenlieden eenvoudig *de paal* hoort zeggen, zonder bijvoeging van iets, 'twelk het ergens op betrekkelijk kan doen zijn, moet men een *grenspaal* of *scheidspaal* daardoor verstaan. Naar den weg gevraagd, antwoordde eens een boerenarbeider: »*dan moet gij over den paal rijden*;" d. i. *langs den paal, over de grensscheiding*. Bij KILIAAN is *paal* hetzelfde als *paalsteen* (*terminus*). Bij PHILIP NUMAN, *Strijt des Gemoets*, fol. 27, a, leest men:

»*Geraect zijnde Vugter bosschaigen pale.*»

Hiervan het zeer gebruikelijke *landpalen* en de Hoogduitsche namen *Ostpfahlen* en *Westpfahlen*, hoezeer sommigen het willen afleiden van *valen*, veulen, omdat de oude Saksische koningen een veulen in hunne vaandels voerden. Ik twijfel ook geenzins, of men moete in

denzelfden zin opvatten de benaming der *Palen van de Hoeven*, welke een gedeelte des Regtsgebieds van *Etten* uitmaken en onder onze staatsregering eene afzonderlijke regtbank hadden. De weg, derwaarts leidende, heet *Palenstraat*, of door een naamwoord, van het werkwoord *palen* afgeleid, *Palingstraat*.

Erffpalinge komt voor in de *Ordonnantie* van HENDRIK VAN NASSAU, Heere tot Breda, van 27 Dec. 1509: »Item van een erffpalinge of scheydinge en deylinge »off openinge van wegen te begeven sal men geven »den schouteth twee sts.»

PAAP. Niet dan met afkeuring hoorde ik hier somwijlen de Roomschen, bij verguizing, door de Protestanten *Papen* noemen, want behalve dat het laag is iemand om deszelfs Godsdienstige gevoelens te beschimpen, is die scheldnaam zeer onjuist, daar *Paap* een Priester beteekent, wordende door KILIAAN overgezet *presbyter*, *sacerdos*, *sacrificus*, in welken zin het telkens in het *Passionael* voorkomt. Taalkundig beschouwd, zoude het nog eenigzins kunnen aangaan, indien men *Paapschen* zeide, dat is Pausgezinden, zijnde het bekend, dat de Paus bij uitnemendheid *Papa*, zooveel als Opperpriester, *Pontifex Maximus*, genoemd wordt. *Paap*, voor eenen priester, komt nog voor in de *Keuren van Breda*, welke bij mij in handschrift berusten: »Item en sal niemand den *papen* ter eerste »misse nog den bruyde tot haar seste meer geven dan »een gelte wijns.» Van eene *gelte wijns* zie KILIAAN, op *ghelte*, en aldaar VAN HASSELT.

PAAR. *Paar en onpaar* zegt men hier voor *even en oneren*; even als in het Fransch *pair ou inpair*.

PAAR, voor een gering, onbepaald getal. Even als men in Holland in den deftigen stand *een paar woorden*, *een paar oogenblikken* enz. zegt, hoort men hier zeer dikwijls de behoeftige lieden om *een paar duiten* of *centen*, *een paar aardappelen* enz. vragen, hoezeer dezelve zich zeer teleurgesteld zouden zien, indien men letterlijk aan hun verzoek voldeed.

PAARDEN worden hier door de timmerlieden genaamd de latten, op welke de onderlagen van eene bedstede rusten. Ik zoude van dit woord, zoomin als van andere aangenomene woorden van werklieden, geen gewag maken, indien ik hetzelfde op die wijze niet in eenen zeer goeden zin gebruikt achtte. *Paard* toch komt mij voor vermaagschapt te zijn met *baren*, *dragen*, en wordt dus figuurlijk zeer eigenaardig voor een stuk hout, 'twelk een ander stuk hout draagt, gezegd, op gelijke wijze, als het Fransche *bardeau*, 'twelk ook van *baren* komt. In het Latijn zijn *cantherii* (paarden of ruinen) ook de balken, die van den nok van het dak tot in de goot zich uitstrekken; zie MARTINIUS op *Cantherius*.

PAD, voor *weg*, wordt door oorspronkelijke Bredanaars doorgaans op eene eigenaardige wijze gebruikt. B. v. *Ik weet den pad niet; wilt gij mij den pad eens wijzen?* Men ziet te gelijk hieruit, dat *pad* hier in het mannelijk geslacht gebezigd wordt, waarin het ook PH. NUMAN en andere gelijktijdigen hebben.

PADDEBLOO, d. i. *bloot*, voor zoo *bloot*, zoo kaal, als eene pad. *Paddebloo-jong* heb ik wel eens hooren be-

zigen voor een jongen vogel, welke nog geene vederen heeft. Zoo zeggen de Franschen *chargé d'argent comme un crapaud de plumes*.

PAK. Men zegt hier *iemand in het pak duwen*, voor hetgeen men elders noemt *iemand in de kleederen* of *in de broek steken*, of ook wel *iemand in de luijers leggen*, d. i. *iemand doeken* (oudtijds ook *huiven*), bedriegen. In het Plat-Duitsch zegt men *lüren*, *belüren*. Dan dit is mogelijk ons *leuren*, *beleuren*. Het laatstgenoemde komt onder anderen voor in de *Spelen van Sinne*, blz. 392:

»hoe makent dan
»Die onwetens *beleurt* zijn?»

PAK zegt men hier onder den burgerstand voor eene zekere hebbelijkheid van iets, of meer nog voor eene handigheid in iets, hetgeen men elders zegt *slag*, in de spreekwijze *slag van iets hebben*, *goeden slag van iets hebben*, *den slag van iets niet kunnen weg krijgen*. Zoo is hier b. v. *de pak van iets niet hebben* hetgeen men anders zeggen zoude, *niet weten hoe eene zaak aan te pakken*.

PAKKEN, voor *vatten*. Men hoort hier bijna dagelijks *eene koude pakken*; *den slaap niet pakken*, voor hetgeen men elders zegt: *eene koude vatten*, *den slaap niet vatten*. *Pak eerst een bakje thee*, d. i. *vat*, *neem eerst een bakje thee*. Ook wel voor eenvoudig nemen heb ik het hooren gebruiken: b. v. *pak uw gemak*. Doch op eene meer zonderlinge wijze zegt men hier ook *hij pakte vuur op dat gezegde*, d. i. hij ontstak

in toorn op dat gezegde. Ook wordt *pakken* voor *vatten*, *begrijpen*, in een zedelijken zin gebezigd, in welken het ook wel in het Plat-Duitsch gebruikt wordt; b. v. *hij pakte dit in eenen anderen zin op, dan ik het meende*. In eenen anderen zedelijken zin heb ik wel eens gehoord: *de zaak voor iemand op-pakken*, voor *opvatten*.

PAKKENDRAGER of PAKDRAGER noemt men hier de marskramers, welk woord minder eigenlijk de kostwinning dier lieden aanduidt. Wat is *mars* immers anders, dan alle kramerij in het gemeen, hetzij dezelve al of niet rondgedragen worde, Fr. *mercerie*, Lat. *merx*. Beter zeide men oudtijds *meersse* en *meersseman*, dan tegenwoordig *mars* en *marsjesman*. In Neder-Saksen noemt men denzelve ook *Packendräger*.

PALM. *Palm in het vuur gooijen*, voor iets ter verzoening verrigten, of ook wel voor den weg van bemiddeling inslaan, is eene spreekwijze, waarvan de oorsprong opgehelderd wordt door de bijgeloovige gewoonte, welke sommige boeren hier omstreeks hebben, van, wanneer het onweert of stormt, gewijden palm in het vuur te werpen, waardoor zij zich verbeelden tegen alle gevaar van hetzelfde beveiligd te zijn. Men legt ook wel dien gewijden palm op of bij de ziekbedden der zieken, om met gewijde kaarsen, wijwater en andere dergelijke zaken, de genezing van de Godheid, de Moedermaagd of den eenen of anderen Heilige (want de meesten weten zelve niet van wien, of waarom) af te bidden. Ik meen, dat die palmtakken op *Palm-Zondag* mochten gewijd worden. Iets hierom-

trent heeft de Hr. DE RHOER aangeteekend in *Disceptatione Historica de temporis divisione ac notis, quibus, praesertim in actis publicis, usi olim sunt Batavi*, bij gelegenheid van den Palm-Zondag. Een anderen oorsprong van het spreekwoord geeft VAN LOON, *over de Hollandsche markten en kermissen*, blz. 56 en 57. Dezelfde bijgeloovigheid heeft ook in Westphalen plaats. In de *Brieven, geschreven op eene wandeling door een gedeelte van Duitschland en Holland in den zomer van 1809, 1. D. blz. 54.*, vindt men, dat een Westphaalsche boer, gevraagd, waartoe eenige bij hem aan den wand hangende geschilderde palmstruiken dienden, in het Plat-Duitsch, of liever Oost-Friesch, antwoordde: »as het noid- weer is, bruk wi die; dan »warp wi ze op 't vuur en verbrantze, un auch welke »bring wi na de Karke; dan heb wi so geen noid van »'t weer." FISCHER, in zijne *Tafereelen van Brazilië*, Nederd. Vertal. blz. 177, schrijft, dat men aldaar op Palm-Zondag cacao-takken wijdt, en als behoedmiddel tegen stormen, onweders enz. uitdeelt. Echter is in Brazilië geen gebrek aan palm. Men heeft een oud-Friesch spreekwoord: *Brittenkruid jagt di Tonger da di door uwt*, dat is: *Brittenkruid jaagt den donder de deur uit*, een spreekwoord, reeds bekend ten tijde der Romeinen, uit een oud bijgeloof, dat het *Brittanicum, lapathum aquaticum*, wanneer men daarvan at en aan den balk hing, den donder en bliksem afweerde; dit bijgeloof was in de achttiende eeuw nog niet vergeten; de wortelen van dit kruid gelijken naar turfbrikken. Zie over dit spreekwoord PAULUS CORNELIS SCHELTEMA, *Verzameling van spreekwoorden, gezegden en anekdoten*, enz., blz. 26.

PALMSLAG of eenvoudig de *slag* is hier het elders gebruikelijke *handslag* of *koopslag*, bij het toeslaan van een koop. Zoo wordt in de koopvoorwaarden van een huis veelal bedongen, dat de verkooper niet zal gehouden zijn den palmslag, dan zes weken na den laatsten zitdag te geven. Zoo vraagt men, wanneer iemand een huis gemijnd heeft: *hebt gij den slag reeds?* Ook wordt doorgaans in de voorwaarden van verkoop bedongen, dat de koper niets zal behoeven te verleen, dan *mond en hand*. Op sommige plaatsen van ons land noemt men dit het *goede woord en den palmslag*. Het zoude mij niet verwonderen, dat het woord *handel* en *handelen* kwame van de gewoonte, die men oudtijds had om koopen, verkoopen en andere verdragen door het geven van de hand te staven. Op sommige plaatsen van Neder-Saksen wordt de *slag*, of *palmslag*, *klappe* genaamd. *Palmslag*, voor verkoop, vindt men in de *Keuren van Breda*, onder het artikel *van hijligen Sondag te vieren*: »Nog men »zal ook binnen denzelven dagen egeen coopmanschappen, voorwaarden, geloofden, eeden off *palmslagen*, »tot geender plaatse mogen doen off sluyten off voor »wethouderen doen passeren.»

PAND is hier, even als in de Zuidelijke Nederlanden, in gebruik voor den omgang of zijgang van het koor eener kerk, of ook wel voor den gang langs de cellen in de kloosters en diergelijke gestichten. KILIAN zet het over door *ambitus, circuitus*. In dien zin noemt CONSTANTYN HUYGENS de lindenlaan van het Haagsche voorhout *Lindenpand*:

»Heeft u 't sweeterige bangen

- » Van den doffen somer-brand
- » Nu soo dickmaal doen verlangen
- » Naar den dichten *Linden-pand*.”

Zie *Korenbloemen*, 2. Dr. 1. D. blz. 101. Vergelijk denzelfde, *НОРВУСК*, blz. 342. Het woord beteekent eigenlijk, gelijk in meest alle, ook nieuwere, spraken, zoo ook bij ons: *id quod certo modo terminoque est circumscriptum*. Hiervan werden de landerijen in *panden* verdeeld, en gebruikt men het ook nog in de verdeelingen van wateringten, dijkwerken, tienden enz. En in geen anderen zin moet men het ook opnemen, wanneer men het dagelijks voor eene bezitting van vaste goederen hoort gebruiken. Sommigen meenen het te zijn het Oud-Saksische *pan*, alle uitgestrektheid, van welken aard ook, te kennen gevende. Men vindt het ook wel *band* geschreven, waaruit men zoude kunnen opmaken, dat *band*, *bend*, *bent*, in namen van plaatsen, eigenlijk zij *regio certis limitibus circumscripta*, eene beteekenis, volkomen beantwoordende aan het Latijnsche *terminus*, het Fransche *borne* en het Engelsche *bound*, *boundary*. Dan dit laatste, van *to bind* komende, toont genoeg, dat ons woord ook van *binden* komt. Op het einde van namen van plaatsen vindt men het in *Braband*, *Oosterbant* of *Oostervant*, *Westerbant*, *Bursibant*, *Suif-terbant*, *Teisterbant* en in het Friesche dorp, eenvoudig *Bant* genaamd; in het begin in *Bentburen*, *Bent-tesloo*, *Bentdorp*, *Bentfleet*, *Benthem*, *Benthorn*, *Benthuizen*, *Benting*, *Bentkamp*, *Bentlage*, *Bentwisch*, *Bentfeld*, *Bendorff*, *Bentorf* enz. Misschien behooren hiertoe ook de *Tubantes* en de *Buccinobantes* bij AMMIAN. MARCELLINUS, door sommigen, om dezelfde be-

aldus heette naar de groote ketels, in den ouden tijd *pannen* genaamd, waarin zout, bier en andere dranken gemaakt werden. Zie DU CANGE in *panna*, 1°. loco. Deze beteekenis van het woord *pan* is nog overig in *zout-pan* en ook in Engeland heet eene zoodanige *a pann*. Het Bastaard-Latijnsche *panna* schijnt gevormd van het Angel-Saksische *panne*, waarvan ook het Plat-Duitsch *Panne* in den hier aangevoerden zin. Niet verre van Breda heeft men eene landhoeve, de *Pannenhoef* genaamd; dan ik denk, dat deze eerder dien naam bekomen heeft van het pannen dak, met hetwelk het huis voorzien was, ter onderscheiding van andere, welke met stroo gedekt waren, even als voorheen de *steenhuizen*, in vergelijking van de houten gebouwen dier tijden, aldus genoemd werden. Zie *Steenen kamer*.

PAP noemt men, zoowel in de stad als ten platten lande, in het bijzonder de *karnemelkspap*.

PAPEGAAL. Zie *Gaai*.

BREDERO zegt in zijne *Klucht van de Koe*: »Hij was »een wildschut, een doelheer, hij schoot oock naar »de *papegaij*.»

Dat *gaai* slechts eene afkorting van *papegaai* is, kan men onder anderen zien bij alle steden-beschrijvers, daar, waar zij van de *Doelen* gewag maken, als BLEISWYCK, *Beschrijv. van Delft*, blz. 562, BALEN, *Beschrijv. van Dordrecht*, blz. 664, enz. Ook in het Fransch is de beteekenis van een papieren of houten vogel, welke op een paal ten doel aan de schutters diende, nog langer overgebleven, dan die van een wezenlijken

papegaai, in het woord *papegai*. Zie hetzelfde bij FURETIÈRE, die denzelven echter te onregt aldus genaamd acht, als eenen vogel, waardig, om aan den Paus aangeboden te worden. De Hr. ROQUEFORT, *Lang. Rom.*, doet het woord van *psittacus* komen, de Heer WEILAND van het Arabische *babagha*. In het Duitsch is het *Papegoje*, in het Oud-Fransch *papegant*, *pappegnet*, *papagans*, *papegard*, *papegault*, *papegaulx*, *papejai*, Langued. *papo-gai*, Bas-Bretonsche *papecod*, Ital. en hedendaagsch Grieksch *papagaz*, *papagallo*. Dat ook elders, dan hier te lande, het feest van den Papegaai, (la fête du papegai, le tirage du papegai) plaats had, zie bij L'ESCHEVIN, *Voyage à Genève et à Chamouni*, p. 126 et suiv. Deze op eenen staak geplaatste vogel wordt ook *koningsvogel* genoemd, omdat hij, die denzelven afschiet, tot koning wordt uitgeroepen.

PAS. *Wel te pas zijn*. Dit wordt bij KILIAAN overgezet *bene valere; belle habere; uti valetudine bona, firma; recte valere*. In de *Quicken* van ROEMER VISSCHER vindt men, 4. *Schock*, 34:

» Van lichaem *wel te pas*, van sinnen ongesont.”

in de *Nederd. Poëmata* van DANIEL HEINSIUS, blz. 29:

» Want als ik aanschou haer wesen,

» Ben ik lustich ende ras,

» En als voren *wel te pas*.”

bij CONSTANTYN HUYGENS, *Korenb.* 2. D. blz. 88:

» Klaes klaeghde sonder end, hij was niet *wel te pas*.”

bij WESTERBAEN, *Ockenburg, Gedichten*, 1. D. blz. 140:

» Hoe ist? houd goeden moed, hoe voelt gij u *te pas*?”

Voor nog weinige jaren zeide men, zelfs onder min of meer beschaafde lieden, zeer veel: *zijt gij wel te*

pas? voor : *hoe vaart gij?* Thans hoort men het meest onder minder slag van menschen. Van deze spreekwijze is het overal gebruikelijke *onpasselijk zijn* overgebleven. In het Hoogduitsch heeft men het bijvoegelijk naamwoord *unpas*, hetwelk iets minder zegt, dan *siech* of *krank*. Men zegt hier daarvoor *niet te pas* of *niet wel te pas zijn*. *Min te pas* heeft HUYGENS, *Korenbloemen*, blz. 467 :

» Die daer niet te sien en was
» Hiet men doof of *min te pas*.”

PASBAAN. Aldus heet een oord in de stad van Breda, mogelijk omdat oudtijds aldaar eene danszaal geweest is. *Passen* toch beteekende voorheen *dansen*, zooveel als *passen maken*. Bij KILIAAN is PAS een *terd* (tred) *int springen oft dansen*; doch het werkwoord *passen* voor *dansen* vind ik bij hem niet, doch heb hetzelfde bij eenen der Ouden aangetroffen, zonder mij denzelve te kunnen herinneren,

PASCHEN. *Paschen houden*, *zijn Paschen houden* is het Fransche *faire ses pâques*, te weten biechten en ter communie gaan in de twee weken van Paschen. De Protestanten ontleenen hier wel eens die spreekwijze van hunne Roomsche medechristenen, om het te nachtmaal gaan op Paschen aan te duiden.

PASGELD, voor, hetgeen men elders zegt, *klein geld*. Ook zet KILIAAN het over *minuta pecunia*.

PASSELIJK, voor *passende*, *wel passende*; niet alleen in den zedelijken, maar ook in den ligchamelijken zin; b. v. *een regt passelijk kled*.

PASTOORKENS, zekere soort van appelen, met eene schil van blozende kleur voorzien, en misschien om hare smakelijkheid aldus genaamd, even als *paterstuk* en het *patersvatje*.

PATER NOSTER. Iedereen weet, wat bij de Roomschen een *Pater noster* is. Het is niet geheel en al buiten voorbeeld, dat men ten platten lande, vooral aan de Zuid-Nederlandsche grenzen, vragende hoe verre, b. v., men van zekere plaats af zij, of hoe lang de postwagen aldaar stil houde, ten antwoord bekomt: zoo veel of zoo veel *Pater nosters*, d. i., zoo veel tijds, als noodig is, om dat getal *Pater nosters* af te bidden. Zoo meenen sommigen, dat het woord *amery*, een oogenblik, den tijd aanduidt, binnen welken men een *ave Mary* kan afbidden; hoezeer het mij waarschijnlijker zij, dat het beteekent, zoo lang eene ademhaling duurt. *Ame* is zoo veel als *adem*, en *rij* dezelfde uitgang, als die in *dieverij*, *talmerij* enz. Zoo rekent men in Roomsche landen ook met een *miserere*, dat is, zoo veel tijds, als noodig is, om dien Psalm af te zingen. In het Holsteinsche rekenen de landlieden bij *piepen* of *pijpen*, te weten tabaks, zijnde eene *pijp* bij hen zoo veel tijds, als noodig is, om eene pijp uit te rooken. In eenen tegenovergestelden zin leest men in het *Passionael*, *Winterstuck*, van 1489, fol. 31, b; *vier mijlen wegghes lanc*, voor den *tijd van vier mijlen lang*.

PATERTJES MEEL. Zoo noemt men hier eene soort van meel, beter dan het gewone, maar echter niet zoo goed, als bloem. Het wordt waarschijnlijk dus ge-

naamd, omdat de kloosterlingen gewoon zijn zich van alles het beste te verschaffen.

PEER, voor *Pieter*, bij zamentrekking van *Peter*, even als elders, voornamelijk bij de Friezen in de volkstaal, *Pier* bij zamentrekking van *Pieter*. Bekend is *grootte Pier*. De Friesche Historieschrijver en Dichter WINSEMIUS veranderde zijnen naam PIER in den meer Poëtischen van PIERIUS. De vrouwelijke naam van *Peer* is *Peerijne*, even als die van *Pier* certijds was *Pierijntken*. Deze naam van *Peerijne* is mij voorgekomen te Breda meer in gebruik te zijn, dan elders. Onder meer aanzienlijken is dezelve *Perina*.

PEGELEN is bij KILIAAN *metiri, mensurare, mensuram designare, metiri vasis capacitatem*, alsmede *modice sive parce dare*. In dezen laatsten zin wordt het nog hier gebruikt, doch meest in dien van langzaam opbieden, weinig te gelijk bieden. Het komt van *pegel*, 'twelk oudtijds eene zekere kleine maat van vloeibare zaken beteekende, en waarvan, even als van *dwegel, dweil*, zamengetrokken is *peil*, en van dit *peilen*, de diepte van eenig vocht meten, 'twelk nog in het Neder-Saksisch *pegeln* is, in welke taal het ook is lang en langzaam drinken, hoezeer het op sommige plaatsen ook beteekent in eens weg drinken. Hiervan *pegeler* voor *drinker*.

Het schijnt, dat voorheen het woord *pegel* van eene maat van vloeibare zaken overgebracht is tot allerhande meting van vloeistoffen; althans mij wordt berigt, dat de *pegel* in verscheidene *Ordonnantiën* en andere stukken, voornamelijk in Zeeland, is gebruikt

voor het *peil*, *pegelen* voor *peilen*, *pegel-paal* voor *peil-paal*. Van *pegelen* komt het zamengestelde *afpegelen*, naauw afdingen, en *uitpegelen*, iemand door te koopen zonder betaling, als anderzins, langzamerhand uitzuigen. In het Suio-Gothisch is *pegel* samengetrokken tot *pel*. Zie IHRÉ, op *Pel*.

PEINDEN en PEINDINGE is hier een regtsgeleerd woord voor *pandingen*, hoezeer men zegge *pandeischer*, *pandneming*, *pandoverweerder*, *pandkeeringe* enz.

PEINZEN, hetwelk elders meer een ernstig, met nadruk denken, overdenken, te kennen geeft, beteekent hier, zeer gemeenzaam, eenvoudig slechts: meenen, van gedachten zijn; b. v. ik *peinsde*, dat het heden Woensdag was, en het is Donderdag; of, ik *peins*, dat het morgen goed weder zal zijn. Nu en dan hoort men ook in dien zin *peizen*, hetwelk echter dieper in Brabant gemeenzamer is, zoowel als *overpeizen*, overdenken, nadenken, en *gepeis*, welke woorden nog bij CATS, JEREM. DE DECKER en andere Dichters van dien tijd gevonden worden. Het woord *denken*, 'twelk men elders in plaats van het hier in den opgegevenen zin gebruikelijke *peinzen* bezigt, had ook eertijds de beteekenis van *overwegen*, *beraadslagen*, *overleggen*; zie HUYDECOPER, op MELIS STOKÉ, 111, *blz.* 379. Bij denzelfden STOKÉ vindt men voor *peinzen* meest of altijd *penzen*; zie onder anderen 5. *B. v.* 932 en 946. Hij schijnt echter reeds onderscheid tusschen *peinzen* en *denken* te maken 4. *B. v.* 1580:

» Hi *pensde* wel, doe hi dat dochte.»

PEITSEN, *slaan*, *kloppen*; een van het Hoogduitsch overgenomen woord.

PELEGOED. Hierdoor verstaat men te Breda tafellakens, servetten, handdwalen en handdoeken, of ook wel die soort van linnen, waarvan dezelve vervaardigd worden; zelfs is mij onderrigt, dat een tafellaken hier nog wel *pel*, *pelle*, genoemd wordt. Bij oude schrijvers is *pelle* eigenlijk het baarkleed, even gelijk hetzelfde nog te Arnhem en misschien ook elders *dwaal* genaamd wordt. Naderhand is het waarschijnlijk voor alle overtrek gebruikt, en misschien wel bepaaldelijk voor dat der peluwen en eindelijk voor alle dergelijke stoffaadje.

Mogelijk heeft het woord wel eenige betrekking tot het Keltische of Bretonsche *pallen*, eene deken of een overtrek van een bed. Mij is wel eens in de gedachten gekomen, of van dit *pelle* ook ontleend zij dat van *pillegift*; als beteekenende dit misschien oorspronkelijk het *pellegoed*, hetwelk in de kraamkamer ten behoeve der jong geborenen wordt ten geschenke gegeven. Deze mijne gissing verkrijgt min of meer waarschijnlijkheid door het Suio-Gothische *pell*, zeker fijn lijnwaad beteekenende, onder een verhemelte van hetwelk nog heden ten dage in Zweden ten platten lande de bruidegoms geplaatst worden; zie IHRÉ, op *Pell*, No. 2, die ook No. 1 aanteekent, dat de Finnen het doek of lijnwaad in het algemeen *pellawa* noemen. In het Bretonsch is *pallen* eene deken of een overtrek van een bed.

PELLEN, voor *schellen*, van de schel ontdoen. Ook el-

ders zegt men het van erwten en boonen, doch hier meer algemeen van andere dingen, omtrent welke het op andere plaatsen wonderlijk zoude klinken; zelfs heb ik het van het ligten der schellen van de oogen hooren bezigen. *Pellen* is bij KILIAAN *decorticare*; en *pelle* in het algemeen een *omkleedsel*.

PENNESCHRIJVER noemen de boeren een vogeltje, welks eijeren gemarmerd of als met eene pen beschreven zijn.

PERDMOEIJERS, bij verbastering voor *paardmoeijers*, zijn bij de landlieden omstreeks Breda eene soort van torren. Zij noemen dezelve alzoo naar het plagen, 'twelk deze dieren den paarden doen.

PHILIPPUS HOUT. Aldus noemen hier de kinderen den bast van willigen hout of griend, waarvan zij, op de helft der maand April, wanneer dit hout nog teeder is, pijpjes maken, om op te fluiten. Hetzelfde is ook op andere plaatsen van lindenhout en ander zacht hout in gebruik. Ik wenschte wel, dat ik, op het voetspoor van den Hr. HALBERTSMA, in de *Proeve van het woordenboekje van Overijsselsch taaleigen*, te vinden in den *Overijsselschen Almanak van 1836*, op het woord *war, weer*, eene oudheid- of geschiedkundige opheldering der naamsreden van *Philippus-hout* konde geven. Mogelijk dagteekent dezelve reeds van den tijd van PHILIPS II, wiens handlangers van den bast dier boomen stroppen maakten om de ketters aan te hangen. Bekend is het toch, dat in de oude taal *bast* ook een *strop* beteekende. Zie onder an-

deren het *Passionael*, *Winterstuck*, van 1489, fol. 163, b. Het komt in Hooft's *Nederl. Hist.* nog meermalen in dien zin voor.

PHILIPPUS QUARTUS. Zoo noemt hier het volk het gereede geld, of ook wel het geld en goed, het vermogen van iemand. *Hij heeft geen Philippus Quartus*, het ontbreekt hem aan geld, aan vermogen. De spreekwijze is afkomstig van de Spaansche tijden, toen alhier het geld in zwang was met de beeldtenis van PHILIPPUS IV, welke men zeer veel nog op de Spaansche dukatons ziet. De reeds voor dien tijd in omloop zijnde *Philippus gulden* was zeven stooters Brabandsch, d. i., de stooter gerekend tegen tien oorten, 17½ stuivers Brabandsch.

PIEPERKEN, ook wel *piepieperken*, naar het geluid *piepie*, 'twelk het maakt, door de landlieden geheeten, is een klein vogeltje van eene blaauwachtige kleur, weswege het ook wel *blaauwkopje* genaamd wordt. Hetzelve moet zeer vruchtbaar zijn, als doorgaans vijftien of zestien eitjes leggende.

PIKKEL zegt men hier onder de landlieden meest bij verbastering voor *picke*, gelijk KILIAAN heeft, zijnde eene soort van sikkel of korte zeissen, dienende, om het koorn af te maaijen. Van dit *pikkel* hebben de landlieden gemaakt het werkwoord *pikkelen*.

PIKKEN. *Het koorn pikken* voor het *koorn maaijen*, om dat zulks meest in deze streken met de *pik* geschiedt. Zie *Pikkel*.

PINT. *Op een pintje, of om een pintje, of om zijn pintje gaan* beteekent hier den avond in de kroeg of herberg doorbrengen.

PLAAG heb ik hier wel eens in de beteekenis van ziekte hooren gebruiken, voornamelijk van eene aanstekende ziekte, vallende ziekte, of dergelijke kwalen, b. v. het gaat al langer hoe erger met de *plaag* van mijne vrouw. Bekend is het dat in het oud Nederlandsch de *plaghe* de ziekte bij uitnemendheid, d. i. de pest, beteekende, in welken zin *plaegh* nog voorkomt bij CONST. HUYGENS, *Korenb. 2. D. blz. 219*. Hetzelfde had ook in het Duitsch plaats. Zoo vindt men het in de vertaling van LUTHER, *1. Chron. 22*, bij ons *21*, waar de *Staten-Bijbel pestilentie* heeft. In sommige hedendaagsche talen wordt *de pest* niet zeldzaam *de ziekte* genaamd; in het Wallisch beteekent *ball* en *mall* ook *de pest*, als het kwaad bij uitnemendheid. Zoo is ook *bale* in het oud-Engelsch *dolor*, en *Fael-ler* bij de Duitschers *pestis*, *calamitas*.

PLAATSTOOF noemt men hier zeer eigenaardig eene stoof met eene koperen of ijzeren plaat aan beide zijden, elders gemeenlijk *koperen* of *ijzeren stoof*, ook wel *kantoor-stoof*, genaamd.

PLAGEN wordt hier onder den min beschaafden stand somtijds ongelijkvloeiend gemaakt. Hij *ploeg* hem schrikkelijk, voor hij *plaagde*.

PLAGGEN. Zie *vlaggen*.

PLAISANT. *Plaisant* en *plaisantig* is bij de landlieden om Breda verstaanbaarder, dan *vermakelijk*; zij gebruiken deze woorden zoo wel als *plaisantigheid* veelal van een vrolijk oord of eene aangename ligging.

PLAK, voor *plek*, *vlak*.

PLAMOOTEN is, schoon bij L. MEYER, in zijn *Woordenschat*, onder de verouderde woorden geplaatst, hier in vol gebruik. Men zal b. v. zeggen: *hoe plamoot gij uw boterham zoo?* voor: *hoe smeert gij uw boterham zoo slordig en ongelijk?* Bij MEYER is het in het algemeen *onordelijk behandelen*, *onder een roffelen*, *ruwelijk onder een mengen*. Bij KILIAAN is het *palmooten*, van *palm*, *handpalm*, *hand*.

PLANSIER. Men noemt te Breda *plansierlijst* en *plansiergoot* die breede lijsten en goten, welke aan de voorzijde der huizen tusschen het dak en den gevel gevonden worden. *Plansier* is eigenlijk *planchier*, het Vlaamsche en Brabandsche bastaardwoord van het Fransche *plancher*. In het oud Fransch was *plancher* en *planchier* onder anderen ook *chambre haute*, *grenier*; zie ROQUEFORT, *Lang. Rom.* Elders heeft men, in een anderen zin, het woord *plankier*, 'twelk van *plank* komt, daar *planchier* van *planche* gevormd is; hoezeer in het oud Fransch *planckier* en *plancquier* hetzelfde als *plancher* zij. Zoo zegt men in het Neder-Saksisch ook *Planse* van eene plaat zilver of ander metaal, waarvan iets gemaakt wordt.

PLANTEIT wordt als bijvoegelijk naamwoord bij KILIAAN

overgezet door *uber*, *abundans*, *largus*, en als zelfstandig naamwoord door *ubertas*, *abundantia*, *ferocitas*, *copia*. Het zelfst. naamw. is het Fransche *pleinté*, het Eng. *plenty*. De Vlaamsche tongval heeft de *e* in *a* veranderd. Ik heb het in deze streken slechts eenmaal gebruikt gezien, en zulks in den zin van het bijwoord *abunde*. In dezelfde beteekenis misschien gebruikt het PHIL. NUMAN, *Strijt des Gemoets*, 1. D. blz. 10, *recto*:

»Andere van hun quamen ter offrande,

»Met kostelijcke fruyten die daer wiessen *planteyt*.”

In hetzelfde *Deel* zegt hij, blz. 20, *recto*:

»Mijn soeticheit waerinne ick hebbe gesmaect

»De vruchten *planteyt* van alle gratien.”

En 2. D. blz. 29, *recto*:

»Een ruste sal hij u gheven niet om stooren

»Ende u ziele vervullen met licht *planteyt*.”

PLATEN wordt hier ook niet zelden, even als in Zeeland, van de schollen gebruikt, doch voornamelijk van die der kleinere en middelsoort. In het oud Nederlandsch heetten de schollen *pladijzen*. In de Zuidelijke Nederlanden zegt men nog alzoo, of in het Plat-Brabandsch *plóddeisen*. In het Hoogduitsch worden dezelve *plateisen* genaamd. Bij AUSONIUS is deze visch *platessa*, in Bastaard-Latijn *platesia*.

PLATTE BOONEN noemt men hier de Roomsche of groote boonen, hoezeer die naam eerder toepasselijk zij op de zoogenaamde *snijboonen*.

PLATIJNEN, of PLATENGEN, gelijk dezelve wel eens

verkeerdelijk genaamd worden, zijn houten voetzo-
len met hooge hakken en bruin hard leder over de
teenen. Bij PLANTIN zijn dezelve *des galloches, semelles
de bois et de cuir*. Zij werden voorheen hier, even
als hier en daar elders, veel door de dienstmaagden
en werksters bij het schrobben gebruikt, doch zijn
thans door de *holblokken* of zoogenaamde *klompen*
vervangen. De *platijnen* worden, als niet hol zijn-
de, in Zeeland eenvoudig *bloken*, d. i. *blokken*, ge-
naamd.

PLAVUIZEN, voor *plaveisteenen, vloersteen*.

PLEGEN. *Plog, plogt, plogten* zegt men hier tamelijk
algemeen, ook onder lieden van de beschaafde we-
reld, voor *plag, plagt, plagten*, den verledenen tijd
van *plegen*, gewoon zijn. Dat het geene verbasterde,
maar verouderde, buiging is, blijkt uit den weleer
gebruikelijken volmaakten tijd *geploogen*, welken men
bij vele oude schrijvers vindt en nog in de Zuidelijke
Nederlanden gebruikt. *Plogt* vindt men bij PHIL. NU-
MAN, *Strijt des Gemoets*, 2. D. blz. 27, a :

» Ick konst qualijck voort om mijn chrachten flauwe,
» Ende om dat svleesch gemack in mij noch wrocht,
» Maer Gratie vertrooste gelijk zij *plocht*,
» En Redene met, door wijsen verhale!"

Zie ook TEN KATE, 1. D. blz. 564, en 2. D. blz. 312.

PLEIN wordt hier genaamd de opene plaats van een
huis. Dagelijks ziet men te Breda te huur of te koop
een *huis, hof, plein* en *erve*. Onder het laatste woord
begrijpt men hier al het getimmerte en verder onttil-

bare, bij een huis behoorende. Min naauwkeurig zegt men op vele plaatsen een *erf*, in tegenoverstelling van een gebouw; b. v. het is een klein huis, maar nog al een groot *erf*; of, men heeft een *erf* van dat gebouw gemaakt. Men zoude eigenlijk moeten zeggen een *ledig erf*.

PLEK, voor *plaats*, zoo in den eigenlijken zin, als in dien van *in stede*, even als het Latijnsche *loco*. Zoude het woord ook vermaagschapt zijn met *plagge*, hetzelfde als het Plat-Duitsche *Flagge*, eene ruimte, met *plaga*, met *plaats*, met *plaggen steken*, de aarde afsteken, volgens LEIBNITZ, *Collectan. Etymol. p. 42?* of zoude het 'tzelfde zijn als het Neder-Saksische *Blek*, eene opene plaats, waarvan de opene plaats om de kerk, met de huizen, daar rondom staande, *kerkblek* heet, welke naam ook wel aan een kerkdorp gegeven wordt, en waartoe misschien ook behoort de naam *het Blek* van een aanzienlijk buitengoed in Gelderland? Dit *Blek* wordt gehouden te komen van *blekken*, *blikken*, *blinken*. Hoe dit zij, mij komt niet onwaarschijnlijk voor, dat van *blek* het woord *vlek* afkomstig is. Bij KILIAAN is *blecke* hetzelfde als *vlecke*, een vlek of dorp, zijnde de *B*, *P* en *V* wisselletters. Dit *plek* wordt echter te Breda en omstreeks slechts door den middelstand gebruikt; dan in Zeeland bezigen 't ook, naar het schijnt, aanzienlijkeren, die hunne buitenplaatsen gewoon zijn hun *buitenplek* te noemen.

PLEURIJE. Alzoo noemen de landlieden hier veel het zijdewee, bij verbastering van *pleuris*, het Latijnsche *pleuritis*.

PLIGTIG. Zeer algemeen is hier dit woord in de beteekenis van *schuldig*, *dadig*. B. v. hij is daar niet *pligtig* aan, d. i. hij heeft daar geen schuld of deel aan. Een ieder ziet, dat het woord in deze beteekenis komt van *plegen*, *bedrijven*, niet van *plegen*, *gewoon zijn*, of van *pligt*, *debitum*, *obligatio*. In het Angel-Saksisch is *pleo*, *plech*, *noxa*, *culpa*. Gemeener is elders het zamengestelde *medepligtig*.

PLOK of PLUK wordt hier dikwijls zeer strijdig met de oorspronkelijke beteekenis gebruikt. B. v. ik zal een goeden *plok* te betalen hebben.

PLUIMEN, voor *ontpluimen*, het gevogelte van pluimen berooven, hetwelk men in Holland doorgaans *plukken* noemt. Opmerkelijk is het, dat, even als *pluimen*, sommige werkwoorden den tegenovergestelden en zelfs den ontnemenden zin hebben der naamwoorden. Zoo beteekent *schellen* niet van schel voorzien, maar ontdoen; *noppen* niet van noppen voorzien, maar van noppen berooven; *villen* niet van vel voorzien, maar het vel aftrekken; *vliezen* niet van vlies voorzien, maar hetzelfde ontnemen; van gelijke natuur is *vlooijen*, *luizen* enz. Ook in het aanverwante Plat-Duitsch ontmoet men nog verscheidene andere diergelijke woorden; b. v. *muddern*, *muttern*, 'twelk is den kinderen het gezigt wasschen, eigenlijk (van *Mudde*, modder, vuiligheid,) reinigen. Meer gemeen is in Holland *pluimen* in den overdragtelijken zin, voor: iemand op eene behendige wijze tot het afgeven van geld of goed bewegen.

PLUIMEN, voor *veren*, is hier in algemeen gebruik. B. v. het gevogelte blijft beter in de *pluimen*, dan geplukt; of, ik lag te tien ure reeds in de *pluimen*. Een alhier heerschend spreekwoord is: met iets in de *pluimen* zitten, voor: met iets in verlegenheid zitten; verkeerdelijk zeggen sommigen *pruimen*. *Pluimen*, voor vederen, gebruikt ook VONDEL in den *Gijsbrecht van Amstel*, 5. *Belr.* 4. *Toon.* v. 43—45:

» De klokken deekt vergeefs het sidderende kiecken
 » Voor een' doortrapten vos met schaduw van haer wie-
 (cken;
 » Hij grijpt ze beide, en stroit de *pluimen* in de wint."

HUYGENS, *Korenbloemen*, 2. *Dr.* 1. *D.* blz. 96:

» Wie wil nu het bedde ruimen,
 » En het klamme peuluw-sweet,
 » Wie wil met mij uit de *pluymen*?"

en blz. 389:

» Op luyaert, uit de *pluym*, en schaemt u van den vaeck."

J. VAN BROEKHUIZEN, *Gedichten*, blz. 37:

» Op, Roosje; laat ons 't bedde ruimen;
 » De vlam van onze kaars is dood,
 » Beschaamd voor 't purper morgenrood;
 » De Zon beschijnt ons op de *pluimen*."

ELIZABETH HOOFFMAN, *Gedichten*, blz. 18, zingt ook:

» Indien 't ons lust de logge *pluimen*
 » In vroegen ochtenstond te ruimen."

Buiten dichtmaat wordt het in Holland zelden meer gebruikt, dan voor versierselen van hoeden.

PLUKKEN. Men zegt hier niet: eene roede maken, maar *plukken*, voor zijn eigen billen. De spreekwijze van *eene roede plukken* komt ook voor bij HUYGENS, *Korenbloemen*, blz. 452:

»Maar hoe werd u weer te moede
 »Met de nieuw-geplukte roede,
 »Die den Hemel op u sleet?»

POEDERTOREN of PULVERTOREN zegt men hier zeer veel voor *kruidtoren*.

POEL. *Te poel gaan*, voor *te water gaan* in het gemeen. Ook noemt men de watersnippen hier veel *poelsnippen*. *Pull* in het Kelto-Cambrisch, en *poul* in het Armorisch is het Latijnsche *fossa*.

POELEKEN behoort hier onder die liefelijke woordjes (*aurem jvantia verba* zegt OVIDIUS), welke minnenden elkander geven. Men zegt het ook veel aan de kinderen, of ook wel van dezelve, *het is een lief poeleken*, gelijk men elders zegt: *het is een lief hondje van een kind*. Uit dit laatstgemeld gebruik bemerkt men klaar, dat het geen verkleinwoord van *pol*, *polle*, *amasius*, is, gelijk ik ergens meen gelezen te hebben. Het is eigenlijk *poedelken*, Plat-Duitsch *Puddelken*, een kind, dat eerst begint te loopen, hetwelk in het Plat-Duitsch *puddeln*, *pukeln*, heet; en, gelijk vele diergelijke woordjes, is dit van de kinderen op de vrouwen overgebracht.

POELEN of POELIËN noemen sommige buitenlieden der Baronie van Breda de hoenderen. Anderen verstaan onder dezen naam eene kleinere soort van hoenderen, niet veel grooter, dan de zoogenaamde *krieltjes*. Over de kleinte van eijeren klagende, hoort men de lieden dikwijls zeggen: *het zijn slechts poelen-eijeren*.

POEN, voor *zoen*, of ook wel (het onderscheid tusschen beiden is bekend) voor *kus*. Door beiden vind ik bij L. MEYER, in zijn *Woordenschat*, uitgelegd het woord *poes*. Bij KILIAAN, vind ik *poesen*, *basiare*, *osculari*. Mogelijk heeft het hier in dien zin ook gebruikelijke werkwoord *poenen* eenige betrekking op hetzelfde. Een *poentje* intusschen is hier algemeener dan *poen*; en geen wonder! De verkleinwoorden toch komen het meest in liefdezaken te pas. De Franschen hebben zich veel schade gedaan in hunne taal, door dezelve af te schaffen. In het oud-Friesch is *pea* een zoen, en *paaijen* zoenen; misschien voor *pais maken*; zie JUNIUS, *Etymologic.*, in *pay* en *peace*. Ook in het Zweedsch heet een kus *puss*; zie IHRE op het woord. Hetzelfde komt van het oude *bus*, mond, 'twelk het Iersch nog heeft behouden. Zie LYE, op JUNIUS, *Etym. Angl.* in *busse*, kussen, waarvoor de Bretons ook *boucher* zeggen, een kus *bouch* noemende, de Duitschers *bussen* en *buss*.

POF. *Iets op den pof koopen*, voor iets koopen zonder het terstond te betalen. Het schijnt van *poffen* in de beteekenis van slaan, stooten, te komen, even als *iets op de klets halen*, 'twelk ik bij den Heer WEILAND vind. In het Plat-Duitsch is *buffen* zijn woord niet houden. Wanneer in het Ditmarsche een schuldenaar zijne schuldeischers niet bevredigt, zegt men *he bufft*. Ook te Breda is van *pof* het werkwoord *poffen*, voor op krediet koopen.

De Heer BILDERDYK, in de *Aanteekeningen* op zijne *verhandeling over de geslachten der naamwoorden*, meent, dat *op den pof* zoo veel is als *op den paap*,

en dat *op den pof loopen* de beteekenis heeft van op de kloosters reizen. *Pof* zoude dus van het Duitsche *Pfaf*, paap, moeten zijn gevormd.

POFFEN, voor *zwellen*; gezwollen, opgelopen zijn. KILIAAN heeft het ook als onzijdig, het in dien zin overzettende *turgere*, *ampullari*.

POFFEN of OP DEN POF GAAN is eene spreekwijze, onder de krijgslieden gebruikelijk, beteekenende, zich zonder verlof, voor eenen korteren of langeren tijd, van zijnen post of uit de plaats zijner bezetting begeven. Hiervan heeft dezelve hier ook de beteekenis bekomen van zonder betalen heen te gaan of te borgen. Opmerkelijk is het, dat in het oud-Fransch *épouffer* ook *s' enfuir* beteekent, volgens *le Dictionn. de la langue Romane* van 1768, en, volgens het *Glossaire de la langue Romane* van den Hr. ROQUEFORT, *s' épouffer*, *s' esquiver*, *s' enfuir secrètement*, en *cache*. In het Ditmarsche en Holsteinsche is *buffen* zijnen schuldenaars niet voldoen, en, gelijk men hier te land zegt, zijnen boedel aan de kamer geven.

POGHEL. Dit woord wordt hier onder het gemeen veel gebruikt voor den rug. Het is van denzelfden oorsprong, als *bogchel*, van *Buckel*, *Puckel*, alles wat verheven en bogchelachtig is. Hiervan heet, zegt WACHTER, het verhevene in een schild (*umbo*) ook *Buckel*, en heeft naderhand het gedeelte zijnen naam ontvangen; zijnde een schild in het Frankisch *buccelere*, IJsl. *bucklari*, Fransch *bouclier*. Hij leidt hiervan ook af het Holl. *beukelaar*, hetwelk de Heer WEILAND zegt

alleen bij toeval eenige overeenkomst met *bouclier* te hebben. Nogtans vinde ik bij MEYER, in zijne *verouderde woorden*, dat *bokel* bij de oude Vlamingen beteekende *een gespe, den bult van een schild*, en *boekeleer, schild*, waarvoor men nu zegt *beukelaar*, en bij den Hr. ROQUEFORT, in zijn *Glossaire de la langue Romane*, *Boce, Boele, milieu élevé du bouclier*. Bij BOXHORN in zijn *Lexic. ant. Brit.* is *bucclod* en Armorisch *bouclezer* overgezet *clypeus*. Bij denzelfde vind ik *buccl* overgezet *pustula*, omdat dezelve verheven is. Van hetzelfde *buckel* komt ook het Fransche *boucle*, mede, naar het schijnt, volgens het gevoelen van WACHTER, bij wien *Buckel* ook eene *fibula* is, *quia*, zegt hij, *gibbosa*. Bij DU CANGE kan men zien, dat het Fransche *boucle*, even gelijk het Latijnsche *buccula*, niet alleen oudtijds het verhevene van het schild, maar ook het schild zelf beteekend heeft. In de *Nieuwe Bijdragen*, 1. D. blz. 376, wordt *buckel, bukkelere, boucle* en *bouclier* afgeleid van *begen, beugen*, ons *buigen*, en dit van het oude *wehen, wegen*.

POLSTER, *Hoofdkussen*. Bij KILIAAN is het *bolster* en *bulster*. Zie over dit woord TEN KATE, 2. Pr. pag. *mih* 595, de *Bijdragen*, 2. D. pag. 296, *b*, en den Heer WEILAND, in *bolster*.

PONDBOEK noemt men hier hetgeen men elders heet het *Quohier der verpondingen*, de hoeveelheid bevattende, op welke de vaste panden in die belasting zijn aangeslagen. Over den oorsprong van de woorden *pondgeld* en *verponding* is reeds zoo veel geschreven, dat het eene onnutte moeite zoude zijn, iets daarvan hier af te schrijven.

PONTER. De bindboom, met welken een voeder hooi, gras, stroo of graan wordt vastgemaakt. Ik meen, dat het woord ook elders in de Nederlanden gebruikelijk is.

POORTERSSE leest men in de *Keuren en Costumen* meestentijds voor *poorteresse*. Even eens zegt men hier *meestersse, kostersse, koopersse* (welke zie). *Poortersse, poirtersse, poirtarsse* komt ook veel in andere oude Handvesten voor. B. v. *poortersse* in den *brief* of het *Privilegie van den Hr. HENDRIK VAN BOUTERSHEM, gegeven aan de stad Bergen-op-Zoom, 9 Mei 1398*, aangehaald in mijne *Oud-Friesche Spreekwoorden*, blz. 160. Het is het vrouwelijke van *poorter*. Zie de *Somme Ruijraal* van JAN BOTTELGIER, blz. 220, verso, alwaar capittel 328 ten *rubricke* heeft: *van der vrijhede van de poorters en poorterssen van der steden*. Deze woorden komen van het oude *poort, stad*. *Poortier* voor *burger* komt voor in het *Passionael, Winterstuck*, van 1489, fol. 165, a.

POOT. *Op zijn poot spelen* noemt men, meen ik, hier, wat men elders noemt *zich op zijne achterste pooten zetten*, d. i. zich wakker verweren, zich niet uit het veld laten slaan; eene spreekwijze van de viervoetige dieren afgeleid. Ik heb het echter wel eens hooren noemen *op zijne vingers spelen*.

PEPELSIJE, van *apoplexia*. KILIAAN heeft het woord. Men hoort het hier veel, doch meest in eenen figuurlijken en boertenden zin: *Het is om de pepelsije op zijn lijf te krijgen*.

PORREN. De gewone beteekenis van *aanzetten, aandrijven*, welke dit woord heeft, is bekend; dan in eene min gewone bezigen het de landlieden rondom Breda, als onzijdig werkwoord voor *zich bewegen, vliegen*, zeggende b. v. *wat porren er van avond eene menigte mulders; — laat den vogel niet wegporen*. Dat dit gebruik van het woord slechts verouderd is, blijkt uit een paar voorbeelden, door VAN HASSELT op KILIAAN aangehaald; het eerste te vinden bij MATTHAEUS, in zijne *Analecta*, Tom. 2, p. 297, alwaar bij testament geboden wordt *de goederen niet te porren of te doen porren*, voordat de legaten uitbetaald zijn. In het tweede komt voor *het porren van eene oude quaestie*; thans zoude men zeggen *het moveren van eene oude quaestie*.

PORS, voor *pers*. Dat dit geen verbasterd maar verouderd woord is, blijkt uit de *verouderde woorden* van MEYER, onder welke ik vinde *porsse, persing*. In het *Privilegie van Heer HENDRIK VAN BOUTERSHEM, Heer van Bergen-op-Zoom, gegeven aan de stad van Bergen-op-Zoom, 9 Mei 1398*, leest men, art. 9: »Voert en sal »men gheenen poorter of poortersse uut onser poert »voorsegt voeren, noch porsen noch pinen in gheenre »maniere.» Men gebruikte oudtijds het woord bij letteromzetting, even als *pressen* voor *persen*. Zoo vindt men in den *Teuthonista*, blz. 168 der laatste uitgave: »geronnen melck of parsmelck of proiskese.»

POSTKNECHT noemt men te Breda de brievenbestellers.

POSTLOOPER worden genoemd de boden, die van de

dorpen en nabij gelegene steedjes, in welke geen postkantoor gevonden wordt, te voet in de stad komen, om de brieven, van daar naar andere plaatsen geschreven, hier op het postkantoor te brengen, en die, welke naar die plaatsen gerigt zijn, af te halen. Men begrijpt ligtelijk, dat zij ook de Bredasche brieven van en naar die plaatsen bestellen en andere hoodschappen doen. Men noemt dezelve ook wel *boden*. Ook werd een geregtsbode oudtijds een *looper* genaamd; zie onder anderen een voorbeeld bij VAN DER EXK, *Handv. van Zuid-Holland*, p. m. 108.

POTKAN, voor een langwerpigen pot, voorheen ook zekere maat. Men heeft te Breda het *Potkanstraatje*, waarschijnlijk, omdat in hetzelfde de potkan uitgehangen heeft.

PRECIES wordt hier op eene opmerkelijke wijze gebruikt in sommige spreekwijzen der dagelijksche verkeerung, in plaats van het elders gebezigd wordende *juist*. b. v. »zij is *precies* niet mooi, maar bevallig;» voor hetgene, wat men elders zoude zeggen: »zij is *juist* »niet mooi.»

PREDIKANT. Ik gewaag hier alleen van dezen titel der Hervormde Geestelijkheid, om deze bijzonderheid, dat hier dezelve hun door de Roomschen genoegzaam alleen gegeven wordt in de gemcene samenleving. Wanneer men het woord *Domine* hoort, kan men vrij zeker staat maken, dat het uit den mond van eenen Protestant komt, en wanneer men Mijn Heer de Predikant hoort, dat het een Roomschegezinde is, die het

zegt. Misschien geven de Roomschen te meer dien titel aan de Protestantsche Geestelijken, omdat zij den Protestanten nageven, dat derzelve Godsdienst bijna geheel in het prediken gelegen is.

PRIEM of BREIPRIEM zegt men hier voor *breinaald*.

PRIK, voor *preek*, door de hier zeer gebruikelijke uitspraak der *ee* als eene *i*.

PRIKT, voor *preekt*. Wie *prikt* er van avond? voor *predikt*. Het is, door de hier nog veel gewone verandering der *e* in *i*, het oude *prekt*, hetwelk men onder anderen vindt in de *Refereijnen van ANNA BYNS*:

» *Prect* iemandt de waerheijt, men seijt dat ghe-
» loghen is.”

alsmede 1. B. *Refer.* 14.

» Al *precte* Augustinus en Bernardus noch

» Veel menschen en soudender niet na hooren.”

Bij KILIAAN vindt men *Prekheeren* voor *Preekheeren*.

PROEVEN. Dit werkwoord heb ik hier, ook door Regtsgeleerden, hooren gebruiken in de beteekenis van *bewijzen*, welke het insgelijks veel bij onze oude schrijvers heeft. Het is het Lat. *probare*, het Fransche *prouver*.

PROFESSIE. *Professie doen*, in de beteekenis, die bij KILIAAN voorkomt onder de Bastaard-woorden, van *verba se devoventis effari; in manum convenire antistis; sacramentum sacrae sodalitatatis inire*. Zoo wordt alhier b. v. eene Begijn gezegd hare *professie te doen* of *geprofessied te worden*, wanneer zij hare gelofte doet.

PROFICIAT. Dit woord is bij echte Bredanaars de algemeene gelukwensch, zoo als bij een huwelijk, eenen doop, een bekomen ambt, een gekocht huis, het doen der eerste communie door een kind enz. In Zuid-Nederland wenschen u de baardscheerders, na gedaan werk, *proficiat*.

PROVE. *Heilige Geest-proven* zijn, in de *oude Costumen van Breda*, bedelingen aan arme lieden uit de H. Geestgoederen uitgereikt. Bij KILIAAN is *prove* in dien zin *panis qui eleemosynae loco egenis distribuitur*. Het is bij denzelve ook *provene*, waarvan nog *provenier*, *proveniershuis* enz. Te Utrecht worden de prebenden uit de kapittelgoederen nog *proeven* genaamd. Mij is wel eens in de gedachten gekomen, of dit *prove* de oudtijds zeer gemeene beteekenis van *probatio* gehad hebbe, en voor een uitgereikt teeken of loodje genomen geweest zij, op 'twelk men uitdeeling van brood en andere eetwaren konde bekomen, en dus dezelfde strekking gehad hebbe, als de *tessera* der Romeinen bij de *congiaria*, welk *tessera* vervolgens overdragtelijk voor ieder ander teeken gehouden is. Over de H. Geest-armen en goederen zie mijne *Naamsuitgangen*, blz. 45, op *geest*, waarbij men voege, dat de bijnaam van *heilige* bij *geestgoederen* zijnen oorsprong daaruit heeft, dat de *geest-*, of *gast-goederen* doorgaans tot Godsdienstige einden afgezonderd waren.

PROVOOST, bij verbastering voor *prevoost*, van het Fransche *prevôt*, *prevost*, en dit van het Lat. *praepositus*.

Zeer oneigenlijk wordt de gevangenis der krijgsknechten hier en elders *de provoost* genaamd; naauw-

keuriger zeggen de krijgswetten: »iemand logeren bij den geweldigen provoost.»

PRUEVEN, voor *proeven*. Het is geheel Brabandsch.

PUINEN noemt men op sommige plaatsen van het land van Breda het onkruid, elders ook wel *panen* genaamd, 'twelk echter ook hier en daar in deze streek gehoord wordt. Bij gebrek van beter voeder gebruiken de huislieden de wortels van dezelve, om in den koeketel voor het vee te koken. Zulks heeft het dubbeld nut, dat, door dezelve te lezen, het land er van gezuiverd wordt.

PIJL wordt hier nog zeer algemeen gebruikt in de beteekenis van *calamus*, *arundo*, schijnende de oorspronkelijke te zijn, en om de gelijkvormigheid naderhand ook die van *telum*, *sagitta*, te hebben aangenomen. Zoo zegt men hier *graspijltjes*, een *haarpijl*, een *pijltje hooi*, een *pijltje stroo* en diergelijke. Op gelijke wijze noemt men in het Neder-Saksisch de jonge spruiten van het riet *reet-pile*, d. i. *riet-pijlen*, en worden in die taal ook *pilen* of *pijlen* genaamd de even uitspruitende vederschachten der vogels, waarvan men in het *Bremisch Nieder-Sächsisch Wörterbuch* meent, dat in het Ditmarsche de jonge ganzen en eenden *pielken* genaamd worden, iets, dat echter ook bij ons, die niet *pilen* maar *pijlen* zeggen, plaats heeft. Zie wijders op *Spier*. Het hier behandelde *pijl* heeft nog WESTERBAENS *Ockenburg*, in het begin:

— — — — —
 » En vaers' en koeijen treen ten knien toe door het gras,
 » Daer eerlijds voor het vee geen groene *pijl* en was.'

PIJPEN, voor *buizen*, schoon laatstgenoemd woord ook veel gebruikt wordt. Onder anderen staat mij niet voor het woord *pijp* van afhangende buizen te hebben hooren bezigen, maar zooveel te meer van onderaardsche, gelijk hier ook alle langwerpige onderaardsche gangen *pijpen* genaamd worden, b. v. *de pijpen van vossen en konijnen*. Ik vind reeds in het *Lexic.* van BOXHORN: *PIB, fistula, tibia, aula, canalis, tubus*; waaruit tevens schijnt te blijken, dat *pijp* geen klanknabootsend woord is, noch ook met MÉNAGE behoeft afgeleid te worden van het Hoogd. *Pfeiffe*. In allen gevalle zoude ik denken, dat het dan nog eerder van het Plat-Duitsche *Pipe* meer onmiddellijk afkwame, waarvan ook het oud-Friesche *pipe. Pijpen* worden hier ook genaamd de takken, welke zekere wonden of ongemakken in het menschelijke ligchaam vormen. Zie wijders mijne *Oud-Friesche Spreekwoorden*, blz. 86 en volg.

R.

RAAM. Onlangs vond ik eene verkooping aangekondigd van eenen akker, genaamd het *Raampje*, gelegen in de *Ramen*, onder Heusdenhout. Hier kan niet gedacht worden op de beteekenis, welke het *Gedempte Raampje* in 's Gravenhage heeft, zijnde die van het *gedempte Raamstraatje*, naar de *laken-ramen* aldus genaamd, van welke in vele steden de *Raamstraat* haren naam heeft, ook te Amsterdam het *Raampad*, de *Raamsteeg*,

de *Raampoort* en de *Raamgracht*. KILIAAN heeft deze beteekenis van *raam*, doch ook tegelijk die van *compages palorum*, welke hier eerder zoude kunnen te pas komen, of wel die van *terminus* of *margo*, welke WACHTER onder vercheidene artikelen van *Ram* opgeeft.

RABAUWEN. *Graauwe rabauwen* zijn hier eene soort van appelsen, welke mij niet voorstaat in Holland aldus te hebben hooren noemen. Doch dat deze naam niet uitsluitend aan deze streken behoort, blijkt uit de *verklarende Geslachtlijst der Naamwoorden* van den Hr. BILDERDYK, op het woord *Rabouw*, alsmede uit het versje:

- » Het waren rabauwen, die rabauwen zochten ;
- » Het waren rabauwen, die rabauwen kochten,
- » Het waren rabauwen, die rabauwen aten ,
- » Als men ze wel bezag waren 't Prokureurs en Advokaten.”

Rabouw is bij KILIAAN een *boef*, een *hoerenjager*, in welken zin in dit spotversje de *rabauwen* moeten genomen worden. Het tweede *rabauwen* van den eersten regel zijn de vrouwelijke *rabauwen*, in het bastaard-Latijn *ribalda* genaamd. Het tweede *rabauwen* van den tweeden regel zinspeelt op de appelsoort. Bekend is het Fransche *ribaud*, hetwelk eertijds geen verachtelijk woord, en zelfs de naam van eenen ambtenaar des Konings was. Zie FAUCHET, *de l'origine des dignités et magistrats de France*, L. 1. Chap. 14, en verder MÉNAGE op *ribaud*, alsmede BURMAN, *Aanmerkingen op de Nederduitsche taal*, blz. 59. Bij PLANTIN is *rabaut* overgezet *un belistre, maraud, coquin; scurra, nebulo, pantalabus, scelestus, nequam, impudicus*.

RADENMAKER, voor *wagenmaker*.

RAGGEN. Dit onzijdig werkwoord ben ik onderrigt, dat in de Baronie van Breda en in het Markiezaat van Bergen-op-Zoom gebruikt wordt voor *woest, wild loopen, heen en weder loopen*, vooral van kinderen; en dat van hetzelfde en van het scheidbare voorzetsel *na* zamengesteld wordt het bedrijvend werkwoord *naraggen, nalooopen, sterk volgen*. Dan mij is geen van deze beide woorden ooit ter oore gekomen, zoo min als *omraggen*, onzijdig gelijkvloeiend werkwoord, van het scheidbaar voorzetsel *om* en *raggen*, in den verleden tijd *ik ragde om*, in den volmaakten tijd *ik heb omgeragd*. Het beteekent in het wilde rondloopen, zonder ophouden heen en weder loopen.

RAMMEIJEN, *onder elkander smijten*, in de spreekwijze *iets door elkander rammeijen*. Eigenlijk zegt *rammeijen* met een stormram openloopen, en, dewijl door het geweld daarvan alles om verre gesmeten wordt, is hiervan deze tweede beteekenis ontstaan.

RAPEN, voor het nalezen van koornaren, elders eenvoudig *lezen*, in Gelderland *aren* genaamd. Het woord *rapen* schijnt eigenaardig van het verzamelen van koornaren gebruikt te worden, hetzij door afmaaijing, hetzij door uitrukking, hetzij door opraping. Zie JUNIUS, *Gloss. Goth.*, in *raupjan*, en *Etymologic. Angl.*, in *reap*, bij welk aldaar aangeteekende ik voege, dat het in het Friesch *ripsjen* en *ynripsjen*, en in het Plat-Duitsch *röpen* is.

RASTEEL wordt, naar ik onderrigt ben, in den omtrek van het Markiezaat van Bergen-op-Zoom voor *ruif* gebruikt. Het is het Fransche *ratelier*, 'twelk waarschijnlijk eertijds *rastelier* geschreven werd. De Heer WEILAND heeft het woord niet, maar wel HALMA.

RAT of ROT. Men noemt te Breda *eene rat jagen*, hetgeen men elders noemt een *muisje vangen* of een *belletje maken*, dat is, ergens aanbellen en weggaan, om de lieden te vergeefs de deur te doen openen.

RAZENDIG, voor *razend*.

REDE. *Geene rede* (gemeenlijk bij zamentrekking *ree*) met *iemand kunnen schieten*, of *beschieten*. Ik meen dit spreekwoord, 'twelk beteekent *iemand geene rede kunnen doen verstaan*, zijn oorsprong verschuldigd te zijn aan de dubbelzinnigheid van het woord *rede*, 'twelk en *ratio* en *statio navium* zeggen wil. Ik maak zulks te meer daaruit op, dat men in Gelderland zegt *geene ree met iemand kunnen bezeilen*.

REDÉT. *Gaarne op, de redét zijn*, voor *gaarne op den tril zijn*. Zoude het eene verbastering zijn van *rid-* of *rijd-uit*? Dewijl het ook veel in den mond van het gemeen is, zoude ik dit eerder denken, dan dat het ontleend ware van het Fransche *redoute*, gevormd van het Italiaansche *ridotto*, 'twelk eerst een huis, waarin men sluipswijze week, om verbodene hazardspelen te spelen, beteekende, doch naderhand voor een vrolijk gezelschap is gebruikt.

Redét wordt hier ook gebezigd voor een klap of

slag. *Ik zal u een' frissche redét geven.* Van deze beteekenis weet ik geen oorsprong te gissen.

REE, voor *reed, gereed, promptus, paratus*, 'twelk ook bij KILIAAN voorkomt, alsmede in het *Nieu Geusen Lietboek*, 1. D. blz. 30, *recto*.

» De Bisschops staven, mijters mee,
» Vant men aldaar oock omtrent *reé*."

Het wordt ook nog aldus gebruikt in het Plat Duitsch en is nog overig is ons *alree*, voor *alreeds*. Zie hiervoor op *Gerei*. In het Sticht van Utrecht hoort men ook veel *ree maken* voor *gereed maken*. *Reé* is eene zamentrekking van het verouderde zelfst. naamw. *rede*, waarvan men ook had *reedschap*, het tegenwoordige *gereedschap*.

REE. Dit woord wordt door de landlieden der Baronie gebruikt voor *mest*, zeggende men b. v. *ree in het land doen*, voor *het land mesten*. Zoude *ree* voor *reeuw, cadaver*, genomen, waarvan nog *reeroof*, hier figuurlijk voor alle bedorvene stoffe kunnen opgevat worden?

REEFTER noemt men in sommige Godshuizen en in de Kloosters der Baronie en nabuurschap de gemeene spijszaal. Het komt van het Lat. *refectorium*, Fransch *refectoire*, even als *dermter, dormter, dormiter*, van *dormitorium* en *lecker* van *lectorium*. Door KILIAAN wordt het *refter* gepeld en aldus wordt het hier ook doorgaans uitgesproken; in sommige oude stukken heet het *refenter* en *reventer*. Op den Begijn-hof dezer stad bestaat nog de *reefter*, waaruit schijnt te blijken, dat

de begijnen eertijds dagelijks in het gemeen gespijst hebben. Thans wordt dezelve slechts bij plegtige gelegenheden tot gezamenlijke maaltijden gebruikt, en voor het overige tot de tentoonstelling der afgestorvene begijnen, verkooping van derzelve nagelatene goederen en diergelijke.

REEGENOOTEN noemt men hier de geburen van landerijen en huizen, dat is, hen, wier landen en gebouwen tegen de onze aanstooten. Het woord is eigenlijk *reengenooten*. KILIAAN zet het over *vicinus, confinis sive affinis in agris, conterminus, limitaneus, finitimus, vicinus*. Het komt van het verouderde *reen*, bij denzelfde *limes, terminus, confinium*, waarvan ook *reenboom* en *reensteen*. *Rinan, rinen, reinen* is in het oud-Duitsch eigenlijk *aanraken*, en daarvan *aangrenzen*, en *rein* het Latijnsche *limes*; zie onder anderen WALCHIUS *ad Constitut. Carolin.*, p. 426 et 427. Op sommige plaatsen wordt *reengenooten* als werkwoord gebruikt voor *aanpalen, aangrenzen*.

REEK wordt alhier ten platten lande genaamd hetgeen wat voor het bebouwen en bewerken, het bemesten en het bezaaijen van het land betaald wordt, alsmede de mest en het zaad, welke in het land steken.

REEMEL is bij de huislieden om Breda een bijweg, een toepad. Indien ik gissen mogte, zoude ik denken, dat het eene verbastering ware van *reemaal*. *Ree*, of eigenlijk *reen*, is eene grondscheiding, waarvan op verscheidene plaatsen van ons Vaderland de *Reeweg* den naam heeft. Zie *Reen. Maal* heeft bij de ouden

onder anderen de beteekenis van *meta*, *terminus*; zie KILIAAN. Daar men nu oudtijds de *a* door de *e* verdubbelde, en de landlieden veelal de *ae*, als wij thans de Grieksche *γ* uitspreken, heeft daarvan gemakkelijk de *ee* in hunnen tongval kunnen geboren worden, en eindelijk alzoo *reemel* ontstaan. Of zoude *maal* hier ook kunnen beteekenen een *merkmaal*, ter aanduiding van den weg, die de grens van eene hoof, een stuk lands of een ander eigendom aanduidt? Want dat *maal* meermalen die beteekenis heeft, blijkt uit *denkmaal*, *gedenkmaal* enz. Ontvang dit, Lezer, voor hetgeen het is;

. . . . . *Vel si quid novisti rectius istis,*
Candidus imperti, si non, his utere mecum.

REEN, bij verbastering *ree*, is in de Baronie van Breda de scheiding tusschen twee regsgebieden. Zoo zegt men ook, zoo hier als elders, *de Reeweg* in plaats van *de Reenweg*. *Buiten* of *over de reen gaan* is hier *buiten de palen gaan*, even gelijk men zegt *over* of *buiten de schreef gaan*; en in het Plat-Duitsch *dat is overn schreve*. *Reen* is bij KILIAAN een *paal*, eigenlijk een *grenspaal*, *limes*, *terminus*, *confinium*; REEN-BOOM, *arbor terminalis*, *finalis*; REEN-GHENOOT, *vicinus*, *confinis sive affinis in agris*; *conterminus*, *limitaneus*, *finitimus*, *vicinus*; REENSTEEN, *lapis terminalis*; REENEN, *conterminum esse et terminum constituere*. In het Duitsch is REIN *margo agri*, *limes*, waarvan ons *reen* ook *reijn* gespeld wordt gevonden, en REINEN *tangere*, *grenzen*, *aangrenzen*, van het Duitsche *rinan*, 'twelk SCHERZIUS, *ad Otfrid.*, L. 2. cap. 8. v. 33, te regt beweert niet *separare* maar *tangere*, en daarvan *aangrenzen* te zijn; ver-

gelijk ook OTFRID. 1, 23, 26 en 3, 9, 5. In het Zweedsch is *rå* en *ramärke* een *grensteeken*.

REEP noemt men hier niet alleen een touw, om iets over te trekken of over te halen, in welken zin het elders het meest gebruikt wordt voor het touw, waarmede eene pont overgezet wordt, maar in het algemeen een lang smal touw, inzonderheid wanneer het dient, om de klok te luiden, of om iets op te heischen. In het Plat-Duitsch noemt men op sommige plaatsen een touw, van welken aard ook, een *reep*, *rep*, 'twelk LEIBNITZ meent in het Eng. *hennip* te beteekenen, waarvan *reppeln*, ons *vas reepen*, zoude afkomstig zijn. Bij DAVIES en BOXHORN, in *Lex. ant. Brit.*, is RHÄFF *funis*, *restis*; RHEFANG *funis* en RHEFFYN *chorda*, *chordula*, *funiculus*. In het Angel-Saks. is een *touw rdp*, in het Cimbrisch *reib*, IJslandsch *reip*, Deensch *reeb*, Eng. *rope*. In het Gothisch is *raip* een *riem*, een *band*. Van dit *reep* is ook *valreep* en *stegreep*.

REEP. Genoegzaam nooit, althans niet van echte Breda-naars, hoort men hier het woord *hoepel*, maar altijd dat van *reep*. Ook herinner ik mij niet hier het spelen der kinders met een reep *hoepelen*, maar altijd *reepen* te hebben hooren noemen. KILIAAN vertaalt het laatste *circulo ligneo ludere*. Zie verder denzelve in *reep*, en vooral WACHTER in *Reif*, 'twelk hij zegt alles te beteekenen, 'twelk dient, om iets zamen te binden, hetzij hetzelve zamengesteld zij uit touw, of uit hout. Zeer eigenaardig wordt dus een hoepel een *reep* genaamd, als dienende, om de duigen te verbinden.

REEUWSCH wordt in deze streken gebruikt van een bedorven smaak of reuk, voornamelijk van vleesch en andere eetwaar. Het komt van het zelfst. naamw. *reeuw*, *doodschuim*, bij KILIAAN ook *reeuwsel*, en aldaar overgezet *spuma cadaverosa*. De Heer WEILAND zegt het in verband te staan met *ree*, *ra*, een *doodkleed*, en het Angels. *reeuwe*, een *lijk*. Van hier wordt het berooven van gestrande schepen *raroof* of *reeroof*, *reeuwroof*, genaamd, hoezeer het eigenlijk het *bestelen van lijken* beteekene.

REFREIN, of REFEREIN, is eigenlijk een terugkeerende vers, met hetwelk eene strophe sluit. Zoodanige verssoort was bij onze ouden zeer in gebruik. De *Refereinen* van ANNA BYNS zijn ieder taal- en dichtminnaar bekend. Dit woord wordt hier nog gevonden in de *Instructie* van den stads klokkenist, die volgens dezelve gehouden is jaarlijks tegen Pinksteren, den tijd der gewone jaarmarkt, een anderen Psalm of nieuw Geestelijk Referein op het klokkenspel te zetten. Men is thans van deze verordening onzer vrome voorvaderen verre afgeweken.

REGEL zegt men hier meest voor *rigchel*. Daar het laatstgemelde woord eene regte lijst beteekent, zoude het mij niet bevreemden, dat hetzelfde, even eens als *regel*, in de beteekenis van *lijn* of *rigtsnoer*, van *regula* kwame. Dat beide goed is, blijkt uit het *Gloss. Suio-Gothic.* van IHRE, dat het woord *regel* heeft. In het Hoogduitsch is *regel*, *rigchel*, RIEGEL. Men gebruikt hier *regel* ook wel voor eene *reet*, doch altijd voor zoodanig eene, die zich regtstreeks uitstrekt.

Zoo zal men nooit hooren van een *regel* in den muur, omdat eene reet in dezelve zelden regt op en neder doorgaat, maar wel, b. v. *ik vond de raam een geheelen of met een geheelen regel open*. *Regel* wordt hier ook gebruikt voor een liniaal, in navolging van het Fransche *règle*.

REGEREN. Voor het besturen, beheeren, *administreren* van eene zaak zegt men hier veel, voornamelijk onder den burgerstand, *regeren*. Ik heb wel eens gedacht, of het eene misvorming konde zijn van het bastaardwoord *dirigeren*. *Administreren* en *regeren* worden bij elkander gevoegd in de *Instelling der weeskamer te Breda*, door HENDRIK GRAVE TOT NASSAU, als Heer van Breda, van Sondagh Decimo Januarii 1535 *Ludure stijl*, alwaar men in de *premissen* vindt: »en daartoe »eedt gedaan om de voors. personen en heuren goeden deugdelijk en ten meesten oorbaar te *regeren* en »te *administreren*." Voor *beheering* wordt in het 5. art. der *Ordonnantie* op gemelde weeskamer gebruikt het woord *regiement*.

REIG, voor *rij*, het Latijnsche *linea*. Het komt ook in de Staten-overzetting van den Bijbel voor.

REGTEN, hetwelk thans alleen beteekent regt spreken tusschen den man en deszelfs naasten, was in de oude taal ook *regeren*. Dan in de Baronie van Breda, en vooral ten platten lande, beteekent het ook, wat in de beschaafdere wereld genaamd wordt, met een bastaardwoord, *procederen*.

REGTEVOORT, voor *tegenwoordig*. Bij HOOFD wordt het nog, zoo in rijm als in onrijm, gevonden. In andere schriften spelde men het *rechtevoir*, *rechtevoirt*, *rechtevoert*, of ook wel in twee woorden *rechte voert*. Het beteekende in dezelve *somtjids*, *aanstonds*, *terstond*. In Neder-Saksen zegt men *rechtefoort* en *rechtefort*.

REGT ZETTEN. Iemand *regt zetten* hoort men hier zeer veel onder alle standen van menschen, doch alleen verachtelijkerwijze, voor iemand meer of min krachtadig, nadrukkelijk, gevoelig tot zijn pligt brengen, iemand rede doen verstaan, iemand tot rede brengen. De Franschen zeggen in denzelfden zin *arranger*; ten zij men het liever gezegd achte voor te regt zetten, bij het geregt beklagen, door nadrukkelijke middelen tot iets noodzaken. Zeer dikwijls schuilt de meening bij ons in het voorgaande of volgende woord, gelijk uit veelvuldige spreekwijzen zoude aan te toonen zijn.

REGTZINNIG, voor *opregt*. KILIAAN zet het over *integer*, *sincerus animo*, *aequus*. Dagelijks hoort men hier in dien zin *het is een regtzinnig mensch*, d. i. een eerlijk, een opregt mensch; alsmede *het is regtzinnig waar*, *het is regtzinnig de waarheid*, *het is de regtzinnige waarheid*. In de Meijerij van 's Hertogenbosch is het in dezelfde beteekenis gebruikelijk. Bij HOOFD heb ik in denzelfden zin aangetroffen *in regtzinnigheid beschouwd*; en *in regtzinnigheid gesproken* heb ik hier meer dan eens gehoord.

In de Provincie Groningen zegt men, op gelijke wijze, *het is eerlijk waar* enz.

REIS. *Hoe laat is het morgen reis?* voor: *hoe laat gaat morgen de reis aan?*

Het is reeds vroeg reis bij mij geweest, voor: *ik ben reeds vroeg op reis gegaan.*

Ik heb reeds zes uren reis, voor: *ik heb reeds zes uren gereisd.*

Ik heb nog zes uren reis, voor: *ik moet nog zes uren reizen.*

De eerste dezer spreekwijzen legt HUYGENS een Saardamschen schipper in den mond in zijne *Klucht Trijn Cornelis*, 4. Bedr, 3. *Uitkomst*:

»'k Sel van aevent wete wanneer 't *reijs* wese sel.»

REKEN wordt hier van het op hoopen zetten van het hooi gebruikt. Eigenlijk is het 't opharken van hetzelfde. Misschien van *reke*, ook *raecke* bij KILIAAN, en nog hier en daar in Nederland eene hark, een werktuig, waarvan men zich bedient, om iets bij een te halen, in het Hoogduitsch *der Rechen* of *die Reche*; waarom ook in die taal het werkw. *rechen*, en bij ons, hier en daar, *reken* voor *harken* gebruikt wordt. Dewijl *reken* hier van het op hoopen stellen van het hooi gebezigd wordt, zoude ik hiertoe ook liever eene *roek* hoois brengen, dan, met anderen, tot *roke*, in de beteekenis van een hoop, hoezeer het eigenlijk een steenhoop, door verwisseling der *ts* in *k*, *rotse*, beteekene. Mogelijk hebben hiertoe ook betrekking de ronde en langwerpige ophooping van het zand, welke de tuinlieden tegen den winter doen in de lanen en paden der kleilanden en door hen *ruggen*, in plaats van *roken*, genaamd, hoezeer de langwerpige wel eenigzins de gedaante van ruggen

hebben. *Reke* is bij KILIAAN ook *collectio*, en *reken*, *reecken*, *raecken het vuur*, datgeen wat wij bij verbastering wel eens *inrekenen* hooren noemen. In het Friesch zegt men nog, meen ik, *raken*, zoowel als in het Neder-Saksisch, en op sommige plaatsen van Gelderland, alwaar ook eene aschkolk onder den haard *raak-kuil* genaamd wordt.

REKKEN, voor *snel loopen*, zegt de Hr. WASSENBERGH in Friesland zeer gebruikelijk te zijn. Hetzelfde heeft ook hier en elders in ons Vaderland plaats. Het schijnt in den eersten opslag ontleend van de hard loopende dieren, gelijk de paarden en windhonden, die zich onder hetzelfde op eene aanmerkelijke wijze weten uit te rekken, waarvan het ook afleidt de Hr. VAN LELYVELD, op HUYDECOPERS *Proeve*, 2. D. blz. 130 en 131. Dan het schijnt mij toe eerder te zijn het Zweedsche *reka*, IJsl. *reika*, *vagari*, *exspatiari*; waarvan het Zweedsche *racka* en IJslandsche *hreckia*, *rekia*, *hraga* de frequentativa zijn, en *cursitare* beteekenen. In het A. S. is *RECAN* *incedere*, *obambulare*. In het Neder-Saksisch zegt men ook *zich raken*, voor *zich spoeden*. In Hamburg hoort men veel *rak di* voor *spoed u*.

REN wordt eene eenigzins aanzienlijkere plaats voor de gevangenen op der gevangenen toren genoemd, waarschijnlijk van de gelijkenis naar een loop voor hoenderen, welke ook alzoo genaamd wordt. Het werkw. is *rennen*, 'twelk door al de klinkers loopt. Zie mijne *Oud-Friesche Spreekwoorden*, blz. 133 en volgg.

RENNEN, *doorrennen*, voor *zippelen*, *doorzippelen*. B. v.

de ketel is zoo ondigt, dat het water langs alle kanten *rent* of *doorrent*. Zoo vindt men *rennen* voor *vloeijen* ook bij L. VAN VELTHEM, *Spiegel Hist.*, 1. B. *cap.* 12:

- » In dese stat staet een beelde geraect
- » Na sente Salvatore gemaect,
- » Daer die Joden in onwerdicheden na das,
- » Niet lanc doen Christus verresen was,
- » Met ere glavien staken in side
- » In versmeetheid; en ten selven tide
- » *Ran* daar uwt water ende bloet.

WACHTER maakt tusschen *rinnen* en *rennen* dit onderscheid, dat het eerste *fluere*, *manare*, beteekent, het tweede *currere*. Zie ook FRANCISCUS JUNIUS, in *Glossar. Goth.* op *rinnan*.

RENTENBOEK. Van tijd tot tijd wordt te Breda een zoogenaamd *Rentenboek* in het openbaar ten verkoope aangeboden, een zeker getal grondrenten bevattende, door de eigenaars zoo in als buiten de stad op hunne goederen verschuldigd. Zoodanige verzameling van renten wordt doorgaans in massa duurder verkocht, dan zij op zich zelve zouden gelden, niettegenstaande onder dezelve gevonden worden, die tegen den penning 16, 20 of 25 afkoopbaar zijn.

RENTIER hoort men hier onder de lagere volksklasse en andere oorspronkelijke Bredanaars meer dan *rentenier*, 'twelk, schoon ook goed Nederduitsch zijnde, bij KILIAAN niet gevonden wordt, maar wel *rentier*, een woord in Zeeland ook zeer gebruikelijk. Het woord *rente* wordt doorgaans afgeleid van het Bas-taard-Latijnsche *rendita*, voor het Latijnsche *reddita*;

dan ik zoude het eer van Keltischen oorsprong achten , dewijl in het Wallisch reeds van ouds *rhent* eene *rente* of een *inkomen* beteekende. Van het zelfst. naamwoord *rentier* komt het hier ook veel gebruikelijke werkwoord *rentieren*, *op zijne renten leven*.

RIDDEN, RIJDEN, voor *beven*. *Ridde* was, in de oude taal, de *koorts*. De ouden schreven voor hetzelfde ook *rede*. Zie onder anderen het *Passionael*, *Winterstuck*, van 1489, alwaar *f. 178, b*, *barnende rede* van eene heete koorts gezegd wordt. Ook vindt men het gespeld *rijde*, *redde*. Bij KILIAAN komt het als verouderd voor. In het Plat-Duitsch zegt men *ridderen* voor *sidderen*, waaraan misschien *ridde* en ook ons *rilling* verwant zijn. Soms komt ook *ridde* eenvoudig als eene *beving* voor. Zie bovengemeld *Passionael*, *f. 131, b*. MAERLANT, *Spiegh. Hist.*, 1. *p. 6. b. 48. k. 38. vs.*, maakt *rede* voor *koorts* mannelijk :

»*Hi hadde eenen groten rede.*»

RIDDEN, *redden*. Ik weet niet hetzelfde ergens in geschrifte gevonden te hebben. Het kan echter even goed, zoo niet beter, bestaan, door eene niet ongewone verandering der *e* in *i*, als het elders gebruikelijke *ridderen*. Of zouden deze woorden ook eenige betrekking hebben op het A. S. *raedan* en IJsl. *raeda*, regeren? Zie van dezelve de *Taalk. Mengelingen*, *blz. 365* en volg.

RIEK, eene *hooivork* of *mestvork*. De Heer WEILAND heeft het woord, schoon ook wel op sommige andere plaatsen gebruikelijk, niet; maar wel KILIAAN, die het

overzet *furca, tridens*, ter onderscheiding van eene *gaffel*, welke eene tweetandige vork is. Zie dit woord.

RIGTEN wordt hier niet alleen gebruikt voor regt in de hoogte stellen, maar ook door de landlieden voor *op hoopen zetten, tassen*.

RINGEN worden hier somtijds, zoowel als elders, de *krakelingen* genoemd; en te regt: want IHRE merkt in *kringla*, van dezelfde beteekenis, op, dat in hetzelfde en het Deutsche *Kringel, Kringlein*, de *k*, even als in *kring*, slechts welluidendheidshalve voorgezet is.

RISCHLAND. Onder dezen naam verstaat men hier slecht weiland. Mogelijk heet het dus van *risch, rusch, rosch, zode*, als ware het land, tot niets goed, dan om zoden af te steken; of mogelijk is eertijds *risch* hier ook hetzelfde geweest, als een ander *rusch*, 'twelk in het middeleeuwsch Duitsch, en nog in het Friesch en op sommige plaatsen van Noord-Holland, *riet* beteekent.

RIT, voor *loop*, is niet alleen in Friesland, waarvan de Hr. WASSENBERGH zulks aanteekent, maar ook hier, gelijk op meer plaatsen van ons Vaderland, gebruikelijk. Onder de woorden, welke hier in een ander geslacht, dan elders, gebruikt worden, behoort ook dat van *rit*, hetwelk genoegzaam altijd onzijdig gemaakt wordt.

RIT. Meer dan ééne hofstede, stuk of streek lands in de Baronie van Breda, heet *de Rit*. Mogelijk is dit het

woord *rijle*, 'twelk bij KILIAAN, onder andere beteekenissen voorkomt in die van *locus humilis sive declivis*. Hetzelve is eigenlijk eene reet, eene spleet, waarvan het de beteekenis bekomen heeft van *canalis*, en vervolgens die van eene lage of afhellende plaats, in welke ik het ook meen ontmoet te hebben in het een of ander boek of geschrift. In het Neder-Saksisch is *rete* ook een klein water, bijzonder een zoodanig, waar de vloed in het land indringt; dewijl het land daardoor, als het ware, gereten en gespleten wordt. In Friesland is *ride*, *rië*, *riet*, eene *gracht*, een *waterloop*.

RITSEN noemt men het teekenen der tonnen of vaten van bier- of azijnbrouwers, zeepzieders en anderen, met het merk van den trafijkant. Het is bij KILIAAN *notare fundum et mensuram vasis*.

ROEDRAGER of ROEIDRAGER, hetgeen men elders noemt *roedragende bode*, de *groene roede*, enz.

ROEF beteekende oudtijds een *gewelf*. KILIAAN vertaalt het *contignatio*, *laquear*, *camera*, *testudo*, *culmen*, *tectum*, *Ang. roofe*. In het oud Friesch is *roof*, *rhoof*, een dak. Hiervan wordt het schuins oplopend deksel eener doodkist de *roef* genaamd, en in deze beteekenis is het hier nog in gebruik, ook van een plat deksel. Dat de letter R en voornamelijk RO meest eene verhevenheid aanduidt, zie bij HUYDECOPER, op STOKES, 1. D. blz. 552, en omtrent het woord JUNIUS, *Gloss. Goth.*, p. 202. Waarschijnlijk waren eertijds onze trekschuiten opene vaartuigen, van welke het

achterste bedekte gedeelte de *roef* genaamd werd, welken naam hetzelfde van het overige gedeelte, schoon thans ook overdekt, nog afgezonderd, behouden heeft.

ROEK, *rok* of *rook hoois* is hier nog niet zoo verouderd, of het wordt wel hier en daar gebruikt. Zie van het woord den Heer ΥΡΕΥ, *over verouderde woorden in de Staten-overzetting van den Bijbel, 2. stuk, blz. 48—50.*

ROEKELIJK heb ik hier gehoord voor het tegenovergestelde van *roekeloos*, bij KERO *ruahlich*; zoo kwam mij b. v. voor: iets roekelijk overleggen, een huis roekelijk bewonen, voor iets rijpelijk overleggen, een huis met achtzaamheid bewonen. Het komt van het oude *roek*, bij KILIAAN *cura, attentio, consideratio*, en dit van het Duitsche *Ruch*, welk zie bij WACHTER en JUNIUS, *ad WILLER.*, p. 54. Ten onregte achten sommigen het afgeleid van *ruek*, het tegenwoordige *reuk*, hoezeer ik bij KILIAAN ook gespeld vinde *rueckeloos*; want op dat woord verwijst hij op *roeckeloos; onreucksaem* spelt ook PH. NUMAN, *Strijt des Gemoets, 2. D. blz. 24, b.* Van *roek* was oudtijds in gebruik het werkwoord *roeken*, bij KILIAAN ook *rochten*, bij WILLERAMUS *ruochen*. Bij KILIAAN is *hem en roeckt* (of *rocht*) *niet wat hij seijdt overgeziet non curat, non cogitat, quid dicat.* ANTON. DE ROOY merkt in zijne *Mengelstukjes, blz. 13*, te regt op, dat men te Dordrecht *rocht* voor *raakte*, den onv. verl. tijd van *raken*, zegt. Zulks is al zeer oud: want ik herinner mij het reeds bij JEREMIAS DE DECKER, die een Dortenaar was, in dien zin, gelezen te hebben. Dan

minder wel maakt DE ROOY daaruit op, dat men oudtijds *rochen*, in de beteekenis van *raken*, gezegd heeft. Ik acht *rochte* een misbruik te zijn van *rocht*, den onv. verl. tijd van *roeken*. Men zeide namelijk impersonaliter veel: *dat roekt mij niet*, d. i. dat gaat mij niet aan, dat *raakt* mij niet, en in den onvolm. verl. tijd: *dat rocht mij niet*, en hiervan heeft men waarschijnlijk *rocht* voor *raakte*, in welke beteekenis ook, beginnen té zeggen.

ROEP, voor eene openbare uitroeping. Zoo worden hier ondertrouwen, die elders gezegd worden hun eerste of tweede gebod te hebben, gezegd hunnen eersten of tweeden *roep* te hebben. Voor het woord *gebod*, hier een *bod* beteekenende, bezigt men hier ook het woord *roep*, zoowel als in Zuid-Nederland, alwaar een afslager *roeper* genaamd wordt, hier *uitroeper*; zie dit woord. Bij de landlieden hoort men veel: *het goed is verleden zondag geroepen*, d. i. ten verkoop afgelezen.

ROER zegt men hier in navolging van het Hoogd. *Ruhr*, en wel niet alleen voor den rooden loop, maar voor allen loop en voor alle bloedstorting.

ROES. *Bij den roes* zegt men hier voor *bij den koop*, *voetstoots*, zonder in maat, getal of hoedanigheid gehouden te zijn.

ROMMELPOT. Te Breda heeft de gewoonte nog plaats, die oudtijds ook elders in zwang was, van op Vastavond, Drie Koningen-avond en meer feesten met

een rommelpot rond te loopen , om eenig geld op te zamelen.

ROUND, voor *omstreeks*, zelfs van den tijd; b. v. *rond kermis*, d. i. *omstreeks kermis*. Doch ik heb het niet, dan onder de landlieden gehoord. Van eene plaats gebruikt, acht ik het zooveel als *rondom* te beteekenen, en van eene plaats tot eene tijdsaanduiding overgebracht te zijn.

RONKEN is hier meer in gebruik, dan *snorhen*. Beiden zijn klanknabootsende woorden, zoo wel als het Fransche *ronfler*.

ROODE KLEED. Even gelijk men te Amsterdam, voordat het stadhuis in een Konings-paleis was herschapen, zeide *voor de roode deur komen*, voor zich in ondertrouw te doen opnemen, zegt men hier thans, na de vernietiging der staatsregering, *voor het roode kleed komen of staan*, voor het zich doen trouwen voor de burgerlijke overheid, omdat in de zaal, waar zulks geschiedt, de tafel overdekt is met het roode kleed, 'twelk de landsvergadering, van welke zie hier boven, gewoon was te gebruiken en hetwelk versierd is met het wapen der Baronie van Breda.

ROODE ROEDE. *Soldaten van de roode roede* zijn te Breda de gerechts-dienaars, elders ook wel *Dienaars der Justitie*, 's *Heeren Dienaars* of eenvoudig *Dienaars* genaamd, van welk laatste de Franschen *Dindre* gemaakt hebben. De *roede* was van ouds het zinnebeeld der regterlijke magt, en bij name van de strafoefenende

gerechtigheid. Tot op de inlijving van ons land in Frankrijk toe, plagten op verscheidene plaatsen de Baljuwen bij straoefeningen eene roede in de hand te hebben. In oude tijden was die roede, met name in Braband, van eene roede verw, om het lijfstrafelijke aan te duiden. In 's Hertogenbosch heeten de Stads-Boden *Dienaars van de groene roede*, of eenvoudig *groenroeden*, misschien in tegenoverstelling van de *roede roede*. Op verscheidene plaatsen worden dezelve *roedragers* genaamd, of ook wel *korte roeden*, omdat dezelve eene korte roede droegen, in tegenoverstelling van den Drossaard of Baljuw, die de lange roede voerden. Hiervan is *lange roede* bij KILIAAN *stator primarius, longam virgam gerens*, en *korte roede* is bij hem *apparitor publicus, breviorum virgam gerens*.

ROOK is hier van hooi ook in gebruik. Zie omtrent dit woord den Heer WASSENBERGH in deszelfs *Idiotic. Frisic.*

ROPEN, van dit oud werkwoord voor *roepen* vindt men hier, vooral ten platten lande, de sporen nog in *geropen*. Het is in het Zweedsch *ropa*, in het Plat-Duitsch *ropen*. De ouden verwisselden zeer veel de *oo* en *oe*. Men denke slechts aan *koegel* en *kogel*, *oewel* en *ovel*, *euvet*, en meer anderen. Te Dordrecht en elders hoort men in de volkstaal veel *roppen*. Dan ook dit is zoo bespottingswaardig niet. In het Friesch is het ook *roppen*, in het oud-Friesch *ropjen*, in het Gothisch *hropjan*. Niet alleen *ropen* en *roppen* voor *roepen*, maar ook *nomen* en *nommen* voor *noemen*, *versocken* voor *verzoeken* enz. treft men bij onze oude Dichters aan.

ROSCH, voor *zode*, is in de Baronie van Breda zoo gemeen, dat men op sommige plaatsen ten platten lande het laatstgenoemde woord niet zoude verstaan. Bij KILIAAN is het *resch* en *rusch*, gelijk het in deze streken ook wel uitgesproken wordt, en aldaar vertaald *cespes*. Van hetzelfde is gevormd het bijv. naamw. *russchen*; zie den Heer WEILAND in *rusch*, 'twelk in Overijssel en Groningerland eene soort van bieze is. In het land van Breda is eene spreekwijze, dat men, bij het in beslag nemen van vaste goederen, neemt een *roe*, *rosch* of *rijs*, dat is: van een huis een splinter, van een stuk lands eene zode, en van een bosch een takje. Dan men hebbe dit alleen aan te merken als eene spreekwijze om drie woorden, met *r* beginnende, te gebruiken: want de *instructie* spreekt van een *splinter aan huijsinghe* en van *rosch en rijs aan gronden van erven*. Eenige overeenkomst schijnt het woord te hebben met het Duitsche *Rase*, 'twelk hetzelfde beteekent, en van het oude *rasen*, *snijden*, komt.

ROSMOLEN noemt men hier een paardenmolen, van het min of meer verouderde en slechts in den dichtstijl overige *ros*, bij omzetting het oude *ors*, 'twelk ook eertijds bij ons, zoowel als *hors* en *horsse*, in gebruik was, gelijk nog het Eng. *horse* en het Fr. *rosse*, 'twelk echter alleen in een kwaden zin gebruikt wordt voor een slecht paard, waarschijnlijk, zegt de *Dictionaire Etymologique*, door dat de eerste, die dit woord gebruikte, van eenen Duitscher, bij den koop van een paard, 'twelk hij denzelve *ross* hoorde noemen, is bedrogen geweest. Dan men behoeft dit van zoo verre niet te halen, dewijl de Franschen vele woorden der

Duitschers, die de Latijnen *communes* noemen, niet dan ten kwade gebruiken, gelijk uit *landes* en *land*, *bouquin* van *Buch* of *Büchlein* en andere woorden blijkt. Zelfs hadden wij het woord *horssers* voor *ruiters*; zie WAGENAAR, *Amsterdam*, 11. *stuk*, *blz.* 140 in 8vo. Voor *rosmolen* heb ik, naar ik meen, in stukken, deze streken betreffende, ook het woord *horsemolen* gevonden.

ROUW. *In den rouw verzoeken*, voor: *ter begrafenisse noodigen*.

ROUWAGIE hoort men hier meer, dan elders voor *ruigt*, of voor eene verzameling van ruwen afval en dergelijken. Men vindt het woord ook bij KILIAAN. Men zegt hier ook veel *ruwenis*.

ROUWJAREN noemt men hier, in zake van huring en verhuring, de jaren, welke men elders met eene bastaard-uitdrukking *optie-jaren* noemt. Dan omtrent dezelve heeft hier deze bijzonderheid plaats, dat, daar zij elders ten voordeele van den huurder alleen zijn, de verhuurder hier zoowel de keuze heeft dezelve al of niet te vergunnen, als de huurder, om dezelve in te treden, ten zij men het anders bedongen hebbe. Wat verder het woord *rouw* betreft, hetzelfde, dunkt mij, in deze zamenstelling, dezelfde beteekenis te hebben, als in die van *rouwkoop*, en die jaren aan te duiden, welke men niet behoeft aan te nemen, indien men berouw van het beding heeft. Ook in het Plat-Duitsch heeft men de spreekwijze *in Berow und Berade nehmen*.

ROZEMARIJN-STRAATJE wordt te Breda een der vuilste en morsigste achterstraatjes genaamd. Daar men in andere steden veeltijds dergelijke straten een onbeschaafden naam geeft, heeft men hier denzelven, door eene fijne scherts, van een welriekend kruid, bij tegenoverstelling, ontleend.

RUEKEN, voor *ruiken*, *rieken*.

RUEREN, voor *roeren*. Men vindt het veel bij de oude Vlaamsche en Brabandsche schrijvers. Zoo ook *berueren*, *verrueren* enz.

RUID, bij verkorting *ruis*, wordt hier in het algemeen uitslag van de huid genaamd. Bij KILIAAN is het *scabies*; dan dit wordt hier doorgaans naar het Hoogduitsch de *krets* genaamd. Het komt van het Latijnsche *rodere*, even als het Fr. *roignon*.

RUIDSCHEN wordt hier veel gebruikt voor het wrijven, schurken, of kraauwen, ter verdrijving van jeukte, om dat degenen, die de *ruid* hebben, gewoon zijn zulks te doen. Dewijl men hier doorgaans *rui* voor *ruid* zegt, spreekt men *ruidschen* ook meest als *ruischen* uit, hetwelk KILIAAN overzet door *scabere*, *fri-care*, *terere*, *confricare*, *atterere*. Zie *ruid*.

Aan de kanten van Bergen-op-Zoom is mij onderdicht, dat het dadelijk na de geboorte afwrijven van het kalf met droog stroo ook *ruisschen* of, bij verbastering, *russchen*, *russen*, genaamd wordt.

RUIGSCHEN, voor eene ruigte in de keel hebben, schor zijn.

RUIGTE, voor *heeschheid*, *schorheid*. Soms voegt men daarbij *in de keel*. Daar *ruig*, bij KILIAAN *ruydigh*, eigenlijk *pilosus* is, zoude dit pleiten voor het gevoelen van hen, die *heesch* zoo veel meenen te zijn als *haasch*, dat is *haarsch*.

RUISCHEN. Zie *ruidschen*.

RUWENIS of ROUWENIS, voor *vuilnis*. Ik heb voor hetzelfde iemand uit de Meijerij van 's Hertogenbosch *ruigte* hooren zeggen. Dat deze woorden omtrent van dezelfde beteekenis zijn, blijkt uit VAN MAERLANT, *Spieg. Hist.* 1. p. 8. b. 77. c. 3. v., alwaar *ru gehaar over die leden* beteekent *ruige haren over de leden*, en ik twijfel of niet moete gelezen worden *ruge haar*. Men gebruikt *rouwenis* hier ook voor klein, kreupel houtgewas en afval van hetzelfde. In Groningerland is *ruud* en *roed* ook *onkruid*. *Ruden* is aldaar bekend in den zin van eene waterlozing te zuiveren of schoon te maken, immers volgens eenige, ik weet niet waaruit, door mij gemaakte uittreksels. *Roet* voor *ruig* vindt men bij VAN VELTHEM, *Spieg. Hist.* 2. b. 19. c. 36. v.: »op een perdekijn dat was *roet*,” 'twelk LE LONG kwalijk schijnt over te zetten door *rood*, komende aldaar *root*, v. 26, ook voor in de beteekenis van *ruig*.

RIJDEN hoort men door de dorpelingen der Baronie van Breda bezigen voor *beven*. Het is afgeleid van het oude *rijde*, *ridde*, *rede*, *koorts*.

RIJF, bij KILIAAN *largus*, *copiosus*, wordt door den Heer

WEILAND als verouderd opgegeven; dan mij is berigt, dat het aan de kanten van het Markiezaat van Bergen-op-Zoom nog in gebruik is in de spreekwijze *rijf in of met den mond zijn*, woordenrijk zijn, niet verlegen staan, om woorden te vinden, vlug ter spraak zijn. En dat het 'tzelfde woord is, blijkt daaruit, dat men, bij verbastering, wel eens hoort *rijk in den mond zijn*. Men giste dit mededeelende, dat van hetzelfde het woord *grif*, zoo veel als *gerijf*, *gerif*, wel konde komen. De beteekenissen komen ten minste malkander zeer nabij.

RIJSWAARD. Het woord *griend*, in Holland gebruikelijk, herinner ik mij niet hier of in den omtrek te hebben hooren bezigen, maar wel dat van *rijswaard*, in Gelderland en, naar ik meen, ook in Overijssel meest in gebruik. Ondertusschen geloof ik, dat het woord *rijswaard* meer een door kunst aangelegde, dan natuurlijke waard of verwering tegen het water beteekent. Het woord *waard*, *wert* enz. is waarschijnlijk afkomstig van het Angels. *weard*, *custodia*, *tutela*, *munitio*. In Friesland, waar deze eindklank aan vele eigennamen gegeven is, zoude de Hoofdstad *Leeuwarden* zelve van eene zoodanige waterwering den naam bekomen hebben. *Lieu*, *lio*, *lyou* is *volk* en *Lyouwerdt* dus *populi tutela*, eene bescherming des volks tegen het water.

RIJZEN-BESSEM, een bezem van *rijs*, in vergelijking van eenen *hei-bessem*, *berken-bessem* enz.

S.

SABBEREN, voor *zeveren*. Misschien is dit hetzelfde woord, hetwelk KILIAAN door *maculare* overzet. Het eene denkbeeld is toch van het andere als onafscheidelijk. In het Plat-Duitsch is het *sabben*, *sabbeln*, *sabbern*.

SAMENT, voor *zamen*, *gezamenlijk*.

SAVELACHTIG noemt men hier den grond, die wel een zandgrond is, doch niet uit het mulste zand bestaat, maar met eene soort van bastaard-klei, als ware het, gemengd is. Dat 't van het Fransche *sable* komt, behoeft geene aanduiding. Men vindt het woord bij KILIAAN, en aldaar overgezet *sabulosus*, en *savel*, door hem vertaald *sabulum*, *sabulo*, *arena crassior*; hij voegt er bij het Fransche *sablon*, van hetwelk de Brusselsche pleinen, *le grand sablon* en *le petit sablon*, den naam hebben. In het Vlaamsch heeten dezelve het *grootte* en het *kleine savel-plein*, of bij verkorting de *grootte* en de *kleine savel*. Wij hebben meer dan eens gelegenheid gehad, in den loop van dit werk, om op te merken, dat *achtig*, vooral in deze streken, eene soort van verkleinwoord is. Zoo zegt CONSTANTYN HUYGENS, in zijn *Hofwijck*, blz. 354 der *Korenb.* 2.

Druk:

- »Soo dat ons klaer klaerachtigh,
- »En waer waerachtigh werdt."

Vergelijk denzelfde, 16. *Boek*, blz. 177. Men zoude kunnen denken, dat dit *achtig* zoo veel beteekende als slechts *te achten*; doch ook het enkele *tig* duidt zoodanig iets aan. Zoo onderscheidt HUYDECOPER, *Proeve*, 1. B. v. 200, *witheid* en *wittigheid*. Zie denzelfde, 8. B. vs. 142.

SAVIE wordt hier de *salie* genaamd; voor *salie-melk* zegt men *savie-melk*. Oudtijds had men ook *salgie*. KILIAAN heeft *salie* en *savie* beiden; en zoo wel het eene, als het andere woord kan van het Latijnsche *salvia* gemaakt worden. In het Plat-Duitsch heet het *selve*, daar het in het Hoogduitsch *Salbey* heet.

SCHAAF. Door *schaaf loopen* verstaat men, naar ik meen, in Holland daar heen loopen, zonder dat zich iemand zijner bekreune; dan hier noemt men *schaaf loopen* of *op schAAF loopen*, hetgeen aldaar is *op den klap loopen*. Vanwaar deze spreekwijze kome, weet ik met geene zekerheid. Mogelijk is het *op de schaaffelingen* of het *afschaafsel*, het overschot van de tafel, *loopen*, of *op het schaffen loopen*. Zoo het laatste, zoude men moeten zeggen: *op schaft* of *op de schaft loopen*.

SCHAAL, voor *schotel*, is hier niet ongemeen. Eigenlijk is het eene vlakke drinkschaal, en vandaar, om de gelijkvormigheid, een diepe schotel. Zoodanige schotels zijn in het bijzonder nog onder den naam van *schalen* bekend, en de *drinkschalen* zijn nog niet geheel buiten gebruik. Het woord is in die laatste beteekenis zeer oud. Bij PAUL. DIACONUS wordt ALBOINUS, na het ter dood brengen van CUNIMUNDUS, gezegd hem het

hoofd te hebben afgehouden, *et ex eo poculum fecisse, quod SCALA dicitur*. Van deze gewoonte der oude volken, om den hoofdschedel van hunnen verslagenen vijand tot een drinknap te gebruiken, meenen sommigen, dat dezelve *schalen* zijn genaamd. Zie SCHEEL.

SCHAAL (KOUDE) wordt hier, gelijk op meer plaatsen van ons Vaderland, genaamd eene zekere soort van lepelkost, voornamelijk uit bier, ingemaakte vruchten, roggenbrood en suiker zamengesteld.

SCHAARBOSCH, een bosch, enkel van kort of kreupel-hout, bij KILIAAN *silva rasilis, quae prorsus succiditur atque abraditur*; van *scharen, scheren, radere*. Dagelijks ziet men hier *schaarbosschen* ter verkooping aangeplakt.

SCHAARHOUT, voor hetgeen men elders noemt *hakhout*, in tegenoverstelling van opgaande boomen. In Gelderland noemt men het *akkermaal* of *akkermaalshout*, hetwelk ik ook wel bij goede schrijvers gevonden heb. Ons *schaarhout* komt niet van *scharen*, in den verouderden zin van *stapelen, opstapelen, ophoopen*, gelijk men zoude kunnen vermoeden, maar van *scharen, scheren, radere*; zie *schaarbosch*. Het schijnt geene betrekking te hebben tot *Schirholz* van de Duitschers, hetwelk van hun *Scharholz* onderscheiden is. Ook geloof ik niet, dat het woord *schaar*, in Drenthe gebruikelijk, voor zeker aandeel in gemeenschappelijke bosschen, hiertoe kunne gebragt worden. Zie hetzelfde in den *Tegenw. Staat van Drenthe*, 2, 115.

SCHAARS, voor *naauwelijks*, voornamelijk wanneer van maten en gewigt gesproken wordt. In dezelfde beteekenis bezigt men elders *scherp*. Bij KILIAAN is het aldus *parce*, *vix*.

SCHAATSEN. Men zegt hier meer *op schaatsen loopen*, dan *schaatsen rijden*.

SCHABBE, doch meest het verkleinwoord *schabbeken* of *schabbetje*, bij KILIAAN overgezet *lacerna*, *penula*, *supparus*, *toga levis*. Van de beteekenis van een licht, luchtig kleed is het woord overgegaan in die van een oud, slecht, versleten kleed.

SCHADELOOS wordt hier veel gebruikt in denzelfden zin, welken de zeelieden daaraan hechten, wanneer zij b. v. zeggen, dat een schip *schadeloos* binnen gekomen is, hetwelk niet beteekent, hetgeen het zoude moeten beteekenen, dat hetzelfde *zonder schade*, maar integendeel dat het *met schade* binnen gekomen is. Doch misschien is, volgens eene aanteekening van den Hr. VAN LELYVELD, op HUYDECOPERS *Proeve*, 1. D. blz. 18, het regte woord *schaalloos*, niet *schaloos*, en zoude dus eigenlijk beteekenen *zonder schaal*, d. i. zonder *huid*, *putamen*, *cortex*. Vergelijk den Hr. BILDERDYK, *Korte aanmerk. op HUYDECOPERS Proeve*, blz. 1.

SCHADDEN worden hier genaamd de van de heide afgestokene zoden, van welke men turf maakt, elders ook wel *plaggen* of *vlaggen* genaamd, doch welk woord hier wederom eene andere soort van turf aanduidt; zie VLAGGEN. Bij KILIAAN is *schadde* overgezet *cespes*, *gleba*.

SCHAFFELEN, VOORTSCHAFFELEN, voor: zoo al slenterende voortschuiven, zegt men hier van hen, die in hunnen gang de voeten naauwelijks opligten, en dezelve, als waren zij eene schaaf, over den grond laten gaan. Ik meen het, zoowel als in denzelfden zin *schoffelen*, ook wel elders gebruikelijk te zijn. Het komt mij voor, even als ook *schaverdijn*, eene *schaats*, verwant te zijn met *schaven*, *schuiven*, waarvan het frequentativum *schuifelen*, en dergelijke woorden. *Schuiven* was men niet ongewoon voor *gaan* te gebruiken. Men zegt nog *gaan schuiven*, *heenschuiven*, enz.

SCHAGCHEREN, niet eerlijk handelen, woekeren. Van het Hoogd. *schachern*, hetwelk in de eerste beteekenis, voor zoo verre het een verkleinwoord is van *schaecken*, *rooven* te kennen geeft, doch vervolgens overgebracht is tot de streken, in de koopmanschap gebruikelijk, en tot het woekeren. In het *Holstein. Idiotik.* van SCHÜTZE wordt het gezegd uit het Hebreuwsch oorspronkelijk te zijn, en van den kleinhandel gebruikelijk, dien de Joden doorgaans voeren, en van eenen Jood tot eenen woekeraar is slechts een stap.

SCHALIE, voor *lei*; voor een *leijen dak*, hoedanige men te Breda nog zeer vele heeft, een *schaliën-dak*. Bij BREDERO, in het *Moortjen*, vindt men 2. *Bedr.* :

»En tafels vol chijffers, en *schalien* vol schrift.»

In het Goth. is het *skalgos*, komende van *skiula*, bedekken; bij ULPHILAS wordt *skalga* gebezigd LUC. 5. v. 19, alwaar onze Staten-overzetting *tichelen* heeft.

Zie WACHTER op *schale*. En omdat men oudtijds hier te lande de huizen meest met leijen dekte, hebben deze daarvan den naam van *schaliën* bekomen. REITZ, in zijnen *Belga Graecissans*, vergelijkt met *schalie* het Grieks. *σχιλλίμος*. Zie wijders FRANC. JUNIUS, *Etymologic. Anglican.*, op *shel*, *shale*.

SCHALIEDEKKER zegt men, zoo in de stad, als den omtrek, voor *leidekker*. Bij ANNA BYNS, 1 B. 9. *Refer.* vindt men :

- » Timmerlien, metsers, zijn ons doctoren nu,
- » Tenghieters, pipers, pinceelleckers,
- » En *scalideckers*."

SCHALMEI, eene soort van rietpijp. Men noemt aldus de *flageoletjes*, op welke de goudvinken geleerd worden, alsmede de *tuit-* of *toetor ens* van boombast, op welke de koewachters, meestal jongens, uit tijdverdrijf blazen.

SCHAMEL hoort men veel te Breda voor *schaamachtig*. KILIAAN heeft het ook in die beteekenis, zoo wel als *onschamel*, *onbeschaamd*, hetwelk PHIL. NUMAN in dien zin gebruikt, *Strijt des Gemoets*, fol. 24, b.

Scamel voor *eerbaar* leest men in het *Passionael*, *Winterstuck*, van 1489, fol. 99, b., en *scamelheit* voor *schaamte*, *eerbaarheid*, *ibid.* kol. c, en bij PH. NUMAN, *Strijt des Gemoets*, fol. 48, b, 68, b, 69, b. In het bovengemelde *Passionael* vindt men *schemel* voor *schamel* gespeld, fol. 80, c.

SCHAPER, voor *schaapherder*. KILIAAN en MEYER spellen het *schaeper*. Zeer bekend is in de Meijerij van 's Hertog-

genbosch en in de Zuid-Nederl. provinciën de *schepers-almanak*, welke den niet lezen kunnenden landman de tijden van het jaar door teekenen aanduidt. In het Plat-Duitsch zegt men ook *Scheper*. Zie wijder *Scheper*.

SCHAPRADE, of, gelijk men het gemeenlijk uitspreekt, *schapraai*, is niet alleen bij de boeren, maar zelfs bij niet onaanzienlijke dorpelingen in de Baronie, nog veel in gebruik voor de *etenskas*, zoo wel als het verkleinwoord *schapraaiken*. KILIAAN zet het over *promptuarium*, *armarium*, *repositorium*. Bij MEYER is het *spinde*. Men maakt het hier vrouwelijk. Bij R. VISSCHER, *Quikken*, 3. *Schok*, No. 1, is het onzijdig:

- »Soo haast als Joris uit den bedt is opgestaen,
- »En sijn kleederen properlijck heeft aangedaen,
- »Gewasschen, gekemt, en gepronckt is in als,
- »Spoedt hem tot het *schappra*," enz.

Het woord is zamengesteld uit *schap* en *rade*. Het eerste is bij WACHTER overgezet *armarium*, en bij VERELIUS, in *Indice Scytho-Scandico* heet *skap repositorium*, hetwelk ik niet twijfel hetzelfde te zijn, als het Angels. *scaop*, het Eng. *scep* en *shop*, welk laatste wel slechts een *winkel* beteekent, doch eertijds eene algemeener beteekenis schijnt gehad te hebben; zie JUNIUS, *Etymologic. Anglican.*, op *schop*, waarvan ook wij ons oude *schop* hebben, en *schuppe* in Vlaanderen nog een komenij-winkel heet, en hij, die zoodanig een winkel houdt, een *schuppenier*. Zie BURMAN, *Aanmerk. blz. 149*; en over ons *schap* JUNIUS, *Etymologic. Angl.*, op *scep*, en IHRE, *Glossar. Suio-Goth.* op *skap*. Het tweede, *raad*, beteekent *gereedschap*, waarvan nog *huisraad*; zoodat het eigenlijk zoude beteekenen een

kas voor gereedschap. Zie over dit *raad* op GEREI. In Friesland heet nog *raden* hetgeen wij *reed* noemen, b. v. *eigen geraad vlas* voor *eigen gereed vlas*. Zie den Heer WASSENBERGH, *Idiot. Fris.*, op *raden*. — Zie wijders van het woord *schaprade* mijne *oud-Friesche Spreekwoorden*, blz. 199.

SCHAREN wordt voor *schraperen* van een gierigaard gezegd, b. v. hij weet niet, dan van garen en *scharen*. Ik vind wel bij KILIAAN dit woord, maar vertaald door *congregare*, in welke beteekenis het komt van *schare*, *grex*, *turma*, *multitudo*, *cohors*, *turba*, *caterva*, *agmen*; dan, in den hier bedoelden zin, heeft hij het niet. In denzelfden komt het van *schare*, *collectio*, *acervus*, *congeries*, hetwelk hij zegt verouderd te zijn, zoowel als het werkwoord *scharen*, hetwelk thans evenwel nog in gebruik is, niet, het is waar, van het verzamelen, maar echter van het in slagorde stellen van eene bende krijgsvolk of een leger. Van *scharen* in een kwaden zin is het schimpwoord *schaarhans*, bij KILIAAN *thraso*. Ik zeg *in een kwaden zin*: want ook voor *vergären*, *verzamelen*, zoo als MEYER, in zijne *verouderde woorden* het uitlegt, gebruikt men het hier ook nog wel in een goeden zin; b. v. *ik zal het zoeken bij een te scharen*, voor hetgeen, wat men in de volkstaal zegt, *bij een te krabbelen*, *uit de hoeken en kanten bij een te brengen*.

SCHAREN. *Het vuur scharen* of *inscharen*, voor hetgeen, wat men elders zegt, *reken* of *inreken*, hetwelk men wel eens verkeerdelijk *inrekenen* noemt. Het komt toch van *reke*, bij KILIAAN eene *hark*, zeer geschikt werktuig, om iets bij een te halen of te scharen.

SCHATTEN wordt hier niet alleen veel gebruikt voor *achten*, in de beteekenis van *houden*, *het daarvoor houden*, maar ook voor *gissen*, en zelfs voor eenvoudig *van gedachte zijn*, op dezelfde wijze als het Latijnsche *existimo* en het Grieksche ἔγνομαι. Een vreemdeling moet zich verwonderen het *ik schat* zoo menigmaal, en dikwijls voor zijne ooren zoo zonderling aangevoerd, alhier te hooren. Zoo beteekent *achten* ook eigenlijk *meenen*; zie JUNIUS, *Glossar. Goth.*, in *ahgan*, en MYLIUS, *Archaeologus Teuto*, in *ahton*.

SCHIEDEN, voor *scheiden*, voornamelijk in den derden persoon van den tegenw. tijd der aantoon. wijs, en meest nog, wanneer het woord als een onzijdig werkw. gebruikt wordt. B. v. *het scheidt net op de beek*, d. i. *de beek is juist de grensscheiding*. Het komt bij KILIAAN zoo wel voor als *scheijden*. MEYER heeft het onder de *verouderde woorden*. Zoo ook *scheeding* voor *scheiding*.

SCHIEF. Men zegt hier veel *scheef antwoord geven*, voor hetgeen men elders meer noemt *dwarsch*, d. i. onbescheiden, *antwoord geven*. De uitdrukking is oud, getuige de Bijbel-vertaling bij W. VORSTERMAN, van 1528, waar *Psalm 34*, *letter c*, gelezen wordt: »si hebben » mij bespot met *sceevē* woordē.”

SHEEL, voor *deksel*, is hier zoo gemeen dat men laatstgenoemd woord zelden hoort, ten zij bij lieden, van elders ingekomen. Het is niet dan eene zamentrekking van *schedel*, afkomstig van het oud-Duitsche *scheelen*, in de beteekenis van *bedekken*, nog kenbaar in het

Noordsche *skiul*, *tectum*, *latebra*, en *skyla*, of *skiula*, *bedekken*, hetwelk nog bij de Denen en Zweden in gebruik is, en veel eer, dan het Latijnsche *scutum*, mij voorkomt aan het woord *schild* den oorsprong gegeven te hebben. Zie v. WICHT, *Ostfr. Landr. p. 705*, en v. STADE, op *schild*. Hiervan ook *hoofdschedel*. Want dat dit woord van het Hoogduitsche en ons *scheiden*, Moeso-Goth. *skaidan*, Angel-Saks. *scadan* en *sceadan*, *dividere*, *in tweeën deelen*, komen zoude, dewijl, gelijk bij de jonge kinderen te zien is, de hersenpan in twee deelen gescheiden is, of van de scheiding van het hoofdhaar, zoowel als dat van hetzelfde ons *scheel* komen zoude, 'twelk met hetgeen, wat bedekt wordt, twee deelen uitmaakt, wil er bij mij niet in; zie, ten bewijze van de eerste afleiding, slechts het aangeteekende op OOGSCHEEL. Van hetzelfde denkbeeld van bedekken komt ook het woord *schel* en *schaal*, hetwelk oudtijds ook voor *schel*, den bast of dop van iets gebezigd, thans genoegzaam alleen van eijeren, noten en schelpvisschen gebruikt wordt. Het Fransche *écaille*, ook *escaille*, naar de tegenwoordige schrijfwijze voor het oude *escalle*, komt waarschijnlijk van het Hoogd. *Schale*, zoowel als *chalter*, *óter l'écaille*, *schellen*. Ik breng hiertoe ook *schalie*, *schelp*, alsmede *schaduw*, het Grieksche *σκιὰ*, en het Eng. *sky*, Zweedsch *skyy*, *wolk*. De grond van alles schijnt mij toe te liggen in het oude-Noordsche *skya*, *bedekken*, waarvan het Zweedsche *skydda*, *schyddda*, het Plat-Duitsche *schüdden*, en ons *schutten*, *tegere*, *tueri*. VON STADE, *Erlauter. der vornehmste Bibl. Wörter*, brengt er ook *Schauer*, *schuur*, en *Schuh*, *schoen*, toe.

SCHEEPSWERF, voor *Scheepstimmerwerf*.

SCHEERMEESTER heb ik, eene enkele keer, hooren gebruiken voor het meer gewone *scheerder*. Men zal het gebezigd hebben ter onderscheiding van *meester*, door hetwelk men eenen handarts of wondheeler verstaat. Voorheen waren deze twee beroepen vereenigd, en, toen nog de gilden bestonden, vermogt geen baardscheerder dit handwerk uit te oefenen, zonder in het wondhealers-gilde te zijn. Het tegengestelde, als met *scheermeester*, heeft in sommige oorden van Duitschland plaats, alwaar men veel het woord *veldscheerder* van eenen wondarts zegt, vooral op het land.

SCHEID, in het onzijdig geslacht, wordt hier in plaats van *scheiding* veel gebruikt, voornamelijk door de landlieden, wanneer van de grensscheiding eens regtsgebieds gesproken wordt. Te gemeen is overal in ons land het zamengestelde *onderscheid*, dan dat men dit *scheid* den eenvoudigen Brabander niet vergeven zoude. Ook wordt het in denzelfden zin bij gansch niet onbeschaafde schrijvers, zoo wel als *gescheid*, gevonden, en is in Gelderland ook nog in gebruik.

SCHEIDEN, voor *beslissen*: b. v. *ik kan het niet scheiden, wie gelijk hebbe*.

SCHEIDEN. *Niet weten, waar het scheid* is hier eene spreekwijze, beteekenende *niet weten, hoe het met de zaak gelegen zij*. Ik denk, dat dezelve ontleend is van eene onzekere grensscheiding, waarvan men in den gemeenzamen omgang ook zoude zeggen: *ik weet*

niet, waar het scheidt, even gelijk men zegt hier scheidt het, of vraagt waar scheidt het?

SCHIEL-ERWTEN zijn hier niet, gelijk men denken zoude, de pel-erwten, maar de zoogenaamde suikerpeulen. Welke soort van erwten in het Plat-Duitsch door *schellarften* verstaan worde, is mij onbewust.

SHELLEN. Men zegt hier *de oogen schellen*, in plaats van *de schellen van de oogen ligten*. *Schellen* behoort onder die werkwoorden, welke den ontnemenden zin hebben der naamwoorden, van welke zij zijn afgeleid; zoo als *bladen, luizen, pluimen, villen, vliezen, vlooijen*, enz.

SHELLEN, voor *schelden*. Men heeft hier de spreekwijze *schellen en bellen*, voor *razen en tieren*. Dat men oudtijds *schellen* voor *schelden* zeide, blijkt uit de *Nieuwe Chronycke van Brabant*, bij J. MOLLYNS, fol. 303, kol. 1: »hoewel dat de Duytschen van outs en noch »hedendaechs voor tvroomste en tstrafste volck dat »men vint worden *geschollen*." Men ziet hieruit te gelijk, dat *schelden* voorheen ook in eenen goeden zin gebruikt werd. Het werd eertijds ook als gelijkvloeiend werkwoord gebruikt, *Spelen van Sinne, Antw.* bij W. SILVIUS, 1562, blz. 306:

»Dus niemant *geschelt* heeft van 't constich ontsluyten." Dezelfde verandering van *d* in *l* heeft in het Neder-Saksisch plaats, zie *Brem. Nieder-Sächs. Wörterbuch*, S. 569, en SCHÜTZE, *Holstein. Idiotic. 4er Th. S. 35*. Ook in andere dergelijke woorden had oudtijds deze verwisseling plaats, b. v. in *melden*. Zie HUYDECOPER'S *Proeve*, 1. D. blz. 419.

SCHENDMEER wordt hier voor een slecht paard gebruikt.

Het is het Duitsche *Schindmähre*, hetwelk mij doet gissen, dat men hier eerder denken moet om *schinnen*, *deglubere*, als ware het een paard, goed voor den vilder, dan om *schaenden*, ons *schenden*, hetwelk van *Schand*, ons *schande*, volgens WACHTER, komt.

SCHEPEN-SCHULDBRIEF noemt men in stad en lande van Breda, hetgeen men elders noemt een *schepenkennis*, welk *kennis* daar zoo veel is als getuigenis, gelijk nog *witness* in het Engelsch, in navolging van het Angel-Saksisch, een getuige is; zie den Heer VAN DE WALL, op de *Privilegiën van Dordrecht*. In sommige oude Bredasche stukken wordt zoodanige schepen-schuldbrief ook genaamd eene *schepenen-gelofte*, d. i. belofte.

SCHEPER, of eigenlijk *schaeper*, gelijk KILIAAN het woord heeft, is, zoo in de Baronie van Breda, als voornamelijk in de Meijerij van 's Hertogenbosch, gebruikelijk voor *schaapherder*. Opmerkelijk is het, dat de *ae* van dit woord in die streken, tegen het gewoon gebruik, als eene enkele *e* wordt uitgesproken. Vergelijk wijders mijne *Oud-Friesche Spreekww. blz. 59 en 60*, alwaar men ook zal zien, dat tot voor weinige jaren in 's Hertogenbosch, zoowel als in vele Brabandsche en Vlaamsche steden, een zoogenaamde *Schaepers-Almanak* jaarlijks uitkwam, om den landlieden, die niet *geleerd* zijn, d. i. noch lezen noch schrijven kunnen, door kenbare teekenen de tijden der werkzaamheden op het land aan te duiden: want dat *schaeper* aldaar de algemeene beteekenis van landman,

hetzij schaapherder, koewachter, hetzij andere boeren-arbeider, heeft, behoeft geene aanduiding. Men vindt *sceperen* ook alzoo gebruikt bij L. VAN VELTHEM, *Spieg. Hist.* 2. B. 21. c. 45. v. Van eenen hieroglyphischen stok-almanak, veel gelijkenis hebbende met dien, welken ik uit IHRE aldaar aanhaalde, en die ook den veld-arbeid op zijne tijden aanwees, zie *den Konst- en Letterbode van 26 April 1822*, blz. 268 en volg.

SCHERER, voor *baardscheerder*. Ongemeen zelden, en dan nog maar bij meer beschaafde lieden, hoort men het hastaard-woord *barbier*. Zonderling is het, dat ik nooit het woord heb hooren uitspreken *scheerder*, maar altijd *scherer*, daar echter, zoo ergens, hier de welluidendheid de tusschenvoeging der *d* scheen te vereischen.

SCHERMEN. *Voor iets schermen* is hier, in een figuurlijken zin, zich voor iets in de bres stellen, iets beschermen. In een figuurlijken zin wordt ook gezegd *tegen iets schermen*; b. v. *tegen den vaak schermen*; d. i. moeite doen, om wakker te blijven.

SCHERP wordt hier, even als in eenige andere gewesten van ons Vaderland, somtijds gebruikt voor *naauwelijks* of, gelijk men in de praattaal zegt, *krap*. B. v. *het kan scherp een pond halen*, en dergelijke spreekwijzen meer. Het was reeds oudtijds zoo gebruikelijk. In het *Nieuw Geuse Lietboek*, 1. D. blz. 7, vso.:

»Duck dalva can *scherp* weere meer bien.»

KILIAAN heeft het bijvoeg. naamw. *scherp* in de betekenis van *perparvus*, *praeparvus*, *contractus*, *restrictus*.

SCHEUT hoort men bij de landlieden dezer streken veel voor eene wijle tijds. *Over een scheut; een scheut geleden*, enz. beteekent bij hen *voor eenigen tijd, eenigen tijd geleden*.

SCHIELIJK hoort men hier veel in diergelijke spreekwijzen, als: *wat staat dat schielijk!* dat wil zeggen: *wat is dat afstekende in het oog!*

Men zegt hier ook veel: *schielijk uit zijne oogen zien*, voor helder, vlug, doordringend uit zijne oogen zien; *schielijk van uitzigt zijn*; *een schielijk uitzigt hebben*, enz. Wanneer men van een paard spreekt, wil het *schichtig* zeggen. Eigenlijk zoude men *schierlijk*, naar mijne gedachten, moeten zeggen: want, even als *schielijk*, in de beteekenis van *snel, spoedig*, van *schier*, voor *mox* genomen, komt, schijnt *schielijk*, in de boven aangevoerde spreekwijzen, van *schier*, voor *lucidus, splendidus*, te komen, van welk woord men zie mijne *Oud-Friesche Spreekwoorden*, blz. 71, en mijne *Naamsuitgangen*, blz. 99.

SCHIER. Dit woord wordt elders niet, dan voor *bijna* gebruikt. Hier wordt het nog wel, gelijk ook nog bij VAN MAERLANT, *Sp. Hist.* 1 P. 4. B. 19. c. 15. v., in de beteekenis van *schielijk, terstond, ijlings* gehoord; b. v. in de spreekwijzen *schier of laat, schier of morgen*, welke laatste ook bij J. CATS voorkomt, en voor welke men hier ook veel zegt *vroeg of morgen*. Ook in het Duitsch der middeleeuwen had *schier* de beteekenis van *schielijk*, hetwelk men dus niet kwalijk *schierlijk* schrijft.

SCHIKKELIJK, voor *tamelijk*. Zoo antwoordt men ook hier, als gevraagd wordt, hoe het met eene zaak gelegen zij, *nog al schikkelijk*, in plaats van *het schikt nog al*, gelijk men elders zegt.

SCHIKKEN, voor *achten*, *schatten*, *gissen*. *Hij schikt alles ligt*, voor hetgeen men anders zegt *hij telt alles ligt*. Zoo ook: *ik schik, dat het thans drie uren is*. De ouden gebruikten het ook in die beteekenis. Bij PHIL. NUMAN, *Strijt des Gemoets*, lees ik, 5. D. blz. 89, b:

»Gelijck men het saet niet verloren en *schict*,
»Dwelck den landtman in daerde laet corrumperen.»

SCHIKKEN, voor *zenden*. Men zoude het voor een Germanismus kunnen houden, indien niet kundige taalkenners ons leerden, dat het reeds lange in dien zin bij ons is in gebruik geweest. Zie den Heer YPEY, *Aanmerkingen over verouderde woorden in de Staten overzetting des Bijbels*, blz. 92. KILIAAN heeft het woord ook in deze beteekenis, doch afzonderlijk en met bijvoeging van *oft senden*, ten teeken, dat die beteekenis met *schikken*, *disponere*, *ordinare*, geen gemeenschap heeft. Sommigen hebben die daarin meenen te vinden. Zie WACHTER. En dezelve heeft ook niet weinig schijn, uit hoofde, dat de Franschen *adresser*, *in orde brengen*, op dezelfde wijze gebruiken, als de Duitschers *schicken* en de Zweden hun *skick*. In het Bastaard-Latijn zeide men in dezelfde beteekenis *dirigere*.

SCHIL, voor *verschil*. Ik heb omtrent dit woord in het

breede gehandeld in mijne *Oud-Friesche Spreekwoorden*, blz. 93 en 94, en *Register*, blz. 108.

SCHILD, voor *wapenschild*, wapenbord. Daar de wapens of wapenschilden eertijds op de veld-blazoenen afgebeeld werden, zoude het mij niet verwonderen, dat hiertoe het woord *schildwacht* moest gebragt worden, als beteekenende de wacht of den wachter, die voor dat veld-blazoen geplaatst werd, even als zulks nog voor de vaandels en de standaarden geschiedt. Dat *wacht* voorheen, en ook nog te Breda, de beteekenis van *custodia* heeft, zie op WACHTEN. Dan IHRE schijnt *schildwacht* en *schilderen*, op *schildwacht staan*, af te leiden van SKYLDRA, *sclopetum in altum erigere tamquam ad ictum paratum*. Het uithangbord der drukkerij van den ongelukkigen JACOB VAN LIESVELT was *het schild van Artois*.

SCHILD, voor *withangbord*.

SCHILD noemt men hier een gedeelte van het dak, in twee of meer vakken verdeeld; b. v. *de schilden van een dak één voor één herstellen, om niet gelijk open te liggen*.

SCHILLEN, voor *schelen*, *verschillen*. Zie verder op *verschillig*. Men vindt onder anderen bij HUYGENS, *Korenbloemen*, 19. B. 183. Sneldicht:

»Als valsche menschen willen,

»Siet wat twee woorden *schillen*: (berijdt?)

»Dirck, seid' ick, schrickt het oock het paerdt dat ghij

»Neen, seid' hij, niet altoos, en meende, niet altijd."

SCHINDEN, voor *schenden*. Zoo schreef men voorheen altijd.

SCHINKEL, voor *schenkel*.

SCHINKEN, voor *schenken*. Het is geene verbasterde uitspraak, maar slechts eene verouderde. Zulks blijkt uit de oude *Psalmberijming*, *Ps.* 75, *v.* 5, alwaar sommige uitgaven *schincken* hebben. VONDEL gebruikt het ook nog, en DAN. HEINSIUS, *Lofs. van Bacchus*, *v.* 493. Ook in het oud-Fransch bestaat het werkwoord *chinquer*. Zie MÉNAGE, op hetzelfde. Hoe gemeen hier te lande de verwisseling der *e* en *i* geweest zij, kan men leeren bij HUYDECOPER, *Proeve*, *blz.* 210, of I D. *blz.* 474 en 475 der uitgave van den Hr. VAN LELYVELD. *Schincken* schrijft PH. NUMAN ook in de beteekenis van *donare*, *b. v. fol.* 50, *b*, en *schinck* voor *schenk* (geschenk) *fol.* 47, *b*, 68, *b*, hetwelk men ook bij KILIAAN vindt.

SCHOBBERT komt van *schobben*, bij KILIAAN *scalpere*. Daar arme lieden, uit gebrek aan versooning, zich veelal schobben, en dezelve somtijds, uit gebrek, tot wandaden gedreven worden, is het woord *schobbert*, even als dat van *schurk*, in de tweede beteekenis voor een slecht mensch gebruikt. Van hetzelfde moet wel onderscheiden worden het woord *schrobber*, door WACHTER overgezet *avarus*, hetwelk komt van het Duitse *schrappen*, ons *schrappen*, terwijl *schobben* komt van het Duitse *schaben*, waarvan ook ons *schaven*.

SCHOEF, aan de Zuid-Brabandsche kanten voor een slechten, boozen, listigen kerel. *Het is een schoef*,

een regte schoef, een schoef van een kerel. Mogelijk is het zooveel als *schoft*, en moet het, even als dit woord en als *schavuit*, volgens TEN KATE tot *schuiven* gebragt worden, waarvoor eenigzins pleit, dat men ook somtijds *schuif* zegt; *het is een schuif van een kerel*; of mogelijk moet het, gelijk een mijner vrienden meende, gebragt worden tot *schoef, omslag, mantel met eene schuif*, als duidde het iemand aan, die in zijnen mantel gehuld is, en zich als schuil houdt, om te beter anderen aan te vallen of te bedriegen.

SCHOEIJEN. *Zich schoeijen* hoort men hier zeer gemeenzaam, zelfs onder lieden van den middelstand, *voor de schoenen aantrekken.*

SCHOEIJEN. *Zich schoeijen*, voor: zich van het noodige verzorgen. — *Ik kan mij niet langer schoeijen*, d. i. ik kan niet langer aan den kost komen.

SCHOER, voor eene zware regen-, hagel- of onweersbui. Sommigen denken het samengetrokken van *schoever, schuiver*, omdat dergelijke buijen al veel uit voorbij-schuivende of overdrijvende wolken voortkomen; dan mij schijnt het eerder toe zoo veel te zijn als *schoor, scheur (ruptura)*, en dus eene soort van wolkbreuk te beteekenen, brengende zelfs JUNIUS, in zijn *Etymol. Anglic.*, op *shower*, in dezelfde beteekenis *scheure* en *regenscheure* bij, hoezeer deze afleiding gewraakt worde door IHRE, *Glossar. Suijo-Goth.*, in *skur*. Dan de veranderde uitspraak van *scheur* in *schoer* is misschien uit het Hoogd. *Schuhr* afkomstig. In het Plat-Duitsch is het *schur*, en, omdat in dezelfde taal *Up-*

schürung, ons *opschorsing*, *opschorting*, beteekent, meent IHRE, dat het woord van eene sterke, schielijk ophoudende regen-, hagel- of onweersvlaag moet verstaan worden. LEIBNITZ leidt het af van *schier*, ons *schierlijk*. Hoe het zij, in het Angel-Saks. is *scur*·*scyur*, *imber* en in het Goth. *skura*; zie WACHTER in *Schur*, die ook zegt, dat het woord eigenlijk schijnt te beteekenen *eruptionem ventorum et pluviarum*. Zie wijders het bovengenoemde Plat-Duitsche *schur* bij RICHEY, *Idiotic. Hamburg.*, en in het *Brem. Nieder-Sächs Wörterb.*, 4. Th. S. 717, alwaar het afgeleid wordt van de eerste beteekenis van het woord, welke in het Neder-Saksisch die van eene bedekking, verberging, schijnt te zijn, omdat de lucht, bij zoodanige buijen, bedekt en overtrokken is. Hoezeer de zaak eene waarheid zij, en *schauren* bij WACHTER de beteekenis van *bedekken* hebbe, waarvan het Hoogd. *Schaur*, luifel, afdak, en ons *schuur*, komt mij echter deze afleiding wat verre gezocht en gedrongen voor. Anderen doen 't zoo veel zijn, als iets, dat afschrik, huivering (*Abscheu*, *Schauer*) verwekt.

Oudtijds was *schoer*, in de bovenvermelde beteekenis, zeer gemeen. Thans is het hier meest gebruikelijk in het zamengestelde *donderschoer*, *hagelschoer* en *regenschoer*. De oude zeiden ook *windschoer*, hetwelk men nog wel gebruikt, doch van een gescheiden, *een schoer van wind*.

SCHOFT, voor *schavuit*. Zoude het ook komen van het Hoogd. *Schauffaut*, *nachtuil*, het Fransche *chouette*?

SCHOFT wordt hier meer gebruikt dan *grendel*, ook van

eigenlijk gezegde grendels. Het onderscheid tusschen beiden is bekend. De afleiding van het woord *schuiven* alleen geeft genoegzaam te kennen, dat *schoften* eigenlijk *schuifgrendels* zijn. Zie TEN KATE, 1. *Proeve*, 1. D. blz. 366, B. Ook vindt men het bij KILIAAN gespeld *schof*, zonder *t*.

SCHOOIJER, SCHOOISTER, voor *landlooper*, *landlooperster*, en hiervan ook voor zoodanigen, die gewoon zijn het land af te loopen, om te bedelen. Hiervan heet men ook wel het bedelen in de steden *schooijen*, welk werkwoord voorheen eene zoo lage beteekenis niet had, als wordende door KILIAAN overgezet *grasari*, *incedere cum impetu*.

SCHOON, voor *opgeschikt*, *wel uitgedost*. *Hoe zijt gij van daag zoo schoon?* is hetgeen men elders in denzelfden zin zegt: *hoe zijt gij van daag zoo mooi?* Zie wijders *schoon maken*.

SCHOON. *Een schoon man* zegt men ten platten lande in de Baronie van Breda veel voor *een braaf man*.

SCHOON. *Geen schoon aan iets hebben*, voor geen voordeel, geen koop, gelijk men wel eens zegt, aan iets hebben.

Schoonisse, in de beteekenis van voordeel, vindt men bij MIERIS, *Gr. Charterb.*, 2. D. blz. 493, 3. D. blz. 161 et 434, 4. D. blz. 174. Waarschijnlijk moet ook in dien zin opgenomen worden de uitdrukking bij MELIS STOKER, 2. B. v. 1241:

»Philips hadt *scoenre* in den Rike,»

welke schijnt te beteekenen, dat Philips het beter, voordeeliger had.

In denzelfden zin, als *geen schoon aan iets hebben*, zegt men in het Neder-Saksische *geen bik aan iets hebben*, hetwelk zoo veel zal zijn, als geen afval van iets hebben, zijnde de spreekwijze ontleend van het afbiksel der steenen.

SCHOONEN, voor *verschoonen*. Het is een voorheen zeer gebruikelijke Germanismus. ANNA BYNS, I. B. 14. *Refer.*:

»Dat wi vele deuangelie prijsen

»Dat en sal ons in doordeel Gods niet *schoonen*.”

SCHOON MAKEN zegt men hier dagelijks voor *versieren*, *opschikken*, *opsieren*. Zoo zal men b. v. aan een kind zeggen: *wat heeft uwe moeder u schoon gemaakt*. In sommige spreekwijzen klinkt in den beginne dit den Hollander wel eens wonderlijk in de ooren. Aan het schoon maken van de kerk zoude men in Holland een geheel ander denkbeeld hechten, dan hier, waar het bij de Roomschegezinden beteekent, de kerk bij groote feestdagen versieren. Zoo zegt men ook *eene begijn schoon maken*, voor het versieren van dezelve bij hare professie, of voor het versieren van het lijk eener begijn, om, voor de begrafenis, ten toon gesteld te worden. Men gebruikt het ook van het versieren van molens en schepen bij gelegenheid, dat iemand der betrekkingen van den eigenaar ondertrouwd is. In denzelfden zin zeiden de ouden *verschoonen*. Zie onder anderen de *Schadtkisten der Philosophen en Poëten*, blz. 132, en PHIL. NUMAN, *Strijf des Gemoets*, fol. 23, a, 26, b. KILIAAN zet het

over *decorare, ornare, adornare, honestare*, en PLANTIN *embellir*. In het Neder-Saksische zegt men ook nog *schón maken* voor *tooijen, zich netjes aankleeden*.

SCHOOT. Een schoot appelen, peren enz., voor hetgene, wat men elders zegt *een zoodje*. Ik gis het zooveel te zijn, als een vrouwenschoot kan bevatten; of het zoude eene verbastering moeten zijn van *schok*, hetwelk niet alleen een zestigtal, maar in het gemeen een hoop, een tas, beteekende.

SCHOP noemen de bouwlieden in deze streken hetgene die in Holland *de wagenkeet* noemen, en zeer eigenaardig, zijnde *schop* bij KILIAAN overgezet *tegumentum, quidquid tegit*. Bij MARTINIUS is het Plat-Duitsche *schop* en ons *schobbe, operculum, tegmen, tegumentum*; zie denzelve op *schosph*, hetwelk aldaar juist het *schop* der Baronie is, te weten eene schuur zonder zijmuren. Hij omschrijft het elders, en wel op *parcus (septum)*, als bestaande *ex trabibus arrectariis quatuor, cum tegumento, quod fruges aut foenum a coeli injuria defendat*. In dien zin zoude men het van *σκέπειν* kunnen afleiden, hetwelk *bedekken* beteekent. Sommigen willen hiervan ook *schip* afleiden; doch anderen vinden in de *sc* den wortel van iets uitgehouden, zijnde het Grieksche *σκάφη*, het Latijnsche *scapha*, afkomstig van *σκάπτειν*, uithollen. Volgens hen zoude hier van ook *schuit* en *schouw* komen, alsmede het Latijnsche *scyphus*, beker. Gaat hun gevoelen door, dan zoude dezé naamsreden ook kunnen gegeven worden aan *schop, scheppen, schepel*, enz. Zie verder op *Schaprade*, en het *Brem. Nieder-Sächs. Wörterb.*, op *Schupp*.

SCHORS wordt hier dikwerf gebruikt, bij uitstek, voor *eiken-schors*, door de leerlooijers gebruikt wordende, waarvan ik wel eens den gemalen bast van eiken-boomen, of *run*, met den naam van *schors* heb hooren bestempelen. In Holland noemt men *run*, uit de Baronie komende, *heggengoed*, omdat dezelve veel uit de schellen van eiken heggen, door welke hier de stukken lands, even als door slooten in Holland, gescheiden worden, bestaat.

SCHORT, voor *schortkleed*, *voorschoot*, *boezelaar*, *sloof*. Bij KILIAAN is het *schorssekleed*, *schorsse*, *schorte*. In het Hoogd. is het *Schurze*, hetwelk WACHTER afleidt van *schauren*, *bedekken*.

SCHORTNEUS, een opgeschorte neus, voor hetwelk men elders *wipneus* zegt. Het is het Fransche *nez retroussé*. Van *schortneus*, 'twelk ook bij KILIAAN voorkomt, hebben de ouden het werkwoord *schortneuzen* gevormd, het tegenwoordige *den neus van iets optrekken*. In den *Bijbel* bij W. VORSTERMAN, van 1528, leest men *Ps. 34, letter c*: »si hebben mij bespot met sceevē » woordē en *scortneusen*." Ik acht het ten minste minder laag in eene bijbelvertaling dit *schortneuzen* voor een werkwoord, dan voor het meervoud van een naamwoord op te nemen.

SCHOT. Onder meer dan een dorp der Baronie van Breda behoort een gehucht, *Molenschot* geheeten. Ik twijfel bijna niet, of *shot* heeft in dit woord de betekenis, welke ik op het woord *shot* en *schoten* heb aangegeven in mijne *Naamsuitgangen van plaatsen*.

SCHOTTEL, voor *schotel*. Op vele andere plaatsen zegt men *schuttel*, hetwelk nader bij het Hoogduitsch, Engelsch en Latijn komt, en door mij, zoowel als *scuttel*, in oude stukken meer dan eens gevonden is, gelijk het ook in 't oud-Friesch *schuwtel* en *schuyttel* gespeld werd. Zie mijne *Oud-Friesche spreekwoorden*, blz. 205.

SCHOUD hoort men hier nog somtijds gebruiken voor *schuld*. Het wordt als zoodanig in zeer vele oude geschriften gevonden. Het zoude eene ontijdige belezenheid aan den dag leggen zijn, zulks met door mij opgeteekende voorbeelden te staven.

SCHOUTHET. Deze is de titel der schouten van de dorpen in de Baronie. In den *Sachsen-Spieg.* is het *scultheit*, in het A. S. *scultheta*. Bij KILIAAN is het *schoudheet*, *schoud-heit*, *schoud-heescher*, *schuld-heis*, welk laatste nog in Zwitserland in gebruik is, even als in sommige oorden van ons land *schout-heis*, en bij OTFRIDUS, die het voor hoofdman over honderd gebruikt, *sculdeizo* is. De twee eerste woorden zijn zamengesteld uit *schoud*, dat is *schuld*, en *heeten*, *gebieden*, zooveel als hij, die iemand zijne schuldigheid oplegt; de twee laatste, volgens KILIAAN, uit *schuld* en *heischen*, ons tegenwoordige *eischen*, welk *heischen* onder anderen voorkomt bij v. MIERIS, *Gr. Charterb.*, 1. D. blz. 511 § 59; zoo veel als *noxae debitive exactor, qui poenas irrogare, et multas exposcere ab iis, qui deliquerunt, solet*, hoezeer H. DE GROOT, *Histor. Gothor. Vandalor. etc.* p. 580, het tot den eischer, of invorderaar van schulden, bepale. Anderen echter leiden het af van 't Scythische *aische*, in het oud-Friesch *aesga*, *aisga*, een

regter, waarvan *aesgadome*, d. i. doem of vonnis van den regter, ons *aasdoms-regt*, zamengesteld uit *azingdoms-regt*, zijnde de *azingen* op sommige plaatsen eertijds de regters geweest hier te lande, waarvan *asing en geburen*. Zie DE GROOT, *Inleiding tot de Holl. Rechtsgeleerdheid*, 2. Boek, 28. D. Op *schoudt* zegt KILIAAN dit het Hollandsche, *schoud-heet* het Vlaamsche woord te zijn. In oude stukken komt ook voor *schoutaat*, zie onder anderen bij v. MIERIS, *Gr. Charterb.*, 1. D. blz. 517, hetwelk H. DE GROOT ter aangehaalde plaatse zamenstelt uit *schout* en *at*, wordende in de oude Friesche wetten de regters *atten* genaamd, welk woord de groote man meent in betrekking te staan met *azig* of *azing*. Bij M. STROKE, *B. 2. v. 46*, vindt men *scoutheetdoem*, niet voor *schoutenvonnis*, maar voor *schoutendom*. Men vindt voor het overige *schouthet* niet alleen in openbare, regterlijke of staatkundige oorkonden, maar ook in gewone geschriften, zelfs bij dichters; zie CONSTANTYN HUYGENS, *Korenbloemen*, 1. D. blz. 122. In verscheidene Ordonnantiën en andere stukken, de stad en het land van Breda betreffende, wordt het meervoud *schoutheten* gevonden.

SCHOUW, voor *schoorsteen*, is hier in zoo algemeen gebruik, dat men het laatstgemelde woord zeer zelden in den mond van een echten Bredanaar hoort. Zie over hetzelfde den Hooggeleerden WASSENBERGH, in zijn *Idioticon Frisicum*. Bij KILIAAN vindt men niet alleen *schoude*, *schaude*, *schouwe*, *schauwe*, maar ook *schoudsteen*. Ook in dichtmaat is *schouw* door nog niet zeer verouderde dichters gebruikt.

» Geluckige sale, daer 't weeuwtjen in spooct,

» Geluckige *schouw*, daer 't selden in roockt,»

zong C. BARLAEUS, in zijnen *Danck aen de aerdige TESSELSCHADE, voor het festoen opgehangen in de sake op 't Huis te Muyden*, te vinden in de *Verscheidene Nederduitsche Gedichten, bij Lodewyck Spillebout, te Amsterdam*, blz. 88; en HOOFT zingt in zijnen *brief van Menelaus aan Helena*:

» Van marmor is mijn *schouw*.”

Zie ook HUYGENS, *Korenbl.*, 2. D. blz. 197. Wat den oorsprong van het woord betreft, BOXHORN in *Epistol.* vindt denzelve in het Scythische *schauw*, het *vuur* beteekenende. » *Schauw*,” zegt hij: » ut et *scioor*, et » *Scythis*, et ab iis ortis populis, sicut Germanis, *nihil* » aliud notat, quam ignem; hinc *schauwen*, *amburere*.” En in zijne *Origin. Gall. p. 99*: » Ex *Scythis* haud dubie » orti populi, sicut Germani, ut et Graeci, *scau* ignem, » ardorem vocant. Hinc *scau* locus, in quo ignis asserva- » tur; *scauwen* *amburere*.” *Schouwsteen*, of bij verkorting *schouw*, zoude dus hetzelfde beteekenen als *schoorsteen*, wanneer dit van *scioór* kwame, waaraan echter WACHTER, op het woord *Schorstein*, twijfelt, hoezeer hij op het woord *schier*, *lucidus*, *splendidus*, van hetzelfde het Perzische *chur*, de *zon*, afleide, hetwelk BOXHORN voor hetzelfde als *scioór* houdt. Ik zoude echter met WACHTER eerder het woord *schoorsteen* van het bijvoeg. naamw. *schor*, *altus*, *eminens*, afleiden dan van *scioór*. Eene andere afleiding zie bij BILDERDYK, *Geslachtlijst der naamwoorden*, op het woord *schoorsteen*. Zie wijders van *schouw* mijne *Oud-Friesche Spreekwoorden*, blz. 69 en volg.

SCHOUW, eigenlijk *schou*, *schoude*, voor *schol*, *schold*, *scheelde*, den onvolmaakten tijd van *scholen* (*differre*,

interesse). Ik acht het gezegd voor den ouden onvolmaakten tijd *schold*. Zeer gemeen is zoodanige verwisseling der L, b. v. *soldenier* en *soudenier*; *voud* in *hondervoud*, *duizendvoud*, voor *vold*, van het Duitse *falt*; *mout* van *malt* enz. Zie HUYDECOPER, *Proeve*, 1. D. blz. 125, alwaar ook een voorbeeld van het woord *quytgeschouden* wordt aangehaald; alsmede de aantekening van den Heer VAN LELYVELD op zijne uitgave 1. D. blz. 497, alwaar *ontgouden* voor *ontgouden* voorkomt.

SCHOUWVEGER, voor *schoorsteenveger*. Zie *schouw*.

SCHOVEN, d. i. *schoften*, zeggen de bouwlieden in den omtrek van Breda voor *rusten*, *uitrusten* in 't algemeen, zonder aanzien van tijd, b. v. *komt ge niet eens schoven?* Ik houd dit woord niet alleen verwant met *schaften*, gelijk de Heer WEILAND gist, maar zelfs voor eene verbastering van hetzelfde, en *schoft* schijnt slechts oneigenlijk in het vervolg voor de tusschenruimte van den eenen tot den anderen schafttijd gebruikt te zijn. Wie kan het dan vreemd vinden, dat eenvoudige landlieden het nemen van spijs en drank ter verpoozing van den arbeid voor het nemen der rust zelve opgevat hebben?

SCHRAAFFELEN, voor *schrappen*. Het is een zeer goed woord, bij KILIAAN gevonden wordende, en aldaar overgezet *corradere*, *coacervare*; *verrere*. Het is het frequentivum van *schraaffen*, hetwelk hier ook wel gebruikt wordt, en bij KILIAAN is *radere*, *rasitare*.

SCHRAAG is, in de streken van de Baronie van Breda en het Markiezaat van Bergen-op-Zoom, niet zoo zeer *onvolkomen* in het algemeen, gelijk de Heer WEILAND zegt, dat het in Friesland beteekent, als wel *ten naastenbij volkomen, op weinig na volkomen*. Het wordt daar op dezelfde wijze gebruikt, als *krap, schaarsch*. Zoo ook in dezelfde beteekenis het zelfst. naamw. *schraagte*.

SCHRABBEN, voor *schrappen*. Zoo ook het zelfst. naamw. *schrab*, hetwelk zich nog duidelijker doet hooren in het verkleinwoord *schrabbeken*.

SCHRANDIG hoort men hier somtijds voor *schrander*; men zegt het ook in het Plat-Duitsch. Het komt van *schrاند*, hetwelk MEYER onder de verouderde woorden heeft, en KILIAAN overzet *acer, subtilis, vaser, sagax*, en nog in het Land-Friesch gebruikelijk is. Bij laatstgenoemde wordt *schrander* niet gevonden. BREDDERO gebruikt voor hetzelfde in zijn *Boertigh Liedtboek*, *schrانckdig*, op hetwelk hij rijmen doet *onverstanckdig*. *Schranderen* als bedrijvend werkwoord voor *schrander maken, opscherpen*, vindt men in het *Groot Liedtboek* van denzelfde:

» *Schrاندert* en spitst mijn sinnen."

SCHRANSEN, voor *gulzig*, of *onmatig eten*. In de eerste beteekenis is het bij KILIAAN breken, klein maken, vervolgens met de tanden klein maken, kaauwen, en eindelijk goede cier maken, zwelgen. In het Plat-Duitsch is *schrانzen* geven, mededeelen, verdeelen, en daarvan sterk eten, zooveel als met de tanden

verdeelen, verscheuren, als de gulzigaards. Bij BRE-
DERO, in *Jerolimo*, 2. D. leest men :

»Ick weet wel wattet is, hij sou ook garen *schransen*.»

SCHRAPEL, voor *mager*, *rank*, *schraal*, hetwelk mogelijk uit hetzelfde samengetrokken is. Het komt ook bij KILIAAN voor, die het overzet *macilentus*, *strigosus*. Men spreekt het hier ook wel *schrepel* uit.

SCHREEUWEN. Even als men aan de kanten van de Zuidelijke Nederlanden *schreijen* voor *schreeuwen* zegt, zoo hoort men naar die van de Langstraat, het Land van Altena en van Heusden, in tegendeel somtijds *schreeuwen* voor *krijten*, *schreijen*. In de stad van Breda is het mede niet vreemd, ja zelfs zeer gemeen bij den geringen burger. Daarentegen vindt men in de oude taal *kriten*, *krijten*, voor *schreeuwen*. Dit is nog blijkbaar in *kreet*, zeggende men nog onverschillig oorlogskreet en oorlogsgeschrei.

SCHREIJEN, voor *schreeuwen*. Men zie over hetzelfde HUYDECOPERS *Proeve*, 1. B. v. 656, en den Heer YPEY, *Taalkundige aanmerkingen*, blz. 94.

SCHREPEL, *schraal*, *mager*. Zie *schrapel*.

SCHREUDJE, eigenlijk *schroodje*, is hier veel in gebruik, doch meest van een snippertje papier. Het woord beteekent een afsnijdsel, waarvan dan ook. Daar het elders nog gebruikelijk is, beteekent het meest een afgesneden lap. Zie WACHTER in *schrot* en *schroten*; den Hooggeleerden WASSENBERGH in zijn *Idioticon*

Frisicum, op het woord *schroor*, bij KILIAAN, *schrooder*, in het Neder-Saksisch *schróder*, bij BREDERO, *schreur*, in het eerste tooneel der *Klucht van de Koe*; alsmede de *Aanteekeningen op de oude Friesche Wetten*, 1. D. blz. 196 en 354. Bij KILIAAN is *schroode segmen*, *resegmen*, *pars abscissa*, bij RICHEY, *Idiot. Hamburg.*, *Schrötel*, *fragmentum*, *item*, *praesegmen panni aut lintei*. In het middeleeuwsch Duitsch is *schrade*, *schraa*, *schrae*, *skraa*, het boek, of de rolle, welke de stads-statuten behelst, hetwelk HALTAUS op dat woord niet onwaarschijnlijk van het Neder-Saksische *schraden*, 'twelk het Hoogduitsche *schroten* is, afleidt. Zie echter het *Brem. Nieder-Sächs. Wörterb.* op *schraa*. Het Nederlandsche werkwoord is *schrooden*, *schrooijen*, bij KILIAAN *mutilare*, die ook heeft *schrooden* en *schrooder van ghelt*. Voor zoodanigen besnoeijer van geld heeft BREDERO eenvoudig *schroojer* in de voorrede op zijn *Gheestich Liedtboezken*.

SCHRIKACHTIG, voor *vreesachtig*, doch niet zoo zeer van eene vrees voor een toekomstend gevaar of kwaad, als voor eene dadelijke beangstheid in een tegenwoordig gevaar.

SCHROBBER zegt de Heer WEELAND, dat in Friesland het werktuig genaamd wordt, hetwelk men elders *boender* noemt. In Breda heet men het ook alzo.

SCHROKKERT, voor *gulzigaard*. Ook voor een *schrapper*.

SCHROMELIJK wordt hier veel als een vergrootingswoord gebruikt; b. v. *de boter is schromelijk duur*,

of ook wel als een uitroepingswoord, b. v. *schromelijk*, *wat is de boter duur!* Ik heb *schromelijk* in die beteekenis ook bij PHIL. NUMAN gevonden.

SCHROMEND heb ik en als een bijvoegelijk naamwoord en als een bijwoord ook elders in een goeden zin hooren bezigen, b. v. *het is schromend gelukkig*; maar nergens hoorde ik het zoodanig, als in deze streken, alwaar men b. v. niet zoude schromen te zeggen: *de Doctor heeft eene schromende kuur aan dien man gedaan*.

SCHROMPELIG wordt hier ook wel, even als de Heer WASSENBERGH zulks van Friesland getuigt, voor *rimpelig* gebezigd. Het stamt af van het Duitsche *Schrumpel*, hetwelk bij WACHTER is *ruqa*, en *schrumpen*, *corrugari*.

SCHRIJVEN, voor *inschrijven*, *intekenen*, bij verpachtingen, verhuringen, aannemingen en dergelijke. Zoo hoort men menigmaal, op openbare aanbestedingen of verpachtingen, vragen: »is er nog iemand, »die verkliest te *schrijven?*» d. i. in te schrijven.

SCHRIJVEN, voor *aanschrijven*, *opschrijven*, *aanrekenen*, in rekening brengen. B. v. *hij kan geweldig schrijven*, d. i., gelijk men ook wel zegt: *geweldig rekenen*. *Schrijven* heeft, in dezen zin, de beteekenis van *opschrijven*, in het boek opteekenen.

SCHUIFSLEDE noemt men hier gemeenlijk hetgeen elders *stootslede* genaamd wordt. In Friesland noemt men de schaatsen *schuifels*.

SCHUT. *Buurmans-schut* heet men hier eene inzetting of verhooging, bij openbaren verkoop van vaste goederen, welke men denkt, dat voor den verkooper geschiedt, om te verhoeden, dat dezelve beneden zekeren bepaalden prijs verkocht worden. Ik gis, dat de spreekwijze ontleend is van het regt van naasting, hetwelk den bureu toekomt, en waardoor men eene verkooping, hoezeer slechts wanneer dezelve uit de hand geschiedt, *schutten* of tegenhouden kan. Ik gis dit te meer, omdat men, in het Neder-Saksische, een dergelijk spreekwoord heeft, doch in hetwelk, naar mij voorstaat, een verwante of deelgenoot in het goed, in plaats van den buurman, voorkomt.

SCHUTSBOOM, een hooge *boom*, of staak, naar het op welken geplaatste, bij kermistijd, door de boeren geschoten wordt. Zie *Gaai*.

SCHUTSKOOI is eigenlijk eene kooi, in welke het vreemde of afgedwaalde vee, of hetwelk in koorlanden schade had gedaan, *geschut*, d. i. opgevangen zijnde, opgesloten wordt, en niet, dan voor zeker losgeld wordt vrijgegeven. Zie deswege wijlen den Heer VAN DE WALL, *Handvesten van Dordrecht*, blz. 114 en volgg. Hiervan had *schutten* in vorigen tijd ook de beteekenis van *arresteren*. Dan op die plaatsen van de Baronie, waar de beesten, even als in Holland, den geheelen dag, zonder opzigt in de weide loopen, is eene *schutskooi* het afschutsel, in hetwelk men dezelve drijft, om gemolken te worden.

SCHUREN, voor hetgeen, dat men in Holland noemt

schrobben of *boenen*. Zoo zegt men hier niet de *straat schrobben* of *den gang boenen*, maar, in beide gevallen, *schuren*. Men gebruikt het woord ook onbepaald en eenigermate als een onzijdig werkwoord voor *reinigen*. B. v. *sommige vrouwen schuren des Vrijdags, andere des Zaturdags*. In het Plat-Duitsch zegt men ook nog *scheuren*, voor *reinigen* in het gemeen. Bij WACHER is het overgezet *purgare, mundare, polire*, en *Scheur* is bij hem *instrumentum purgandi*, hetwelk hij zegt van Gothischen oorsprong te zijn. Hij bejammert, dat hetzelfde in het Duitsch buiten gebruik is. Het is waarschijnlijk ons *schuifier*, waarvoor men doorgaans *borstel* zegt, omdat die van borstels meest gemaakt wordt. LEIBNITZ leidt het af van *schier, klaar, helder*; dan deze afleiding wordt gewraakt in het *Brem. Nieder-Sächs. Wörterb.* op *schüren*, No. 2, en door RICHEY, *Idiot. Hamburg.* p. 232. Echter leidt ook von STADE, *Erläuter. der vornehmsten Biblischen Wörter*, S. 21, *schüren* van *schier* af. Zie wijders mijne *Oud-Friesche Spreekwoorden*, blz. 58 en 59, alwaar men zien zal, dat, volgens mijne navorschingen, de eerste beteekenis van het woord die is geweest, welke hier nog behouden is, welke gedachten ik heb bevestigd gevonden bij Fr. JUNIUS, *Gloss. Goth.* p. 404. — Dat het woord *schuren* beter is, dan *schrobben* of *boenen*, is daaruit blijkbaar, dat deze twee laatstgenoemde woorden eigenlijk *vegen* beteekenen. Van het eerstgemelde derzelve duidt zulks het Latijnsche *scrobs* genoegzaam aan; doch van *boenen* is het minder zichtbaar, dewijl het komt van *boene*, bij KILIAAN eene planken vloering, in het bijzonder eene meer verhevene, waarvan het H. D. *Bühne* meest van eene

Schaubühne, een *schouwtooneel*, gebruikt wordt; dan het wordt meer of min klaarblijkelijk door het oude werkwoord *banen*, hetwelk voor *boenen* ook gebruikt werd en *vegen* beteekende, zoo in den eigenlijken zin, als in den zedelijken van *verdrivoen*, in welken *boenen* bij den Heer WEILAND ook voorkomt. Zoo zegt BREDERO, *Nederd. Poëmata*, blz. 674 zijner werken, 1638:

»O tweede Hercules, die uyt den wegte *baant*
 »De ruwe stoutheyt en vermetelheyte verwaant.”
 In het Goth. is het *banjan*.

SCHUW, als zelfst. naamw. voor *afschuw*. *Een schuw van iets hebben*. Bij KILIAAN komt *schouw* voor in de beteekenis van *terriculum*, *terriculamentum*.

SEFFENS, voor *te effens*, *t'effens*, *teffens* of *tevens*, hetwelk minder goed is. Noch het een noch het ander vindt men bij KILIAAN, maar wel *tseffens*, bij zamentrekking zooveel als *te seffens*, op welk *seffens* hij aldaar verwijst. Op eene min of meer bijzondere wijze word het hier gebruikt als *in eens*, *op eene keer*, *op eens*; b. v. *alle ongelukken komen seffens*, of *het wordt seffens winter*. Dan dat het ook in die beteekenis zeer goed is, blijkt daaruit, dat *seffens* door KILIAAN overgezet wordt *simul*, *una*, *pariter*, en men vindt het ook in dezelve bij HUYGENS en andere dichters van dien tijd. Zie onder anderen *Korenbl.* 19. B. 211. Sneldicht. Op sommige plaatsen en hier wordt het ook gebruikt voor *oogenblikkelijk*, op gelijke wijze als de Duitschers ook *gleich* gebruiken. In de Zuidelijke-Nederlanden is het in 't bijzonder in dien zin zeer gemeen.

SELF, bij KILIAAN *selfe* en afdaar overgezet *salvia*, dat is: *savie*, elders doorgaans *salie* genoemd. Het woord is hier niet geheel in onbruik, althans niet bij de Artsenijmengers, die zich hier beter, dan elders, verstaan op het toebereiden van het *gulden zelfwater* (*aqua salviae auratae*). Van dit *self* is door eene woordspeling ontstaan het spreekwoord *zelf is het beste kruid*, om aan te duiden, dat iemand, die zich zelve dient, het best gediend is, tevens doelende op de heilzame uitwasemingskracht der *salie*. Van niet ongelijken aard is het spreekwoord: *patientie is goed kruid, maar het groeit in alle hoven niet*. Dit *patientie* is bij KILIAAN *lapathum*, *rumex sativus*, *hippolapathum*.

SERMOEN wordt in deze streken, door de Roomschen, algemeen gebruikt voor eene preek of kerkelijke redevoering. Het was oudtijds onder de Hervormden ook niet buiten gebruik. HUYGENS zegt, *Korenbl.* 19. B. 212. Sneldicht:

»Ik heet het best *sermoen*,
»Slecht spreken, en wel doen.»

Bij KILIAAN is het *sermoon*, waaruit ik meen te mogen gissen, dat in het meervoudig *sermoenen*, hetwelk op de titels van vele oude boeken voorkomt, de *e* eene verdubbeling der *o* is, daar de ouden gewoon waren, b. v. *woerden* voor *woorden* enz. te zeggen. MEYER, in zijne *bastaard-woorden*, heeft echter *sermoen*.

SESTER of ZESTER was hier nog niet lang geleden eene maat van vier veertels, en zoodanig was dezelve, volgens KILIAAN, ook te Antwerpen. Oudtijds was dezelve meer overeenkomstig aan de benaming van zes zak-

ken of veertels. Bij oude schrijvers, voornamelijk Zuid-Nederlandsche, vindt men het ook *sisters* geschreven, waarschijnlijk naar het Fransche *six*.

SIEBOT. *Op een siebot* is hier eene zeer gemeenzame spreekwijze voor hetgeen men elders zegt *op een bot* of *bots*, d. i. *eensklaps*, *op een stel en sprong*. De afleiding van het eerste gedeelte des woords schijnt men te moeten zoeken in het Allemannische *SID*, *post*, hetwelk waarschijnlijk ook een gelijkkluidend bijv. naamw. gevormd heeft, even als het Zweedsche *SID*, *sero*, het adjectivum *SID*, even als men in het Deensch *sidt* en *sidst* heeft; te meer, daar men bij NOTKERUS, *Psalm 23*, v. 6. *sidero*, in den vergelijkenden trap, voor *posterior* gebezigd vindt. *Sidebot*, hetwelk men welkluidendheidshalve voor *sidbot* zal gezegd hebben, en naderhand in *siebot* zamengetrokken, is dus zoo veel als *extremo*, *ultimo*, *ipso momento*. Dit *sid*, *syd*, is in Neder-Saksen nog in gebruik, ook in de beteekenis van *laag*, *nederig*, welke het met meer andere beteekenissen ook in het Deensch en Zweedsch heeft. De afleiding van het tweede gedeelte is minder moeilijk te vinden. Hetzelve is het woord *bot* of *botte*, bij KILLIÄN *impulsus ictus*, waarvan bij hem ook *bottelick*, *subitus*. Van denzelfden oorsprong, als hetzelve, is het Fransche *botte*, *boute* en *boutade*, alsmede der Italianen *botta*, wier *una botta* hetzelfde als dit *siebot* is, en *botto*, waarvan *di botto*, 'twelk *op een siebot* is. In Neder-Saksen en Zwaben zegt men *allbot*, *allebott*, zooveel als *jedesmahl*, d. i. *omnibus momentis*, *vicibus*, *ictibus*; wij zouden zeggen *elken slag*, *slag voor slag*. Zie *Brem. Nied.-Sächs. Wörterb.* 5. Th. S. 324 en

WACHTER, p. 194 en 196. De Engelschen gebruiken ook *bout*, zoo wel in de beteekenis van *vices*, als van *ictus*. Komt de uitlegging van *si*, welke ik aan een geleerd man verschuldigd ben, wat te gekunsteld voor, dan zoude men het voor het oude *zi*, *zu*, ons *ter*, kunnen nemen. Op deze wijze zoude *siebot* beteekenen *in ictu*, *ad ictum*, volmaakt ons *eensklaps*, *op een slag*, het Fransche *tout à coup*. SCHILTER, *Gloss. Teut.* p. 895, zegt: » *Zi*, hodie *zu*, nec *ad locum*, uti hic fit, sed » *in loco* significantibus nominibus praep onitur." In beide beteekenissen kan het tot uitlegging van het voorzetsel in *siebot* even geschikt aangewend worden. Niet dan lang na het ter nederstellen van het bovenstaande, word ik onderrigt, dat ook in de Meijerij van 's Hertogenbosch de spreekwijze *op een siebot* plaats heeft.

SIESKEN, verkleinde of vriendschappelijke naam van *Simon*.

SIKKEL, een werktuig, waarmede men hier het koorn snijdt, zoowel als op vele andere plaatsen; doch in plaats waarvan men ook wel elders een mes of eene zeissen gebruikt. De sikkel is daarin van het mes, tot het maaijen van het koorn geschikt, onderscheiden, dat dit eenigzins korter is, en onbeweegbaar in, den steel vastgemaakt is, en van de zeissen daarin dat deze in een zeer langen steel ook onbeweegbaar is en door twee handen moet bestuurd worden, terwijl tot het besturen van de *sikkel* slechts ééne hand vereischt wordt. Beiden, *sikkel* en *zeissen*, komen van het oud-Duitsche *Sachs*, een korten degen, of lang

mes, waarvan ook het Latijnsche *sica* en *sicula*, van welk laatste *sikkel*, ook eene kleine zeissen aanduidende, meer onmiddellijk schijnt te komen.

SIMMEN, voor *grijnzen*, of wat men in de praattaal wel *jengelen* noemt. Het is waarschijnlijk van *sim*, *aap*, ontleend. Men hoort ook wel *simmeren*, doch dit schijnt van *simmer*, een *grijnzer*, gemaakt te zijn.

SJARREN, voor iets *wegsmijten*, iets *wegwerpen*, doch meest onder de landlieden en den laagsten burgerstand. De Zuid-Brabanders spreken het *sjerren*, *sjeren* uit en gebruiken het ook voor wegdrijven, weggagen. Dit doet mij denken, dat het misschien de naar het Hoogduitsch gebogene uitspraak is van *scheren*, hetwelk in dien zin ook veel in de Baronie van Breda, het Markiezaat van Bergen-op-Zoom en andere streken gebruikt wordt.

SLAAN. De Roomschen zeggen hier meest *een kruis slaan*, voor *een kruis maken*.

SLAAN. In plaats van den volmaakten tijd en het deelwoord *geslagen*, hoort men te Breda en in den omtrek veel *geslaan*. Zoo ook *ontslaan* voor *ontslagen*, *verslaan* voor *verslagen* enz.

SLAGEN hoort men hier wel niet algemeen, maar echter niet geheel zeldzaam voor *slaan*. Het is een Germanismus, en ik meen, dat het in de Meijerij van 's Hertogenbosch, waar men meer Hoogduitsche woorden, dan hier, opgenomen heeft, ook gemeener is. Bij

KILIAAN vindt men ook *slaeghen* voor *slaan*, gelijk mede bij PHIL. NUMAN en andere oudere en nieuwere ouden. Het is het Gothische *slahan*, *slagan*, A. S. *slaegan*.

SLAGTER, voor *slager*, elders ook wel *beenhakker* en *veeschhouwer* genaamd. Dan op sommige plaatsen der Baronie onderscheidt men den *slagter* of *slager* van den laatstgemelde. De eerste is hij, die het vee voor anderen slechts slagt; de laatstgemelden doen zulks niet alleen voor anderen, maar ook voor zich zelve, om te verkoopen. *Slegan* in het Angel-Saksisch, en *schlagen* in het Duitsch beteekenen onder anderen ook *interficere* in het gemeen, en *schlachten* in de laatstgenoemde taal *pecudes mactare* in het bijzonder, waarvan *Schläechter*, ons *slagter*. Dan *slager* komt van *slaan*, in de beteekenis van *slagten*, gelijk men zegt *een beest slaan*, *een varken slaan*. Beide is goed; waarom ook de maand November, door KILIAAN zoowel *slagmaand*, als *slachtmaand* genaamd wordt; zijnde *slaan* in dezen zin niet zoo zeer een straatwoord, als wel een verouderd woord. In de *Bijbelvertaling* van 1542 leest men, *Gen. 22*: »Abraham recte zijn hant »uwt, ende vaette dat mes, om sinen sone te *slaan*." Het Lat. *caedere* heeft ook de beteekenis van ons gewone *slaan* en die van *slagten*. Van *slagter* komt *slagterij*, zoo voor de plaats, waar geslagt wordt, ats voor den *slagterswinkel*.

SLAK. Onder het taaleigen van Friesland brengt de Hooggeleerde WASSENBERGH, dat men aldaar *slak* voor *stek* zegt. Hetzelfde heeft in deze streken plaats. Zelfs brengt

MEYER in zijn *Woordenschat* het woord *slecke* als verouderd voor. Ondertusschen wordt beide bij navolgenswaardige schrijvers gevonden.

SLAK is in deze streken iets, dat los, niet stijf gespannen is. De koord hangt *slak*. Men gebruikt het ook wel overdragtelijk. *Zij zijn slak in hun werk*, los, traag, niet aanhoudende. *Slak weder*, los, onzeker weder.

SLAKEN wordt hier niet alleen meer dan elders in den gewonen bedrijvenden zin gebruikt, maar ook onzijdig voor het *ontlaten* van het weder, *doojen*. B. v. *het weder slaakt*, of *het begint te slaken*. Deze spreekwijze bevestigt de afleiding van *slak*, slap.

SLAMMEUR, voor *bestommering*. *Slammeren* is bij KILLI-AAN hetzelfde als *slommeren*, te weten *confundere*, *intricare*, *impedire*. Zie over beiden TEN KATE, 2. *Proef in lem*. Ik heb wel eens gedacht, of het van het Neder-Saksische *slamm*, het Duitsche *schlam*, kwame.

SLAMMEUR is ook de naam, welken men hier aan die lieden geeft, welke zich met allerhanden arbeid generen; in het bijzonder heeten de stads arbeiders *stads slammeuren*. *Arbeiders* worden meer bijzonder de kaaiwerkers en de boeren-werklieden, die geen vaste knechts zijn, genaamd. *Slammeursters* noemt men ook de vrouwspersonen, die alle vuil werk doen.

SLANGEN, voor eene soort van vuurwerken, welke men

elders *voetzoekers*, en, met een bastaardwoord, *fuséén* noemt. Dit *slang* komt niet van het woord, in het Latijn *serpens* beteekenende, maar van ons oude zelfst. naamw. *slinge* en werkwoord *slingen*, waarvoor men thans zegt *slinger* en *slingeren*, omdat hetzelfde met de hand geslingerd wordt, schoon de oorsprong van beiden gemeen zij. In het Hoogduitsch is het naamwoord *Schlinge* en het werkwoord *schlengen*, *schlenc-ken*, vanwaar het oude Fransche woord *eslingue*, hetzelfde beteekenende; zie CARPENTIER, in zijn *Supplem.* op DU CANGE, in *fundibula*. Ik meen, dat men elders, op sommige plaatsen, ook *vuurslang* zegt.

SLAVOEN, voor *slaaf*. Ook figuurlijk, *iemand voor een slavoen houden*, d. i. allerhande slaafsch werk doen verrigten. En het is in dezen zin, dat het hier meest gebruikt wordt voor iemand, die met zoodanig werk den kost verdient; of ook wel voor iemand, die zich met werken afslaapt; *het is een regt slavoentje*. Men vindt het woord ook bij KILIAAN, en bij MEYER, onder de verouderde woorden. Dat het geen laag woord geweest is, blijkt onder anderen uit de *Liesveldsche Bijbels*, 2. *Machab.* 8. *Lett. b.*: »om dye Jooden te »vercoopen tot *slavoenen*.”

SLECHT, in de beteekenis van *eenvoudig*, *onaanzienlijk*. Zie over dit woord, voornamelijk in de laatste dezer twee beteekenissen, den Heer YPEY, *verouderde woorden uit den Staten-Bijbel*. Dezelfde beteekenis heeft ook *sligt* in het Neder-Saksisch. Zij is ook nog overgebleven in het spreekwoord *regt en slecht*. Eigenlijk beteekent *slecht* effen; hiervan, bij de zeelieden, *slecht water*, voor

hetgeen de Dichters noemen *glad gekemde barcn*. Hier-
van beteekent het werkwoord *slechten* nog iets gelijk
met den grond maken, en *ontslechten* ongelijk ma-
ken, bij Hooft, *Granida*:

»De diepe rimpel, met
»Der tijd, dit voorhoofd net
»En glad heel zal *ontslechten*.”

Van de beteekenis van *effen* is naderhand die van *een-
voudig* voortgekomen.

SLECHT wordt hier op verschillende bijzondere wijzen
adverbialiter voor *niet wel*, *kwalijk*, gebruikt. Zoo zal
b. v. een winkelier, wien voor iets geld geboden
wordt, antwoorden: *ik kan het slecht doen, doch zal
het maar geven, omdat gij een kalant van mij zijt*.
Zoo zegt men ook: *dat huis zal slecht een kooper
vinden; dat meisje zal slecht een man vinden*, enz.

SLECHT. Door *het slecht hebben* zoude men elders ver-
staan slecht in zijne zaken zijn. Hier verstaat men
daardoor in een wankelenden staat van gezondheid
zijn; en zulks niet alleen, als van lichaamsomstan-
digheden gesproken wordt, in welk geval men elders
op de vraag: *hoe vaart gij?* ook wel zoude antwoor-
den: *ik heb het slecht*; maar ook b. v. in het begin
van eene zamenspraak: *ik hoor, dat uw broeder het
slecht heeft*, hetwelk men in Holland voor geen ver-
plichtend gezegde zoude opnemen.

SLECHTEN, voor *gelijk maken*, is in de Baronie niet
alleen in de spreekwijze van het *slechten* der wegen,
maar ook in vele andere in gebruik. Zie wijders
op *slecht*, 1. loco.

SLECHTERIK, voor een *slechtaard*. De Duitschers hebben veel dergelijke uitgangen in *ich*; b. v. *Wuterich*. Voor *slechtaard* zegt men hier ook, bij verbastering, *slecht-ert*. Diergelijke woorden zijn bij ons, ook op andere plaatsen, niet ongemeen; b. v. *vuilik*, *botterik*, enz.

SLEEPKOETSJE is hier de naam van zoodanige bedekte sleden, als in Amsterdam doorgaans *sleedjes* genaamd worden. In de wandeling zegt men, bij verkorting, *sleepje*.

SLEIPEN, naar den meer Brabandschen tongval, voor *slepen*. Men vindt het ook aldus bij KILIAAN; in HOOFT's *Gedichten* komt het, zelfs buiten het rijm, voor. Ook meen ik het nog bij VONDEL gevonden te hebben, immers zeer zeker *sleip* voor *sleep*, en *eersleip*, in *Lucifer*, 2. *Bedr.* 1. *Toon.* v. 93. Bij oudere Dichters komt het zeer veel voor, alsmede in de overzetting van den *Staten-Bijbel*, 1637, *Jer.* 15, v. 3, en 22, v. 19. In de Zuidelijke Nederlanden wordt het zelfs nog in den gebonden stijl gebruikt.

SLENTEREN, voor *heen en weer draaijen*. *Langs straat slenteren*, straat op, straat neer gaan. Plat-Duitsch *slendern*, waarvan zie het *Brem. Nieder-Sächs. Wörterb.* Vergelijk wijders het volgende woord.

SLENTERS, voor hetgeen men elders in de wandeling *draaijerijen*, *slinksche wegen*, *slinksche streken*, noemt. Zoo zegt men *met slenters omgaan*, *zich met slenters behelpen*, *slenters maken*, *slenters gebruiken*. Het schijnt dus, dat het werkwoord *slenteren*, ook elders gebruikelijk, eigenlijk *draaijen* beteekent. *Langs straat*

slenteren is zoo veel, als *heen en weder door de straten draaijen*. In den beeldsprakigen zin is *slenteren* op eene listige wijze omwegen en zijwegen gebruiken, om tot zijn oogmerk te geraken, of iets te ontveinzen. Het werkwoord is eigenlijk *slenderen*, van *slender*, *teeder*, *dun*, *rank*. Oudtijds was het *slinderen*, zijnde *slinder* in onze oude taal eene soort van slang. Bij L. VAN VELTHEM, *Spieg. Hist.* 1. B. Cap. 37, vindt men *kere* voor *draaijerij*.

SLET, voor een slordig vrouwspersoon. Eigenlijk is het, bij KILIAAN, *linteum tritum*, een *versleten lap*; Neder-Saks. *slatte*, waarvan zie von STADE, *Bibl. Wörter*, p. 556, en het *Brem. Nieder-Sächs. Wörterb.*, en vervolgens een *vaatdoek*, *schorteldoek*, *afneemdoek*. In die beteekenis heeft het HUYGENS, in *Hofwijck*, blz. 359:

» ick heb den besten bouwen ,

» Den nieuwen schorteldoek zien wringen tot een *slet*.”

d. i.: zoo zien wringen, dat het een vaatdoek geleek. Hiervan is iets, dat beklad en bemorst is, ook alzo genaamd geworden, en van de zaak op den persoon overgegaan, te meer daar slordige vrouwlieden schielijk de kleederen verslijten. Hiervan zegt ook HUYGENS, *Korenbl.* 19. Boek, 202. Sneldicht:

» Uw wijf is hesselick, nochtans hebt ghij se lief,

» S'is boos en bars van kopp, nochtans is s'uw gief,

» S'is vuyl en sleterigh, nochtans gunt ghij se kleeren.”

In deze tweede hier bedoelde beteekenis heeft KILIAAN het overgezet *mulier ignava*, *ambubaja*. CATS gebruikt het voor een *slordig wijf*, in zijn *Houwelyks* 1. Deel:

» Want vrijsters staegh al even net,

» Soo haest getrouwt, soo haest een *slet*.”

met welke plaats veel overeenkomst heeft die van
GYSBERT JAPIX, in *Sjolle-Kreamer in Tetke*:

»Neat in Faem so gneep az Tetke,
»Nu bin ick in smörig *stetke*.”

SLETEN, voor *slijten*.

SLIBBEREN, voor *glijden*. Het komt van *slibbe*, *slibber*,
slijk. *Slibberachtig*, *slibberig*, komt bij KILIAAN ook
voor in de beteekenis van *lubricus*. Men vindt *slibberen*
bij oude schrijvers, ook van naam, gebezigd. Zelfs
treft men het nog bij Hoort aan.

SLICHTEN, even als in het Plat-Duitsch, voor *slechten*,
in de beteekenis van gelijk maken. KILIAAN heeft bei-
den. Men gebruikt het hier ook in de beteekenis van
het beslissen of bemiddelen van een geschil. Zoo heeft
het ook HUYGENS, *Spaansche Wijsheit*, blz. 673 der
Korenbl. 2. Dr.:

»Met maten en gewichten
»Is alle scheel te *slichten*.”

Zie wijders *slecht*, 1. *loco*, en *slechten*.

SLIER-ERWTEN, SLIER-PEULEN, voor *sleep-erwten*,
sleep-peulen.

Slierpeulen noemt men hier zekere soort van groote
peulen, die men, in plaats van dezelve gestoofd te
eten, gekookt, even als de *aspersies*, door de boter
sliert. In het Plat-Duitsch wordt *slieren* eigenlijk van
het inslurpen van niet zeer vloeibare zoete vochten,
als honig, stroop, en dergelijke gebezigd. Zie
RICHEY op hetzelfde. In diezelfde taal heeten de slier-
peulen *sleepparften*.

SLINGERS, voor *draaijerijen*, *listen*, *zijdelingsche wegen*, *slinksche streken*, om tot zijn oogmerk te geraken. Ik meen het een Germanismus te zijn. Immers zeggen de Duitschers in denzelfden zin *schlingen*. Het schijnt ontleend van de bogten, in welke zich iemand, even gelijk eene slang, wendt en wringt, om zijn doel te bereiken. Eveneens is in denzelfden zin het oude *rancke*, *rencke*, afgeleid van *ranken*, *renken*, buigen, krommen.

SLIP VANGEN heet hier afgezegd worden in het gemeen. Oudtijds beteekende *slip krijgen* meer in het bijzonder hetgeen men in het vrijen thans noemt *den zak krijgen*, Het is nagenoeg dezelfde spreekwijs, van de slip van het kleed ontleend, tenzij men het van *slippen*, ontslippen, ontglippen, gezegd wille.

SLODDERVOS wordt hier een vuil, slordig, slecht of onachtzaam gekleed mensch, voornamelijk een vrouwspersoon, genaamd. KILIAAN heeft *slodde*, *slodder*, *slodderen*, *slodderachtig*, *slodderende*; welken zie. Dit *slodderende* is het deelwoord van *slodderen*, hetwelk, met verandering der eerste letter *f* in *s*, gemaakt schijnt van *flodderen*. Van *slodderig*, Plat-Duitsch *schlotterig*, *slodderig*, *sludderig*, komt, door letterkeer, *slordig*.

SLOER, voor een onachtzaam, slordig, morsig vrouwspersoon. *Anschlüren* is, in het Neder-Saksisch, zich de kleederen slecht aantrekken.

SLONS, voor een slordig vrouwspersoon. Waarschijnlijk van het Hoogduitsche *Schlunz*, bij WACHTER omschre-

ven *mulier sordida*, hetwelk komt van *Schlund*, en dit wederom van *schlinden*, omdat een zoodanig vrouwspersoon de kleederen vernielt (*afslonst*), even als een gulzigaard de spijzen. *Ein Schlunter* is, in het Neder-Saksisch, iemand, die zich de kleederen slecht aantrekt, dien de kleederen slecht staan. In dienzelfden tongval zijn *slunnen*, te Hamburg *slunten*, lappen, lompen. Bij KILIAAN is *sluns* een onachtzaam, niet zeer snedig man, doch in het Neder-Saksisch betekent *sluntje* een nalatig, morsig vrouwspersoon.

SLOOF, eene sloof, eene goede sloof, voor eene vrouw, die zich voor anderen afslooft, of aan welke zich anderen, als aan eene sloof, wrijven.

SLOOR is hier een goed, onnoozel vrouwspersoon, ook wel eene *sloof* genaamd. Bij KILIAAN is het *sordida ancilla, serva vilis, ignava*.

SLOOREN noemt men hier de jonge gezaaide koolplanten. Bij KILIAAN vind ik *sloore, sloorkoole, brassica cumana, laevis, rubra; brassica vulgaris sativa foliis extensis*. Hiervan noemt men hier *koolzaad* ook zeer veel *sloorzaad*.

SLUISNOOT, voor *hazelnoot*. Ik weet daarvan de afleiding niet. Zoude het eigenlijk ook zijn *sluitnoot*, omdat de schaal niet, gelijk die der okernoten en andere, in twee leden gedeeld is.

SLUNGEL, voor iemand, die veel langs straat loopt. Aan de spreekwijze *een lange slungel* is doorgaans

de gedachte van magerheid verbonden; somtijds ook die van weinig oordeels.

SMAL, voor *klein*. Misschien komt het woord van het Suio-Goth. *smǎ*, *paucus*, *exiguus*, *exilis*. Voor *klein* vindt men het ook in het *Nieu-Geusen Lietboek*, 1. D. blz. 26, *recto*, en 2. D. blz. 28, *verso*; voor *tenger*, *teeder*, *bevallig*, vindt men het in *den grooten bron der minnen*:

»Moest ick met mijn schoon liefste *smal*

»Spanseeren in het roosendal.»

Voor *gering* komt het voor in het *Nieu-Schriftuerlijck Liedboekken*, door J. C. VAN ALCKMAER, te Hoorn, 1630, *Lied 2: Kristen groot en smal*, en in het *Consthoonend Juweel van Haerlem*, blz. 54:

»Ick hoop hij sal 't beste doen, is 't niet grof 't is *smal*.»

Bij VAN MAERLANT, *Spieg. Hist.* 1. P. 2. B. 39. C. 5. *vs.* leest men *groot nog smal*, voor *in 't geheel niet*. Men zegt nog de *smalle gemeente*. In het afschrift voor de stad Breda der *blijde inkomst van CAREL en PHILIPS als Hertogen van Braband*, leest men: »Item dat ook »mede voortaan onse *smale Heeren*, ambaghten, reg- »teren en raadms particulier van onsen lande van »Brabant enz.» *Smalle Heeren* zijn bij KILIAAN onder anderen *beneficarii et nobiles ministri*. Het spreekt van zelf, dat die Heeren slechts aldus genaamd worden in vergelijking van den Hertog als Opperheer. In het Engelsch is *small* nog *klein*. Mogelijk heet het Zweedsche gewest *Smaland* aldus in overstelling van het nabijliggende *Halland*, zooveel als *Heel-land*. *Heel* beteekent in sommige Noordsche talen *groot*. Het Friesche *Smallingerland* is aldus genaamd in tegenover-

stelling van *Opsterland*. Vergelijk over *smal*, in de beteekenis van klein, gering, tenger enz., WACHTER op *schmal*.

SMEEKELIJK wordt hier als bijwoord gebruikt voor *smeekend*; b. v. *smeekelijk verzoeken*.

SMEERDAGEN worden hier genaamd de dagen, op welke de gilden *teren*, gelijk men elders zegt. Bekend is het spreekwoord *smeren en teren*. En in dien zin hoort men hier ook veel het enkele *teren* voor *brassen*. B. v. *Hij houdt veel van teren en zuipen*. De slagتمااند werd oudtijds ook de *smeermaand* genaamd, gelijk sommigen meenen, niet zoo zeer om het smeer van het slagtee, als om het *smeren en teren*, in die maand gewoonlijk plaats hebbende. Eigenlijk zijn de *smeerdagen* de *Bacchanalia* of de dagen, de vasten voorafgaande, ook *smetsdagen* bij KILIAAN genaamd.

SMEKKEN of SMENKEN, voor *sommigen*, doch meest ten platten lande. Het ware niet onmogelijk, dat van *menigen* gekomen ware *mengen*, *menken*, en met den sibilus *smenken*, *smekken*. Ik zoude dit te eerder denken, omdat ik het woord inderdaad somtijds *smenken* en *somenken* heb hooren uitspreken. *Smenneketij* hoort men bij de landlieden veel voor *zoo dikwijls*, *zoo menigen tijd*.

SMERIG wordt hier niet alleen, behalve in de eerste beteekenis van *vettig*, gebruikt in die van *vuil*, *morsig*, b. v. *smerige straten*, maar ook, in een figuurlijken zin, voor *onkuisch* (*obsceen*, *indecent*). In denzelve

zegt men b. v. van iemand, bij verachting: *het is een smerig heer*; of van een boek; *dat boek is wel geschreeven, maar wat smerig*.

SMILTEN, voor *smelten*. Men vindt het verscheidene malen bij VONDEL; onder anderen *Herschepp. van Ovid*, B. 2. v. 738, en B. 4. v. 939. KILIAAN heeft heiden.

SMODS beteekent hier een vuil, slordig vrouwspersoon. Bij KILIAAN vind ik het woord niet, dan in eenen eenigzins anderen zin, en niet, dan van een manspersoon gebezigd. Hij heeft evenwel het werkwoord *smodderen*. PLANTIN heeft het omtrent in dezelfde beteekenis, als KILIAAN; doch HALMA, in zijn *Nederduitsch Fransch Woordenboek*, heeft het voor eene *olijke hoer* en zet het over *garce, putain*. Voor zoodanig een vrouwspersoon komt *smoccken* voor in het *Consthoo- nend juweel van Haerlem*, blz. 534, der uitgave van 1607. Men gebruikt hier veel *smoddelijk* voor *slordig, morsig*, niet alleen als bijvoegelijk naamwoord, maar ook als bijwoord.

SMODSREGEN is hier een fijne, aanklevende regen, waardoor de straten meer, dan door een sterken, niet zoo lang aanhoudenden regen, besmet worden. *Schmotz* is bij WACHTER in de eerste plaats *pinguedo*, in de tweede plaats *sordes*. In het Hoogduitsch zegt men *Smutzregen*, in het Plat-Duitsch *Smuttregen*.

SMOËL, voor *zoel*, stil weder, of ook wel van stil, gelijk water, heb ik nog aan de kanten der Zuidelijke Nederlanden hooren gebruiken. KILIAAN heeft

het slechts in de eerste dezer twee beteekenissen ; doch zie JUNIUS, *Etymol. Anglican.* op *smoult*.

SMOOKKEUKEN, voor hetgeen, wat men elders noemt een *snuiver*, d. i. een van het huis afgezonderd stookhokje. Even gelijk dit van het opsnuiven van rook, wordt *smookkeuken* van *smoken*, d. i. rook van zich geven, aldus genaamd.

SMOOKREGEN, stofregen, omtrent welken het twijfelachtig schijnt, of dezelve regen of mist zij ; aldus genaamd om de gelijkheid van mist naar rook.

SMOOR hoort men somtijds te Breda, maar meer nog ten platten lande voor *stof*. *Ik kan niet zien van de smoor*. Ook het werkwoord *smoren*. *Het smooert hier dan geweldig*. Ook elders meen ik wel *smeur* gehoord te hebben, doch in de beteekenis van *vuilte*, *vuiligheid*. *Smeuren* heeft ook de Heer WEILAND, en *besmeuren* voor *bezoedelen*, onder het woord *besmetten*.

SMOORPOT zegt men hier somtijds voor *doofpot*.

SMUIK. *Ter smuik* of *ter smuiks*, voor *ter sluik*. Men hoort ook veel het deelwoord *gesmuikt*, hoezeer ik dit werkwoord in geene andere vervoeging weet gehoord te hebben. *Smuiken* zoude zooveel kunnen zijn, als *smokkelen*.

SNAAR is hier, gelijk in eenige andere oorden van ons Vaderland, ten platten lande in gebruik voor *schoonzuster*. Eigenlijk is het eene *schoondochter*, en in die

beteekenis vindt men het ook bij den Heer WASSENBERGH, in zijn *Idioticon Fris.*, doch naderhand is het ook voor eene *schoonzuster* begonnen gebruikt te worden, en eindelijk heeft de tweede beteekenis de eerste geheel verdrongen, even gelijk ons *zweer*, *zweger*, *zwager*, eertijds slechts eenen *schoonvader* beteekende. Bij KILIAAN en in MEYERS *woordenschat* is *snorre* of *snurre* niet alleen *broeders-* of *zoonswif*, maar ook *boel*, *bijzit*. Ons *snaar* komt van het Angel-Saks. *snore* of Duitsche *Schnur*, en dit, door voorzetting der *sch*, van het Latijnsche *nurus*.

SNEL, SNELLEKEN. In de Baronie van Breda wordt eene herberg gevonden, met het uithangbord van *de drie snellen*, en in 's Hertogenbosch eene met dat van *de drie snellekens*, zoo als ook eene straat aldaar, dezelfde, naar ik meen, in welke die herberg staat, de *Snellestraat* heet.

Een *snelleken* noemt men aan de kanten der Meijerij van 's Hertogenboch een klein bekertje, hetwelk men schielijk in eens kan uitdrinken. *Snelle*, *snelleken* is bij KILIAAN *poculi fictilis, teretis, minusculi genus, quod cito et facile exhauritur*. Op gelijke wijze noemt men aldus een klein drinkglaasje een *wippertje*, en heeten de Neder-Saksers eene schielijk uitgedronkene teug brandewijns *ein snapps*, van het bijwoord *snapps*, *ijlings*, *gezwind*. Verkeerdelijk meenen sommigen, dat het bekende *Doctor Snelletje* afkomstig is van zekeeren Doctor SNELLEN, te Rotterdam gewoond hebbende, die, tot opscherping van den eetlust, gewoon zoude geweest zijn een glas wijn of eenigen anderen drank even voor den maaltijd aan te bevelen. Het is niet

anders, dan het hier behandelde *snelletje*, hetwelk, met een maagprikkelend vocht gevuld, als eene voorbereiding tot den disch voor eene gezondheids-les moet beschouwd worden.

SNIPSNEEUW wordt alhier de fijne jagtsneeuw genaamd, zekerlijk uit hoofde dier fijnheid, van het werkwoord *snippen*, bij KILIAAN overgezet *resecare*, *secare*, *incidere*. Meer bekend is het voortdurend werkwoord van hetzelfde *snipperen*.

SNITJE. *Goed zijn' snitjes snijden, doen of maken*, voor goed zijn voordeel doen, goede slagen doen. Door de hier zeer gemeenzame verwisseling der *ee* in *i* is het *zijn' sneedjes snijden*. Deze is de ware spreekwijze. *Snaadjes* of *snaaitjes*, gelijk men wel elders zegt, is verbasterd van *snaaijen*, voor *sneijen*, *sneiden*. Ook wordt een zoodanig behendig voordeel in het Hoogduitsch insgelijks door *Schnitt*, in het Plat-Duitsch door *sneede*, *sneë* uitgedrukt. Het hier gebruikelijke *snitje* zoude ook kunnen zijn ontleend uit het Deutsche *Schnittgen*.

SNOEIJELING noemt men in de Baronie van Breda den mutsaard, die van het nog levend staande hout wordt afgesnoeid, en tot busselen gebonden, in tegenoverstelling van de grootere takkebossen, die van 't gevelde hout komen.

SNOOIJEN, voor *snoepen*. Eigenlijk is het *snoeijen*, hetwelk bij KILIAAN in het algemeen *afkappen* is, en dus ook het *afkappen*, *afbreken*, *afsnijden* van vruchten.

Ook wordt het meest of alleen van het *snoepen* van vruchten gebruikt, en in dien zin staat mij ook voor bij CONST. HUYGENS *snoeijen* gelezen te hebben. In het Markiezaat van Bergen-op-Zoom zegt men veel *snaaijen* in dezelfde beteekenis.

SNUFFEN. Men zegt hier en daar wel *snuf op iets hebben*, voor begeerte tot iets hebben; ook wel *hij is een rechte snuffer*, d. i. liefhebber der vrouwlieden, maar nergens, dan hier, heb ik *snuffen* voor onmatig drinken hooren bezigen, alleen echter in de volks-taal.

SNUISTERGELD. Bekend is het, welke soort van kleine waren voornamelijk door *snuisterijen* verstaan worde. Door eene uitbreiding der beteekenis, welke *snuister* in dat woord heeft, zegt men hier *snuistergeld* voor allerhande klein en slecht geld.

SNUISTERIJEN worden hier genaamd zoodanige soort van lekkernijen, als in Holland onder den naam van *klein goed* bekend staan. Dat het een goed woord in dien zin is, blijkt uit KILIAAN, alwaar *snoesteren*, *snuijsteren*, *snoepen*, overgezet wordt *ligurire*, *vorare poma* etc. *Snuisterijen* zijn dus eigenlijk *snoeperijen*, bij KILIAAN genaamd *snoesteringhe*, *snuijsteringhe*. Misschien heeft het betrekking op het woord *snooijen*, hetwelk wij gezien hebben zooveel als *snoeijen* te zijn.

SNUK, een korte ruk of schok. Men gebruikt het in een meer zoowel als in een min lichamelijken zin; b.

v. in een meer ligchamelijken : *het paard een snuk met den toom geven* ; in een min ligchamelijken , *het waait wel hard , doch slechts bij snukken*. In Zeeland zegt men *snok* , waarom ik denk , dat in de beteekenis van hetzelfde de grond ligt van het zelfst. naamw. *snok* , *snik* , en het werkw. *snokken* , *snikken*. Ook het werkwoord *snukken* is hier in gebruik , doch alleenlijk in de beteekenis van een snuk , of ruk , geven. Veel wordt het gebruikt van het rukken aan den toom der paarden. In Groningerland en Friesland heet de hik *snok*.

SNUTSEL, *Snutsel van 'de kaars*, voor *snuitsel*. Men vindt het ook bij KILIAAN.

SNUTTEN en *snutter* , voor *snuiten* en *snuiter*. Men spreekt echter deze woorden hier geheel anders uit , dan men in Holland , en voornamelijk in den Haag , doen zoude , en zelfs nog eenigzins verschillende van het Neder-Saksische *snütten*. Voor het overige vindt men en *snutter* en *snutten* bij KILIAAN , zoowel als *snuiter* en *snuiten*. JUNIUS zelfs , op het Engelsche *snite* , brengt wel ons *snutten* , maar niet *snuiten* , bij.

SOEG , gelijk op meer plaatsen van Nederland , voor *koud* , *kil* , *huiverig*. Het zal eigenlijk *waterkoud* moeten zijn van het Wallische *soegen* , bij BOXHORN overgezet *madidus*.

SOES , voor *bedwelming* , is hier even gemeen , als het in Friesland is , volgens het *Idioticon Frisic.* van den Heer WASSENBERGH ; dan het wordt hier meest in eenen zedelijken zin gebruikt.

SOLFER, voor *zwavel*.

SOLFERSTEK hoort men door oude Bredanaars wel zeggen voor *zwavelstok*. De zwavel wordt hier *solfer* genaamd, en *stek* is in het Vlaamsch een stok, voornamelijk, wanneer van eenen dunnen stok gesproken wordt. Hiervan dat algemeen nog *stek* van dun telhout en van jong plantsoen gebruikt wordt. *Steck* is bij KILIAAN in het algemeen *baculus*.

SOMMIGEN heb ik hier nu en dan hooren gebruiken met voorzetting van het lidwoord *de*, op de wijze der ouden; b. v. de sommigen deden dus, de sommigen weder anders.

SOMTEMETS, voor *somtijds*. Ik keur hetzelfde althans niet minder, dan het elders veel gebruikelijke *altemets*. Bij oude schrijvers en bij Hooft heb ik wel eens *te met* gevonden, hetwelk misschien aan beiden den oorsprong heeft gegeven. *Met* alleen werd bij hen ook gebruikt voor *terstond*, *zoodra*, *gelijk* enz. Waaruit blijkt, dat dit *met* als eene soort van adverbium temporis moet gehouden worden. Men gebruikt *somtemets* hier ook veel voor *misschien*, op dezelfde wijze, als men elders ook wel b. v. zegt *of het somwijle gebeurde*. In denzelfden zin vindt men ook bij de Latijnen *aliquando*, en bij Fransche, zelfs zeer goede, schrijvers *quelquefois*.

SPADEN, SPAAIJEN, voor het in onze Noordelijke gewesten meer gebruikelijke *spitten*. Het was echter voorheen in algemeen gebruik; WESTERBAEN zingt in zijn *Ockenburg*:

» Daer dient wat zaeds gewaeght , den tuynman is aen
('t *spaeijen* . »

SPANNING , voor het Fransche *attelage* , of ook wel voor *gespan* . *Spanning houden* wordt , onder de buitenlieden , veel gebruikt voor paard of paarden en rijtuig houden .

SPEELHUIS , voor *lusthuis* . Bij uitnemendheid noemde men alhier het *speelhuis* zeker gebouw van een zonderling maaksel , hetwelk even buiten de Bossche-poort der stad Breda stond , en onder de goederen van den Baron behoorde .

SPEELKIND is hier hetgeen de Duitschers *Kind der Liebe* noemen , te weten , een kind , buiten het huwelijk geboren , een onecht kind .

SPEEN noemt men hier hetgeen , wat men , naar ik meen , elders een *spoon* , *spun* of *spunt* noemt . Bij KILIAAN is *spene* overgezet *cnodax ; rotunda fibula e ferro in extremis scaphorum capitibus adacta , quae in armillis versatur* .

SPEET , eene feitel , welke men den kleinen kinderen voor de borst spelt . Ik acht het zoo veel te zijn als een *speetlap* , *speitlap* , van *spijen* , *speien* , *spuere* , hetwelk zie in het *Brem. Nieder-Sächs. Wörterb.* , en bij KILIAAN op *spijen* . De *ei* heeft zeer gemakkelijk in *ee* kunnen overgaan .

SPERREN wordt hier wel gebruikt voor *spreiden* , *uitspreiden* . Bij KILIAAN komt het voor in de beteekenis van *tendere* , *extendere* , *late deducere* .

SPIER. Men hoort hier zeer veel de, naar ik meen, echter ook elders gebruikelijke spreekwijze *geen' spier*, voor niet het minste. Men houde het niet voor eene verbastering van *geen' zier*. Het is, naar mijne gedachten, overgenomen van het Plat-Duitsch, waarin een *spier*, een *spierken* overdragtelijk een *weinigje* beteekent, en eigenlijk de teedere grasscheutjes en koornhalmen, die naauwelijks even uit de aarde voortkomen. In deze laatste beteekenis geldt *spier* mogelijk voor *speer*, wordende in onze streken in denzelfden zin *pijl* gebruikt, welk zie.

SPITS, voor *scherp*, *vinnig*, van gemoed en van taal.

SPRAAIJEN, voor *spreijen*. Bij ANNA BYNS, 1. B. 4. *Refer.*, vindt men:

- » Wee hem die oijt dit oncruyt ghesaeyt heeft,
  - » Onder schijn van dueghden 't venijn *gespraeyt* heeft.”
- en in het 10. *Refereijn*:
- » Want venijn si *spraeyen* in scijn van wijne.

SPRANKEL, SPRENKEL, is eene soort van sprinkhaan. Het wordt hier, zoowel adjective als substantive, gebruikt van een mager, vooral van een lang en mager mensch.

SPREEK gebruikt men hier in de volkstaal in deze en dergelijke spreekwijzen: *hij spreekt geen spreek*, hij is stilzwijgend; *geen spreek van iets spreken*, niets van eene zaak openbaren, enz. In het Plat-Duitsch gebruikt men op dezelfde wijze het woord *sprick*. *He het kien sprick*, hij spreekt geen woord.

SPREEKZAAM, voor *spraakzaam*, doch meest in de beteekenis van het Fransche *affable*.

SPREKEN. Men hoort hier onder het gemeen veel *sprekt*, en, door verbastering of schielijkheid van uitspraak, *sprikt*, voor *spreekt*, hoezeer men *sprikt* voor eene navolging van het Hoogd. *spricht*, Plat-Duitschs *prickt*, zoude kunnen houden; dan ik achte het eerder eene veraarding van het verouderde *sprekt*, hetwelk onder anderen voorkomt in eene aanhaling uit den ouden Vlaamschen vertaler van BOËTHIUS, door HUYDECOPER, *Proeve*, 1. D. blz. 35 van den 1. of 91 van den 2. Druk. Minder goed, en, voor zoo verre ik weet, door geen gezag te verdedigen, is het hier ook zeer gemeene *prekt* of *prikt*, voor *preekt*.

Men zegt hier veel, onder den ongeletterden stand, in den verleden tijd der aantoonende wijs, *sprook* voor *sprak*, en ook somtijds, doch zeldzamer, *brook* voor *brak*; *stook* voor *stak*. Minder nog te verdedigen is *kloeg* voor *klaagde*, 'twelk ik meer dan eens door oorspronkelijke Bredanaars van goeden huize heb hooren gebruiken, waarschijnlijk in navolging van *vroeg*, 'twelk een geëikt woord is, voor *vraagde*.

SPRENKELEN wordt hier, in het onzijdige, gebruikt voor zeer weinig regenen. *Het heeft maar gesprenkeld*, d. i. slechts zooveel geregend, dat de grond even besprenkeld is.

SPRIKKEN, bij verbastering, voor *spreken*, welk zie.

SPRINGSTOK, voor *polsstok*.

SPROK, voor *sprokkelig*, ligt te verbreken. Men zegt het ook, naar ik meen, in Groningerland en Friesland.

SPROKKELEN. Dit woord is hier even gemeen, als de daad zelve, te weten het lezen van afgevallen dor hout in de bosschen, onder hetwelk echter menige levende tak doorloopt. *Sprokkel* is bij KILIAAN overgezet *cremium*, d. i. kort, dun, droog hout, het vergaderen waarvan *sprokkel* in den eigenlijken zin genaamd wordt. In de tweede beteekenis wordt het ook gebruikt van verzamelen in het gemeen, en het is in deze, dat de Hooggeleerde Heer MEINARDUS TIEDEMAN van de *Sprokkelmaand* spreekt in de *Nieuwe Bijdragen*, 1. D. blz. 20.

SPUELEN, voor *spoelen*. Dat het even goed is, als *spoelen*, zie bij TEN KATE, 2. D. blz. 412.

SPUIGPOTJE, voor *kwispedoor*, zeggende men hier veel *spuigen* voor *spugen*, *spuwen*.

SPUITGASTEN worden hier genaamd de bedienden van de brandspuiten. Van het woord *gast* in de beteekenis van *dienaar*, zie men hiervoor op hetzelfde, alsmede mijne *Oud-Friesche Spreekwoorden*, blz. 100.

SPUL, voor *spel*. KILIAAN geeft *spul* op als den verouderden tongval van het Hollandsch gewest. Het woord moet dan van zeer hoogen ouderdom zijn, dewijl men reeds voor eenige eeuwen SPELEN *van sinne* schreef. Ook vind ik bij WACHTER, onder de verschillende tongvallen, wel *spel*, maar niet *spul*. Zie denzelve in *Spil*.

SPURRIE-BOTER is die boter, welke in het najaar gemaakt wordt, wanner het vee, bij gebrek aan gras, met spurrie gevoed wordt. KILIAAN noemt dezelve *butyrum autumnale; quod autumnno et primo vere colligitur, cum vaccae spergula herba vescuuntur.*

SPIJKER. *Spijkers* worden in de Baronie van Breda genaamd de kleine slotjes, kasteeltjes of heeren-hofsteden, die zich bij eene boerenwoning bevinden. In het Plat-Duitsch heeten dezelve ook *spijkers, spickers* en *speichers*. In het *Brem. Nieder-Sächs. Wörterb.* is *spiker* onder anderen een lusthuis met eenige kamers op eene pachthoeve. In het Middeleeuwsch Latijn is het *spicerium*, hetwelk bij WENDELIN., *ad Ll. Sal. p. 188*, is eene graanschuur met een dak. Bij KILIAAN is, onder meer andere beteekenissen, de hier naastbij komende die van *armamentarium agricolae; armamentarium rusticum, cella rustica*. Eigenlijk is het een graanzolder of graanpakhuis, gelijk ook *Speicher* door WACHTER overgezet wordt *granarium* en in de *Gloss. op de Ll. Sal. 18, 2, horreum cum tecto*. Waarschijnlijk hadden de landbezitters onder onze eenvoudige voorouders deze graanzolders op hunne landhoeven van die der boerenwoningen afgezonderd, en vergenoegden zich, om het genot van het buitenleven te hebben, met eenige vertrekken onder dezelve, vanwaar het geheele gebouw naar die zolders den naam bekomen heeft. In vorige tijden verstond men in Amsterdam en elders insgelijks graanzolders en daarna ook andere onder dit woord. Men vindt het veel in WAGENAARS *Amsterdam*, gelijk ook in deszelfs *Vaderlandsche geschiedenis*, bij gelegenheid der ingevoerde her-

vorming aldaar , gebezigd , als tot de bijeenkomsten , die de Hervormden ter sluiks hielden , gediend hebbende.

SPIJKERMEESTER hoort men hier wel eens eenen *pakhuismeester* noemen , vooral wanneer van een graanpakhuis gesproken wordt. Zie wijders SPIJKER.

STAALKANT wordt hier ten platten lande genaamd de lage , doorgaans met boomen beplante , kant der landerijen , of ook wel somtijds de heg om dezelve. Ieder bevroedt , dat het woord van de weefgetouwen of gewevene stoffen ontleend is.

STAAN. *Op een huis of ander vast stuk goeds staan* beteekent hier tot dien tijd toe de laatste of hoogste bieder zijn , daar het namelijk geoorloofd is ook buiten de openbare zit- of kooldagen tusschen beiden een bod te doen , mits van het strijkgeld eene kleinigheid voor de armen missende.

STAATSIE , of STATIE. Aldus noemt men hier de standplaats der Roomsche-Katholieke Priesters , even als in sommige der meer Noordelijke gewesten. *Statie* , voor *verblijf* , treft men aan bij NUMAN , *Strijt des Gemoets* , fol. 13 , b. en elders. Het is het Latijnsche *statio*.

STAATSIE in de spreekwijzen : *iets in staatsie geven , hebben , houden*. *In staatsie staan* beteekent hier ten onderpand zijn. Het is mij twijfelachtig , of het eene verminking zij van het bastaardwoord *stagie , ostagie* , waarvan het meer gebruikelijke *ostagier* , dan wel of

het kome van *staan*, staan laten. TEN KATE, 2. D. blz. 418, schrijft het even als KILIAAN *stagie*, doch zegt het uitgesproken te worden *staadsie*.

STAATSIE-GORDIJNEN. Zoo noemt men hier de gordijnen, welke voor de glasramen gehangen worden, achter de hang- of rolgordijnen, in tegenstelling van welke dezelve in Holland *staande gordijnen* genoemd worden. Of dit *staatsie* hier *stand* of wel *pronk* beteekene, weet ik niet te zeggen.

STADE, voor *gemak*. B. v. *doe het op uw' stade*. Men vindt het in dien zin bij KILIAAN, die het vertaalt *commoditas, utilitas, opportunitas, locus*, en bij MEYER in deszelfs *verouderde woorden* omschreven: *gelegenheid, bekwaamheid, plaats, leegen tijd*; als *de stade hebben, ledigen tijd hebben*. *In stade staan*, voor *te hulp komen*, vindt men bij L. VAN VELTHEM, 1. B. Cap. 37, en meer dan eens bij M. STROKE, en nog bij ANNA BYNS:

»Maria staet u dienaars *in staden*.»

Zoo vindt men ook *te stade staan, an stade stane, te stade doen, van stade zijn*; zie mijne *Oud-Friesche spreekwoorden*, blz. 12, en het *Register*, blz. 117. Uit de spreekwijze van iets op zijn gemak te doen, is de beteekenis gesproten van iets langzaam te doen, en aldus komt ook bij HUYGENS voor *met stade* voor *langzaam*.

STAGET, voor *staat het*. Dagelijks hoort men b. v. *hoe staget er mede?* J. B. HOUWAART gebruikt het ook, *Remed. der Liefde*, 1. B.:

»Den boom die den wandelaer geeft een bree lommer
(plajisant,

- » Doen hij eerst gezet was wast een wisken cleijn van
(weirden;
» Doen mocht ment metter hant trecken uuter eirden.
» Maer nu *staghet* crachtig en ghewortelt vast?»

STALBOTER heb ik hier veel hooren zeggen voor *hooiboter*. Ik meen het echter ook elders gehoord te hebben. In Neder-Saksen is het zeer gebruikelijk.

STALLICHT, voor *dwaallicht* of *dwaaslicht*, *ignis fatuus*.
Zie KILIAAN.

STAND is bij de landlieden in deze streken het vat, in 'twelk boter gemaakt wordt. Zie *stande* bij KILIAAN en aldaar den Hr. VAN HASSELT, alwaar men zien kan, dat het voor een overeind staand vat gebruikt wordt, ter bewaring van even veel welke dingen. Oudtijds werd *stand* ook voor *melkemmer* gebezigd, en in Zeeland zegt men nog minder wel *boterstander*, beter alhier *boterstand*.

STAPEL, voor *krekel*. Men vindt het in die beteekenis, als reeds toen verouderd, bij KILIAAN. In het Neder-Saksisch beteekende het, van ouds, meen ik, een *sprinkhaan*.

STAR, *star kijken*, *iemand star aankijken*, voor sterk, onbeweeglijk. Bij KILIAAN is *star* overgezet *rigidus*, *asper*, *inflexibilis*. Van hetzelfde komt *staroogen*.

STEEKVELD wordt in de Baronie van Breda genaamd een stuk heide, waaruit men turf steekt.

STEEKTE. Zoo noemt men hier, schoon niet bij uitsluiting, het zijde-wee, hetzij het uit koude, hetzij het uit ontsteking ontsta. Men voegt er wel eens bij *in de zijde* (eene *steekte in de zijde*). In het *Passionael, Somerstuck*, van 1489, leest men *fol. 122, b*: »soe »quā clodoveus de coninc vā vrācryc die sinte remy- »gius gedoopt had tot haer graf, en̄ wort genesen van »grooter *steecte* ende anxt die hi had in syn leindē.” Eigenlijk wordt het uitgesproken *stikte* voor *stekte*, door de hier zeer gemeene verwisseling der *e* in *i*. En dat dit *stekte* het regte woord is, blijkt uit KILIAAN, die het overzet *pungens dolor*. In het Zweedsch is *stynng* (eigenlijk *punctio*) ook het *zijde-wee*, 'twelk de Angel-Saksen *stic-waerc*, *stic-alde* noemden, de Engelschen van dezen tijd *stitch*, de Franschen *point* en de Italianen *mal di punta*. Ons gewoon gebruikelijke *steek* vindt men, zoo in den hier boven aangehaalden, als in den eigenlijken zin, zamengevoegd bij VAN MAERLANT, *Spieg. Hist. 1. P. 4. B. 54 c. 18—22 vs.*, alwaar van de vergiftiging van Alexander gesproken wordt :

» Mettien ment den Coninc brinct,
 » Dien indien toge ter middewaerde
 » Een *steke* quam, diene vervaerde;
 » Want het ginc hem inden live,
 » Alsoe die *steke* van enen knive.”

STEENEN worden hier ten platten lande de vrouwen gezegd te doen, die eene zwangere vrouw uit de buurt of hun geslacht in barensood bijstaan. Ik meen het zooveel te zijn, als helpen in het *steenen*. Dit woord beteekent in het Neder-Saksisch *in barensood zijn*. De plaats, *Mich. 4. v. 10*, door onze bijbelvertalers

overgezet *arbeijt om voort te brengen*, heet in de Neder-Saksische overzetting eenvoudig *stene*, en in den zoogenaamden Geneefschen Nederlandschen Bijbel van 1616 *stenet*. Op dezelfde wijze zoude men het Friesche *antjen*, hetwelk beteekent *futuri post aliquot dies partus indicia dare*, doch alleen van de koeijen gebruikt wordt, kunnen houden, door der Friezen verwisseling der *k* met *tj*, voor *anken*, *angen*, *benaauwd zijn*, en wijders voor *in barensnood zijn*; zie den Hr. YPEY, *Geschied. der Nederl. Tale*, blz. 517; dan reeds, voor het zien van des Hoogleeraars aanteekening, achte ik het vermaagschap met het oud-Duitsche *anden*, *ahnden*, (hetzelfde als *anen*, *ahnen*) *praesentire*, waarvan *ahndung*, *voorgevoel*. Eigenlijk is het in den oorsprong *interius percipere*, van *and*, *spiritus et vis animae interior*. *Ande*, *ante* is in het oud-Duitsch ook *cura*, *angor*, alsmede *desiderium*, *verlangen*. Hiertoe behoort ons oude *ande*, *droefheid*, *leed*, *toorn*, *spijt*; zie HUYDECOP., op M. STOKER, 2. D. blz. 451, waarvan *anden*, *tegenstaan*, hetwelk STEENWINKEL, op VAN MAERLANT, 3. D. blz. 49, van *and*, *tegen*, afleidt; zie aldaar denzelve en den Heer BILDERDYK. Een mijner verstorvene vrienden meende het onderwerpelijke *steenen* zooveel te zijn, als *steunen*, *ondersteunen*.

STEENEN-KAMER. Gelijk in meer oorden van ons Vaderland en de Zuidelijke Nederlanden, is ook in de Baronie van Breda eene zoogenaamde *steenen-kamer*, een overblijfsel dier tijden, in welke de sloten of kasteelen der Edelen en andere voorname gebouwen met den naam van *steen* bestempeld werden, in tegenoverstelling der huizen van mindere personen, welke

oudtijds meest van hout gebouwd waren. Zie *oude Friesche Wetten*, blz. 245 en 246. Ook *kamer* in dezelfde beteekenis was oudtijds veel in gebruik, waarvan nog te Utrecht de *Staten-kamer*. Dan in *steenen-kamer* kan het ook beteekenen eene *herberg*; zie den Heer WASSENBERGH, in de *Toelage van Friesche spreekwoorden*, achter zijne *Verhandeling over de eigennamen der Friezen*, blz. 90, welke spreekwoorden ook zijn te vinden achter eenen Bredaschen Almanak van het jaar 1664, en door mij, met eenige aanmerkingen verrijkt, zijn uitgegeven 1812, alwaar zie blz. 122 en volg.

STEENGRUIS. Dus zegt men hier voor het elders meer gebruikelijke *puin*.

STEENWEG, voor *straatweg*, voornamelijk voor eenen met keisteenen gestraten weg, waarvoor het ook in het Plat-Duitsch genomen wordt. Bij HUYDEC., *Proeve*, blz. 584, vind ik, uit een *Spel van Sinne van de Kamer van Herentals*, aangehaald *gesteenweecht*. Van de stads straten schijnt ook het woord *steenweg* gebruikt te worden in de *Keuren van Breda*: »Item die steenwegen sal elkere houden van sijn erve op vijff schell. »en des Saturdaags schoonmaken op drie stuyvers dat »is te notene en te verstane ter halver strate toe.» Dit bevel, om, ieder voor zijn huis, ter halver strate toe, de straat te reinigen, houdt nog stand. Wat het onderhoud der stads straten betreft, hetzelfde is in vervolg van tijd, door de stad voor hare eigene rekening genomen, tegen betaling van een jaarlijksch straatgeld, 'twelk echter in 1795 heeft moeten worden afgekocht, om de onkosten te vinden van het arbeids-

loon voor het herleggen der steenen, welke in den voorgaanden jare, uit vrees voor beleg, waren opgebroken.

STEIGER noemt men hier, wat men elders heet het *borderes* van een huis.

STEK noemt men in de Baronie van Breda dun telhout, slechts omtrent de helft der gewone dikte houdende. Wanneer men door dit woord de elders algemeene beteekenis wil aanduiden van een takje, hetwelk men in den grond steekt, om te doen opgroeijen, zegt men in het verkleinende een *stekje*. Ik heb eene enkele keer ook wel *stek* voor *stok* hooren gebruiken, doch in de Zuid-Nederlandsche gewesten is dit gemeenzamer. Hiervan is echter nog, dat men *stekeblind*, zelfs nog meer dan *stokblind*, zegt.

STEKEN wordt hier, als onzijdig werkwoord, veel gebruikt voor belediging te weegbrengen. *Dat zoude te veel steken*, d. i. te veel aanstoots geven. De Franschen gebruiken in denzelfden zin *piquer*. In eenen sterkeren zin, dan eenvoudig beledigen, wordt *steken tegen iemand* gebruikt, voor *tegen iemand opstaan*, *iemand vijandig zijn*; in den *Bijbel* bij W. VORSTERMAN, 1528, 1. *Machab.* 8, *lett. b.*: » Ende die ander rijcken, » ende die eijlanden die somtijts tegē hē haddē *gestekē* » verdorven si en dedese onder hare macht.»

STIEL. Men vindt dit woord bij KILIAAN, doch hij verwijst aldaar naar *stijl*, waarvan *stiel* de Brabandsche uitspraak is, even als de Zeeuwsche en de Groning-

sche. Men verstaat hier door dat woord een stand, een bedrijf, eene kostwinning, hetzij door handwerk, hetzij, en wel voornamelijk in dezen zin, door koopmanschap. Zoo zegt men b. v. *die man heeft een goeden stiel*; — *die lieden zouden wel trouwen, maar zij hebben nog geen stiel*. Het woord is zeer oud, en in de beteekenis en in de uitspraak, welke hier plaats heeft. Men vindt het veel onder die beteekenis in oude stukken. In het Angel-Saks. beteekende *steal* (hetwelk als ons *stiel* moet uitgesproken worden) *status, conditio*. Zie SOMNER.

In het oud-Fransch was *stil* ook *état, profession, art*, volgens den Hr. ROQUEFORT, *supplem, au Gloss. de la langue Rom.*

STIFLIJK. Dit kleedingstuk behoort tot het toilet der boerinnen omstreeks Breda. Het beteekent een rijglijf of keurslijf. Ik acht het eene verkorte uitspraak van *stijflijk* en te kennen te geven eene keurs om het *lijk*, d. i. het *lijf*, te stijven. Bekend is het toch, dat *lijk* of *lik* voorheen ook een *lijf* beteekende, even gelijk *Leichnam* eertijds bij de Duitschers ook voor een levend ligchaam werd gebruikt. Van dit *lik* meenen sommigen de voetsporen nog te vinden in *likdóorn* en *likteeken*. Zie JUNIUS, *Glossar. Gothic.*, p. 229 en 230; zijnde *leik* in het Goth., en *lic* in het A. S. *caro*, hoezeer het *Brem. Nieder-Sächs. Wörterb. lidteken* en *liekteken* onderscheide. Zoo beteekende *cos* in het oud-Fransch én *corps* én *corps mort*; en *corf* in het Wallich een *ligchaam*, een *tronk van een ligchaam* en een *dood ligchaam*. De *n* in *Leichnam* is door de Opper-Duitschers ingeschoven. De Neder-Saksers, wier

Duitsch het oudste is, zeggen nog *Lycham*. *Ligchaam* schijnt zamengesteld uit *lic*, vleesch, en *hama*, A. S. deksel. Zie *Uitleggingen op 't VADER ONS, in XX oude Duytse en Noordse-taalen*, blz. 26, welke uitlegging aan den geleerden JANUS VLITUS wordt toegeschreven.

STIK wordt hier ook voor *stuk*, hoezeer niet zoo gemeenzaam, als te Dordrecht, gebruikt. Men vindt het veel bij de ouden. Achter de eerste uitgave van het *Passionael, Somerstuck*, staat: »door gratien Gots is »hier voleijnt dat Somer-*stik*, van den Passionael bi »mi Gheraert leeu ter goude in Hollant anno domini »MCCCCLXXVIII den lesten dach van julii.” en achter het *Winterstuck* hetzelfde met verandering van *Somer-stik* in *Winter-stik*.

STIKSALADE, voor *steeksalade*.

STIL wordt hier somtijds, op eene zonderlinge wijze, voor *zedig* gebruikt. B. v. *zij gaat zeer stil gekleed*, d. i. zoo als stille, zedige lieden gewoon zijn gekleed te gaan. Elders zoude men zeggen *stemmig*. Het is eene tegenoverstelling van *ligt gekleed gaan*. Zoo zegt men ook b. v. *eener vrouw van meer jaren voegt eene stillere muts, dan eener jongere*, en dergelijke.

STIL. *Stille week* noemt men hier ook wel de zoogenaamde *goede week*, d. i. de week voor Paschen, hetzij omdat de Roomschegezinden deze week bijna geheel aan Godsdienstoefeningen toewijden, en zich alle, ook de onschuldigste, vermakelijkheden gedurende dezelve ontzeggen, hetzij omdat voorheen niet dan stille missen

gezongen werden, zelfs zonder begeleiding van het orgelgeluid. Zoo wordt op sommige plaatsen van Duitschland de *goede Vrijdag* de *stille Vrijdag* genaamd.

STIL, voor *langzaam*.

STILDE, voor *stille*. KILIAAN heeft het niet, maar wel *stille*. Anders hebben vele zelfstandige naamwoorden van dezen aard, die thans *te* in den uitgang hebben, oudtijds daarvoor *de* gehad.

STILLEKENS, voor *zachtkens*. Op bijzondere wijzen wordt dit woordje gebruikt. Zoo zegt men *ik heb maar stillekens gereden*, even gelijk men elders *zachtkens* voor *langzaam* zegt. Zoo hoort men zeer veel op de vraag, *hoe vaart gij?* antwoorden *zoo stillekens*, hetwelk men elders zeggen zoude *zoo zachtjes aan*. Zoo zal men ook zeggen *spreek wat stillekens*, voor *niet zoo luid*; en hiervan wordt ook voor *iemand in het geheim iets zeggen* meermalen gebezigd de spreekwijze van *iemand iets stillekens zeggen*, omdat de geheimen doorgaans ingefluisterd worden, waarvoor ik echter ook elders wel gehoord heb *iemand iets in stilte zeggen*; even gelijk ik ook op verscheidene plaatsen gehoord heb *iets in de stilte doen*, voor *in het geheim*. In het Neder-Saksisch heeft hetzelfde plaats; zie het *Bremisch Nieder-Sächs. Wörterbuch* op *stillken*.

STOEL. Een geestelijke wordt hier gezegd een grooten stoel te hebben, wanneer veel menschen tot deszelfs biechtstoel behooren.

STOEL HEBBEN, voor zitting hebben in eene vergadering, komt voor in het *Vertoog ende bewijs van 't recht des griffiers ampt der stad en lande van Breda, tot onderscheyd van de secretarye aldaar*, achter VAN VLIET'S *Recht van successie*, blz. 1 en 5.

STOK, voor hetgeen men elders noemt *slagroede*, d. i. de roede, waarmede men den koop, bij openbare verkooping, toeslaat, zijnde eene roede eigenlijk slechts één rijs of stokje. Men verstaat er hierdoor, of het regt om openbare verkooping te doen, b. v. *te Breda heeft de Heer en Baron den stok*, of het ambt van openbaren verkooper, b. v. *de schout heeft te gelijk den stok*, of de openbare verkooping zelve, zijnde *iets met den stok verkoopen* hier zeer gemeen voor iets in het openbaar verkoopen, bij KILIAAN *hastae subji-cere, auctionari, publica auctione vendere*. Men begrijpt ligtelijk, dat de *stok* in al deze spreekwijzen de roede is, eertijds bij openbare verkooping meer algemeen, dan nu, gebruikt, zijnde thans ook in de stad van Breda meest een hamer in gebruik, niet kwalijk gelijkende naar dien van de voorzitters in de geregtshoven en andere vergaderingen, schoon de *uitroeper* (*vendumeester* zegt men elders) den naam van *stokhouder* behouden hebbe. Echter bezigt men ten platten lande, immers op sommige plaatsen, nog den stok. Bij KILIAAN is dezelve *hasta, baculus auctionarii praeconis*.

STOKEN. Dit zegt men hier voor schieten, vuur maken, vuren. *De vijand stookte uit twee batterijen*. In denzelfden zin wordt *bestoken* voor *beschietsen* gebruikt

in de eerste beteekenis. Hetzelve is reeds van ouds overdragtelijk gebruikt, zoo wel als het onzamengestelde *stoken*, blijkens *stukida*, in het *Glossarium* van LIPSIVS overgezet *irritavit*.

STOK-GOEDEN. Aldus worden in de *Costumen* en in het *Recht van successie van Breda* somtijds genaamd de *erf- of erfelijke goederen*. Bij KILIAAN zijn *stokgoeden* overgezet door *bona haereditaria*, van *stok*, in de beteekenis van *stam* of *stirps*, *stemma*, *genus*, *progenies*.

STOKKEKNECHT. Aldus noemt men hier de *Dienaars der Justitie*, elders ook wel 's *Heeren Dienaars* geheeten, doch in openbare stukken worden dezelve *soldaten van de roode roede* genaamd. Wat de *roode roede* beteekent, weet ieder, gelijk mede dat de *stok* ook gevangenis te kennen geeft. Zie onder anderen HEINECC. *Elem. juris Germ. tom. 2. p. 62*. Bij KILIAAN is het *cippus*, *numella*, *compedes*, *pedicae*; ook *compes lignea*; en *catasta*, *robur*, *stipes carceralis*; alsmede *lignum bipatens in quo sontium pedes includuntur*. De laatstgemelden worden in het oud-Fransch genaamd *cep*, of in het meervoudig *ceps*, waarvan sommigen het oud-Fransche *chepier*, ons *cipier*, ook wel oudtijds *ceppier* geschreven, afleiden. Of dit *cep* alzoo heete *a capiendo*, dan wel kome van het Keltische of (hetwelk sommigen voor dezelfde taal houden) Bas-Bretonsche *cab*, *caban*, is hier de plaats niet te onderzoeken.

Meer nog, dan *stokkeknecht*, is bekend het woord *Stokbewaarder*, al ware het slechts uit de gevangenis

van Paulus en Silas, in de *Handelingen der Apostelen*, *Cap. 16. v. 36*; doch minder dat van *stokrecht*, voorkomende bij MIERIS, *Gr. Charterb.*, 4. D. blz. 117.

STOKT, voor *stookt*. De *o* wordt niet uitgesproken, als in *stok*, maar als in *dof*. Men vindt het bij PHIL. NUMAN, *Strijt des Gemoets*, fol. 33, b.

STOL, een bij KILIAAN voorkomend verouderd woord, wordt hier nog veel gebruikt in de spreekwijze *noch stuk noch stol*, d. i. *lap*. Sommigen zeggen *staal*. Men gebruikt deze spreekwijze, naar ik meen, ook in Gelderland.

STOOTER zegt men hier altijd, van twee en een halven stuiver sprekende. Elders zegt men doorgaans *vijf grooten*. TEN KATE, 2. D. blz. 442, meent, dat het een geldstuk geweest is, met een *stooter* of springhengst bestempeld.

STOOTWAGEN. Dus noemt men hier eene soort van straatwagens, in onderscheiding van dezulke, welke, even als de kruiwagens, tusschen eene berrie worden voortgestuwd, daar deze van achteren door middel van eene dwarslat worden voortgedreven.

STOPPELBLOOT wordt in het land van Breda genaamd hetgeen wat men elders noemt het *blooten van de schoof*.

STORMEN. Zeer gemeenzaam is ook elders het zamen-gestelde woord *storm-klok*, voor de groote klok; dan

zeer ongemeen zoude op andere plaatsen voorkomen de spreekwijze *de klok stormt*, voor *de stormklok wordt getrokken*, welke men hier, bij die gelegenheid, veel bezigt. De Heer WEILAND schijnt het twijfelachtig te stellen, of de *stormklok* aldus genaamd worde, omdat dezelve bij stormweder, of wel, omdat zij bij het bestormen van eene stad getrokken wordt. Ik denk het eerste, uit hoofde der gewoonte van de Roomschegezinden, om bij noodweer de klokken, dewijl dezelve gewijd zijn, te roeren, ten einde, door het breken van de lucht, het gevaar af te wenden.

Dat ondertusschen oudtijds het *stormen* ook bij blijde en plegtstatige gelegenheden plaats had, blijkt uit de volgende plaats van de *Nieuwe Chron. van Brabant van den jare 1516—1565*, te Antwerpen, bij J. MOLLYNS, 1565, *blz. 349, kol. 2*: »Ende hi" (PHILIPS II na deszelfs huwelijk met MARIA STUART) » worde » ingehaelt metten state van den hove, ende de Heeren » van der stadt met alle dambachten ende gulde, met » bernende tortsen. Eñ commende opt hof is hij zijnen Heer Vader den Keyser reverentelyck te voete » gevallen, die hem oock seer lieffelyck eñ vriendelyck » wellecome geheeten heeft soot goet te dencken was, » en *mē luyde de storme.*" Deze plaats ben ik aan de aanteekeningen van een verstorven vriend verschuldigd.

STORTKAR. Eene kar, die, door het uittrekken van eene pin aan het vooreinde, achterwaarts kan omgestort worden, om in eens de lading te lossen.

STOTTEREN, voor *hakkelen*. Dit *stotteren* verbeelde ik mij een frequentativum te zijn van het *stooten*, het-

welk een stamelaar onder het spreken doet, even als *hakkelen* een frequentativum is van *hakken*, schijnende een stamelaar de woorden als door midden te *hakken*. *Hakkelen* toch beteekent dikwijls *hakken*. Zie den Heer Wassenbergh, *Bijdragen tot den Frieschen tongval*, 2. *Stuk*, blz. 10, en Huygens, *Korenbl.* blz. 460, 2. *Dr.*, alwaar hij zingt:

- » Half *gehackelt*, half gehouwen ,
- » Uit den ruygen, uit den rouwen
- » Sullen sij van 't aenbeeld gaen."

Junius leidt het Engelsche *stutter*, hetwelk ook *hakkelen* beteekent, van ons *stutten*, *stuiten*, *impedire*, af. *Stoeteren* voor *stooten*, *beven*, *schudden*, leest men in de *Liesveldsche Bijbels*, *Nahum*, 2, *lett. B.*: » also » dat dye herten moeten versaghen en die knien *stoeteren*."

STOUW. *Een stouw beesten*, voor *eene drift beesten*. Zie wijders *stouwen*.

STOUWEN, STUWEN. Even als men elders zegt een *varkenstuw*, zegt men hier een *koestuw* of *koestuwster* voor eenen jongen of een meisje, die de koeijen wacht. Zie *wachten*. In de Zuidelijke Nederlanden zegt, men de *koeijen staauwen*, welk *staauwen* het frequentativum is van *staauwen*, den Brabandschen tongval van *stouwen*, *stuwen*. In het oud-Friesch is het *stojen*, hetwelk in de *Aanteekeningen op de oude Friesche Wetten*, blz. 288, afgeleid wordt van het Angel-Saksische *stow*, *locus*. Het zoude dus wel kunnen beteekenen *loco movere*, in welke zin ik het meen ook wel in oude stukken aangetroffen te hebben, b. v.

van het voortduwen van balen en andere zware voorwerpen. Het woord wordt eigenaardig gebruikt van het voortdrijven van beesten, blijkens b. v. de opdracht, in het Land-Friesch, van den *Bredaschen Almanak* van 1664, waarin onder andere zaken, in denzelve vervat, het aanwijzen der beestenmarkten op deze wijze uitgedrukt wordt:

- » Waer, in wannier min Kermis houwt,
- » Of Paerdemarck, of Ogsen *stuwt*.”

Overdragtelijk wordt het ook van andere zaken gebruikt, noemende b. v. GYSBERT JAPIX, in *Reamer in Sape*, v. 11, de zon *moude-stuwwer*, d. i. *stof-voortdrijver*, en zeggende PHIL. NUMAN, *Strijt des Gemoets*, 2. D. fol. 38. a:

- » Ik gaen met u, en stel redene besijen,
- » Die mij niet dan tot alle bitterheyt en *stout*.”

en 3. D. fol. 50, a:

- » En gratie die naar smenschen welvaert toeft,
- » Vindt dan middele om soetlyck tot deucht te *stouwen*.”

Men hoort hier ook somtijds het zelfst. naamwoord *stouw*, voor eene *kudde*, eene *drift beesten*. *Stouwen* is bij KELIAAN *acervare*, *accumulare*, en *ducere*, *propellere*. In de beteekenis van *acervare* wordt het hier, even als in Holland, van de turf gebruikt. Hiervan een *turfstuwer* en eene *turfsluwster*.

STRAAIJEN zegt men op sommige plaatsen der Baronie van Breda, ten platten lande, voor *strooijen*, d. i. stroo onder de beesten spreiden, om te leggen. Het schijnt een overblijfsel van het Angels. *strew*, waarvan ook het Zweedsche *stræae*. Ook zeggen de Engelschen *to strawe*, en het stroo zelf, hetwelk men

onder het vee legt, noemen zij *straw*, op welk woord SKINNER zegt, dat het in 't Duitsch ook *straw* of *strew* heet. *Straijing* zegt men hier voor *strooisel*. »Dat »hooi is naauwelijks goed voor *straijing*.»

STRAATJE. Aldus, of ook wel *straat*, zelfs in openbare afkondigingen, wordt in de Baronie van Breda een zijweg, die stuit of doodloopt, genaamd, in tegenoverstelling van een *weg*, waardoor aldaar een zijweg verstaan wordt, daar de groote weg of heerweg den naam van de *baan* heeft. In het Angel-Saksisch beteekent *straet*, in het Duitsch *Strasse*, zoo wel *via terrea*, als *platea strata*, en in het Bretonsche is *street* een weg, in het Wallisch *ystryd* een weg, *ystrad* een gestrate weg. Eene *straat* zal dus oorspronkelijk eenvoudig een weg zijn; *straatje* een wegje. Men behoeft zich dus niet te verwonderen, dat onze openbare wegen bij onze oudste schrijvers, STOKER en anderen, *straaten* heeten, hoezeer dezelve toen weinig bestraat waren; en men behoeft met den Hr. VAN WYN, *Avondst. 2. D. blz. 53*, de reden daarvan niet te zoeken in de straatwegen, door de Romeinen hier te lande aangelegd, en sedert vernield, of onder den grond geraakt. Men vindt zelfs *straat* voor *weg* nog bij SPIEGEL, *Hertsp. 1. B. v. 204*. Oudtijds werd een weg in het gemeen, ook te water, eene *straat* genoemd; zie *oude Friesche Wetten*, *blz. 134 en 136*, en von WICHT, *Ostfriesisch Landrecht, Lib. 1. cap. 52*. Even als hier *straatje* wordt in Overijssel het woord *steeg*, elders niet, dan in de steden, gebruikelijk, ook ten platten lande gebezigd. Zie *Tegenw. Staat van Overijssel*, *4. D. 1. St. blz. 173*. Hetzelfde heeft

ook aan de kanten van Waalwijk en in het land van Altena plaats.

Doch het woord *straat* wordt niet alleen van een smal wegje gebruikt, maar ook wel voor een tamelijk breeden weg, wordende bij meer, dan een dorp, een tamelijk breede weg de *Heistraat* genaamd. Mogelijk heeft van dit *straat* het dorpje *Straathem* of *Straatum* in de Meijerij van 's Hertogenbosch zijnen naam. Bij VAN MAERLANT, 2. D. 1. P. 6. B. 47. c. 12. v., heet *die strate wijsen* den weg wijzen.

Te dezer gelegenheid zij het mij geoorloofd op te merken, dat *straat* niet alleen van eene zeeëngte, maar ook somtijds van eene landengte gebruikt wordt, getuige *de straat van Dariën*, welke men ook voor de landengte van Panama bezigt; en mogelijk heeft de *Bergstraat* in Duitschland hierop ook betrekking; dan de *Straat* in Noord-Holland wordt aldus genaamd, omdat de aldaar dicht aan elkander liggende dorpen als het ware eene doorgaande straat vormen, even als de *Langstraat* in het gewezen Holland en Bataafsche Brabant, schoon sommigen aan dezelve eenen veel verhevener oorsprong toekennen.

STRAATJE. Men heeft hier het spreekwoord *hij zal nog wel in mijn straatje komen*, voor hetgeen men elders zoude zeggen: *hij zal nog wel in mijn schuifje komen*.

STRAATWAGEN. Onder dezen naam verstaat men hier niet die groote vrachtwagens, door paarden getrokken, die in andere steden aldus heeten, maar kruiwagens.

STRAK of STRAKS, voor *bijna*. B. v. *ik was het strak vergeten*, dat is *haast*, gelijk men ook wel elders zegt.

STRIEGELAAR, van het Hoogduitsche *striegeln*, eigenlijk *roskammen*, van het Latijnsche *strigillare*, doch ook wel gebruikelijk voor met zweepslagen of roeden geeselen, en figuurlijk *stroopen*. Men noemt hier aldus de zwendelaars of hen, die door het koopen of verkoopen van openbare staatsschulden eene onmatige winst bejagen. Zoo noemden de Romeinen de opkooers van granen en anderen leeftogt, met oogmerk om den prijs op te jagen, *flagellatores annonae*.

STROOBOTER zegt men hier veel voor *hooiboter*.

STROOPERS noemt men hier, gelijk elders, niet alleen hen, die in den oorlog op vrijbuitery uitzijn, alsmede hen, die, zonder daartoe gemagtigd te zijn, wild of visch vangen, of hen, die zich aan knevelarijen schuldig maken, maar ook roovers in het algemeen.

STROPPEN, voor op elkander schuiven, digt op een zamengepakt zijn.

STRUIKEN worden in de Baronie van Breda genaamd de klein gemaakte wortels en stronken van boomen. Bij KILIAAN is *struik* overgezet *stirps*, *frutex*, *caulis*, dan elders wordt het veelal meer algemeen voor takken genomen. Aldus herinner ik mij bij ik weet niet welken Dichter het *gestruikte volk* voor het geboomte gelezen te hebben.

STRIJKROOVERS noemen de landlieden hier hen , die het hout uit de bosschen stelen , of , onder voorwendsel van te sprokkelen , ook levend hout afsnijden en medenemen , of , hetzelfde eenigen tijd hebbende laten liggen , het , tegen dat 't verdord is , komen halen.

STRUISCH , voor *zwaar , sterk , kloek* , zoo van bezielde als onbezielde wezens. B. v. *een struische kerel , struische boomen*. Ik herinner mij op een paar plaatsen bij GYSBERT JAPIX het woord *struws* en *struys* gevonden te hebben in de beteekenis van *trotsch*. Een dier plaatsen is in den 104. *Psalm* , blz. 207. Dan zal een *struische kerel , struische boom* , omtrent de beteekenis hebben , welke de Franschen wel eens aan het woord *superbe* geven ; *un superbe cheval* b. v. voor een schoon paard. Ik heb wel eens gedacht , of het beeld ook ontleend ware van den trotschen gang des *struisvogels* , bij ons ook wel eenvoudig *struis* genaamd.

STUITEN. *Niet zeer , niet sterk , niet hard over iets of over iemand stuiten* , voor *niet roemen , of met afkeuring over iemand of iets spreken* , is hier eene meer , dan elders , gewone spreekwijze. Bij KILIAAN is het in dien zin *jactare* ; zie aldaar VAN HASSELT. In denzelfden zin heeft het CONSTANTYN HUYGENS , *Korenbl. blz. 439* , 2. *Druk* :

» Al misstaet mij 't eigen *stuyten* .»

ADELUNG doet het Fransche *estaucer* van het Duitsche *stutzen* komen , hetwelk klaarblijkelijk dit *stuiten* is. In sommige oorden van Neder-Saksen gebruikt men in dien zin *stoszen*. Eene andere spreekwijze vindt men bij HUYGENS , te weten die van *niet stuiten* voor

niet deugen, welke mede hier veel in zwang is en in Braband zeer oud schijnt. Ten minste vind ik bij ANNA BYNS, I. B. 6. *Refereijn*:

»Wat boom is Luter, elck moet hier wt weten,
»Aenziet zijn vruchten, seer weijnich *stuten* si.”

Niet alleen het werkwoord *stuiten* maar ook somtijds het zelfst. naamwoord *stuit* wordt alhier gehoord. Men zegt ook wel *iets* of *iemand bestuiten*.

STUK, voor eene *boterham*. Reeds van ouds had het die beteekenis. Bij SPIEGHEL, uitgave van VLAMING, *blz.* 291, vindt men het spreekwoord: »men zorgt voor een »brood en heeft ghenoech an een *stuk*.” De uitspraak te Dordrecht, alwaar het ook in dien zin gebruikt wordt, is *stik*. Dezelve heb ik hier ook wel eens gehoord, en zoo komt het voor bij ROEMER VISSCHER, 3. *Schok van de Quikken.*, No. 1:

»Spoedt hem tot het schappra en snijdt een *stick*.”

En dat ook in de eigenlijke beteekenis *stik* voor *stuk* niet vreemd is, blijkt uit MELIS STOKÉ, I. B. v. 319:

»Sijt des seker ende gewes,

»Dat de Graefscap van Hollant es

»En *stic* van Vrieslant ghenomen.”

Ook heet *stuk* in het A. S. *sticce*. Zonderling zoude kunnen schijnen het gebruik van *stik* voor eene wijle tijds, onder anderen in het *Passionael*, *Somerstuck*, *fol.* 127, *b*, van 1489, en dikwerf bij M. STOKÉ voorkomende; zie HUYDECOPER, op denzelve, 4. B. *vs.* 327, indien ik niet op dezelfde wijze hier het woord *stuk* en op een onzer zeedorpen in denzelfden zin een *brok* hadde hooren gebruiken, in de spreekwijze b. v. *een brok met iemand wandelen*, tenzij een *brok* aldaar beteekene

hetgeen men anders noemt een *beetje*. Dan, om op *stuk* terug te komen, hetzelfde wordt niet oneigenlijk voor eene *boterham* gebruikt, dewijl *ham* in dat woord, naar mijn oordeel, komt van *hammen*, hetwelk ook wel in het algemeen *caedere, secare*, beteekent, maar voornamelijk en in het bijzonder een stuk of deel van een grooter geheel afkappen of afsnijden. Ik meen in het Plat-Duitsch *stuk* voor boterham ook wel gebruikelijk te zijn.

Sedert, dat de begrafenismalen in verscheidene onzer gewesten, met name ook in de Generaliteit, verboden waren, zoo om de zware kosten, die dezelve aan weduwen en weezen veroorzaakte, als om de vechterijen, tot welke dezelve door dronkenschap aanleiding gaven, verzochten de vrienden meestentijds van den Drossaard of anderen Officier verlof, om aan hen, die van verre ter begrafenis kwamen, brood en boter te mogen voorzetten, en dit noemde men, zoo in de Baronie en het Markiezaat, als in de Zuid-Hollandsche waard, en misschien ook elders, verlof vragen, om een *stuk* te snijden. Dit werd zeer zelden geweigerd, hoezeer, bij verloop van tijd, wel eens misbruik daarvan gemaakt werd, om de oude begrafenismalen min of meer te doen herleven.

STULPKAR. Zie *stootkar*. Dat eene zoodanige kar niet oneigenlijk eene *stulpkar* genoemd wordt, blijkt daaruit, dat eene der beteekenissen van *stulpen* is *in se oertere*. Eene min gemeene beteekenis van *stulpen* heeft BREDERO in zijn gedicht aan de kamer *In liefde bloeiende*, in het begin van deszelfs *Nederduitsche Poëmata*:

» Hoewel 't spijtig verdriet ick dus langh heb geleden,
 » En mij deed' *stulpen* uyt een stroom van moeijlijkhe-
 (den.»

STUMPER, voor een onnoozel mensch, een sukkel, een hals, een bloed. WACHTER zegt *dicitur de opifice artis suae ignaro, facto initio a sartore, qui vertes secando perdit*. Bij KILIAAN, die *stomper* schrijft, is het *homo obtusus, hebes, ignavus, negligens, non frugi*. *Stump* is namelijk in het Duitsch *frustum, segmentum*. Het woord *Stümper* heeft in het Hoogduitsch nog eene andere beteekenis, in de wandeling geheel tegenovergesteld aan de afleiding en aan de geschrevene taal, te weten die van eenen *homo impotens*, . daar het eigenlijk beteekent *mutilator, castrator*. Bij KILIAAN is *stompen* en *mutilare, truncare, en hebetare, obtundere aciem*.

STURIG, voor *stuursch*. Dat het geen door de volkstaal bedorven woord is, blijkt daaruit, dat bij KILIAAN nog overig is *stuerigheid* en *stueriglijk*. *Sturig* zegt eigenlijk iets minder, dan *stuur* of *stoer*, hetwelk waarschijnlijk van het Keltisch komt, zijnde in het Wallich *hwstr*. In het oud-Friesch is het *stjoer*, in het Deensch *styr*. Waarschijnlijk behoort tot *stuur* ons oude *stuerande*, hetwelk veel bij PHIL. NUMAN en bij ANNA BYNS voorkomt. KILIAAN zet het over *horrida tempestas*, en MEYER, in zijne *verouderde woorden*, legt het uit door *noodweer*. Dit wordt bevestigd door de uitdrukking, nog in Groningerland gebruikelijk, *het is stoer weder*, d. i. *het is stormig weder*.

STIJF, in de beteekenis van *dig*t, *dig*t aan, b. v. *dit dorp ligt stijf aan de grenzen*. In dezelfde beteekenis wordt het Hoogduitsche *hart* gebruikt.

SULLE is in deze streken, naar 'eene voor mij liggende opgave, de balk, op de plaats liggende, voor welke de koeijen in den stal staan, en tegen welken balk, die de geheele lengte van de rij koeijen beslaat, en doorgaans op een gemetseld muurtje ligt, het voeder voor de koeijen gelegd wordt. De koeijen staan meestal zoo laag in den stal, dat zij met den kossem niet, dan ter naauwernood, over de *sul* of *sulle* komen kunnen, om hun voedsel te krijgen.

SUPITEN is hier het algemeene woord, voor hetgeen men elders noemt *kalfsborstjes*, *zogjes*, *zwezerikken*. Den oorsprong van het woord heb ik met zekerheid niet kunnen opdelen. Hetzelve, met den Heer WASSENBERGH, van het Latijnsche *subitus* te doen komen, omdat het een schielijk gereedgemaakte kost is, komt mij wat gewaagd voor. Dan, gissen voor gissen, vermoede ik, dat het wel zoude kunnen komen van *supen*, *suipen*, *sorbere*, *sorbillare*, waarvan zie op *zuipen*, even als *zogjes* van *zuigen*, hetwelk de kalven door middel van dezelve, zijnde een gedeelte der longpijp, langs den gorgel aan éene zenuw vastgehecht, doen. Hoe het zij, de naam van *zwezerik* komt mij allerongelukkigst voor. Hetzelve beteekent, volgens KILIAAN, op *sweserick*, *culeus*, *testis*; vergelijk JUNIUS, in deszelfs *Nomenclator*, rubriek *homin. et part. corporis humani*, op *testes*, en dit weet men dat de supiten geenszins zijn. Echter dacht zeker geleerd

man, in eenen brief aan mij, dat dit woord wel samengetrokken konde zijn uit *zwelzerik* of *zwelgerik* van *zwelgen*, even als *peserik* (*penis vervecis*) van *pees*, *pese*.

SIJP-OOGEN, of SIJPER-OOGEN, voor *tranende oogen*.

T.

TAAL. Ik las eens in eenen brief, voorheen door een ambtenaar uit de Baronië geschreven, om te kennen te geven, dat men veilig aan zeker iemand geld kon schieten, *de man is eerlijk en taal*. Waarschijnlijk heeft men willen zeggen hetgeen, wat men met een bastaardwoord noemt *solvent*, van het Hoogduitsche *zahlen*, *betalen*, doch oorspronkelijk *tellen*, in welke beteekenis alleen ook ons oude *taalen* gebruikelijk was.

TAALMAN, TAALSMAN, voor *tolk*. Eigenlijk is het iemand, die voor een ander de taal voert, in welken zin men bij KILIAAN vindt *taalman*. MEYER heeft het in de beide beteekenissen, onder de *verouderde woorden*. Op sommige plaatsen wordt een advokaat nog een *taalsman* genaamd. Een *taalman* wordt bij ALKEMADE en VAN DER SCHELLING, *Beschrijv. van den Briel*, 1. D. blz. 258, aldus omschreven: » *Taelman*, dats te seggen in Latine *causidicus* of *procurator causidicus*, » dat bediet een, die des anders zake voir den Rechter » ende Gerecht seit, of verantwoord." Bij BREDERO vindt

men *vertalen* voor *verdedigen*, in den *Stommen Ridder*, 1. *Bedrijf*:

»De stomme kan hem (zich) niet *vertalen* noch ver-
en in *Griane*, 5. *D.* 5. *Bedr.*: (woorden.»

»Opdat Florendus sich verdedicht en *vertaelt*.»

Tale, voor *onderhandelen*, vindt men bij VAN MAER-
LANT, 1. *P.* 4. *B.* 19, *C.* 21 *Vs.*; bij wien men ook *ta-*
leman in de beteekenis van voorspraak vindt, 1. *P.* 3.
B. 51. *C.* 11. *Vs.* Te Groningen behooren tot de stads-
regering ook de *taalmannen*, dat is zij, die de belan-
gen der burgerij bij den Raad waarnemen. In Gro-
ningerland beteekent *hij is mijn taalsman* hij is mijn
zegsman. Voorheen had het aldaar de beteekenis van
het Engelsche *spreker* eener vergadering.

TALLEN. *Naar iets talen*, voor trek naar iets toonen, geeft
de Heer WASSENBERGH als meer bijzonder aan Fries-
land eigen op. Dan het is, gelijk in meer plaatsen
van ons land, ook hier alzoo gebruikelijk, doch meest
in het ontkennende, *niet naar iets talen*, d. i. *geen*
lust tot iets hebben, *zich aan iets niet laten gelegen*
zijn, *ergens niet om geven*. Het werkwoord *talen* heeft
waarschijnlijk in deze spreekwijze de beteekenis van
vragen. Bij KILIAAN is *taelen nae eenigh dinck* overgezet
interrogare, *quaerere*, *inquirere de re aliqua*. Dus is
naar iets niet talen hetzelfde als *naar iets niet vragen*,
hetwelk insgelijks veel in dien zin gebruikt wordt.
Anders is *taelen* bij KILIAAN in het gemeen *loqui*,
dicere, van 't Angel-Saksische *talian*, *narrare*, *ostendere*,
hetwelk ook het Eng. *to tell* en *a tale* heeft voortge-
bragt, alsmede ons *vertellen*. Men gebruikt ook veel
de spreekwijze *naar of van iets niet meer hooren talen*,

d. i., gelijk men ook wel anders zegt: *geen taal of teeken meer van iets hooren*; zie HUYDECOPER, op STOKK, 1. D. blz. 128.

TAP wordt hier niet alleen gebruikt van de tap-nering, maar ook niet zelden van de plaats, waar dezelve uitgeoefend wordt, Hoogduitsch *eine Schencke*. Men vindt *tap*, *tappe*, bij KILIAAN in dezelfde beteekenis. Het zoude mij niet verwonderen, dat eertijds het woord meer algemeen in dien zin ware gebezigd geweest, uit hoofde van het woord *tap-toe*, d. i. de tappen voor de soldaten gesloten. Ook vind ik in eene *Ordonnantie van de brouweren in der stad van Breda*, blz. 30 *vso*: »Item dat bier salmen vercoopen ten »*tappe* binnen den vierschaar van Breda (d. i. binnen het »regtsgebied van Breda) de drie potten eenen stuijver, »enz.” *Tappe* wordt, in het *Passionael, Winterstuck*, van 1489, *fol. 15, lett. c*, gevonden in de beteekenis van het Fransche *étappe*, voor eene vergaderplaats van leestogt, eene *voorraadplaats*.

TAP, voor de stop, waarmede men eene kraan opent en sluit.

TAPPEN, voor *spuijen*, voornamelijk voor het aflaten van 't water.

TAR, voor *teer*; *tarpot* voor *teerpot*. Het is een verouderd, doch zeer goed woord. D. HEINSIUS, *Nederd. Poëmata*, blz. 11:
»Maestroost bepeckt, *betart*, liep bij de vlaggen staen.”
en blz. 66:

„Hij was bepeekt, *betart*, als ons matroosen sijn.”

Bij KILIAAN is het *tarre*, *terre*. In oude stukken vindt men *tarpoeijsen*, voor met teer bestrijken. In Friesland zegt men ook *tar*, in het Eng. *tarr*, A. S. *tare*. Het werkwoord *teren*, met teer bestrijken, is hier *tären*, *taeren*.

TARNEN, voor *ternen*, waarvoor men ook wel *tornen* zegt, schoon het laatste eene andere beteekenis schijne te hebben.

TASKEN. Een *tasken thee* is te Breda bij den burgerstand even zeer in zwang als een *baksken thee* of *bakje*, welk zie. Het behoeft geene aanduiding, dat zulks het Fransche *tasse* is.

TASSEN wordt hier niet alleen, gelijk elders, van hooi, stroo, koorn en dergelijke gebruikt, maar ook van laden, pakken, in het gemeen, b. v. *Hebt gij alles reeds in het koffer getast? Tassen*, in een zedelijken zin, gebruikt NUMAN, *Strijt des Gemoets*, fol. 104, b: »alwaert dat ghij deuchden *taste* tot in der locht.”

TE wordt in deze streken, vooral aan den kant van Zuid-Nederland, voor het verbum infinitivum weggelaten in de spreekwijzen: *het is niet om doen*, *het is niet om zeggen* en dergelijke, voor *te doen te zeggen*.

TEE, voor *teen*. De Heer WEILAND zegt hetzelfde een verouderd woord te zijn.

TEEMS of TEEMIS, voor *zeef*, blijkt uit het *Idiotic. Fris.*

van den Heer WASSENBERGH, in Friesland gebruikelijk te zijn. Hetzelfde kan ik van de Baronie, immers van de stad van Breda, zeggen. In het Plat-Duitsch is het ook *Temis*; in den Teuthonista *Tempse*. Men vindt het bij de ouden ook *teemst* gespeld, bij KILIAAN *temse*, *temst*. In het Bretonsch is het *tamouës*.

TEGEN. *Er tegen loopen* of *tegen rijden* is eene hier zeer gemeenzame spreekwijze voor *verwijtingen* of *bestrafingen ondergaan*. B. v. *Hij zal er beeljk tegen loopen of rijden*; d. i. *sterk berispt, bekeven of bestraft worden*.

TEI, voor *taai*.

TEIKEN, voor *teekén*, naar het Hoogd. *Zeichen*.

TEIL, voor eene aarden pan, een diepen schotel of eene vlakke pot. Bij KILIAAN is het *testa*, *ficile*, *vas ficile*, *gabata figlina*. Meest wordt het gebruikt voor eene waschteil en voor eene vuurpan, in de luijermanden gebruikt wordende. En, ofschoon ook dit gereedschap uit ijzer of blik vervaardigd zij, blijft het echter den naam van *teil* voeren, even gelijk een haarijzer dien naam blijft behouden, ofschoon het ook uit goud gemaakt zij. Het woord is eene zamentrekking van het A. S. *tigel*, bij SOMNER, in *Dict. Anglos.*, overgezet *tegula*, *later*, *testa*, waarvan wij gemaakt hebben *tegel*, *tigchel*, hetwelk alleen van gebouwen gebruikt is, en *teile*, dat alleen die soort van huisraad aanduidt, van welke wij hier boven gewaagd hebben.

TEMPO wordt hier onder den beschaafden middelstand

niet alleen, gelijk elders, voor een zeker tijdstip gebruikt, maar ook voor een geval, van welke natuur ook, doch voornamelijk van een ongeval, waarom men het ook gemeenlijk door *kwade, leelijke, slechte*, of dergelijk bijv. naamw., doet voorafgaan.

TEN voor *tin*. In het Wallisch is het *ystaen*. Men vindt *ten* ook bij KILIAAN, en in later tijd gebruikte het HUYGENS overal in zijne gedichten, zie onder anderen deszelfs bijschrift op den *tennegieter*, 2. D. der *Korenbloemen*, blz. 24, 2. Dr.

TERRASSEREN, of TIRASSEREN, voor *in terras of tiras leggen*, b. v. *een kelder terrasseren*. Bij KILIAAN is het *terrassen*.

TERRIER. Onder dezen naam, op zijn Hollandsch uitgesproken, verstaat men te Breda een boek, waarin summierlijk staan opgeteekend de grond-chijnsen en renten, aan armbesturen, kerken, godshuizen en andere weldadige gestichten verschuldigd, en de gronden, op welke dezelve, zoo in als buiten de stad, zijn gevestigd. Dezelve worden van tijd tot tijd vernieuwd en door de schuldpligtigen onderteekend, om de verjaring uit hoofde van wanbetaling en van het verloren gaan der vestigings-brieven te voorkomen. Het is het Fransche *terrier*, hetwelk bij FURETIÈRE aldus omschreven wordt: »Recueil de reconnoissances des vassaax ou tenanciers d'une terre seigneuriale, qui contient les rentes, droits et devoirs dont il sont tenus envers leur seigneur; ce qui lui sert de titre pour exiger telles redevances.» etc.

TEUTELKOUS zegt men van iemand, die langzaam in zijn doen of spreken is. Zoude het ook *teutelgous* of *gaus* moeten zijn? Onze ouden zeiden *goes* en de Neder-Saksers zeggen nog *Goos*, *Gous*, *Gaus* voor *gans*. In de taal der laatstgemelden is *Goos* overdragtelijk een eenvoudig mensch, en dit *teutelkous* is bij dezelve zoowel *Nôtel-goos*, van *nóteln*, *neutelen*, talmen, als *Nôtel-kutte* en *Drôtel-goos* van *dróteln*, *talmen*, en *goos*, *gans*.

THOMAS. (St.) Op dezen dag heeft onder de Roomschen hier de gewoonte plaats, dat de dienstboden hunne meesters en meesteressen buiten de deur sluiten en niet weder in huis laten, zonder de belofte van eene gift of eenig onthaal. Zij veinzen dezelve niet te kennen, even als de Apostel THOMAS zijnen Goddelijken Meester niet herkende; dan de uitlegging van anderen komt mij wel zoo aannemelijk voor, dat THOMAS, uit blijdschap, niet heeft kunnen gelooven, dat het inderdaad de Heer was.

THOORSCHÉ of THORNSCHÉ MARKT. Daar onder de tienden, chijnsen en renten, welke in de Baronie van Breda aan het Kapittel der Abdij van THORN of THOOR toebehoorden, zich veelal rogrenten bevonden, die niet *in natura* behoefden geleverd te worden, is van ouds de marktprijs, op welchen dezelve moesten geschat worden, door Drossaard, Burgemeesteren en Schepenen van Breda jaarlijks bepaald geworden, om te gelijk te kunnen dienen tot eene zetting voor al de overige rogrenten der Baronie, welke op gelijke wijze in geld konden of moesten voldaan worden.

Deze zoogenaamde *Thoorsche markt* wordt nog jaarlijks gerigt naar den middelprijs der drie marktdagen voor Ste. LUCIË in December, en den volke door het stedelijk bestuur bij openbare afkondiging bekend ge maakt.

TIENDHEFFERS worden in de Baronie van Breda en omstreeks de eigenaars der tienden genaamd, en in het bijzonder de geestelijke corporatiën, aan welke dezelve toekomen. Op de eigenaars der tienden, schoon aan vreemde geestelijken toebehoorende, lag voorheen de last, om de kerkgebouwen te onderhouden.

TIEN RADEN. Behalve het ligchaam der stedelijke regering van Breda, bestond aldaar ook tot op 1795 dat der *tien raden*, 'twelk in het beheer der stad geen deel noch gezag had, en alleen over de geldelijke zaken van dezelve had te zeggen, hebbende hetzelfde 1°. moeten zorg dragen, dat de ingezetenen met geene nieuwe lasten zouden bezwaard worden, dan met hun goedvinden en hunne toestemming; 2°. moeten staan over alle stads-rekeningen, en 3°. alle verpachtingen van stads middelen, bestedingen, verkoopingenz. bijwonen. Dezelve waren dus eene soort van gemeenslieden, en vertegenwoordigden de gilden en schutterijen, die vóór 1541 zelve over de opgenoemde zaken stonden. Zoodanig waren in zeker opzigt de *goede lieden van achten* te Dordrecht, doch met dit merklijk onderscheid, dat laatstgemelden een integrerend bestanddeel van den Raad der stad uitmaakten, welke zonder hen niet konde zamengeropen worden, en

in welken zij ieder eene stem, even als de raden en vroedschappen, hadden, terwijl zij buiten dien ook hunne eigene bijzondere vergaderingen hadden, en in sommige gevallen twaalf stemmen uitbragten, als in plaats der voormalige *twaalven* gekomen zijnde.

TIET, voor *tit*, *titte*, elders *tet*, *tette*, het Latijnsche *mamma*. Zie wijders *titte* bij KILIAAN. In het Plat-Duitsch is het *Titte*, *Tudte*, *Dutte*. In het goed Hoogduitsch is het *Zitze*. Mij schijnt het te komen van het Keltisch, zijnde in het Wallisch *teth*, hetwelk 't zelfde beteekent.

TIET, voor *kip*, en *tiet-ei*, voor een hoender ei. In Gelderland zegt men *tuut*.

TIGT, voor den criminelen eisch van den publieken aanklager, ook in Gelderland en elders gebruikelijk. Van hetzelfde is het werkwoord *betigten*. Mogelijk komt het van het oude werkwoord *tigen*, *tijgen*, *trekken* (het H. D. *zien*), waarvan nog *getegen*. Dus zoude *tigt* zoo veel, als eene betrekking in regten zijn. Het wordt eenigzins waarschijnlijker door het Angels. *teogan*, *teon*, *trahere*, *ducere*, *producere*, waarvan *tyaen* voorkomt in de *Friesche Wetten*, 1. D. § 64, en het zelfst. naamwoord *tuech*, § 16. Van dit Angels. *teon* is het zamengestelde *beteon*, *criminari*, ons *betigten*. Bij KILIAAN is *tijghen*, *indicare*, *accusare*, *imputare*. Hij geeft het als verouderd op.

TIK. Men zegt hier b. v. *het is een heel tikken grooter*. In het Wallisch zegt men in denzelfden zin *tikken*, een weinigje.

TIKKO roepen de boeren of voerlieden in Brabant somtijds tot het karre-paard of tot den kar-os, wanneer zij, gelijk altijd aan de linkerzijde der kar zijnde, het dier regts af willen doen gaan. Doorgaans echter roepen zij in dat geval *hot* of *ot*, en vergezellen de levendige stem niet zelden, vooral indien het beest niet schielijk gehoorzaamt, met driewerf, of meer, aan den toom te rukken, hetwelk de boeren *snukken* of *snooken* en ook wel *tikken* noemen, van welk *tikken* en *ot* of *hot* een mijner overledene vrienden meende, dat *tikko* zamengesteld is.

TIMMER, voor *timmeraadje*. *Hoe staat gij met uwen timmer?* — *Het is een heele timmer, dien hij daar heeft.*

KILIAAN heeft het ook in deze beteekenis, en de Ouden bezigden het ook in den figuurlijken zin, blijkens de *Nieuwe Chronycke van Brabant*, te Antwerpen 1565, fol. 276, kol. 2, alwaar men leest: »Dit was 't fondament daer de Hertoghe van Sassen ende de Bemerer haren *timmer* op meijnde te richten.»

Timmeren voor *bouwen* was bij de ouden in den deftigen stijl zeer gemeen. Het *timmeren* van eene kerk komt zeer dikwijls in het *Passionael* voor, alsmede in de hovengem. *Chronycke*, blz. 94, kol. 1. In het Friesch is *timmer* een huis, een gebouw.

TIMMEREN zegt men ten platten lande van de vogels, wanneer zij een nestje maken, hetwelk sommigen zoo kunstig en doelmatig weten te doen, als de beste bouwmeester. B. v. *De vink is aan het timmeren.* De bouwstof tot het nestje heet *het timmersel*.

TING hoort men hier veel bij de landlieden voor *tijding* (*tijing, tijng, ting*), voornamelijk op de grenzen van Zuid-Nederland. Dat zulks geene verbastering, maar eene zeer oude zamentrekking is, door schrijvers van de 16. en het begin der 17. eeuw gebruikt, leert ons de Heer VAN LELYVELD, op HUYDECOPERS *Proeve*, 1. D. blz. 87. In Noord-Holland is het ook nog in gebruik. Men spreekt het aldaar *tienj* uit. Daar in het Gothisch het woord *gatiuhan*, *boodschappen* beteekenende, zamengesteld is uit het voorzetsel *ga* en *tiuhan*, *trekken*, waarvan het Duitsche *ziehen* en ons oude *tijen*, zoude het mij niet verwonderen, dat *tijing*, *tijding*, van het laatstgemelde werkwoord gekomen ware. *Vertrekken* heeft bij KILIAAN ook de beteekenis van *vertellen*, en hij zet het over *referre*, *recensere*, *narrare*, *commemorare*.

TINTELEN. *Iemand tintelen*, voor *iemand polsen*, *toetsen*, of voor *iemand zoeken uit te hooren*. Zeer eigenaardig heet men dit hier alzo door eene figuur, ontleend van het *sondeeren* eener wonde. *Tinten* toch, *tintelen*, *tenten*, *tentelen* is bij KILIAAN overgezet *specillo tentare vulnus*, *percontari vulnus*, *vulnerum fistularumque altitudinem pertentare*, *leviter pungere*.

TJANKEN, voor *janken*. Algemeener nog *getjank*, voor *gejank*.

TOE, voor *toen*. Zie *Doe*.

TOE, voor *tot*, in de beteekenis zoo wel van *ad*, *usque*, welke KILIAAN aan dit *toe* geeft, als in die van *te*.

B. v. *ik ben gisteren toe Etten geweest, d. i. tot Etten, te Etten.* Het is, gelijk KILIAAN zeer wel opmerkt, het Duitsche *zu*. In oude stukken komt menigwerf *toe* en *thoe* in dien zin voor, inzonderheid in Geldersche en Friesche. In het oud Friesch was het *toa*.

TOEKIEL noemt men in deze streken de meestijds blaauwe kielen, door de karrelieden en anderen gedragen wordende, omdat dezelve van voren toe zijn, en even als de hemden over het hoofd aangeschoten worden.

TOEMAAT. De *toemaat* is hier bij de landlieden, hetgeen men ook het *nagroen*, het *najras* of het *hooi van de tweede snede* noemt. Dat de oude Brabandsche landtaal hier onvervalscht bewaard gebleven is, heeft uit mijne menigvuldige aanhalingen van KILIAAN kunnen blijken. Ook dit woord heeft hij in dezen zin. *Toemaet-hoij* is bij hem *foenum cordum, serotinum, sicilimentum*. Dan ik twijfel, of *toemaat* niet eigenlijk zij 't *omat*, wordende het oud-Duitsche *omat* en *amat* door SCHILTERUS, *Glossar. Teut.*, p. 648, overgezet *fenum secundarium*. Van de samenstelling van dit woord durf ik niets beslissends te zeggen; dan, indien ik zoude mogen gissen, zoude ik het samengetrokken achten uit *ober* of *aber*, beiden ook *iterum, rursus, denuo*, beteekenende, en uit *mat*. Dat *mat*, in allen gevalle, in *tomat* niet *maat*, maar *maaijing* is, blijkt uit het Duitsche *Namat* en *Grunmat*, welk laatste zie bij VON STADE, *Erläuter. Bibl. Wörter*, S. 280. In de Meijerij van 's Hertogenbosch noemt men het *Eimet*.

TOEMAKEN, voor *toebereiden, havenen. Wel toegemaakte*

spijzen, wel toegemaakt land. Bij de ouden beteekende het ook *versieren*, en bij KILIAAN is het in dien zin overgezet door *ornare*. En inderdaad het beteekende in denzelfden oudtijds *ornare* in het gemeen. Zie eene aanhaling uit de *Hist. van Jason*, bij HUYDECOPER, op M. STROKE, I. B. vs. 1002, alwaar *zich pareeren en toemaaken* wordt zamengevoegd. Bij PHIL. NUMAN, *Strijt des Gemoets*, vindt men in het begin:

» Vijf Nijmfkens cierlijck en lustich *toegemaect*.”

TOER. *Het is een heele toer; — hij heeft daar een harden toer aan; voor hetgeen, wat men elders een torn noemt.*

TOEZIEN heb ik hier meer, dan eens, hooren gebruiken in eene beteekenis, welke mij elders niet voorgekomen is, te weten, die van *verwonderd staan*, of hetgeen het naaste daarbij komt, *staan te kijken*. Echter heb ik het ook wel, in dien zin, door Zeeuwen, die vele woorden en spreekwijzen van de Brabanders en Vlamingen hebben overgenomen, hooren bezigen.

TOGT, voor *rit* of *gang*. *Betaalt gij bij den dag of bij den togt?*

TOGT, voor *vruchtgebruik*, welk laatstgenoemd woord hier veel minder, dan in Holland gebezigd wordt, alwaar echter voorheen ook *togt* in meer algemeen gebruik was. Bij KILIAAN is *tocht bij leven* overgezet *usufructus*. Bij denzelfde is *usufructuarius* een *tochteenaar*, hetwelk hier ook het gewone woord is voor hem, die de inkomsten trekt; doch zeldzamer hoort men hier het bij hem insgelijk voorkomende *tochte-*

nersse. *Togt* komt hoogstwaarschijnlijk van het verouderde *togen*, Angels. *teogan*, trekken. — Eene enkele reize hoort men ook wel eens het woord *lijftogt*, hetwelk niet alleen *victus*, *annona*, maar ook *reditus*, *usufructus*, beteekent.

TOGTIG wordt hier gebruikt voor *vochtig*, van linnen, papier en dergelijke zaken, welke vocht naar zich trekken, doch van geene andere; waarom ik oordeele, dat het met eene *g* moete geschreven worden, als komende van het verouderde *togen*, Angels. *teogan*, *trahere*, *ducere*, *producere*, waarvan nog *toog* en *getogen*. Ik word in deze gedachte versterkt door het onverschillig gebruik van *togten* en *trekken*, voor het doorspelen van lucht of wind.

TOKKEN, voor *kloppen*, voornamelijk voor zachtjes kloppen. In denzelfden zin van *heurter legèrement* vindt men het bij GROSLEY, *Vocabulaire Troijen*, in deszelfs *Ephémérid. Part. 3. Chap. 8*. In de Lotharing-sche volkstaal zegt men ook nog *taquè* en *toquè* voor *heurter*. Bij den Heer ROQUEFORT komt *toquer* in de beteekenis van *toucher*, *frapper*, *heurter*, voor. Van *tokken* komt waarschijnlijk *tokkelen*. In het Friesch is *tokken* lokken, aanlokken.

TOOGEN heb ik nog in de Baronie van Breda hooren gebruiken voor *toonen*. Zeer gemeen was hetzelfde oudtijds. In Bergen-op-Zoom en elders in Brabant heet de toonbank in de winkels nog de *toog* of de *toogbank*.

Hiervan *toogen*, voor *te koop stellen*, in het *Klepboek*

van Dordrecht, 16. Oct. 1438, fol. 4. vso. *Vertogen*, voor *vertoonen*, vindt men nog bij HOOFT, *Gedicht.*, fol. 732, en HEINS., *Nederd. Poëm.* p. 119. *Thoogdag* voor *toondag* heeft men bij VAN MIERIS, *Gr. Charterb.*, IV, p. 417. De ouden zeiden ook *toeghen*. Wij hebben nog *vertoog*, *vertoogschrift*, *aungetogen*, voor aangehaald, enz. *Toogen* en *toon* was beide oudtijds bij ons *demonstrare*.

TOOM, voor *geslacht*, het Latijnsche *soboles*, hoorde ik eene enkele reis gebruiken door iemand, die een *toompje hoenders* voor een *koppel hoenders* zeide. Zie over het woord, in die beteekenis, mijne *Oud-Friesche Spreekwoorden*, blz. 213 en 214.

TOON, voor *teen*.

TOON noemt men hier het voorschrift, naar hetwelk de kinderen in de scholen leeren schrijven. Elders heet het, met een bastaardwoord, een *exempel*.

TOON, TOONE, in de beteekenis van *probatio*, *testimonium*, in welke het ook bij KILIAAN voorkomt. In de Zuidelijke Nederlanden zegt men nog zeer gemeenzaam *toon* voor *getuigen*, zoo als werkwoord, als voornamelijk in substantivo. *Wettelijk betoonen*, voor geregteijk verklaren, komt voor in zekeren *brief van JAN van Lotteringen, Brabant en Lemborge aan de Poort (stad) van Breda*, gegeven in 't jaar 1331. Zie wijders *toogen*.

TOONEN werd hier, gelijk op meer plaatsen, voorheen in de Rekesten gebruikt, voor het hedendaagsche

vertoonen. Het hoofd derzelve was meestentijds : *Toont en geeft eerbiedelijk te kennen*. Hiervan heette toenmaals hier ter stede het Rekest-boek, of boek, waarin de Rekesten geregistreerd werden, *Boek van toonen*.

TOOT. Eene toot zetten is hier, door het optrekken of vooruitsteken van den mond, zekere grijns maken. Het verwondert mij, dat REITZ, *Belga Graeciss. p. 292*, zeggende, dat JUNIUS het Grieksche τωθάξεν vergeelijkt met het onze *die tot setten*, daarbij voege, dat hij die woorden niet, begrijpt. *Wat zet gij een' toot!* beteekent hier, hetgeen men elders zegt *wat trekt gij een leelijken mond!* Onder de verscheidene beteekenissen van *tote* vindt men bij KILIAAN ook die van *muil, rostrum*. Alle dezelve duiden iets als een hoorn gebogen aan, waarom men het ook bij hem in de eerste plaats overgezet vindt *tutulus, cornu, extremitas instar cornu*, en het bij oude schrijvers voor de hoorns zelve gebruikt wordt. BREDERO zegt, in het begin van het *Moortjen* :

» Dan sluijtsse mijn voor deur, dan roeptse mijn weerom,
» En set mijn *toot* op *toot*, en loopt bij andre pollen.»

TOP, voor *tol*. Hetzelfde zegt men ook in Friesland. In het Wallisch heeft *topp* dezelfde beteekenis.

TORN, voor *poos, ruk, stoot*, is in Friesland, gelijk uit het *Idiot. Fris.* van den Heer WASSENBERGH blijkt, in gebruik, doch niet alleen aldaar, maar ook hier en op andere plaatsen van ons Vaderland.

TOT, voor *te*. De gemeene man spreekt het alsdan meest

uit *toe*, welk zie. Oudtijds vindt men het veelmalen in dien zin. *Tot diē tijde* leest men b. v. in het *Pasionaël, Somerstuck*, van 1489, fol. 14. kol. 3.

TOTTEREN zegt men hier voor *stamelen, hakkelen*. Men vindt het bij VAN DER SCHUEREN, maar niet bij KILIAAN, dan ik denk het 't zelfde te zijn, als het bij hem voorkomende verouderde *tateren*, aldaar overgezet *titubare, balbutire, confundere verba, imperfecte loqui*. In gebruik is hier ook het elders meer gemeene *stotteren*, hetwelk een frequentativum is van *stooten*, even als *hakkelen* van *hakken*, schijnende een stamelaar bij elke lettergreep als te *stooten*, en de woorden, als het ware, af te *hakken*. *Stotteren* toch is, in den eigenlijken zin, dikwijls *stooten*, *hakkelen* in kleine stukjes *hakken*. *Totteren* is eigenlijk *waggelen (vacillare, tremere)*, Eng. *totter*, Zweedsch *tuttra*, IJsl. *titra*.

TOUTEREN, een kinderspel, elders *schommelen* genaamd, zijnde het woord, gelijk een ieder ziet, afgeleid van het touw, waarmede het geschiedt. Bij KILIAAN is *touter, touterspel*, overgezet *oscillum*. Op sommige plaatsen noemt men het *schoppen*, en den *schommel* eene *schop*, waarschijnlijk naar de gedaante der houten zitplaats, welke men in sommige *schommels* vindt. Bij GYSBERT JAPIX vindt men het werkwoord *touter-wiegen*. In het Ditmarsche is het *hüschen*, in het Holsteinsche *schöcken*. Het touw heet in het Ditmarsche *Hüsch-Tau*, in het Holsteinsche *Schöck-Reep*, te Hamburg *Schock-Regen*, te Breda, en daar omstreeks, *touter*. Op sommige plaatsen van Gelderland wordt het *schommelen ruilen* genaamd, waarschijnlijk om dezelfde reden,

om welke het bekend werktuig *mangel* dien naam draagt, d. i. uit hoofde van het zich over en weder toeduwen, hetwelk zij, die een ander schommelen, gestadig doen.

TOUW. Onder de woorden, welke men hier een ander geslacht, dan elders, toevoegt, is ook dat van *touw*, hetwelk in deze streken genoegzaam altijd mannelijk of vrouwelijk gemaakt wordt.

TOUW wordt ten platten lande somtijds gebruikt voor het getuig of liever de strengen van een wagen. Dat het door geheel Nederland, gelijk nog in het Plat-Duitsch, die beteekenis moet gehad hebben, blijkt uit de spreekwijze *in het touw zijn*. Dagelijks hoort men overal *altijd in het touw zijn*, voor altijd bezig gehouden worden.

TRADDEN, voor *traden*.

TRALIE noemen de bouwlieden in de Bredasche streken eene rij schoven, naar de gelijkheid van een in evenredigheid geplaatst houten of ijzeren traliewerk.

TRAMPEN zegt men hier nog wel voor *trappen*. Zie omtrent hetzelfde F. JUNIUS, *Gloss. Goth.* p. 53.

TRAPPEN, op eene in Holland ongewone wijze, voor *treden*. B. v. *trap in*, *trap binnen*, *trap achter* enz. Zoo ook *zich vertrappen* voor *zich vertreden*, eenen kleinen uitstap doen, om niet te lang stil te zitten.

TREEFT. Dit woord behoort hier wel niet uitsluitend te huis, doch komt, zoowel als het werktuig zelf, hier meer voor, dan op andere plaatsen. KILIAAN beschrijft het *tripus ferreus, ollae sustentaculum*.

TREKKEN. *Op iemand trekken*; de trekken, de gelaats-trekken van iemand hebben, op iemand gelijken. Ook het zelfst. naamw. *trekking*, in de beteekenis van gelijkenis, heb ik, zelfs onder lieden van den beschaafden stand, hooren gebruiken, ja ook het meervoud *trekkingen*.

TREKKEN. *Te werk trekken*, voor aan het werk gaan. *Het trekt aan het vriezen, het trekt aan het dooijen*, voor *het gaat aan het vriezen, het gaat aan het dooijen*. Op gelijke wijze bedienden zich de ouden ook van *tijen*.

TREKKEN, voor *uitstellen*, en als een verbum activum en als een verbum neutrum. B. v. active: *ik zal het nog wat trekken; ik zal daarmede nog wat trekken*; neutrum: *het trekt lang, eer er beslissing in deze zaak komt*. In den *Teuthonista* is het *tracken*, en wordt aldaar uitgelegd *toeven, heiden*. Het is het Latijnsche *protrahere*. In dezelfde beteekenis heeft KILIAAN *vertrekken*; en de *Teuthonista* *vertracken*, active. Over *vertijgen*, dat van *tijgen, trekken*, komt, voor *differre; protrahere*, zie den Hr. ACKERSDYK, in het *vervolg der Taalk. aanmerkk. op verouderde woorden van den Bijbel*, blz. 104 en 105.

TREUZELLEN, voor traaglijk iets verrigten. Bij KILIAAN vind ik *trantselen, tarde et ignave progredi; trensselen*,

ignave operam praestare, lente et segniter agere. Bij MEYER, in zijne *verouderde woorden*, is *trensselen*, *trantselen*, *futselen*, *luijelijk zijn werk doen*. Van *treuzelen* is een *treuzelaar* en een *treuzel*.

TRIUMF. Een eereboog, of eene eerepoort, wordt hier een *triumf* genaamd, zooveel als *triumfboog*, uit hoofde van de gelijkenis, of misschien wel, omdat alle praal of plegtigheid, van welken aard ook, oudtijds hier te lande met den bastaard-naam van *triumf* bestempeld werd; zie den Hoogleeraar WASSENBERGH, *Taalkundige Bijdragen tot den Frieschen tongval*, 2. *stuk*, blz. 7. »In 't leste worden tot een vernieuwinge »en teijckē van blijschappen en vreughden gout en »silver met hand follen teffens van boven neder onder 't gemeijn volck gestroijt en geworpen, den »dagh gheviert, en des avonts groote *triumphe* in de »geheele stadt met vuijren, lichten en andersins bedreven,” leest men in het *Buyr-spraecks-boek van Utrecht*. Zie de aantekeningen van LAPIUS achter de *Res Ultrajectinae* van LAMBERT. HORTENSIVS. *Triomphe drijven voor feest vieren* vindt men bij PHIL. NUMAN, *Strijt des Gemoets*, 1. D. blz. 21, b, en *triompheren*, in dezelfde beteekenis, in de *Nieuwe Chronycke van Brabant*, te Antw. bij J. MOLLYNS, 1565, fol. 364, kol. 1. Men vindt van een *triumphelijk avondmaal* gewag gemaakt in een zeldzaam voorkomend boek, ten titel voerende: *De seer wonderlijcke schoone, triumphelijcke Incompst, van den hooghmogenden Prince PHILIPS, Prince van Spaignen, CAROLI des vijfden, Keijzers Sone*. Een werkje van soortgelijke natuur werd door CORN. MANILIUS geschreven en gedrukt te Gent in 1549,

onder den titel van *Declaratie van den Triumphe*, beweezen den hoog ghebooren Prince van Spangjen PHILIPS, des Keisers CHARLES van Oostenrijks Zoone, binnen de stad van Ghendt, den XIII Julii MDXLIX, op rijm gesteldt.

Voor *praal* in het algemeen werd oudtijds ook het woord *trumphe* bij de Franschen gebruikt. OLIVIER DE LA MARCHE, de schrijver der bekende *Mémoires*, heeft ook een werk geschreven, van hetwelk de titel is: *Le Parement et Triumphe des Dames d'honneur; auquel sont contenus et déclarez tous les habits, triumphes et ornemens qui appartiennent à toutes femmes d'honneur; etc.*

TRIUMFKLOK, of, volgens de hedendaagsche spelling, *trionfklok*, wordt hier genaamd de groote klok of zoo gezegde *bom*, die bij feestelijke gelegenheden geluid wordt.

TROMMELSLAG. *Bij of met trommelslag huren* worden hier de bevelhebbers van het krijgsvolk gezegd te doen, wanneer dezelve hunne huizen of kamers op dien voet huren, dat de huur gebroken is, wanneer binnen den bepaalden huurtijd bevel tot uittrekken komt.

TROTS, voor *trotscheid*. *Op iets trots voeren, op iets hoo- waardig zijn*. Elders is het niet, dan in dichtmaat bekend.

TROUW. *Tromoe Heer*, voor *waarde, dierbare Heer*, heb ik hier eene enkele keer hooren gebruiken. In de Zuide-

lijke Nederl. is het gemeener; en dat het eertijds in Holland ook in die beteekenis moet in gebruik geweest zijn, meen ik bij CONSTANTYN HUYGENS ergens opgemerkt te hebben. Het is eene navolging van het Duitsche *mein trauster Herr, mein traustes Kind*, enz. Zie mijne *oud-Friesche spreekwoorden*, blz. 221.

TROUWEN, op de wijze der Duitschers, voor betrouwen, vertrouwen; b. v. *ik trouw dat, of hem niet*. Het is minder een Germanismus, dan een reeds ten tijde van KILIAAN verouderd woord; doch wordt evenwel ook nog gebruikt door wijlen den Heer TRIP, *Tijdwinst in ledige uren*, blz. 148. Dan voor *toevertrouwen*, het Duitsche *aanvertrouwen*, heb ik het alhier nooit gehoord. *Trouw*, voor het zelfst. naamw. *vertrouwen*, in de beteekenis van *toevertrouwing*, heeft NUMAN, *Strijt des Gemoets*, fol. 99, b.

TUIJEREN noemt men in de Baronie van Breda hetgeen, wat men elders noemt het opstallen van het vee tegen den winter. Dat het woord oorspronkelijk meest van het vee gebezigd is, blijkt daaruit, dat het bij KILIAAN is *vincire pecora in pascuis*, en dat het tegenwoordig gebruik voor het opstallen van het vee volkomen rigtig is, toont de algemeene beteekenis van hetzelfde, welke die van *binden* is, aan. Trouwens KILIAAN laat op de aangehaalde woorden volgen *vincire pedicis, connectere, nectere continuato ordine; ligare*. Angl. *tye*; en *tuijer* is bij hem *pedica, lorum, loramentum*, alsmede *series longa rerum connexarum*. Men brenge hiertoe ook het zeemanswoord *vertuijen* en *tui-anker*. De oorsprong is waarschijnlijk in het

Angels. *tian*, *vincire*, *ligare*. In het Neder-Saksisch geeft men aan ons *tuijeren* den naam van *türen*, *tüeren*. Zie wijders het *Brem. Nieder-Sächs. Wörterb.*, op *Tider* en op *Tidern*.

TUIL. Men zegt hier *zijnen tuil volgen*. Bij KILIAAN is het *tuijlen sijnen tuijl*. In plaats van *iemand laten uittuilen*, hetwelk men elders hoort, gebruikt men hier veel de spreekwijze *iemand zijnen tuil laten gaan* of *volgen*.

TUILTJE zegt men hier voor hetgeen men elders *een rui-ker* noemt, waar *tuiltje* naauwelijks, dan in den dicht-terlijken stijl bekend is.

TUIN. De Heer YPEY, in zijne meermaals aangehaalde *Taalkundige aanmerk.*, de plaats aanhalende van *Math. 21. v. 23*: » Daar was een heere des huis, die eenen » wijngaert plantede, en settede eenen *tuijn* daarom » me, » voegt daarbij: » voor de meeste lezers moet de » beteekenis van het woord *tuijn* hier donker zijn. » Dan voorzeker zal zij zulks niet voor eenen Breda- naar zijn, die genoegzaam nooit, dan door eenen vreemde het woord *tuin* voor eenen hof hoort ge- bruiken. Door *tuin* verstaat men hier, volgens den aard van het woord, eene lage omheining, van welke natuur ook, hetzij eene hegge of anderzins, eene *ontuining*, welk woord ook op meer plaatsen in ge- bruik is. Zoo wordt hier b. v. het *doophuis* of het *doophek*, elders ook wel eenvoudig het *hekje*, in Friesland het *vierkant* geheeten, met den naam van den *tuin* aangeduid. Ook noemt men hier *tuin* het *hekje* in de lantarens en op de nachtblakers ter be-

hoeding van de kaars voor omvallen. In Oost-Friesland verstaat men er zelfs eenen aarden wal door. Het woord *tuin* komt af van *dun*, hetwelk verscheidene beteekenissen heeft, onder welke ook die van *sepimentum* en *locus septus*, in welke zin het afgeleid is van *tijnen*, Angels. *tunan*, *tynan*, *sepire*. Zie WACHTER in *Dun*, vergeleken met de *Nieuwe Bijdragen*, 1. D. blz. 455. En dit *tunan*, *tynan*, is wederom verwant met het Goth. *tains*, ons *teen*, waaruit blijkt, dat *tuin* eigenlijk eene omheining van *teenen* is, even gelijk *gaarde*, ook voor eenen hof gebruikt wordende, oorspronkelijk eene omheining van *gaarden*, d. i. roeden, takken, teenen, is. Van *tuin*, in de beteekenis van *omheining*, zie HUYDECOPER, *Proeve*, 1. D. blz. 41, en 108 der 2. uitgave. Op sommige plaatsen van Gelderland zegt men *betuind* voor *beperkt*, ook in den zedelijken zin. *Betuynen* is bij KILIAAN *sepire*, *consepire*, *praesepire*, *circumsepire*; dan *vertuinen* heeft hij niet, hetwelk bij PLANTYN is *clorre de hayes*, met heggen omgeven. In de *Ordonnantie van Graaf HENDRIK VAN NASSAU*, van dato 12 Nov. 1534, op het timmeren der afgebrande huizen, vindt men gewag gemaakt van *tuynselen*, dat is omtuiningen; het wordt gevoegd bij *heynselen*, dat is heiningen; er wordt aldaar verboden dezelve te maken van riet, stroo of andere ligt brandbare stoffe. — *Getuynte* wordt gezegd van de laken-ramen, in het Handschrift der *Keuren van Breda*, van welke ik twee afschriften bezit, op het artikel van den *wolwercke*. In hetzelfde handschrift wordt in zeker stuk van HENDRICK *Hertogh van Braband*, des jaars 1200, onder de te verbeuren breuken, ook de pene van 20 schellingen Lovens gesteld op het

loopen in eens anders huis tot het *vodergetuynte*, waardoor misschien moet verstaan worden het *voorgetuinte*.

TUINWERK, voor *traliewerk*: zie *tuin*.

TUISCHEN, voor *verruilen*. KILIAAN heeft *tuyschen*, *tuylten*, *tommen*, *permutare*, *commutare*. De afleiding, welke hij daarbij voegt van *Theuth* of *Theuthates*, d. i. Mercurius, den God der kooplieden, komt mij wat gezocht voor. Beter is het met WACHTER hier eene geleerde onwetendheid te belijden. TUINMAN doet het, even als *tusschen*, van *twee* komen, als zijnde eene handeling tusschen twee. Dan het komt van het Duitse *tauschen*, hetwelk zich niet zoo gemakkelijk van *zwei* laat afleiden, als *zwischen*. Oudtijds beteekende hier te lande *tuischen* ook *spelen*, *dobbelen*. Hier van bij BREDERO, in zijne *Klucht van de Koe*:

»Hij *tuijste*, hij wedde, hij ruijld, hij sammelde
(heel fraai.)

en bij ANNA BYNS, 1. B. 11. *Refer.*:

»Si *dobbelen*, si *tuyscen*, si *spelen*, si *mommen*.”

Het komt mij twijfelachtig voor, of HUYGENS het voor *ruilen* of voor *spelen*, *dobbelen*, neme, in zijn *Hofwijck*:

»Mijn linnenkassen kael verwachten sonder schrik,

»Wie tegens sulcken winst will *tuyschen* om een' strick.”

Tuysch voor *spel* heeft hij in zijne *Zee-straet*, *blz.* 421, en *Mengel.*, *blz.* 551. In sommige oude Ordonnantiën worden verboden *tuisscherijen* en *dobbelspelen*, of allerlei spel met teerlingen en kaartspelen, zoodat ik denk, dat *tuisschen* in dien zin van het wisselen

der kaarten is ontleend, even als *dobbelen* van het over en weder werpen der steenen. In het Bretonsch wordt *teuzi* gezegd van het mengen der metalen.

TUKKEN komt bij MEYER onder de *verouderde woorden* voor; dan hier wordt het nog veel gebruikt, maar als *tuken* uitgesproken. Het is *toeven*, *vertoeven*, *dralen*, *talmen*. B. v. *Het tukte nog al wat, eer het er toe kwam; hij tukt lang met de zaak, enz. Met tukken, d. i. met horten en stooten.*

TURFSCHOP noemen de boeren in deze streken de plaats, waar de turven bewaard worden. In den *Teuthonista* vindt men *borde, hutte, schop, leuwe, turgurium, tegerium, contubernium, tabernaculum, casa, pergulum, teges etc.* Bij KILIAAN is *schop* overgezet *tegumentum, quidquid tegit*. Het is hetzelfde als het Eng. *skep* en *shop*, welk laatste thans wel slechts een *winkel* beteekent, maar van het Angel-Saks. *sceop* komt, dat eertijds eene algemeener beteekenis gehad heeft; zie JUNIUS, *Etymologic. Anglic.*, op *shop*. Bij WACHTER is *Schapp* overgezet *armarium*, en bij VERELIUS, in *Indice Scytho-Scandico*, heet *skap, repositorium*. Ik twijfel niet, of het is 't zelfde als *schop* en *schap*, 'twelk wij reeds in *schaprade* gezien hebben. In Vlaanderen is, volgens BURMAN, *Aanmerk.*, blz. 149, *schuppe* nog in gebruik, schoon in nog engere beteekenis, dan het Eng. *shop*, als aldaar slechts een komenij-winkel beteekenende, en hij die zoodanig een winkel houdt, een *schuppenier* genaamd wordende. In Neder-Saksen wordt *Torfschupp* insgelijks gebruikt van eene hut voor turf. Zie het *Brem. Niedersächs. Wörterb.* op *Schupp*.

TUSSCHEN. Men zegt hier in plaats van *intusschen* somtijds *tusschen die en twee*. Ik denk, dat zulks verbasterd is uit *tusschen dien tweeën*; en dan beantwoordt het volmaakt aan het Duitsche *inzwischen*, hetwelk, even als ons *intusschen*, in het midden van tweeën beteekent.

TUTELKEN heb ik te Breda als een liefkozend woordje hooren gebruiken, even als in Friesland *tuwtelke*, *tuijtelke*, en zelfs *tuwt*, *tuit*, *toot*, waarvoor men elders *bekje* zegt; zie mijne *oud-Friesche spreekwoorden*, blz. 92, en *Register*, blz. 124. Zelfs heb ik menigmaal hier, even als in andere Brabandsche plaatsen, *tuutje* hooren gebruiken, vooral tegen kleine kinderen. Zoude dit ook zooveel zijn als *tootje*, *totje*, voor hetwelk men, bij verbastering, veel, zoo hier als elders, *dotje* hoort?

TIJ, voor *tijd*, hoort men hier veel meer, dan elders. Men zegt hier ook niet zelden *zoo tij*, voor zoodra, zoo ras, b. v. ik zal het doen, *zoo tij* of *zoo tij als* het noodig is. Het heet in deze beteekenis zoo veel als *zoo tijdig*. Daar ik echter deze spreekwijze meest door van elders inkomenden heb hooren gebruiken, zoude ik niet durven verzekeren, dat het oorspronkelijk Bredaasch is, schoon het mij bij mijne komst alhier vreemd voorkwam.

TIJD. In plaats van *over eenigen tijd* of *over een tijd*, gelijk men ook wel, schoon zeldzamer, zegt, hoort men hier veel *over tijd*. Dit *over* heeft in deze spreekwijzen de beteekenis van *voor*, in welke hetzelfde oudtijds veel gebezigd werd; zie den Heer STEENWINKEL,

op VAN MAERLAND, I. D. blz. 4. Per metathesin is hetzelfde in later tijd veel in *voor* veranderd. Naauwkeurige sprekers zeggen ook, naar de hedendaagsche wijze, *voor eenigen tijd*.

TIJDE wordt hier als een bijwoord gebruikt voor *ras*, in de spreekwijze van *zoo tijde als*, d. i. *zoo ras als*.

TIJDING. *Tijding doen*, voor *tijding geven*, *bescheid doen*, *antwoord geven*. Ten platten lande zegt men *ting doen*. Somtijds wordt het gebruikt voor eenvoudig *kennis geven*.

TIJGEN, of, bij verkorting, *tijen*, voor *trekken*. B. v. *te werk tijen*, *het weder tijet aan het vriezen*. Beide de woorden zijn zeer goed.

TIJMIS, voor *tijm*. Het een en ander wordt door geheel Braband onverschillig gebruikt.

TIJNS, *schatting*. Het wordt doorgaans bij *cijnsen* gevoegd. *Cijnsen en tijnsen*. Ondertusschen schijnt het oorspronkelijk een en hetzelfde woord te zijn. Zie *aanteekeningen op de Friesche Wetten*, blz. 10, alwaar *tins* afgeleid wordt van *zinsa*, in de *Glossae Pezz.* vertaald *vectigalia*. Ook zijn deze woorden bij KILIAAN dezelfde, die dezelve overzet *census*, *vectigal*, *pensio*, *tributum*. HICKES, *Gramm. Anglo-Sax. et Moeso-Goth.* p. 146 en 147, zegt *tensa* of *tinsa* een Frank-Th. woord te zijn. Zie denzelve.

U.

U wordt hier nooit met *uw* verward, gelijk elders onnoemelijk veel plaats heeft, zelfs in het schrijven onder beschaafde lieden. Het onderscheid wordt zelfs onder het laagste gemeen waargenomen, hoezeer het, volgens den Brabandschen tongval, *ou*, hetwelk als *oe* wordt uitgesproken, voor *u*, en *ouw* voor *uw* zegt. In Brabant en Vlaanderen spreekt men *ou* of *oe*, voor *u*, als *au* uit.

UITBEDINGEN. Niet ongemeen is in ons Vaderland *ergens iets uit bedingen*, en dan zijt het, meen ik, twee woorden; dan hier zegt men ook *zich iets uitbedingen*, in plaats van *vooruitbedingen*, *voorbedingen*. Ik denk het een germanismus te zijn.

UITBELLEN, voor iets door den uitroeper doen omroepen. Zie *Belleman*. Men zegt ook wel, doch minder gemeen, *uitklinken* of *omklinken*, wordende de omroeper ook in oude stadsbesluiten de *stadsklinker* genaamd.

UITBLINKEN. Op eene zonderlinge wijze heb ik dit werkwoord door oorspronkelijke Bredanaars hooren bezigen in de eenvoudige beteekenis van *blijken*. B. v. *het zal nu haast moeten uitblinken, wat hij in zijn schild voere*.

UITDOEN wordt hier somtijds gebruikt in spreekwijzen, in welke men elders het woord *uitmaken* bezigen zoude; b. v. *zij kunnen met hen allen geen honderd guldens uitdoen*; om nu van andere minder ongemeene niet te gewagen, als *hij kan niets uitdoen*, voor *uitrigten*, en dergelijke. *Doen* en *maken* worden door de ouden onverschillig door elkander gebruikt. Zie de Heeren YPEY en ACKERSDYCK, *Taalkund. aanmerk. op verouderde woorden van den Staten-Bijbel*, blz. 21 en 22; en mijne *Oud-Friesche Spreekwoorden*, blz. 79, en blz. 26 en 27 van het *Register*.

UITER. Deze onafscheidelijke vergelijkende trap van *uit* heeft elders slechts in weinige zamenstellingen plaats, b. v. in *uiterwaard* en *uiterbuurt*; dan hier is dezelve meer in gebruik, als in *uiterkant* voor *buitenkant*, *uiterrand* voor *buitenrand*, *uiterstijl* voor *buitenstijl* enz.

UITEREN wordt hier somtijds als een voortdurend werkwoord gebruikt voor *uiten*. De Hr. WASSENBERGH teekent in zijn *Idiot. Fris.* aan, dat het in dien zin ook door GYSBERT JAPIKS is gebezigd. Ik meen het in Friesland ook nog gebruikelijk te zijn, en 't wel in aanhalingen uit oude Schrijvers aangetroffen te hebben. Ik herinner mij althans bij HUYDECOOPER, *Proeve*, blz. 585, gevonden te hebben de vraag, waarom men zoo wel van *om* niet zoude kunnen maken *ommen*, *ommeren*, als van *uit*, *uiten*, *uiteren*. Bij VONDEL en meermalen bij HOOFT treft men dit *uiteren* aan; dan meest gebruikte men het in ouden tijd voor *dikwijls* of *luidruchtig uiten*. Ook werd *uiteren* bij de ouden ge-

bezigd in de beteekenis van zich door daden kenbaar maken, zich uitwendig vertoonen. BREDERO, *Stommen Ridder*, 1. uitkomen:

- »De mensch is sonderlingh
- »Vaeck anders als hij *uijtert*,
- »Nadat hij rust of ruijtert.”

d. i. naar dat hij stil, bedaard of aan het hollen is. Ik herinner mij zelfs *ruit* voor *wild* aangetroffen te hebben, zonder mij de plaats te kunnen herinneren.

UITERLIJK wordt bij den deftigen burgerstand ten platten lande op eene bijzondere wijze gebruikt, welke men bezwaarlijk elders zal aantreffen, b. v. *ik ben u uiterlijk dankbaar, ik ben u uiterlijk verplicht, voor ten uiterste. Zoo ook: de zieke is beter, doch uiterlijk zwak, voor uiterst zwak.*

UITERSGANG, of UITERSGANK wordt, naar ik onder-richt ben, in deze streken de tijd genaamd, op welken het gezaaide graan, bijzonder de rogge, uitkomt.

UITGAAN. Op een huis of andere vaste goederen worden gezegd *uit* te gaan de verpondingen, renten, chijnsen, of andere ongelden, die op dezelve uitgeschreven of ten laste van dezelve uitgegeven zijn. Ik meen, dat men eigenlijk zoude moeten zeggen, dat *van* een huis of andere vaste goederen zoodanige gelden uitgaan, of wel *uit*, gelijk in oude stedelijke stukken voorkomt. Dan het woord is niet bij uitsluiting hier te huis behoorende. In Gelderland en Utrecht worden zelfs op sommige plaatsen zoodanige renten of chijnsen *uitgangen* genaamd.

UITGANG. De *witgang* wordt door de bouwlieden hier gezegd voor het vroege voorjaar, hetzij zulks betekene den uitgang van den winter, hetzij den uitgang van de vasten. Bij KILIAAN vind ik *uitgaande jaar* en hetzelfde overgezet *annus extremus*.

UITGENOMEN wordt in de Baronie, naar de kanten van de Lange-sstraat, niet alleen adverbialiter gebruikt voor *bij witmemensheid*, maar ook als een adjectivum voor *uitgelezen*, *voortreffelijk*. Dat het zeer goed aldus gebruikt wordt, kan blijken uit het verhandelde door den Hr. ΥΡΕΥ, *vervolg der verouderde woorden van den Staten-Bijbel*, blz. 105 en 106.

UITHAREN wordt in de Baronie veel gezegd voor *witwasemen*. *Haere* is bij KILIAAN, *urens pruina*, *urens frigore ventus*, *adurens frigus*, *matutinum gelu*, *torrens gelu*; en *haeren* is bij denzelfde *wrentem auram spirare*.

UITLAAT komt bij KILIAAN als een verouderd woord voor in de beteekenis van *projectura*, *projectum*, *appendix aedificii*. Echter wordt het in die beteekenis nog zeer veel gebruikt in de Baronie van Breda, voornamelijk met betrekking tot de schuren. Ik denk het zooveel als *witzetting*, *witleg*, te zijn; of misschien is het alzoo genaamd, omdat men het vee uit de stallen latende daaronder kan plaatsen. Sommige boeren spreken het, bij verkorting, *uilaat* uit. Misschien worden de zogenoemde *uilengevels* in Groningerland aldus genaamd in plaats van uitlaatgevels. Bij de ouden vindt men het ook wel *uilaat* gespeld.

UITLEGGEN. *Eenen akker uitleggen* beteekent in de Baronie van Breda eenen hoogen, onvruchtbaren akker, door jaarlijksche afzanding, verlagen en vruchtbaar maken.

UITLICHTEN. *De ziel uitlichten* heeten hier de Roomschegezinden eenen stervende eene brandende waskaars in de hand geven.

UITLICHTEN. *Iemand uitlichten of uitluchten*, voor iemand *uitschelden*, iemands gebreken of slechtheden aan het licht brengen. In het Neder-Saks. zegt men ook *ütlüchten* voor *uitschelden*.

UITLUIDEN, of *uitluijen*, zegt men hier van het luiden ter gelegenheid van iemands dood of begrafenis. Elders zegt men *beluiden*. Bekend is het gezegde van VONDEL, die, aan zijnen *Palamedes* zittende te werken, toen hem de dood van Prins MAURITS berigt werd, antwoordde: »Ik ben reeds bezig hem te *beluiden*.”

UITMOLLEN, zoo in den bedrijvenden zin, voor uitwroeten, uitgraven, als in den onzijdigen zin, voor uitwoelen, langzamerhand met kleine aardgedeelten, doorzijpering als anderszins uitgehold worden. Het komt niet van het diertje *mol*, *molle*, maar van *mol*, *molde*, aarde, van hetwelk het diertje zelf den naam heeft, als oorspronkelijk heetende *molworp*, van het omwerpen van den grond. Zie mijne *Oud-Friesche spreekwoorden*, blz. 52, en *Register*, blz. 89.

UITMUNTEN, Bedrijvend werkwoord voor *uitmonsteren*,

uitkippen, *uitzonderen*, doch meest in eenen kwaden zin; zullende het misschien willen zeggen het bijzonder op iemand gemunt hebben. Dan ook *uitsteken* wordt hier active voor *uitkippen* gebruikt, hetwelk men bij de ouden ook voor *uitzonderen*, en *uitstekend* voor *uitnemend* vindt. Op gelijke wijze, als *uitmunten* hier zooveel als *uitnemen* is, beteekent in de oude taal *uitnemen* somtijds *uitmunten*; zie de Heeren YPEX en ACKERSDYCK, *verouderde woorden in den Staten-Bijbel*, blz. 107 en 108, VAN HASSELT, op KILIAAN, in voce *wt nemen*, en den Hr. WEILAND, op *uitgenomen*.

UITROEPER. Aldus noemt men te Breda de stads-ambtenaar, die de roerende goederen in het openbaar verkoopt, elders *afslager* of, met een onduitsch woord, *vendumeester* genaamd. Zie KILIAAN in *wtroep*, *wtroep houden*, *wtroep-boek*, enz. Elders in Brabant zegt men eenvoudig *roeper*, en *roepen* heet ook te Breda bij eene openbare verkooping zoo veel als te koop stellen, zeggende men b. v. *welk stuk is het eerst geroepen?* d. i. geveild. Te Bergen-op Zoom zegt men *op-roeper*, hetwelk eigenaardiger is, dan *afslager*, dewijl roerende goederen doorgaans bij opbod verkocht worden. Ook te Hamburg heet een zoodanig ambtenaar *Utróper*, en de verkooping zelve *Utroop*. In Frankrijk zegt men *crieur*, nog in Zeeland *crieerder*, van het oud Nederlandsche woord *kraijieren* (kraijeren), in den *Teuthonista* en bij KILIAAN te vinden, en door velen onzer oude schrijvers gebruikt, onder anderen door PHILIP NUMAN, *Strijt des Gemoets*, fol. 14, b., die in denzelfden zin van *clamare* ook *craijen naar bermherticheit* heeft, fol. 45, a; en fol. 104, b.

de crancke die naer gesontheit CRAEYT. In Engeland heet ook de afslager bij de openbare verkooping, met een volkomen Latijnsch woord, *proclamator*.

UITSCHIETEN. Zie *aanschieten*, zeggende men zoowel als *zijn rok aanschieten* ook *zijn rok uitschieten*. Ook in den figuurlijken zin wordt het hier gebruikt, even als het Latijnsche *exuere*, voor den persoon afleggen; b. v. *den Doctor uitschieten*, *den Predikant uitschieten*, enz.

UITSTAAN, voor *withouden*, in de beteekenis van *hard*, is overal zeer gemeen; b. v. *ik kan de pijn niet uitstaan*; maar hier gebruikt men het ook op eene meer bijzondere wijze; b. v. *ik kan het niet uitstaan op den duur zoo veel geld daaraan te geven*.

UITSTEK, voor *uitsteking*, *uitmunting*. B. v. *Ik houd niet van uitstek boven anderen*.

UITSTEKEN. Zie *uitmunten*.

UITSTRIJKEN. *Iemand uitstrijken*, voor iemand met opzet te leur stellen, voor den gek houden. Men vindt het woord in dezen zin bij BREDERO, in zijn *Moortjen*, op het einde van het 2. bedrijf:

» Ick acht de man wel groot, die haarlie (de hoeren)
(van gelijcken,

» Met vuijlheijdt en bedrogh kan schandelijck *uitstrijc-*
(ken,

» En oft ten quaatsten quam, dat het heel quaelijck
(voer;

» Wat sou men seggen? niet, men weet wel 't is een hoer;
 » Sij moet de jonghman eerst eens hebben uitgestreken.”
 Alsmede bij VONDEL, *Herschepp. van Ovid.* 1. B. v. 739,
 en 6. B. v. 224 in dien zin. Bij KILIAAN is het over-
 gezet *decipere, circumscribere aliquem, imponere alicui,*
os oblinere; imposturam facere, iudificari, illudere,
eludere. In dezen laatsten zin legt HUYGENS het een
 Antwerpsch vrouwspersoon in den mond, in zijne
Klucht Trijn Cornelis, 1. bedr. 2. uitk.:
 » Ge prueft (beproeft) ieens of gl' ons kunt uijtstraijcke
 met ou vaijse.”

UITVAART is, volgens de eigenlijke beteekenis van het
 woord, de lijkstaatsie bij de begrafenis; in het *Passi-
 nael, Winterstuck*, van 1489, fol. 178, d, genaamd
 het *utleiden*; Fransch *convoi funèbre*. Dàn hier wordt
 daardoor verstaan de plegtige lijkdienst voor de over-
 ledenen, ook die, welke zes weken of ook wel een
 jaar na het afsterven geschiedt. Ook voor uitvaart in
 de tegenwoordig gebruikelijke beteekenis vindt men
uijtlijde in het *Tractaat, gemaakt bij den Pastoir ende
 Koster der Kercke van Breda en Burgemeesteren, van
 des Pastoirs rechten, den 12. dag in Januario 1481*,
 te vinden in de *Oude keuren van Breda*, van welke
 ik twee eensluidende handschriften bezit: » voort als
 » sijt brachten (een vreemd *gedege lijk*, d. i. volwassen
 » lijk) na der hoge misse so sullen sij den prochiaan
 » cautie doen, een *uijtlijde* daar na te doen.”

UITVERKOOOPER. Iemand, die in het klein, hetzij voor
 een ander, hetzij voor eigene rekening, aan zijn huis
 verkoopt, waarin hij verschilt van den *uitventer*, die
 zijne waar langs de deuren te koop veilt.

UITVLAGGEN is hier van ruigte en onkruid, tot vlaggen geworden, zuiveren.

Een bosch uitvlaggen, een bosch geheel van *vlaggen* zuiveren of ledigen. Zie *plaggen*.

UITWEGEN, voor *een uitweg hebben*.

UITZETTEN. Men zegt hier, gelijk ik ook wel elders gehoord heb, *niets met iemand uit te zetten hebben*, voor *uitstaan hebben*, te doen hebben. Dan daarenboven hoort men hier veel de spreekwijzen: *niets met iemand kunnen uitzetten*, *met alle moeite nog niets kunnen uitzetten*, voor *uitrigten*, *uitvoeren*, *uitwerken*, *te weeg brengen*, van eenen persoon gesproken. Het wordt ook gebruikt voor *uitmaken*, *beteekenen*, wanneer men van eene zaak gewaagt. B. v. *Dat kan niets uitzetten*, waarvoor men anders zegt: *dat maakt niets uit*.

UITZOEKEN. *Iets op iemand uitzoeken*, voor iets uitvinden, om iemand iets betaald te zetten; iemand iets te huis brengen, gelijk het spreekwoord zegt. Men hoort ook wel eens, in verbandtenis met de overige deelen des gespreks, *iemand uitzoeken*, voor het op iemand geladen hebben.

UITZONDEREN wordt hier veeltijds in eenen zin gebruikt, welke geheel strijdig is met de gewone beteekenis; b. v. »men zegt, dat zij zich allen wel gekweten hebben, doch geenen worden uitgezonderd;» d. i. in het bijzonder, als boven de anderen uitmunten, genoemd.

UITZUIPEN. *Uitzuipers* worden hier door de volksklasse dezulken genaamd, die ten hunnen eigenen gevalle of voordeel, ook in ambtsbetrekkingen, b. v. als gaarders der gemeene middelen, het vermogen van anderen uitputten. Elders wordt dit meer *uitzui-gen* genaamd; dan dat *uitzuipen* reeds van ouds in dien zin gebruikelijk geweest is, bewijst onder anderen eene plaats uit Hooft's *Nederl. Hist.* 6. B., alwaar *uitzuipzucht* voor onverzadelijke hebzucht gebruikt wordt.

UUR, voor *uizer*,

UW. Nooit hoort men hier het aanstootelijke *jouw* voor *uw*, welk laatste onder het gemeen veel als *ouw* wordt uitgesproken.

V.

VAGEN, voor *vegen*, elders meestal slechts in den dichtertlijken stijl gebruikelijk, wordt hier dikwerf, zelfs door de landlieden, gebruikt.

VAL, voor *geval*; meest echter of bijna alleen in het zamengesteld bijwoord *in val* voor *in geval*. Bij SBIEGHEL, *Herstspieg.*, 3. B. v. 429, leest men *in allen val*. Het schijnt in deze streken een *Germanismus*.

VALLEN. In plaats van het onzijdig werkwoord, hetwelk

men elders gebruikt in de spreekwijzen *niet vies vallen*, *wat keurig vallen*, bezigt men hier het lijdende *gevallen zijn*, b. v. *hij is niet schuw van het vrouwelijk geslacht gevallen*. Mogelijk echter is dit *gevallen* wel een deelwoord van het werkwoord *gevallen*, gebeuren, Lat. *accidere*.

VALLEN, voor *bevalen*, in het kinderbed komen. *Zij staat op het vallen* hoort men hier niet zeldzaam van hoogzwangere vrouwen.

VALLING. Eene *valling* noemt men hier hetgeen men elders eene *zinking* noemt, *catharrus*.

VALUW, voor *vaal*. Men vindt het veel bij oude schrijvers.

VAN. Een *van* is hier, gelijk op meer plaatsen van ons Vaderland, een geslachtsnaam of een toenaam; zie van dit woordje, in dezen zin genomen, den Hr. WASSENBERGH, *over de eigennamen der Friesen*, blz. 15. In Duitschland wordt *von* nog voor een teeken van adel dom gehouden.

VAND, voor *vond*, heb ik nu en dan door buitenlieden hooren gebruiken. Men treft het veel in oude schriften aan. Zie van hetzelfde HUYDECOPERS *Proeve*, 2. uitgave, 3. D. blz. 239.

VAREN. Geen woord is hier gemeener, en geen, waarover ik vreemdelingen zich meer heb hooren verwonderen, dan dat van *varen* in de beteekenis van *taedere*,

desuetudine affici. B. v. *het zal hem varen, zoo lang gezelschap gehad te hebben en nu alleen te zijn.* Echter heeft KILIAAN het woord in dezen zin. Uit denzelve voeren het ook aan de schrijvers der *Bijdragen*, I. D. blz. 74, die evenwel niet schijnen geweten te hebben, dat het hier, en misschien ook elders, in vol gebruik is, dewijl zij zeggen, dat het ten tijde van RODENBURG nog in dien zin gebezigd werd. Echter is het hier niet zoo zeer gebruikelijk voor *verdrieten*, dan wel voor *vreemd, ongewoon voorkomen*, en zulks meest in een kwaden zin, zeggende men b. v. voor hetgeen, wat elders heet *het zal hem afvallen*, hier *het zal hem varen*. Het zelfst. naamw. *vaart* is in denzelfden zin hier gebruikelijk.

VAST. *Vast brood* noemt men hier het tarwenbrood, met de zemelen in hetzelfde, hetwelk men in Holland gewoon is *huisbakken brood* te noemen. Het wordt *vast brood* genaamd in tegenoverstelling van het uitgezifte tarwenbrood, hetwelk in Holland *lucht brood*, hier *lucht tarwenbrood* heet.

VAST, *digt aan.* B. v. *vast aan de grenzen* voor *digt aan de grenzen*. De Hoogduitschers zeggen in dezen zin *hard*.

VEGER wordt hier altijd gebruikt voor hetgeen men elders een *stoffer*, en, naar de gelijkende gedaante of de borstels, een *varken* of een *stofvarken* noemt, alsmede voor een *kamerbezem, haardbezem, enz.*

VEILEN, *te koop aanbieden.* Men onderscheidt het van *loven* daarin, dat *veilen* in het algemeen beteekent zijne waar te koop aanbieden, *loven* zekeren prijs voor dezelve vragen.

VEILIG. Men zegt elders wel *veil met iets zijn*, met iets als het ware te koop loopen, maar nergens, dan hier, heb ik gehoord *veilig*, b. v. *ik ben daar zoo veilig niet mede*. Ik moet echter bekennen, dat het niet door lieden van den beschaafden stand gebruikt werd.

VEN, VENNEN, worden in de Baronie genaamd weiden, die min of meer waterachtig zijn. Niet alleen wordt nog heden ten dage *fenne* in Friesland van eene weide gebruikt, maar ook in het oud-Nederlandsch was *ven*, *venne*, *vene*, niet alleen *palus*, maar ook *palustre pascuum*; en *vennen* het land was *foenisecio deputare agrum*, in *foenisecium servare campum*. Zie wijders mijne *Bijdragen tot naamsuitgangen van plaatsen*, blz. 37 en volgg.

VENDELEN, rond gaan, rond loopen; doch meest in eenen kwaden zin. *Hij doet niet dan door de stad vendelen*, d. i. straat op straat neer zwieren. Zoude het ook eenige gemeenschap hebben met het Friesche *fandelen*, hetwelk de Hr. WASSENBERGH heeft in zijn *Idiotic. Fris.*? Zeer zeker is het 't zelfde woord, als het in sommige plaatsen van Neder-Saksen gebruikelijke *fenteln*, nietswaardige dingen doen of zeggen, *nugas agere vel facere*. Misschien komt het van het verouderde Duitsche *fanzen*, hetwelk hetzelfde beteekent en waarschijnlijk ook aan ons *lanterfanten* den oorsprong gegeven heeft, waarvan het eerste misschien gemeenschap heeft met ons *leuteren*, Fransch *lanterner*, traag en lui zijn.

VERAARDEN, voor *ontaarden*.

VERBAALMONDEN, voor *veronachtzamen*, wordt hier ook buiten de Regtsgeleerde Praktijk gebruikt. Zie het woord bij KILIAAN. Dan *baalmond* wil niet eenvoudig een voogd zeggen, maar een slechten voogd; zie LEIBNITZ, *Collectan. Etymol. part. 2. p. 210*; van *bal*, kwaad, *balo* bij OTRIDUS en anderen. Dat het in de oude Deutsche taal ook somtijds valsch, bedriegelijk, beteekent, getuigt, met aanvoering van dit zelfde woord, DREYER, *Vermischte Abhandlungen*, 1. Th. S. 56. *Balmundige*, d. i. baalmondige, *landen en erven* noemt men in Overijssel onbeheerde, door de eigenaars verlatene, landen, van welke geene verponding betaald wordt.

VERBOETEN, voor verplanten van jong plantsoen. Ik acht het eene navolging te zijn van het elders gebruikelijke *inboeten*, voor het op nieuw inplanten van jonge heesters of jong stek, in plaats van het verstorvene of verplante. De ouden gebruikten *verboeten* voor lappen, vermaken, herstellen. Het onzamengestelde *boeten* wordt nog van de netten gebruikt, gelijk ook nog *ketelboeter*, waarvan wij eertijds hadden *verketelboeten*.

VERDACHT, voor *verdenking*, *achterdocht*. Het schijnt een *Germanismus*.

VERDIERING. Aan de kanten van Zuid-Nederland hoort men nog wel van eene *verkoopning bij verdiering*, d. i. *bij opbod*. KILIAAN zegt *verdieren* zoowel te beteekenen *duurder maken*, als *duurder worden*.

VERDIEVEN, voor beschuldigen van dieverij, voor een dief uitmaken.

VERDINT, voor *verdient*. Men vindt het ook bij PHIL. NUMAN, *Strijts des Gemoets*, blz. 35, b, 44, b, en elders, alsmede in het *Passionael*.

VERDROGEN, voor *verdragen*. *Ik heb veel van hem verdrogen*, d. i. van hem uitgestaan, geleden, afgewacht. Ik heb het ook in oude bescheiden gevonden.

VERDULD wordt hier zeer veel gebruikt voor *sterk, geweldig, magtig*, b. v. *het is verduld koud*. Ik heb altijd gemeend, dat het eene verkorting was van *verduldeld, verduiveld*; dan de Hr. WASSENBERGH, in zijn *Idiot. Fris.*, leert ons, dat het zoo veel beteekent, als *dul gemaakt*. Het is van het werkwoord *verdullen*, hetwelk veel voorkomt bij ANNA BYNS, PHIL. NUMAN en andere gelijktijdigen. Het bastaardwoord *furieus*, hetwelk men veel in dien eigen zin gebruikt, pleit voor de meening des Hoogleeraars, zoo wel als het oude *bedullen*, zot maken, hetwelk onder anderen voorkomt bij MELIS STROKE, 3. B. v. 779. Dan in het *Idiot. Ditmarsic.*, op *Dodel*, wordt de bastaard-vloek *verdodeld* ook voor *verduiveld* gehouden. Men bezigt *verduld* hier ook als een uitroepingswoord, b. v. *verduld, wat is het koud!*

VERDUREN, voor *duurder worden*. Op de grenzen van Zuid-Nederland heeft *verduren* de beteekenis van het Fransche *enchérir*, opbieden. Eene *verkoopning bij verduring* is aldaar éene verkoopning bij den opslag.

VERDWIJNEN, in den dadelijken zin voor *doen verdwijnen*. Men vindt het ook zoo bij de ouden, onder anderen bij J. B. HOUWAERT, *Remed. der Liefden*, 1. Boeck: »Want met vliegen en jagen can men die liefde *verdwijnen*.”

Zoo ook bij DATHEEN, *Ps. 112*, v. 2:

»Den vromen sal een licht verschijnen,
»'t Welc de duijsterheijt sal *verdwijnen*.”

Zie de *Bijdragen*, 1. D. blz. 94. In het voorbijgaan zij nog gezegd, dat de onvolm. verl. tijd van de aantoon. wijs hier veeltijds gelijkvloeiend wordt gemaakt. Hetzelfde heeft plaats in de *Liesveldsche Bijbels*, *Richter.*, 3. lett. e.

VERDIJEN, voor *verzeggen*, *verwenschen*. Dagelijks hoort men onder den gemeenen man *dat verdij ik*, voor *dat verzeg ik*. Men houde het niet voor eene verbasering of voor een laag, door het gepeupel gevormd, woord; zijnde hetzelfde zamengesteld uit het voorzetsel *ver* en het oude Duitsche en Nederlandsche *dijen*, zeggen, hetwelk ook bij WACHTER voorkomt. In het Fransch zeide men voorheen *dier*, en nog lang in den subjunctivus *die*, b. v. *quoiqu' on die*. Meer gemeen dan *verdijen* is *vermaledijen* en *henedijen*, waarvan nog in oude formulieren van het *gahed onzes Heeren* in de eerste bede gelezen wordt *gebenedijd* voor *geheiligd*. *Benedien* voor *zegenen* vindt men ook in het *Passionael*, *Somerstuck*, fol. 223, b, der uitgave van 1489, en *gebenedien* in het *Winterstuck*, fol. 9. Men vindt in hetzelfde ook *verdian*.

VERFLOUWEN, voor *verflaauwen*. Deze uitspraak heeft

zoo hier, als elders, in Noord-Brabant, zeer veel plaats. Bij de ouden was dezelve algemeen.

VERFOMFAAIJEN zegt men hier voor *verfomfooijen*, bij den Heer WEILAND uitgelegd, naar HALMA, door *verhoetelen*, bederven. Het is zamengesteld uit het onafscheidbare *ver* en *fomfooijen*, 'twelk hier mede in gebruik is, doch *fomfaaijen* wordt uitgesproken. Zie hier voor dit woord.

VERGAAN komt bij KELIAAN voor in de beteekenis van *abire, discedere*. Hier wordt het gebruikt voor het gewone *gaan*, in de beteekenis van *uitvallen, uitkomen, gelukken, slagen*, het Latijnsche *succedere*, het Fransche *réussir*, b. v. *hoe is u de reis vergaan?* *hoe is het u op reis vergaan?* *het is hem slecht vergaan met zijne koopmanschap*. Men vindt het in dezelfde beteekenis in het *Passionael, Somerstuck, fol. 61, a*: »Verspreke »dijn kint dattet hem niet qualicke en *vergae*,” d. i. dat het niet slecht met hem afloupe. Vergelijk *fol. 186, d*, en het *Passionael, Winterstuck, fol. 34, c*, tweede druk. Zie verder over dit woord *de Taal- en Dichtk. Bijdr.*, 1. D. blz. 91.

VERGANG, voor *gang, loop*, in een zedelijken zin. B. v. *het is 's werelds vergang*; d. i. het is 's werelds beloop.

VERGANG, voor *uitstap, vertreding*. B. v. *die man heeft nergens een vergang*, d. i. heeft geene plaats, of geenen persoon, werwaarts hij zich tot uitspanning begeven kan.

VERGANG, voor *verval*. B. v. *vergang* van krachten.

VERGANGEN is hier sterk in gebruik voor *verleden* of *voorleden*. B. v. *vergangen jaar*, *vergangene week*. Zie wederom den Hr. WASSENBERGH, in zijn *Idiot. Frisic.* Het is eigenlijk een Germanismus en in onze taal verouderd. De ouden zeiden ook *ontgangen*, voor *ontgaan*; *Consthooend Juweel van Haarlem*, blz. 401, der uitgave van 1607.

VERGITTEN, voor *vergeten*, voornamelijk in den derden persoon van het Praes. Ind. en in den Imperativus. Het kan niet alleen verdedigd worden door het Duit-sche *vergissen*, veranderende doorgaans de dubbelde Duit-sche *s* bij ons in *tt*; maar ook door het Angel-Saks. *gytan*, Zweedsch *gäta*, IJsl. *gata*, zijnde het oude *geten*, zich herinneren, waarvan de bron waarschijnlij-k in het IJsl. *gaa*, *animum adtendere*, te zoeken is. Van dit *geten* moet, naar mijne gedachten, ook afgeleid worden het oud-Duit-sche *afgetali*, in het *Glossar.* van LIPSIVS als *oblivio* voorkomende, met voorzetting van het privativum *af*. VAN DER MYLEN, *Archaeol. Teut.*, gist het zoo veel te zijn als *descensus et exitus rerum ex animo*, zijnde *afstale*, *estale* in het Duit-sch *descendere*. Misschien is hij tot deze verge-zochte afleiding gekomen door de letter *l*. Dan dezelve bevindt zich ook in *vergetelheid*.

VERGODSPENNINGEN, voor eenen godspenning geven en ontvangen ter verzekering van eene aangegane huis-huur, 'twelk hier nog onder eene mindere soort van lieden plaats heeft. *Godspenning* was ook in het oud-Fransch *denier-Dieu*, naderhand *denier-à-Dieu*. Thans zeggen de Franschen *arrhe*, van het Latijnsche *arrha*,

waarvan wij ook eertijds *arre* en *arpenning* hadden en de Italianen nog *caparra* hebben. Van *arrhes* heeft het volk te Parijs *erres* gemaakt en van *erres* is *erremens* in de Regtsgeleerde Praktijk overgegaan. In het Wallisch is het *ern*, *ernes*, in het Bretonsch *erres*. In het Plat-Duitsch zegt men *gades-geld*, *gaes-geld*. Te Bremen zijn *Gades-grooten*, *Gaes-grooten*, *Gods-grooten*, het geld, dat men iemand, ter bevestiging van eene overeenkomst, op de hand geeft (waarvan het hier en daar ook wel *handgeld* heet), en dat deze doorgaans den armen uitreikt; in welke gewoonte, van zoodanig geld den armen toe te voegen, waarschijnlijk de benaming van *Godspenning* gelegen is, gelijk ook hier het geld, dat bij het toeslaan van eene openbare verkooping voor de armen bedongen wordt, de *Godspenning op den slag* heet. Dewijl elders soortgelijke gelden in het gelag wel gewoon waren te komen, heeten dezelve hier en daar *wijnkoop*, hetwelk bij den *Teuthonista* ook *Lijckoip* is.

VERHABBEZAKKEN, voor *overbluffen*. Bij MEYER komt het onder de *verouderde woorden* voor.

VERHANDFOOLEN, door het menigvuldig behandelen doen slijten of verwelken.

VERHITS, voor *verhit*, meest echter van eene lichamelijke verhitting; zie *Hitse*.

VERHOETELEN wordt hier ook in de door den Heer WASSENBERGH, in zijn *Idiotic. Fris.*, opgegevene betekenis gebruikt, gelijk mede in die van *ten onpas onder malkander hutselen*. Zie *hoetelen*.

VERHOUDEN. *Zich verhouden*, voor zich houden, zich gedragen, zich aanstellen, zich gelaten. B. v. *Hij heeft zich goed verhouden; ik weet niet, hoe ik mij daarin verhouden moete*. Ik meen ook wel in de oude taal *zich behouden* gevonden te hebben. *Zich verhouden* is een Germanismus en wordt bij den Hr. WEILAND in die beteekenis niet gevonden.

VERJAREN, als bedrijvend werkwoord. *Iemand verjaren*, voor iemand, bij gelegenheid van zijn verjaargetij, met iets beschenken.

VERJONGEN, voor *baardscharen*. Even gelijk men in Frankrijk bij de baardscheerders leest *ici l'on rajeunit*, leest men bij sommigen hunner te Breda: *hier verjongt men*. De Duitschers gebruiken ook, in denzelfden zin, het werkwoord *verjüngen*. Het Latijnsche *novacula*, scheermes, schijnt ook van *novare*, in de beteekenis van *verjongen*, ontleend te zijn.

In het *Passionael*, *Winterstuck*, 2. druk, fol. 130, a, wordt de *baertsceerer* van HERODES een weinig verdet genoemd *een kaerte, die hem het haer gorde* (d. i. rondom afsneed, en, om een bastaardstaartig woord te gebruiken, *fatsoeneerde*) *opdat hi jonc sceenen soude*.

VERKERVEN; *verkeerdelijk handelen*. Ambten, die levenslang vergeven worden, zegt men hier vergeven te zijn *tot verkerven of versterven*, in tegenoverstelling van die, welke tot weder opzeggens toe opgedragen worden.

VERKILD, voor verstijfd van koude,

VERKOOPERSSE, voor *verkoopersse*, d. i. *verkoopster*.
De klemtoon valt op den derden lettergreep.

VERLAAIJEN, voor *verleijen*, *verleiden*. Zie iets over deze verandering der *e* in *a* in mijne *oud-Friesche spreekwoorden*, blz. 180. *Ai* was in het Moeso-Gothisch ons *ei*: want *ei* werd in die taal als ons *ii* uitgesproken, En, wat de verwisseling der *d* in *j* in de praattaal betreft, daarvan heeft men menigvuldige voorbeelden, b. v. *huaijen* voor *baden*, *laaijen* voor *laden* enz.

VERLEED, voor *verleid*, van *verleiden*.

VERLEED, voor *verleid*, *verlegd*.

VERLEIDEN. Men zegt op de Secretariën der Baronie van Breda *verleiden* niet alleen van het passeren van getuigenis, maar ook van obligatiën en andere stukken. Zie van dit woord mijne *Oud-Friesche spreekwoorden*, blz. 62 en 63. Dat het een algemeen woord is, tot allerlei contracten betrekkelijk, blijkt uit het regt der Drenthsche Ridders, om beleijningen in te nemen en met hun voorouderlijk adelijk zegel te bekrachtigen; d. i. testamenten, procuratiën, contracten en dergelijke acten. Zie *Tegenw. Staat van Drenthe*, 2. st. blz. 21.

VERLOOPIG, zamengesteld uit *ver*, *verre* (*procul*) en *loopig*. B. v. *het zoude vérloopig daarmede kunnen worden*, voor hetgeen wat men anders zegt: het zoude daarmede al ver heen loopen. — *Eene zaak van vérloopige gevolgen*, voor eene zaak van ver tuitziende, nauwelijks te berekenen gevolgen.

VERMAAN, voor *waarschuwning*, of hetgeen men, met een onduitsch woord, noemt *advertentie*.

VERMITS, voor het eenvoudige *mits*, onder voorwaarde. Misschien moet het echter *vermits* geschreven worden in de beteekenis van *vermiddels*, 'twelk alzoo eenen goeden voorwaardelijken zin oplevert. Daarentegen vindt men bij de ouden dikwijls *mits* voor *overmits*. Hooft bezigt het nog veel alzoo.

Vermits wordt te Breda en omstreken ook veel gebruikt om de reden of oorzaak van iets uit te drukken; b. v. hij is daartoe, *vermits* ligchaams gebreken, onbekwaam, d. i. uit hoofde van ligchaams gebreken.

VERNAAMD, voor *vermaard*. Men vindt het in die beteekenis ook bij KILIAAN en bij den Hr. WEILAND. BREDERO, die het insgelijks aldus heeft, gebruikt het ook voor *bekend*, in zijn *Boertigh liedt-boeck*:

»Wilt ghij niet zijn *vernaamd* voor wreet.»

VERNOEI, *verdriet*. KILIAAN spelt het ook *vernoij*; en zoo heeft het ook het *Passionael*, *Winterstuck*, fol. 76, b, 2. druk.

VERNOEIJEN, VERNOOIJEN, voor *verdrieten*, *spijten*. Men vindt het ook in dien zin bij PHIL. NUMAN, *Strijt des Gemoets*, fol. 9, a, fol. 15, a, en elders; en *vernoeijt zijn*, fol. 26, b. Ook bij andere gelijktijdige schrijvers wordt het gevonden. In het *Passionael*, *Winterstuck*, fol. 42, c, van den 2. druk, treft men het zelfst. naamw. *vernoeijt*, *ongeneugte*, *verdriet*, aan, hetwelk niet als zoodanig, maar wel als deelwoord van het werkwoord *vernooijen* in de beteekenis van *pertaesus* elders voorkomt.

VERNUEGD , volgens de vrij algemeen in Noord-Brabant aangenomene uitspraak voor *vernoegd* , d. i. *vergenoegd*. Men treft het ook bij de ouden aan, onder anderen bij NUMAN , *Strijt des gemoets* , fol. 3 , a: *vernueght*; en *vernoegen* voor het werkwoord *vergenoegen* , fol. 83 , a.

VEROUWELIJKEN , voor *verouden* , *verouderen*.

VERPEUTEREN , voor het bij iemand verbruijen , slecht laten liggen , wordt hier veel gezegd en doorgaans voor eene zeer lage en nieuw gevormde spreekwijze gehouden. Dezelve komt echter voor bij KILIAAN , die het overzet door *delinquere* , *offendere*. Zie het woord ook bij de schrijvers van het *Brem. Nieder-Sächs. Wörterb.* in *pötern*.

VERPIETERD , voor *verflenst* , *verdord* , *vermagerd*. In het Plat-Duitsch is *verpeterd* , *verpöterd* , verbleekt , verschoten , vervuild , beschimmeld , wormstekig , oud , verlegen.

VERREIKT. *Verreikt worden* is , in den stijl der Bredasche regtbank , *versteken worden*. Het is eene leenspreukige uitdrukking van het *verreiken* van de hand overgenomen. *Verreicken* en *verrecken* is bij KILIAAN hetzelfde. In eenige andere geregtelijke beteekenissen vindt men nog bij denzelfde *verreikt* en *verreiken* , als : *verreikt en uitgewonnen goed* , *bona in nexu possessionemque jure data* ; — *verreikt van schuld* , *convictus debiti* ; — *verreiken de schuld* , *debitum liquide probare* ; — *verreiken den pand* , *instare ut sibi addicatur fundus obligatus*.

VERSCHIETEN, voor *verschrikken*, in welchen zin het ook gevonden wordt bij KILIAAN, die het uitlegt *pavorē resilire*; en te regt: want *schrikken* is ook *salire*. CONSTANTYN HUYGENS heeft het in zijne Klucht *Trijn Cornelis*, 1. Bedr. 8. uitkomst:

» ick had bekans *verschoten* :

» 'k En wist nie wad ick sagh."

om nu niet van vroegeren, als BREDERO en anderen, te spreken. Van *verschieten*, in den eigenlijken zin van *opspringen* genomen, zie eenige voorbeelden in de *Nieuwe Bijdragen*, 1. D. blz. 514 en 515. *Verschrikken*, voor van plaats doen veranderen, heeft BREDERO, in *Jerolimo: Tot den goetwilligen Leser*: » niet eens » overleggende dat wij van binnen ons so veel hebben » te herstellen en *verschricken*."

VERSCHIETEN. *Ik heb geen' oogen verschoten*, voor: ik heb geen' oogen geloken; mij zijn de oogen zelfs niet beschoten.

VERSCHILLEN. *Het kan mij niet verschillen*, voor *verschelen*. Zie hier voor op *schillen* en mijne *Oud-Friesche Spreekwoorden*, blz. 208

VERSCHILLIG is in de Baronie van Breda zoo wel in gebruik als *onverschillig*. Men vindt het ook bij KILIAAN. Daar *onverschillig* het ontkennende van *verschillig* is, schijnt het niet noodig, met sommigen, *onverschelig* te schrijven. *Scheel*, zegt de Heer WASSENBERGH, *Eigen namen der Friesen*, blz. 94, hetzelfde als *verschil* te zijn. Daarvan ook *schelinge*, hetwelk in diezelfde beteekenis voorkomt in het *Friesche Charterb.*,

1. *D. blz. 285.* Zie hieromtrent REITZ, *Belga Graeciss.* p 454, en denzelfden Heer WASSENBERGH, *Idiot. Frisic.* op *Scheel*.

VERSCHOLEN. In deze streken wordt eene boerenmaagd gezegd te *verscholen*, wanneer zij zich in ondertrouw begeeft. Zoude het ook zijn, omdat zij van de school van den vader alsdan in die van den man overgaat?

VERSCHOUWEN zeggen omstreeks Breda de landlieden voor het, door schuw te maken, wegjagen; b. v. een vogel van zijn nest.

VERSPRAAIJEN, voor *verspreijen*, *verspreiden*. Het is de hier nog overgeblevene Brabandsche uitspraak der *ei*. Zie op *verlaaijen*. *Spraaien* vindt men bij HOOFT, onder anderen in deszelfs 3. *Sonnet*.

VERSPREED, voor *verspreid*. *Verspreede* voor *verspreide*, *verspreidde*, heeft VONDEL, *Poëzij*, 2. *D. blz. 97*:

» Waar door een liefelijke lucht

» Van bloemen zich alzins *verspreede*.”

Dat dit geene verbastering is, blijkt uit eene menigte andere woorden in onze taal, die de *ei* in *ee* verwisselen, als: *klein* en *kleen*, *weenig* en *weinig*, *gemeente* en *gemeinte* en meer andere.

VERSTAND, voor *begrip*. Elders hoort men wel b. v. *van iets geen verstand hebben*; — *iemand iets niet aan het verstand kunnen brengen* en dergelijke; maar niet, gelijk hier somwijlen: *ik kan hem daarvan geen verstand geven*, d. i. *ik kan hem dat niet doen begrijpen*;

de zieke is zoo buiten westen , dat hij van niets verstand heeft, d. i. van niets bezef heeft, en dergelijke.

VERSTEEK, voor *versteking, verstopping, verberging, verschuiling. Zich in 't versteek houden, zich schuil houden.*

VERSTILLEN, voor langzamerhand verminderen, verslappen. B. v. *het verstillt een weinig met de voorjaarskoortsen of de voorjaarskoortsen verstillen wat, d. i. regeren niet meer zoo veel. De koorts verstillt dagelijks bij hem, d. i. begint dagelijks bij hem minder hevig te worden.*

VERSTREKKEN, voor *duren*, niet alleen in de beteekenis van duurzaam zijn of *strekken*, gelijk men elders zegt, maar ook in die van *duren* in het gemeen; b. v. *het verstrekt lang met die ziekte.*

VERSTREKKEN is hier niet alleen zeer gemeen voor *duren*, maar ook voor *uitstellen*, voor hetwelk ook eenvoudig *trekken* gezegd wordt.

VERTEEKENEN, voor *onderteekenen*, bijzonder van een verbandschrift, als eene acceptatie, een borgtogt, eene hypotheek enz. Men gebruikt het ook alzoo in Groningen.

VERTREK. *Zijn vertrek nemen* zegt hier nog niet zijn toevlugt, zijne schuilplaats nemen, maar eenvoudig *vertrekken*, in de beteekenis van een gezelschap verlaten, in welken zin het in het laatst der zestiende en begin der zeventiende eeuw veel gebruikt werd.

VERTREKKEN, voor *uitstellen*, *verschuiven*, *vertragen*.

Zie over deze beteekenis van het woord HUYDECOPER, *Proeve*, 1. D. blz. 137, of 309 der 2. uitgave. In vele oude schrijvers en stukken vindt men *vertrek* voor *uitstel*, bij KILIAAN *protractio*, *productio*, *prolongatio*, *dilatatio*, *mora*. Onder anderen heeft het SPIEGHEL, *Uiterste wil*, v. 16 :

»Zijn wij van ghoeden wil, God zal zonder *vertrek*
»Doen worden zwak geloof een zeker vast betrouwen.»
en VONDEL, *Virgil. Lantged.*, B. 8, blz. 379.

Vertrekken, voor *uitstellen*, vertoeven, treft men meer dan eens in de Heilige Bladen aan; zie STARINGH, *Bijbelsch Woordenb.*, op het woord. Van ongewijde schrijvers vergenoeg ik mij aan te halen HOUWAERT, *Remed. der Liefden*, 1. B. :

»Een ieghelijck minnaer bedrieght hem selve ignorant,
»*Vertreckende* remedie der liefden amiable.»

en een weinig verder :

»Ick heb ghesien dat de wonde, die metter daet
»Eerst gheneselijck was deur 't *vertrecken*
»Groot onghemack heeft geleden te menighe plecken.»
Het is het Latijnsche *protrahere*.

Eene niet minder ongewone beteekenis van het woord *vertrekken*, welke ik echter niet weet hier ooit gebruikt gehoord te hebben, is die van *vertellen*, *verhalen*. Het komt ook voor in het *Nieu Geusen lietboek*, 2. D. blz. 31, *recto* :

»'t Is wel waert om *vertrecken*.»

Aan hetzelfde, in dien zin genomen, beantwoordt het Fransche *discourir*, Ital. *discorrere*, Eng. *discourse*, middeleeuwsch-Lat. *discurrere*, alsmede het Gothische *andrinna*. Ja misschien moet men tot hetzelfde

de beeld ook brengen ons *verhalen*: want *halen* was in onze oude taal *trekken*, en deze beteekenis is zelfs nog niet geheel in onbruik; getuigen onder anderen het de scheepswoorden *haal aan*, *de schoot aanhalen* enz. In het IJsl. is *hiala loqui*, en dezelfde beteekenis had ook eertijds het Duitsche *hahlen*, hetwelk waarschijnlijk van denzelfden oorsprong is, als het Eng. *to hale a ship*, het Fransche *héler un vaisseau*. LEIBNITZ, op het oud-Duitsche *anhahlen*, aanspreken, in den *Archaeolog. Teuto* van *Mylius* voorkomende, doet dit woord van *hal* komen, waartoe ook ons *hel*, *sonorus*, en *helm*, *sonus*, behooren; en dus zoude men kunnen denken, dat ons *verhalen* denzelfden oorsprong had, indien men konde bewijzen, dat *halen* bij ons ook oudtijds *spreken* had beteekend. Dit *vertrekken* vindt men ook in het *Passionael*, *Winterstuck*, 2. Druk, fol. 42, e, voor *overreden*, *overhalen*, hetwelk het hier boven van *halen* gezegde schijnt te bevestigen.

VERTIJEN, voor *kwijting geven*, met een bastaardwoord *kwitantie geven*, *kwiteren*; of ook wel voor afstand doen van zijn regt, van zijn regt afzien, zijn regt overdragen, transportereren; in deze beteekenis komt het voor bij MIERIS, *Charterb.*, 1. D. blz. 210, 378, 528. Het is in de eerste beteekenis eene zamentrekking van *vertijden*, in de laatste van *vertijgen*; hoezeer TEN KATE aan beide dien zin toekenne: want *vertijgen* zet hij over *renuntiare juri et actioni*, en *vertijden met den halm* is bij hem *infestucare*. Vergelijk ook KILIAAN op die woorden, en aldaar den Hr. VAN HASSELT. Het tegenovergestelde is *antijen*; zie de korte aanteekeningen op VAN MAERLANT, 1, 7, 32, 67.

VERVAREN, voor *heen komen, te huis komen*. B. v. *Ik ben nieuwsgierig, waar hij nog vervaren zal*. Bij KILIAAN is *vervaren, pervenire, devenire; evadere, exitum habere; ad exitum perducere*. In het tweede lid dezer aangegevene beteekenis wordt het impersonaliter gebruikt. B. v. *ik ben nieuwsgierig, hoe het met hem, of met deze zaak, vervaren zal*.

VERWAREN, voor *bewaren*. *In verwarender hand nemen, voor in bewarender hand*. Het is een Germanismus.

VERWEN. Aldus zegt men hier voor hetgeen men in Holland noemt *klad-schilderen*, of ook wel eenvoudig *schilderen*, hetwelk hier alleen van het *sijn schilderen* gebezigd wordt. Zoo zegt men aldaar *een huis schilderen*, hier *verwen*. Door het laatste woord wordt aldaar alleen het verwen van zijde, lakens, kousen enz. verstaan. Voor het Hollandsch taalgebruik pleit, dat de woorden *kladschilder, verwer* en *schilder* nauwkeurig het beroep dier drie soorten van lieden onderscheiden; tegen hetzelve, dat eene der schoonste fraaije kunsten en een wel eerlijk, doch slechts een handwerkers ambacht door een en hetzelfde woord van *schilderen* worden uitgedrukt: want men zegt wel *een kladschilder*, maar het werkwoord *kladschilderen* is, zooveel mij bekend is, niet in gebruik.

VERWILKOMEN, voor *verwelkomen*. Zie *Wilkom*.

VERWINNEN hoort men hier niet zeldzaam, terwijl men elders eenvoudig *winnen* zoude zeggen. B. v. *gij zult er niet veel hij verwinnen*.

VERWORDEN, voor *bederven*, en als deelwoord voor *bedorven*. Zie over dit woord JUNIUS, *Gloss. Goth.* p. 171.

VERZETTEN. De bijgeloovige Roomschen van deze streken kennen hunnen Geestelijken de magt toe van bij brand den wind te veranderen en van den brand af te wenden, om denzelve van andere gebouwen af te weren; en dit noemen zij *den wind verzetten*.

VEST, voor overdragt van een huis, van land of van andere vaste goederen. Wel verre van te denken, dat dit woord gekomen is van het Bastaard-Latijnsche *investitura*, denk ik eerder, dat het laatste van *vesten* afkomstig is, dewijl meest alle middeleeuwsch-Latijnsche woorden van Duitschen oorsprong zijn. Dit werkwoord *vesten*, het bastaard-Latijnsche *vestire*, het Duitsche *festen*, is, volgens GROTIUS, *Hist. Gothor. Vandalor. etc.* p. 582: » *Confirmare, id est jus alicujus solemniter affirmare, ut sine vitio possessionem adipisci possit.*” Het komt bij WACHTER ook voor in de beteekenis van *bevestigen*, dat hij overzet *confirmare quocumque modo*, daarbij voegende, dat in de *Gündlingiana*, 12. D. blz. 164, hiertoe het bastaard-Latijnsche *pactum vestitum*, ja zelfs *investitura* gebragt wordt. Dus zal *vest* of *veste* zooveel zijn, als *bevestiging in den eigendom*. Deze bevestiging geschiedde meest op eene zinnebeeldige wijze. DUCANGE, op *investitura*, telt tot meer dan tachtig manieren op. De bij ons meest bekende is de *festucatio* of overdragt *per festucam*, d. i. met een stroohalm, welke bij die gelegenheid *vesthalm* genoemd werd. Zie KILIAAN op dat woord, als-

mede op *halmgoedinge doen*; *den halm schieten*, en vooral DU CANGE op *festuca*, en aldaar in *exfestucare*, *festucare*, en *infestucare*, gelijk ook op *investitura*, alsmede LEIBNITZ, *Coll. Etym.* 2, 213. Eene bijzondere wijze van ingebeelde overdragt heeft in zekere streek van Neder-Duitschland plaats, alwaar de Burgemeester of een ander openbaar ambtenaar eene der drie punten van een driekantigen hoed in de hand houdt, en de koper en verkooper ieder eene van de twee overige. Dezelve heet aldaar *hoed-tast*. Tot het vesten wordt in deze streken, om eene *quasi traditio* te verbeelden, een ijzeren staf gebruikt. Te Breda en daar omstreeks geeft de openbare ambtenaar, die over de overdragt staat, eerst den verkooper en naderhand den koper het eind van een ijzeren staf of soort van roede, waarvan hij het andere eind blijft vasthouden, in de hand, of wel doet op sommige plaatsen de beide einden door de onderhandelaars vasthouden. In Drenthe legt de verkooper eenen stok op den grond, die vervolgens door den koper wordt opgenomen. In de meeste dier plegtigheden is eene *quasi traditio* duidelijk zichtbaar, in sommige daarentegen straalt meer eene bevestiging in den eigendom door, zijnde het bekend, dat bij ons voorheen de aanraking der *roede van Justitie* eene plegtige bevestiging was. Van het zelfst. naamw. *veste* komt *vesten* en *gevest worden*, in welken laatsten zin ik echter ook dikwijls het werkdadige *vesten* heb hooren bezigen, doch, naar ik beprijp, door even hetzelfde misbruik, als waarmede men b. v. op hoogeschole het bastaardwoord *promoveren* voor *gepromoveerd worden* gebruikt, en op vele plaatsen *aanteekenen* voor

aangeteekend worden, in ondertrouw opgenomen worden. Voor *vesten*, in den regten, d. i. in den dadelijken, zin gebruikt, zegt men ook *bevesten*, zooveel zeggende, als iemand, bij veste, eigenaar maken.

VETER, voor *rijgsnoer*. Het is echter niet hiervan, dat de *St. Jans- of Veterstraat* te Breda haren naam heeft, maar waarschijnlijk van het woord, voor een veel sterkeren band genomen, te weten in de beteekenis van eene *keten*, en hiervan in die van *boeijen*. Deze beteekenissen komen beiden bij KILIAAN voor; zie denzelve en den Hr. VAN HASSELT op dit woord, alsmede eene aanhaling uit JAN VAN HEELU, bij HUYDECOPER, op STROKE, 1. D. blz. 501, alwaar drie soorten van boeijen in eenen dichtregel voorkomen, *veters*, *vingerlingen* en *seelen*. Van *veter* in het bijzonder zie JUNII *Evangelia*, p. 426, en HALTAUS op *Fessel*. Van *veter* is ook het werkwoord *veteren*, bij KILIAAN *catenare*, *religare catena*; *constringere catenis*; *compedire*, Angl. *to fetter*, en in het oud-Friesch *fiteren* of *fiterjen*; zie den Hr. WASSENBERGH, *Bijdr. tot den Frieschen Tongval*, 2. St. blz. 38. Het woord *veter-slot*, overgezet *sera catenata*, is het Fransche *cademat*, oudtijds *cademaz*, in 't middeleeuwsch-Latijn *catenacium* of *cadenascus*, zooveel als een ketting-slot, hoedanig eertijds alle hangsloten waren. In het *Lexic. Ant. Brit.* van BOXHORN vind ik *cadwyn*, armor. *chadena*. MARTINIUS leidt het af van het Grieksche *κάθεμα*, *torques*, *monile*. Eerder zoude ik het denken betrekking te hebben tot *κάθαιμα*, *vinculum*, *nodus*. Dan WACHTER meent den grond van al deze woorden, schoon hij *cademat* niet uitdrukkelijk mede opnoemt, te vinden in het zoogenaamde Keltische *kütten*, *claudere*.

Doch ziedaar mij verre van de *rijgsnoer* en de *Veter-straat* afgedwaald! Deze laatste heet eigenlijk de *St. Jans Veter-straat*, en is dus de straat van den Heiligen Johannes *in de veters (in vinculis)*, aldus naar de St. Jans-kerk, op den hoek dier straat gestaan hebbende, genaamd, zijnde thans de hoofdwacht. *Veter* is eigenlijk een voetijzer, eene boei voor de voeten, *compes, pedica*. Het heet in het Angel-Saksisch *feter*, alsmede *fetter*, hetwelk het Engelsch verkozen heeft, welke woorden afstammen van *foet*, voet.

Even als *veter*, beteekent ook *nestel*, hetwelk doorgaans voor rijgsnoer gebruikt wordt, eigenlijk *vinculum*. Het komt in die beteekenis onder andere plaatsen voor in *Fragm. de bello Hispan. v. 2930*. Ingelijks is *Baga, Boga, Boja, Boge*, in het oud-Duitsch een ring, een halsband en eene boei, welk woord van hetzelfde komt.

Geveterd, voor *vastgemaakt*, vindt men nog bij Hooft.

VETMINGER heb ik hier wel eens gehoord voor hetgeen men elders, meen ik, noemt *vettewarier*. Bij KILIAAN is *mengher* overgezet *permutator, mercator*, van *mengen, miscere, mutare*. In het Plat-Duitsch is *Mengesman* een koopman. Men zegt in die taal ook *mangheren, mutare, permutare*, en *mangher*, zoowel als *mengher*, is, in die taal, *permutator, commercia exercens*. Te Hamburg is *Fisch-manger* iemand, die in visch handelt. In onze oude taal had men *appelmanger, boekmanger, moesmanger* enz. Voorts hebbe men dit *vetmenger* niet te verwarren met *vatmenger*, kuiper of eigenlijk vaten-verkooper. Voor de uitvinding van het geld geschiedde alle koopmanschap bij ruiling.

Zie den Hr. WASSENBERGH, *Bijdragen tot den Frieschen Tongval*, 2. St. blz. 12 en 13.

VEUL, voor *veel*, voornamelijk ten platten lande, naar de kanten van het Markiezaat van Bergen-op-Zoom, en somtijds, met verwisseling der *l* in *n*, *veun*, vooral door kinderen.

VEUR, in plaats van *voor*, in de beteekenis van *ante*, ook in de zamenstelling; b. v. *veurhoofd*, *veurschoot*, *veurslag*. Dat het zeer goed is, kan men bij KILIAAN zien. Ook gebruikt het VONDEL niet alleen, om de herhaling te vermijden, wanneer een volgend woord met *voor* begint, of om het rijm, b. v. *Herschep, van Ovid.* 10, 643, maar zelfs zonder deze twee beweegredenen, b. v. in de *Rei* van I. B. van *Adam in ballingschap*:

»'t Gestarnt de schaduw *veur* quam jaghen.”

en op meer andere plaatsen. *Vuer*, zoo als men oudtijds schreef, heeft nog SPIEGHEL, *Hertspr.* 2, 324:

»Zij zien op eer-gherucht en staten, maar van *vuer*.”

VEURNE, *Van veurne*, *te veurne* hoort men hier van echte Bredanaars altijd in plaats van *te vorene*, *van vorene*, *te voren*, *van voren*. *Veurne* is bij KILIAAN *ante*.

VICTORIE. Een dag van openbare vreugde, b. v. de verjaardag van den Koning, wordt hier *victorie* genaamd, even gelijk wij gezien hebben, dat *triumf* voor een eereboog of eene eerepoort gebezigd werd. Zoo ook *victorie-schieten* voor vreugde-vuurwerken afsteken. *Het is heden avond geen' victorie* heb

ik ook op oudejaars-avond of andere dagen wel hooren zeggen, in de beteekenis van *men mag heden avond niet schieten*.

VIEREN hoort men hier, zelfs onder de onbeschaafde menigte, veel voor *ontzien*, zoo van personen, als van zaken.

VIESCH. In de Baronie van Breda zegt men veel een *viesch man*, voor iemand, die moeilijk te voldoen is, een ongemakkelijk man. Ook is dit de eigenlijke beteekenis van het woord, 'twelk door KILIAAN overgezet wordt *phantasticus* en *morosus*. Dan ook digt aan de Hollandsche grenzen heeft het aldaar de beteekenis van vrolijk, opgeruimd. Zoude dit ook eene verkeerde uitspraak zijn van het bastaardwoord *vief*? De beteekenis van keurig is hier, even als elders, veel in gebruik, minder die van aardig, grappig, in welke men het op sommige plaatsen van Holland hoort.

VILEIN. Men zegt hier zeer gemeenzaam *vilein leelijk* voor afschuwelijk leelijk. Het woord van *vilein* vindt men veel bij de Rederijkers en andere oude Dichters. Zelfs heeft het KILIAAN onder de niet bastaard-woorden. Het Fransche *vilain*, van *villanus*, was eertijds geen schendnaam en wordt zeer dikwijls bij de oude Romanciers en Troubadours in een goeden zin genomen voor eenen dorpeling, hebbende men in de middeleeuwen in het Latijn een dorp veelal *villa* genaamd. De onbeschaafdheid vooral onder de laagste volks-klasse hand over hand toenemende, heeft men

villanus, *villain*, *vilein*, voor dorpsch, boersch, onbeschaafd, leelijk, beginnen te gebruiken. Ten minste is deze de algemeene gedachte. Doch de spelling met eene enkele *l* zoude mij eerder doen overhellen tot de gedachten van LA TOUR D'AUVERGNE, *Origines Gauloises*, p. 283, die *vilain*, even als het Lat. *vilis*, van het oorspronkelijke Keltische *vil* komen doet, 'twelk nog in het Bretonsch leelijk beteekent.

VIM is hier zeer gemeen, wanneer van hout gesproken wordt; in Holland is een *vim* takkebossen een aantal van 100. In het *Brem. Nieder-Sächs. Wörterb.* 1. Th. S. 387, wordt *viem*, elders ook *fim* gespeld, beschreven als een getal van honderd koorngarven. Dan, hoezeer het eigenlijk van koorn gezegd worde, vindt men *feim* bij FRISCH ook van hooi gebezigd; in eenige bescheiden, bij ALKEMADE en VAN DER SCHELLING, *Beschr. van den Briel*, te vinden, komt *vimme*, somtijds ook *vinne*, voor, om een hoop turfs aan te duiden. Daar ik het hier niet, dan van hout, heb hooren gebruiken, heeft het hier waarschijnlijk de beteekenis van *vadem*, in het Friesch *feem*, in het Plat-Duitsch niet alleen *faem*, maar ook *viem*.

VINGEN, onder de landlieden voor *vinden*. De ouden zeiden ook *vinnen*, hetwelk men nog leest bij J. VAN BROEKHUYZEN, in zijne *Gedichten*, blz. 2:
 »En in dit gansche rond is niet een ding te *vinnen*,
 »Behalven u alleen, dat wars is van het minnen.»

VIRTEL, zekere maat, meest van granen gebruikelijk. Men vindt het woord in alle oude *Roggen-* of *Koren-*

Rentebrieven. Het is in het Hoogduitsch ook in gebruik, niet alleen voor eene zoodanige maat, maar ook voor eene maat lands, *quadrans terrae*. Het wordt in die taal zelfs gebruikt voor eene geheele streek of *kwartier*, b. v. *Innvirthel*. In het oud-Fransch is het bij verbastering *witel*. Men spelt het ook wel, even als in het Plat-Duitsch, *vertel*.

VIS noemt men hier een busing. Het is wel een oud, maar zeer goed woord. Bij KILIAAN is het *visse*, *fisse*, *vissche*, en overgezet *putorius*, *mustelae genus valde putidum*. Ik heb het ergens, om den reuk, dien het dier van zich geeft, van *veesten* afgeleid gevonden. In het Engelsch heet het dier *fitch*.

VISCH-DAGEN noemen hier de Roomschen de dagen, op welke hun slechts ongeoorloofd is vleesch te nuttigen. *Vasten dagen* zijn bij hen zulke, op welke zij verplicht zijn daarenboven tot twaalf ure op den middag zich van spijze te onthouden en den geheelen dag van alle lekkernijen, onder welke sommige naauwgezette Roomschen van den middelstand zelfs de salade rekenen.

VITSEL, voor eene tien of eenen tienden band. Bij KILIAAN is *vitse*, *vitsel*, *vits-roede*, *band-roede*, overgezet *vimen majus*. Men maakt hier ook van hetzelfde het werkwoord *vitsen* en *vitselen*.

VLAGGEN worden hier niet alleen genaamd de groene vellen of lappen, die in de binnenwateren groeijen, of ook wel het kroos, maar ook de platte zoden of aard-

schollen langs de kanten der wegen of slooten, die door de boeren met een haakbijl worden afgestoken, en tot brand, mest of dekking hunner hutten of stulpen gebruikt worden, alsmede de groente, ruigte of mos, tusschen het geboomte of de struiken wassende, van welke men turf maakt, elders *plaggen* genaamd: want dat deze woorden dezelfde zijn, blijkt uit de *Collectanea Etymolog.* van LEIBNITZ, p. 42, op het woord *flagge*. Te regt brengt het de Hr. WEILAND tot *vlak*: want *flagge* komt bij LEIBNITZ, ter aangehaalde plaats, ook in de beteekenis van *planities* voor. Bij den Hr. ROQUEFORT, *Lung. Rom.*, is *flache, flaque*: »étang, »eau qui ne remue point, qui ne coule pas." In het middeleeuwsch Latijn *flachia*. De Hr. WEILAND meent den eigennaam van het land van *Flakkee* hiermede verwant. Ook het *Brem. Nieder-Sächs. Wörterb.* brengt *plaggen* tot *flakk*, vlak, plat. Van het zelfst. naamw. komt het werkw. *vlaggen*, d. i. vlaggen afsteken. Zoude het woord ook eenige verwantschap hebben met het Zweedsche *flage*, hetwelk bij IHRE voorkomt, en door hem vertaald wordt *pars avulsa, fragmen*? Zie wijders van *plaggen* het *Holsteinisch Idiotikon* van SCHUTZE, op het woord.

VLEISCH zegt men hier veel, gelijk op meer plaatsen, naar den Hoogduitschen tongval, in plaats van *veesch*. Bij KERO is *fleiskes carnis, fleisco carnes, fleisko carniun, fleiskum carnibus*.

VLEISDANK, voor *plasdank*. Eigenlijk zoude het *vleidank* of *vleiddank* moeten zijn, van *vleijen*. Uit dit woord blijkt, dat de Heer WEILAND te regt *plasdank*

acht zooveel gezegd te zijn als *plaisdank*. Bij BREDERO, in 't *Moortjen*, 1. Uitkomst van liet 1. Bedr.:
 »Met hoffelijk gheplaes van woorden suickersoet.»

VLUG wordt ik onderrigt, dat in deze streken hier en daar gezegd wordt, bij letterwisseling, voor *plug*, lichtmis.

VLUGT. In de *vlugt zijn*, voor in het naauw zijn, in verlegenheid zijn. Het is waarschijnlijk eene spreekwijze, ontleend van het wild, hetwelk, voor zijne vervolgers vlugtende, in benaauwdheid is.

VLUGTEN, als bedrijvend werkwoord. B. v. *zijn' goederen vlugten, zijn vee vlugten*. Men vindt het in dezen zin ook in onze Bijbelvertaling en bij PH. NUMAN, *Strijt des gemoets*, 1. D. blz. 13. b:

» ——— Bias, die voor zijnen besten pant

»Scientie vuijt droech daar dander hun gaet *vluchten*.”

ja nog meer dan eens bij HOOFT. In Gelderland schijnt men het ook wel op die wijze te gebruiken. Immers heb ik het bij schrijvers van dat gewest zoo gevonden, en het is dus te eerder te denken, dat het in den dagelijkschen omgang plaats heeft. Zeer zeker heeft het in het Hoogduitsch in passivo ook plaats. B. v. *geflüchtete Güter* en dergelijke. Dan of het ook in activo plaats hebbe, durf ik niet stellig zeggen. Bij gelegenheid van dit woord zij het mij geoorloofd op te merken, dat *oliegen*, van hetwelk het zijnen oorsprong heeft, ook in activo gebezigd wordt in onze oude Jagtreglementen, even als in het Fransch *voler*, en in het Spaansch *volar*, in welken zin het zooveel beteekent,

als doen vliegen, even als *courre le cerf*, het hert doen loopen, tén zij men het woord *sus* onder deze laatste spreekwijze verstaan moeste.

VLUGTIG, d. i. *voortvlugtig*. KILIAAN heeft het niet anders en vertaalt het *fugitivus*, *profugus*.

VOCHT, voor *vochtig*, in navolging van het Hoogd. *feucht*. Men vindt het veel bij oude schrijvers, zelfs tot na het einde der zeventiende eeuw. Zie *vucht*.

VOGEL. Mij staat voor gelezen te hebben, dat op sommige plaatsen de hoenders bij uitnemendheid *vogels* genaamd worden. Hier zijn het de eendvogels.

VOGEL. *Naar den vogel schieten*. Zie *Gaai*. Men heet het ook *naar den Koningsvogel schieten*, omdat hij, die den vogel treft, als *Koning* begroet wordt.

VOLK, voor *krijgsvolk*. — *Heden komt volk binnen*. — *Er is thans weinig volk in de stad*.

VOLK wordt inzonderheid ten platteſt lande veel gebruikt, om de lieden van hun of eens anders gezin of geslacht aan te duiden. *Er was niemand van ons volk*, d. i. van de onzen. *Hij is van diens of diens volk*, d. i. van diens gezin of geslacht.

VOLKHOUDERS. Welke deze soort van menschen was in onze handelsteden, bijzonder in dezulke, welke Admiraliteits-collegiën of kamers der Oostindische eompagnie binnen hare muren gevestigd zagen, is aan

een ieder bekend. Dan te Bréda, en zelfs, sedert den Belgischen opstand, op sommige dorpen der Baronie, verstaat men onder dien naam de herbergiers of andere hunne huizen tot dat einde ingerigt hebbende personen, bij welke de ingelegerde krijgsknechten, die de burgers niet in hunne huizen begeeren te ontvangen, kunnen worden uitbested.

VOL-UIT zegt men hier doorgaans en op velerlei wijze voor *ten volle, volkomen, ganschelijk*, of, gelijk men oudtijds zeide, *vollijk*, in welke beteekenis onze ouden ook *al uit* bezigden. — B. v. *het is niet vol-uit zwart, maar hoog donker bruin*; — *een flesch kan tegenwoordig niet vol-uit eene pint houden*; — *het is heden niet vol-uit zoo koud als gisteren*; — *hij is niet vol-uit twintig jaren oud*; — enz. Ik meen het op dergelijke wijzen bij Hoorf ook wel gevonden te hebben. Zie over de vergrootende kracht van *vol* in de zamenkoppeling de *Nieuwe Bijdragen*, 2. D. blz. 166.

VOLSTREKKEN, niet alleen voor toereikende zijn, maar ook voor lang duren, duurzaam zijn.

VONDEL, voor een klein brugje, een brug-plankje, of, gelijk KILIAAN het noemt, een *brug-stok*. Ik zoude van dit woord, als ook elders gebruikelijk, niet gewagen, ware het niet, dat MEYER hetzelfde onder de *verouderde woorden* stelt.

VOORBIJZENDEN, voor het afwijzen van iemand, die iets vraagt. Zie *doorzenden*.

VOORDEEL. Het zoogenaamde *Bredasche vóordeel* is dat gedeelte des huisraads, van den inboedel, van het zilver, van de kleederen enz., 'twelk de langstlevende van man of vrouw, volgens de Bredasche Kostumen, *vóór*, dat is *vooruit*, *deelt* en naar zich neemt, hetzij er een uiterste wil besta, of niet. In de Friesche Wetten heet het *fordel*. Het zoogenaamde *Bredaasch voordeel* wordt onder anderen beschreven bij VAN VLIET, *Recht van Successie*, blz. 10 en 11.

VOORSNIJDER heb ik hier wel hooren bezigen in plaats van *voorkooper*. Ik denk, dat het de beteekenis van *versnijder*, iemand die gekochte oude goederen versnijdt en verflukt, heeft. Het oude *over* is in vele woorden *ver* en *voor* geworden.

VOORT, in plaats van *voortaan*, is hier veel in gebruik. Ook heb ik in dezelfde beteekenis meer dan eens door de landlieden hooren bezigen *voortmeer*, hetwelk men veel bij de ouden vindt, onder anderen in het *Passionael*, *Winterstuck*, 2. dr. fol. 38, 2. kol., en op meer andere plaatsen. De ouden gebruikten in dien zin ook *vorwaert* (voorwaard); onder anderen VAN MAERLANT, *Spieg. Hist.*, 1. P. 2. B. 34. C. 64. vs. In het afschrift voor de stad Breda, bij mij berustende, der *blijae inkomst van CAREL en PHILIPS in Braband* vind ik *voortsmeer* voor het eenvoudige *nog*.

VOOR TIJD, d. i. voor eenigen tijd, eenigen tijd geleden, waarvoor men minder wel zegt *over eenigen tijd*. *Voor tijd* of *voor tijden* heb ik bij nog niet zeer verouderde schrijvers wel gevonden.

VORSTER. Zoo noemt men in sommige dorpen der Baronie de *geregtsdienaars*. Op eenige plaatsen, waar buiten hen nog één of meer geregtsdienaars zijn, zijn dezelve wel is waar van hen in naam onderscheiden, doch enkel ook in naam, zijnde tegenwoordig hunne ambtsbezigheden dezelfde, ten minste in de Baronie van Breda: want in de Meijerij van 's Hertogenbosch schijnt eenig meerder aanzien aan dien post gehecht te zijn, alwaar de geregtsbode algemeen *vorster* genaamd wordt. Eertijds werden ook *vorsters*, in het Latijn *forestarii*, genaamd die personen, welke aangesteld waren, om op de gemeene weiden te passen, ook wel *schutters* geheeten, van het *schutten* van het vee, dat is van het opvangen en in eene schutskooi opsluiten van het vreemde vee, hetwelk aldaar kwam grazen, waarvan *schutten* in dien tijd ook wel de beteekenis had van *arresteren*. Eigenlijk is *vorster* een boschwachter, zijnde *forster*, *vorster*, bij KILIAAN overgezet *saltuarius*, *custos nemoris*. Het woord is afkomstig van het Hoogd. *Forst*, hetwelk oudtijds ook bij ons in gebruik was. Van hetzelfde hebben de Franschen misschien hun *forêt*, of misschien, even als de Engelschen hun *forest*, van het Bretonsche of Wallische *fforest*, bij DAVIES en BOXHORN overgezet *saltus*, *silva*, *nemus*: want andere afleidingen, als dat *forest* zooveel zoude zijn als *foris restat*, omdat de bosschen buiten de steden zijn, of zooveel als *feresta*, aldus gezegd *a feris*, komen mij min waarschijnlijk voor.

VORSTPAN hoort men hier veel voor het eenvoudige *vorst*. In het oud-Duitsch was *Furst* ook het voorste,

uiterste, bovenste van het dak. Het komt in deze beteekenis, zoowel als in die van *princeps*, van *für*, zijnde in het Frank-Duitsch *furist* de voorste. En eveneens komt ons *vorst*, in beide beteekenissen, van *voor*, zooveel als *voorste*. Anderen echter leiden *vorst*, van een gebouw gesproken, af van het Neder-Saksische *varste*, hetwelk eigenlijk zoude zijn *vaste*, *faste*, dewijl de *vorsten* de stevigheid aan een gebouw geven. Zij staven het daardoor, dat *vaste*, *faste*, *feste*, ook het *firmament* des hemels beteekent. Dan ik zoude minder voor deze afleiding zijn, omdat het zoodanig tegen den aard van het Plat-Duitsch strijdt eene *r* in in een woord op te nemen, dat hetzelfde die letter uit eene menigte woorden uitwerpt. Zie wijders het *Brem. Nieder-Sächs. Wörterb.*, op *verstinge*, en WENDELIN., *ad ll. salic. p. 160.*

VROEGJAAR hoort men in de Stad en Baronie van Breda algemeen voor het elders meer gebruikelijke *voorjaar*. Het is eene navolging van het Hoogduitsch.

VROENTE. 's *Heeren vroente* is in de Baronie van Breda de gemeene weide. Bij KILIAAN is *vroente* of *vrunte* overgezet en uitgelegd *ager compascuus, communis ad pascenda pecora, pascuum publicum*. Onder de beteekenissen van *Frow* bij WACHTER is ook die van *publicus*. Daar dit buiten allen twijfel van *Fro, dominus*, komt, schijnt 's *Heeren vroente* eene soort van pleonasmus, ten zij men daar verstaan moete eene weide van den Heer, door denzelve ten gemeenen nutte uitgegeven. Dit *Fro* is in het Gothisch *frauja*, welk zie bij HUYDECOPER, op MELIS STOKER, 2. D. blz. 150,

en bij JUNIUS, in *Gloss. Goth.* p. 169 en 170, die daarvan ons *vrouw* (*H. D. Frau*), het Deensche *Frue*, het IJsl. *Fruu*, schijnt af te leiden, hierin nagevolgd door WACHTER op *Fraw*. Dan LEIBNITZ leidt het Duitsche *Frau* af van het Wallische *ffraw*, waarvan waarschijnlijk ons *fraai*, en PEZRON van hetzelfde woord in het Bretonsche *frau*. VON STADE, *Erläuter. Biblischer Wörter*, p. 212, doet het, in de beteekenis van eene getrouwde vrouw, komen van *Fró*, *semen*; anderen denken hier om het oude *frouwde*, vreugde, anderen om het Bretonsche *vroeg*, *vrouw*, hetwelk mij voorkomt van *ver*, *man*, te komen, even als het Wallische *gwraig*, *vrouw*, van *gwr*, *man*, en het Latijnsche *virago* van *vir*. Dan, hoe dit zij, van *Fro*, bij HUYDECOPER, op M. STOKES, 2. D. blz. 150, *vro* en *vroon*, hoezeer het laatstgenoemde meest adjective voor *frow* genomen worde, komt ook het werkwoord *vroonen*, hetwelk in de oude regtspleging het in bezit stellen, en den eigendom overdragen van vaste goederen van 's Heeren wege was. De kooping uit 's Heeren hand, welke tot op de invoering der Fransche wetten in Breda in zake van bezetting plaats had, zoude men eene soort van *vrooninge* kunnen noemen. Bij LEIBNITZ, *Collectan. Etym. Part. 2.* p. 415, worden *Mansi absi* gezegd zoodanige te zijn, *quos dominus habet in sua potestate, et qui vulgariter appellantur wroinde*, met bijvoeging, dat dit misschien het Duitsche *Pfrunde* is. Dan ik denke het eer *vronde* te zijn. Het verwondert mij te meer die uitlegging aldaar te vinden, dewijl op de volgende bladzijde *Wronhoff* gezegd wordt te zijn *Fronhof* en bij die gelegenheid eenige woorden, van *Frohn*, *dominus*, en *Frohn*, *dominicus*,

afgeleid, bijgebragt worden, onder anderen *Frohnleichnanstag*, woordelijk *Dominici corporis dies*. Dat meer is, p. 452, wordt het werkwoord *absare* uitgelegd door *vroonen* en in het Bastaard-Latijn genaamd *indominicare*. In het Friesch is het *Frana*, waarvan men den naam van de stad *Franeker*, zooveel als *Fran-ecker* of *akker* afleidt. M. ALTING, *Notit. Germ. Infer.* p. 60. Zie wijders omtrent het woord *vroom* VAN DE WALL, op de *Privilegiën van Dordrecht*, blz. 117. *de Taalkundige Mengelingen*, blz. 338, en het *vervolg der Taalkundige Aanmerkk.* van den Heer. YPEY, blz. 171 en volgg.

VROOM heb ik hier door lieden, aan den kant van Zuid-Brabant wonende, hooren gebruiken voor *sterk*, *zwaar*, *gezet*, gelijk men in de wandeling zegt. Zoo wordt bij de landlieden het gewas gezegd *vroom* te staan, wanneer het welig is gegroeid. Ook zeggen zij van iemand, die een gezond aanzien heeft, dat hij *vroom* uitziet. Bekend is het, dat dit woord oorspronkelijk *fortis*, in den zin van *dapper*, zeggen wilde, van het Angel-Saks. *from*, *fortis*; dan niet alleen in die beteekenis, maar ook in die van *sterk* werd het oudtijds voor *fortis* gebruikt, komende bij WACHTER, uit SOMNER, *fromscipe* niet slechts voor als *fortitudo*, *praestantia*, maar ook als *robur*. De thans algemeene beteekenis van *pius* was bij de ouden min bekend; echter schijnt OTFRIDUS het in dien zin te gebruiken, *Lib. 2. Cap. 7. v. 52*. Gebruikelijker was *vroom*, *probus*, *bonus*, *praestans*, *utilis*; hiervan de nog niet zeer lang geleden gebruikelijke titulatuur van *Eerzaame*, *Vroome*, *Discreete*, *onze lieve bijzondere*. Oudtijds beteekende

het hier te lande ook *confirmatus*. Hiervan heet het *confirmeren* van den doop bij KILIAAN *vroomen*, en de *confirmatie* zelve *vroomsel*, van hetwelk men bij letteromzetting *vormsel* gemaakt heeft. In het Frank-Duitsch Zegelied bij SCHILTER, *Thesaur. Teut. T. 2. p. 2, 7—19*, vindt men *lioth frano*, een vroom lied, hetwelk zoowel een krijgslied als een geestelijk lied kan beteekenen, te meer daar sommige volken een godsdienstig lied tot een veldgeschrei hadden; zie *Taalkundige Mengel.*, blz. 89. Ook vindt men bij MIERIS, *Gr. Charterb.*, 1. *D. blz. 519*, en in de *LL. municipal. Mechlin. Tit. 9, art. 1*, en bij veel latere schrijvers *vrame* voor *vrome*, in de beteekenis van *vrome*, het Oud-Duitsche *Fruma*, d. i. *commodum, utilitas*, in welke beteekenis *vrome* voorkomt bij den genoemden MIERIS, 1. *D. blz. 348, 465, 520*; 2. *D. blz. 249. Frammort, Frammortes*, schijnt bij OTFRIDUS ook die beteekenis gehad te hebben. *Onvrame*, het tegenovergestelde van *vrame*, komt bij HOUWAERT, PHIL. NUMAN, ANNA BYNS en anderen van dien tijd nog veel voor, en bij denzelfden NUMAN, blz. 29, *b, onvroom* voor lafhartig. *Onvrome* vindt men in een stukje van H. LAURENSZ. SPIEGHEL, in de *Brabbeling* van R. VISSCHER, 1669, blz. 100, en achter dezelve blz. 195. Bij KERO is het *unfroma*. *Ter vroome, t' uwer vroome* was nog in gebruik ten tijde van VAN DER MYLE, die daarbij opmerkt, dat, even als *deugd* thans bij ons *virtus* en *utilitas* is, *Fruem* bij de ouden *probitas* en *utilitas* was. — Van *vrome* komt het werkwoord *vromen*, *prodesse*, ook *vramen*, onder anderen bij ANNA BYNS, 1. *B. 9. Refereyn*. Dit *vromen* wordt in de *Taalk. Mengel.*, blz. 341, afgeleid van het Goth. *framban*,

A.-S. *framan*, *framian*, *fromian*, en dit van het Goth. *fram*, van hetwelk, in de beteekenis van *prae*, aldaar ook afgeleid wordt het bijvoegelijk naamwoord *vreemd*. Dan WACHTER, *Specim. Glossarii Germ.* p. 251, had reeds *fremd* beter afgeleid van dit *fram*, in de beteekenis van *procul*, *eminus*, welke het zoowel, als de tegenovergestelde van *prope* en *cominus* heeft. En het is uit die van *procul a loco* dat hij *fremd* doet komen. Tot bevestiging van deszelfs gevoelen dient, dat het Goth. *fram* ook de beteekenis van *a*, *ab*, heeft; zie JUNIUS, *Gloss. Goth.*, op hetzelfde. Dezelfde heeft ook het Angel-Saksische *fram*, waaruit het Eng. *from* is voortgesproten. Met het Gothisch stemt het Allemannisch overeen. Hiervan eene menigte van woorden in den *Archaeologus Teuto* van MYLIUS, met *fram*, in dien zin, beginnende.

VROUWENDAG. Door *onzer lieve vrouwendag* verstaat men hier, gelijk elders, doorgaans den 2. Februarij, zijnde *Maria Lichtmis*, bij L. VAN VELTHEM, 1. B. 32 c. 7. *vs.*, aldus omschreven:

»Dat men na *onser vrouwe dach*

»Dat men kerssen te dragen plach.”

Bij denzelfde evenwel vindt men ook *vrouwendag* voor den 8. September, zijnde *Maria Geboorte*, te weten 6. B. 10. c. 52. *vs.*:

»Omtrent *onzer vrouwen dach* gezeet

»Die in evenmaent oec es.”

d. i. in September. Deze opmerking ben ik aan wijlen eenen mijner vrienden verschuldigd. Dat *in evenmaent* hier ter onderscheiding bijgevoegd is, behoeft geene aanduiding. Zoo leest men b. v. van *St. Jan in den*

Zomer en St. Pieter in Sullemaand, hoezeer ik twijfele, of men elders niet beter leze *St. Pieter in selle*, d. i. *St. Petrus in cathedra*, zijnde 22 Februarij. Dan niet alleen *Maria Lichtmis*, maar alle *Mariadagen* worden ook hier niet alleen aldus, maar ook *Vrouwedagen* genaamd.

VRUWMENSCH. Dit woord, in Holland bijna een scheldwoord, heeft in deze streken, bijzonder bij de landlieden, niets verachtelijks. Een bouwman, met zijne jonggetrouwde vrouw bij mij komende, zeide tot tweemalen toe in hare tegenwoordigheid: *dit vrouwmensch*; en eens eene dorpbewoonster naar eene vrouw van zeer deftigen stand harer plaats vragende, zeide zij mij: dat *vrouwmensch* leeft zeer lang. In *vrouwmensch* ligt minder eene tautologie, dan in *manskerel*, 'twelk ik meer dan eens in Holland voor eenen man heb hooren gebruiken.

VRUEG, of *vrug*, naar het Hoogd. *frühe*. In het klein *Glossar*. van LIPS. is het *fruo*, en overgezet *mane*, 'twelk het ook eigenlijk beteekent. Zie WACHTER, in *früe*.

VUCHT. Vele plaatsen in de Baronie van Breda worden de *vucht* geheeten, misschien van het oude *vucht*, *vuecht*, van het Hoogd. *feucht*, Angel-Saks. *fuht*, *fucht*, voor *vocht*, *madidus*, te meer, daar deze naam bij uitsluiting aan kleiachtige plaatsen gegeven wordt. Geenen anderen naamsoorsprong hebben waarschijnlijk de dorpen *Vucht* bij 's Hertogenbosch en bij Maastricht. Dat *vucht* de beteekenis van *vocht* heeft, blijkt uit zeker stuk van HENDRICK Hertogh van Braband, des

jaars 1200, bij mij in handschrift berustende, bij 'twelk hij zekere vergunning doet »aan die van Etten, »wonende van den bossche dat men heet Liessche tot »den watere dat men heet Mercke en tusschen den »termē van den Haenberge en Galderbergen tot den »bossche dat men heet *Vochte*." Bij KILIAAN is *vuecht* overgezet *madidus*; en bij hem is *voechten*, *vuchten*, vertaald door *humectare*, *rigare*. Bij PLANTIN is *vochten*, *vuchten oft vocht maken*, het Fransche *ramoiter*, *faire moite*, en het Latijnsche *humectare*, *rigare*, *irrigare*.

VUEGEN, voor *voegen*. Men vindt het ook aldus gespeld bij PHIL. NUMAN en gelijktijdige schrijvers. Men schreef het ook eertijds *veugen*, gelijk ik uit oude oorkonden, betreffende de stad van Breda, gemerkt heb.

VUELEN, voor *voelen*.

VUEREN, voor *voeren*. PHIL. NUMAN heeft het, *Strijt des gemoets*, 1. D. blz. 12, a:
 »Die zij (Fortune) vrindt es zal zij in 't hoogste *vueren*." Ook bij andere gelijktijdige schrijvers wordt het aldus geschreven.

VUILLEEG, bij verkorting *vuilig* en *vullig*, voor hetgeen men in Holland noemt een *vuilnis-blik*, ofschoon het ook van koper zij.

VUURSCHOP, voor hetgeen men meest elders noemt een *aschschop*.

VIJNNEN, voor *vinnen*, *vinden*, is hier zeer algemeen

onder de landlieden. In het Friesch is het *fjnnen*. Men heeft van deze twee *nn* het overblijfsel nog in ons *vonnis*, voor hetwelk men oudtijds ook zeide *vondis*, *vondnis* en *vondenisse*, oud-Friesch *fjndenisse*, zooveel als eene uitspraak of beslissing, hoe men de zaak gevonden heeft. Zie wijders mijne *Oud-Friesche Speekwoorden*, blz. 128 van het *Register*. *Vinnen*, *vinden*, *vinten*, is bij ULPHILAS *scire*, *cognoscere*. Over de spreekwijze *het vonnis vinden* zie HUYDECOPER, *Proeve*, uitgave van LELYVELD, 3. D. blz. 371. *Vijnnen*, voor *vinden*, heeft SPIEGHEL, *Hertsp.* 2. B.:

» De muishond, quijnt haer maeg, weet kattedkruijt te
(*vijnen*.)”

W.

WA, per apocopen, voor *wat*; echter niet zoo gemeen, als *da* voor *dat*. Beiden vindt men in een stukje van H. LAURENSZ. SPIEGHEL, achter de *Brabbeling* van ROEMER VISSCHER, uitgave 1669, No. 31:

» Vraegt ghij hoe ick soo trotsigh ben gesint?
 » Giert heeft geseijdt, 't en is mij niet vergeten,
 » Datse van ons drien mijn meest bemint,
 » Mach ick dan niet wel geluckigh heeten?
 » Ghij mooght weér seggen, *wa* zijdij vermeeten?
 » *Da* was om 't jocks, 't sal u tot verwijt slaan;
 » Ick wetet wel, maar ick en wil't niet weten;
 » Of ick sou daer door mijn blijdschap quijt gaen.”
Wa wordt ook door CONST. HUYGENS in den mond gelegd aan een Antwerpsch vrouwspersoon, in zijne Klucht

Trijn Cornelis; onder anderen I. Bedr. 2. Uitkomst:
 » We moeten dese nacht en *wa* meer vrolaik saijn.”
 Ook is het in de Zuidelijke Nederlanden veel algemeener, dan hier.

WAAUWELEN, babbelen, onnutte of langwijlige praat voeren. Een mijner verstorvene lettervrienden heeft mij doen opmerken, dat het woord in den eigenlijken zin gebruikt wordt van het knabbelen der paarden op het gebit, blijkens deze plaats van BREDERO, in *Lucelle*:

» En 't bruijsden schuijm sneewit

» Doort *waulen* op 't gebiedt.”

Lees *gebit*. Ik heb *waauwelen* ook wel in den zin van *talmen* hooren bezigen, of ook wel in dien van met kleine stapjes in een kleinen omtrek op en neder gaan.

WACHT. *Iemand de wacht aanzeggen*, voor iemand iets op het hart of op het gemoed drukken, gelijk men elders zegt, iemand iets ten sterkste, zelfs met bedreiging, aanbevelen.

WACHTEN. Dat *wachten* de beteekenis heeft van *be-waren*, kan men zien bij KILIAAN, bij VAN HASSELT in de aantek., bij HUYDECOPER, op M. STOKER, I. B. v. 105, bij HALTAUS, op *wachten*, en anderen. Het zelfstandig naamwoord *wacht* toont dit genoeg aan. Doch het is in dien zin weinig of niet in gebruik, dan in het land van Breda, waar niets gemeener is, dan het *koeijen wachten*, voor het hoeden, behoeden der koebeesten, die in de weiden of langs de wegen,

om te grazen, gedreven worden, zooveel als de wacht over dezelve houden. Elders zoude men zeggen *op de koeijen passen*. In het Plat-Duitsch is *wachten* voor *custodire* nog zeer in zwang. Deze zelfde spreekwijze van *koeijen en ossen wachten* komt voor in het *Pasionaël*, *Somerstuck*, fol. 173, der uitgave van 1489.

WAK is hier zeer gemeen voor *week*, doch meest wanneer van het weder gesproken wordt, b. v. een *wakke winter*. Zie KILIAAN, op het woord. Hetzelve is oorspronkelijk uit het Angel-Saks., waarin *wac*, *wace*, beteekent zwak, krachteloos; *wacmod* weekmoedig. Zie de *Nieuwe Bijdragen*, 1. D. blz. 366.

WAK, voor een gat of eene opening in het ijs. Ik vermoede, dat het voor *vak* gezegd wordt, te meer, daar *vacke* bij KILIAAN in de eerste plaats is *apertura*, *foramen*; in de tweede *capsa*, *capsella*, *loculamentum*; dan bij WACHTER zie ik het tegenovergestelde. *Fach* is aldaar in de eerste plaats *loculamentum*, eigenlijk *receptaculum*, *capedo*, van *fahen*, vatten, bevatten. Het is, volgens hem, niet dan in den Angel-Saks. tongval, dat *Fach* eene tusschenruimte van tijd of plaats beteekent. In de eerste beteekenis herinner ik mij zelfs in het oud-Fransch het woord *facque* ontmoet te hebben. FURETIÈRE zegt van hetzelve: »vieux mot, »qui signifie poche, ou quelque chose de semblable.»

WALM noemt men hier een zeker stuk rundvleesch, hetzij omdat hetzelve zeer geschikt zij, om *gewalmd* te worden, hetzij omdat het zeer geschikt zij, om gerold te worden; en dat het woord kome van het Plat-Duitsche *wallen*, rollen.

WALM. Dit woord heb ik hier meermalen hooren bezigen voor *galm*, bijzonder van de *galmgaten* der torens, zonder dat ik durve bepalen, of dit aan eene verkeerde uitspraak, dan wel aan eene oude overlevering zij toe te schrijven. Zeker gaat het, dat de verwisseling der *g* in *w* niets ongerijmds heeft, en dat in zekeren ouden Ierschen tongval *walm* dezelfde beteekenis als ons *galm* heeft. *Walmgat* wordt door MÆLIUS, bij LEIBNITZ, *Collect. Etymol.*, van *walm*, in de beteekenis van *fervor*, afgeleid, en uitgelegd door het gat van den schoorsteen of van den oven bij de Nederlanders.

WAMMES, voor *wambuis*, van het Hoogd. *Wammes* of *Wambs*. Het eerste is van het Middeleeuwsch-Duitsche *Wamme*, het andere van *Wambe*, beiden den *buik* beteekenende. Bij KILIAAN is het *wambeis*, en WACHTER zegt, dat de Nederlanders *wambes* en *wambeis* zeggen. Dit woord is zamengesteld uit *wambe*, buik, en *beis* of *pais*, hetwelk bij BOXHORN, in zijn *Lexic. Ant. Brit.*, overgezet wordt *tunica*, *palla*, en in het Bas Bretonsche nog hetzelfde beteekent. Te onregte schijnt WACHTER te twijfelen, of het woord *beis* bij ons besta: want wat is hetzelfde anders, dan het verouderde *pais*, hetwelk ik ook in de aantekeningen van den Hr. VAN HASSELT op KILIAAN vinde en aldaar door *toga* uitgedrukt? In het *Glossaire de la langue Romane* van den Hr. ROQUEFORT vind ik *Wambais*, *Wumbaison*, *Wambeison*, *Wanbais*: *vêtement garni, piqué, qui se mettait sous l'armure*. Het is van ons klaarblijkelijk overgenomen.

WANTEN. *Wollen wantjes* noemt men hier de Roomsche boonen, die men, nog zeer jong en naauwelijks geschapen, met den bast te zamen eet. Zij worden aldus naar het wollige van dezelve en naar de gedaante genaamd. Om dezelfde reden heeten dezelve in Friesland *slof-boonen* of *sloffer-boonen*, naar het naamwoord *slof*, hetzij in de beteekenis van eene vilten muil, hetzij in die van een ruig, haveloos kleed.

WAPEN, of *wapentje* zeggen hier de jongens voor *kruis*, wanneer zij het spel, in Holland *kruis of munt* genaamd, spelen.

WARANDE, voor *diergaarde*; van het *waren* of bewaren van het gedierte. Wien is de *Warande der dieren* van den grooten VONDEL niet bekend? WACHTER zegt: »Belgis *warande* nemus clausum, ubi ferae servantur, Latino-Barbaris *warena*, vivarium." Hiervan beteekent het Fransche *garenne* niet alleen afgesloten bosschen, maar ook vijvers. Bij MÉNAGE vindt men *garenne à eau*. In de Baronie van Breda is eene zekere streek, welke den naam van *de Warande* heeft, beginnende achter het zoogenaamde *Speelhuis*, en zich uitstrekende tot aan de eerste schans op den weg naar Terheijde.

WATEREN noemt men in de Baronie van Breda het water geven aan de paarden op de pleisterplaatsen, alsmede het doen drinken der runderbeesten in de kolken en in de slooten aan de gemeene wegen. Zie, omtrent het woord in deze beteekenis van te drinken geven, HUYDECOPER, *Proeve*, 1. D. blz. 419.

WEDUWMAN, voor weduwnaar; het is elders minder gemeen, dan *weduwwrouw*. Men vindt bij de ouden ook *wifman*, *wijfman*.

WEDUWVROUW. Men hoort hier onder de mindere klasse meer de *weduwwrouw N. N.*, dan de *weduwe N. N.*

WEEG. Het oude *weeg*, muur, wand, is hier bij het landvolk nog in vol gebruik. Elders kent men het niet, dan in het woord *weegluis*. Sommige boeren maken er *wig* en zelfs *wigt* van. Oudtijds schijnt men ook *waag* gezegd te hebben, van het A.-S. *wah*, blijkens het nog gebruikelijke *wageschot*. In Holland zegt men ook nog eenen muur *bewegen*, voor beschieten.

WEEGTEN is hier het onderhouden der muren en wanden. In de huur-cedullen der pachthoeven wordt doorgaans ingelascht, dat de huurder behoorlijk zal moeten *weegten* en *wanten*. Zie wijders *weeg*.

WEEIGHEID, voor *weedom*, *pijnelijkheid*.

WEEK, voor *zwak*, in lichamelijken zin. Het komt in denzelfden bij de ouden meermalen voor, b. v. in het *Passionael*, *Somerstuck*, fol. 19, b, uitg. 1489.

WEEK, voor *zachtzinnig*, *goedaardig*, *teederhartig*. Zie over het woord in deze beteekenis de *Nieuwe Bijdr.* 1. D. blz. 366. In dezelve komt *weich worden* voor in de vertaling van LUTHER, 1. *Thessal.* 3. vs. 3, alwaar onze overzetting heeft *beweegd worden*. In het *Passionael*, *Somerstuck*, fol. 10, d, uitg. 1489, vindt men *beweken* in de beteekenis van *vermurwen*, in den zedelijken zin.

WEER, of ook wel *weeroog*, noemt men hier die knoestachtige, eeltachtige verharding, aan de gewrichten der teenen meest gevonden wordende, welke elders *eksteroog* genaamd wordt. Bij KILIAAN heeft *weer* de beteekenis van *eelt*, en *weeroog* is bij hem eene wrat op de oogleden, voornamelijk op den rand derzelve. *Weer* heeft in het gemeen ook de beteekenis van *nodus*, *tuber*, kwast, knoest, onevenheid. In den *Bijbel*, *gheprent thantwerpen op die Camerpoort brugge in den schilt van artoijs bij* JACOB VAN LIESVELT, *in tjaer ons Heren 1532*, en dien van 1535 leest men in *die Propheet Baruch*, het 6. Cap. B: »dien hout heeft »die wercmeester zijn hovelen ende *weeren* afghenomen,» d. i. zijne onevenheid en ruwheid. Zoo ook in *het boek der Wijsheijt*, dat 13. Cap. B: »een »cromhout vol *weren*.» In dien van WILLEM VORSTERMAN, te Antwerpen, 1532, alsmede in dien, *gheprint in die vermaarde coopstadt van antwerpen, binnen die camerpoorte in den Mol, bij* HEYNRICH PETERSEN VAN MIDDELBORCH, *in 't jaar ons Heeren, als men schreef 1541*, heeft men op de eerstgemelde plaats: »haer houten »van den tijmmerman effen gescaeft,» op welke ik aanmerk, dat *hovel* in de oude taal ook eene schaaf beteekende. Op de tweede plaats staat aldaar ook een *cromme hout vol weeren*. In deze beteekenis niet alleen, maar ook in die van *eksteroog* heeft *weer* een meervoud. In het Plat-Duitsch is *weerte* eene wvat. KILIAAN heeft daarvoor *wertte* en *warte*.

WEER BIEDEN zegt men hier eenvoudig voor hetgene, wat men elders wel eens, bij wijze van spreekwoord, noemt, *weer voor zijn lijf bieden*, d. i. het, waarin

ook , niet ligt gewonnen geven , zijn uiterste best doen , al zijne krachten inspannen. *Weerbieden* in één woord vindt men bij HOOFT, *Ned. Hist.* 7. B. blz. 291 ; *wederbode*, voor wederstand bieden vindt men bij MAERLANT ; zie BILDERDIJK, *verklarende geslachtlijst der Nederd. naamw.*, Druk van 1832, 1. D. blz. 82. De gewone beteekenis van *wederstand bieden* hoort men hier minder, dan de boven aangegevene.

WEESTEN, voor *geweest*. B. v. *hebt gij uit weesten wandelen?* *Ik heb hem eens weesten zien*. Zoo zegt men ook in Friesland *weest* voor *geweest*, en in het Plat-Duitsch *west*.

WEET, voor *kennisgeving*. Zoo zegt men voor *kennis geven* de *weet doen*. Het woord is in dien zin zeer oud. Zie VAN DER EYK, *Beschrijv. en Privilegiën van Zuid-Holland*, p. m. 162, en ALKEMADE EN VAN DER SCHELLING, *Beschrijving van den Briel*, 1. D. blz. 253. In het bijzonder geldt dit omtrent de stad van Breda, lezende men in de *Oude Keuren* derzelve, van welke ik twee eensluidende handschriften bezit, op *fol.* 26 van beiden, in eene oorkonde van 1446: » en est dat dan schulden » voors. binnen thien dagen nadat hem de *wete* also » gedaan is, niet en voldede . . . . dat sal wezen » op eene breucke van tien oude schilden.” Bij KILIAAN is *wete*, behalve door *renuntiatio*, *relatio*, *significatio*, ook overgezet *scientia*, in welke beteekenis het hier ook wel gebruikt wordt; b. v. *het is maar eene weet*, d. i. er is niet veel kunst of kunde toe noodig, als men het slechts weet.

WEG. Men hoort hier veel *dezen weg*, voor *hier*, *hier naar toe*, *herwaarts*. B. v. *hij heeft beloofd na den middag dezen weg te komen*, d. i. *hier* of *bij mij* of *bij ons* enz. te komen. *Kom dezen weg* is hier, vooral onder de mindere volksklasse, meer in gebruik, dan *kom hier*.

WEG. Eene gemeene spreekwijze is het in ons Vaderland *met iemand niet over weg kunnen*; dan minder gemeen is die, welke hier plaats heeft *met iemand niet weg kunnen*, voor *met iemand niets kunnen uitrigten*, of ook wel, doch zeldzamer, voor *met iemand niet durven voor den dag komen*. Meer algemeen is de spreekwijze *met iets geen weg weten*, in de beteekenis van geen raad ergens mede weten, niet te weten, hoe iets uit te voeren; dan ook daarvoor zegt men hier zeer veel *met iets niet weg kunnen*.

WEGBRENGEN is hier onder den gemeenen man zeer in gebruik voor het in de bank van leening brengen. Elders zegt men meer *verzetten*, *iets verzetten*.

WEGEN. *Over iemands land of erf wegen*, d. i. den weg of het *jus viae* over iemands land of erf hebben.

WEGGE. Eene wegge boters is alhier een klomp boters, doorgaans van vijf ponden, hoedanige op alle marktdagen te Breda ter markt gebragt worden. Het is een zeer goed woord. Bij KILIAAN is het overgezet *massa butyri oblonga, utrimque acuta; butyrum cuneatum in formam cunei coactum*, en juist deze vorm heeft hier nog, even als ten tijde van KILIAAN, plaats. *Wegge*

is bij denzelfde ook *panis triticeus, oblongus*; dan ik herinner mij niet dit woord hier voor een brood gebruikt gehoord te hebben, dan in het zamengestelde *kers-wegge*, eene soort van brood, bij gelegenheid van het kersfeest gebakken wordende en ook aan de einden spits toeloopende, even als de weggen boters, en daarvan aldus genaamd. Zoo leest men ook van *Nieuwe-jaarsche weggen* bij CONSTANTYN HUYGENS, *Korenbloemen*, 2. dr. 1. D. blz. 90, die ook eenen bakker *eenen Heer der wegge* noemt, 2 D. blz. 75. *Wegge* zie ik vertaald *panis albus* bij REITZ, *Belga Graeciss.* p. 295, en inderdaad noemde men nog voor eenige jaren te 's Hertogenbosch aldus langwerpige, aan elkander gebakke witte brooden. REITZ leidt hetzelfde, zoowel als ons *bakker*, het Hoogd. *Bekker*, en het Grieksche *φάγω, φήγω, edere*, en *βάγος, cibus*, af van het Phrygische *Bek, Bekos* of *Bekkos, brood*. Bij WACHTER is *weck* een langwerpig brood. Hij leidt het ook van het Phrygische *Bek, brood*, af. Echter vermeene ik, dat *Wecke* in het Duitsch ook eene wegge boters beteekend heeft: want ik vind bij LEIBNITZ, *Collectan. Etymol. par. 2. p. 233*, dat onder den naam van *weisseth, weissung*, verstaan worden de kleine chijnsen, als *Hüner, Wecke, Käse, Eijer*; zijnde het eerder waarschijnlijk, dat onder de landsopbrengsten *boter*, dan *brood* verstaan worde. Hoe dit zij, daar de zaak ontwijfelbaar is, dat *wegge* bij ons ook een witte brood beteekend heeft, meen ik, dat *heet wit*, gelijk men op sommige plaatsen de, des Zaturdags avonds gebakken wordende, witte broodjes noemt, niet dan eene verbastering van *heetwegge*, heete weggen, is, noemende men nog, volgens RICHEY, te Hamburg heete

weggen *heetwegge*. *Wegge* schijnt in het gemeen voor brood te moeten genomen worden bij BREDERO, in *Jerolimo*, in 't begin van het vijfde deel:

»Hebje honger Vrijer? gaet tot ongzent, snijt ham ende
(*wegh* of vleijs.»

WEGT, voor *weg*. Het komt in de boerentaal voor bij CONSTANTYN HUYGENS, *Hofwijck*, in den 2. druk der *Korenbloemen*, blz. 360.

WEGZETTEN, uit *den weg zetten*, *afzonderlijk zetten*, noemen sommige landlieden in deze streken het melken, voornamelijk der geiten.

WEIJEN, voor *waijen*. Behalve hetgeen ik elders *wegens* de verwisseling van *ai* en *ei* gezegd heb, kan nog ten voordeele, immers ter verdediging, dezer uitspraak bijgebracht worden, dat ook oudtijds *weijen* geschreven werd, gelijk ik gezien heb uit eene aanhaling in HUYDECOPERS *Proeve*, blz. 517. *Verfreijen* voor *verfraaijen* vindt men nog bij POOT, I. D. blz. 136. Daarentegen heeft NUMAN, *Strijt des gemoets*, fol. 21, *a*, *verlaijen* voor *verleijen*, *verleiden*; en SPIEGHEL, *Hertsp.* 7. B. vs. 15, *vailigh* voor *veilig*, en *vermaijen* en *waijen* voor *vermeijen* en *weijen*, 2. B. v. 9 en 10.

WEIK, voor *week*, in navolging van het Hoogduitsche *weich*. Men vindt het bij KILIAN en bij J. VAN BROEKHUIZEN, in deszelfs *Gedichten*, blz. 33:

»Dit bos heeft ook verstant. Ik zie vast esch en eik
»Hun ooren leggen in uw tovertaal te *weik*.»

WEIKEN, voor *weeken*, in navolging van het Hoogd. *weichen*. Men treft het bij KILIAAN niet aan, maar wel het bijvoeg. naamw. *weijck*, *weeck*, het zelfst. naamw. *weijcke* en het werkw. *weijcken*. *Weicken* heeft VORDEL, *Maagdebrieven*, blz. 61:

» de zee in 't zuiden *weickt*

» Den waterkant.”

Bij HUYGHENS en andere Dichters van dien tijd vindt men nog *weick*, *doorweickt* en dergelijke, ook buiten 't rijm.

WEISTEREN wordt zoo in de Stad, als Baronie van Breda gebruikt en voor *stuiven*, *stof verwekken*, en voor *afstoffen*. Ook zegt men *het vuur weistert*, d. i. spreidt asch of vonken uit. Ter staving der deugdzaamheid van dit woord kunnen de volgende aanhalingen dienen, welke ik aan eenen mijner overledene lettervrienden verschuldigd ben. In de *Liesveldsche Bijbels*, *Jesaja 29*, lett. *B*, komt voor: » Eñ die Tyraēn » ghelije een *weyster ēde kaf*.” In den *Bijbel*, 1528, bij W. VORSTERMAN, » *voorvliegende voncken*.” In de kanteekeningen » *stuivende kaf*.” In den *Bijbel* te Leiden, 1611, bij PAEDTS: » *waaijende kaf*.” De *Staten-Bijbel*: » *voorbijliegende kaf*.” » Met de wane wel *geweijstert*” komt voor in de *Liesveldsche Bijbels*, *Jesaja 30*, lett. *e*. Bij VORSTERMAN » *gewanet*.” *Bijbel*, 1611, bij PAEDTS: » *opgeworpen met den worpschoffel en den wan*.” In den *Staten-Bijbel*: » *verschuddet is met den worpschoffel en den wan*.” *Verweijsteren* voor *verstrooijen* komt voor *Liesveldsche Bijbels*, *Jesaja 41*, lett. *b*.

WEIT, voor *turwe*, is hier even zeldzaam, als het gewas

zelf; echter hoort men het wel eens nu en dan, doch het is gemeener in Gelderland, Utrecht en Friesland. NUYTS gebruikt het in zijne *Bredasche Clio*, blz. 33:

»Voer Dingsdag na Breda rog,
»Geerste en wigtig weiten.»

Het komt van het Deutsche *Weit*, *Weitz*, Frank-Duitsch *weiz*, Angel-Saks. *hwaet*, *hwaetae*, Eng. *wheat*. Zie wijders JUNIUS, *Gloss. Goth.* p. 274. In het *Passional*, *Winterstuck*, fol. 107, c, der 2. uitgave, wordt *tarwe* van *weite* onderscheiden.

WELDE, voor *weelde*. De afleiding van *wel* toont genoegzaam, dat het geene verbastering, maar eene veroudering is. Als eene verbastering zoude men eerder het hier ook gehoord wordende *wilde* kunnen beschouwen. KILIAAN heeft ook *welde*. Zie wijders *wilde*.

WELKDANIG. *Welkdanig* zegt men aan den Zuid-Nederlandschen kant voor *hoedanig*. Bij KILIAAN en ik weet niet meer welken schrijver heb ik ook *susdaanig* gevonden, waaruit blijkt, dat het woord *sus* in de spreekwijze *sus en zoo* niet als een door het volksgebruik gevormd woord te beschouwen is. Het komt bij OTFRIDUS voor, en bij denzelfde is ook *suslih*, waarin de *h* sterk moet aangeblazen worden, en *suslihero*. Het is het Deutsche *solcher*, ons *zulk*. De Vlamingen zeggen, volgens TUINMAN op *quamen*: *kwam et sus*, waaruit hij denkt dat *quansuis* of *quamswijs* wel konde gesmeed zijn. Dit zoude voor sommiger schrijfwijze *kwantsuis* pleiten.

WELVALLEND hoort men hier, bij den gemeenen man, somtijds wel eens voor *aanvallend*, aanvallig.

WERE. Schoon minder, dan in sommige andere gedeelten van ons land, leest men hier somtijds, in aankondigingen van verkooping, van een *huis en were*, voor huis en aanhoorigheden. *Were* is bij KILIAAN overgezet *possessio*, alsmede *septum*, *sepimentum*, en komt van het Angels. *weran*, *tueri*, ons *weren*, *beschermen*. Verkiest men de laatst aangehaalde beteekenis, dan zal de *tuinhaag* of schutting voor den hof moeten genomen worden. Volgens HUYDECOPER, *Proeve*, 1. D. blz. 394 en volgg., zoude het van de beteekenis van *tuinhaag* overgegaan zijn tot de omtuinde plaats zelve. Dat alle besloten plaatsen *weren* kunnen genoemd worden, zie in LELYVELDS 2. uitgave van HUYDECOPERS *Proeve*, 2. D. blz. 438 en 439. Het meest wordt *were* van eene boerenplaats of hofstede gebruikt. In het Land-Friesch heeft men het spreekwoord *aeyn wera mackit hera*. Zie wijders WALCHII *Glossar. ad Constitut. Carolin. p. 325 et seqq.*; de aantekkk. op de *oude Friesche Wetten*, blz. 23 en 182, en DREYER, *Sammlung von vermischte Schriften*, 1. Th. S. 91 en volgg., voornamelijk S. 96 en 97.

WEREN. *Zich weren*, niet alleen voor *in de weer zijn*, maar ook voor hetgeen men mede in de wandeling zegt *zich uitslooven*, zijn best doen.

WERKELIJK, voor *wezenlijk*, en als bijvoegel. naamw. en als bijwoord. B. v. *het is werkelijk waar*; *het is de werkelijke waarheid*.

WETTEN. voor *scherpen*, is in den schrijfstijl zeer gemeen, doch minder hoort men het in de gesprekken

bezigen, gelijk in deze streken geschiedt; vooral aan den Zuid-Nederlandschen kant, alwaar men zeer gemeenzaam hoort *wet dat mes eene keer*, voor helgeen men elders zeggen zoude *slipp dat mes eens*. Bij KILIAAN is *wette, waete*, overgezet *acies cultri*; bij OTFRIDUS en KERO is *wasso* in het gemeen *scherpte*. In het A.-S. is *hwettan* niet alleen aanzetten van messen, maar ook allerlei aanzetten, ook in den zedelijken zin *incitare*.

WICHT heb ik aan den kant der Meijerij van 's Hertogenbosch hooren gebruiken van een volwassen, ongehuwd manspersoon. WACHTER stelt de beteekenis van hetzelfde zeer algemeen, het uitleggende door *res quaelibet, homo, animal, creatura*. Hij schijnt het te houden voor afkomstig van *wight*, oud-Duitsch *wiht*, Goth. *waith*, ons *iet* of *wat (aliquid)*. In het A.-S. is *wight* een mensch. Het zamengestelde *booswicht* toont, dat het niet alleen zeer wel van een volwassen mensch, maar ook ten goede kan gebruikt worden, dewijl anderzins de bijvoeging van *boos* overtollig ware. Vergelijk JUNIUS, *Gloss. Goth. p. 386* en *387*. Ook heb ik het inderdaad op eene zeer loffelijke wijze hooren gebruiken. Dan bij de Friezen wordt het voor een slecht mensch genomen. *Wicht* heb ik ook voor een volwassen mensch bij HEEMSKERK gevonden.

WIEL, voor een min of meer grooten poel, of ander stilstaand water. Bij KILIAAN is het *vortex, vertex, contorta in se aqua; gurgis*. Mogelijk komt het van *wallen*, waaryan bij KILIAAN het verouderde *walle, abyssus, profundum*, en *walle*, het tegenwoordige *welle, unda, fluctus; et scatebra*; of misschien van *wiel, rota*,

in de beteekenis van *draaikolk*, als gelijk een rad omdraaijende. Immers de naam van *wielewaauw* is ook aan dien vogel om zijne gieren en draaijen gegeven.

WIGTIG, voor zijn gewigt houdende. B. v. *die dukaten zijn allen wigtig*. Dit is ontleend uit het Hoogduitsch.

WILDE, voor *weelde*, waarvoor men oudtijds *welde* ziede; van *wel*, waarvoor men insgelijks *wil* vindt. *Welde* beteekende eigenlijk *welvaart*, in den zedelijken zin, of, gelijk men thans spreekt, *welvarendheid*, *welgesteldheid* in bezittingen; doch in vervolg van tijd is *weelde* in een kwaden zin voor *luxus* en *luxuria* genomen, omdat overvloed en gezondheid doorgaans overdaad te weegbrengen. *Whel* is in het Neder-Saksisch *welvarendheid* van ligchaam, gezondheid, en daarvan *dartelheid*. Van hetzelfde is *wehlig*, ons *welig*. Ik zoude het Engelsche *wealth* ook eerder tot *wel* brengen, dan tot *walt*, *gewalt*, als ware het *vis*, *opum*, gelijk MYLIUS wil, bij LEIBNITZ, *Collectan. Etym. par. 1. p. 183*. Zie verder over *welde* mijne *Oud-Friesche Spreekwoorden*, blz. 133 van het *Register*.

WILDEN, voor *los*, *woest leven*. *Men moet eens wilden in zijn leven*, voor ons uitspatten.

WILDERDEN of WELDERDEN beteekenen hier in het algemeen onbebouwde gronden. In de *Plakkaten* op het stuk van de jagt wordt aan dezen kant onder den naam van *wilderden* verstaan datgene, wat in die van Holland onder het woord van *wildernissen* is begrepen.

WILDERIK, voor een wild, onbehouden en los mensch.
Zie op *slechterik*.

WILKOM, voor *welkom*. Men schreef oudtijds niet alleen *wel*, maar ook *wil*. Zoo schreef men onverschillig *wellekeur* en *willekeur* (want *wil* is hier niet *voluntas*). Van ons en der Duitsche *wilkom* is het Fransche bastaard-woord *wilcome*, *wilcom*, *welcom*, *vilcom*, ontstaan. MÉNAGE zegt het een woord te zijn, van hetwelk de Duitschers zich bedienen, wanneer zij iemand voor het eerst begroeten. Het is ook een groote beker, vol van den besten wijn, welken zij iemand op zijne welkomst aanbieden. In het Italiaansch heet zoodanig een beker, met een nieuw woord, *Bellicone*, gelijk REDI in *Bacco in Toscana* zegt, naar het Duitische *wilkomb* of *wilkumb*. Dan MÉNAGE dwaalt, als hij het zamengesteld doet zijn van *wil*, *volonté*, en *komen*, toonende duidelijk het woord *wel* niet te kennen, daar hij *seit mir wilcom* zelfs overzet *soyez le bien venu*. In onze oude taal vindt men ook het woord *villecome*. Zie de *Romance van Gerard van Velzen* in LELYVELD'S tweede uitgave van HUYDECOPERS *Proeve*, 2. D. blz. 373. Men vindt *willekom* bij HUYGHENS, *Hofwijck*, blz. 349 der *Korenbloemen*, 2. Druk.

WILLEN, WILT. Men zegt hier veel, zelfs onder zeer beschaafde lieden, *wilt* in plaats van *wil*, in den 3. persoon van den tegenwoordigen tijd der aantoonende wijs. Men vindt het, zoo in de *oude Stads Keuren van Breda*, als onder anderen bij L. VAN VELTHEM, *Spiegel Hist.* 1. B. cap. 9, in verscheidene oude *Bijbels* en oude Dichters, even voor HOOFT en VONDEL, om

nu van ANNA BYNS, PHIL. NUMAN en andere ouderen niet te spreken, en het wordt, op het voorbeeld van HUYDECOPER, verdedigd in de *Proeve van oudheid, taal- en dichtkunde*, 1. D. blz. 83 en volgg. In de Zuid-Nederlandsche gewesten spreekt en schrijft men nog veel aldus. Ik meen, dat zulks in het oud-Duitsch ook heeft plaats gehad, even als *hi schallt*, hij zal, en in meer andere werkwoorden. In het oud-Fransch zelfs was WEIL, WEL, *je veux*, en WELT *il veut*.

WIND. Een *wind* noemt men hier en daar in deze streken een *windas*, of welke andere soort van werktuig, om te winden.

WINDEL, voor hetgeen men elders een *zwachtel* noemt, en, bij KILIAAN, in het Vlaamsch ook eene *spanghe* heet, hetwelk hij overzet *fascia*. Bij hem is *windel*, *wendel* of *windeldoek* vertaald door *fascia*, *fasciola*, *involutrum*. Van *winden* meent LYE, op JUNIUS, *Etymol. Anglic.*, dat het Gothische *wondl*, eene wond, uit hoofde van het bewinden der wonden, komt.

WIND KEEREN. Het onnoozel gemeen onder de Roomsche gezinden is in den waan, dat, bij ontstanen brand, hunne geestelijkheid het vermogen heeft, om den wind te keeren. Dit vooroordeel ontstaat waarschijnlijk uit de kracht, welke de goede, eenvoudige Katholijken hechten aan de gebeden, welke hunne Geestelijken, bij zoodanig ongeval, gewoon zijn op de plaats zelve te doen, doch hier niet met die plechtigheid, als in Roomsche landen, bij die gelegenheid, geschieden.

WINKEN, voor *wenken*. Men vindt het bij VONDEL, HUYGENS en gelijktijdigen, ja zelfs nog bij POOT, *Ged. 1. D. blz. 34*:

» Ook Elias, die Gods *winken*
» Volgde, zag den aerdtkloot zinken.”

WINNEN, voor *kinderen winnen*, wordt hier nog van de koeijen gebruikt; b. v. *die koe wil niet winnen*. Dat het woord in die beteekenis van het menschelijk geslacht in den Bijbelstijl gebruikt wordt, weet een ieder, die met denzelven bekend is. Oudtijds schijnt het de algemeene beteekenis van *verkrifgen* gehad te hebben; van het oud-Friesch is zulks ten minste zeker. Zie von WICHT, op *het Oost Fries. Landrecht*, p. 161, en WIARDI, *Alt-Fries. Wörterbuch*, op het woord; en van het gewone Oud-Nederlandsch schijnt zulks te blijken uit van MIERIS, *Gr. Charterb.*, 2. D. blz. 514, alwaar men *winre*, d. i. *winner*, voor rentheffer vindt. In de overzetting des *Bijbels* van LUTHER wordt het, *Matth. 24. v. 32*, voor het bekomen van bladeren van den vijgenboom gebruikt. Vergelijk ook von STADE, *Biblische Wörter*, p. 266. Somtijds wordt het in eenen kwaden zin gebezigd bij de ouden, daar men, b. v. in den *Spieg. Hist.* van L. van VELTHEM, 6. B. 20. c, 74. vs., *scade winnen* leest. Hetzelfde heeft met het Fransche *gagner* plaats, blijkens *gagner une maladie*. In hetzelfde wordt *gagner* ook van het bereiken eener plaats gebruikt, 'twelk ook bij ons met *winnen* niet buiten voorbeeld is. Zie HUYDECOPERS *Proeve*, 2. uitgave 3. D. blz. 233, alwaar men nog eenige andere beteekenissen van *winnen* aantreft.

WINSCH en WINSCHEN, voor *wensch* en *wenschen*.
 Het komt bij MEYER onder de *verouderde woorden* voor.
 Zoo heeft ook de Ridder HOOFT *verwinschen* voor
verwenschen; zie REITZ, *Belga Graecissans*, p. 600.

WINTER zeggen de landlieden bij Breda voor *waard* of
woerd, het mannetje van eene eend. Zoude het ook
 eene verbastering zijn van *wartel* of *wertel*, hetwelk
 ik in de *Geslachtlijst van BILDERDYK* zie in die be-
 teekenis door CATS gebezigd te zijn?

WISCH-HOUT. Aldus noemt men hier de groote takke-
 bossen, hoedanige men tot demping der grachten
 van eene belegerde plaats gebruikt. *Wisch* is bij KI-
 LIAAN *involucrum herbae, stramina panni* enz. Men
 ziet uit deze aangehaalde plaats van KILIAAN, dat de
 takkebossen eigenlijk den naam hebben van de
wisch of het tientje, door hetwelk zij vastgebonden
 worden. De landlieden noemen een zoodanig tientje,
 met een verkleinwoord, *wiebesken*.

WISSEL, voor *wisselbrief*, is ongetwijfeld van het man-
 nelijk geslacht, doch wordt ook wel, zoo hier als
 elders, verkeerdelijk vrouwelijk gebruikt. Dan vreem-
 der moet het schijnen, dat het hier somtijds, zelfs
 door regtsgeleerden en handeldrijvende lieden, onzij-
 dig wordt gemaakt. In de beteekenis van wisselkoers,
 heb ik dit niet opgemerkt.

WIT, voor *bleek*, wanneer van de kleur des menschelijken
 gelaats gesproken wordt, te weten in de beteekenis
 van het Hoogd. *bleich*, d. i. wanneer iemand door

ziekte, kommer en ellende zijne natuurlijke verw verloren heeft; maar niet in de beteekenis van *blass*, wanneer iemand of geene roode kleur van nature heeft, of dezelve door schrik, vrees, vreugde of andere aandoening, plotseling, voor een oogenblik verloren heeft, in welke gevallen men altijd *bleek* zegt. Het gebruik van *wit* voor *bleek* zoude zijne verdediging kunnen vinden in de afleiding, welke sommigen aan het laatstgemelde woord geven, hetzelfde doende komen van het Grieksche λευκό.

WITTEN, voor *weten*. In het IJslandsch is het ook *vita*, in het Gothisch en Angel-Saks. *witan*, bij ULPHIL. *vitan*, in het Deensch *vide*, in het Frank. en Allemann. *wizan*, *wizzan*, Hoogd. *wissen*, en de Engelschen hadden ook eertijds het werkw. *to wit*. Zie JUNIUS, in *wit* en *witness*; weshalve men deze uitspraak voor zoo ongerijmd niet te houden hebbe, en geenszins voor eene verbastering. Immers vinde ik bij KILIAAN *wite*, *witte*, *witen*, *witich*, *wittich* enz., en onder de *verouderde woorden* bij MEYER, *witte*, *wetenschap*, *kunde*, en *wittich*, *wetende*, *kundig*; en in de *Oud-Friesche Spreekwoorden*, achter den *Bredaschen Almanak van 1664*: »nimmē wit, wear ien de schoeg twingt;» gelijk mede *wit* voor *weet* voorkomt bij MELIS STOKE, 7. B. v. 841. Hiervan het nog gebruikelijke *verwittigen*. Het woord *wet*, 'twelk KILIAAN van *weten* afleidt, dewijl de wetten van een ieder moeten geweten worden, werd ook oudtijds *wit* geschreven. Hiervan *witachtig* voor *wettig*; zie HUIZDECOPER, op STOKE, 3. D. blz. 158 en 159. Bij WAGENAAR, 3. D. blz. 515, noemt JACOBA FRANK VAN BORSELEN *onsen lieven ende*

seer gheminden geselle ende witachtigen beddegenote. Men zegt ook nog bij ons *gewisse*, zoo wel als *geweten*, voor hetwelk men ook oudtijds *wissche* zeide. De dubbelde *s* der Duitschers namelijk is in dit woord en de afkomelingen, *vergewissen* en dergelijke, behouden. In de andere verwisselt zich, gelijk doorgaans, de *ss* der Duitschers in eene *t*; en hierin onderscheidt zich de Moeso-Gothische en Angel-Saksische tongval, die de *t* bemint, van de Frank-Duitsche en Allemannische.

WODJE, of *woodje*, wordt bij de landlieden een tweelinglam genaamd. Volgens het *Idiot. Fris.* van WASSENBERGH is *wouter* een zuiglam, oilam.

WOEKENAAR. Dit heb ik hier veel hooren gebruiken voor *woekeraar*. Ik heb het ook, of wel *woekener*, bij de ouden gevonden, onder anderen in het *Passionaal, Winterstuck*, van 1489, fol. 64, b. Daar *woeker* doorgaans van het oude *oeken*, *vermeerderen*, wordt afgeleid, zoude het mij niet verwonderen, dat ook eertijds het werkwoord *woeken* bestaan hadde; hoezeer ik met eenen mijner verstorvene vrienden twijfele, of dit woord, voorkomende in de *Schatkist der Philosophen en Poëten*, blz. 204, aldaar niet gesteld zij, om te rijmen op *vloeken*, en dus niet stellig durve verzekeren, dat het bestaan heeft, zoo min, als *woeken*, hoewel mij zulks niet onwaarschijnlijk dunkt.

WOESTE. In de Baronie van Breda is eene plek lands, die de *woeste* heet, d. i. wildernis, gelijk dezelve ook wel genoemd wordt. Het is 't Duitsche *Wüste*.

WOLLEN LAKEN. Beroemd waren voorheen de *wollen laken-markten* in deze streken, van welke er nog eenige gevonden worden. *Wollen laken* heet op sommige plaatsen van Neder-Saksen eene soort van doek, van hetwelk de schering linnen en de inslag wol is. Of die markten oorspronkelijk van hetzelfde zijn, dan of *wollen laken* hier alleen maar gezegd worde in tegenoverstelling van *linnen laken*, en eenvoudig het tegenwoordige *laken* beteekene, durf ik niet te zeggen.

WONDER, voor *uitermate*, wordt veel hier en nog meer in het Zuidelijke Nederland vóór aan een woord gevoegd, om als het ware den superlativus gradus aan te duiden, voornamelijk voor het woord *schoon*, van hetwelk men dan *wonderschoon* maakt. Dat dit gebruik zeer oud is, blijkt uit den titel van een zeer zeldzaam boek, genaamd: *De seer wonderlijke schoone, triumphelijke Incompst, van den hooghmogenden Prince Philips, Prince van Spaignen, Caroli des vijfden, Keijzers soene. Wonderlijke* is hier een bijwoord, bij *schoone* behoorende. Men voegde, in dien tijd, altijd de *e* achter dergelijke bijwoorden.

WONDER GEVEN. *Het zoude mij geen wonder geven, voor het zoude mij niet verwonderen.* Het woord *wonder* wordt in deze spreekwijze substantive gebezigd voor *verwondering*. Het gebruik van hetzelfde als bijvoegelijk naamwoord is van lateren tijd.

WONDEREN, of WONDER DOEN, voor *benieuwen*, begeerig zijn te weten. B. v. *het zal mij wonder doen, of het dit jaar nog vrede worden zal.*

WONEN. *Hij zal niet blijven wonen*, hij zal met zijne zaken of geldmiddelen het niet kunnen uithouden. De spreekwijze schijnt ontleend van lieden, die de huur van het huis niet kunnende opbrengen, verhuizen moeten, of die, met hunne zaken verachtend zijnde, een kleiner huis betrekken.

WORP. Een *worp* noemen de pottenbakkers te Oosterhout en elders in de Baronie van Breda, zekere maat leem, naar welke zij de potten maken en verkoopen, gaande meer of minder potten in een *worp*, naar gelang van hunne grootte. Ik acht het te zijn zooveel aarde of leem, als te gelijk kan geworpen en bewerkt worden. In het Zweedsch is *wärpa* een hoop. WINSCHOTEN, in zijnen *Zeeman*, op *snees*, zegt dat een *worp* het vierde gedeelte van een *snees* is.

WORSTEN-BROODJES, voor het elders in het onduitsch gebruikelijke *saucijzen-broodjes*. De heerschende tijd der worstenbroodjes valt in op die Zaturdagen, gedurende welke de Roomsche Kerk veroorlooft vleesch te eten, zijnde van Kersmis tot Maria Lichtmis. Ik heb dezen tijd door Roomschen wel eens *open tijd* hooren noemen; quo jure beslisse een Hagioloog.

WREED zeggen in deze streken de landlieden voor *moedig*, *deftig*. *Wat stapt hij wreed daurheen!* d. i. *parammantig*, als een parade, gelijk men in de stad zoude zeggen.

WRINGEN, voor knellen, hinderen, leed doen, spijten, verdrieten, onaangenaam zijn.

WUELEN, voor *woelen*; men vindt het ook bij PLANTIN.

WULFT noemt men hier eene soort van laag willigen hout, aan het water of op waterachtige plaatsen wassende, 'twelk de bezembinders gebruiken. Ik denk dat dit hetzelfde is als *warvenhout*, 'twelk voorkomt in eene additie op den *Gildenbrief der Mandemakers der stad Breda, des jaars 1590, art. 2*. Bij KILIAAN is het *wervenhout*, en omschreven *genus salicis ripariae, quasi dicas WERFHOUT* (werphout), van welke benaming de reden aldaar te zien is.

WIJF. De bouwlieden der Baronie van Breda, aan den kant der Langestraat wonende, noemen, van hunne eigene vrouwen sprekende, dezelve standvastig *mijn wijf*. Oudtijds gebruikte men *wijf* ook voor de Gemalin van Koningen en Vorsten, blijkens WESTERBAENS *Ockenburg*, die, van de portretten zijner zaal sprekende, aldus zingt:

» 't Is kunst van Miereveld, van Ravesteijn den ouwen
 » 't Zijn Princen, 't zijn haer *wijfs*, 't zijn Heeren, het
 (zijn vrouwen.)"

Bij VAN VLIET, *Recht van Successie van Breda*, blz. 15, wordt eene getrouwde vrouw, die koopmanschap drijft, een *coopwijf* genaamd. Bekend is het, dat de *Staten-Bijbel* overal *wijf* heeft, waar eene nieuwe overzetting het woord *vrouw* gebruikt, voor welke verandering sommigen geene genoegzame reden vinden. Ook de Duitschers gebruiken nog in den deftigen stijl het woord *Weib* en de Engelschen *wife*.

In de *Keuren van Breda*, van welke ik twee eensluidende handschriften bezit, vindt men onder het

artikel van *Breucken*: »Item in dit punct sullen 't »huysgesin van den genen die aldus (in zijn eigen »huis) overladen (overlast aangedaan) wort mogen »tuygen, te weten *wijff* en kinderen, knapen ende »*jonkwijffs*, sonder daarinne voor parthijen geaght te »worden." *Knapen* zijn dienaars, *jonkwijff* beteekent hier eene dienstmaagd, niettegenstaande het in het algemeen een meisje beteekent, even als *meisnede*, 'twelk ook veelal van eene dienstbare jonge dochter gebruikt wordt, gelijk wij nog wel *meisje* en *maagd* van een dienstmeisje zeggen.

In zeker stuk van HENDRICK *Hertogh van Brabant*, gedagteekend Louwmaand 1200, in het bovengenoemde handschrift te vinden, spreekt dezelve van *Heere WOUTER BERTHOUT Heer van Mechelen*, SOPHIEN *zijn's WIFFS vader*.

WIJNSTEKER. Te Breda en in den omtrek worden de wijnkoopers dikwijls *wijnstekers* genoemd, onder welke benaming elders meestal de geringere wijnkoopers uit de derde hand en slijters verstaan worden. Te Amsterdam heeft men ook *wijnkuipers*, onder welke men niet moet begrijpen de kuipers, die de wijnvaten vervaardigen, maar eene bijzondere soort van wijnkoopers, van welke mij het bedrijf niet bekend is, maar die zeer wezenlijk onderscheiden zijn van de *wijnhandelaars*, d. i. zeehandelaars in wijnen, en van de eigenlijk gezegde wijnkoopers, die echter ook somtijds zeehandelaars zijn.

Eigenlijk zijn in de koopsteden *wijnhandelaars* degenen, welke de wijnen van buiten 's lands op fust bekomen; *wijnkoopers*, die dezelve van de zeehande-

laars op fust koopen en bereiden, en *wijnstekers*, die ze bereid van de wijnkoopers ontvangen, en, even als deze, per anker uitleveren. Tot welke klasse oudtijds de *wijnverlaters* behoord hebben, kan ik niet beslissen. *Den wijn verlaten* is denzelve van de moer in een ander vat aftappen, bij KILIAAN *elutriare vinum*.

WIJS, *wijze*. In de Baronie zegt men, aan de zijde van de Langestraat, *daar is geen wijs aan*, voor hetgeen men elders zegt, *daar is geen doen aan*, en *daar is geen middel op*.

WIJS wordt hier veel gebruikt voor *slim* of *verstandig*. Zoo zal men b. v. oneindig meer hooren *dit kind is zeer wijs voor zijn' jaren*, dan *slim* of *verstandig*. Op de Brabandsche grenzen gebruikt men het ook van de kinderen in den zin van het Fransche *sage*, waarvoor wij het woord *zoet*, even als de Engelschen hun *sweet*, gebruiken.

WIJ-TITEL is een verband, op zeker stuk lands of op andere vaste goederen gelegd, ten behoeve van eenen den geestelijken stand intredende, om tot verzekering van deszelfs onderhoud te strekken, in geval hij tot armoede mogte geraken. Doordien zulks bij de derde ordening of wijding geschiedt, heeft het dezen naam verkregen.

WIJZEN. Dit werkwoord wordt, wanneer het voor uitspraak doen gebezigd wordt, in oorspronkelijke stukken, deze stad betreffende, gelijkvloeiend gemaakt.

Men vindt het ook alzoo bij VAN MAERLANT, *Spieg. Hist.*, 1, 6, 36, 17, en in de *Liesveldsche-Bijbels*, 1. Kon. 13, lett. d, alsmede in het *Passionael, Sommerstuck*, van 1489, fol. 68, d, gelijk ook *uitwijzen* in de *Nieuwe Chronijcke van Brabant* bij J. MOLLYNS, fol. 196.

IJ.

IJLIG, *vlug*, of ook wel *haastig*, doch meest in de eerste dezer twee beteekenissen. KILIAAN heeft het woord zoo min als de Heer WEILAND.

IJZEN heet men te Breda het bij vriezend weder openhouden der stads grachten, hetwelk, voor zooveel de buitengracht betreft, door de krijgsbezetting, en voor zooveel de binnengracht betreft, door de manschappen der burger-kompaniën moet geschieden. Men gebruikt dus hier dit woord, als een dadelijk werkwoord, daar het elders alleen in de beteekenis van *ijs worden*, *bevriezen*, gebezigd wordt, behalve op sommige plaatsen van Neder-Saksen, alwaar men ook *isen* voor het ijs openhakken zegt. Elders heet het *bijten*, en is het insgelijks der bezetting of den schut-teren opgelegd.

IJZEN, voor *schrikken*, wordt hier niet alleen in het onzijdige gebruikt, maar ook impersonaliter; b. v. *het ijsde mij*, *dat te zien*, voor *ik ijsde*. Men ziet in deze spreekwijze nog de oorspronkelijke beteekenis van *door schrik verkouden*.

IJZERMAAL, voor ijzersmet, roestvlek. *Mael* is bij KILIAN *macula, nota*.

Z.

ZAAGMEEL heb ik hier meer dan eens voor *zaagsel* hooren gebruiken. Te Bergen-op-Zoom en in het Markiezaat gebruikt men zeer zelden *zaagsel*, doorgaans *zaagmeel*.

ZAAK. Hetgeen men wel in oude Handvesten leest *is 't sake* of *wis 't sake* en, in het *Gr. Friesch Charterboek*, *werdt seck*, is hier nog, gelijk op sommige andere plaatsen van Noord-Brabant in vollen gebruike voor *als het gebeurt*. Zoo zoude men, b. v. iemand noodigende, die uit de stad is, doch terug verwacht wordt, ten antwoord kunnen bekomen: »Mijn Heer is »uit de stad, maar ik zal het hem zeggen, *als het »zake is*, dat hij voor dien tijd te huis komt.»

ZACHT, voor *ligtelijk*. *Hij kan dat zacht doen*, d. i. zonder bezwaar, gemakkelijk.

ZACHT. *Zacht hout* noemt men hier allerhande klein hout, uitgenomen eiken. De reden ligt, gelijk men terstond moet opmerken, in de meerdere hardheid van het eiken hout.

ZADELMAKER. Aldus noemt men hier niet alleen de

wezenlijke zadelmakers, maar ook de kamerbehangers en beleggers, welke laatste in Holland nog *mattenmakers* genoemd worden, niettegenstaande de matten aldaar in den deftigen stand genoegzaam in onbruik geraakt zijn. De reden, waarom men hier deze be-roepen met een en denzelfden naam bestempelt, is daarin gelegen, dat dezelve voorheen en nog veeltijds door dezelfde personen worden uitgeoefend.

ZANIKKEN wordt hier in de praattaal, vooral onder het gemeen, veel gebruikt voor het bij KILIAAN voorkomende *sanckelen*, hetwelk hij uitlegt door *sukkelen*. Men hoort het ook in de beteekenis van lang over een en hetzelfde stuk te blijven spreken. *Hoe ligt gij zoo lang daarover te zanikken?* In Holland zegt men *zonika* van een koelbloedig mensch, of dat noch koud noch laauw is. Mogelijk heeft dit *zanikken* wel eenige gemeenschap met het Duitsche *zancken*, twisten, wegens 'twelk zie WACHTER, *Gloss.*, op *sanck*, en TEN KATE, *Aanl. tot de Nederd. Taal*, 1. D. blz. 107, en 2. D. blz. 561. In het Friesch is *sana* twisten, het Hoogd. *zancken*; vergelijk de uitlegging der *Fr. Wetten*, blz. 24.

ZEDE, voor *zeide*. Men vindt het ook bij de ouden. Zie onder anderen het *Passionael*, *Winterstuck*, fol. 16, c, der uitgave van 1478. Hiervan bij zamentrekking het in de praattaal gebruikelijke *zeé*.

ZEER, voor *smart*, in den zedelijken zin, *hartzeer*, *grieving*. B. v. *dat doet mij zeer*, voor *dat treft mij*. Men vindt het bij CATS in zijne fraaije navolging der spreuk

van SENECA in *Hippolyto*, v. 607:

» *Curae leves loquuntur, ingentes stupent.*»

» 't En is maer kleijn verdriet, dat met gheduerig klagen

» Weet iemand, die het hoort, zijn smerten voor te dra-

(gen.

» Gemeijne droefheid kermt, maer al te diepen *seer*

» En vint geen open mont, geen zucht of tranen meer.»

In het *Glossar.* van LIPSIVS, *Epist.* 44, *Cent.* 3 *ad Belgas*, is *serin* overgezet *tribulato*. In het *Passionael.* *Somerst.* fol. 811, d, 2. *Dr.* vindt men *sericheden*; in het *Winterst.* fol. 138, c, *sericheit*. In hetzelfde *Passionael.* fol. 65, a, leest men *beseericht* voor *aangedaan door droefheid*. Zie van het zelfst. naamw. *zeer*, behalve den Hr. WEILAND, het *Brem. Niedersächs. Wörterb.*, op *seer*, en HUYDECOPER, op MELIS STROKE, II, p. 1 en 2.

ZEET gebruikt hier de volkstaal voor *zeit*, *zegt*. Dat het niet nieuw is, blijkt uit eene aanteekening van HUYDECOPER, op MELIS STROKE, I. B. v. 206. Men vindt het ook bij ANNA BYNS, in het *Passionael* en elders, zoowel als *sede* voor *zeide*. In het Angel-Saks. werd ook *saegde* ingekrompen tot *saede*; zie TEN KATE, I. D. blz. 632. Zie verders *gezeet*.

ZEET, voor *zitplaats*, het Hoogd. *Sitz*, in welken zin het bij MEYER onder de *verouderde woorden* voorkomt, hoezeer men het nog vindt bij BREDERO in 't *Moortjen*, 2. *Deel*:

» Wanneer dat yemandt sit en nayt,

» Of ployt haer doeckje,

» Hij vlijt hem neder 't *zeet*.»

Bij HOOFT komt het ook in die beteekenis voor, zoo wel als in die van *zitting*. Zie de *Geslachtlijst* van HOOGSTRATEN door KLUIT, op *zete*. Voor *zetel* komt het voor bij HOOFT, *Ned. Hist.* 1. D. *blz.* 87. In het dikwijls door mij aangehaald *Glossarium* van LIPSIVS, is *sedes* overgezet *setti*. In het Angel Saks. is het *sead*, in het Neder Saks. *sete*. Thans gebruikt men meest *zeet* voor de daad van *zitten*, b. v. in het spreekwoord *een dronk is een zeet waard*. Een *zitten*, voor *zeet*, bank of stoel, vindt men bij VAN MAERLANT, *Spieg. Hist.* 2. D. 1. P. 7. B. 68. C. 98. *vs.* en 1. P. 3. B. 11. C. 12. *vs.*; en in den zesden naamval van het meervoud, *sittene*, in dezelfde beteekenis bij L. VAN VELTHEM, *Spieg. Hist.* 2. B. 17. C. 7, *vs.*

ZEGEMANNEKEN. Dit woord wordt hier gebruikt voor een geil mensch, doch meest uitgesproken *zagemanneken*. Bij KILIAAN vind ik *seghemanneken*, *ceghemanneken*, Sax Sicamb. *satyrus*. Sax *sigenmannek en*. Dat deze laatste spelling de beste is, blijkt uit de afleiding van het woord zelve, hetwelk zamengesteld is uit *ziege* en *manneken*. Oudtijds beteekende *ziege* volgens WACHTER zoowel een bok, die nu alleenlijk *Ziegebock* heet, als eene geit; en waarom een geil mensch bij eenen Satyr of een bokmensch vergeleken worde, behoeft geene uitlegging. Onder de *verouderde Nederduitsche woorden* vind ik bij MEYER dat van *Tsege*, *geit*.

ZEGET, voor *zegt het*. Het is opregt Brabandsch en Vlaamsch, en bij oude schrijvers van dien landaard niet ongemeen, die ook veel *seegt* voor *zegt* gebruiken; weshalve *seeghet* bij hen zoo veel zal zijn als *seeg het*, *seegt het*.

ZEGGE. Bij KILIAAN is *segghe* overgezet *gramen palustre majus*. Bij ons is het nog in gebruik, doch meest van veen of moerland. *Turfzegge* noemt men hier hetzelfde. Het dorp en de heerlijkheid *Zegwaard*, oudtijds *Sekwaard*, hebben hiervan waarschijnlijk den naam. In het Markiezaat van Bergen-op-Zoom is onder Rukphen of Rukveen nog een gehucht, eenvoudig *Zegge* genaamd, gelijk ook in de Baronie van Breda. Het Eng. *sedge* wordt in het Nederlandsch door SKINNER overgezet *seck*, hetwelk eigenlijk het Zeeuwsche woord is. Zie wijders over *zegge* mijne *Naamsuitgangen*, blz. 32.

ZEIJEN, voor *zaaijen*.

ZEKERS wordt hier dikwijls adverbialiter gebruikt en bij *ja* of *wel* gevoegd; *ja zekers*, *wel zekers*. De ouden zeiden het ook. C. VAN GHISTELE, *Terent. Heautont.* 2, 3: »Dat weet ick *sekers*.”

ZEL. In den dagelijkschen omgang hoort men hier meest *zel* voor *zal* Zulks heeft op meer plaatsen van Noord-Brabant plaats, en zoude, schoon het thans eene verbastering zij, met voorbeelden uit de oudheid kunnen goed gemaakt worden. In het *Passionael* komt *sel* en het meervoudige *sele* bijna op elke bladzijde voor.

ZELFSTE. *Dezelfde*, voor *dezelfde*.

ZEMELLEN is hier, hoezeer niet bij uitsluiting eigendommelijk, *treuzelen*, langzaam en langwijlig spreken.

KILIAAN zet het over en omschrijft het *frivola scrupulose agere, et gravia ignave*; SEMELACHTIG, *metaphorice, scrupulosus, nimis curiosus in re levi, et lentus in opere*; SEMELER, *scrupulosus in re parvi momenti, curiosus rerum frivolarum, ignavus in re gravi, et cunctator*. Men zegt ook hier, hetwelk op meer plaatsen gezegd wordt, een *zemelknooper*.

ZEPER hoort men hier wel eens voor *zeker*; sommigen oordeelen het een door de straattaal gevormd woord te zijn; dan het is een Plat-Duitsch woord; welke taal voor *certe* ook *semner*, ons oude *semer*, heeft.

ZESTER. Zie *Sester*.

ZETEL heb ik hier meermalen, wanneer van een stoel gesproken werd, hooren bezigen. Het komt ook in die beteekenis bij MEYER, in zijne *verouderde woorden*, voor.

Dikwijls heb ik hier ook het woord *zetelstoel* voor eenen armstoel hooren gebruiken, hetwelk mij bijna doet vermoeden, dat *zetel* hier minder een stoel in het gemeen, dan een armstoel beteekent. In de 2. additie op den *Gildenbrief der schrijnwerkers van de stad Breda*, wordt, *art. 2*, aan de stoeldraaijers opgelegd voor hunne proeve te maken eenen *sedelstoel ter aarde toe met twee bodems*.

ZETTERS. Onder dezen naam verstond men vroeger in Holland de *broodzettters*; thans geeft men denzelfden alhier aan hen, die de personele belastingen regelen.

ZETVISCH, voor hetgeen men in Holland noemt *goede, stijve visch*, die wel niet krimpt, maar echter gevoegelijk kan *voorgezet* worden. Ik weet geene andere naamsreden uit te denken.

ZEUGEN of *wilde varkens* noemt het gemeen hier de ongekorvene diertjes, thans *pisse-bedden* genaamd, waarschijnlijk omdat dezelve in het klein min of meer de gedaante van zeugen of varkens hebben. Dat dezelve eertijds algemeen den naam van *seuge* of *vercken* gehad hebben, zie bij JUNIUS, *Etymol. Anglican.*, op *cheslip vermin*, en KILIAAN op *vercken. Wijlde wierme*, d. i. *wilde duivels*, leest men, als een uitroep bij GYSBERT JAPIX. Op gelijke wijze wordt *vermo* bij de Italianen voor den duivel gebezigd. In het gedicht *Tersoretto* van LATINI, hetwelk sommigen meenen door DANTE in zijne *Divina Comoedia* nagevolgd te zijn, wordt de duivel ook *il gran vermo* genoemd. Bij DANTE zelve is *Cerberus il gran vermo*.

ZEULEN, voor hetgeen wat men in de wandeling wel noemt *zwaar tillen*, vol zwaarigheden zijn, altijd zwaarigheden opperen. *Wat kan hij zeulen! Hij is een regte zeuler.*

ZEUN, voor *zoon*.

ZEVENDE is bij de Roomsche-Katholijken eene soort van dienst en plegtigheid, die in de kerk door het houden van eene mis gevierd wordt. De leden van die kerk, en vooral de naastbestaanden van eenen overledene, worden alsdan verzocht *het zevende*, *zevenste* en ook *het dertigste* bij te wonen.

ZIEGET, voor *ziet het*. Dat deze zamentrekking reeds zeer oud is, blijkt uit ANNA BYNS, 1. B. 5. *Refer.* :
 »Men derft niet vraghen, men *sieget* voor oogen.»
 Zoo ook in het 7. *Refer.* van hetzelfde boek.

ZIEN. *Ik zien*, voor *ik zie*; *wij, zij ziener*, voor *wij, zij zien*.

ZIGT, voor *gezig*, *uitzig*. *Ik heb er geen zig* op kan beteekenen *ik heb het niet goed in 't gezigt*, *ik kan het niet in 't gezigt krijgen*, of wel *ik heb er geen uitzig op*, *geen kijk naar*, *geen' kans naar*. *Die koepeel heeft een fraai zig* beteekent: heeft een fraai gezigt, uitzig.

ZIGTELIJK, voor *zichtbaar*. Dat het een goed woord is, blijkt uit het zamengestelde *opzigtelijk*, hetwelk overal in ons Vaderland gebruikelijk is.

ZIL, ZILLE, is bij KILIAAN hetzelfde als *eene lope lands*, *honderd roeden*, *een derde gedeelte van een bunder*, hoezeer ik, gelijk ik op het woord LOOP gezegd heb, eenig onderscheid in deze woorden vermeende plaats te hebben, hetwelk ik, na gedaan onderzoek, bevonden heb hierin te bestaan, dat een *zille* het dubbeld van eene *lope*, volgens het algemeen gebruik, uitmaakt. Het woord is meest gebruikelijk aan de kanten der Meijerij van 's Hertogenbosch en is afkomstig van het Oud-Saks. *syl*, *sul*, *syhl*, *sulh*, ploeg, zijnde *sulung* of *suling* in die taal zooveel lands, als door eene enkele ploeg op eenen dag kan bebouwd worden.

ZINDEN, voor *zenden*. Hetzelve had ook in het Oud-Duitsch plaats.

ZINNEN. Op sommige plaatsen, onder de landlieden, voor *zijn*, den derden persoon meerv. van den tegenwoordigen tijd der aantoon. wijs.

ZIS, ZISZE, voor *zegt*, of *zeit ze*, als van eenen vrouwelijken persoon gesproken wordt. De Engelschen zeggen in diezelfde buiging *says*. Bij GYSBERT JAPIX vindt men in den 41. *Psalm* in den tegenwoordigen tijd ook *ick siz*, en in den 10. *Psalm* het deelwoord *sizzende*. *Siz* wordt in het Oud-Friesch ook gebruikt als een naamw. voor *een zeggen*; zie GYSBERT JAPIX, blz. 127 en 138.

ZITDAG wordt hier, even als in Holland, genaamd de dag, welken een ontvanger, penningmeester of dergelijk ambtenaar bepaald heeft tot het ontvangen van zekere belastingen of andere ongelden. Hier worden ook alzoo genaamd de dagen, tot het veilen en verkoopen van vaste goederen bepaald. Deze zijn doorgaans drie in getal, behalve op de dorpen, alwaar somtijds slechts twee zitdagen gehouden worden. Eene enkele reize wordt een vierde gehouden, doch niet, voor na het afloopen van den derden, aangekondigd. Men zegt hier *iets op den zít dag doen* voor iets in de veiling brengen.

ZITTEN worden hier de ambtenaren gezegd, die tot zekere betalingen, aan hen te doen, tegen eenen bepaalden tijd aankondigen te *vaceren*. Voorts wordt *zitten*

ook hier, even als elders, van de regters gezegd, in dezelfde figuur, als *stoel* van den registerstoel bij uitenemendheid gebruikt wordt. Hiervan *etstoel*, en in het Duitsche Regt *Dingstuhl*, *Schöpfenstuhl*, *Stuhlgericht*, *Rathsstuhl* enz.

In dezelfde beteekenis wordt ook het woord *bank* gebruikt, b. v. *regtbank*, *schepenbank* en het hiervoor behandelde *hoofdbank*. Bekend is der Engelschen *kings bench*.

ZOCHT, of ook wel *zoft*, voor *zacht*. Het eerstgemelde, *zocht* namelijk, komt onder anderen voor bij M. STOKES, *B. I. vs. 1141*, en komt, volgens JUNIUS, van het Allemannische *sach*, in die taal *sap* beteekenende, hetwelk in het Angels-Saks. *seaw* heet. Het laatstgemelde, *zoft* namelijk, komt van het Angel-Saks. *soft*, hetwelk de Engelschen nog hebben. In het Oud-Friesch is het *seft*, in andere plaatsen van ons Land *sافت*. JUNIUS doet het komen van het Allem. *saf*, ook *sap* beteekenende.

ZOEKING, voor een gezocht voorwendsel. *Het is maar een' zoeking*, d. i. *het is een opgeraapt voorgeven*. *Zoeking* is een goed woord en komt bij KILIAAN voor, hoezeer slechts in den algemeenen zin van *inquisitio*, *investigatio*.

ZOETBAKKER, voor *koekebakker*. Ook zegt men het wel van eenen bankethakker.

ZOMERHUIS, voor *tuinhuis*, *speelhuis*, of, hetgeen men in Noord-Holland zegt, *luchthuis*.

ZOMP. Dit woord wordt hier niet alleen gebruikt in de oorspronkelijke beteekenis van een moeras, maar ook in die van eene laagte of eene vochtige plaats in het algemeen. B. v. *Dat huis ligt in een' zomp.* In de Baronie van Breda, naar ik meen, bij Zundert, ligt eene plaats, *de Kleine Zomp* genaamd.

ZOMPIG, voor *moerassig*, van het Hoogd. *sumpfig*. Zie WACHTER, in *Sumpf*.

ZONK. Dit woord heb ik nu en dan door metselaars en timmerlieden hooren gebruiken voor eene diepte, eene zakking in den grond, in eene vloering, enz. B. v. *De straat ligt vol zonken.*

ZORGEN schijnt hier eene *vox media* te zijn. Geheel niet vreemd is het dezelve hier op deze of dergelijke wijze te hooren gebruiken: *hij zal nog zorgen arm te worden; — als gij u niet meer rept, zult gij nog zorgen, om te laat te komen; — ik zorg, dat hij zoo gek niet zijn zal.*

Even als men elders wel eens *zorg* voor bekommering gebruikt, zoo hoort men hier *zorgen* voor bekommerd zijn, beducht zijn, vreezen, in welken zin het ook voorkomt bij BREDERO, in het *Moortjen*, 4. Deel, 3. Tooneel:

»De schandt die knaeght haer hart, en knaegtse met
(verdriet.

»Ik *sorgh* de Deern sal dit al te seer inbinden.”

bij denzelfde, in *Angeniet*:

»Mijn Angenietje lief, al heb men schoon al borghen,

»Ghemeenlijck sal de mensch het alderquaetste *sorghen*.”

en bij PHIL. NUMAN, *Strijt des gemoets*, 45, a :

»Dan compt vrees die benaut u tgemoot

»*Sorgende* dat u Gods straffe zal naken.»

ZOTTINNEN-KOEKEN noemt men hier die soort van gebak, welke men te Gouda en elders *kasteling* noemt, en, volgens den Hoogleraar WASSENBERGH, in Friesland *eijerschotel*. Ik heb dit gebak wel eens *krantseling* hooren noemen; dan dit zoude ik denken meer overeenkomst met de krakelingen te hebben: want KILIAAN zegt het aldus genaamd, omdat het den vorm van een krans heeft; dan, hoezeer het nog thans eene ronde gedaante hebbe, gelijk het eerder naar een schoteltje, dan naar een krans, zoo als de *krakelingen*. Beide wordt door KILIAAN genoegzaam op dezelfde wijze vertaald, doch de afleiding verschilt veel, wordende *krakeling* door hem, gelijk de onkundigste zelfs in de taalafleiding terstond vermoedt, gezegd te komen van *kraken*. Den naam van *zottinnen-koeken* heeft dit gebak, om de luchtigheid en ijlheid van hetzelfde, bekomen.

ZUCHT, in de spreekwijze *ziekte of zucht*, welke ik hier veel meer, dan elders, heb hooren gebruiken. Het is eigenlijk een pleonasmus: want dit *zucht* is het Hoogd. *Sucht*, hetwelk, even als het Goth. *sauht* en het Angel-Saks. *suht*, ziekte beteekent, hoezeer JUNIUS, *Gloss. Goth.*, *zucht* niet zoo zeer voor eene ziekte als wel voor eene zwakheid, eene kwijning, houde, en *ziek en zuchtig* overzette *morbidus et languens*. Wij hebben het nog over in *geelzucht* en *waterzucht*, de Duitschers ook nog in *Miltsucht*, *Schwendsucht*

enz. In verouderde schrijvers vindt men *suucte*, van hetwelk zeer gemakkelijk *ziekte* heeft kunnen gemaakt worden. In het Oud-Friesch is het *syochte*, van het Angel-Saks, *sioc*, *ziek*.

ZUCHTIG, voor *togtig*, blootgesteld aan windzuiging, windtrekking.

ZUEKEN, voor *zoeken*, doch slechts onder het gemeen. Ondertusschen zoude deze uitspraak hare verdediging kunnen vinden in het gevoelen van hen, welke *zoeken* van *zuewen* afleiden. Ook vindt men bij de oude Lexicographi zoo wel *zuecken* als *verzuecken*.

ZUEL of ZUUL, voor *zoel*.

ZUET, voor *zoet*. Men heeft hier de oude aan het Hoogduitsch komende uitspraak behouden: want ik vind in eene oude overzetting der Psalmen, door HUYDECOOPER, *Proeve*, blz. 337, aangehaald, *sueter boven honich ende zeem*, en in de *materie der sonden*, door denzelfde aangehaald, *Proeve*, blz 420: *O mijn zuete moeder, die mij mit moederliken borsten ghesoect hebste*. Ook vindt men bij KILIAAN nog *suet*; men treft het ook aan in het *Passionael*, *Somerstuck*, fol. 201. HUYGENS legt in zijne klucht *Trijntje Cornelis* een Antwerpsch vrouwspersoon, 1. *Bedr.* 1. *Uitk.*, in den mond:

„Soo *suet*, soo nettekens was 't in da Waterlant.”

ZUIPEN. Aldus wordt in de Baronie van Breda genaamd eene soort van kandeel, aan de vrouwen,

die eene kraamvrouw bezoeken in plaats van wijnkandeel voorgezet wordende. In de stad heet men het *boeren-zuipe*. Bij mij lijdt het geen twijfel, of dit *zuipe*, *suipe*, is hetzelfde als het Fransche *soupe*. *Super* is bij MÉNAGE een woord, in sommige oorden van Frankrijk gebruikelijk voor *humer*, en wordt aldus nog te Troyes gebruikt; zie GROSLEY, *Ephemerides Troyennes*. De oorsprong is dezelfde als die van *souper*. Bij VERELIUS, in *Ind.*, is *suppa jusculum*; en *soupe*, zegt CASENEUVE, dat van het Hoogd. *Supp* komt. Bij WACHTER vind ik: »*Suppe*, quatenus est verbale a *supfen*, *sorbere*, significat omne sorbile.” Hiervan beteekende *soupe* oudtijds ook in het Fransch, gelijk LE DUCHAT bewijst, geweekt, ingedoopt brood. In die beteekenis heeft WACHTER het mede, zeggende: »*Suppe*, *offa*. »BOXHORN, in *Lex. ant. Brit.*, *soppen*, *souben*, *offa*. »*Proprie est omnis cibus humectatus*, vel *humectando coctus et cum jusculo adpositus.*” *Souper* is dan niet alleen *supfen*, *sorbere*, *sorbillare*, bij SOMNERUS, in zijn *Dictionar. Anglosax.*, *sipon*, *sypan*, *supan*, maar ook *offam capere*.

Men ziet hieruit in het voorbijgaan, dat *zuipen* oorspronkelijk geene beteekenis ten kwade gehad heeft, gelijk hetzelfde ook bij KILIAAN vertaald wordt *sorbere*, *sorbillare*; hoedanig ook *supa* bij IHRE in de eerste plaats wordt overgezet, en daarna door *helluari*, het *sauffen* der Duitschers. Dat ondertusschen ons zelfstandig naamwoord *zuipe* het echt Hollandsche woord voor *kandeel* is, blijkt uit KILIAAN, waar men vindt: *KANDEEL*, *SUYPEN*, *cyceon*, *miscellanea potio*, *sorbitio*, *sorbitium*, *cula*, *sorhillum*; en op *SUYPEN*, *KANDEEL*, *cyceon*, *miscellanea potio*. Vergelijk denzelfde

in *SUYPE*, *sope*, *SUIPEN*, *sorbere*, *SUYPEN*, *suipdrank*, *sorbitio*, *SUYPEN* en *SUYPELYCK*. In Friesland wordt karnemelk bij de boeren *zuip* genaamd, of, gelijk *KILIAAN* het heeft; *soepen*, hetwelk in Friesland bottermelk is. In Gelderland is *zuipen*, ook *boeren-zuipen* geheeten, eene melkpap, uit melk met oud bier, meel en stroop zamengesteld. In Groningerland is *zuipe* een drank, gekookt van bier met brandewijn en dojers van eijeren, doormengd met suiker en kaneel. In de Bijbels, geprint bij *JACOB VAN LIESVELT*, leest men 2. *Sam.* 13: »Aldus ginc Amon liggen, ende mæcte »hem cranc, als die coninc hem nu quam besoecken, »so sprac Amon totten coninc: Lieve laet mijn suster »comen dat si mi een *suypen* of twee maecke. — Ende si nam meel ende mengdet ende soodt voor sinen »ooghen, ende coocte hem een *suypen*.” — *Suipe* hebben ook hier de *Bijbels* van *W. VORSTERMAN* en die gedrukt te Antwerpen bij *HENRICK PEETERSEN VAN MIDDELBURG*, 1541. De *Bijbel* van *LUTHER* heeft hier *ein Gemüse*. Hieruit blijkt, dat onze *Staten-Bijbel* hier dus, naar het schijnt, minder wel *koeczkens* heeft, ten zij men hierdoor, even als ook wel door *offa*, geweekte koekskens versta. Eenigzins beter heeft onze Fransche vertaling hier het woord *bignet*, hetwelk ook *baignet* geschreven wordt en thans meer algemeen in gebruik is voor koekskens, welke in boter, reuzel of olie gezoden en als het ware gedoopt zijn. In de spelling *baignet* is het werkwoord *baigner*, baden, niet te miskennen.

ZUIVERHEID heb ik hier ook hooren bezigen in de betekenis van **kuischheid**, welke het ook bij de ouden

had. Het komt in dezelve bijna op elke bladzijde voor in het *Passionael*.

ZULLE is een van die stopwoorden, welke hier in de gemeenzame verkeering veel gebruikt worden. Het is eigenlijk *zultde*, zooveel als *zult gij het doen*, *zult gij het nakomen*? De Heer WEILAND, dit tusschenwerpsel in de Brabandsche streken mogelijk wel gehoord hebbende, schijnt het, doordien de Brabanders somtijds de *z* wat hard en bijna als de *s* uitspreken, voor *sulle* gehouden te hebben, en daaruit opgemaakt, dat *sulle* bij hen ook *beste*, *lieve*, *waarde*, beteekende, doch het is van geen anderen aard, dan het hier even gebruikelijke *hoorre*, *hoorle*, *hoort gij?* *witte*, *weet gij?* en dergelijke pleonastische aanwendsels.

ZULVER, voor *silver*. Dat dit niet geheel en al eene verbastering is, blijkt uit het Saksische *sulver*, door KILIAAN aangehaald.

ZWEER. Men zegt hier *schele hoofdzweer* voor *schele hoofdpijn*, het Lat. *hemicrania*, waarvan de Franschen *migraine* gemaakt hebben. *Zweren* was in de oude taal *dolere*, zie HUYDECOPER, op STROKE, 3. D. blz. 357, en TUINMAN, *Fakkel*, op *zweren*. In den *Bredaschen Almanak van 1664* vind ik onder de gezondheids lessen, getrokken uit eenen *Almanak van 1252*, op de maand December, onder anderen :

- »In Decembri so isset winter.
- »So laet an dinen hovede blut;
- »Dat is di weder dat *hovet-swar* gut."

In het *Passionael*, *Somerstuck*, van 1489, fol. 147,

a, leest men *tantzweer* voor *tandpijn*, en in het *Winterstuck*, fol. 185, *b*, *hoeftzweer* voor *hoofdpijn*.

ZWEIJEN, voor *zwaaijen*. Dat dit geene verbasterde uitspraak is, blijkt uit VONDELS *Joseph in Dothan*, Rei van het 3. Bedrijf, alwaar de Engelen van Jozef zingen:

- » Zijn mont verstrecke een nieuwe maen ;
- » Zijn oogen op den gront gezoncken
- » Twee starren, die den nacht ontvoncken ;
- » Het voorhoofd, daar de lock om *zweit* ,
- » Een zon , gekrult met majesteit
- » Van zijzacht hair en blonde stralen ;
- » Wat schemering kan 't hier bij haelen ,
- » Des morgens vroeg, of 's avonts laet."

en in *Joseph in Egypten*, 2. Bedr., waar Jozefs schoonheid beschreven wordt:

- » Men ziet het blonde hair, zijn locken, aertigh *zweien*
- » En zwieren over neck en over schouders heen."

ZWERIJ, voor *verzwering*, of ook wel voor eene eeuwdige *zweer*.

ZWEVEL, voor *zwavel*. KILIAAN heeft het ook, doch MEYER telt het onder de *verouderde woorden*.

ZWILLEN, voor *zwellen*. KILIAAN heeft beiden *swellen* en *swillen*. Bij OTFRID., *L. 3. C. 3. v. 53*, vindt men *sui-lit* voor *zwelt*, en men treft *zwillen* ook nog bij latere Dichters van de 16. en 17. eeuw, VONDEL, HUYGENS en anderen, ook buiten het rijm, aan. In het Oud-Friesch is het *swila*, in het Neder-Saks. *swillen*. Zie het *Brem. Nieder-Sächs. Wörterb. 4. Th. S. 1122*.

ZWINK, voor *zwenk*, hetwelk noch bij KILIAAN, noch bij eenigzins latere schrijvers, als BREDERODE, VISSCHER en gelijktijdigen bekend is, welke altijd *zwink* schrijven. Zoo ook *zwinken* voor *zwenken*.

ZWIT, door de hier zeer gewone verandering der *ee* in *i*, voor *zweet*. Ook in het Friesch wordt *swit* voor *zweet* gebruikt.

ZWITTEN, voor *zweeten*. In het Oud-Duitsch was het *zwizzen*.

ZWONK zegt men hier zoo wel, als *zwink*, voor *zwenk* omzwenking. B. v. *Hij had het met een zwonk van het oog gezien*. Dat het goed is, zie bij TEN KATE, 1. *Proef*, blz. 574.

ZIJ. *Ik zij*, in den 1. persoon van den Ind. Praes. hoort men hier zeer dikwijls, voor *ik ben*. Zoo ook *ze zinnen* voor *zij zijn*, alsmede *wij* en *zij bennen*, en, doch zeldzamer, *binnen*, maar nooit, met eene verzachte uitspraak, *wassen*, ten ware bij van elders ingekomenen. In Groningerland zegt men nog zoo wel *ik zin* als *ik bin*. *Ik zij*, voor *ik ben*, komt voor in den eed van Weesmeesters te Breda: »dat ik d'officie van »weesmeester en oppervoogt van de weeskinderen »en andere personen na der ordonn. van mijnen genadigen van Nassau, als Heere van Breda onder »voogdijje off curatele gestelt sullen worden daartoe »ick nu gecommiteerd *svj* enz.» Mogelijk is *zij* nog al verdedigbaar, als een misschien verouderd praesens van het onregelmatige hulpwoord *zijn*.

ZIJDE. *Zijde nemen*, voor iemands zijde kiezen, partij trekken.

ZIJDHOUDEND noemt men te Breda en in de Baronie zoodanige goederen, die, zoo bij sangaan van een huwelijk (zonder beding daartegen), als bij versterfennisse, aan dezelfde zijde blijven, van welke zij gekomen zijn. Op sommige plaatsen der Baronie zijn de goederen *zijdhoudend*, op sommige *halfdeelig*, op andere wederom gedeeltelijk *zijdhoudend*, gedeeltelijk *halfdeelig*. Zie voorts dit woord.

BIJVOEGSELS EN VERBETERINGEN.

Blz. 12, achter *reg. 10* bij te voegen:

Uit het *Passionael, Winterstuck*, van 1489, *fol. 167, c*, blijkt, dat de *exorcisatie* ook plaats had bij de inzegening des huwelijks.

Blz. 14, achter *reg. 18* bij te voegen:

AKKERMANNEN. Wanneer al de schoven op een akker gehokt zijn, d. i. tot hokken (bij rogge van zes schoven) gezet zijn, en er blijven nog eenige schoven over, maar niet genoeg, om een volledig hok te vormen, dan worden deze schoven afzonderlijk bijeengezet, en dit onvolledig hok heet het *akkermannen*. De reden dezer benaming is mij onbekend. Zoude dezelve ook op dezelfde wijze gemeend worden, als *aardmannen*, 'twelk men wel eens van iemand, die eene kleine gestalte heeft, zegt.

Blz. 16, achter *reg. 14* bij te voegen :

Ten bewijze, dat reeds van ouds *al of* de beteekenis had van *als of*, blijkt uit den *Brieve daarmede Graaff JOHAN* (van Nassau) *vleent den poorteren ende gemeene ingesetene van Breda datsij haer bieren mogen brouwen sonder eenige gruyte off acchijse daar aff te geven*, van 't jaar 1446, bij mij in handschrift berustende, in welken men leest: »en so wie de contrarie »van eenig van de voors. puncten dede, en also dicke »als hij daarinne bevonden sal werden, die sal van »dien volcomen gruytgelt en acchijse moeten geven »gelijk *al off* wij geen vrijhijt daar aff gegeven »hadde." Men ziet, dat *al of* hier niet wel iets anders kan beteekenen, dan *als of*, welke beteekenis het ook heeft in de *Ordonnantie ende Instructie, innehoudende den stijl ende maniere van procederen voor de Hooft ende Leen mitsgaders de Schepenbancken der stadt Breda*, alwaar, *art. XIV*, voorkomt: »alle vonnissen . . . »sullen haer effect sorteren in alder voegen ende manieren, *al oft* die warē gewesen bij 't volle collegie."

Blz. 18, reg. 4, bij te voegen :

Zoude dit *amper* ook betrekking hebben tot het oud Fransche *ampere*, door ROQUEFORT, *Supplém. au Gloss. de la Langue Romane*, uitgelegd *à côté, auprès, près?*

Blz. 22, reg. 19, staat *collis*, lees: *callis*,

Blz. 23, achter *reg. 4* te voegen :

BAAR. Dit woord gebruikt men elders alleen in de beteekenis van *doodbaar* of *lijkbaar*; hier dikwijls in de algemeene beteekenis van een werktuig om te dragen, *berrie, burrie*. Allen zijn afkomstig van het oude *baren, beren*, het tegenwoordige *beuren*.

Blz. 32, achter *reg. 7* te voegen :

BEGAAN hoort men hier somtijds voor begraven , ter begrafenis gaan ; en geen wonder , daar men op *begankenis* zien kan , dat dit eene begrafenis beteekent , te meer daar het in den *Teuthonista* overgezet wordt *exequias facere*.

Blz. 35, achter *reg. 20* te voegen :

Ik vermoed , dat in den *Bijbel* bij W. VORSTERMAN , van 1528 , *Proverb. 6* , *lett. d* , in plaats van *daartoe vergadert hē hi selve Leelicheijt* , gelezen moete worden *seelicheijt* , omdat het aldaar in de kanteekening uitgelegd wordt door *plaghe* , en , in de *Liesveltsche Bijbels* , *plaghe* aldaar in den tekst zelven is opgenomen , zijnde het bekend , dat *plaghe* in de oude taal meestal *pest* beteekent , als de *plaag* of *ellende* bij uitnemendheid.

Blz. 42, *reg. 22*, staat : *Caritate*, lees : *Caritaten* ,

Blz. 44, achter den *laatsten regel* te voegen :

BELAGCHELIJK wordt te Breda somtijds niet in eenen kwaden zin voor *bespottelijk* gebruikt , maar voor *lachverwekkend*.

Blz. 60, *reg. 22*, staat : *gble ven* lees : *gebleven*

Blz. 63, achter *reg. 26* te voegen :

Van *bezetting* wordt gehandeld in art. 16 , 20 en 31 van het *Landrecht van Breda* en in mijne *M. M. Costumen aangaande de manier van procederen te Breda* , alwaar eerst gehandeld wordt van procederen bij citatie , en vervolgens meer uitvoerig van procederen bij *bezetting*.

Blz. 65, achter *reg. 20* te voegen :

BIEDIEF is een klein vogeltje , door de landlieden aldus genaamd , niet , gelijk van zelf spreekt , omdat

het op de bijen, maar op de vliegen aast. Het is van eene bruinachtige kleur en zeer tam van aard, zoodat het zeer gemakkelijk zich gewent, om in opene huizen of schuren rond te vliegen, vooral wanneer het zich eene rijke vangst van vliegen aldaar belooft.

Aldaar, reg. 21, staat: in de Provincie Antwerpen, lees: aan de kanten van het Markiezaat van Bergen-op-Zoom, *Aldaar*, achter reg. 27 te voegen:

Ook hier is *te bier gaan* in dien zin in gebruik. In Friesland heet het *to bjeat gedn*; zie WASSENBERGH, *Bijdr. tot den Frieschen tongval*, 2. St. blz. 18. In Holland zegt men veel op een pintje gaan.

Blz. 79, achter reg. 16 te voegen:

BOORD, voor *bord*, eene plank. B. v. eene kast met vijf of zes *boorden*. Zie wijders *Berd*.

Blz. 80, achter reg. 25 te voegen:

BOTSEN, voor halve laarzen. Bekend is de *boteschoen* der ouden, welke gevoegelijk zoude kunnen toegepast worden op de schoenen der landlieden, welke tot over den enkel gaan, om door het slijk te kunnen waden. Vergelijk TEN KATE, 2. *Proeve*, blz. 603, in *boot*.

Blz. 83, achter reg. 19 te voegen:

BREE-VEERTIEN, Ik heb voorheen hier veel de spreekwijze gehoord *de bree-veertien uithangen* of *laten waaïjen*, in de beteekenis van vele en overdadige geldverteringen maken. Den oorsprong van dezelve heb ik niet kunnen navorschen, ten ware dezelve van de zeelieden mogte ontleend zijn, die, van eenen verkwister sprekende, misschien zeggen, dat hij de *bree-veertien* uithangt, d. i. eene breede vlag of

eenen breeden wimpel van veertien ellen lengte laat waaijen , met zinspeling op de bekende bank, *breeveertien* genaamd.

Blz. 84, achter *reg. 6* te voegen :

BREMSCHIJTER noemen de landlieden zeker klein vogeltje , niet omdat deszelfs uitwerpsel naar de bloem der brem gelijk, maar omdat hetzelfde veel op de brem gevonden wordt, zonder dat men mij heeft weten te zeggen, of het op de brem aze , schoon men zulks niet voor waarschijnlijk hield.

Blz. 91, achter *reg. 24* te voegen :

Na het afdrucken van dit blad , heb ik in de belangrijke Verhandeling der Heeren YPEY en FEITH over het *Goorecht* gevonden , dat de papieren *bullen* der Pausen , als van mindere waarde , *chartae bullae* genaamd werden , waarvan *chartebelletje* zoude afkomstig zijn. Mij kwam , dit lezende , in de gedachte , of dit ook op het hier behandelde *bullen* konde betrekking hebben.

Blz. 100, *reg. 11*, te voegen achter de woorden : van verwantschap. :

In het *Hunsingo-Landregt*, uitgave van 1679 , leest men , *art. 27* : » Een richter mach geen richter wesen » over zijn bloetsverwanten in de opgaende ende *deelgaende* linije. » Boek 2 , *art. 56*, staat *daelgaende linije*.

Blz. 101, achter *reg. 28* te voegen :

DAPPEN zeggen de bouwlieden om Breda niet alleen voor het maken van eenen kuil door de paarden , maar ook voor het maken van denzelven met menschenhanden ; zie wijders WACHTER , in *tappen*, 2. loco. In Groningerland is een *taperig paard* een paard , dat niet wil stilstaan.

Blz. 106, achter *reg. 27* te voegen:

In het *Passionael*, *Winterstuck*, van 1489, *fol. 158*,
a, wordt *deerne* zelfs van eene koningsdochter gebezigd.

Blz. 118, achter *reg. 20* te voegen:

Domphoorn komt voor onder anderen in den *Bijbel*
 bij W. GAILLIAERDT, 1568, *Exod. 25*, *vs. 38*; *licht-*
scheeren en domphoornen van louteren goude.

Blz. 126, achter *reg. 6* te voegen:

DRAF. In den *draf zitten*, voor in beslommering zit-
 ten, in verlegenheid zijn. Dat *draf* hier het grondsap
 of het vuil overschot van iets is, ziet ieder.

Blz. 137, achter *reg. 17* te voegen:

Eenloopende luijden wordt zoo wel van het vrouwe-
 lijke als mannelijke geslacht gebezigd in het *Tractaat*
van des Pastoors rechten tusschen den Cureyt en Coster
en Burgemeesteren der stad Breda, van 12 Jan. 1481,
 te vinden in de *Oude keuren van Breda*, bij mij in
 handschrift berustende.

Blz. 138, *reg. 10*. De woorden »te zijn» worden uit-
 gewischt.

Aldaar, achter *reg. 22* te vroegen:

Eerine (eereene) vindt men in den *Bijbel* bij W. GAIL-
 LIAERDT, van 1568, *Exod. 27*, *v. 19*: »Oock alle het
 »gereetschap der wooninghe tot allerlei ampt, en alle
 »sijne nagelen en alle de nagelen des Hofz zullen eeri-
 »ne zijn.» De Staten-overzetting heeft *koperen*.

Blz. 139, achter *reg. 26* te voegen:

Men spreekt het hier ook *ekker* uit, even als het
 Neder-Saks. *äcker*, 'twelk hetzelfde beteekent.

Blz. 159, achter *reg. 13* te voegen:

Daar bij de Franschen de mars van eenen mast
gabi genoemd wordt, zoude welligt iemand op de